

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Кам'янець–Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

ВІСНИК

**Кам'янець–Подільського національного університету
імені Івана Огієнка**

Економічні науки

Випуск 6

Кам'янець–Подільський
Абетка

2012

УДК 378.4 (082):33 ББК 74.58.я 431

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу
масової інформації Серія КВ №14666–3637 ПР від 01.12.2008 р.

Рекомендовано вченою радою Кам'янець–Подільського
національного університету імені Івана Огієнка
(*протокол № 4 від 28.03.2012р.*)

Редакційна колегія:

Баженова С.Е. – доктор історичних наук, професор;
Лотоцький І.І. – доктор економічних наук, професор;
Каньоса М.І. – кандидат економічних наук, професор;
Латер Ю.С. – кандидат економічних наук, професор;
Стрельбіцький П.А. – кандидат економічних наук, доцент;
Яцишина І.В. – кандидат економічних наук, доцент;
Андрейцева І.А. – кандидат економічних наук, доцент;
Олійник Н.Ю. – кандидат педагогічних наук, доцент;
Ковтуник І.І. – кандидат географічних наук, старший викладач.

Відповідальний редактор:

Андрейцева І.А. – кандидат економічних наук, доцент.

В53

Вісник Кам'янець–Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Економічні науки. Випуск 6. – Кам'янець–Подільський: Абетка, 2012. –456 с.

У віснику вміщено матеріали, які репрезентують основні напрями економічної науки. Статті присвячені дослідженню сучасних проблем економічної теорії концепції розвитку економіки, підприємництва, системи фінансів, обліку, аналізу, аудиту в Україні, проблемам управління людськими ресурсами, особливостям розвитку туристичного бізнесу. Збірник праць адресується науковцям, студентам, а також тим, хто цікавиться економічною думкою в Україні.

**УДК 378.4 (082):33
ББК 74.58.я 431**

© Кам'янець–Подільський національний університет
імені Івана Огієнка, 2012

ЗМІСТ
Розділ 1.
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ
ТА МЕТОДИКИ ЇЇ ВИКЛАДАННЯ

Алькема В.Г. Формування механізму ефективного розвитку логістичного персоналу.....	9
Череп А.В. Результативність інноваційної діяльності в Україні	13
Вовк М.В. Шляхи підвищення інвестиційної привабливості країни на основі конкурентоспроможності.....	15
Гуцан Т.Г. Оновлення змісту професійної підготовки майбутніх учителів економіки як одна з умов їх готовності до профільного навчання старшокласників.....	18
Залізко В.Д., Махінко Р.Г. До питання про визначення економічної суті поняття «інновація»	22
Яцишина І.В., Городецька М.О. Формування соціального капіталу науки сьогодні.....	25
Лучик В.Є. Участь громадських організацій у регіональному розвитку	31
Олійник Н.Ю. Мотиваційний компонент професійного вдосконалення вчителя економіки	35
Нестеренко Т.П., Бордоусов О.В. Локалізаційний ефект в формуванні регіональних кластерів	39
Олійник О.В., Сідельнікова І.В., Олупкіна М. Гіпотеза фінансової нестабільності Хаймана Мінські та глобальна фінансово-економічна криза 2008-2009 років.....	41
Поліщук В.С. Кризова ситуація в Україні і важливість антикризової системи господарювання.....	49
Радченко Л.П. Глобалізація і сучасні тенденції розвитку ринку міжнародних туристичних послуг.....	57
Решетник Н.І. Глобальна фінансова нестійкість в контексті фінансових інновацій	60
Стадник М.Є. Місце продовольчої безпеки в системі національної безпеки держави	63
Бурковський А.П. Кластерна форма організації та механізм її дії в сучасних умовах господарювання.....	67
Данильчук І.В. Вплив приватизації на соціально-економічний стан населення України	73
Дитко Л.П. Фактори, які впливають на ріст заробітної плати	76
Мозолюк Н.І. Інституціоналізація інноваційного розвитку.....	80
Музичук І.В. Трансформація відносин власності як передумова формування соціальної економіки в Україні	85
Титаренко О.М. Тіньова економіка: проблеми та рівень тінізації на Україні	90
Свідер О.П. Проблема державного боргу та зростання європейських економік	94
Берлінг Р., Грибик І., Гавран В. Європейський досвід та перспективи функціонування еколого-економічного підприємництва в Україні	96

Буторіна В.Б.	
Ефективність інфраструктури ринку наукоємної продукції	102
Костючик О.В.	
Інноваційний фактор у системі забезпечення економічного зростання на сучасному етапі	107
Чаплінський В.Р.	
Сутність та оцінка категорії інтелектуальний капітал за сучасних умов.....	109

Розділ 2.

ПІДПРИЄМСТВО ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО: ЕКОНОМІЧНІ ТА ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Крисанов Д.Ф.	
Виробничий потенціал підприємств і харчових галузей АПК та його використання	115
Пармакли Д.М.	
Эффективность использования земель в сельском хозяйстве: вопросы теории и практики	123
Прошина Л.А.	
Высшая школа как стратегический фактор формирования инновационной экономики региона: кластерный поход.....	127
Тельнов А.С.	
Мотиваційні аспекти інноваційної діяльності персоналу промислових підприємств	133
Балабаниць А.В.	
Методичний підхід до оцінки сили лояльності споживачів.....	137
Цопа Н.В.	
Роль інновацій в антикризисном управленнии предприятием	140
Головня Ю.І., Шкуратова І.І.	
Інноваційний потенціал як фактор економічного розвитку сільськогосподарських підприємств	145
Дибач І.Л.	
Напрямки PR в сфері освітніх послуг	148
Живко З.Б.	
Функціональні зв'язки між елементами мікросистеми підприємства та їх вплив на економічну безпеку підприємництва	151
Льїн В.Ю.	
Сучасний механізм підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах глобалізації.....	155
Коробка С.В.	
Малі підприємства як основа дрібнотоварного виробництва в АПК	158
Красота О.В.	
Системний підхід до з'ясування економічної сутності малого підприємництва	161
Марков Р.В., Кочетков О.В.	
Економічні аспекти збереження родючості степових чорноземів.....	165
Михаліцька Н.Я., Качмар Ю.П.	
Індикатори фінансової безпеки підприємництва	168
Мишковаець Н.М.	
Стратегия экономической трансформации предприятий.....	172
Некрасова Л.А.	
Диверсифікація як інструмент зменшення ризику в діяльності підприємства.....	176
Ткачук В.В.	
Розвиток інноваційних процесів управління в сучасних умовах господарювання.....	179
Тришкіна Н.І.	
Контролінг у системі збуту підприємств оптової торгівлі	182

Тувакова Н.В., Стеблій Г.Я.	
Механізм удосконалення управління інноваційною діяльністю підприємств	185
Шишкіна О.В.	
Інвестиційні ризики монопрофільних виробничих підприємств.....	188
Фурса А.В.	
Якість продукції як фактор підвищення ефективності цукробурякового Виробництва.....	191
Барило В.М., Гуцол О.Є., Гнатюк М.В.	
Мотивація в системі управління економічною безпекою підприємства.....	195
Кириченко О.П.	
Інноваційний шлях розвитку суднобудівних підприємств: необхідність реалізації та основні переваги	199
Перчук О.В.	
Система об'єктів управління якістю пакету «Товар-послуга»	202
Рибчинський О.М.	
Альтернативні моделі прийняття рішень.....	205
Станько В.Ю.	
Деякі аспекти державної підтримки м'ясного скотарства.....	209
Гофман М.О.	
Потенціал попиту на молоко та молокопродукти	213
Радух Н.Б.	
Особливості формування власних фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств	215
Рарок О.В.	
Необхідність та проблеми розвитку малого бізнесу.....	219
Старченко А.Ю.	
Вплив конкурентоспроможності продукції сільського господарства на ефективність виробництва	221
Шановалова Ю.П.	
Пріоритетні напрями розвитку підприємств м'ясопереробної галузі України	224
Білик О.С.	
Використання вторинних ресурсів промисловими підприємствами – шлях до впровадження екологічних інновацій	227
Василюшин С. І.	
Оборотні засоби сільськогосподарських підприємств та джерела їх формування	233
Горбатова Л.В.	
Ефективність та інтенсивність використання земель сільськогосподарськими підприємствами	236
Гребінська С.І.	
Проблеми розвитку машинобудівних підприємств та їх вплив на мотивацію персоналу ..	240
Куріпченко І.О.	
Стратегія аграрних підприємств на диверсифікацію ринків збуту продукції	243
Остапенко Н.В.	
Оценка вклада фінансово-кредитної підтримки малого підприємництва в отриманні економічного ефекта.....	247
Попель С.А.	
Освітня компонента у формуванні інноваційного потенціалу промислових підприємств.....	250
Шевчук Л.М.	
Методичні засади аналізу технічного оновлення підприємств.....	253
Дискіна А.А.	
Основні засади підвищення інвестиційного забезпечення промислового підприємства	257

Поліщук К.В. Роль малого бізнесу в забезпеченні соціально-економічного розвитку України.....	259
Пастух Ю.А., Шкурак Н.В. Концептуальні основи розробки стратегії розвитку бурякоцукрового підкомплексу АПК	262

Розділ 3. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСІВ, ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ В УКРАЇНІ

Гетьманець О.П. Правові питання контролю місцевих фінансових ресурсів.....	266
Васильчак С.В. Теоретичні основи формування і організації управління фінансовими взаємозв'язками між банками та суб'єктами господарювання.....	269
Лісовий А.В., Левків Г.Я. Пропозиції щодо вдосконалення податку на нерухомість	276
Футало Т.В. Інструментарій визначення рівня інфляції відповідно до цілей регулювання інфляційної динаміки	279
Андрейцева І.А., Рибак О.П. Формування показників фінансової звітності згідно МСФЗ.....	282
Беляєва Л.А. Вплив на здійснення контрольних функцій сучасного стану обліку малоцінних активів ..	289
Довгань Л.П. Класифікація фінансової діяльності суб'єктів підприємництва різних організаційно-правових форм.....	292
Мамонова Г.В. Дослідження економічної сутності страхових резервів	295
Мельник Т.Г. Відповідальність посадової особи (головного бухгалтера).....	298
Позднякова Л.О. Теоретичні та практичні аспекти управління страховими резервами.....	302
Ревак І.О., Шега В.Ю. Проблеми зміцнення фінансової безпеки України	305
Сафронська І.М., Пеняк Ю.С. Методичні підходи до оцінки ймовірності банкрутства	308
Стрельбіцький П.А. Михайлик А.Я. Сучасна динаміка та проблеми недержавного пенсійного забезпечення	312
Яременко Л.М. Процес розвитку та проблеми функціонування управлінського обліку в сучасних умовах.....	321
Соловійова Л.О. Сучасні механізми господарювання великих платників податків в умовах ринкової економіки.....	324
Череп О.Г. Необхідність управління ризиками платіжних систем в умовах ринкової економіки.....	326
Kinga Dropek Local government actions to support entrepreneurship in the municipalities of Wielkopolska ...	327
Кулій-Дем'янюк Ю.В., Горюк Ю.В. Вітчизняні особливості законодавчого регулювання бухгалтерського обліку сільськогосподарських підприємств в умовах стійкого розвитку	333
Коновал С.Е. Оцінка державного регулювання фінансових систем: сутність та етапи.....	338

Олійник А.В., Підгородецький В.А. Діяльність комерційних банків на ринку дорогоцінних металів	341
Вишня Т.В. Вплив оподаткування на діяльність підприємств малого і середнього бізнесу	345
Кузовенкова Н.В. Зміст ідентифікації як етапу управління кредитним ризиком банку.....	349
Тірбах Л.В. Удосконалення системи планування, обліку та аналізу виробничих витрат рослинництва на підприємстві	353
Галайко Н.В. Підходи щодо оцінки виконання результативних показників та ефективності реалізації державних цільових програм.....	356
Кирпа С.В., Лісова Т.А. Визначення категорії «тіньова економіка».....	359
Стендер С.В. Питання щодо об'єктів управлінського обліку витрат виробництва і об'єктів калькулювання собівартості продукції рослинництва	362
Шаповалова И.М. Ретроспективна оцінка розвитку фінансового механізму державного регулювання соціально-економічного розвитку в Україні.....	364

Розділ 4. УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИМИ ВІДНОСИНАМИ: МАКРО ТА МАКРОРІВЕНЬ

Шульський М.Г. Виробництво і споживання аграрної продукції населенням Львівщини	369
Гриценко А.М. Корпоративна соціальна відповідальність: складові та підходи до оцінки ефективності	373
Новальська Н.І. Управління виробничою адаптацією працівників	376
Алексеева К.А. Проблеми створення національної інноваційної системи в Україні в умовах переходу до постіндустріального суспільства.....	379
Дерій Ж.В. Проблеми капіталізації людського потенціалу	382
Калина А.В. Сутність соціального діалогу та його роль у формуванні соціально-трудових відносин	384
Ярова В.В. Напрямки удосконалення трудових відносин в сільському господарстві	389
Лисак В.Ю., Лисак І.В. Еволюційний розвиток сприйняття ролі і місця людини в суспільному процесі	392
Ментей О.С. Заміщення трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств уречевленою працею	399
Олійник О.С. Формування та використання персоналу підприємств спиртопродуктового підкомплексу.....	402
Гриненко А.М., Джурбій Ю.О. Соціальні фактори мотиваційного механізму персоналу підприємства	405
Гриненко А.М., Кирилюк В.В. Корпоративна культура промислового підприємства як фактор конкурентних переваг	408

Розділ 5.
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО
ТА ГОТЕЛЬНО–РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ

Пуцько Б.М., Христук Ю.С.

Формування наукових основ ефективного економіко-екологічного функціонування рекреаційно-туристичної сфери411

Смирнов І.Г.

Софія Вітт-Потоцька: внесок у розвиток туризму в Україні в контексті ЄВРО–2012419

Смирнов І.Г.

Промоційно-маркетингова політика України в сфері туризму в контексті підготовки до ЄВРО–2012430

Хомин О.Й.

Проблеми розвитку туризму контексті забезпечення економічної безпеки439

Ковтуник І.І.

Розвиток зв'язку в Україні в контексті євроінтеграційних процесів442

Опря Б.О.

Міжнародний туризм в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку446

Янковська Г.В.

Методичні підходи до виміру результатів маркетингових комунікацій підприємств готельного господарства449

Шпак Л.І.

Комплексний аналіз факторів ефективної діяльності персоналу сучасних туристичних організацій452

Розділ 1. Сучасні проблеми економічної теорії та методики її викладання

УДК 656.02

Алькема В.Г., д.е.н., доцент Університету економіки та права «КРОК», м. Київ

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ЛОГІСТИЧНОГО ПЕРСОНАЛУ

В статті на основі синтезу існуючих термінів щодо персоналу та логістичної діяльності сформульовано дефініцію «логістичний персонал». Встановлено специфічні особливості цієї сфери розподілу персоналу. Запропоновано алгоритм формування механізму ефективного розвитку логістичного персоналу, який функціонує в каналах та ланцюгах поставок.

Ключові слова: персонал, ефективність персоналу, логістична діяльність, логістичний персонал, механізм розвитку персоналу.

Постановка проблеми. Для забезпечення розвитку логістичних операторів в сучасних умовах господарювання вкрай важливо сформувати теоретико-методологічні засади проектування та організації ефективних систем управління персоналом цих суб'єктів. Існуючі системи управління логістичним персоналом є переважно шаблонними і не спроможні вирішувати нагальні завдання через відсутність адаптації до низки корінних змін, які сталися в системі господарювання та вітчизняному логістичному середовищі. Досягнення логістичними суб'єктами кінцевої мети вимагає адаптивної системи управління персоналом, яка передбачає реалізацію процесів мотивації та постійного розвитку їх трудових ресурсів. Основною такою системою повинен стати механізм постійного розвитку логістичного персоналу, що функціонує в межах каналів та ланцюгів поставок.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам управління персоналом підприємств присвячено праці зарубіжних вчених И. Ансоффа [2], П. Вейла [4], Г. Десслера [7], російських науковців А. Кібанова [8], Д. Захарова [8], С. Шекшні [13] та вітчизняних дослідників Т. Базаріва [3], С. Беляєва [4], М. Виноградського [13], А. Виноградської [13], О. Грішнєвої [6], О. Крушельницької [9], П. Маліновського [3], Д. Мельничук [9], О. Наумової [6], І. Петрової [11], О. Шкапова [12] та інших. Безпосередньо питаннями формування та функціонування систем управління окремими категоріями логістичного персоналу займалися вітчизняні вчені А. Будрін [14], Е. Будріна [14], М. Висоцька [14], М. Григорян [14], В. Компанієць [10] та інші.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Не зважаючи на значну увагу науковців до питання формування ефективних систем управління персоналом та його розвитком слід визнати відсутність системного підходу до розуміння логістичного персоналу та фрагментарність існуючих підходів до формування системи управління персоналом цієї категорії, які обмежені функціональними напрямками логістичної діяльності підприємств та організацій і не враховують загальних особливостей логістичного персоналу як предмету економічного дослідження та об'єкта і суб'єкта управління.

Формування цілей статті. Предметом дослідження визначено механізм управління розвитком логістичного персоналу підприємств ланцюга поставок.

Метою статті є аналіз існуючих підходів до розвитку логістичного персоналу та розробка механізму управління його розвитком в каналах та ланцюгах просування цінності для споживача.

Виклад основного матеріалу. Традиційно вважають, що персонал організації – це сукупність її трудових ресурсів які працюють на умовах трудового договору чи цивільних угод. На думку О.В. Крушельницької, персонал – основний постійний штатний склад кваліфікованих працівників, який формується і змінюється під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів [9, с. 14]. Переважна більшість науковців якість використання персоналу розглядають з точки зору результату його використання. За визначенням О.А. Грішнєвої «ефективність праці – це її результативність. Вона відображає співвідношення обсягу вироблених матеріальних і нематеріальних благ та кількості затраченої на це праці» [6, с. 42]. В цьому визначенні відображена кількісна сторона результату використання робочої сили. На практиці не менш значущою є якісна сторона результату. На яку суттєво впливають рівень мотивації та компетентність виконавця. В роботі розглядали окрему сферу розподілу персоналу, а саме логістичний персонал. На сьогодні не існує визначення терміну «логістичний персонал». Причиною цього, на нашу думку, є відсутність нормативно – правового закріплення сукупності видів логістичної діяльності. У національному класифікаторі видів економічної діяльності ДК009:2005, логістична діяльність представлена у вигляді окремих функцій та операцій за різними секціями, підсекціями та групами економічної діяльності. При наявній структурі класифікатора не існує можливості внесення логістичної діяльності до окремої групи економічної діяльності, враховуючи її міжгалузевий і синтетичний характер.

В теорії управління персоналом існують різні підходи до його класифікації та структурування. Визначення логістичного персоналу здійснювали на підставі синтезу понять «персонал» та «логістична діяльність». Логістична діяльність це сукупність інтегрованих фазових та функціональних логістичних процесів і операцій спрямованих на трансформацію матеріальних і супутніх потоків. На нашу думку, логістичний персонал – це сукупність працівників організації задіяних у реалізації комплексу функціональних, управлінських та забезпечуючих процесів та операцій, які спрямовані на трансформацію матеріальних і супутніх логістичних потоків, які є джерелом ресурсів для значного числа суб'єктів в каналах та ланцюгах поставок. Виходячи з системної декомпозиції елементів логістичної діяльності її персонал може бути диференційований за функціональними сферами логістики, функціями логістичної системи тощо.

Для цієї сфери розподілу персоналу характерні наступні особливості:

- Спільно–взаємодіючий та спільно–послідовний технологічні типи діяльності з високою взаємозалежністю операцій щодо логічною послідовності в часі та закріпленні у просторі;
- Обов'язкове знання персоналом суміжних видів діяльності та забезпечення кооперації та координації(синхронізації) окремих функцій та операцій;
- Компетентність у сфері експлуатації інформаційно – комп'ютерних систем, формування та управління базами даних сучасних автоматизованих систем, телекомунікацій та радіозв'язку;
- Здібності оперативного реагування на мінливість параметрів зовнішнього та внутрішнього логістичного середовища;
- Комунікабельність як підхід у зниженні логістичних ризиків;
- Комплексне оцінювання результату на підставі системи показників ефектив-

ності діяльності.

Для логістичного персоналу розвиток та його ефективність розглядається з позиції забезпечення прийнятних стандартів обслуговування клієнтів з мінімальними логістичними витратами. Традиційна система розвитку персоналу, яка сформувалась за умов становлення ринкової економіки є внутрішньою задачею корпоративного менеджменту і здійснюється в межах підприємства та його підрозділів. В рамках цієї системи розвиток логістичного персоналу розглядається як реалізація різних форм підвищення кваліфікації з домінуванням стажування на робочому місці. Однак в структурованій економіці будь який суб'єкт логістичної діяльності є інтегрованим до складу суб'єктів господарювання ланцюгів поставок відповідного набору продуктів. Сучасною інституціональною формою реалізації механізму розвитку логістичного персоналу бізнес – одиниць ланцюга поставок є створення міжкорпоративних університетів. Перший міжкорпоративний університет в Україні було створено у 2008 році [1, с. 54]. Розглянемо основні складові механізму розвитку логістичного персоналу в рамках міжкорпоративних університетів (Рис. 1). Компанії партнери ланцюга поставок формують попит D_i на персонал, у вигляді замовлень кількісної, якісної, територіальної та часової потреби.

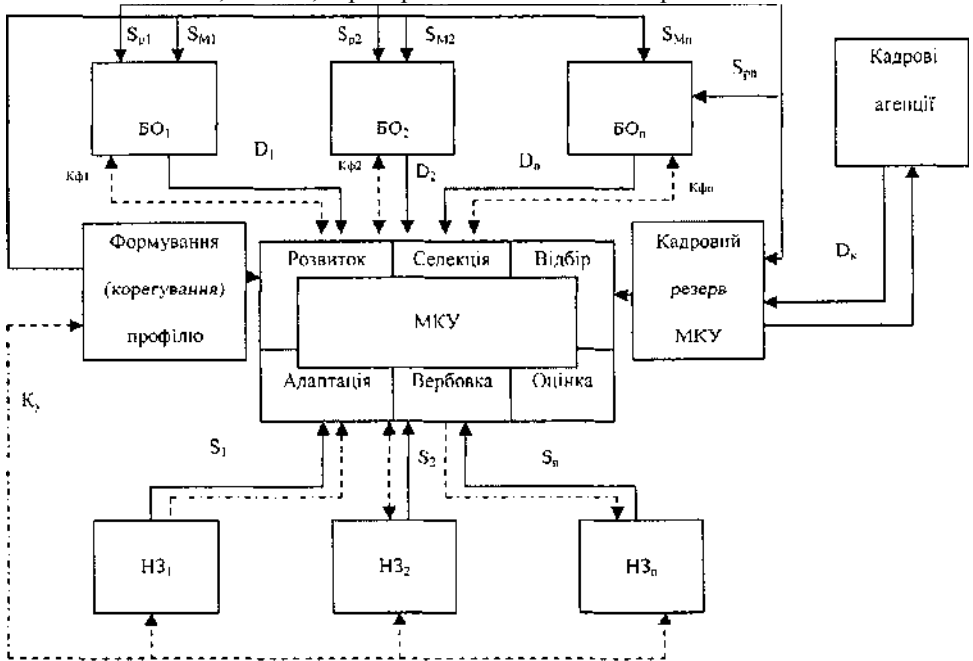

Рис. 1. Механізм ефективного розвитку логістичного персоналу

Навчальні заклади надають пропозиції S_i між корпоративним університетам змотивованих фахівців для подальших кадрових процедур. Вони через відповідального за роботу проекту, передають інформацію адміністраторам MKU про кількісні та якісні показники студентського контингенту відповідних спеціальностей. Навчальні заклади через відповідних осіб, також надають необхідний аудиторний фонд, сприяють розповсюдженню інформації про можливості та переваги проекту розвитку. Та рекомендують осіб з числа науково-педагогічних працівників для участі в окремих програмах підготовки, як в якості тренерів так і слухачів. В меха-

нізмі центральна роль належить інституції між корпоративних університетів. Саме ця освітня інституція, яка діє цілком на засадах аутсорсингу є відповідальною за формування необхідного профілю ділових та професійних компетенцій слухачів, визначення перспективної потреби у персоналі, створенні міждисциплінарних спеціалізованих програм підготовки, формування якісного складу викладачів та партнерів. Міжкорпоративний університет реалізує крім освітньої функції та функції розвитку, функції вербовки, відбору, селекції оцінки та адаптації персоналу за конкретної посади. Важливою є діяльність міжкорпоративного університету спрямована на коригування профілю компетенцій. Потoki коригуючої інформації $K_{\phi i}$ є важливими для адміністраторів міжкорпоративного університету для уточнення профілю компетенцій. Завдяки їм відбувається узгодження і розвиток освітніх програм та проведення їх у відповідність з вимогами учасників і в першу чергу замовників фахівців. Для розвитку партнерської мережі важливо щоб до складу механізму були залучені кадрові агенції. Першочерговим етапом реалізації стратегії розвитку персоналу є формування матриці перспективної потреби в персоналі. Матриця потреби формується за кількісними, якісними, територіальною та часовою ознакою. На практиці краще створювати три види таких матриць, а саме: матриці річної потреби, матрицю перспективної потреби та матрицю кадрового прогнозу. Матриця перспективної потреби формується на три роки, а матриця кадрового прогнозу на п'ять років. Прийняті та узгодженні міжкорпоративним університетом замовлення є основою його бюджетного планування і остаточного визначення потреби в ресурсах діяльності.

Висновки. Встановлено, що логістичний персонал – це сукупність працівників організації задіяних у реалізації комплексу функціональних, управлінських та забезпечуючих процесів та операцій, що спрямовані на трансформацію матеріальних і супутніх логістичних потоків, які є джерелом ресурсів для значного числа суб'єктів в каналах та ланцюгах поставок. Виходячи з системної декомпозиції елементів логістичної діяльності її персонал може бути диференційований за функціональними сферами логістики, функціями логістичної системи тощо. Дня цієї сфери розподілу персоналу визначено характерні особливості. Запропоновано механізм ефективного розвитку логістичного персоналу який функціонує в ланцюгах просування цінності для споживача.

Список використаних джерел

1. Алькема В.Г. Развитие компетенций персонала в системе послeдипломной освіти как фактор экономической безопасности субъектов хозяйственной деятельности / В.Г. Алькема // Проблемы образования – № 66. Частіша II – 2011. – с.52–59.
2. Ансофф И. Стратегическое управление: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 2000. – С. 234.
3. Базарів Т.Ю. Управление персоналом в условиях кризиса / Т.Ю. Базарів, П.В. Малиновський. – К. : Либідь, 2006. – 241 с.
4. Вейл П. Искусство менеджмента: Пер. с англ. – М.: Новости, 2003. – С. 187.
5. Высоцкая М.П. Стратегия формирования кадровой политики авиапредприятий Украины [Текст]: Монография.–К.: НАУ, 2005.–152с.
6. Грiшнова О.А. Оцінювання персоналу: сучасні підходи до забезпечення ефективності / О.А. Грiшнова, О.О. Наумова // Формування ринкової економіки : зб. наук, праць. – Т. 2: Управління персоналом в організаціях. – К. : Вид-во КНЕУ, 2005. – С. 42–50.
7. Десслер Г. Управление персоналом : пер. с англ. / Гарри Десслер. – М. : БИНОМ, 2000. –710 с.
8. Кибанов А.Я. Формирование системы управления персоналом./ А. Я. Кибанов, Д. К. Захаров // – М.: ГАУ, 2005. – С. 320.

9. Крушельницька О.В. Управління персоналом: [навч. посібн.] / О.В. Крушельницька, Д.П. Мельничук. – К : Кондор, 2003. – 296 с.
10. Компанієць В.В. Стратегія людського розвитку та зміни у підготовці кадрів залізничного транспорту [Текст] /В.В. Компанієць / Вісник економіки транспорту та промисловості. – №31.–2010 –С. 203–211.
11. Петрова І.Л. Стратегічне управління персоналом: реалії та перспективи / І.Л. Петрова // Формування ринкової економіки: зб. наук, праць. – Т.2: Управління персоналом в організаціях. – К. : Вид-во КНЕУ, 2005. – С. 214–223.
12. Управління персоналом: [навч. посіб] / М.Д. Виноградський, С.В. Беляєва, А.М. Виноградська, О.М. Шкапова. – К. : ЦУЛ, 2006. – 504 с.
13. Шекшня С.В. Управление персоналом современной организации. – 5–е изд., перераб. и доп. – М.: Бизнес – школа «Интел–синтез», 2005. – С. 345.
14. Экономика автомобильного транспорта: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А.Г. Будрин, Е.В. Будрина, М.Г. Григорян и др.; под ред. Г.А. Кононовой. – 3–е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 320 с.

Annotation. *The article is based on the synthesis of the existing terms of personnel and logistics formulated definition of «logistics personnel». Established specific features of the field distribution of the staff. The algorithm of the formation mechanism of efficient logistics staff functions in the channels and supply chain.*

Key words: *staff effectiveness of staff logistics activities, logistics personnel, staff development mechanism.*

УДК 141.7.37,014

Череп А.В., *д.е.н., професор*
Запорізького національного університету

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Визначено рейтинг України за Всесвітнім економічним форумом серед 134 країн у 2009р. у сфері формування чинників інноваційного розвитку. Виконано глибокий аналіз інноваційного розвитку України. Досліджено чинники, що гальмують інноваційний розвиток та внесено пропозиції щодо їх усунення та стимулювання.

Ключові слова: *інновативність, інноваційний розвиток, інноваційна діяльність.*

Всі країни проходять свого роду природний відбір по критеріях інноваційності й конкурентоспроможності. Спеціалісти враховують, що вплив інноваційної діяльності на економічну ефективність низько технологічних галузей набагато менший, ніж на ефективність високотехнологічних галузей. У світі початкова межа інновативності економіки відзначається на рівні 40%, тобто рівні впливу на економічне зростання, який забезпечується за рахунок вагомих результатів науки та їхнього технологічного застосування. Інновативність же вітчизняної економіки не перевищує 10–12% [1, с. 35].

Так, у кожній країні система поширення новинок у області НТП формувалася історично, революційно і характеризується специфічними особливостями. Однак під впливом обміну інформацією між країнами щодо досвіду розповсюдження нововведень, а також ряду закономірностей економічного розвитку сформувалися і

9. Крушельницька О.В. Управління персоналом: [навч. посібн.] / О.В. Крушельницька, Д.П. Мельничук. – К : Кондор, 2003. – 296 с.
10. Компанієць В.В. Стратегія людського розвитку та зміни у підготовці кадрів залізничного транспорту [Текст] /В.В. Компанієць / Вісник економіки транспорту та промисловості. – №31.–2010 –С. 203–211.
11. Петрова І.Л. Стратегічне управління персоналом: реалії та перспективи / І.Л. Петрова // Формування ринкової економіки: зб. наук, праць. – Т.2: Управління персоналом в організаціях. – К. : Вид-во КНЕУ, 2005. – С. 214–223.
12. Управління персоналом: [навч. посіб] / М.Д. Виноградський, С.В. Беляєва, А.М. Виноградська, О.М. Шкапова. – К. : ЦУЛ, 2006. – 504 с.
13. Шекшня С.В. Управление персоналом современной организации. – 5–е изд., перераб. и доп. – М.: Бизнес – школа «Интел–синтез», 2005. – С. 345.
14. Экономика автомобильного транспорта: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / А.Г. Будрин, Е.В. Будрина, М.Г. Григорян и др.; под ред. Г.А. Кононовой. – 3–е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2008. – 320 с.

Annotation. *The article is based on the synthesis of the existing terms of personnel and logistics formulated definition of «logistics personnel». Established specific features of the field distribution of the staff. The algorithm of the formation mechanism of efficient logistics staff functions in the channels and supply chain.*

Key words: *staff effectiveness of staff logistics activities, logistics personnel, staff development mechanism.*

УДК 141.7.37,014

Череп А.В., *д.е.н., професор*
Запорізького національного університету

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Визначено рейтинг України за Всесвітнім економічним форумом серед 134 країн у 2009р. у сфері формування чинників інноваційного розвитку. Виконано глибокий аналіз інноваційного розвитку України. Досліджено чинники, що гальмують інноваційний розвиток та внесено пропозиції щодо їх усунення та стимулювання.

Ключові слова: *інновативність, інноваційний розвиток, інноваційна діяльність.*

Всі країни проходять свого роду природний відбір по критеріях інноваційності й конкурентоспроможності. Спеціалісти враховують, що вплив інноваційної діяльності на економічну ефективність низько технологічних галузей набагато менший, ніж на ефективність високотехнологічних галузей. У світі початкова межа інновативності економіки відзначається на рівні 40%, тобто рівні впливу на економічне зростання, який забезпечується за рахунок вагомих результатів науки та їхнього технологічного застосування. Інновативність же вітчизняної економіки не перевищує 10–12% [1, с. 35].

Так, у кожній країні система поширення новинок у області НТП формувалася історично, революційно і характеризується специфічними особливостями. Однак під впливом обміну інформацією між країнами щодо досвіду розповсюдження нововведень, а також ряду закономірностей економічного розвитку сформувалися і

деякі загальні риси в забезпеченні дифузії нововведень під впливом екзогенних чинників.

Прийнято вважати, що першою країною, що організувала у себе спеціальну службу поширення новинок, стали США. При цьому пріоритет у США в даному випадку був забезпечений у зв'язку з тим, що американське фермерське господарство, як ні в якій іншій країні, із самого початку формувалося як виключно підприємницьке, націлене на отримання прибутку від діяльності, чого не можна було досягти без систематичного освоєння нововведень [2, с. 144].

Згідно з рейтингом Всесвітнього економічного форуму, Україна серед 134 країн посіла у 2009р. у сфері формування чинників інноваційного розвитку посіла 52 місце, за оснащеністю сучасним технологіям – 65 місце. Усе це свідчить про непослідовність у реалізації та низьку ефективність державної науково–технічної та інноваційної політики, неефективне використання власного інноваційного потенціалу, негативні тенденції, щодо подальшого відставання економіки України в технологічному розвитку від інших країн світу [3, с. 45].

Результативність інноваційної діяльності в Україні не відповідає вимогам забезпечення стабільного інноваційного розвитку.

Практичне втілення інноваційної моделі розвитку зазначеного сектору економіки потребує з'ясування принципів, функцій, засобів його організаційно–економічного забезпечення.

Інноваційний розвиток – це процес господарювання, що ґрунтується на безупинному пошуку і використанні нових способів та сфер реалізації потенціалу підприємства у мінливих умовах зовнішнього середовища і у відповідності до обраної місії підприємства.

За останні роки майже 40 % загального обсягу нових технологій, необхідних для модернізації вітчизняної промисловості було придбано за межами України, з них: 29% – патенти і ліцензії, 10,6% – результати досліджень і розробок, 52% – нові технології, «ноу–хау», 42,8% – устаткування.

У 2010 р. українськими підприємствами куплено нових технологій 707 од., що менше аніж у 2009 р. на 458 од., або на 39,31%; порівняно з 2007 р. на 182 од. або на 20,47%. При цьому у 2010 р. значно зменшилася кількість нових технологій, які куплені за межами України, порівняно з 2009 р. на 392 од або 73,4%, з 2007 р. на 149 од. або на 51,2%. Значно знизилися у 2010 р. результати досліджень та розробок порівняно з 2009 р. на 235 од. або на 61,35%, у тому числі зниження відбулося і за тими результатами, що отримані за межами України на 25 од. порівняно з 2009 р. або на 67,56% і порівняно з 2007 р. на 12 од або на 50%. Зниження спостерігається також і за придбаними технологіями і ноу–хау у 2010 р. порівняно з 2009 р. на 22 од. або 77,96%, з 2007 р. на 31 од. або 77,5%. Зниження спостерігається і по тим ноу–хау, які придбані за межами України на 4 од. порівняно з 2009 р. або на 40% і на 13 од. або на 68,42% порівняно з 2007 р. У 2010 р. спостерігалось зниження і за напрямом придбання устаткування: порівняно з 2009, 2007 і 2006 рр. відповідно на 385 од. або 53,69%, 495 од. або на 93,75% і на 199 од. або 37,47%. При значному зниженні купленого устаткування за межами України з 271 од. у 2006 р., 179 од. у 2007 р., 478 од. у 2009 р. до 93 од. у 2010 р., тобто питома вага устаткування, яке придбане за межами України у 2010 р. склало 28% порівняно з 66,7% у 2009 р. і 33,9% у 2007 р. [4, с. 144].

Найбільші запозиченій іноземних технологій здійснювались в галузях економіки, по традиційно мають в Україні достатньо розвинену виробничу і наукову

бази.

Проте, навіть при зростаючій творчій віддачі тенденція скорочення інтелектуального кадрового ресурсу, як із загальносистемних позицій, так і з позицій конкретної галузі, не може вважатися такою, що сприяє переходу країни до економіки знань і побудові постіндустріального суспільства.

Список використаних джерел

1. Лазарева Є. Дослідження закономірностей інноваційних перетворень у регіональній економіці / Є. Лазарева // Економіст. – 2009. – №9. – С. 35.
2. Шуст О.А. Організаційно-економічний механізм поширення інновацій у сільському господарстві провідних країн світу / О.А. Шуст // Формування ринкових відносин в Україні.–2010. – №4.–С. 144–146.
3. Мазнева М.В. Сучасні проблеми адаптації інновацій в аграрних підприємствах / М.В. Мазнева // Актуальні проблеми економіки. – 2010. –№6. – С. 127–131.
4. Статистичний щорічник України за 2009 рік / За ред. О.Г. Осауленко. – К. : Держкомстат України, 2010. – 566 с.

Annotation. Ukraine's rating according the World Economic Forum among 134 countries in 2009 has been determined in the innovative development factors forming sphere. Innovation development of Ukraine profound analysis has been made. The factors that hampered the innovation development have been investigated and proposals for their elimination and stimulation have been made.

Key words: *innovativnist, innovative development, innovative activity.*

УДК 330.322.5

Вовк М.В., к.е.н., старший викладач Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького, м. Львів

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ КРАЇНИ НА ОСНОВІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

У даній статті розглянуто економічні аспекти конкурентоспроможності різних ланок господарювання. Проаналізовано шляхи підвищення інвестиційної привабливості на основі конкурентоспроможності країни, регіонів, галузей та підприємств зокрема.

Ключові слова: конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість, країна, регіон, галузь, підприємство.

Постановка проблеми. Для оцінки інвестиційної привабливості держави у середньостроковій та довгостроковій перспективі, з огляду на поточний рівень розвитку використовують такий показник як конкурентоспроможність. Загалом конкурентоспроможність – це набір установ, політик і факторів, які визначають рівень продуктивності країни [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для оцінки конкурентоспроможності держави використовують низку показників: економічну ефективність господарювання, рівень державного регулювання, зовнішньоекономічні зв'язки, розвиток кредитно-фінансової інфраструктури та науково-технічного прогресу тощо. При чому дані критерії завжди повинні визначатись на основі порівняння з іншими об'єктами. І тільки наявність кращих переваг забезпечать даному об'єкту вищі позиції у порівнянні з іншими конкурентами, тобто потенційно вищий рівень ін-

бази.

Проте, навіть при зростаючій творчій віддачі тенденція скорочення інтелектуального кадрового ресурсу, як із загальносистемних позицій, так і з позицій конкретної галузі, не може вважатися такою, що сприяє переходу країни до економіки знань і побудові постіндустріального суспільства.

Список використаних джерел

1. Лазарева Є. Дослідження закономірностей інноваційних перетворень у регіональній економіці / Є. Лазарева // Економіст. – 2009. – №9. – С. 35.
2. Шуст О.А. Організаційно-економічний механізм поширення інновацій у сільському господарстві провідних країн світу / О.А. Шуст // Формування ринкових відносин в Україні.–2010. – №4.–С. 144–146.
3. Мазнева М.В. Сучасні проблеми адаптації інновацій в аграрних підприємствах / М.В. Мазнева // Актуальні проблеми економіки. – 2010. –№6. – С. 127–131.
4. Статистичний щорічник України за 2009 рік / За ред. О.Г. Осауленко. – К. : Держкомстат України, 2010. – 566 с.

Annotation. Ukraine's rating according the World Economic Forum among 134 countries in 2009 has been determined in the innovative development factors forming sphere. Innovation development of Ukraine profound analysis has been made. The factors that hampered the innovation development have been investigated and proposals for their elimination and stimulation have been made.

Key words: *innovativnist, innovative development, innovative activity.*

УДК 330.322.5

Вовк М.В., к.е.н., старший викладач Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С. З. Гжицького, м. Львів

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ КРАЇНИ НА ОСНОВІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

У даній статті розглянуто економічні аспекти конкурентоспроможності різних ланок господарювання. Проаналізовано шляхи підвищення інвестиційної привабливості на основі конкурентоспроможності країни, регіонів, галузей та підприємств зокрема.

Ключові слова: конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість, країна, регіон, галузь, підприємство.

Постановка проблеми. Для оцінки інвестиційної привабливості держави у середньостроковій та довгостроковій перспективі, з огляду на поточний рівень розвитку використовують такий показник як конкурентоспроможність. Загалом конкурентоспроможність – це набір установ, політик і факторів, які визначають рівень продуктивності країни [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для оцінки конкурентоспроможності держави використовують низку показників: економічну ефективність господарювання, рівень державного регулювання, зовнішньоекономічні зв'язки, розвиток кредитно-фінансової інфраструктури та науково-технічного прогресу тощо. При чому дані критерії завжди повинні визначатись на основі порівняння з іншими об'єктами. І тільки наявність кращих переваг забезпечать даному об'єкту вищі позиції у порівнянні з іншими конкурентами, тобто потенційно вищий рівень ін-

вестиційної привабливості.

Враховуючи дані фактори, визначення конкурентоспроможності окремих регіонів та галузей, можна вважати похідними і першочерговими чинниками формування конкурентоспроможності всієї держави загалом. В свою чергу, конкурентоспроможність регіонів визначається рівнем конкурентоспроможності областей, районів та окремих територій. Тоді як конкурентоспроможність галузей залежить від конкурентоспроможності різних сфер та видів діяльності в середині самої галузі. І закінчується даній процес визначенням конкурентоспроможності окремих підприємств, яка базується на основі формування конкурентних переваг товарів (послуг), що ними виробляються (надаються).

Постановка завдання. Оцінка конкурентних позицій використовується для визначення інвестиційної привабливості конкретних рівнів інвестування. Формування їх конкурентоспроможності визначає роль, місце та перспективи об'єктів майбутнього капіталовкладення. Даний підхід дозволяє по-перше, розкрити їх переваги та недоліки, по-друге, оцінити рівень інвестиційної привабливості, і в кінцевому результаті визначити стратегічні можливості підвищення конкурентних переваг через певні механізми регулювання і впливу.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб визначити конкурентоспроможність регіонів, необхідно розглянути потенційні можливості даних територіальних утворень, вести здорову конкуренцію в порівнянні з іншими, а також визначити їх конкурентні переваги. При вирішенні даного завдання набуває особливої актуальності спосіб визначення факторів і складових конкурентоспроможності, а також механізм управління чинниками, що впливають на їх посилення чи послаблення.

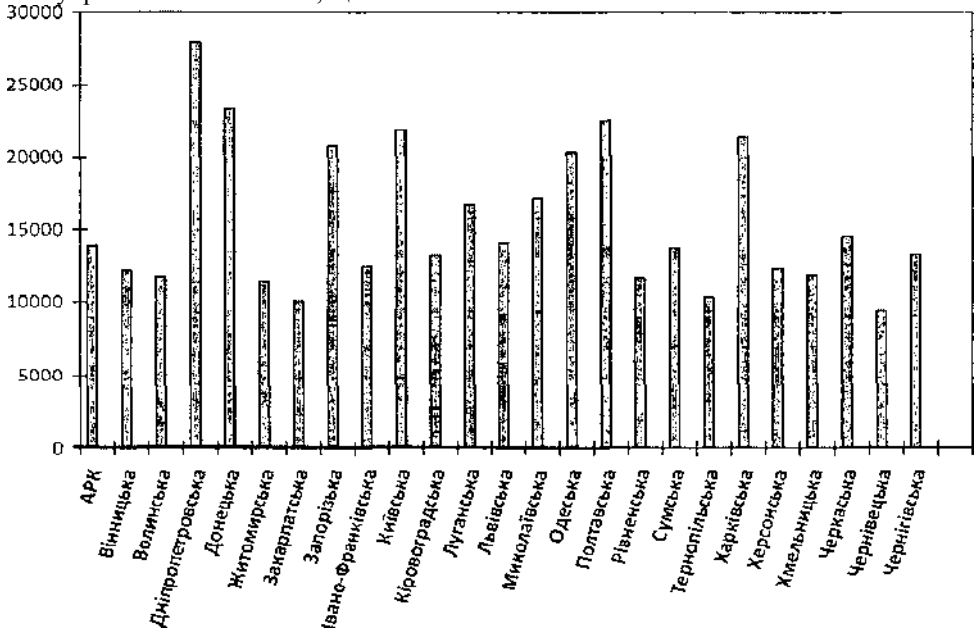

Рис. 1. Обсяг валового регіонального продукту (у фактичних цінах) на душу населення, грн. у 2010 році.

Саме поняття конкурентоспроможності регіонів можна характеризувати як спроможність даних територіальних утворень за допомогою власних, а також за-

лучених можливостей на перспективу ефективно виробляти товари чи послуги для задоволення потреб на внутрішньому та зовнішньому ринках, забезпечуючи водночас добробут власних жителів [2, с. 15].

Рівень конкурентоспроможності регіону визначається наявністю, станом та рівнем використання його економічного потенціалу, тобто за допомогою макроекономічних показників, які включають в себе зовнішньоекономічний потенціал, рівень державного регулювання, науково-технічний потенціал регіону, величину валового регіонального продукту.

Валовий регіональний продукт являється результатом продуктивності використання регіональних ресурсів в розрахунку на душу населення. Саме даний показник є найпоширенішим визначником економічного розвитку регіону, а отже і його головною конкурентною перевагою (рис. 1).

Середнє значення ВРП на душу населення у 2010 році по Україні складає 19951 гривню. Варто відзначити ріст даного показника в порівнянні з минулими роками. Проте динаміка ВРП на душу населення останніми роками свідчить про те, що лише 7 областей України перевищують даний показник. Вісім областей належать до категорії відсталих – рівень ВРП більш, ніж удвічі менший, ніж в середньому по Україні. Розрив між регіонами катастрофічний – ВРП на душу населення у Дніпропетровській області (27972 грн.) утричі перевищує даний показник у Чернівецькій (9381 грн.). При чому якщо позитивна динаміка росту ВРП у економічно розвинених регіонах свідчить про розвиток і нарощування потужностей в даних областях, то у відсталих регіонах цю динаміку можна пояснити від'ємним сальдо приросту населення [3, с.12].

Першочерговими напрямками дій державного керівництва щодо зміцнення конкурентних позицій регіонів мають стати:

- Узгодження і формування нової системи довгострокового розвитку регіонів, захист їх інтересів як в середині країни так і за кордоном;
- Формування і розвиток конкурентних позицій регіону стосовно зовнішньоекономічної політики;
- Сприяння інвестиційно-інноваційному розвитку;
- Здійснення адміністративно-правової реформи.

Другою похідною конкурентоспроможності держави є конкурентоспроможність галузей. Під поняттям «конкурентоспроможність галузі» розуміють ефективність роботи окремої галузі національної економіки, приймаючи до уваги традиційні критерії оцінки і враховуючи ступінь мобільності та динамічності галузі на світовому ринку, не зважаючи на рівень конкурентоспроможності даної країни в цілому, а також здатність окремих підприємств входити до складу галузі, швидко реагуючи на зміну в її структурі, брати до уваги тенденції до зміни, відновлювати свої соціально-економічні системи і зберігати досягнутий рівень конкурентоспроможності виробництва.

Конкурентоспроможність галузей можна визначати з двох позицій:

- Зовнішньої – визначення конкурентних переваг окремої галузі над аналогічними галузями за кордоном.
- Внутрішньої – мобільності, динамічності та ефективності розвитку галузі в середині країни.

Аналіз конкурентоспроможності підприємства є найнижчою, але найвизначальнішою ланкою при визначенні конкурентоспроможності галузі, регіону чи держави загалом. Конкурентоспроможність підприємства – це рівень його компе-

тенції відносно інших підприємств-конкурентів у нагромадженні та використанні виробничого потенціалу певної спрямованості, а також його окремих складових: технології, ресурсів, менеджменту (особливо – стратегічного поточного планування), навичок і знань персоналу тощо, що знаходить вираження в таких результативних показниках, як якість продукції, прибутковість, продуктивність тощо. Конкурентоспроможність товару відображає його здатність більш повно відповідати запитам покупців порівняно з аналогічними товарами, представленими на ринку. Вона визначається конкурентними перевагами: з одного боку, якістю товару, його технічним рівнем, споживчими властивостями, з іншого боку – цінами, установленними продавцями товарів.

Список використаних джерел

1. Звіт про конкурентоспроможність України 2009 // Фонд «Ефективне управління». – Київ. : Копірайт, 2009. – 230 с.
2. Конкурентоспроможність регіонів України: стан і проблеми // Робочі матеріали до Круглого столу 28 травня 2008 року. – Київ. : Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, 2008. – 45с.
3. Статистичний збірник «Регіони України», 2011 : стат. збірник, Ч. 1. – Київ, 2011. – 358 с.

Annotation. The economic aspects of competitiveness of different links of ménage are considered in this article. The ways of increase of investment attractiveness are analyzed on the basis of competitiveness of country, regions, industries and enterprises in particular.

Key words: competitiveness, investment attractiveness, country, region, industry, enterprise.

УДК 371.124:33

Гуцай Т.Г., к.п.н. ХНПУ імені Г.С.Сковороди, м. Харків

ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЕКОНОМІКИ ЯК ОДНА З УМОВ ЇХ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Стаття присвячена питанням вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя економіки до роботи в профільній школі.

Ключові слова: профільне навчання, вчитель економіки, професійна підготовка

Головним чинником перебудови сучасної старшої школи і підготовки учнів до вибору професії проголошено профільне навчання, у структурі якого одним із напрямів профілізації визначено економічний. Провідне завдання такого профілю – дати змогу старшокласникам максимально розкрити й реалізувати свої здібності й задатки та професійно самовизначитись у сфері економіки через вивчення предметів і курсів за вибором економічного спрямування. Виконання цього завдання можливе шляхом оновлення підготовки вчителя економіки, який має бути готовим до професійної діяльності в умовах профільного навчання.

Результати аналізу наукових джерел свідчать про те, що проблеми економічної

тенції відносно інших підприємств-конкурентів у нагромадженні та використанні виробничого потенціалу певної спрямованості, а також його окремих складових: технології, ресурсів, менеджменту (особливо – стратегічного поточного планування), навичок і знань персоналу тощо, що знаходить вираження в таких результативних показниках, як якість продукції, прибутковість, продуктивність тощо. Конкурентоспроможність товару відображає його здатність більш повно відповідати запитам покупців порівняно з аналогічними товарами, представленими на ринку. Вона визначається конкурентними перевагами: з одного боку, якістю товару, його технічним рівнем, споживчими властивостями, з іншого боку – цінами, установленними продавцями товарів.

Список використаних джерел

1. Звіт про конкурентоспроможність України 2009 // Фонд «Ефективне управління». – Київ. : Копірайт, 2009. – 230 с.
2. Конкурентоспроможність регіонів України: стан і проблеми // Робочі матеріали до Круглого столу 28 травня 2008 року. – Київ. : Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, 2008. – 45с.
3. Статистичний збірник «Регіони України», 2011 : стат. збірник, Ч. 1. – Київ, 2011. – 358 с.

Annotation. The economic aspects of competitiveness of different links of ménage are considered in this article. The ways of increase of investment attractiveness are analyzed on the basis of competitiveness of country, regions, industries and enterprises in particular.

Key words: competitiveness, investment attractiveness, country, region, industry, enterprise.

УДК 371.124:33

Гуцай Т.Г., к.п.н. ХНПУ імені Г.С.Сковороди, м. Харків

ОБНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЕКОНОМІКИ ЯК ОДНА З УМОВ ЇХ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Стаття присвячена питанням вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя економіки до роботи в профільній школі.

Ключові слова: профільне навчання, вчитель економіки, професійна підготовка

Головним чинником перебудови сучасної старшої школи і підготовки учнів до вибору професії проголошено профільне навчання, у структурі якого одним із напрямів профілізації визначено економічний. Провідне завдання такого профілю – дати змогу старшокласникам максимально розкрити й реалізувати свої здібності й задатки та професійно самовизначитись у сфері економіки через вивчення предметів і курсів за вибором економічного спрямування. Виконання цього завдання можливе шляхом оновлення підготовки вчителя економіки, який має бути готовим до професійної діяльності в умовах профільного навчання.

Результати аналізу наукових джерел свідчать про те, що проблеми економічної

освіти у ВНЗ досліджувалися у контексті розгляду формування готовності майбутніх економістів до професійної діяльності, історико-педагогічних аспектів підготовки майбутніх учителів економіки, формування у студентів педагогічних ВНЗ готовності до економічного виховання учнів. Необхідність удосконалення змісту економічної освіти й виховання школярів висвітлювалася Н. Бесковою, О. Камішанченко, В. Петрук, І. Прокопенком, О. Шпак та ін. Є окремі праці з методики викладання економіки у вищих, професійно-технічних та загальноосвітніх навчальних закладах. Утім, проблема підготовки вчителя економіки до професійної діяльності в умовах профільного навчання в педагогічній площині розроблена недостатньо.

Вивчення практики підготовки учителів економіки у ВНЗ, недостатня теоретична розробленість проблеми та необхідність пошуку ефективних шляхів професійної підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах профільного навчання визначили мету статті – обґрунтування доцільності оновлення змісту підготовки учителів економіки як умови успішного формування їх готовності до профільного навчання старшокласників.

Нами було висунуто таку мікрогіпотезу, що формування готовності майбутнього вчителя економіки буде ефективним, якщо у процес підготовки студентів буде запроваджено спецкурси, які сприятимуть формуванню у студентів знань з питань профільного навчання в сучасній школі, методики викладання в профільних економічних класах. Оновлення змісту професійної підготовки майбутніх учителів економіки до роботи в умовах профільного навчання передбачало:

а) аналіз відмінностей між програмами предметів ЗНЗ з економічним профілем і програмами предметів ВНЗ з метою визначення їх відповідності один одному, прогаляти у програмах ВНЗ;

б) розробку і впровадження в процес підготовки вчителя програм нових дисциплін, які доповнюють навчальний план щодо профільного вивчення економіки;

в) включення окремих тем в наявні дисципліни для їх доповнення з питань профільного вивчення економіки.

Аналіз відповідності програм з економічних дисциплін здійснювали таким чином: на базі Державного стандарту загальної середньої освіти (економіка) спочатку розглянули основні економічні знання і способи дій, що мають бути засвоєні учнями, далі з'ясували в яких програмах вони відбиті, а потім їх порівняли. Було зроблено висновок про те, що існує значна невідповідність між програмами ЗНЗ з економічним профілем навчання і ВНЗ в знаннях і способах дій, передбачених ними для засвоєння.

Формування готовності майбутніх учителів економіки до роботи в умовах профільного навчання через експериментальне оновлення змісту процесу професійної підготовки передбачало розробку і впровадження в навчальний процес бакалаврату: нових спецкурсів («Діяльність учителя економіки в умовах профільного навчання» та «Актуальні питання економіки України»), доповнення змісту існуючих дисциплін темами з питань профільної економічної освіти (наприклад: «Освітня діяльність: сутність та організація профільного навчання в ЗНЗ» (дисципліна «Економіка освіти»); «Особливості календарного планування економіки у початковій та основній школі»; «Зміст та структура економічної освіти в ЗНЗ різних профілів»; «Педагогічна практика у профільних ЗНЗ: вимоги щодо організації та особливості проведення» (дисципліна «Методика викладання економіки») тощо).

Таким чином, оновлення змісту професійної підготовки вчителя економіки

потребувало: введення до програм навчальних дисциплін нових понять (профільне навчання, економічний профіль, пропедевтичний етап економічної освіти, авторські програми тощо); концепцій (концепцій економічної освіти, профільного навчання, споживчої освіти тощо); фактів (трансформація структури економічної освіти, профілізація освіти, необхідність розробки спецкурсів за вибором з економіки тощо); включення тих способів дій, які раніше студенти не вивчали (планувати та проводити навчальні заняття з основ економіки на різних ступенях ЗНЗ в профільних економічних класах, відбирати доцільні методи і форми вивчення економіки в класах з економічним профілем навчання, здійснювати профорієнтаційну роботу з економіки з учнями та їх батьками тощо); збільшення уваги до формування досвіду емоційно-ціннісного ставлення до роботи в умовах профільного навчання, засвоєння нового і його застосування через формування стійкого пізнавального інтересу у студентів до професійної діяльності в профільних економічних класах; усвідомлення необхідності підготовки до такої роботи; творчого підходу до вирішення проблемних ситуацій під час такої підготовки. Отже, всі компоненти змісту освіти було оновлено і враховано в новому змісті професійної підготовки майбутніх учителів економіки у ВНЗ до роботи в умовах профільного навчання.

Активізація засвоєння здійснювалося через застосування таких прийомів навчання: створення ситуацій успіху; показ перспектив, переваг, умов роботи вчителя економіки у ЗНЗ з економічним профілем; використання проблемних і пізнавальних завдань; самостійна розробка й виготовлення наочних посібників; створення сприятливої атмосфери в аудиторії, використання демократичного стилю спілкування, педагогічної техніки викладача; питання до аудиторії різних видів; заохочення висловлювання гіпотез, діалогу, обговорення проблем, звернення до власного досвіду, його аналізу; застосування парної роботи, роботи в мікрогрупах, елементів кооперованого навчання, технології критичного мислення.

Формами, які стали найдоцільнішими для організації засвоєння оновленого змісту, було визнано: лекції, що супроводжувалися мультимедійними презентаціями, відеолекції, колективні, групові, ігрові на семінарах і практичних заняттях.

Лекції містили проблемний виклад, що дозволяло студентам ознайомитися із особливостями роботи в профільних економічних класах, поглибити знання з економічної теорії, які необхідні під час викладання в профільних економічних класах, побачити проблеми, які вони досі не помічали та творчо підійти до їх вирішення. Кращому засвоєнню знань студентами на лекційних заняттях сприяла демонстрація відеофільму чи мультимедійної презентації.

На лекціях застосувалися теоретичний аналіз, порівняльний метод, аналіз продуктів творчої діяльності, які дозволяли студентам усвідомити роль теоретичних знань під час підготовки до діяльності в умовах профільного навчання, виявити особливості профільного навчання економіки на різних ступенях профільних ЗНЗ та можливість використання позитивного досвіду в умовах профільного навчання, запобігти недолікам у майбутній діяльності.

На семінарських і практичних заняттях студентам пропонувались різні форми навчання. Так, наприклад, під час проведення практичного заняття за темою «Методика викладання економіки у профільних економічних класах старшої школи» студентам пропонувалася робота в мікрогрупах, де передбачалося виконання спільного завдання щодо розробки та презентації фрагменту уроку з економіки для учнів профільних економічних класів старшої школи (навчання у команді). Студенти самостійно розподіляли роботу у групі. Кожен учасник групи виконував свою

частину роботи, але у постійній взаємодії з іншими членами команди. Оцінювалася робота всієї групи. Після презентації проводився самоаналіз проведених фрагментів уроків. Разом з викладачем учасники обговорювали спірні моменти, що виникли під час розробки та презентації, обгрунтовували вибір форм і методів навчання, з'ясовували особливості методики викладання в профільних економічних класах в старшій школі, а також визначали її відмінність від методики викладання у початкової та основній школі. Крім роботи в групах студентам було запропоновано взяти участь у обговоренні (круглий стіл) питань з підготовки учнів до олімпіад з економіки, де студенти слухали повідомлення вчителів економіки профільних економічних та універсальних класів ЗНЗ про проблеми та особливості підготовки учнів до олімпіади з економіки. Студенти ставили питання до вчителів, обговорювали можливі варіанти та проблеми такої підготовки, виступали з доповідями про шляхи удосконалення підготовки учнів до олімпіади з економіки в профільних і непрофільних класах. Отже, семінарсько-практичні заняття вимагали від студентів не тільки знання основного матеріалу, а й ґрунтовної підготовки до них у процесі самостійної роботи.

Стимулювання засвоєння основного змісту здійснювалось за допомогою таких прийомів: різні види і форми контролю за навчально-пізнавальною діяльністю студентів; роз'яснення, що цей зміст буде потрібен під час проходження педагогічної практики в ЗНЗ з економічним профілем; постановка індивідуальних завдань до семінару, невиконання якого його зриває; показ негативних прикладів з проходження практики студентами.

Ці нові предмети і теми вимагали навчально-методичного забезпечення, яке і було розроблено: спецкурси «Діяльність учителя економіки в умовах профільного навчання» [1]; «Актуальні питання економіки України» [2]; навчальний посібник «Курс економічної теорії» [3]. Такий комплекс містив робочі плани і програми, тематику ІНДЗ, питання для самоконтролю, самостійної роботи та модульного контролю, посібники і методичні рекомендації до вивчення предметів та спецкурсів, питання до заліку та екзаменів, список літератури, критерії і норми оцінок для рейтингу.

Таким чином, формування готовності майбутніх учителів економіки до роботи в умовах профільного навчання забезпечується через оновлення змісту їх професійної підготовки. Засвоєння нового змісту професійної підготовки вчителя економіки здійснюється завдяки різним формам і прийомам навчання. Перспективами подальших досліджень є удосконалення та оновлення професійної підготовки учителів економіки у відповідності до щорічних рекомендацій Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України з питань економічної освіти.

Список використаних джерел

1. Гуцан Т. Г. Аспекти вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя економіки до роботи в профільній школі / Т. Г. Гуцан // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – Х. : ХДАДМ, 2009. – № 3. – С. 37–42.
2. Гуцан Т. Г. Підготовка вчителя як важлива складова забезпечення безпеки особистості / Т. Г. Гуцан // Матеріали Міжн. наук.–практ. конф. «Соціалізація особистості і суспільні трансформації». – Ч. 2009. – С. 443–449.
3. Курс економічної теорії. Навч. посіб. / [І. Ф. Прокопенко, І. В. Кадеєва, Т. Г. Гуцан та ін.] – Х. : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2007. – 484 с.

Annotation. The article is devoted to the questions of perfection of professional

preparation of a future economy teacher to work at the profile school.

Key words: *profile studies, teacher of economy, professional preparation.*

УДК 338.24

Залізко В.Д., докторант НУДПСУ, м. Ірпінь,
Махінько Р.Г., здобувач НУДПСУ, м. Ірпінь

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТІ ПОНЯТТЯ «ІННОВАЦІЯ»

В роботі проведено аналіз та систематизацію існуючих наукових підходів до визначення поняття «інновація», виявлено основні тенденції та закономірності використання цього поняття в економіці.

Ключові слова: *інновація, нововведення, класифікація, аналіз, економіка.*

Постановка проблеми. Забезпечення ефективного функціонування різноманітних підприємств та галузей в умовах затяжної економічної кризи набуває особливого значення для економіки України. Одним із механізмів ефективного управління та економічного зростати як окремого взятого підприємства так і будь-якого регіону України є стимулювання інноваційної діяльності. Проте перш ніж досліджувати фактори, які впливають на показники стимулювання інноваційної діяльності, потрібно зосередитись на питанні визначення поняття «інновація» та аналізі його економічної суті.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Про значимість досліджень в цьому напрямку говорить низка прийнятих законодавчих документів (наприклад Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні», Закон України «Про інвестиційну діяльність», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009–2013 рр.»), а також значна кількість наукових публікацій провідних науковців світу таких як: І. Балабанов, А. Бутенко, С. Валдайцев, В. Євтушевський, А. Мухамедьяров, Є. Лазарева, С. Покропивний, Б. Санто, О. Собко, П. Харів, М. Хучек, Й. Шумпетер та ін.

Мета та завдання дослідження. Основною метою дослідження є систематизація та узагальнення існуючих наукових підходів до визначення поняття «інновація», виявлення основних тенденцій, закономірностей та особливостей використання цього поняття в економіці.

Виклад основного матеріалу. У визначенні поняття «інновація» так само як і багатьох інших економічних понять немає єдиного підходу. Проаналізувавши наукову літературу з цієї тематики прослідковується як мінімум три загальні підходи.

В першому підході, який запропонував Й. Шумпетер [1, с. 13], а потім узагальнив для соціального життя підприємств М. Хучек [2, с. 67] інновації розглядаються як зміни – нововведення в управлінні, технологіях, соціумі, економіці тощо.

В. Г. Федоренко [3, с. 16], Б. Санто [4, с. 83], Б. Твісс [5, с. 30], І. Луциків [6, с. 94] є представниками другого підходу і вони розглядають інновації як процес. В третьому підході інновації розглядають як впровадження – результат (його підт-

preparation of a future economy teacher to work at the profile school.

Key words: *profile studies, teacher of economy, professional preparation.*

УДК 338.24

Залізко В.Д., докторант НУДПСУ, м. Ірпінь,
Махінько Р.Г., здобувач НУДПСУ, м. Ірпінь

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТІ ПОНЯТТЯ «ІННОВАЦІЯ»

В роботі проведено аналіз та систематизацію існуючих наукових підходів до визначення поняття «інновація», виявлено основні тенденції та закономірності використання цього поняття в економіці.

Ключові слова: *інновація, нововведення, класифікація, аналіз, економіка.*

Постановка проблеми. Забезпечення ефективного функціонування різноманітних підприємств та галузей в умовах затяжної економічної кризи набуває особливого значення для економіки України. Одним із механізмів ефективного управління та економічного зростати як окремого взятого підприємства так і будь-якого регіону України є стимулювання інноваційної діяльності. Проте перш ніж досліджувати фактори, які впливають на показники стимулювання інноваційної діяльності, потрібно зосередитись на питанні визначення поняття «інновація» та аналізі його економічної суті.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Про значимість досліджень в цьому напрямку говорить низка прийнятих законодавчих документів (наприклад Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні», Закон України «Про інвестиційну діяльність», Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009–2013 рр.»), а також значна кількість наукових публікацій провідних науковців світу таких як: І. Балабанов, А. Бутенко, С. Валдайцев, В. Євтушевський, А. Мухамедьяров, Є. Лазарева, С. Покропивний, Б. Санто, О. Собко, П. Харів, М. Хучек, Й. Шумпетер та ін.

Мета та завдання дослідження. Основною метою дослідження є систематизація та узагальнення існуючих наукових підходів до визначення поняття «інновація», виявлення основних тенденцій, закономірностей та особливостей використання цього поняття в економіці.

Виклад основного матеріалу. У визначенні поняття «інновація» так само як і багатьох інших економічних понять немає єдиного підходу. Проаналізувавши наукову літературу з цієї тематики прослідковується як мінімум три загальні підходи.

В першому підході, який запропонував Й. Шумпетер [1, с. 13], а потім узагальнив для соціального життя підприємств М. Хучек [2, с. 67] інновації розглядаються як зміни – нововведення в управлінні, технологіях, соціумі, економіці тощо.

В. Г. Федоренко [3, с. 16], Б. Санто [4, с. 83], Б. Твісс [5, с. 30], І. Луциків [6, с. 94] є представниками другого підходу і вони розглядають інновації як процес. В третьому підході інновації розглядають як впровадження – результат (його підт-

римують П. С. Харів, О. М. Собко [7, с. 11], М. П. Денисенко, Я. В. Риженко [8, с. 11], С. Ф. Покропивний [9, с. 24] та інші).

Детальна класифікація видів інновацій за десятьма ознаками наведено в [6, с. 91], згідно якої виділяється більше сорока видів інновацій, таких як: радикальні, відносні, поліпшуючі, технічні, наукові, виробничі, конструкторські, інформаційні, глобальні, транснаціональні, регіональні, місцеві; стратегічні, системні, локальні, міжнародні, державні, галузеві, окремих підприємств і т.д.

А. Пригожин [10, с. 26] виділив інші шість груп, які класифікують інновації за:

- типом нововведення;
- інноваційним потенціалом;
- особливостями інноваційного процесу;
- механізмом здійснення;
- ефективністю;
- спадкоємністю.

Зрозуміло, що подібних класифікацій існує ще досить багато і їх можна успішно продовжити далі. Проте такий загально-абстрактний підхід не дає можливості відчувати особливостей даного понятійного апарату для конкретної галузі народного господарства і для економіки країни в цілому. І тому вважаємо за необхідне розвивати категорійний апарат в умовах чіткої диференціації. Наприклад: інновації в техніці, промисловості, освіті, науці, медицині, сільських чи міських територіях тощо, і в чітких межах конкретної галузі знаходити пріоритетні напрямки розвитку з урахуванням їх специфічних особливостей.

Під час створення економічно-інноваційного категорійного апарату в конкретній галузі народного господарства значно полегшиться врахування основних факторів, що сприяють генеруванню інновацій. Наведемо ці фактори у вигляді наступної блок-схеми (Рис 1.)

Рис. 1. Фактори генерації інновацій

З рис. 1 випливає, що для успішного створення (генерації) інновацій необхідна наявність двох факторів:

- *оточуюче середовище* (кон'юнктура внутрішніх та зовнішніх ринків, рівень науково-технічного розвитку, соціальна, економічна та політична стабільність, тощо);
- *ресурсна база*.

В свою чергу ресурсну базу можна розділити на такі складові:

- високий рівень освіченості працівників;
- інтелектуального потенціал;
- наявність профільних науковців та підприємств;
- наявність природних копалин, інфраструктури та інших можливостей.

Проте ці фактори є лише необхідними умовами. Питання формулювання до-

статніх умов та критеріїв залишається відкритим і потребує серйозних наукових досліджень, які будуть мати позитивний вплив на соціально-економічні показники країни.

Висновки. Таким чином питання визначення економічної суті поняття «інновація» слід проводити диференційовано для кожної галузі окремо з урахуванням якісних змін, спрямованості на створення нових товарів і послуг, технологій, процесів, матеріальних чи нематеріальних благ та можливості практичного застосування враховуючи основні фактори створення інновацій.

В процесі дослідження поняття «інновація» бажано паралельно встановлювати суть понять «інноваційна діяльність», «інноваційний розвиток», «інноваційний потенціал» та їх взаємозв'язки, що призводитиме до більш комплексного розуміння глибини та важливості впровадження інновацій в різних сферах з урахуванням особливостей народного господарства України.

Список використаних джерел

1. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала и цикла конъюнктуры): Пер. с нем. / Й. А. Шумпетер – М. : Прогресс, 1982. – 453 с.
3. Хучек М. Социально-экономическое содержание инновации на предприятии / М. Хучек // Вестник Московского университета. Серия экономика. – 1995. – № 1. – С. 62–71. Федоренко В. Г. Інноваційна і інвестиційна стратегія України / В. Г. Федоренко // Економіка та держава. – 2003. – № 8. – С. 16–27.
4. Санто Б. Инновация как средство экономического развития: пер. с венг. / Б. Санто – М. : Прогрес, 1990. – 296 с.
5. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями: Сокр. пер. с англ. / Б. Твисс – М. : Экономика, 1989. – 271 с.
6. Луциків І. Економічна суть інноваційної діяльності / І. Луциків // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 2(27). – с. 89–95.
7. Харів П. С. Активізація інноваційної діяльності промислових підприємств регіону: [монографія] / П. С. Харів, О. М. Собко – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – 184 с.
8. Денисенко М. П. Стратегічна місія інноваційної діяльності та шляхи її активізації в Україні / М. П. Денисенко, Я. В. Риженко // Проблеми науки. – 2007. – № 6. – С. 10–16.
9. Покропивний С. Ф. Інноваційний менеджмент у ринковій системі господарювання / С. Ф. Покропивний // Економіка України. – 1995. – № 2. – С. 24–31.
10. Пригожин А. И. Нововведения: стимулы и препятствия (социальные проблемы инноватики) / А. И. Пригожин – М. : Политиздат, 1989. – 270 с.
11. Бутенко А. І. Інвестиційна діяльність в інноваційній сфері підприємництва України: методи і форми / А. І. Бутенко, Є. В. Лазарева // Вісник економічної науки України. – 2007. – № 2. – С. 14–19.

Annotation. In this paper the analysis and systematization of existing scientific approaches to the definition of «Innovation», the basic trends and patterns of use of this concept in economics.

Key words: innovation, novelty, classification, analysis, economics.

Ящишина І.В., к.е.н., доцент,
докторант ЦДПІН ім. Г.М.Доброва НАН України;
Городецька М.О., к.е.н., доцент Ніжинського
державного університету імені Миколи Гоголя

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ НАУКИ СЬОГОДЕННЯ

В статті наводиться аналіз теоретичних концепцій соціального капіталу науки, а також впливу молоді на його формування, що визначений на основі результатів соціологічного опитування студентів.

Ключові слова: соціальний капітал, соціальний капітал науки, інноваційна економіка, молодь в науці.

Категорія соціального капіталу була введена до наукового обігу на початку ХХ ст. Проте формування та стрімка популяризація теорії соціального капіталу припадає на його останню чверть і, особливо, на останнє десятиліття. Саме це є однією з причин недостатньої ознайомленості вітчизняної академічної спільноти з теорією соціального капіталу. Окреслення специфіки соціального капіталу серед інших різновидів капіталу наводиться у працях таких авторів, як П. Бурдье, Дж. Коулмен, Г. Лоурі, Р. Патнам, Н. Лін, М. Грановетгер та інших.

Разом з тим є *підстави* виділити праці українських авторів, які є дотичними до цієї проблематики, хоча названі нижче автори не завжди оперують терміном «соціальний капітал». Це праці українських вчених: Є. Головахи, В. Степаненка, В. Хмелька, А. Бови, Н. Стоянець.

Зазначимо, що існують різні підходи до визначення, вимірювання і застосування концепції соціального капіталу. Згідно визначення Організації економічного співробітництва і розвитку, соціальний капітал включає мережі разом із спільними нормами, цінностями і розуміннями, які полегшують співробітництво як всередині груп, так і між ними [1]. Під соціальним капіталом також розуміють: характеристики соціальної організації, зокрема довіру, норми і мережі, які можуть покращувати ефективність розвитку суспільства, сприяючи координації відповідних взаємодій; інститути, відносини і норми, що формують якість і кількість соціальних взаємодій в суспільстві; правила, норми, зобов'язання, взаємність і довіру, втілені у соціальних відносинах, соціальних структурах та інституційному середовищі суспільства, що дозволяє досягати різноманітних індивідуальних і спільних цілей. При цьому практично всі проаналізовані нами визначення соціального капіталу наголошують на таких його складових, як система спільних цінностей, норм та інститутів (в основному довіри і взаємності), а також інституціоналізовані форми соціальної взаємодії, зокрема мережі та інші форми соціальної організації [2].

Окреме місце займають праці, у яких з позицій теорії соціального капіталу аналізуються посткомуністичні трансформації. Це праці таких авторів, як К. Херпфер, Р. Роуз, М. Оберг, А. Леденьова, М. Пелдем, Дж. Т. Свендсен, Г. Коланкевіч, Ф. Фукуяма.

Однак, окремої уваги заслуговує концепція соціального капіталу науки. Це поняття науки вперше обґрунтував саме П'єр Бурдье, досліджуючи взаємовідно-

сини французьких науковців і професорів, тобто механізми взаємовпливів всередині наукової спільноти [3]. Тож П. Бурд'є запропонував називати все це соціальним капіталом науки, визначивши його як «особливий різновид символічного капіталу (про який відомо, що він завжди заснований на актах пізнання і визнання), що полягає у визнанні (або довір'ї), яке дарується групою колег-конкурентів всередині наукового поля (хорошим показником цього служить число посилань в цитат-індексі, який можна доповнити такими знаками визнання і посвяти як Нобелівська премія або національні нагороди, а також переклади на іноземні мови)» [4, С.56]. Український вчений О. Попович, який мабуть єдиний досліджував проблему соціального капіталу науки в Україні, запропонував своє визначення цього поняття [5]. Воно зводиться до того, щоб трактувати соціальний капітал науки не стільки як внутрішню характеристику взаємовідносин всередині наукової спільноти, а як деяку міру включеності наукової системи, наукового потенціалу країни в суспільну свідомість. Такий підхід видається не тільки правомірним, але й плідним. Він дозволяє виразніше продемонструвати практичне значення того, що ми, може, дещо грайливо називаємо «іміджем науки і науковців», не тільки для розвитку самої науки, але і як досить потужного (хоча й далеко не завжди введеного в дію) ресурсу розвитку і процвітання держави. Соціальний капітал науки, місце науки у суспільній свідомості та її авторитет в очах соціуму, традиції та досвід взаємодії вчених із суспільством і органами державного управління – дійсно можна розглядати як певний капітал, який трансформується у реальні ресурси: бюджетні асигнування, замовлення на дослідження і розробки, інноваційну культуру суспільства, врешті решт – у прискорення інноваційного розвитку економіки [6].

Останнім часом науковці звертають увагу на те, що починаючи із 90-х років динаміка соціального капіталу науки в Україні, Білорусі та ряді інших країн СНД стає спадною, що і призводить до катастрофічного зменшення підтримки науки з боку держави та скорочення притоку в науку талановитої молоді [6, 7]. Тим більш актуальним видається дослідження нинішнього рівня соціального капіталу науки, особливо тієї його складової, яка складається в свідомості молодшого покоління. Адже відношення сучасної молоді до науки матиме визначальний вплив на її розвиток уже в недалекому майбутньому, а отже і на визначення місця і ролі України в сучасному глобалізованому світі.

Саме тому у січні 2012 р. було проведено невелике анкетування серед студентів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Дослідження було спрямоване на вирішення наступних завдань:

- визначення рівня довіри молоді до науки як до соціального інституту ;
- встановлення значущості в очах студентства впливу вітчизняної науки на розвиток національної економіки;
- виявлення ставлення молоді до наукової діяльності як майбутньої професії. Для дослідження була розроблена анкета, яка включає в себе 8 запитань, котрі

можна згрупувати в наступні блоки:

- блок загальних запитань щодо форми навчання, факультету та курсу студентів-респондентів (3 запитання);
- блок змістовних запитань, під умовною назвою «молодь про науку» (5 запитань). Фактично усі запитання є закритими і передбачають вибір лише однієї відповіді.

Обробка отриманих даних проводилась за допомогою комп'ютерної програми

ОСА, розробленої інститутом соціології НАН України.

Емпіричний масив за результатами опитування становить 500 анкет студентів. У анкетуванні приймали участь студенти денної (56%) та заочної (44%) форм навчання 1-5-х курсів усіх дев'яти факультетів КіПНУ імені І. Огієнка.

Перше питання визначає рівень довіри студентів до різних соціальних інститутів, відповіді на нього характеризує таблиця 1.

Таблиця 1

«Який рівень Вашої довіри до...»

Альтернативи	Перважно довіряю	Цілком довіряю	разом	Зовсім не довіряю	Переважно не довіряю	разом
Сім'ї	14,1	82,7	96,8	1	0,2	1,2
Науки	59,2	11,5	70,7	1,8	5,9	7,7
Церкви та релігії	41,7	25,4	67,1	6	6,8	12,8
ЗМІ	25,9	2	27,9	4,9	22,8	27,7
Правоохоронних органів	21,5	2,7	24,2	16,8	20,4	37,2
Громадських організацій	21,2	0,8	22	9,5	20,6	30,1
Місцевих органів влади	15,4	1	16,4	19,3	26,2	45,5
Верховної Ради	5,1	0,2	5,3	44,9	28,8	73,7
Президента	4,1	0,6	4,7	45,8	25,5	71,3

Радує, що в очах нового покоління майбутніх фахівців з вищою освітою наука все ж має досить великий авторитет. Зокрема, за рівнем довіри до неї, який ми трактуємо як одну з найважливіших характеристик зовнішньої складової соціального капіталу науки, вона посідає друге місце після сім'ї. Довіряють або цілком довіряють науці близько 70% опитаних. Причому рівень довіри до науки дещо

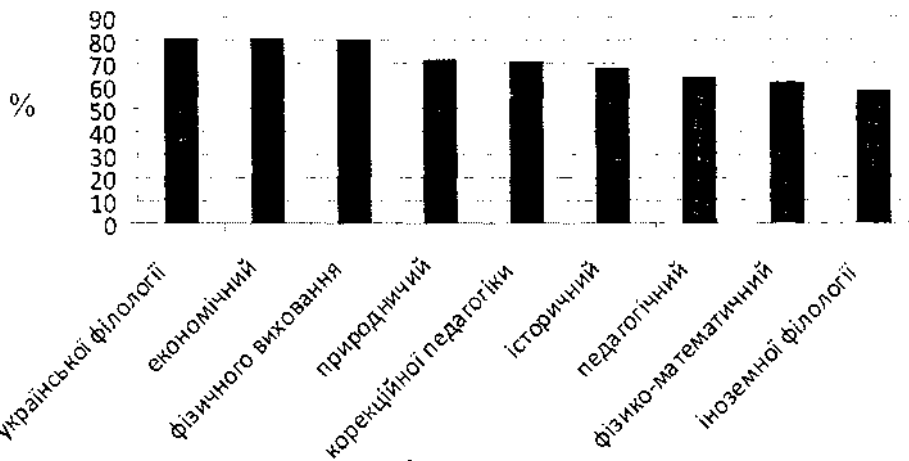

Рис. 1. Довіра до науки за спеціальностями.

більший (73%) у заочників, які вже мають певний життєвий досвід і менший у студентів стаціонарної форми навчання (68%). Якщо проаналізувати статистику відповідей студентів про довіру до науки в залежності від фаху студентів, то ви-

явиться, що найбільший рівень довіри наука має у майбутніх українських філологів, економістів та фізкультурників, а найменший – серед студентів фізико-математичного факультету та факультету іноземної філології, хоча й серед останніх таких, що довіряють науці більшість – 63% та 58% відповідно (див. рис.1).

Серед опитаних всього 38 осіб висловили недовіру до науки: зовсім не довіряють науці дев'ятеро і переважно не довіряє ще 29 студентів.

При цьому рейтинг довіри до науки в студентському середовищі не набагато перевищує рейтинг церкви, який становить 67%. Факт високої довіри до релігії обумовлений, на нашу думку, наступним: 1) соціологи відзначають зростання авторитету релігії в країні в цілому; 2) опитування проводилось у Західному регіоні, який історично має глибокі корені релігійних переконань і традицій.

І все ж на фоні катастрофічної зневіри студентської молоді у більшості інститутів держави, яку демонструє наведена таблиця 1, це чогось варте. Принаймні, це є свідченням того, що характерна для старшого покоління масова зневіра в науці, викликана техногенними катастрофами та породженими ними екологічними проблемами, не характерна для сучасної молоді. Це дає підстави для стриманого оптимізму щодо майбутнього нашої науки, а отже і держави. Слід зауважити, що така еволюція ставлення до науки цілком відповідає світовим тенденціям. Результати соціологічних досліджень в Європі і США свідчать: наука не сприймається більше як деяка містична сила, здатна розв'язати всі проблеми людства, але позитивне ставлення до неї висловлює більше половини опитаних у країнах Заходу [6–8].

Друге питання було: «Яким, на Вашу думку, є реальний вплив вітчизняної науки на розвиток національної економіки?». На думку студентів, в цілому вітчизняна наука впливає на розвиток національної економіки. Однак цей вплив визнають дуже великим лише 9% респондентів, а 41,8% оцінюють його як незначний. На жаль, з ними важко не погодитись. В той же час 47% підтверджують, що цілий ряд розробок вітчизняних вчених позитивно вплинули на розвиток окремих галузей виробництва.

Більше вірять у результативність впровадження наукових досягнень у економіку студенти природничого факультету, а найменше – майбутні економісти та іноземні філологи.

Таблиця 2

«Чи можливий інноваційний розвиток економіки України без розвитку вітчизняної науки?»

Альтернативи	%
Ні, не можливий	30,4
Можливий, якщо опиратись на досягнення зарубіжної науки	29,6
Можливий при використанні досягнень як зарубіжної так і вітчизняної науки	32,9
Головне підприємницька ініціатива та винахідливість, наука для цього не потрібна	7,1
Разом	100,0

Прикро, що лише 30% студентів розуміють, що інноваційний розвиток української економіки неможливий без розвитку вітчизняної науки, ще майже 30% вважають, що для його реалізації можна цілком обійтись виключно досягненнями іноземної науки, не знаючи, що це реально тільки для дуже маленьких країн, значно

менших за Україну. При цьому найбільше вірять у науку як рушійну силу розвитку інноваційної економіки України історики та фізкультурники, а найменше – студенти фізико-математичного та економічного факультетів, які у своїх усних коментарях відзначили, що розвиток сучасної економіки країни не йде інноваційним шляхом, і тому наука потрібна все менше.

Цікаво, що підприємництво як достойну альтернативу науці щодо інноваційного розвитку національної економіки визнає лише 7% респондентів в цілому. Це пряме свідчення того, що ринковий фундаменталізм, незважаючи на шалений тиск на суспільну свідомість, що здійснювався його апологетами в останні десятиліття, не пустив глибоких коренів в умах студентської молоді (принаймні даного конкретного вузу). Показово, що найбільші надії на підприємництво як панацею від усіх бід покладають іноземні філологи (15% обрали таку альтернативу), а найменше студенти природничого (1,9%) та економічного (2,6%) факультетів – тобто ті, хто більш обізнаний з реальними проблемами розвитку економіки.

При загальному, в принципі позитивному, ставленні до вітчизняної науки, тільки 30% опитаних студентів ствердно відповіли а запитання: «Чи відоме Вам бодай одне досягнення українських вчених світового рівня, здійснене за останні 10 років». Ще 30% відповіли на це запитання «ні», а 40% підтвердили, що чули про якісь досягнення, але не пам'ятають, про що йшлося. Це пряме свідчення вкрай недостатнього рівня популяризації науки в нашій країні та практично повної відсутності послідовної роботи, спрямованої на нарощування соціального капіталу вітчизняної науки в Україні не тільки засобами масової інформації, соціальними мережами, а й викладачами. Та й сам учбовий процес, перелік навчальних дисциплін та структура навчальних курсів не передбачають ознайомлення студентів із роллю і значимістю науки та її досягнень у сьогоденні. Фактично, процес переходу провідних економік світу до інноваційної економіки, економіки, яка базується на знаннях та результатах наукових досліджень, залишається поза увагою як викладачів так і студентів.

Таблиця 3

«Чи відоме Вам бодай одне досягнення українських вчених світового рівня, здійснене за останні 10 років?»

Факультет	Так	Ні
економічний	34,6	25,6
фізико-математичний	30,7	37,5
історичний	36,9	21,4
природничий	22,2	38,9
корекційної педагогіки	39,0	22,0
української філології	33,3	11,1
іноземної філології	17,3	34,6
фізичного виховання	21,3	38,3
педагогічний	31,0	37,9

Рівень інформованості студентів про досягнення вітчизняних вчених світового рівня за спеціальностями досить різний. Знають про такі досягнення від 17% студентів іноземних філологів до 39% студентів факультету корекційної педагогіки і

не чули про них майже 39% студентів природничих спеціальностей поряд із 11% філологів. Такі дані свідчать як про загальний рівень поінформованості молоді щодо результативності української науки в цілому, так, і, певним чином, відзеркалюють стан досягнень та їх відомість у галузях спеціалізації студентів.

Аналізуючи відповіді студентів на питання «Чи хотіли б Ви працювати в науці?», варто відзначити, що більшість молоді висловлює свою готовність працювати у науковій сфері (майже 77%), хоча для суттєвої частки (48% усього масиву) при цьому визначальним є економічний чинник (достойна оплата праці). Щодо деяких тенденцій тут, то абсолютну більшість небажаючих пов'язувати свою професійну долю з наукою виявили студенти факультету фізичного виховання (47%), що цілком прогнозовано і неочікувано – студенти економічного факультету, для 41% яких така робота виявилась нецікавою. Характерно також, що з формуванням соціального досвіду бажання працювати у цій галузі спадає: негативна динаміка альтернативи «так» по курсах (у %): 23,6 – 35,6 – 26,1 – 20 – 18,5. Водночас адекватно економічно стимульована наука є доволі привабливою сферою зайнятості в очах сучасної молоді, що бачимо по позитивній динаміці альтернативи «так, але за винагороду» по курсах (у %): 39,2 – 42,4 – 47,8 – 50 – 57,6. Зарубіжні науковці також відзначають, що наука як майбутня професія, стає менш привабливою для європейської молоді оскільки «наукові дисципліни надто складні» та малооплачувані [8, С. 398].

Таким чином, результати даного соціологічного дослідження справляють досить суперечливе враження: з одного боку вони свідчать про певні позитивні тенденції в плані нарощування соціального капіталу науки в Україні, а з другого – не лають підстав сподіватися, що вельми помірне і обумовлене незалежними від наукової спільноти факторами прагнення в науку нинішнього студентства справить істотний вплив на омолодження наукового потенціалу країни. Не можуть не викликати тривоги і рекордні показники недовіри студентської молоді до владних структур нашої держави.

Список використаних джерел

1. OECD (2001). *The Well-Being of Nations, the Role of Human and Social Capital*, Paris.
2. Стоянець Н.В. Роль соціального капіталу у забезпеченні сталого сільського розвитку / Н.В. Стоянець // *Инвестиционные приоритеты эпохи глобализации: влияние на национальную экономику и бизнес: материалы международной научно-практической конференции*. – Днепропетровск, 14–15 февраля, 2008 г. – С. 92–94.
3. Bourdieu P. *The forms of capital* // *Handbook of theory and research for sociology of Education*. Ed. by J. Richardson. New York: Greenwood Press, 1986, P. 21.
4. Бурдьє П. Клиническая социология поля науки / Пьер Бурдьє // *Социоанализ Пьера Бурдьє. Альманах Российско-французского центра социологии и философии Института социологии РАН*. – М., 2001. – С. 49–95.
5. Попович А., Прокошин В., Щербин В., Дикусар А. Особенности трансформации социального капитала науки в странах с переходной экономикой / А. Попович, В. Прокошин, В.Щербин, А. Дикусар // *Общество, основанное на знаниях: новые вызовы науке и ученым. Материалы международной конференции*. Киев 23–27 ноября 2005 г. – Киев: «Феникс», 2006. – С. 226–234.
6. Попович О.С. Зупинімо девальвацію соціального капіталу науки / Олександр Попович // *Вісник Національної академії наук України*. – 2007 р. – № 12. – С. 8 – 15.
7. Попович А.С., Прокошин В.И. О динамике социального капитала науки в Украине и Беларуси / А.С. Попович, В.И. Прокошин // *Наука и инновации* – 2009. – № 3. – С. 59–62.
8. Володарская Е.А. Отношение к науке в западных странах как проявление глобализации

Annotation. This article analyzes the theoretical concepts of social capital in science, and the degree of influence on the youth of his generation, defined on the basis of the results of a poll of students.

Key words: social capital, social capital in science, innovation economy, young people in science.

УДК 338.2

Лучик В.Є., к.фіз.-мат.н., доцент ПДАТУ, м. Кам'янець-Подільський

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ

Розглянуто особливості діяльності громадських організацій в управлінні регіональним розвитком. Визначено необхідність підвищення їх значимості при реалізації державної регіональної політики.

Ключові слова: громадські організації, регіональний розвиток, інституціоналізація регіональних інтересів, державна регіональна політика.

Постановка проблеми. Одним з стратегічних завдань державної політики регіонального розвитку України до 2015 року є підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу. Для реалізації цього завдання потрібна цілеспрямована діяльність не тільки суб'єктів господарювання, а й органів державної та регіональної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій. Регіональна політика є ефективною лише тоді, коли вдається досягнути компромісу між регіональними інтересами та реалізацією загальнонаціональних проблем. Тому регіональний розвиток в Україні потребує оновлених підходів до використання управлінського потенціалу територій, удосконалення системи управління територіальним розвитком.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями удосконалення державної регіональної політики займалися і займаються цілий ряд фахівців, а, саме: Варналій З., Василенко В., Долішній М, Жаліло Я. та ін. Проте, незважаючи на значний обсяг публікацій і досліджень з даної теми, в сучасних умовах гострою є потреба у визначенні ролі громадських організацій при проведенні ефективної державної регіональної політики з метою сталого розвитку нашої держави та її регіонів.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження ролі громадських організацій в реалізації державної регіональної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним чинником розвитку конкурентних переваг регіонів у сучасній регіональній політиці виступає інституційне середовище, яке є інтелектуальним результатом відтворювальної діяльності людей, суспільств і держав, формує відповідні трансакційні відносини. Високий рівень демократичних відносин у суспільстві передбачає наявність розвинених, обґрунтованих і узгоджуваних із законами трансакційних відносин і витрат. Важливо те, що вони мають зростаючу інтелектуальну природу, але матеріалізуються у кінцевому підсумку у добробуті і тривалості життя громадян, безпеці їх суспільної

Annotation. This article analyzes the theoretical concepts of social capital in science, and the degree of influence on the youth of his generation, defined on the basis of the results of a poll of students.

Key words: social capital, social capital in science, innovation economy, young people in science.

УДК 338.2

Лучик В.Є., к.фіз.-мат.н., доцент ПДАТУ, м. Кам'янець-Подільський

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У РЕГІОНАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ

Розглянуто особливості діяльності громадських організацій в управлінні регіональним розвитком. Визначено необхідність підвищення їх значимості при реалізації державної регіональної політики.

Ключові слова: громадські організації, регіональний розвиток, інституціоналізація регіональних інтересів, державна регіональна політика.

Постановка проблеми. Одним з стратегічних завдань державної політики регіонального розвитку України до 2015 року є підвищення конкурентоспроможності регіонів та зміцнення їх ресурсного потенціалу. Для реалізації цього завдання потрібна цілеспрямована діяльність не тільки суб'єктів господарювання, а й органів державної та регіональної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій. Регіональна політика є ефективною лише тоді, коли вдається досягнути компромісу між регіональними інтересами та реалізацією загальнонаціональних проблем. Тому регіональний розвиток в Україні потребує оновлених підходів до використання управлінського потенціалу територій, удосконалення системи управління територіальним розвитком.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями удосконалення державної регіональної політики займалися і займаються цілий ряд фахівців, а, саме: Варналій З., Василенко В., Долішній М, Жаліло Я. та ін. Проте, незважаючи на значний обсяг публікацій і досліджень з даної теми, в сучасних умовах гострою є потреба у визначенні ролі громадських організацій при проведенні ефективної державної регіональної політики з метою сталого розвитку нашої держави та її регіонів.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження ролі громадських організацій в реалізації державної регіональної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним чинником розвитку конкурентних переваг регіонів у сучасній регіональній політиці виступає інституційне середовище, яке є інтелектуальним результатом відтворювальної діяльності людей, суспільств і держав, формує відповідні трансакційні відносини. Високий рівень демократичних відносин у суспільстві передбачає наявність розвинених, обґрунтованих і узгоджуваних із законами трансакційних відносин і витрат. Важливо те, що вони мають зростаючу інтелектуальну природу, але матеріалізуються у кінцевому підсумку у добробуті і тривалості життя громадян, безпеці їх суспільної

життєдіяльності та створенні основ сталого розвитку.

Інституціоналізація регіональних інтересів являє процес оформлення взаємодії інтересів регіональних суб'єктів в інституційну систему, елементи якої, стаючи загальноприйнятою практикою і підтверджені реальними економічними відносинами, здатні діяти у напрямку реалізації регіональних інтересів.

Суб'єктами інституціоналізації регіональних інтересів виступають, по-перше, населення регіону та суб'єкти господарювання, взаємодія інтересів яких виливається у неформальну інституціоналізацію їхніх інтересів, по-друге, представники регіональної законодавчої та виконавчої влади, головна інституціональна функція яких формальна інституціоналізація місцевих регіональних інтересів, по-третє, держава при реалізації регіональної політики. Її інституційною функцією є створення інститутів, то забезпечують досягнення компромісу між регіональними інтересами держави та місцевими інтересами регіонів.

У ході глобалізаційних процесів держава дещо втрачає статус єдиного суб'єкта реалізації регіональної політики. Сьогодні прагнуть відігравати значну роль в управлінні суспільним розвитком органи місцевої влади, приватні (бізнесові) структури та громадські організації. Залучення громадських об'єднань до розробки та реалізації механізмів державної політики в Україні – один з принципів розбудови відкритої, демократичної держави. Тому держава змушена створювати такі організаційні структури, які б сприяли взаємодії влади з різними суб'єктами соціально-економічної діяльності. Участь громадськості у державних справах, завдання органів влади щодо консультацій з громадськістю визначені ст. 38 Конституції і спираються на широку законодавчу базу [1].

В Україні серед громадських організацій, які приймають участь у формуванні системи управління і координації усього комплексу реформ системи влади, можна виділити Фонд сприяння місцевому самоврядуванню, Асоціацію міст України, Асоціацію сільських та селищних рад, Українську асоціацію місцевих та регіональних влад, а також Національний конгрес місцевого самоврядування.

Особливе місце у системі управління регіональним розвитком всіх без винятку країн займають Агентства регіонального розвитку. Своєрідність агентств регіонального розвитку полягає в тому, що вони виконують функцію «посередника» між місцевими та регіональними об'єднаннями підприємців та стратегічними намірами влади цих рівнів щодо соціально-економічного розвитку території.

В Україні створення Агентств регіонального розвитку було підготовлено постановами Кабінету Міністрів України № 1394 від 30 липня 1999 р. «Про утворення Координаційної ради з формування мережі регіональних агентств розвитку» та № 1996 від 28 жовтня 1999 р. «Про затвердження Положення про Координаційну раду з формування мережі регіональних агентств розвитку». Координаційна рада з формування мережі регіональних агентств розвитку створювалась як консультативно-дорадчий орган при Кабінеті Міністрів України, створений з метою вирішення питань щодо поглиблення економічних реформ на регіональному рівні, підтримання розвитку підприємництва та формування ринкової інфраструктури».

Мету створення агентств було проголошено у Концепції Державної регіональної політики, а, саме, ці інституції призначені були поліпшити умови використання передових інноваційних технологій, підвищити інвестиційну привабливість регіонів, розширити залучення вітчизняних та іноземних інвестицій для регіонального розвитку, вдосконалити підготовку та перепідготовку відповідних фахівців з проблем регіонального розвитку, координації програм технічної допомоги, спрямова-

них на підтримку регіонального розвитку» [2].

За підтримки Канадської агенції міжнародного розвитку було утворено Асоціацію агенцій регіонального розвитку України (2001 р.) для сприяння створенню інституційних засад та інших сприятливих передумов для системної реалізації державної регіональної політики, динамічного збалансованого розвитку територій, гармонійного взаємоузгодження державних та місцевих інтересів шляхом налагодження і підтримання ефективної взаємодії центру та регіонів, координації діяльності своїх членів. Вона діє як всеукраїнська спілка громадських організацій і у 2006 р. об'єднувала 43 Агентств регіонального розвитку та структур, діяльність яких спрямована на всіляке сприяння регіональному і місцевому розвитку [Вільна енциклопедія].

Місія Асоціації агенцій регіонального розвитку України (як важливого складника інфраструктури підтримки регіонального розвитку) полягає у системному забезпеченні виконання своїми зусиллями та скоординованими діями своїх членів функцій ефективного провідника взаємоузгодженої державної регіональної політики та власної політики розвитку регіонів з метою динамічного і збалансованого поступу України до інтегрування в європейські структури.

Оцінити рівень інституціональної системи реалізації державної регіональної політики в Україні шляхом побудови відповідних індексів дуже важко через відсутність потрібних статистичних даних. Розрахунок окремих індексів інституційного напрямку для країни в цілому здійснюється зарубіжними фахівцями шляхом проведення експертних оцінок та аналізу. Так, американська організація «Freedom House» щороку публікує рейтинги країн, враховуючи виключно індекси політичних прав та громадянських свобод – «вільні» – «частково вільні» – «без свободи». Організація «Transparency International» розробила і використовує індекс сприйняття корупції – «практична відсутність корупції» – «дуже високий рівень корупції», «Репортери без кордонів» – індекс свободи преси, «Інститут Катона» – індекс економічної свободи, фонд Бертельсманна – індекс трансформації, Програма розвитку ООН – індекс розвитку людства, «Foreign Affairs & A. T. Kearney» – індекс глобалізації.

Динаміка Індексу економічної свободи України за 2000–2010 рр. (рис. 1) свідчить про зростання даного показника протягом перших п'яти років досліджень і падіння рейтингу країни у наступні п'ять років. У 2010 році індекс економічної свободи України був нижчий на 13 в.п. від середньосвітового значення (59,6%).

Індекс сприйняття корупції віддзеркалює сприйняття представниками ділових кіл країн світу корумпованої, яке має місце у державному секторі, та оцінюється за шкалою від 10 (корупція практично відсутня) до 0 (значний рівень корупції).

Рис. 1. Динаміка індексу економічної свободи України

Джерело: [3]

У 2009 році Україна посіла 146 місце з індексом 2,2, що продовжила низхідний тренд за індексом сприйняття корупції Transparency International, опинившись практично на рівні 2001 року. Поруч з Україною знаходяться такі країни, як Росія, Кенія, Зімбабве, Еквадор, Камерун та Сієра – Леоне.

У 2009 році Україна з індексом 2,2 посіла 146 місце за рівнем корумпованої, тоді як у 2008 році цей показник був краще на 0,3 в.п. (134 місце в рейтингу), а у 2006 р. – на 0.6 в.п. (найкращий рейтинг України за період досліджень) (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка індексу сприйняття корупції в Україні

Джерело: [4]

Погіршення ситуації в сфері розповсюдження корупції як в державному, так й в приватному секторах, спеціалісти Transparency International пояснюють політичною нестабільністю в країні, а також достатньо толерантним відношенням громадян України до дій осіб, задіяних в корупційних схемах [5].

За рейтингом міжнародної організації Репортери без кордонів щодо Індексу свободи преси Україна у 2009 р. поділяє 89–те місце із 175 країн разом із Сенгалом. Сусідами цих країн у рейтингу опинилися Албанія (88–й рядок), Монголія (91) та Гвінея–Бісау (92) [6].

Отже, основним елементом складу багатьох індексів інституційного напрямку є експертні оцінки, а статистичні дані використовуються рідше. Як правило, це наукові академічні проекти, що не розраховані на широкий загал. Вони допомагають детально врахувати специфіку проекту дослідження, але залишаються суб'єктивними, можуть використовуватися для політичного маніпулювання [7, С. 122]. Однак, здійснення таких інституціональних оцінок хоча б за окремими індексами, не дивлячись на їх суб'єктивізм, для регіонів України теж було б корисним.

Висновки. Таким чином, діяльність агентств регіонального розвитку посилює органи місцевого самоврядування і підвищує рівень залученості громадян до вирішення місцевих проблем. Подальший розвиток співпраці між громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування зумовлений широким спектром повноважень останніх, особливо у соціальній сфері. Незважаючи на значний внесок громадських організацій у проблеми розвитку регіонів і територій в Україні, вони не можуть сьогодні розглядатися як провідники регіональної політики, адже більшість з них є незалежними установами, які самостійно визначають пріоритети та напрями своєї діяльності. До того ж, вони мають обмежене фінансове забезпечення і залучають у свою діяльність незначну кількість громадян. Тому в умовах повіль-

ного процесу децентралізації державного управління в Україні й слабкості місцевого самоврядування рівень співпраці громадських організацій та місцевих органів державної влади і місцевого самоврядування залишається низьким.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Просвіта, 1996. – 80 с.
2. Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики», 25.05.2001 р. № 341/2001 // Регіональна політика України: інституційно – правове забезпечення; 36. офіц. док. / За ред. З. Варналія. К.: ШСД, 2004. – 521 с.
3. The Heritage Foundation & the Wall Street Journal [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog>.
4. Звіт Transparency International «Про сприйняття корупції» [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog>.
5. Аналітичний огляд «Результат України у світових рейтингах» [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу: [www.bank.gov.ua/Publication/econom/ratings Ukraine.pdf](http://www.bank.gov.ua/Publication/econom/ratings%20Ukraine.pdf).
6. Індекс свободи преси: Україна втрачає позиції, Росія вперше позаду Білорусі [Електронний ресурс] Доступ до ресурсу: <http://otherside.com.ua/news>.
7. Н. Палас. Індекси демократизації Т. Ванханена та організації «Freedom house» як одні з пріоритетних методів визначення рівня демократизації у кінці XIX – початку XXI ст. / Н. Палас // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку, вип. 22, 2010. – С.117–123.

***Annotation.** The features of social organizations in the management of regional development. The necessity of increasing their importance in the realization of state regional policy.*

***Key words:** civil society organizations, regional development, the institutionalization of regional interests, the state's regional policy.*

УДК 37.011.3–051:33

Олійник Н.Ю. к.п.н., доцент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ ЕКОНОМІКИ

У науковій статті розглядаються напрями змісту методичної роботи а також умови вдосконалення професійної компетентності педагога, узагальнено основні мотиви професійного розвитку вчителя економіки.

***Ключові слова:** професійне вдосконалення, оптимізація методичної роботи педагога, компетентність вчителя економіки, мотиви педагогічної діяльності.*

Постановка проблеми. Ефективність функціонування системи освіти та зростання соціальних вимог до навчальних закладів має потребу у висококваліфікованих спеціалістах, які здатні творчо підходити до організації навчально-виховного процесу та досягати високих якісних результатів. Підвищення якості професійної підготовки обумовлене можливістю мобільного реагування навчального процесу на потреби суспільства, виробництва, особистості. Забезпечити таку можливість покликана система управління якістю підготовки фахівця, одним з основних принципів побудови якої є спрямованість на формування необхідних фахівцеві компетенцій, що забезпечують його конкурентоспроможність.

ного процесу децентралізації державного управління в Україні й слабкості місцевого самоврядування рівень співпраці громадських організацій та місцевих органів державної влади і місцевого самоврядування залишається низьким.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К.: Просвіта, 1996. – 80 с.
2. Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики», 25.05.2001 р. № 341/2001 // Регіональна політика України: інституційно – правове забезпечення; 36. офіц. док. / За ред. З. Варналія. К.: ШСД, 2004. – 521 с.
3. The Heritage Foundation & the Wall Street Journal [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog>.
4. Звіт Transparency International «Про сприйняття корупції» [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog>.
5. Аналітичний огляд «Результат України у світових рейтингах» [Електронний ресурс]. – Доступ до ресурсу: www.bank.gov.ua/Publication/econom/ratings_Ukraine.pdf.
6. Індекс свободи преси: Україна втрачає позиції, Росія вперше позаду Білорусі [Електронний ресурс] Доступ до ресурсу: <http://otherside.com.ua/news>.
7. Н. Палас. Індeksi демократизації Т. Ванханена та організації «Freedom house» як одні з пріоритетних методів визначення рівня демократизації у кінці ХІХ – початку ХХІ ст. / Н. Палас // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку, вип. 22, 2010. – С.117–123.

***Annotation.** The features of social organizations in the management of regional development. The necessity of increasing their importance in the realization of state regional policy.*

***Key words:** civil society organizations, regional development, the institutionalization of regional interests, the state's regional policy.*

УДК 37.011.3–051:33

Олійник Н.Ю. к.п.н., доцент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

МОТИВАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ ВЧИТЕЛЯ ЕКОНОМІКИ

У науковій статті розглядаються напрями змісту методичної роботи а також умови вдосконалення професійної компетентності педагога, узагальнено основні мотиви професійного розвитку вчителя економіки.

***Ключові слова:** професійне вдосконалення, оптимізація методичної роботи педагога, компетентність вчителя економіки, мотиви педагогічної діяльності.*

Постановка проблеми. Ефективність функціонування системи освіти та зростання соціальних вимог до навчальних закладів має потребу у висококваліфікованих спеціалістах, які здатні творчо підходити до організації навчально-виховного процесу та досягати високих якісних результатів. Підвищення якості професійної підготовки обумовлене можливістю мобільного реагування навчального процесу на потреби суспільства, виробництва, особистості. Забезпечити таку можливість покликана система управління якістю підготовки фахівця, одним з основних принципів побудови якої є спрямованість на формування необхідних фахівцеві компетенцій, що забезпечують його конкурентоспроможність.

Оволодіння професійною компетентністю можливе за наявності відповідної мотивації. Відомо, що мотиви, які є рушіями діяльності, визначаються сукупністю актуальних потреб. Цю тезу стосовно педагогічної діяльності можна сформулювати таким чином; реальні спонуки до діяльності та рівень активності в їх реалізації, які притаманні вчителів економіки, не можуть бути зрозумілими, якщо не виявлено систему актуальних саме для цього індивіда потреб. Однак спершу слід з'ясувати які види потреб найчастіше детермінують поведінку людини як на рівні визначення потенційно можливого складу потреб, так і на рівні їх індивідуального вияву.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія мотивів професійного розвитку, яка спонукає людину до досягнення вершин професійної зрілості, розглядається в багатьох роботах психолого-педагогічного аспекту, але вивчена недостатньо, оскільки мотивація в різних видах діяльності – різна. Теоретичні основи вивчення професіоналізму закладені в працях Б. Г. Ананьєва, А. О. Деркача, Н. В. Кузьміної, Б. Ф. Ломова, К. К. Платонова, В. А. Пономаренко, В. Д. Шадрікова. Виявлені різні аспекти взаємозв'язку професіоналізму і компетентності кадрів (А. О. Деркач, О. С. Анісимов, А. К. Маркова, І. Н. Семенов, Ю. В. Синягин).

Ефективний професійний розвиток і досягнення професійної компетентності може бути здійснене за наявності достатньо високого рівня мотивації працівника. У ряді досліджень розкриті характеристики мотивів трудової діяльності й професійного розвитку, ставлення людини до праці (В. Г. Асеев, А. І. Зеліченко, З. Б. Каверін, В. І. Ковальов, Р. Л. Кричевський, А. К. Маркова, та ін).

Проблема професійної компетентності вчителя економіки висвітлена в науково-методичних дослідженнях О. В. Аксьонової, І. А. Балягіної, М. А. Богорад, Г. О. Ковальчук, І. Ф. Радіонової та інших науковців. Сучасна економічна освіта потребує підготовки вчителів нового типу, які в умовах інноваційного освітнього середовища не тільки передають на інформаційному рівні знання, а й сприяють розвитку креативності їх мислення.

Формулювання мети статті. З огляду на проблему мотивації професійного вдосконалення вчителів економіки, метою даного дослідження є характеристика мотивів трудової діяльності та їх вплив на професійний розвиток вчителя економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливості функціонування системи освіти значною мірою залежить від наявності кваліфікованих педагогічних кадрів. Індивідуальність учителя є важливим суб'єктом оновлення школи, що спонукає досить ретельно продумати ті сторони її управління, які працюють на формування особистості вчителя, підвищення його професіоналізму. Вирішенню цих проблем сприяє належним чином організована методична робота на всіх рівнях – складових частин єдиної системи підвищення професійної компетентності педагогічних кадрів.

Сьогодення шкільного життя, перехід на новий зміст, структуру навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, викликає необхідність оптимізації методичної роботи педагогів. У змісті методичної роботи науковці Є. С. Березняк, А. М. Зевіна, М. М. Поташник виділяють такі напрями:

- методологічна й теоретична підготовка вчителя, основою якої є знання про закони розвитку природи і суспільства, осмислення програмних положень у галузі розбудови національної освіти;
- підготовка вчителя економіки за окремими методиками викладання навчального предмета, вивчення нових навчальних програм, підручників, методичних

посібників, оволодіння технікою й методикою використання засобів навчання;

- психологічна підготовка, спрямована на розуміння необхідності осмислення наукового впливу на стан навчання і виховання;

- загальнокультурна підготовка педагога, яка поєднує обізнаність з питань етики та загальну культуру поведінки;

- загальнотехнічна підготовка, а саме: знання з нових інформаційних технологій, комп'ютерної техніки, аудіовізуальних засобів [6].

Важливо при організації системи методичної роботи враховувати стаж педагога, категорію, професійну майстерність, педагогічні здібності й інтереси. Тому основними умовами ефективного формування вчителя-професіонала є: мотивація до підвищення професійної майстерності; використання форм методичної роботи, які відповідають різним стилям і технологіям навчання; раціональне використання педагогічних здібностей учителя економіки; створення ситуації успіху; можливість використання нових знань на практиці.

Однією з умов вдосконалення професійної компетентності педагога є мотивація, якій важливо приділяти увагу, оскільки прагнення людини знайти себе в діяльності та пізнати себе в результатах своєї праці беззаперечне. При цьому важливо створювати позитивний психологічний клімат в колективі, правильно делегувати вчителям повноваження адміністрацією закладу, організовувати наставництво, проводити вчасно атестацію, творчі звіти, залучати вчителів до науково-експериментальної роботи, апробувати підручники, посібники та стимулювати до публікацій у фахових журналах, до участі в конкурсах професійної майстерності тощо.

Професійна мотивація забезпечує усвідомлене і стійке прагнення вчителя до досягнення високих рівнів професіоналізму, до повного розкриття своїх можливостей і здібностей, враховуючи ступінь суспільного й індивідуального розвитку. Важливо зауважити, що особливою є мотивація вчителів економіки, оскільки досить багато суперечностей виникає в їх професійній діяльності:

- мала кількість годин у навчальному плані для вивчення предмета;
- слабка забезпеченість навчально-методичною літературою і методичними посібниками;
- недостатня кількість підготовлених вищими навчальними закладами фахівців;
- відсутність атестації вчителів економіки в загальноосвітніх навчальних закладах тощо.

Особливу увагу проблемі професійного вдосконалення приділяє А. К. Маркова. Вона розглядає професіоналізм як сукупність особових характеристик людини, необхідних для успішного виконання праці. Автор відзначає, що професіоналізм людини включає не тільки досягнення нею високих професійних результатів, але і характер особисто-смыслового ставлення людини до праці, особливості мотиваційної сфери її праці. Компетентність як одна із сторін професіоналізму, що відображає ступінь відповідності людини вимогам професії. А якщо говорити про економічну компетентність, то можна відзначити, що економічна компетентність як різновид професійної компетентності належить до спеціальної, тобто оволодіння власне професійною діяльністю на достатньо високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток [5].

Відомо, що мотиви підпорядковуються потребам. Потреби формують зовнішню і (або) внутрішню мотивацію, яка направлена на розвиток професійної ком-

петентності педагогів. Мотиви педагогічної діяльності – спонукання, яке пов'язане з її здійсненням, чи то внутрішня потреба працювати в області даного предмета, чи то потреба працювати з людьми, заснована на усвідомленні своїх педагогічних здібностей. Мотивації пов'язані характером і суттю роботи, їх наявність підвищує задоволеність працею і мотивує підвищення її ефективності.

В організаційно-методичній роботі необхідно знайти такі стимули для педагогів, які формували б у них внутрішню мотивацію, направлену на розвиток економічної компетентності вчителя економіки, як складову його професійної компетентності. Мотивація економічної компетентності – спрямованість особи на здійснення поступального висхідного характеру професійного розвитку.

Для формування економічної компетентності вчителя необхідна модель умов мотивації професійного вдосконалення вчителя економіки. Основним мотивом професійного розвитку є реалізація педагога в професійній діяльності як творчої особистості. Тому, доцільно створювати мережу даних про професійні досягнення вчителів. Така інформація дозволяє спланувати роботу з учителями, де вони проводять майстер-класи, створюють школу педмайстерності, школу молодого педагога. Творчий потенціал учителя в умовах модернізації освіти, введення профільного навчання виявляється й у розробці авторських програм, дидактичного забезпечення.

Наступним провідним мотивом професійного вдосконалення є здобуття нової інформації. Необхідно запрошувати лекторів із вищої школи або авторів програм, організувати семінари та інші методичні заходи для вчителів економіки. Мотив особистого розвитку спонукає до створення у методичному кабінеті електронної бази найкращих відкритих уроків і позакласних заходів, а також вивчення науково-дослідних робіт, проектів, що уможлиблює професійне самовдосконалення вчителя.

Мотив самовираження та самоствердження, досягнення соціального успіху особливо впливає на ефективний професійний розвиток. Реалізація цього мотиву передбачає участь вчителів економіки у різноманітних проблемних конференціях, Всеукраїнських конкурсах, педагогічних читаннях, фестивалях інноваційних проектів тощо. Самоствердження педагога забезпечує відчуття успіху, визнання, схвалення, довіри, перспективного кар'єрного зросту.

Важливу роль також відіграє мотив змагання. Мотиваційно-цільова функція забезпечує створення мотиваційного середовища, яке спричиняє позитивний вплив на педагога, спонукає його до здійснення вчинків, направлених на професійне вдосконалення. За допомогою ведення моніторингу рівня фахової компетентності вчителів економіки, можна проаналізувати результативність роботи кожного педагога. Після аналізу важливо проводити співбесіди з колегами, пропонувати методичні консультації, розробляти корекційні заходи, надавати управлінсько-методичну підтримку, заохочувати до подальшої сумісної роботи.

Висновки. Отже, ефективне вивчення професійної мотивації вчителів допомагає використати власний потенціал педагога з максимальною віддачею, організувати підвищення майстерності вчителів у ході індивідуальної роботи, створити соціально-педагогічні умови для просвітницького інформування й активного розвитку інноваційних здібностей педагога.

Професійне вдосконалення вчителів економіки забезпечує конкурентоздатність особистості на ринку праці компетентного фахівця, який вільно володіє своєю професією і орієнтується у суміжних галузях діяльності, готовий до професійного

зростання, соціальної мобільності, при цьому відбувається формування ціннісних орієнтирів педагога, відповідного стилю взаємодії з іншими людьми, загальної культури, а також здібностей та можливостей до постійного розвитку власного творчого потенціалу.

Список використаних джерел

1. Аксьонова О. В. Методика викладання економічних дисциплін : навч. посіб. / Олена Валентинівна Аксьонова. – К. : КНЕУ, 2006. – 708 с.
2. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Борис Герасимович Ананьев. – СПб. : Питер, 2001.–272 с.
3. Компетентісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
4. Книга вчителя економіки : довідк. – метод. вид. / упоряд. Н. В. Бескова, В. М. Проценко. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 256 с.
5. Маркова А. К. Психология профессионализма / Аэлита Капитоновна Маркова. – М., 1996.–308 с.
6. Профессиональные объединения педагогов: метод, рекомендации / М. М. Поташник, А. М. Моисеев, Т. Г. Калугина и др. / Ред.: М. М. Поташник. – 2–е изд. – М. : Педагогическое общество России, 2002. – 143 с.

***Annotation.** In the scientific article content areas of technical work and conditions improve professional competence of teachers, summarizes the main reasons for teacher professional development economics.*

***Key words:** professional development, optimization methodology of the teacher, teacher competence economic motives educational activities.*

УДК 330.1

Нестеренко Т.П., к.э.н., доцент Азовского регионального института управления ЗНТУ;
Бордоусов О.В., к.э.н., доцент Казахского национального университета имени аль-Фараби

ЛОКАЛИЗАЦИОННЫЙ ЭФФЕКТ В ФОРМИРОВАНИИ РЕГИОНАЛЬНЫХ КЛАСТЕРОВ

В дослідженні розглядається роль локалізаційних ефектів в процесі формування регіональних кластерів. Визначається вплив екстерналій на рішення фірм розміщуватися в межах одного регіону та обслуговувати споживачів, які територіально знаходяться не тільки в «домашньому», але й в зовнішніх регіонах.

***Ключові слова:** кластер, регіон, локалізація, глобалізація, екстерналії.*

Введение. Резкое сокращение транспортных издержек, наблюдаемое в последнее столетие [1], должно было бы снизить влияние расстояния на размещение фирм в пространстве. Однако зачастую конкурентные преимущества локализованы [2], поэтому можно утверждать, что «место имеет значение». Еще А. Маршалл ввел представление о «внешних экономиях» [3], которые объясняют сосредоточение фирм на отдельных территориях, несмотря на значительность транспортных издержек по доставке продукции к потребителю. Поэтому современная экономическая теория может рассматривать процесс формирования региональных кластеров как результат возникновения и действия локализационных внешних эффектов.

зростання, соціальної мобільності, при цьому відбувається формування ціннісних орієнтирів педагога, відповідного стилю взаємодії з іншими людьми, загальної культури, а також здібностей та можливостей до постійного розвитку власного творчого потенціалу.

Список використаних джерел

1. Аксьонова О. В. Методика викладання економічних дисциплін : навч. посіб. / Олена Валентинівна Аксьонова. – К. : КНЕУ, 2006. – 708 с.
2. Ананьев Б. Г. О проблемах современного человекознания / Борис Герасимович Ананьев. – СПб. : Питер, 2001.–272 с.
3. Компетентісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи : бібліотека з освітньої політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
4. Книга вчителя економіки : довідк. – метод, вид. / упоряд. Н. В. Бескова, В. М. Проценко. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 256 с.
5. Маркова А. К. Психология профессионализма / Аэлита Капитоновна Маркова. – М., 1996.–308 с.
6. Профессиональные объединения педагогов: метод, рекомендации / М. М. Поташник, А. М. Моисеев, Т. Г. Калугина и др. / Ред.: М. М. Поташник. – 2–е изд. – М. : Педагогическое общество России, 2002. – 143 с.

***Annotation.** In the scientific article content areas of technical work and conditions improve professional competence of teachers, summarizes the main reasons for teacher professional development economics.*

***Key words:** professional development, optimization methodology of the teacher, teacher competence economic motives educational activities.*

УДК 330.1

Нестеренко Т.П., к.э.н., доцент Азовского регионального института управления ЗНТУ;

Бордоусов О.В., к.э.н., доцент Казахского национального университета имени аль-Фараби

ЛОКАЛИЗАЦИОННЫЙ ЭФФЕКТ В ФОРМИРОВАНИИ РЕГИОНАЛЬНЫХ КЛАСТЕРОВ

В дослідженні розглядається роль локалізаційних ефектів в процесі формування регіональних кластерів. Визначається вплив екстерналій на рішення фірм розміщуватися в межах одного регіону та обслуговувати споживачів, які територіально знаходяться не тільки в «домашньому», але й в зовнішніх регіонах.

***Ключові слова:** кластер, регіон, локалізація, глобалізація, екстерналії.*

Введение. Резкое сокращение транспортных издержек, наблюдаемое в последнее столетие [1], должно было бы снизить влияние расстояния на размещение фирм в пространстве. Однако зачастую конкурентные преимущества локализованы [2], поэтому можно утверждать, что «место имеет значение». Еще А. Маршалл ввел представление о «внешних экономиях» [3], которые объясняют сосредоточение фирм на отдельных территориях, несмотря на значительность транспортных издержек по доставке продукции к потребителю. Поэтому современная экономическая теория может рассматривать процесс формирования региональных кластеров как результат возникновения и действия локализационных внешних эффектов.

Выявление факторов и степени их влияния на принятие решения фирмой о размещении позволит властям при разработке региональной политики создать благоприятные условия для формирования на территории региона кластеров.

Результаты исследования. На размещение фирмы в определенном регионе оказывают влияние две силы:

1) экономия от локализации – выгода за счет близости фирм, производящих подобную продукцию;

2) экономия от урбанизации – выгода фирм за счет общего уровня активности на определенной территории [4].

Величина экономии от локализации, в свою очередь, объясняется действием следующих внешних эффектов:

1) снижение издержек фирм на закупки сырья, материалов, промежуточной продукции, т. к. в агломерации цены ниже, а выбор больше вследствие действия ценовой и неценовой конкуренции на этих рынках;

2) рост предложения специализированной рабочей силы и, как следствие, снижение издержек фирм на поиск персонала;

3) переток знаний, идей и информации между фирмами – так называемый «спилловер технологий».

Формирование и размер регионального кластеров зависят от трех основных сил:

- величина экономии от локализации – чем она значительнее, тем больше будет экономический эффект от размещения фирм на территории одного региона;

- степень дифференциации продукции фирм – чем она выше, тем значительные будут агломерационные эффекты;

- уровень транспортных издержек – чем они меньше, тем больше будет концентрация фирм в отдельном регионе [4].

Фирмы должны быть способны обслужить почти одинаково все рынки (глобализация) для того, чтобы воспользоваться местными преимуществами, связанными с формированием кластера (локализация).

Следует также отметить, что кластер как устойчивое партнерство взаимосвязанных фирм и организаций, может иметь потенциал, который превышает простую сумму потенциалов отдельных составляющих. Это приращение возникает как результат сотрудничества и эффективного использования возможностей партнеров в долгосрочном периоде, использование преимуществ, возникающих от размещения участников кластера на одной территории (регионе), сочетания кооперации и конкуренции. Фактически можно говорить об определенном синергетическом эффекте кластеров, так как фирмы выигрывают, имея возможность делиться положительным опытом и снижать затраты, совместно используя одни и те же услуги и поставщиков [5].

Выводы. Полная или частичная агломерация фирм в одном регионе происходит, когда транспортные издержки малы, продукт достаточно дифференцирован, а эффект от локализации значителен.

Синергетический эффект в региональном кластере можно рассматривать как возможность в результате размещения фирм в одном регионе получать больший экономический эффект, чем арифметическая сумма экономических эффектов от деятельности отдельных фирм. Дальнейшие исследования следует посвятить оценке синергетического эффекта от функционирования фирм в региональном кластере.

Список использованных источников

1. Combes P.-P. Economic Geography / P.-P. Combes, T. Mayer, J.-F. Thisse. – Princeton: Princeton University Press. – 2006.
2. Porter M.E. Clusters and tire new economics of competition / M.E.Porter/ Harvard Business Review. – 1998. – December. – P.77–90.
3. Marshall A. Principles of Economics. 1–st ed, 1890.
4. Belleflamme P. An Economic Theory of Regional Clusters / P. Belleflamme, P.Picard, J.F. Thisse / Journal of Urban Economics. – 2000. – P. 158–184.
5. Хасанов Р.Х. Синергетический эффект кластера / Хасанов Р.Х. // Проблемы современной экономики. – 2009. – №3. – С. 284–289.

***Annotation.** This paper is devoted to the role of localization effects in the formation of regional clusters. Determine the impact of externalities on the decision of firms placed within a region and serve consumers who are not located only in the «home» region, but also in the outer regions.*

***Key words:** cluster, region, localization, globalization, externalities.*

УДК.336.64

Олійник О. В., доцент Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди;
Сідельнікова І.В., к.е.н., доцент Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди;
Олупкіна М., студентка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ГІПОТЕЗА ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ХАЙМАНА МІНСЬКІ ТА ГЛОБАЛЬНА ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА КРИЗА 2008–2009 РОКІВ

В статті розглядається глобальна фінансово-економічна криза 2008–2009 років крізь призму гіпотези фінансової нестабільності Хаймана Мінські. Стаття містить критерії для оцінки забезпеченого спекулятивного та Понці-фінансування в банківському та реальному секторах економіки.

***Ключові слова:** посткейнсіанська економічна теорія, Х.Ф. Мінські, гіпотеза фінансової нестабільності, фінансова крихіткість, фінансова криза.*

З історичної точки зору фінансова криза є добре знайомим явищем. 7 лютого 2012 року виповнилося 375 років з моменту першої кризи в історії сучасного капіталізму – краху в Нідерландах цін на луковиці тюльпанів під час знаменитої голландської тюльпаноманії. Саме ця криза стала провісником численних криз, які випробувала на собі західна, а потім і світова економіка у наступних століттях, постійно повторюючи один і той же сценарій, коли за бумом наставав крах.

Нинішня річниця припала на час чергової світової кризи 2007–2009 років, викликаної на цей раз не квітковими луковичками, а крахом ринку житлової нерухомості у США, яка трансформувалася в глобальну фінансово-економічну кризу і триває нині у формі боргової кризи Єврозони. Відтак в історії одна криза змінювала іншу. Згідно з підрахунками дослідників Світового банку, від 1975 року у світі відбулося 166 фінансових (біржових, банківських та валютних) криз різного хара-

Список использованных источников

1. Combes P.-P. Economic Geography / P.-P. Combes, T. Mayer, J.-F. Thisse. – Princeton: Princeton University Press. – 2006.
2. Porter M.E. Clusters and tire new economics of competition / M.E.Porter/ Harvard Business Review. – 1998. – December. – P.77–90.
3. Marshall A. Principles of Economics. 1–st ed, 1890.
4. Belleflamme P. An Economic Theory of Regional Clusters / P. Belleflamme, P.Picard, J.F. Thisse / Journal of Urban Economics. – 2000. – P. 158–184.
5. Хасанов Р.Х. Синергетический эффект кластера / Хасанов Р.Х. // Проблемы современной экономики. – 2009. – №3. – С. 284–289.

***Annotation.** This paper is devoted to the role of localization effects in the formation of regional clusters. Determine the impact of externalities on the decision of firms placed within a region and serve consumers who are not located only in the «home» region, but also in the outer regions.*

***Key words:** cluster, region, localization, globalization, externalities.*

УДК.336.64

Олійник О. В., доцент Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди;
Сідельнікова І.В., к.е.н., доцент Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди;
Олупкіна М., студентка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ГІПОТЕЗА ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ХАЙМАНА МІНСКІ ТА ГЛОБАЛЬНА ФІНАНСОВО–ЕКОНОМІЧНА КРИЗА 2008–2009 РОКІВ

В статті розглядається глобальна фінансово–економічна криза 2008–2009 років крізь призму гіпотези фінансової нестабільності Хаймана Мінські. Стаття містить критерії для оцінки забезпеченого спекулятивного та Понці–фінансування в банківському та реальному секторах економіки.

***Ключові слова:** посткейнсіанська економічна теорія, Х.Ф. Мінські, гіпотеза фінансової нестабільності, фінансова крихіть, фінансова криза.*

З історичної точки зору фінансова криза є добре знайомим явищем. 7 лютого 2012 року виповнилося 375 років з моменту першої кризи в історії сучасного капіталізму – краху в Нідерландах цін на луковиці тюльпанів під час знаменитої голландської тюльпаноманії. Саме ця криза стала провісником численних криз, які випробувала на собі західна, а потім і світова економіка у наступних століттях, постійно повторюючи один і той же сценарій, коли за бумом наставав крах.

Нинішня річниця припала на час чергової світової кризи 2007–2009 років, викликаної на цей раз не квітковими луковичками, а крахом ринку житлової нерухомості у США, яка трансформувалася в глобальну фінансово–економічну кризу і триває нині у формі боргової кризи Єврозони. Відтак в історії одна криза змінювала іншу. Згідно з підрахунками дослідників Світового банку, від 1975 року у світі відбулося 166 фінансових (біржових, банківських та валютних) криз різного хара-

ктеру, глибини, масштабу та походження; 84 з них вони оцінили як доволі серйозні. А згідно з нещодавніми оцінками економістів цієї ж міжнародної фінансової установи, від 1979 року у світі відбулись 124 системні банківські кризи, 208 валютних криз та спостерігалось 63 випадки суверенних дефолтів [16].

Кризові явища, які продовжуються у світовій економіці, поступово приводять дослідників до необхідності переглядати багато положень основної течії економічної науки.

Аналіз останніх наукових публікацій. Теорія фінансових криз та бізнес–циклів Х.Ф. Мінські переживає зараз друге народження. В іноземних та вітчизняних виданнях зростає число посилань на дослідження цього автора і, зокрема, на роботи, присвячені так званій гіпотезі фінансової нестабільності (financial instability hypothesis) – одному з наріжних каменів дослідницької програми Х. Мінські. Його теорії обговорюють та ретельно аналізують лауреати Нобелівської премії з економіки, зокрема Дж. Акер–лоф, Дж. Стігліц, П. Кругман та інші видатні економісти. Так П. Кругман, навіть назвав одну з лекцій за працями Дж. Роббінсон у Лондонській школі економіки «Вечір, щоб перечитати Мінського», – зазначає сучасний американський історик економічної думки С.Мім [8].

Серед російських та вітчизняних економістів теоретичні та методологічні проблеми фінансової природи економічних коливань вивчають О. Лебедев, А. Невсетаї–лова, О. Чиркова, І. В. Розмаїнський, М. І. Столбов, А.В. Скоробагатов, В. Козюк, О. В. Луняков, Р. Ф. Пустовіт І. Ф. Радіонова та інші дослідники.

Увага до наукового доробку Х. Ф. Мінські пояснюється ще й тим, що в рамках теорії ліберальної/неоліберальної парадигми виявилось неспроможним надати роз'яснення сучасним економічним явищам та процесам, зокрема, тим, що відбуваються у фінансовій сфері, а також емпіричне підтвердження таких положень, як саморегулювання, раціональні очікування економічних агентів тощо[1; 2]. Х. Ф. Мінські – досить оригінальний, якщо не сказати видатний економіст, але, на жаль, не до кінця визнаний «офіційною» наукою. За майже 50 років своєї наукової діяльності він опублікував 4 монографії (зокрема. «John Meynard Keynes» (1975) та «Stabilizing an Unstable Economy» (1986)), а також у більше ніж 100 наукових статей, присвячених фінансовій макроекономіці. Він є лауреатом премії Веблена–Коммонса, яку присуджує Американська асоціація еволюційної економіки [15].

З огляду на значні негативні наслідки світової фінансової кризи для фінансової системи України актуальним є дослідження теоретичних основ фінансової нестабільності.

Метою даної статті є розкриття сутності гіпотези фінансової нестабільності Х. Ф. Мінські, оцінка можливості її використання для пояснення природи кризових явищ, що почалися в світовій економіці восени 2008 р., і на цій основі формулювання заходів економічної політики, спрямованої на створення умов сталого розвитку країн у посткризовий період.

Виклад основного матеріалу. Найбільш відомим досягненням американського економіста Х.Ф. Мінські, професора університету Вашингтона в Сент-Луїсі, є гіпотеза фінансової нестабільності (ГФН), яку він висунув ще у 1960–х роках. Вона виявилася здатною досить логічно обґрунтувати сучасні тенденції в економіці та фінансах. З точки зору Х.Ф. Мінські фінансова система є важливим ланцюгом в механізмі ділових циклів та економічного зростання. Він неодноразово підкреслював, що природним станом сучасної капіталістичної економіки є нерівновага та безробіття і причини цього потрібно шукати у фінансовій системі капіталістичної

економіки, яка є основним чинником, що визначає амплітуду ділового циклу яка, судячи за всім, становить основну хворобу капіталізму [7].

У гіпотезі фінансової нестабільності Х.Ф. Мінські акцентує увагу на складності та не лінійності економічних процесів, вводячи фактори часу, невизначеності та недосконалості інформації у свій теоретичний аналіз. Одночасно поєднання теорії фінансів та теорії бізнес–циклів у дослідженні уможливило аналіз ділових циклів із урахуванням фінансових та реальних детермінант. Х.Ф.Мінські пов'язував крихкість фінансових ринків із циклами ділової активності та утворенням на фінансових ринках «бульбашок», які надуваються спекулятивними інвестиціями. Гіпотеза фінансової нестабільності Х.Ф. Мінські є прямим викликом гіпотези ефективного ринку (GER), запропонованої економістом Школи бізнесу при Чиказькому університеті Юджином Фамою. До 2008 року нездатність GER була продемонстрована реальними даними по кризі кредитного ринку, що почалася в середині 2007 року, коли помилковість оцінки фінансовим ринком стійкості фінансової бульбашки цін на житлову нерухомість виявилася особливо яскраво. Проте і ця помилка ринку була проігнорована значною більшістю економістів – прихильників вільного ринку.

Так тривало доти, поки за кілька операційних днів не відбувся обвал на кредитних ринках по всьому світу. Тільки після цього переважна більшість економістів–прихильників GER, включаючи і тих, що працюють в Центробанках, заново відкрили для себе теорію Х.Ф. Мінські. Гіпотеза фінансової нестабільності (фінансової крихкості), як зазначав Х.Ф. Мінські в одній із своїх статей, це « теорія про те, як капіталістична економіка ендегенно породжує фінансову структуру, яка підвладна фінансовим кризам». Під фінансовою структурою тут розуміється взаємодія між позичальниками та позикодавцями та структура їхніх балансів, яка відповідає цим взаємодіям.

Ключовим механізмом, що наближає економіку до фінансової кризи нагромадження надмірної приватної заборгованості в економіці. Х.Ф. Мінські визначає гіпотезу фінансової нестабільності як теорію впливу боргу і того, яким чином він генерується на поведінку економічної системи. «Фінансова крихкість» – стан, за якого надто велика залежність економічних агентів від заборгованості приводить до потенційних економічних катастроф [16]. Х.Ф. Мінські підходить до емісії боргу як до генератора грошового потоку спочатку від кредиторів до фірм–позичальників, а потім у зворотному напрямі, своєрідному обміну «грошей сьогодні на гроші завтра». Емісія боргових зобов'язань буде виправданою, якщо капітальні активи, в які були інвестовані запозичені кошти, зможуть згенерувати необхідний для погашення зобов'язань потік прибутків, чи квазірент в термінології Х.Ф.Мінські.

Згідно з теорією фінансової крихкості Х.Ф. Мінські, *економічна динаміка* значною мірою визначається тим, як фірми фінансують свої інвестиції в основний капітал. Х.Ф. Мінські виділив три можливих співвідношення між потоком прибутків від використання капітальних активів та борговими зобов'язаннями фірм – фінансування (*hedge finance*), спекулятивне фінансування (*speculative finance*) та Понці–фінансування (*Ponzi finance*). Важливу роль у створенні нестабільності відіграють банки, які, як і будь–які інші економічні агенти, зацікавлені в тому, щоб заробити прибуток. Банки розуміють, що найкраще всього заробити можна заробити на інноваціях і в частині своїх зобов'язань, і в частині активів, які вони купують. В результаті залежність між кількістю грошей в економічній системі та рівнем цін може бути нелінійною.

На початку підвищувальної стадії ділового циклу (у фазі пожвавлення) пере-

важає *забезпечене фінансування* (або хедж-фінансування в термінології Х.Ф. Мінські), за якого поточні грошові надходження фірм достатні для погашення боргу (включаючи проценти за ним). Чим вище частка власного капіталу у фінансуванні угод, тим з більшою ймовірністю це угода типу «хеджування». Такий тип фінансування багато в тому є наслідком того, що фірми спираються більшою мірою на внутрішні джерела фінансування інвестицій, ніж на зовнішні кошти.

Спекулятивне фінансування – це ситуація, коли поточні грошові потоки від інвестицій достатні лише для сплати процентів за боргом, але фірми не в стані погасити борг.

У випадку *Понці-фінансування* поточних грошових потоків бізнесу не вистає навіть на сплату процентів за кредитами, не говорячи про сплату основної суми боргу. І фірмам доводиться розраховувати тільки на постійне зростання вартості активів та нові позики. Рано чи пізно фірми, які застосовують останній тип фінансування, виявляються не в стані отримати нові кредити або через досить високий ризик позикодавця (що відображає песимізм фінансових інститутів), або через загальну нестачу фінансових ресурсів (грошей та їх замінників) в економіці. Оскільки в рамках економіки перехід від одного варіанту фінансування до іншого є непередбачуваним та відносно довільним, то це призводить до того, що рівні ризику, які генеруються на макrorівні, потім ретранслюються на діяльність фінансового сектору, також коливаються, призводячи або до появи чи то більш стабільних періодів, чи то більш нестабільних. Якщо включити в цю схему варіації в часі аналогічного ставлення до проблеми фінансування у фінансовому секторі, то в результаті економіка стикається з природною ендегенною нестабільністю.

Ліквідація приватного боргу через занепокоєння ринкових агентів призводить до падіння цін активів, скорочення депозитів і кредитів, уповільнення швидкості обігу грошей, падіння прибутку підприємств і банкрутств, що підсилює нестабільність фінансової системи через цикли зворотного зв'язку. Чим довше економіка перебуває з стані зростати, тим більша частка підприємств застосовує спекулятивне фінансування. Крім того, несприятливі макроекономічні шоки можуть знизити вартість активів, тим самим перевівши забезпечене фінансування в категорію спекулятивного або Понці-фінансування.

Таким чином, невід'ємним елементом процесу економічного зростання є підвищення ступеня *фінансової крихкості* («*fragilation*», *фрэджлизації*) економіки. Оскільки така фрэджлизація створює передумови для зміни підйому кризою, зростання має циклічну природу і не може проходити рівномірно і збалансовано. Пом'якшувати такі коливанням, на думку Х.Ф. Мінські, зобов'язана держава.

Переважає у фінансовій системі угод типу забезпеченого фінансування означає, що фінансова система може знаходитися в рівновазі, але чим більше частка спекулятивних угод і схем Понці, тим вище ймовірність, що амплітуда коливань буде збільшуватися і система почне все більше відхилятися від рівноваги. Тут варто зазначити, що фінансова структура господарської одиниці є крихкого, якщо частка боргових зобов'язань, особливо короткострокових, є більшою щодо всієї суми активів чи власного капіталу. У такий спосіб не лише зменшується власний капітал фірм, а й скорочується *запас міцності* всієї економічної системи на боці як вкладників, так і фінансових посередників.

У традиційних галузях економіки смерть чи банкрутство компанії призводить до перерозподілу капіталу до продуктивніших сфер, що часто називають, за Й. Шумпетером, «творчим руйнуванням». Проте у банківській сфері та фінансовому

секторі криза призводить до «*дефляційного руйнування*», оскільки капітал просто знищується. Бізнес інвестори і споживачі втрачають довіру; позичальники не в стані задовольнити вимоги своїх кредиторів, які так само страждають.

У межах гіпотези фінансової нестабільності сформульовано *дві теореми, які пояснюють залежність фінансового і реального секторів економіки*:

1. «За одних фінансових режимів система є стабільнішою, ніж за інших. Переважання частки суб'єктів, які використовують режим спекулятивного і Понці–фінансів, спричиняє тяжіння до відхиленя реального сектору економіки від рівноважного стану».
2. «Перехід від стабільних фінансових відносин зі значною часткою хедж–фінансування до нестабільних зі значною часткою спекулятивних і Понці–фінансів може відбуватися при тривалому піднесенні (процвітанні)». (Те, що спекулятивні буми розвиваються в період економічного піднесення, помітив ще Й. Шумпетер) [12].

Втрата фінансової стабільності при економічному піднесенні пояснюється тим, що сподівання на подальше зростання доходів фірм, яким власне й «виправдовується» емісія нових боргових зобов'язань, можуть формуватися лише за умови сприятливої економічної кон'юнктури. Теорія Х.Ф.Мінські проголошує, що під час економічного підйому ризик невдач «забувається», що веде до збільшення запозичень та повільного і неминучого дрейфу економічної системи від моделі хеджевих позичальників до спекулятивного фінансування і в кінцевому підсумку до Понці–фінансування.

Наведена класифікація режимів фінансування дозволяє визначити, коли інвестиційна активність набуває рис буму, заснованого на ірраціональних очікуваннях, і отже, моменту настання фінансової кризи, або «Моменту Мінські». Варто зазначити, що поняття моменту настання фінансової кризи або « Моменту Мінські» – це термін, запропонований економістом Полом МакКалі (Paul McCulley) у 1998 році. Він означає точку кредитного чи ділового циклу, в якій у інвесторів починаються проблеми з грошима через спіралеподібні борги, яких вони нарobili, щоб фінансувати свої інвестиції. У цій точці розпочинається масований розпродаж активів через те, що на ринку вже немає покупців, готових платити вищу ціну. Таким чином, розпочинається раптове падіння реальних цін на активи і стрімке падіння ліквідності на ринку. Згідно з Х.Ф. Мінські, це відбувається тоді, коли в економіці складається критична маса проектів, які спираються на спекулятивне та Понці–фінансування. Така ситуація розглядається як випереджаючий індикатор переходу до фази спаду ділової активності. Такою є сутність гіпотези фінансової нестабільності Х.Ф.Мінські [13]. Особливо небезпечна ситуація, коли в період процвітання виникає інфляція і влада прагне її обмежити за рахунок ужорсточення монетарної політики. В такій ситуації фінансування, що було спекулятивним, передвоюється в схему Понці. Економічні агенти вимушені розпродавати активи, в результаті чого їхні ціни можуть обвалитися [12].

Таким чином, періодичні економічні кризи породжуються не тільки несприятливими змінами очікувань економічних агентів, але й систематично виникаючою нездатністю сектору фірм до погашення своїх боргів фінансовому сектору. Це один з головних висновків теорії фінансової крихкості Х.Ф. Мінські [10; 11]. Другий важливий висновок теорії нестабільності Х.Ф. Мінські полягає в тому, що в ході ділового циклу фінансова система стає все більше і більше крихкою – адже відбувається зменшення ліквідності балансів господарюючих суб'єктів.

Отже, згідно із зазначеним підходом, будь-яка стабільність має дестабілізаційну природу, а її внутрішні процеси закладають підвалини до руху системи в напрямку вразливої нестабільності. На противагу до представників ліберальної світоглядної школи, Х.Ф. Мінські не вірив, що ринки завжди самі для себе знаходять рівновагу. Тому фінансові кризи науковець вважає звичайним невідворотним феноменом капіталізму, який у своїй основі схильний до нестабільності. Іншими словами, періоди стабільності на ринках маскують високі рівні ринкової нестабільності аж до настання моменту (переламної точки), коли кредитна бульбашка лускає, а фінансовий занурюється у стан фінансової кризи.

С. Кін, представник сучасного напрямку монетарного посткейнсіанства, відзначає, що в теорії Х. Мінські економічна динаміка визначається не тяжінням чи відштовхуванням від рівноваги, а має принципово неврівноважений характер, за якого рівновагу неможливо ані визначити, ані ідентифікувати. Природним для капіталістичної економіки є постійний процес циклічних коливань. На думку С.Кіна, гіпотеза фінансової нестабільності Х.Ф. Мінські добре прояснює питання про природу сучасної фінансової системи та капіталістичного господарства в цілому [7].

Скотт Велч, головний управляючий директор компанії Fortigent, характеризує гіпотезу фінансової нестабільності Х.Ф. Мінські, зазначає: «Важко підшукати більш витончений та більш точний опис механізму, який призвів до подій кінця 2008 – 2009 років».

Необхідно зазначити, що гіпотеза фінансової нестабільності Х.Ф.Мінські, як зазначає М.І. Столбов, являє собою вербальну модель. Відсутність строгої математичної моделі, можливо, виявилось чинником, який обмежив зростання популярності цієї гіпотези серед дослідників. Проте таке становище справ необхідно визнати природним з урахуванням особливостей методології Х.Ф. Мінські. Усвідомлюючи, що він описує динаміку складних економічних систем, де переважають нелінійні зв'язки (насамперед маються на увазі зв'язки, за яких малі мала зміна на вході може привести до значних змін на виході) та царює невизначеність, Х.Ф. Мінські, будучи за своєю першою університетською освітою математиком, цілеспрямовано відмовився від широкого використання математичних методів у своїх дослідженнях [13].

На думку Х.Ф. Мінські, використання математики створює досить жорсткі, детерміністські межі модельованій системі, знижує реалістичність аналізу, проте, незважаючи на відсутність строгої моделі, гіпотеза фінансової нестабільності витримала випробування часом та успішно пройшла емпіричну перевірку на прикладі кризи 1997–1998 років в країнах Південно-Східної Азії, Латинської Америки, держав, що здійснюють постсоціалістичну трансформацію та розвину тих країн. Тому уявляється, що вона може використовуватися для пояснення природи нинішньої економічної кризи і в Україні.

Гіпотеза фінансової нестабільності Х.Ф. Мінські ґрунтується на його ж моделі циклічності кредитного ринку. Цикл, на думку економіста, включає в себе 5 послідовних етапів: зсув, бум, ейфорія, фактичне отримання прибутку та паніка. У першій фазі циклу відбувається своєрідне «заміщення», деяка подія, що змінює уявлення людей про майбутнє. Потім відбувається зростання цін на активи у тому секторі, якого торкнулося це заміщення. Третя фаза циклу – отримані доступу до дешевого кредиту та зростання фінансових інновацій, пов'язаних із використанням та забезпеченням кредиту. Четверта фаза – бурхливе зростання угод, коли ринок постійно залежить від припливу нових учасників, які не знайомі з правилами гри

(«ще більших дурнів», за термінологією Х. Мінські). П'ята фаза – ейфорія, коли новоприбулі учасники ринку надіються заробити стільки ж, скільки заробили їх попередники. Критиків, що пророкують лускання бульбашки, підіймають на сміх, тому що критики досить довго помилялись. У шостій фазі відбувається фіксація прибутку інсайдерами, які розуміють неминучість кризи. Після цього настає сьома фаза фінансового циклу – власне криза. За такою схемою розвивалися фінансові цикли протягом останніх чотирьох століть.

У випадку з нинішнім фінансовим циклом «заміщення» почалося в результаті масштабного скорочення процентних ставок у 2000–2002 роках, яке призвело до зростання цін на багато видів активів, насамперед, на нерухомість. Найсильніше всього цей ефект спостерігався у США, де процентні ставки були значно нижчими ніж в Європі. Дешевий та простий кредит забезпечувався фінансовими інноваціями, які дозволяли банкам перекласти відповідальність за кредит комусь ще (через механізм іпотечних облігацій CDO).

Як зазначає відомий дослідник фінансових ринків О. Кокшаров, « фактично банки стали відігравати роль посередників, пропонуючи фінансування іпотечних кредитів не з власних, а із запозичених коштів, що потребувало постійного залучення нових позик, які б забезпечували функціонування фінансового конвеєра» [3]. Потім на ринку нерухомості почався бум, коли будинки купувалися не для того, щоб в них жити, а для перепродажу. Поширення субстандартних іпотечних кредитів (часто позичальникам навіть без роботи та без доходу) виявилось симптомом ейфорії. За межами ринку нерухомості ейфорія виявилася у масштабних інвестиціях банків в індустрію хедж-фондів, які, в свою чергу, купували боргові облігації CDO, які теоретично були забезпечені іпотекою.

Фінансування хедж-фондів відбувалося через довгострокові інструменти SIV (структурні інвестиційні компанії), що дозволяло грати на різниці процентних ставок на ці довгострокові інструменти та короткострокові CDO. Згодом, ще наприкінці 2006 – на початку 2007 років, частина інвесторів почала фіксувати прибуток, як тільки сповільнилося зростання і почалися проблеми із платоспроможністю іпотечних позичальників після серії підвищень процентних ставок. Наприкінці липня – на початку серпня 2007 року ринки опинилися в передкризовому стані, що призвело до масштабного продажу фінансових активів, зниженню їх вартості та виникненню серйозних проблем у кредиторів.

Фінансові інновації призвели до формування значних масштабів фактично віртуальних капіталів, які були забезпечені під заставу сильно переоцінених активів. Фінансовий цикл підійшов до свого історичного завершення (серпня 2007 року, коли котирувати акцій банків на Уол-Стріт здійснили найзначніше падіння), а центральні банки вимушені були вкинути на ринки.

Висновки. Таким чином, гіпотеза фінансової нестабільності Х.Ф. Мінські добре прояснює питати про природу сучасної фінансової системи та капіталістичного господарства в цілому. Безумовно, ця теорія потребує подальшого розвитку та емпіричної перевірки. Проте, на наш погляд, гіпотеза фінансової нестабільності Х.Ф. Мінські на сьогодні може стати підґрунтям, на основі якого може відбутися зміна наукової парадигми, а отже, і зміна орієнтирів макроекономічної політики та моделі регулювання економіки та фінансової системи як її важливої складової частини. Використати новітніх підходів уможливить побудову моделі економічних циклів XXI століття із урахуванням сучасних тенденцій в фінансовій сфері.

Список використаних джерел

1. Акерлоф Джордж, Стиглиц Джозеф Е. Пусть расцветут сотни теорий// <http://www.project-syndicate.org/commentary/stiglitz118/Russian>.
2. Алибер Р.; Киндлбергер Ч. Мировые финансовые кризисы. Мании, паники крахи.– СПб.: ПИТЕР, 2010.–544 с.
3. Кокшаров А. Анти– 1997.//–Эксперт Украина. – 2008,– № 1–2. – С.33 – 36.
4. Лебедев А. Финансовые инновации как фактор возможной стабилизации экономики : теория Хаймана Мински // Вестник финансовой академии. – 2004,– № 4. – С. 69–77.
5. Луняков О.В. Генезис понятий «финансовая нестабильность» и «финансовая хрупкость» в контексте мировых финансовых кризисов // Вісник Хмельницького Національного Університету. Економічні науки. –2010. – Т.2.– №2. – С. 185–189.
6. Луняков О.В., Сигаев В.А. Проявление финансовой хрупкости в экономике Украины // Економічний простір. –2010. –№ 38. – С. 112 – 117.
7. Материалы о Х.Ф.Мински в сети [электронный ресурс]. – режим доступ) : <http://galary.economicus.ru>
8. Мим Стивен. Недостатки капитализма. Ученый, который предвидел наступление экономического спада, знал, что все повторится снова//Мысль – 2009. – №3 (39). [электронный ресурс], – режим доступу: <http://www.ideamagazine.com.ra/archiv/11343/prognosy/11358.html>
9. Несветайлова А. Экономическое наследие Хаймана Мински//Вопросы экономики. – 2005.–№3, – С. 99–117.
10. Розмаинский И.В. Эндогенность денег, финансовая хрупкость и текущий экономический кризис// Наукові праці Дон НТУ. Серія економічна. – Донецьк, 2010. – Вип.38–2. – С. 96–101.
11. Розмаинский И.В. Вклад Х.Ф. Мински в экономическую теорию и основные причины кризисов в познеиндустриальной денежной экономике//TERRA ECONOMICUS.– 2009. – Т.7.–№ 1 –С.31–42.
12. Радіонова І.Ф. Фінансова природа економічних коливань: зміст і моделювання//Фінанси України. – 2011. – №3. –С. 19–35.
13. Столбов М. Гипотеза финансовой нестабильности Хаймана Мински и экономический кризис в России// «Мировая экономика и международные отношения». – 2010. – № 3. – С. 56–64.
14. Стрелец И., Столбов М. Роль финансовых инноваций в распространении финансовой нестабильности//»Мировая экономика и международные отношения». – 2011. – № 6. – С.56–64.
15. Чиркова Е.В. Теории финансовых пузырей.// Электронный журнал «Корпоративные Финансы» . – 2010. – № 3 (15). – С. 63 – 72.
16. Шустер Д.Г. Эпицентр. Парадоксы глобального кризиса. – СПб.: «Экономическая школа» ГУ ВШЭ.–2010.–224 с.
17. Mynsky H.P. Stabilizing an Unstable Economy. – New Haven & London : Yale University Press, 1986.
18. Mynsky H.P. The Financial Instability Hypothesis: An Interpretation of Keynesian an Alternative to «Standard» Theory// Wood J.C. (ed.) John Maynard Keynes. Critical Assesments. – London: Macmillan, 1983– p.289– 290.
19. Minsky H.P. Secbritization (reprint by The Levy Economic Institute of Bard College)// <http://www.levy.org./mibs/wp 543.pdf>).
20. Whaley C.J. The U.S. Credit Crunch of 2007. A Minsky Moment// The Levy Economics Institute Public Policy. – Brief # 92.

Annotation. *The article attempts to explain the global financial–economic crisis of 2008–2009 years with the help of financial instability hypothesis of H.F. Minsky. This article contains the criteria for evaluation of hedge, speculative and Ponzi finance in*

banking and real sectors.

Key words: *Post – Keynesian economic theory, Hyman Minsky, financial instability hypothesis, financial fragility, financial crisis.*

УДК: 33.05–044.63(477)

Поліщук В.С., к.е.н., доцент Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка

КРИЗОВА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ І ВАЖЛИВІСТЬ АНТИКРИЗОВОЇ СИСТЕМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В статті висвітлені основні причини кризової ситуації, яка склалась в Україні, починаючи з 90-х рр. ХХ ст. і вказуються шляхи її подолання.

Ключові слова: *система, криза, подолання, заходи, шляхи, забезпечення, причини.*

Починаючи з 1991 року (з часу здобуття Україною економічної і політичної незалежності) її охопила економічна криза, яка має досить затяжний характер, тобто, вона триває вже понад два десятиліття.

Дану кризу не можна трактувати як кризу перевиробництва. За своєю сутністю вона є системною трансформаційною кризою, тобто кризою, породженою трансформацією адміністративно-командної економіки у ринкову економіку. Ця затяжна криза супроводжувалася хронічним дефіцитом предметів виробничого призначення та особистого споживання, низькою нормою нагромадження, значним порушенням загальної ринкової рівноваги, величезною інфляцією.

Основні ознаки економічної кризи в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. :

1) різке зниження національного доходу, виробництва промислової продукції та продовольства. Так, за 1991–1993 рр. національний дохід в Україні знизився на 42%, виробництво промислової продукції – на 42%, а виробництво продовольства – на 47%. За 1997 р. ВВП скоротився на 3,2%; промислове виробництво – на 18%;

2) стрімкі темпи інфляції. Індекс інфляції у 1993 р. перевищив 10 000%, у 1998 р. досяг 120%; у 2000 р. становив 28%.

3) різке зниження життєвого рівня населення. За різними оцінками, цей показник знизився приблизно у шість разів;

4) швидке зростання армії безробітних. Тільки офіційно зареєстрованих безробітних наприкінці 90-х років ХХ ст. було до 0,5 млн., а приховане безробіття становило 40% від кількості працюючих;

5) дефіцит державного бюджету. У відсотках ВВП він становив: 1992 р. – 3,8%; 1993 р. – 5,1; 1994 р. – 8,9; 1995 р. – 6,6; 1996 р. – 4,4; 1997 р. – 7,0; 1998 р. – 1,9%; за 1999 р. дефіцит державного бюджету досяг 1,4% ВВП;

6) різка поляризація суспільства: швидке формування класу мафіозно-номенклатурної еліти, катастрофічне зниження життєвого рівня більшості населення.

Про глибину структурних деформацій в Україні свідчать тривалість та глибина економічної кризи. За 10 років загалом спад виробництва досяг майже 60% від рівня 1990 р., а коефіцієнт використання виробничих потужностей не перевищував

banking and real sectors.

Key words: *Post – Keynesian economic theory, Hyman Minsky, financial instability hypothesis, financial fragility, financial crisis.*

УДК: 33.05–044.63(477)

Поліщук В.С., к.е.н., доцент Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка

КРИЗОВА СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ І ВАЖЛИВІСТЬ АНТИКРИЗОВОЇ СИСТЕМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В статті висвітлені основні причини кризової ситуації, яка склалась в Україні, починаючи з 90-х рр. ХХ ст. і вказуються шляхи її подолання.

Ключові слова: *система, криза, подолання, заходи, шляхи, забезпечення, причини.*

Починаючи з 1991 року (з часу здобуття Україною економічної і політичної незалежності) її охопила економічна криза, яка має досить затяжний характер, тобто, вона триває вже понад два десятиліття.

Дану кризу не можна трактувати як кризу перевиробництва. За своєю сутністю вона є системною трансформаційною кризою, тобто кризою, породженою трансформацією адміністративно-командної економіки у ринкову економіку. Ця затяжна криза супроводжувалася хронічним дефіцитом предметів виробничого призначення та особистого споживання, низькою нормою нагромадження, значним порушенням загальної ринкової рівноваги, величезною інфляцією.

Основні ознаки економічної кризи в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. :

1) різке зниження національного доходу, виробництва промислової продукції та продовольства. Так, за 1991–1993 рр. національний дохід в Україні знизився на 42%, виробництво промислової продукції – на 42%, а виробництво продовольства – на 47%. За 1997 р. ВВП скоротився на 3,2%; промислове виробництво – на 18%;

2) стрімкі темпи інфляції. Індекс інфляції у 1993 р. перевищив 10 000%, у 1998 р. досяг 120%; у 2000 р. становив 28%.

3) різке зниження життєвого рівня населення. За різними оцінками, цей показник знизився приблизно у шість разів;

4) швидке зростання армії безробітних. Тільки офіційно зареєстрованих безробітних наприкінці 90-х років ХХ ст. було до 0,5 млн., а приховане безробіття становило 40% від кількості працюючих;

5) дефіцит державного бюджету. У відсотках ВВП він становив: 1992 р. – 3,8%; 1993 р. – 5,1; 1994 р. – 8,9; 1995 р. – 6,6; 1996 р. – 4,4; 1997 р. – 7,0; 1998 р. – 1,9%; за 1999 р. дефіцит державного бюджету досяг 1,4% ВВП;

6) різка поляризація суспільства: швидке формування класу мафіозно-номенклатурної еліти, катастрофічне зниження життєвого рівня більшості населення.

Про глибину структурних деформацій в Україні свідчать тривалість та глибина економічної кризи. За 10 років загалом спад виробництва досяг майже 60% від рівня 1990 р., а коефіцієнт використання виробничих потужностей не перевищував

30–40%. За своїми масштабами вона не має аналогів у світі. Так, у СІЛА в 1929–1933 рр. спад виробництва не перевищив 25%, в СРСР під час Другої світової війни спад промислового виробництва становив 30%.

Причини соціально-економічної кризи умовно можна розподілити на три групи:

1. Причини, успадковані від колишнього СРСР:

- диспропорції між виробництвом та споживанням, нагромадженням та споживанням;
- загальний дефіцит матеріальних засобів виробничого та невиробничого призначення;
- дисбаланс між грошовими заощадженнями населення та їх товарним покриттям;
- розвал споживчого ринку та грошового обігу.

2. Причини, породжені непродуманими реформаторськими діями з часу проголошення незалежності України:

- значний розрив господарських зв'язків з пострадянськими країнами, що призвів до втрати багатьох традиційних ринків збуту продукції і значною мірою комплектуючих виробів;
- зниження інтересу до української продукції через високу собівартість.

3. Причини, зумовлені необхідністю трансформації існуючої економічної системи. Досвід інших країн свідчить, що таку трансформацію супроводжують кризові потрясіння.

Економічна структура не є статичною. Вона підвладна змінам, причому, чим швидше вони відбуваються, тим еластичніше пристосовується структура до вимог часу, тим успішніше розвивається економіка. Після Другої світової війни структурні зміни в економіці відбулися в усіх країнах різними шляхами. Україна має виробити власну стратегію структурної перебудови економіки, для чого необхідно технічно переозброїти всі галузі виробництва, перерозподілити нагромадження, сформувані раціональну податкову та цінову політику, забезпечити поступове зближення темпів зростання виробництва засобів виробництва та предметів споживання [2, с. 269–271].

Тобто для виходу з даної ситуації Україна повинна виробити антикризову систему господарювання.

Як свідчить досвід і практика економічна система країни базується на функціонуванні організаційної багаторівневої системи підприємств.

Успішність функціонування даної системи перш за все проявляється через фінансові результати. При цьому слід мати на увазі, що ринкова економіка розвивається циклічно. Економічний цикл утворюють періодичні коливання загальної економічної активності. Економічне зростання змінюється спадом виробництва, процвітання – кризою і депресією [2, с. 259].

Криза є основною фазою, що формує і визначає особливості й тривалість економічного циклу. Вона охоплює, передусім, найчутливіші сфери грошово-кредитних зв'язків оптової, а від так і роздрібною торгівлі. За своїми соціально-економічними наслідками криза є, як відмічають вчені Рибалкін В.О., Хмелевським М.О., Біленко Т.І., Красновська А.А., Ракочій Ж.В., Яструб Д.З. та ряд інших, найвідчутнішою фазою з економічної точки зору – найскладнішою і найсуперечливішою. Розглядаючи кризу з позиції економічної теорії, слід відмітити, що вона є руйнівною, оскільки порушує макроекономічну рівновагу, розбалансовуючи взає-

модіючі структури. Вона спричиняє: перевиробництво з наступним падінням обсягів виробництва, нагромадженням товарних мас в оптовій торгівлі; падіння товарних цін; зростання безробіття, збільшення кількості незайнятих виробничих потужностей; падіння рівня реальної заробітної плати, інших доходів, прибутків підприємств, життєвого рівня населення; зниження платоспроможного попиту населення; зменшення обсягів оптової та роздрібно́ї торгівлі; крах грошово-кредитних відносин; наростання обсягів взаємних неплатежів; зростання норми позичкового відсотка; нестачу грошової маси, масове знецінення капіталу, згорання інвестиційних процесів; падіння курсу акцій, біржову паніку; масові банкрутства підприємств; зростання соціальної напруженості у суспільстві [2, с. 263].

Тому так важливим є розробка антикризових заходів в умовах наявного або очікуваного стану підприємства. Кризовим вважається такий стан системи, як відмічає вчений Шукін Б.М. [2, с. 208], при якому існує реальна загроза її руйнації, припиненім функціонування. Переходячи до підприємства його критичним станом будемо вважати такий, при якому існує загроза припинення фінансово-господарчої діяльності, а це буде у випадку, коли вона стає хронічно збитковою. В результаті підприємство продає свої оборотні кошти, може ще трохи протриматися на кредитах, але все одно зупиниться через брак коштів. Отже, головним індикатором кризового стану підприємства є його збитковість, або її очікування.

Якщо підприємство має достатні поточні прибутки, але вони не прогноуються такими у перспективі, то це означає очікування кризових проявів у майбутньому і потребує аналізу і внесення змін у діяльність підприємства і систему його управління. В цьому випадку слід говорити про введення на підприємстві попереджувальної системи антикризового господарювання.

Якщо підприємство вже не має достатнього обсягу поточного прибутку (або це вже збитки), то це є ознакою наявного кризового стану підприємства і потребує введення відповідної антикризової системи управління підприємством.

Введення попереджувальної, або безпосередньої антикризової системи управління підприємством передбачає певну послідовність дій (етапів):

1. Аналіз поточного стану підприємства.
2. Прогноз найбільш вірогідного стану підприємства у короткостроковій і середньостроковій перспективі.
3. Аналіз діючої моделі управління підприємством та виявлення її вад.
4. Внесення кардинальних змін до моделі управління підприємством.
5. Розробка стратегії антикризового розвитку підприємства.
6. Введення системи ретельного моніторингу розвитку підприємства й ефективності системи управління.
7. Періодичне коригування системи антикризового управління та стратегії розвитку підприємства.

Наведена схема передбачає дії, які потрібно зробити для відновлення нормальної роботи підприємства і його фінансового оздоровлення. їх можна назвати стратегією конструктивного антикризового господарювання. Можлива ситуація, коли підприємство врятувати вже не можна і мають використовування технології не оздоровлення, а ліквідації підприємства. В цьому випадку мова йде вже не про антикризове господарювання на підприємстві, а про раціональну організацію ліквідації підприємства. Ця процедура теж має свої особливості і технології і має бути проведена ефективно для мінімізації збитків кредиторів і власників підприємства. Але ці дії не слід відносити до поняття антикризове господарювання, під яким бу-

демо розуміти комплекс дій по відновленню прибуткового функціонування підприємства, що опинилося у кризовому стані (або якому загрожує кризовий стан), без участі капіталів кредиторів підприємства і без визнання його неплатоспроможним.

Стан неспроможності підприємства виконувати свої фінансові зобов'язання перед іншими підприємствами (стан реального банкрутства) будемо вважати не «критичним станом підприємства», а станом руйнації підприємства.

Відповідно до Закону України «Про банкрутство» реструктуризація підприємства – це здійснення організаційно-господарчих, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства (розділення, зміна форми власності, зміна системи управління, організаційно-правової форми) з метою фінансового оздоровлення підприємства, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва, відновлення платоспроможності підприємства і задоволення вимог кредиторів.

Суттєвими моментами організації антикризового господарювання є врахування і збереження інтересів власників підприємства. Антикризове управління вводиться, перш за все, в інтересах і по ініціативі власників підприємства. І головною умовою проведення антикризового управління є збереження фінансових, або матеріальних інтересів власників підприємства. Тому при формуванні системи антикризового господарювання враховується початкова умова незмінності власників підприємства. Але у найкритичніших випадках можуть розглядатися проекти залучення партнерів, нових співвласників, або, навіть, продаж підприємства іншим власникам, якщо при ньому буде збережено саме підприємство як напрям бізнесу. Якщо при зміні власників і підприємство має різко змінити свій профіль діяльності, то такі радикальні форми теж є антикризовим управлінням, але їх слід віднести ближче до ліквідаційних і, як і банкрутство, їх до заходів антикризового господарювання не слід відносити. Це інша форма подолання кризового стану підприємства.

Першим сигналом наближення кризи для підприємства є зменшення обсягів продаж продукції. При цьому витрати підприємства не змінюються, і навіть зростають через зростання витрат на збут продукції без змін в її конкурентоспроможності. Далі починають падати обсяги прибутку. Для підтримки звітних в минулому витрат підприємства залучаються позики. Продажі продовжують падати, бо для відновлення конкурентоспроможності продукції потрібні не косметичні маркетингові заходи, а значні дослідницькі, проектні, конструкторські роботи і витрати, які в свій час не були сплановані та реалізовані на підприємстві. Через втрату конкурентоспроможності продукції, яку не вдається поновити, обсяги прибутків продовжують падати і переходять у збитки. Підприємство скорочує виробництво через брак оборотних коштів. Ще через деякий час підприємство вже має збитки від виробництва своєї продукції і не може розраховуватися за борговими зобов'язаннями. При жорсткій позиції кредиторів щодо повернення боргів підприємством воно опиняється у стані загрози ліквідації. Таким виглядає типовий шлях підприємства до кризового стану.

Якщо на підприємстві діє правильна стратегія розвитку, то всі перелічені вище етапи формування кризи вирішуються на підприємстві в плановому робочому порядку. Тобто своєчасно, заздалегідь приймаються заходи щодо вдосконалення продукції і підтримки її конкурентоспроможності.

Постійно вдосконалюється технологія, оновлюється виробничий апарат підприємства, зменшуються витрати ресурсів на виробництво, зберігається контроль

над витратами підприємства (тобто при необхідності дирекція може оперативно зменшувати витрати), В такому випадку загрози кризових тенденцій на підприємстві не виникає. Воно стабільно працює (зі зростанням, або при стабільних обсягах виробництва) у відповідності до оптимально обраної стратегії вдосконалення продукції та зменшення витрат на виробництво.

Таким чином, двома головними чинниками без кризового розвитку підприємства є його стратегія щодо максимізації конкурентоспроможності продукції і мінімізації витрат ресурсів на її виробництво. Для її забезпечення працюють всі служби підприємства: головного конструктора, головного інженера, головного технолога, фінансова, маркетингова, матеріально-технічного забезпечення, управління персоналом.

У випадку неоптимальних рішень, на що впливають як зовнішні для підприємства, так і внутрішні обставини, підприємство має відхилення від ефективної стратегії і загрозу розвитку кризової ситуації. В такому випадку починають діяти технології антикризового господарювання. Після виявлення такої загрози послідовність дій дирекції виглядає наступним чином:

1. Виявити відхилення від нормального розвитку підприємства і аналіз потенційних загроз.
2. Проаналізувати причини загроз та вад в стратегії управління підприємством.
3. Організувати посилений моніторинг за зовнішніми і внутрішніми умовами функціонування підприємства.
4. Внести зміни до загальної стратегії розвитку підприємства.
5. Розробити спеціальну стратегію антикризового господарювання на підприємстві.
6. Внести зміни до системи управління підприємством на період антикризового господарювання.
7. Сформувати посилену, більш гнучку та мотивовану систему управління персоналом.

Загальний результат скорішого виведення підприємства з кризового стану в першу чергу залежить від стратегії антикризового господарювання, як довгострокового плану розвитку і подолання виявлених труднощів. Існує багато форм і методів дій стратегічного характеру. Серед них слід зупинитися на наступних:

А. Стратегія відновлення конкурентоспроможності продукції робить акцент на вдосконаленні споживчих якостей продукції підприємства, активну маркетингову політику. Приблизний перелік антикризових дій в цьому випадку може виглядати наступним чином:

- підвищення якості продукції,
- модернізація, конструктивне вдосконалення продукції,
- розробка нових моделей продукції,
- використання активної цінової політики (знижки, продаж в кредит, пільги),
- інтенсифікація та зміни в рекламній політиці,
- пошук незайнятих, або ненасичених ринкових сегментів,
- активізація роботи з дилерами,
- організація впливу на конкурентів, можливе партнерство.

Б. Стратегія диверсифікації передбачає розробку заходів щодо розширення сфери діяльності підприємства, освоєння нових видів продукції, або нових ринків

збуту (в тому числі зовнішніх). Через цілком прогнозовані труднощі засвоєння нових сфер діяльності такий антикризовий план пов'язаний, як правило, із значними витратами, і потребує значної попередньої підготовки. Якщо на підприємстві заздалегідь така підготовка не проводилась, то стратегія диверсифікації має обмежений характер і може орієнтуватися, як правило, на суміжні сфери діяльності.

В. Стратегія інтеграції базується на заходах поширення впливу підприємства за рахунок об'єднання з іншими підприємствами, або партнерами, приєднання суміжних сфер бізнесу:

- розширення підприємства за рахунок приєднання сфер виробництва сировини, матеріалів, комплектуючих виробів, що раніше закуповувалися на стороні. Організаційне приєднання підприємств-постачальників. Або створення власних дочірніх структур для забезпечення поставок на основне виробництво;

- поглинання підприємством структур, які забезпечували збут продукції, знаходились між підприємством і його кінцевим споживачем (функції розподілу та організації продаж). Це можуть бути оптові підприємства роздрібна мережа, склади, транспортні фірми. Або інші форми посилення контролю над ними з боку підприємства

- горизонтальна інтеграція за рахунок об'єднання з конкурентами на різних умовах, включаючи спектр організаційних форм від партнерських угод, співвласництва до повного поглинання.

Г. Стратегія фінансової реструктуризації підприємства передбачає комплекс заходів, орієнтованих на відновлення позитивного співвідношення доходів та витрат підприємства:

- зміна структури капіталу,
- ліквідація нерентабельних, або збиткових підрозділів підприємства
- скорочення витрат на виробництво,
- вдосконалення управління фінансовими потоками.
- продаж зайвого, або необов'язкового для основної діяльності підприємства майна,

- скорочення персоналу,
- введення жорсткого контролю за витратами коштів,
- пошук інвесторів,
- залучення позик.

Особливу увагу в антикризовій програмі дій слід приділити роботі з персоналом. Адже головний тягар антикризового господарювання лягає на плечі саме людей. Можливі три варіанти дій щодо формування команди антикризових менеджерів: повна зміна менеджерів підприємства на спеціально підготовлених фахівців, часткова зміна, продовження використання тієї команди, що працює на підприємстві (або її скороченого варіанту).

В останньому випадку мають змінюватися методи роботи і функції менеджерів. Може бути проведений перерозподіл посад. Головним завданням щодо організації менеджменту антикризового господарювання є збереження працеспроможності персоналу в жорстких умовах дефіциту часу і коштів, можливості опрацювати і оперативно приймати стратегічно правильні рішення в стресових умовах.

Під окремі проблеми можуть створюватися спеціальні антикризові групи: для впровадження нової технології, для розробки нової ринкової стратегії, для розробки нової продукції, для роботи з потенційним інвестором, для управління боргами.

Обов'язкові в кризових умовах скорочення адміністративного персоналу, зменшення оплати праці, або робочого часу має проводитись починаючи з вищих менеджерів, відкрито і прозоро, з чіткими поясненнями ситуації і мотивів звільнення, максимально можливим пом'якшенням цих жорстких заходів та участю у працевлаштуванні звільнених працівників.

Максимальні зусилля мають бути направлені на збереження системи збуту продукції і дилерської мережі.

Важливими якостями антикризових менеджерів є крім професійної підготовки вміння швидко працювати, організовувати роботу по проблемі (які виникають щогодини), бути інформованими (знати, що відбувається на своєму підприємстві і у конкурентів), комунікабельними, бачити проблеми системно, знаходити нестандартні рішення, діяти оперативно і стратегічно одночасно. Вони мають розв'язувати такі проблеми, які стандартними підходами не вирішуються.

Антикризовий менеджмент спирається на відповідну систему мотивації персоналу. Вона також зазнає змін в кризових умовах. Орієнтація має бути на кінцеві результати, ефективні свіжі рішення, разові премії, участь у майбутніх прибутках.

Однією з поширених форм організації антикризового управління підприємством є запрошення спеціальних консалтингових груп фахівців з антикризового управління. Вони мають спеціалізацію і досвід таких робіт на інших підприємствах в інших та подібних ситуаціях. Про їх кваліфікацію говорять результати інших підприємств, де вони працювали. В той же час менеджери самого підприємства, що потребує антикризового господарювання ще не мають такого досвіду і опановувати сферу антикризового менеджменту вперше. Не всякий менеджер може підтвердити свої фахові якості в умовах антикризового управління.

Єдиний недолік запрошення фахової групи антикризового менеджменту зі сторони – це вартість таких консалтингових послуг для підприємства, яке і так має фінансові проблеми і обмежено в коштах.

Консалтингові антикризові послуги є комплексом аналітичних досліджень, бізнес-планування і практичних рекомендацій дирекції підприємства щодо відновлення прибутковості підприємства і розрахунків з кредиторами.

При необхідності консультаційна допомога розповсюджується на сферу управління підприємством: здійснюється супровід поточної роботи дирекції підприємства з безпосередньою участю менеджерів-консультантів.

Консультаційна допомога може бути короткостроковою (декілька місяців, протягом яких готуються організаційні і юридичні рекомендації, фінансові і бізнес-плани роботи підприємства), середньостроковою (два-три роки, як більш типовий термін реалізації антикризових рекомендацій і відносного; відновлення фінансової системи підприємства) і на постійній основі.

Кінцевою метою роботи з виведення в режим поточної рентабельної діяльності і погашення боргових зобов'язань:

- створення юридичної можливості для підприємства працювати при наявності боргів.
- забезпечення поточної рентабельності в діяльності кризового підприємства.
- забезпечення фінансової можливості для підприємства виробляти і реалізовувати продукцію.
- нагромадження поточного прибутку для розрахунків по боргах. Загальна схема виведення підприємства з кризового стану охоплює всі життєво-важливі

сфери його роботи:

- фінанси;
- збут продукції;
- втрати на виробництво;
- технічна база і технологія виробництва.

По кожній з приведених сфер проводиться експертиза поточного стану підприємства і розробка пропозицій по нормалізації роботи підприємства.

Зразкова схема рекомендацій для кризового підприємства має наступний типовий вигляд, але на кожному підприємстві реалізується по-різному:

- розблокування фінансової системи підприємства для можливості працювати (юридичними, адміністративними методами).
- відбір конкурентоздатної продукції для виробництва.
- різке зниження витрат на виробництво.
- організація рентабельного поточного виробництва на підприємстві і нагромадження прибутку для самофінансування і розрахунків з кредиторами.
- робота з дебіторами і повернення дебіторських боргів підприємству.
- організація кредитування підприємства, пошук інвесторів, або партнерів.

З метою обґрунтування пропозицій по виведенню з кризи розробляються наступні планово-прогнозні і аналітичні документи:

- організаційний план усунення чинника боргу і розблокування фінансової системи підприємства для поточної роботи;
- план організації антикризового управління підприємством на перший рік (потижневий), в тому числі в ув'язці з планом реструктуризації і організаційної перебудови підприємства;
- маркетинговий план роботи на ринку продукції підприємства;
- план економії і зниження витрат до необхідного мінімуму, що диктується ринком;
- фінансовий план–прогноз роботи підприємства в кризових умовах (потижневий);
- середньостроковий план (до 3 років) виходу підприємства з кризи і основні очікувані результати антикризового управління, що рекомендуються підприємству (кінцеві і проміжні).

Спеціальними роботами в ході консультування можуть бути також:

- розробка інвестиційного бізнес-плану розвитку підприємства для залучення зовнішнього інвестора;
- оцінка ліквідності підприємства як єдиного господарського комплексу, або окремих його складових;
- організація рентабельного поточного виробництва на підприємстві і нагромадження прибутку для самофінансування і розрахунків з кредиторами;
- робота з дебіторами і повернення дебіторських боргів підприємству;
- організація кредитування підприємства, пошук інвесторів, або партнерів;
- оцінка інвестиційної вартості майна підприємства.

Ідеальною моделлю антикризового господарювання можна вважати таку його організацію, в результаті якої вдасться:

1. Відновити стабільне прибуткове функціонування підприємства, не змінюючи значно його спеціалізацію.
2. Зберегти в основному виробничий персонал і команду менеджерів.
3. Не змінювати склад власників підприємства.

4. Розраховатися з кредиторами підприємства, або мати можливість використовувати поточний прибуток розраховатися з ними в узгоджений період.

Такі ідеальні результати досягаються дуже рідко. Кризовий стан підприємства долається з великими труднощами і значними втратами ресурсів, персоналу, сфери діяльності, ринків збуту, прав власності на активи підприємства. Тому з наведених вище критеріїв успішності антикризових заходів більшістю в ході боротьби за підприємство доводиться жертвувати. Орієнтуючись на головний – відновлення прибуткової діяльності в обсягах, достатніх для розрахунків з кредиторами підприємства [6, с. 208–217].

Список використаних джерел

1. Градов Н.П., Кузин Б.Н. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой. – СПб.: Спец. Лит., 1996.
2. Рибалкін О.В. і ін. Основи економічної теорії. – К.: Академія, 2002. –351 с.
3. Теория и практика антикризисного управления: Учебник для вузов. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1996.
4. Чернявский А.Д. Антикризисное управление: Учебное пособие. – К.: МАУП, 2000.
5. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2001.
6. Економіка підприємства: Структурно-логічний навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2001.
7. Економіка підприємства: Навч. посіб. / За заг. ред. В.Є. Воротіна. – К.: Україна, 2005.

***Annotation.** In the articles lighted up principal reasons of crisis situation that was folded to Ukraine, beginning from 90th XX of century and (he ways of her overcoming are specified.*

***Key words:** system, crisis, overcoming, measures, ways, providing, reasons.*

УДК 338.242

Радченко Л.П., к.е.н., доцент Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ МІЖНАРОДНИХ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Аналізується вплив глобалізації та її проявів на формування нових тенденцій розвитку світового ринку туристичних послуг. З'ясовується необхідність врахування світових тенденцій для визначення шляхів розвитку ринку міжнародних туристичних послуг в національній економіці України.

***Ключові слова:** глобалізація, ринок міжнародних туристичних послуг, рейтинг конкурентоспроможності туристичного ринку, перспективи розвитку українського ринку міжнародних туристичних послуг.*

Постановка проблеми. Розвиток світового господарства в умовах постіндустріальної економіки характеризується значною мірою зростанням сфери послуг, в якій туристичний ринок є найбільш динамічним. Це призвело до того, що туристична галузь не тільки відіграє важливу роль в розвитку національних економік провідних економічно розвинутих країн світу та країн з традиційним розвитком туризму, але й робить значний внесок в економіку тих країн, яким в сучасних умовах за достатньо короткий час вдалося створити конкурентоспроможну індустрію туризму. Отже, актуальними є дослідження чинників, які сприяють розвитку світового ринку туризму та є важливими для реалізації потенційних можливостей

4. Розраховатися з кредиторами підприємства, або мати можливість використовувати поточний прибуток розраховатися з ними в узгоджений період.

Такі ідеальні результати досягаються дуже рідко. Кризовий стан підприємства долається з великими труднощами і значними втратами ресурсів, персоналу, сфери діяльності, ринків збуту, прав власності на активи підприємства. Тому з наведених вище критеріїв успішності антикризових заходів більшістю в ході боротьби за підприємство доводиться жертвувати. Орієнтуючись на головний – відновлення прибуткової діяльності в обсягах, достатніх для розрахунків з кредиторами підприємства [6, с. 208–217].

Список використаних джерел

1. Градов Н.П., Кузин Б.Н. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой. – СПб.: Спец. Лит., 1996.
2. Рибалкін О.В. і ін. Основи економічної теорії. – К.: Академія, 2002. –351 с.
3. Теория и практика антикризисного управления: Учебник для вузов. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1996.
4. Чернявский А.Д. Антикризисное управление: Учебное пособие. – К.: МАУП, 2000.
5. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – К.: КНЕУ, 2001.
6. Економіка підприємства: Структурно-логічний навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2001.
7. Економіка підприємства: Навч. посіб. / За заг. ред. В.Є. Воротіна. – К.: Україна, 2005.

***Annotation.** In the articles lighted up principal reasons of crisis situation that was folded to Ukraine, beginning from 90th XX of century and (he ways of her overcoming are specified.*

***Key words:** system, crisis, overcoming, measures, ways, providing, reasons.*

УДК 338.242

Радченко Л.П., к.е.н., доцент Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ МІЖНАРОДНИХ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ

Аналізується вплив глобалізації та її проявів на формування нових тенденцій розвитку світового ринку туристичних послуг. З'ясовується необхідність врахування світових тенденцій для визначення шляхів розвитку ринку міжнародних туристичних послуг в національній економіці України.

***Ключові слова:** глобалізація, ринок міжнародних туристичних послуг, рейтинг конкурентоспроможності туристичного ринку, перспективи розвитку українського ринку міжнародних туристичних послуг.*

Постановка проблеми. Розвиток світового господарства в умовах постіндустріальної економіки характеризується значною мірою зростанням сфери послуг, в якій туристичний ринок є найбільш динамічним. Це призвело до того, що туристична галузь не тільки відіграє важливу роль в розвитку національних економік провідних економічно розвинутих країн світу та країн з традиційним розвитком туризму, але й робить значний внесок в економіку тих країн, яким в сучасних умовах за достатньо короткий час вдалося створити конкурентоспроможну індустрію туризму. Отже, актуальними є дослідження чинників, які сприяють розвитку світового ринку туризму та є важливими для реалізації потенційних можливостей

України на цьому ринку.

Аналіз актуальних досліджень. В останні роки немало закордонних і вітчизняних вчених приділяють увагу дослідженню теоретичних і практичних проблем розвитку туризму. Серед них слід виділити роботи таких вчених як А. Александрова, В. Герасименко, Л. Геншафт, М. Жукова, Л. Левковська, О. Любіцева, А. Моррісон, Т. Ткаченко та багато інших. В подальших дослідженнях необхідно продовжити пошук можливостей розвитку ринку туристичних послуг для сприяння економічному зростанню.

Метою даної статті є аналіз впливу глобалізації на формування нових тенденцій розвитку світового ринку міжнародних туристичних послуг та визначення шляхів підвищення конкурентоспроможності України на ньому.

Виклад основного матеріалу. Дослідження процесів розвитку туристичної сфери та світового ринку міжнародних туристичних послуг дозволяють констатувати, що туризм перетворився на потужну галузь світової економіки. За даними Всесвітньої туристичної організації ЮНВТО, в цій галузі створюється 5% обсягу світового ВВП; здійснюється 30% загального обсягу експорту послуг; функціонує кожне 12 – те робоче місце на планеті; у 80% країн світу туризм входить до п'ятірки провідних статей експорту, для 40% країн світу туризм є головним джерелом надходжень в іноземній валюті [5; 1, с.338]. Успішно функціонує світовий ринок туристичних послуг як сфера стійких відносин між суб'єктами світового господарства у галузі туризму з приводу виробництва, реалізації, розподілу та споживання туристичних послуг і супутніх товарів [3, с. 136]. Активізація розвитку туризму обумовлена впливом багатьох чинників соціально-економічного, політичного, науково-технічного, демографічного та історико-культурного характеру, які за напрямом впливу поділяються на екзогенні та ендогенні. Серед екзогенних чинників особливого значення набула глобалізація, на що звертає увагу велика кількість дослідників [1, с. 130; 2].

Глобалізація (від лат. *globus* – куля) виступає основною тенденцією розвитку світового господарства в XXI ст., яка полягає у функціонуванні світової економіки як неподільного цілого. Формується глобальна економічна система, до складу якої входять національні економіки, хоча функціонує вона в умовах виникнення нових протиріч. В основі глобалізаційних процесів лежать об'єктивні радикальні зміни у сфері виробництва в наслідок технологічного перевороту, пов'язаного перш за все з інформаційною революцією. Найновіші інформаційні та телекомунікаційні технології перетворились із елементів інфраструктури в універсальний засіб економічного, культурного і наукового розвитку. Еволюція економіки в напрямі енергозберігаючих і наукомістських галузей та розвиток інформаційних послуг знизили залежність економічного розвитку від природних ресурсів. Інтернаціоналізація фінансів і функціонування міжнародної банківської мережі, гомогенізація міжнародного споживчого ринку у вигляді використання стандартизованих товарів та послуг значно посилили взаємозв'язок національних ринків. Науково-технологічний прогрес зробив людський капітал новим параметром конкурентоспроможності. Паралельно з глобалізацією в світовому господарстві посилювалась регіоналізація, яка пов'язана із виділенням самобутніх регіонів, об'єднаних особливостями господарювання, культурно-історичними традиціями, спільними соціально-економічними умовами життя (макрорегіони, мікрорегіони). Отже, зростаюча взаємозалежність між країнами набула особливого впливу на світовий ринок туристичних послуг.

Глобалізація викликала появу нових тенденцій розвитку світового ринку міжнародних туристичних послуг. По-перше, не зважаючи на макроекономічну нестабільність та існування кризових явищ в світовій економіці, в тому числі останньої світової кризи 2007–2009 рр., міжнародний туризм є найдинамічнішим сектором світового ринку. Так, кількість прибуттів за останні 50 років зросла в 34 рази, а надходження від міжнародного туризму склали 919, 6 млрд. дол. Прогнозується в 2012 р. зростання кількості міжнародних туристів на 3–4%, їх загальна кількість перевищить 1 млрд. чол., а до 2020 р. досягне 1,6 млрд. чол.[1, с. 339; 4]. По-друге, значно покращилась якість туристичних послуг. Зросли потоки туристів в країни з високими стандартами обслуговування, такими, як країни Західної Європи, Північної Америки, Японія. Разом з тим, за короткий термін часу вражаючих успіхів в розвитку індустрії туризму досягли Польща, Туреччина, Індія. По-третє, в туристичній індустрії посилилась діяльність транснаціональних корпорацій (комп'ютерні мережі для замовлення туристичних пакетів, розвиток готельних мереж через франчайзинг, союзи авіаперевізників). По-четверте, змінюється структура туристичних послуг: збільшується питома вага пізнавального туризму, активних видів туризму, спеціалізованого туризму (спортивного, екологічного, оздоровчого), ділового. По-п'яте, особливе значення в розвитку міжнародного туризму набуває проблема безпеки в зв'язку з міжнародним тероризмом. По-шосте, міжнародний туризм посилив вплив як на світову економіку в цілому, так і на національні економіки за напрямками: розширення можливостей для економічного зростання і зайнятості населення; розвиток транспорту та будівництва; стимулювання науково-технологічного прогресу, розвиток засобів інформації і зв'язку; удосконалення сфери банківських і страхових послуг.

Україна має великий потенціал розвитку туризму в зв'язку з наявністю унікальних рекреаційних ресурсів та історико-культурних пам'яток. Сфера туризму (за експертними оцінками) може приносити Україні 7% ВВП, хоча зараз обсяг реалізації туристичних послуг становить менше ніж 1% ВВП, а показники у в'їзному туризмі зовсім малі [1; 2]. Отже, можливості розвитку ринку туристичних послуг використовуються недостатньо. Підтверджують це і дані Світового економічного форуму про рейтинг конкурентоспроможності туристичного ринку. В 2011 р. оцінювалися 139 країн світу, серед яких Україна отримала 85 місце (між Гватемалою та Намібією), а в 2009 р. займала 77 місце. У європейському регіоні Україна випередила тільки Вірменію, Боснію і Герцеговину та Молдову. Для порівняння: Росія займає 59 місце, Грузія – 73, а трійку лідерів склали Швейцарія, Німеччина і Франція [6]. Причини такої ситуації: брак інформації про Україну за кордоном, малорозвинена інфраструктура, недостатній рівень безпеки, високий рівень корупції, непрозорі правила ведення бізнесу.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Для розвитку індустрії туризму в Україні та підвищення її конкурентоспроможності на світовому ринку туристичних послуг, на нашу думку, необхідно: в державній економічній політиці враховувати викликані глобалізацією нові тенденції в розвитку міжнародного туризму; сприяти розвитку туристичної галузі, створюючи стратегічні об'єкти (стадіони, аеропорти, дороги) як за рахунок державного фінансування, так і стимулюючи приватний бізнес; спрямовувати інвестиції у сферу туризму не тільки на підготовку об'єктів, пов'язаних із прийомом туристів (транспорт, готелі, ресторани), а й на відновлення природного та історико-культурного середовищ; в напрямку пі-

двищення рівня сервісу враховувати досвід не тільки європейських лідерів, а й тих країн, яким швидко вдалося збільшити можливості залучення іноземних туристів ; під час проведення Євро–2012 максимально розкрити соціально-економічні, культурні, спортивні досягнення України та посилити її привабливість для іноземних туристів.

Список використаних джерел

1. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри / За ред. С.І. Юрія, Є.В. Савельєва. – К: Знання, 2007. – 595 с.
2. Кальченко Т.В. Глобальна економіка: методологія системних досліджень: Монографія. – К.: КНЕУ, 2006.–248 с.
3. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
4. UNWTO World Tourism Barometer – Електронний ресурс: <http://mkt.unwto.org/rg/barometer>
5. UNWTO. Annual Report. A year of recovery. 2010. – Електронний ресурс: <http://unwto.org/>
6. <http://www.epravda.com.ua/news/2011/03/9/275664/>

Annotation. *Analyze the influence of globalization and its implications for the formation of new trends in world tourism market. It turns out the necessity of taking into account global trends to identify ways to develop the market of international tourism in the national economy of Ukraine.*

Key words: *globalization, the market for international tourism, ranking the competitiveness of the tourism market, the outlook for the Ukrainian market of international tourism.*

УДК 339.9.01

Решетник Н.І., к.е.н., доцент Київського національного лінгвістичного університету, м. Київ

ГЛОБАЛЬНА ФІНАНСОВА НЕСТІЙКІСТЬ В КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВИХ ІННОВАЦІЙ

В статті розкривається проблема глобальної фінансової нестійкості економіки, що провокується змінами в грошовій системі, а саме, специфікою сучасних грошей і фінансових інновацій, обіг яких недостатньо контролюється з боку держави.

Ключові слова: *глобальна фінансова нестійкість, фінансові інновації, інноваційний фінансовий продукт, інноваційний фінансовий процес.*

Сучасна глобальна, фінансова нестійкість економіки відноситься до особливих економічних явищ. Вона обумовлюється специфікою причин які закладені в протиріччях існуючої світової грошової та фінансової системи, тому вийти з неї можна лише змінюючи наявну грошову систему і переосмислюючи сутність грошей і сучасний світовий порядок грошових відносин.

Якщо в сучасній Європі каталізатором фінансової кризи стали високі соціальні стандарти і необхідність їх підтримувати, то в країнах що розвиваються, включаючи Україну, чия економіка зорієнтована на сировинний експорт, джерела кризи інші – це тотальна залежність від зовнішніх ринків і відсутність внутрішнього ри-

двищення рівня сервісу враховувати досвід не тільки європейських лідерів, а й тих країн, яким швидко вдалося збільшити можливості залучення іноземних туристів ; під час проведення Євро–2012 максимально розкрити соціально-економічні, культурні, спортивні досягнення України та посилити її привабливість для іноземних туристів.

Список використаних джерел

1. Економічні проблеми XXI століття: міжнародний та український виміри / За ред. С.І. Юрія, Є.В. Савельєва. – К: Знання, 2007. – 595 с.
2. Кальченко Т.В. Глобальна економіка: методологія системних досліджень: Монографія. – К.: КНЕУ, 2006.–248 с.
3. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
4. UNWTO World Tourism Barometer – Електронний ресурс: <http://mkt.unwto.org/rg/barometer>
5. UNWTO. Annual Report. A year of recovery. 2010. – Електронний ресурс: <http://unwto.org/>
6. <http://www.epravda.com.ua/news/2011/03/9/275664/>

Annotation. *Analyze the influence of globalization and its implications for the formation of new trends in world tourism market. It turns out the necessity of taking into account global trends to identify ways to develop the market of international tourism in the national economy of Ukraine.*

Key words: *globalization, the market for international tourism, ranking the competitiveness of the tourism market, the outlook for the Ukrainian market of international tourism.*

УДК 339.9.01

Решетник Н.І., к.е.н., доцент Київського національного лінгвістичного університету, м. Київ

ГЛОБАЛЬНА ФІНАНСОВА НЕСТІЙКІСТЬ В КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВИХ ІННОВАЦІЙ

В статті розкривається проблема глобальної фінансової нестійкості економіки, що провокується змінами в грошовій системі, а саме, специфікою сучасних грошей і фінансових інновацій, обіг яких недостатньо контролюється з боку держави.

Ключові слова: *глобальна фінансова нестійкість, фінансові інновації, інноваційний фінансовий продукт, інноваційний фінансовий процес.*

Сучасна глобальна, фінансова нестійкість економіки відноситься до особливих економічних явищ. Вона обумовлюється специфікою причин які закладені в протиріччях існуючої світової грошової та фінансової системи, тому вийти з неї можна лише змінюючи наявну грошову систему і переосмислюючи сутність грошей і сучасний світовий порядок грошових відносин.

Якщо в сучасній Європі каталізатором фінансової кризи стали високі соціальні стандарти і необхідність їх підтримувати, то в країнах що розвиваються, включаючи Україну, чия економіка зорієнтована на сировинний експорт, джерела кризи інші – це тотальна залежність від зовнішніх ринків і відсутність внутрішнього ри-

нку.

Разом з тим, сьогодні важливішою проблемою є дослідження не причин, що призводять до вияву в тій чи іншій країні фінансової кризи, а причин, що формують саму можливість глобальної фінансової нестійкості. Сучасні економічні течії все ще зайняті головним чином вивченням феномену економічних порушень макроекономічної рівноваги і аналізують проблеми фінансової сфери ізольовано від інших елементів економічної системи.

На думку відомого американського економіста Х. Мінські, економіка може бути стабільною і нестабільною в залежності від поточних параметрів фінансової системи. До того ж саме фінансова система з її інноваційною направленістю являється ключовим фактором стабільності економіки в цілому [5, 158]. Разом з тим, в періоди процвітання економіки фінансова система перетворюється таким чином, що формує стан нестійкості. Центральну роль в трансформації фінансової системи відіграють економічні інтереси господарюючих суб'єктів та фінансові інновації, як результат гонитви за прибутком. Але, не варто звинувачувати господарюючі суб'єкти в створенні інноваційних фінансових продуктів, це об'єктивний процес якого не можна позбутися, мова йде про необхідність державного регулювання негативних аспектів розвитку фінансової сфери.

Ще М. Кейнс у свій час звертав увагу на активний розвиток в капіталістичній економіці широких каналів грошового посередництва, що призводить не лише до надлишку грошей, але й перетворює гроші на спеціальний тип облігацій, що виникають в міру необхідності фінансування капітальних активів. Отже, в економіці з розвинутою, в нинішньому розумінні, фінансовою системою за «завісою фінансування» виявляється набагато більше фінансових інструментів, ніж допускає будь яка ортодоксальна теорія грошей. Відповідно найважливішим завданням економічної політики, а в її рамках грошової і фінансової, є забезпечення контролю над усіма каналами ендогенної (породженої фінансовими посередниками) кредитної експансії [5, 215].

Основна проблема сучасної економіки полягає в тому, що гроші, завдяки каналам фінансового посередництва з елементу обміну перетворилися на елемент фінансування. За словами Бердяєва Н. А. на сьогодні «гроші відірвалися від усякої онтологічної основи, в них немає істинного буття, вони ведуть фіктивне, примарне існування» [1, 105].

Однією з ключових характеристик сучасної фінансової глобалізації, є високий темп фінансових інновацій, які, в свою чергу, виступають її рушійною силою. Інноваційність, з одного боку, проявляється у багатьох аспектах фінансової глобалізації, а з іншого, – виступає в ролі джерела подальшого поглиблення цього процесу. Суперечливість проявів фінансової глобалізації та ступінь її зв'язку з фінансовими інноваціями породжують сьогодні наукові дискусії, оскільки власне фінансова глобалізація є явищем суперечливим, здатним принести не лише вигоди, а й виступати джерелом нестійкості економіки.

Фінансові інновації це по суті набір нових фінансових інструментів і фінансових технологій, які в залежності від покладених на них функцій розв'язують різні завдання щодо реалізації товару або надання нових видів послуг, їх можна представити наступним чином:

Таблиця 1.

Фінансові інновації

Інновації фінансових продуктів та інструментів			Інновації фінансових процесів	
Інструменти фінансування	Інструменти хеджування	Спеціальні фінансові послуги	Інновації, обумовлені вдосконаленням технологій	Інновації у способах фінансування та виконання
Floating Rate Notes	Фінансові ф'ючерси	Злиття і поглинання	Електронний банкінг	сек'юритизація
Програми випуску цінних паперів (RUFs, NIFs, Cps, CDs)	Опціони	Проектне фінансування	Електронні гроші (POS)	Сек'юритизація активів
Asset-Backed Securities	Свопи	Внутрішній викуп компанії	Системи управління засобами	Неттінг
Безкупонні облігації (Zero Bonds) і т.п.	Угоди про майбутню відсоткову ставку (Forward Rate Agreement) і т.п.	Портфельний менеджмент і т.п.	І т.п.	Створення пулів і т.п.

У розвитку фінансових інновацій можна виділити кілька етапів: по-перше, це заставні фінансові інновації з коригованою процентною ставкою; по-друге, ф'ючерсні ринки для фінансових інструментів; по-третє, найбільш сучасна форма, опціонний ринок для боргових інструментів [4, 21–24]

Водночас, в сучасних умовах безконтрольний «інноваційний бум» у фінансовій сфері містить загрозу для фінансової стійкості, що підтверджено практикою розвинутих країн. Отже, активізація інвестиційної та інноваційної діяльності потребує якісно нової організації взаємозв'язків і взаємодії між усіма учасниками інноваційного процесу, закріплення нових функцій за відповідними органами управління на міждержавному, державному і регіональному рівнях. Найпершими стратегічними завданнями розвитку інноваційної економіки має стати формування сприятливого середовища для діяльності суб'єктів господарювання, яке спонукало б до створення та примноження реальної, а не віртуальної доданої вартості, підвищення конкурентоспроможності продукції. Адже спекулятивні операції, в тому рахунку з інноваційними продуктами, які сьогодні приблизно складають 90% від усіх фінансових операцій, це операції, що не пов'язані з безпосереднім виробництвом. Ще Кейнс звертав увагу, що, «коли розширення виробничого капіталу в країні стає побічним продуктом діяльності гральної справи, важко очікувати хороших результатів» [2, 224].

Сфера фінансових інновацій потребує численних подальших наукових дос-

ліджень Перш за все, це стосується створення жорсткої фінансової структури, сильних інститутів і державної політика щоб направляти еволюцію фінансової сфери. А національний банк повинен виступати в ролі кредитора останньої інстанції, щоб позбавити економіку «поганих» боргів і тим самим попередити фінансову нестійкість економіки.

Список використаних джерел

1. Бердяев Н.А. Философия неравенства.: монографія/Н.А.Бердяев. – М.: ИМА–ПРЕСС, 1990.–286 с.
2. Кейнс Д. М. Общая теория занятости, процента и денег./ Д.М. Кейнс. – Избранное. – М.: Эксмо, 2007.– 224 с.
3. Медвідь Т. Глобалізація як каталізатор розвитку фінансових інновацій банків / Т. Медвідь // Ринок цінних паперів України. – 2007. – №9–10. – С. 21–27.
4. Мишкін Ф. Фінансові інновації: передумови виникнення та еволюція форм / Ф, Мишкін // Фінансовий ринок України. – 2008. – №5. – С.21–24.
5. Minsky H. Can 'It' Happen Again? M.E. Sharpe/ Minsky H.– N. Y, 1982,– 453 с.

Annotation. The article reveals the problem of global financial instability of the economy caused by changes in monetary system, especially by specificity of modern money and financial innovations, whose turnover is poorly controlled by the government

Key words: global financial instability, financial innovations, innovative financial product, financial innovation process.

УДК: 338.439: 351.746

Стадник М.Є., к.е.н., доцент Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів

МІСЦЕ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Розглянуто місце продовольчої безпеки в системі національної безпеки. Вивчено її трактування різними авторами, а також дано власне бачення цієї проблеми. З'ясовано правомірність віднесення проблеми забезпечення населення прісною водою до підсистем продовольчої безпеки.

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, продовольча безпека, продовольче забезпечення, продовольча криза.

Постановка проблеми. Рівень розвитку будь-якої країни визначається добробутом її населення, а рівень її безпеки – ступенем захищеності її громадян. Оскільки основною фізіологічною потребою людини є потреба у достатній кількості продуктів харчування необхідної якості та складу, то продовольчу безпеку можна вважати основним складовим елементом національної безпеки країни.

Продовольча криза в сучасному світі підриває здоров'я більше одного мільярда чоловік і безпосередньо загрожує чверті населення країн, що розвиваються, нормальним умовам життя та праці в цих країнах, а також до 5% населення розвинутих країн. За даними експертів ООН, протягом двох останніх десятиріч через недоїдання і голод щорічно вмирало близько 50 млн. осіб. Найбільш важкий стан із забезпеченням продовольством населення у 40 найбідніших країнах світу, які входять до так званої «зони голоду», що охоплює екваторіальну частину Африки і

ліджень Перш за все, це стосується створення жорсткої фінансової структури, сильних інститутів і державної політика щоб направляти еволюцію фінансової сфери. А національний банк повинен виступати в ролі кредитора останньої інстанції, щоб позбавити економіку «поганих» боргів і тим самим попередити фінансову нестійкість економіки.

Список використаних джерел

1. Бердяев Н.А. Философия неравенства.: монографія/Н.А.Бердяев. – М.: ИМА–ПРЕСС, 1990.–286 с.
2. Кейнс Д. М. Общая теория занятости, процента и денег./ Д.М. Кейнс. – Избранное. – М.: Эксмо, 2007.– 224 с.
3. Медвідь Т. Глобалізація як каталізатор розвитку фінансових інновацій банків / Т. Медвідь // Ринок цінних паперів України. – 2007. – №9–10. – С. 21–27.
4. Мишкін Ф. Фінансові інновації: передумови виникнення та еволюція форм / Ф, Мишкін // Фінансовий ринок України. – 2008. – №5. – С.21–24.
5. Minsky H. Can 'It' Happen Again? M.E. Sharpe/ Minsky H.– N. Y, 1982,– 453 с.

Annotation. The article reveals the problem of global financial instability of the economy caused by changes in monetary system, especially by specificity of modern money and financial innovations, whose turnover is poorly controlled by the government

Key words: global financial instability, financial innovations, innovative financial product, financial innovation process.

УДК: 338.439: 351.746

Стадник М.Є., к.е.н., доцент Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів

МІСЦЕ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Розглянуто місце продовольчої безпеки в системі національної безпеки. Вивчено її трактування різними авторами, а також дано власне бачення цієї проблеми. З'ясовано правомірність віднесення проблеми забезпечення населення прісною водою до підсистем продовольчої безпеки.

Ключові слова: національна безпека, економічна безпека, продовольча безпека, продовольче забезпечення, продовольча криза.

Постановка проблеми. Рівень розвитку будь-якої країни визначається добробутом її населення, а рівень її безпеки – ступенем захищеності її громадян. Оскільки основною фізіологічною потребою людини є потреба у достатній кількості продуктів харчування необхідної якості та складу, то продовольчу безпеку можна вважати основним складовим елементом національної безпеки країни.

Продовольча криза в сучасному світі підриває здоров'я більше одного мільярда чоловік і безпосередньо загрожує чверті населення країн, що розвиваються, нормальним умовам життя та праці в цих країнах, а також до 5% населення розвинутих країн. За даними експертів ООН, протягом двох останніх десятиріч через недоїдання і голод щорічно вмирало близько 50 млн. осіб. Найбільш важкий стан із забезпеченням продовольством населення у 40 найбідніших країнах світу, які входять до так званої «зони голоду», що охоплює екваторіальну частину Африки і

Південно-Східну Азію [1, с. 33].

Катастрофічні масштаби голоду разом із зниженням народжуваності, здоров'я населення, виснаженням природних ресурсів, зростанням екологічних проблем підкреслюють важливість продовольчої безпеки як складової національної безпеки держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування та регулювання продовольчої безпеки усіх рівнів присвячували свої праці такі фахівці як: Амбросов В.Я., Бабенко А.А., Балабанов В.С., Білик Ю.Д., Бойко В.І., Борщевський П.П., Бузовський Є.А., Власов В.І., Галушко В.П., Гудзинський О.Д., Гойчук О.І., Данилишин Б.М., Дейнеко Л.В., Доманчук Д.П., Дорогунцов С.І., Івануха Р.А., Ільїна З.І., Калашнікова Є.Д., Кваша С.М., Крисанов Д.Ф., Лисецький А.С., Лукінов І.І., Маслаков В.В., Миценко І.М., Паламарчук М.М., Пасхавер Б.Й., Пістун М.Д., Прейгер Д.К., Олійник В.М., Онисько С.М., Румянцева Е.Е., Саблук П.Т., Стефанишин Б.М., Топіха І.Н., Точилін В.О., Трегобчук В.М., Фесина А.А., Хорунжий М.Й., Худолій Л.М., Черевко Г.В., Чершок Л.Г., Чумаченко М.Г., Шпичак О.М., Шубравська О.В., Юрчишин В.В. та інші.

Формулювання мети статті. Оскільки ж одностайності у трактуванні суті категорії «продовольча безпека» досі немає і чітко не визначено її місце у системі національної безпеки країни, то дане дослідження і було присвячене цим проблемам.

Виклад основного матеріалу дослідження. Продовольча проблема – одна із найважливіших у всьому світі. У стратегії національної політики провідних країн світу вагоме місце відводиться продовольчій безпеці, як на внутрішньому, так і зовнішньому рівні. Усі ці країни мають закони, національні програми і заходи щодо забезпечення національної продовольчої безпеки. Завдяки підтримці вітчизняних агрови-робників та збереженню національних природних ресурсів розвинуті країни світу забезпечують стабільне продовольче постачання, зростання національної економічної могутності, розв'язання соціальних проблем, зміцнення міжнародних позицій.

У Законі України «Про основи національної безпеки України» вказується, що: «Національна безпека України – не захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам» [2].

У широкому розумінні національна безпека – це складна система, що складається з множини елементів – «безпек» нижчого порядку. Серед них різні дослідники виділяють військово-політичну, енергетичну, екологічну, інформаційну, соціальну, зовнішньополітичну, внутрішньополітичну, науково-технологічну, міжнародну, культурну, оборонну, духовно-релігійну тощо [2; 3; 4; 5; 6; 7]. Не заглиблюючись у правомірність такої структуризації національної безпеки, зупинимось детальніше на предметі нашого дослідження – економічній безпеці та її складовій продовольчій безпеці держави.

І так, усі дослідники, без винятку, в структурі національної безпеки виділяють її економічну складову. Зміцнення економічної безпеки поряд із захистом суверенітету і територіальної цілісності є надзвичайно важливою функцією держави. Економічна безпека визначає спроможність держави забезпечувати захист національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, здійснювати поступальний розвиток економіки з метою підтримання стабільності суспільства і

достатнього оборонного потенціалу за будь-яких умов і варіантів розвитку подій [8].

Системою нижчого порядку в структурі економічної безпеки є продовольча безпека. Англійський термін – (food security) перекладається двозначно: як продовольча безпека та продовольча забезпеченість [9]. Але, зважаючи на погіршення економічної та політичної ситуації в країні, ряд зацікавлених осіб в своїх маніпуляціях та іграх з народом використовують саме термін «продовольча безпека».

Фахівці використовують різні підходи до трактування суті категорії «продовольча безпека»: орієнтація на самозабезпечення продуктами харчування, або на їх імпорт, або на поєднання попередніх варіантів.

Дехто ототожнює «продовольчу безпеку» та «продовольче забезпечення» [10].

Разом з тим Гойчук О.І. розглядає «продовольчу безпеку» у вузькому та широкому розумінні відповідно як «стан економіки» та як «гарантовану здатність держави задовольняти потреби населення в особі кожного громадянина продуктами харчування в необхідному обсязі, асортименті і якості на рівні, що забезпечує здоров'я та інтелектуальний розвиток особи, на принципах самозабезпечення основними базовими продуктами та їх економічної та фізичної доступності, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників» [11].

Чіткіше трактування «продовольчої безпеки» дали Есипов В. та Маховиков Г. Під продовольчою безпекою вони розуміють «забезпечену відповідними ресурсами, потенціалом і гарантіями здатність держави забезпечити потреби населення продуктами харчування (незалежно від зовнішніх і внутрішніх загроз) в обсягах, якості й асортименті, що відповідають прийнятним стандартам і нормативам [12].

Найбільш повним можна вважати визначення «продовольчої безпеки» групи білоруських економістів: «продовольча безпека – це забезпеченість продовольчими ресурсами, потенціалом та гарантіями, здатність держави незалежно від зовнішніх і внутрішніх умов чи загроз задовольняти потреби населення країни в цілому і кожного громадянина зокрема продуктами харчування в обсягах, якості та асортименті, необхідних і достатніх для фізичного і соціального розвитку особи, забезпечення здоров'я і розширеного відтворення народонаселення» [13].

Калашнікова Є.Д. та Стефанишин Б.М. у визначенні «продовольчої безпеки», роблять наголос на «задоволенні потреб населення країни в цілому й кожного громадянина зокрема в питній воді [14].

Можна довго обговорювати правомірність такого трактування «продовольчої безпеки» і знайти багато підстав на його підтвердження і відхилення, пішовши шляхом виключно науковим, шляхом з'ясування суті категорій «продукти харчування» або «продовольство» та властивостей води, які зустрічаються в науковій літературі.

Після вивчення зібраних нами літературних джерел спробуємо зробити певні узагальнення. По-перше, продукти харчування – це вся та їжа, яку отримує людина з навколишнього середовища, і котра, підтримуючи життєдіяльність людського організму, є для нього будівельним матеріалом і джерелом надходження білків рослинного й тваринного походження, жирів, вуглеводів, вітамінів, мікроелементів, води тощо. По-друге, вода має надзвичайно різноманітне значення для життєдіяльності людини. Усі її характеристики за масштабом впливу чи дії можна поділити на ті, що стосуються безпосередньо людини, і характеризують воду як продукт харчування, або на загальні (глобальні).

Що стосується безпосередньо людини, то: вода виступає самостійним проду-

ктом харчування (питна вода); поряд з органічними елементами (білками, жирами, вуглеводами) як неорганічна складова формує середовище життя клітин, підтримує зв'язки між ними; виступає основою всіх рідин в організмі (крові, лімфи, травних соків), виводить з нього непотрібні і шкідливі продукти, бере участь в обміні речовин; використовується для приготування їжі як у домашніх умовах, так і в харчовій промисловості; являється незамінним засобом гігієни людини.

До глобальних або загальних характеристик води належать: значна роль у підтриманні життя на Землі, формуванні клімату і погоди; застосування для поливу при вирощуванні сільськогосподарських культур; неабияке технічне значення (застосовується в багатьох галузях національного господарства).

Отже, на основі вище викладеного можна стверджувати, що вода є повноцінним продуктом харчування, який має специфічне двояке значення для життєдіяльності людського організму.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи усі існуючі трактування «продовольчої безпеки» пропонуємо своє бачення даного поняття: продовольча безпека – це забезпечена відповідними ресурсами та потенціалом здатність держави незалежно від внутрішніх та зовнішніх умов і загроз на принципах самозабезпечення гарантувати населенню країни в цілому та кожному громадянину зокрема фізичну та економічну доступність, якість та безпеку продуктів харчування і питної води в необхідному обсязі й асортименті на рівні фізіологічних норм, що забезпечує фізичний та інтелектуальний розвиток особи й сталий розвиток країни.

Список використаних джерел:

1. Лукінов І. І. Продовольча безпека у світовому вимірі / І. І. Лукінов // Економіка АПК. – 2001. – №4. – С. 33–36.
2. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 39.
3. Ситник Г. П. Геополітика і національна безпека України (Опорний конспект дистанційного курсу навчальної дисципліни) : Навчальний посібник / Г. П. Ситник, В. Ю. Богданович, М. Ф. Єжеев. – К. : Міленіум, 2003. – 80 с.
4. Хилько О. Л. Теоретичні підходи до визначення сутності поняття «національна безпека» / О. Л. Хилько // [Електронний ресурс]. – Режим доступу [www.sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/.../ politic_50.2003.185-194.pdf](http://www.sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/.../politic_50.2003.185-194.pdf).
5. Василенко С. Створення та розвиток систем національної безпеки в умовах проголошення незалежності України / С. Василенко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://webcache.googleusercontent.com/:bibl.kma.mk.ua/pdf/pidruchnuku/21/27.pdf>>.
6. Срібний В. І. Економічна безпека як складова національної безпеки / Срібний В. І. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.nbuv.gov.ua>>.
7. Чуйко З. Д. Питання конституційних засад національної безпеки в Україні / З. Д. Чуйко // Вісник Акад. правових наук України. – 2008. – № 3 (54). – С. 137–139.
8. Стрілець О. М. Зовнішньоекономічні ризики в системі забезпечення економічної безпеки держави / Стрілець О. М. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67826.doc.htm>.
9. Словарь иностранных слов. – М. : Проспект, 1996. – С. 34.
10. Виступ Миколи Присяжнюка на Аграрному форумі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://pryss.org/2010/02/12/pryama-mova-vistap-mikoli-prisyazhnyuka-m-agramomu-forumi>>.
11. Гойчук Ольга Іванівна. Продовольча безпека : теорія, методологія, проблеми: Автореф. дис д-ра екон. Наук : 08.07.02 / Миколаївський держ. аграрний ун-т. – Миколаїв, 2004.

12. Есипов В. Е. Внутренние и внешние угрозы продовольственной безопасности России / В. Е. Есипов, Г. А. Маховиков. – СПб. : Изд-во СПб гос. университета экономики и финансов, 2005. – 192 с.
13. Бекенов С. С. Продовольственная безопасность – как составляющая экономической безопасности / С. С. Бекенов // Вестник КРСУ. – 2004. – № 2. – С.16–22.
14. Калашнікова Є. Д. Продовольче забезпечення регіону за умов трансформаційної економіки / Калашнікова Є. Д., Стефанишин Б. М. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpu/Ekon/2008_6/6.pdf>.
15. Проект Закону України «Про основи продовольчої безпеки України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/linkl/ed_2011_04_08/JF6GI00A.html>.

***Annotation.** The place of food security in the national security. Studied its interpretation by different authors, and given their own vision of the problem. Found out the legitimacy of attributing the problem of population with fresh water to food security subsystems.*

***Key words:** national security, economic security, food safety, food security, food crisis.*

УДК 005.936.3:332.146.3

Бурковський А.П., старший викладач Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

КЛАСТЕРНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕХАНІЗМ ЇЇ ДІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В статті проаналізовано теорії кластерів, визначено їх складові частини, подана методика застосування патентного аналізу для вибору кластерної взаємодії, обґрунтовано вплив державних структур на ефективне функціонування кластерів.

***Ключові слова:** теорії кластерів; промислові, інноваційні та регіональні кластери; конкурентоспроможність; підприємства; патентний аналіз; державні структури.*

У вітчизняній економіці великі сподівання покладаються на формування інтеграційних систем найефективнішими, з яких є кластери. Модернізація економіки на засадах кластерної інноваційної моделі вимагає принципово нових організаційно-правових та фінансових стимулів.

Проблемам кластерного розвитку економіки та інноваційних кластерів в цілому у різний час були присвячені праці О. Богми [9], М. Войнаренка [8], В. Дубницького [3], С. Єгоров [4] С. Соколенко [10;11], Г. Семенов [9] та інших фахівців у площині класте–ризації. Значний внесок у розвиток кластерної теорії, міжфірмової взаємодії, зокрема питань, що стосуються організаційного та фінансового забезпечення, зробили зарубіжні вчені: Є. Дахмен, М. Портер, Д. Сольє, Толенадо [7], А. Маршал [5] та інші.

Кластерний підхід, який базується на методології, розробленої М. Портером є найбільш перспективним і радикальним шляхом підвищення конкурентоспромо-

12. Есипов В. Е. Внутренние и внешние угрозы продовольственной безопасности России / В. Е. Есипов, Г. А. Маховиков. – СПб. : Изд-во СПб гос. университета экономики и финансов, 2005. – 192 с.
13. Бекенов С. С. Продовольственная безопасность – как составляющая экономической безопасности / С. С. Бекенов // Вестник КРСУ. – 2004. – № 2. – С.16–22.
14. Калашнікова Є. Д. Продовольче забезпечення регіону за умов трансформаційної економіки / Калашнікова Є. Д., Стефанишин Б. М. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpu/Ekon/2008_6/6.pdf>.
15. Проект Закону України «Про основи продовольчої безпеки України» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/linkl/ed_2011_04_08/JF6GI00A.html>.

***Annotation.** The place of food security in the national security. Studied its interpretation by different authors, and given their own vision of the problem. Found out the legitimacy of attributing the problem of population with fresh water to food security subsystems.*

***Key words:** national security, economic security, food safety, food security, food crisis.*

УДК 005.936.3:332.146.3

Бурковський А.П., старший викладач Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

КЛАСТЕРНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА МЕХАНІЗМ ЇЇ ДІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

В статті проаналізовано теорії кластерів, визначено їх складові частини, подана методика застосування патентного аналізу для вибору кластерної взаємодії, обґрунтовано вплив державних структур на ефективне функціонування кластерів.

***Ключові слова:** теорії кластерів; промислові, інноваційні та регіональні кластери; конкурентоспроможність; підприємства; патентний аналіз; державні структури.*

У вітчизняній економіці великі сподівання покладаються на формування інтеграційних систем найефективнішими, з яких є кластери. Модернізація економіки на засадах кластерної інноваційної моделі вимагає принципово нових організаційно-правових та фінансових стимулів.

Проблемам кластерного розвитку економіки та інноваційних кластерів в цілому у різний час були присвячені праці О. Богми [9], М. Войнаренка [8], В. Дубницького [3], С. Єгоров [4] С. Соколенко [10;11], Г. Семенов [9] та інших фахівців у площині класте–ризації. Значний внесок у розвиток кластерної теорії, міжфірмової взаємодії, зокрема питань, що стосуються організаційного та фінансового забезпечення, зробили зарубіжні вчені: Є. Дахмен, М. Портер, Д. Сольє, Толенадо [7], А. Маршал [5] та інші.

Кластерний підхід, який базується на методології, розробленої М. Портером є найбільш перспективним і радикальним шляхом підвищення конкурентоспромо-

жності в практичнолюбій сфері економічної діяльності [1, с.75].

Кластер, або промислова група, – це група географічно близьких, взаємозв'язаних компаній і пов'язаних з ними організацій, що діють в певній сфері і характеризуються спільністю діяльності та взаємодоповнюють один одного [7, с.255].

Визначення складових частин кластера краще розпочинати з розгляду великих підприємств або концентрації схожих підприємств, а потім виявити ланцюжок пов'язаних з ними по вертикалі нижче- і вищестоящих підприємств та організацій. Далі потрібно знайти по горизонталі галузі підприємства, яких виробляють продукцію або надають послуги. Додаткові горизонтальні ланцюги галузей встановлюються на базі використання схожих спеціалізованих чинників виробництва та технологій або які зв'язані між собою через постачання. Наступний крок після встановлення вхідних в кластер галузей і підприємств полягає у виділенні організацій, що забезпечують його фахівцями, технологіями, інформацією, капіталом або інфраструктурою, в які входять учасники кластера. Завершуючим етапом є виявлення регулюючих державних структури, що здійснюють істотний вплив на діяльність суб'єктів кластера.

Існуючі зарубіжні кластери охоплюють великі угруповання, такі як переробка сировини, виробництво товарів масового споживання, галузі пов'язані з високими технологіями. Кластери спостерігаються в багатьох типах галузей, як у великих, так і у вузьких областях діяльності, і навіть в деяких локальних видах бізнесу (ресторанна справа, торгівля автомобілями, мережі антикварних магазинів). Вони присутні як у великомасштабній, так і в малій економіці, в міській або сільській місцевості, а також на декількох рівнях географічного поділу (на рівні держав, регіонів і міст). Кластери спостерігаються в країнах з розвинутою, так і економіки, що розвивається.

Межі кластерів досить рідко підкоряються стандартним системам галузевої класифікації, що не здатні охопити багато важливих учасників конкурентної боротьби та зв'язки між галузями. Кластери зазвичай складаються з поєднання галузей, що випускають готову продукцію, механізми, матеріали, а обслуговуючі галузі, які класифікуються по окремих категоріях. Часто до них залучаються (або можуть залучатися) як традиційні галузі, так і ті що відносяться до високих технологій. Таким чином, кластери є чітким способом впорядкування економічних показників для вивчення регіональної економіки.

Кластери відрізняються своїми розмірами, широті охоплення і рівні розвитку. Деякі кластери складаються в основному з малих і середніх підприємств (наприклад, кластери італійських виробників взуття або меблів в Північній Кароліні). Інші включають як великі, так і дрібні фірми (наприклад, Голівуд або кластер в німецькій хімічній промисловості). Одні кластери орієнтуються на дослідницькі можливості університетів, тоді як інші не мають суттєвих зв'язків з університетами. При створенні кластерів необхідно враховувати структурні відмінності галузей. Найрозвиненіші кластери мають глибші і спеціалізовані бази постачальників, більше споріднених і допоміжних галузей [7, с.264].

В сучасній промисловій політиці промисловий кластер – це група компаній і пов'язаних з ними організацій, що функціонують у певній галузевій (багатогалузевий) сфері і взаємодоповнюють один одного. Іншими словами, кластер у загальноекономічному значенні є групою географічно локалізованих взаємозв'язаних компаній, постачальників устаткування, комплектуючих виробів, спеціалізованих виробничих послуг, інфраструктури, науково-дослідних центрів та інших органі-

зацій, які взаємодоповнюють один одного в досягненні конкретного господарського ефекту й посилюють конкурентні переваги окремих компаній, тобто кластера в цілому.

Однією з характерних ознак промислового кластера в загальній моделі виробничо-коопераційних та інших взаємодій суб'єктів господарювання є принцип територіальної локалізації. З огляду на те, що в Україні чітко виражена регіональна (обласна) локалізація окремих галузевих виробництв, застосування концепції промислових кластерів може сприяти аналізу виробничих процесів та розробці перспективних регіональних програм соціально-економічного зростання. На відміну від звичайних форм коопераційно-господарських взаємодій малого, середнього і великого бізнесу кластерні системи характеризуються такими особливостями:

- наявністю великого підприємства-лідера, що визначає довготривалу господарську, інноваційну та іншу стратегію всієї системи;
- територіальною локалізацією основної маси господарюючих суб'єктів-учасників кластерної системи;
- стійкістю господарських зв'язків господарюючих суб'єктів-учасників кластерної системи, домінуючим значенням цих зв'язків для більшості її учасників;
- довготривалою координацією взаємодії учасників системи в межах її виробничих програм, інноваційних процесів, основних систем управління, контролю якості тощо.

Важливою рисою кластера в загальній моделі виробничо-коопераційних та інших взаємодій суб'єктів господарювання є чинник інноваційної орієнтованості. Кластери, як правило, формуються там, де здійснюється або очікується «проривне просування» в галузі техніки й технології виробництва і подальшого виходу на нові ринкові ніші.

У зв'язку з цим багато країн (як економічно розвинуті, так і ті, що тільки починають формувати ринкову економіку) все активніше використовують кластерний підхід для підтримки найперспективніших напрямів і форм підприємницької діяльності формування і регулювання своїх національних інноваційних систем (НІС).

У програмі з НІС промислові кластери визначаються як виробничі мережі взаємопов'язаних фірм, з'єднаних у виробничий ланцюжок, у межах якого створюються кінцевий продукт і додана вартість. В деяких випадках кластери також включають стратегічні альянси підприємств з університетами, дослідницькими установами, споживачами, технологічними брокерами-консультантами. Визначені таким чином кластери можна вважати інноваційними системами прикладного значення [6, с.105–106].

Інноваційні кластери – сукупність базисних нововведень, сконцентрованих на певному відрізку часу і в певному економічному просторі.

Кластерна форма організаційної діяльності приводить до утворення особливої форми інновації – сукупного інноваційного продукту. Така інновація є продуктом діяльності декількох підприємств або наукових установ, яка дозволяє прискорити її розповсюдження по мережі взаємозв'язків загалом в економічному просторі.

Кластер, створений за регіональним (географічним) принципом, – конкурентоздатна організаційна форма територіально-ієрархічної моделі виробництва з різними рівнями локалізації, яка забезпечує максимальний господарсько-соціальний ефект за допомогою мінімізації податків порівняно з подібними галузями. Кластерами є сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозв'язаних підпри-

емств, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, підприємства у відповідних галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій в певних областях, що конкурують, але разом з тим не ведуть спільну діяльність. Діяльність в економіці кластерів, а не ізольованих підприємств і галузей, показує важливість розуміння характеру конкуренції і ролі регіонального (географічного) розташування в конкурентних перевагах.

Кластери – це функціонально-виробничі структури, які утворені юридично і є структурно незалежними партнерами. У основі системи управління лежить процес спільної координації діяльності у часників кластерного утворення. Оскільки учасники кластера взаємодіють на основі договірних стосунків, тому їх кластерна структура дуже чутлива до якості кінцевого результату і до якості встановлених функцій [13.с.167].

На жаль, в Україні питання кластеризації економіки залишаються лише побажаннями, а про застосування кластерної форми організації у міжнародному науково-технологічному співробітництві взагалі не згадується. Серед складних питань процесу створення технологічних кластерів залишається управління інтелектуальною власністю [12, С.76].

При здійсненні ідентифікації параметрів міжнародних науково-технологічних кластерів, доцільно застосовувати патентний аналіз. Метою здійснення порівняльного аналізу патентної активності винахідників України, окремих країн і світу в цілому є встановлення відповідності пріоритетів патентування напрямом технологічного розвитку відповідно до науково-методологічного підходу щодо визначення базових галузей технологічного укладу, забезпечення підтримки міжнародного патентування й охорони промислової власності в Україні з позицій національних інтересів.

Основними принципами, на яких базується здійснення порівняльної оцінки, є:

- цільова спрямованість – вдосконалення механізмів державного регулювання у сфері технологічної модернізації національної економіки шляхом забезпечення фізичним і юридичним особам набуття прав промислової власності на технології відповідно до міжнародних норм і стандартів;
- комплексність – у процесі порівняльного аналізу визначаються основні індикатори (показники), що використовуються міжнародними і національними інститутами при оцінюванні ефективності міжнародного патентування;
- науковість – алгоритм методики побудований з урахуванням наукових методів дослідження і передбачає подальше обґрунтування отриманих результатів;
- універсальність – можливість застосування різних підходів і методів для отримання порівняльних характеристик відповідно до поставлених цілей. Серед таких характеристик – кількісні оцінки та визначення тенденцій патентування за видами (класами) науки й техніки, показники галузевого розподілу об'єктів права промислової власності тощо.

В основу методології здійснення порівняльної оцінки патентної активності повинно бути покладено концептуальне положення, що сучасна міжнародна патентна класифікація модифікується з урахуванням змін технологічних укладів, а її структура та індикатори відбивають пріоритети патентування винаходів відповідно до пріоритетів технологічного розвитку як окремих країн, так і світу в цілому.

Метод оцінювання патентної активності – сукупність спеціальних інформаційно-аналітичних технологій, що дозволяє: а) описати ситуацію з патентуванням і проблеми в системі характерних ознак (класифікації, показників); б) ідентифіку-

вати ситуації та проблеми; в) дати кількісну та якісну оцінку цим ситуаціям і проблемам; г) встановити й оцінити внутрішні та зовнішні чинники діагностованих станів.

Джерелами інформаційного забезпечення порівняльного аналізу може бути статистична база та інформаційні повідомлення (звіти, прес-релізи) Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Державної служби інтелектуальної власності України, Державного комітету статистики України тощо [12, с.88].

Таким чином, розширення потенційних можливостей формування міжнародних науково-технологічних кластерів відбудеться лише за умови вдосконалені державного регулювання у сфері патентної активності, розвитку вітчизняних винахідників, що, у свою чергу, має стати складовим елементом політики розвитку науки і технологій. Серед найважливіших заходів у цьому контексті слід відзначити:

- формування механізмів державної підтримки пріоритетних напрямків розвитку науки, технологій і техніки й критичних технологій національного, регіонального та галузевого значенім;
- реформування державного сектору науки й високих технологій з обліком наявних фінансових, кадрових та інших ресурсів;
- підвищення ефективності функціонування державного сектору науки й високих технологій, розвиток напрямків недержавного сектору науки й високих технологій, які спрямовані на розв'язання найважливіших соціально-економічних завдань країни;
- удосконалювання системи фінансування державного сектору науки й технологій переважно шляхом розширення масштабів переходу на конкурсній основі до адресного фінансування наукових досліджень і експериментальних розробок, здійснюваних державними науковими установами за стратегічними напрямками інноваційного розвитку.

Для формування кластерів велике значення мають дії центральних, регіональних та місцевих державних органів[1, с.78]. їх вплив на кластер можна представити у вигляді ромба.

З одного боку державні структури виконують організаційні функції: організують форуми підприємств, організацій по співпраці і відповідних урядових структур. З іншого боку, вони повинні виконувати управлінські функції:

- підтримувати збір та оброблення специфічної для даного кластера інформації;
- приймати політичні рішення у сфері НДДКР, які б заохочували наукові установи та організації до співробітництва з місцевими кластерами;
- вдосконалювати інформаційне забезпечення та законодавчі акти, що впливають на ефективну діяльність кластера;
- підвищувати рівень місцевого попиту на продукцію і послуги, які надаються кластерами.

Концепція кластерів сприяє розвитку особливої форми політичного, державного мислення, що виходить за рамки загальних потреб економіки, що показане на рисунку 1. Мислення, засноване на кластерному підході, серед інших, може направляти політику відносно науки і технологій, освіти і професійної підготовки, сприяння експорту і іноземних інвестицій. Кращий шанс для регіону залучити іноземні інвестиції і сприяти збільшенню експорту полягає у використаній існуючих і виникаючих кластерів.

Рисунок 1. Кластери і економічна політика

В сучасних умовах затяжної економічної рецесії інгібітором кластеризації інноваційних виробничих одиниць є фінансова складова, яка характеризується такими ознаками: недостатність бюджетного стимулювання створення інноваційних кластерів, неефективність пільгового оподаткування, відсутність митних преференцій у транскордонних відносинах виробничих кластерних структур, неспроможність фінансово-кредитного сектору економіки до повноцінного фінансового донорства та зниження регіональної бюджетної підтримки [8, с.108].

Бюджетне стимулювання кластерних процесів, зокрема в системі інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, сприяє їх інтеграції, вирівнюванню диспаритету розподілу фінансових ресурсів бюджетів усіх рівнів між учасниками кластеру. Спільні дотації й трансфери державного та місцевих бюджетів, які є вагомим фінансовою підтримкою інноваційних кластерів, здатні змістити центр витрат виробника інноваційної продукції, в результаті чого держава з перманентного реципієнта інновацій перетворюється на активного учасника бюджетного стимулювання їх продукування [8, с. 112].

Аналізуючи вищесказане, можна зробити наступні **висновки**:

1. Близьке розташування суб'єктів ринку полегшує встановлення економічних, технічних, соціальних зв'язків і доступ до факторів виробництва

2. Кластеризація економіки може зробити позитивний вплив на соціально-економічний розвиток. Разом з тим, формування кластера на рівні регіону, особливо у формі виробничого ланцюга, може сприяти зниженню диверсифікації регіональної економіки, що у свою чергу, веде до її залежності від коливань ринку.

3. Для функціонування і розвитку кластера необхідно здійснювати управління специфічними режимами взаємодії механізмів організації, самоорганізації, самоврядування і управління. Процеси управління і самоорганізації можуть виникати в будь-якій групі господарюючих суб'єктів. Це потенціал, який може бути реалізований при правильній організації і розподілі ресурсів групи, оптимальному поєднанні і якості елементів, що входять в систему та ефективній їх взаємодії.

Список використаних джерел

1. Броншпак Г.К., Московкин В.М. Кластерная организация производственной деятельности молочных комплексов // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 4(58). – с.75–82
2. Васильченко Н., Глумская Е., Северин В. Формирование промышленных кластеров // Маркетинг. – 2006, – №5. – с. 3–17
3. Дубницький В. И. Механизмы управления маркетингом промышленного комплекса региона. –Донецк: ІЭПІ НАН України; ООО Юго–Восток, Лтд, 2003. – 314 с.
4. Егоров С.А. Промышленный кластер как развитая форма производственной кооперации // Проблемы современной экономики. – 2008. – №3. – С. 24–28.
5. Маршал А. Механічні та біологічні аналогії в економіці // economy-mk.gov.ua.
6. Мягих І.М. Кластерна форма організації – дієвий засіб підвищення ефективності виробництва//Актуальні проблеми економіки. –2011. –№ 10 (124). –с. 104–107
7. Портер М. Конкуренція.: Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.: ил. – Парал. тит. англ.
8. Присяжшук А.Ю. Бюджетне стимулювання кластеризації інноваційної моделі розвитку економіки //Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №10 (124). – с. 108–112
9. Семенов Г., Богма О. Кластери підприємств як передумова активізації розвитку регіональної економіки // Економіка та держава. – 2006,– №4. – с. 11–13.
10. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: Украинский контекст. – К.: Логос, 2002.
11. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці. – К.: Логос, 2004. – 848 с.
12. Федулова Л.І., Хаустов В.К. Оцінювання можливостей реалізації науково-технологічного потенціалу України і Росії у формі кластерної взаємодії за допомогою патентного аналізу // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – X» 10 (124). – с.75–89
13. Швец Ю.Ю. Влияние процессов управления и самоорганизации на функционирование и развитие кластера // Актуальні проблеми економіки. –2011,–№ 9 (123). – с. 164–169

***Annotation.** The paper analyzes the theory of clusters, defined their elements, filed a patent application method of analysis for the choice of cluster interaction, reasonably influence government agencies to the effective functioning of clusters.*

***Key words:** theory of clusters, industrial, and regional innovation clusters, competitiveness, enterprise, patent analysis; government agencies.*

УДК 33.025.28:331.5

*Данильчук І.В., старший викладач ДВНЗ
«Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»,
м. Переяслав-Хмельницький*

ВПЛИВ ПРИВАТИЗАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНО–ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано соціально-економічні наслідки приватизації. Досліджено вплив приватизаційного процесу на зайнятість населення. Розглянуто причини нерівності доходів населення в Україні.

***Ключові слова:** диференціація доходів, добробут населення, мотивація трудової діяльності, приватизація.*

Актуальність проблеми. Перебування України в складному стані економіч-

Список використаних джерел

1. Броншпак Г.К., Московкин В.М. Кластерная организация производственной деятельности молочных комплексов // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 4(58). – с.75–82
2. Васильченко Н., Глумская Е., Северин В. Формирование промышленных кластеров // Маркетинг. – 2006, – №5. – с. 3–17
3. Дубницький В. И. Механизмы управления маркетингом промышленного комплекса региона. –Донецк: ІЭПІ НАН України; ООО Юго–Восток, Лтд, 2003. – 314 с.
4. Егоров С.А. Промышленный кластер как развитая форма производственной кооперации // Проблемы современной экономики. – 2008. – №3. – С. 24–28.
5. Маршал А. Механічні та біологічні аналогії в економіці // economy-mk.gov.ua.
6. Мягих І.М. Кластерна форма організації – дієвий засіб підвищення ефективності виробництва//Актуальні проблеми економіки. –2011. –№ 10 (124). –с. 104–107
7. Портер М. Конкуренція.: Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.: ил. – Парал. тит. англ.
8. Присяжшук А.Ю. Бюджетне стимулювання кластеризації інноваційної моделі розвитку економіки //Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №10 (124). – с. 108–112
9. Семенов Г., Богма О. Кластери підприємств як передумова активізації розвитку регіональної економіки // Економіка та держава. – 2006,– №4. – с. 11–13.
10. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: Украинский контекст. – К.: Логос, 2002.
11. Соколенко С.І. Кластери в глобальній економіці. – К.: Логос, 2004. – 848 с.
12. Федулова Л.І., Хаустов В.К. Оцінювання можливостей реалізації науково-технологічного потенціалу України і Росії у формі кластерної взаємодії за допомогою патентного аналізу // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – X» 10 (124). – с.75–89
13. Швец Ю.Ю. Влияние процессов управления и самоорганизации на функционирование и развитие кластера // Актуальні проблеми економіки. –2011,–№ 9 (123). – с. 164–169

***Annotation.** The paper analyzes the theory of clusters, defined their elements, filed a patent application method of analysis for the choice of cluster interaction, reasonably influence government agencies to the effective functioning of clusters.*

***Key words:** theory of clusters, industrial, and regional innovation clusters, competitiveness, enterprise, patent analysis; government agencies.*

УДК 33.025.28:331.5

*Данильчук І.В., старший викладач ДВНЗ
«Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»,
м. Переяслав-Хмельницький*

ВПЛИВ ПРИВАТИЗАЦІЇ НА СОЦІАЛЬНО–ЕКОНОМІЧНИЙ СТАН НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано соціально-економічні наслідки приватизації. Досліджено вплив приватизаційного процесу на зайнятість населення. Розглянуто причини нерівності доходів населення в Україні.

***Ключові слова:** диференціація доходів, добробут населення, мотивація трудової діяльності, приватизація.*

Актуальність проблеми. Перебування України в складному стані економіч-

ного і правового реформування триває вже довгий час і викликає багато нарікань не тільки у політиків, фахівців, науковців, а й у широких верств підприємців та взагалі населення. Це є особливо значущим для кожного громадянина і юридичної особи як власників, яких тривожать численні проблеми, пов'язані з гарантуванням і захистом їхніх прав, стабільністю відносин, у яких вони перебувають. Приватизаційні процеси і зміни у структурі власності, які мали місце протягом останніх років, привели не тільки до перебудови економічних відносин, а й змінили суспільно-політичний лад у державі. Тому досить актуальним питанням на сьогоднішній день є дослідження впливу наслідків приватизації на соціально-економічний стан, зайнятість та добробут населення в Україні.

Ступінь дослідження даної проблеми. Питання реформування відносин власності в нашому суспільстві опинилися в центрі уваги таких вчених-економістів, як: В. Бесєдін, А. Гальчинський, М. Галабурда, В. Геєць, В. Голиков, С. Мочерний, та ін. Серед російських вчених ці питання досліджували Л. Абалкін, Є. Гайдар С. Меншиков.

Виклад основного матеріалу. Метою реформування економіки було підвищення ефективності розподілу ресурсів завдяки впровадженню нових форм власності, набуттю самостійності суб'єктами господарської діяльності, утворенню конкурентного середовища. Очікуваний результат мав виявитися в економічному зростанні та відповідному підвищенні добробуту населення.

Усі соціально-економічні індикатори показують, що в Україні реалізувався неефективний варіант трансформації власності, коли економічні, соціальні та інші інтереси держави, народу взагалі не враховувалися при її здійсненні, а всі зрушення в структурі власності відбувалися, в основному, виходячи з політичних цілей та егоїстичних інтересів окремого прошарку населення, що врешті-решт призвело до розвалу економіки, економічного занепаду держави та зниження рівня життя її населення.

Один із принципів приватизації полягав у тому, що кожному громадянину України створюється можливість володіти засобами виробництва, житлом землею [1, с. 28]. Але більша частина основних засобів опинилася в руках невеликого кола осіб. Перехід до ринкової економіки, процеси приватизації та первинного нагромадження капіталів призвели до зростання кількості «нових українців», які мають значні доходи і яких прийнято вважати багатими [5].

Соціальним наслідком приватизації став високий рівень соціальної диференціації за критерієм володіння власністю. Диференціація доходів складається під впливом різноманітних факторів, які пов'язані з особистими досягненнями або незалежні від них, що мають економічну, демографічну, політичну природу. Проблема несправедливої нерівності доходів в Україні полягає в тому, що еліти забезпечують собі доходи, які багаторазово перевищують валовий внутрішній продукт на душу населення. Серед причин нерівномірності розподілу доходів виділяють: відмінності у здібностях (фізичних та інтелектуальних), відмінності освіти і кваліфікації, працьовитість і мотивацію, професійну ініціативність і схильність до ризику, походження, розмір і склад сім'ї, володіння власністю і становище на ринку. Фіскальна політика зводиться до економічного регулювання через механізми оподаткування, інших вилучень до централізованих фондів фінансових ресурсів, фінансування витрат держави, пов'язаних з виконанням нею своїх суспільних функцій. Ця політика забезпечує можливість безпосередньо впливати як на сукупний попит, так і на сукупну пропозицію. Якщо рівень фіскальних вилучень доходів

економічних суб'єктів зростає, це зменшує їхні можливості і послаблює стимули до нарощування інвестицій, розширення виробництва, що пригнічує сукупну пропозицію та економічну активність [2]. Політика встановлення податків і спрямування податкового тиску на окремі групи населення дозволяє впливати на перерозподіл доходів населення. З іншого боку проблеми низьких доходів населення вирішує соціальна політика держави.

Державна соціальна політика, яка орієнтована на підвищення рівня життя всіх верств населення (незалежно від їх майнового положення), повинна бути пов'язана з такими задачами стабільного економічного розвитку як забезпечення реального зростання виробництва, поліпшення ситуації на національному ринку праці, збоборона інфляційних процесів, ефективне використання бюджетних коштів і засобів спеціальних позабюджетних фондів. Саме ефективний економічний розвиток на макrorівні закладає фундамент соціального розвитку країни і зрештою визначає рівень добробуту її населення.

Процес приватизації по відношенню до трудових колективів носить примусовий характер, оскільки тільки органи приватизації мають право дозволу на приватизацію підприємства та вибір організаційно-правової форми при його перетворенні в господарське товариство як єдиний засновник. Думка трудового колективу формально враховується, але не є пріоритетною. Один з важливих принципів приватизації стосовно права трудових колективів на придбання майна своїх підприємств і вибір форми власності тільки декларований, тоді як механізм його реалізації відсутній [4].

Персоніфікація власності, наявність у кожного працівника індивідуального рахунка у фонді накопичення створює у них нові довгострокові стимули у вигляді участі в розподілі прибутків та одержання дивідендів на акції і додаткових винагород. Якщо ці матеріальні стимули за участю працівників в управлінні діють на всіх рівнях – від дільниці до ради директорів підприємства, то залучення до власності найманих працівників може стати потужним фактором підвищення ефективності як окремих підприємств, так і суспільного виробництва. Сьогодні багато працівників на приватизованих підприємствах одержують недостатньо відшкодувань за свою працю. Нестача коштів на підприємствах призводить до скорочення робочих місць. У ході приватизаційної реформи підкреслювалось, що придбання акцій працівником – гарантія збереження місця роботи. Ситуація парадоксальна з точки зору економіки: якщо непотрібний працівник купує акції підприємства, то він стає своєрідним тягарем для організації. Реально ніякі акції нікого не захистили від втрати робочого місця [2].

Особливий інтерес представляє вплив приватизаційного процесу на зайнятість населення. Це найбільш хвороблива проблема, оскільки в суспільстві склалася думка про зацікавленість власників-менеджерів в скороченні чисельності працівників. З одного боку, це відповідає дійсності, особливо на підприємствах, де працівники є власниками акцій. Скорочення чисельності зайнятих дозволяє директорату збільшити свою частку акцій, скуповуючи їх у звільнених працівників [4]. Таким чином, одним з найголовніших негативних наслідків приватизації стало поширення масового безробіття.

Отже, оцінюючи процес приватизації на Україні, можна стверджувати, що ідея інституційних та структурних перетворень не отримала належного суспільного схвалення, а її реалізація не носила соціально орієнтованої спрямованості, не була законодавчо та організаційно підготовленою, не мала достатнього методологічного

фундаменту [3, с. 29].

Для того, щоб змінити ці тенденції, повернути на шлях економічного і соціального прогресу, до соціально орієнтованої ринкової економіки, потрібно фактично перейти до реалізації курсу на посилення державного регулювання усіх тих процесів, які забезпечують такий поворот. Держава має втручатися скрізь, де є проблеми, негативні явища і тенденції в процесі виробництва, розподілу, зайнятості та ін. Посилення державного регулювання в такий спосіб одночасно є для України і стратегічним напрямком, який загалом відповідає і сучасним світовим тенденціям.

Список використаних джерел

1. Гакаленко Т. Трансформаційні процеси як фактор низького рівня добробуту населення України / Т. Гакаленко // Наукові записки. Том 44. Економічні науки. – 2005. – С. 27–31.
2. Причини нерівності доходів на Україні та його державне регулювання // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukraine-diplom.com/48/16358-prichmi-nerivnosti-doxodiv-na-ukrayini-ta-jogo-derzhavne-regulyuvannya.html>.
3. Семенюк В. Десятилетний процесс приватизации и его последствия / В. Семенюк // Голос Украины. – 2003. – № 45 – 46. – С. 29– 30.
4. Терещенко Н, Вплив процесу приватизації підприємств в Україні на мотивацію трудової діяльності / Н. Терещенко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/usoc/2006_3/184-190.pdf.
5. Фляшнікова А. Причини майнового розшарювання і збільшення соціальної нерівності у сучасному світі / А. Фляшнікова // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2009/Psihologia/44399.doc.htm

Annotation. The article analyzes the social and economic consequences of privatization. The effect of privatization on employment. The causes of income inequality in the population of Ukraine.

Key words: differentiation proceeds, welfare, employment incentives, privatization.

УДК 331.215.3

Дитко Л.П., аспірантка Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА РІСТ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Проаналізовано та оцінено фактори впливу на ріст заробітної плати.

Ключові слова: продуктивність праці, мінімальна заробітна плата, реальна заробітна плата.

Постановка проблеми. Кризові явища, які спостерігаються в економіці України, відновили інтерес до заробітної плати, як одного із джерел росту внутрішнього споживання, що призводить до росту національного доходу. Серед основних факторів, що здійснюють вплив на розмір заробітної плати, виділяють продуктивність праці і державну політику у галузі оплати праці (мінімальний розмір заробітної плати та інші соціальні гарантії). Обидва фактори по-різному впливають на заробітну плату, що відображається на виконанні її основних функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження щодо питань заробітної плати віддавна перебувають в центрі уваги вчених. Вагомий внесок у вивчення

фундаменту [3, с. 29].

Для того, щоб змінити ці тенденції, повернути на шлях економічного і соціального прогресу, до соціально орієнтованої ринкової економіки, потрібно фактично перейти до реалізації курсу на посилення державного регулювання усіх тих процесів, які забезпечують такий поворот. Держава має втручатися скрізь, де є проблеми, негативні явища і тенденції в процесі виробництва, розподілу, зайнятості та ін. Посилення державного регулювання в такий спосіб одночасно є для України і стратегічним напрямком, який загалом відповідає і сучасним світовим тенденціям.

Список використаних джерел

1. Гакаленко Т. Трансформаційні процеси як фактор низького рівня добробуту населення України / Т. Гакаленко // Наукові записки. Том 44. Економічні науки. – 2005. – С. 27–31.
2. Причини нерівності доходів на Україні та його державне регулювання // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukraine-diplom.com/48/16358-prichmi-nerivnosti-doxodiv-na-ukrayini-ta-jogo-derzhavne-regulyuvannya.html>.
3. Семенюк В. Десятилетний процесс приватизации и его последствия / В. Семенюк // Голос Украины. – 2003. – № 45 – 46. – С. 29– 30.
4. Терещенко Н, Вплив процесу приватизації підприємств в Україні на мотивацію трудової діяльності / Н. Терещенко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/usoc/2006_3/184-190.pdf.
5. Фляшнікова А. Причини майнового розшарювання і збільшення соціальної нерівності у сучасному світі / А. Фляшнікова // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2009/Psihologia/44399.doc.htm

***Annotation.** The article analyzes the social and economic consequences of privatization. The effect of privatization on employment. The causes of income inequality in the population of Ukraine.*

***Key words:** differentiation proceeds, welfare, employment incentives, privatization.*

УДК 331.215.3

Дитко Л.П., аспірантка Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

ФАКТОРИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА РІСТ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ

Проаналізовано та оцінено фактори впливу на ріст заробітної плати.

***Ключові слова:** продуктивність праці, мінімальна заробітна плата, реальна заробітна плата.*

Постановка проблеми. Кризові явища, які спостерігаються в економіці України, відновили інтерес до заробітної плати, як одного із джерел росту внутрішнього споживання, що призводить до росту національного доходу. Серед основних факторів, що здійснюють вплив на розмір заробітної плати, виділяють продуктивність праці і державну політику у галузі оплати праці (мінімальний розмір заробітної плати та інші соціальні гарантії). Обидва фактори по-різному впливають на заробітну плату, що відображається на виконанні її основних функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження щодо питань заробітної плати віддавна перебувають в центрі уваги вчених. Вагомий внесок у вивчення

природи заробітної плати внесли представники «класичних» економічних шкіл: У. Петті, А. Сміт, Д. Риккардо, К. Маркс. Проблеми заробітної плати на пострадянському просторі розглянуті у працях українських вчених Д. Богині, А. Калини, А. Колода, Е. Лібанової, В. Новікова, І. Петрової, М. Семикіної та їх російських колег Н. Вишневської, Н. Волгіна, К. Гімпельсона, Р. Капелюшнікова, Ю. Кокіна, Ю. Одегова, Р. Яковлева та інших.

Не зважаючи на посилення інтересу і науковців, і практиків до питань пов'язаних із розміром заробітної плати дослідження факторів впливу на її ріст потребує уваги.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є аналіз і оцінка факторів впливу на ріст заробітної плати в Україні.

Основний матеріал дослідження. Фактор (від лат. factor – що робить, виробляючий) – причина, рушійна сила будь-якого процесу, явища, що визначає характер чи окремі його риси. Під факторами росту заробітної плати розуміють усі причини, що безпосередньо забезпечують зростання її рівня.

Продуктивність праці – це показник ефективності трудового процесу, який виражається співвідношенням результатів виробництва і кількістю відповідних затрат живої праці. Ріст продуктивності праці дає змогу знизити собівартість вироблених товарів і відповідно ціну на їх придбання, що призводить до росту реальної заробітної плати і підвищенню рівня їх споживання.

У теорії заробітної плати існує дві точки зору відносно впливу продуктивності праці на рівень заробітної плати. Для прикладу, прихильники першої точки зору К. Макконнелл та Л. Брю вважають, що продуктивність праці може і повинна здійснювати вплив на рівень зарплати, який би відповідав не просто ступеню задоволення основних потреб, але і носив стимулюючий характер. На думку їх опонентів, продуктивність праці і реальна заробітна плата вимірюються незалежно одне від одного. Якщо підвищується обидва показники, то це відбувається без значеної кореляції між ними. Та результати досліджень продемонстрували, що продуктивність праці зростає таким чином, що реальна заробітна плата суттєво відстає від неї і ніколи не досягає аналогічних їй темпів росту [1, с.21].

В загальнотеоретичному плані випереджуючий ріст продуктивності праці повинен супроводжуватися ростом заробітної плати. Тільки таке співвідношення цих двох показників передбачає процес розширеного відтворення не тільки товарів та послуг, але й розширеного відтворення продуктивних сил і продуктивних відносин. Зрозумілим є те, що випереджуючий ріст продуктивності праці у порівнянні із ростом заробітної плати не породжує інфляції.

В докризовий період ріст заробітної плати випереджав ріст продуктивності праці. Ріст сукупних доходів населення стимулював сукупний попит, за ростом якого не встигала сукупна пропозиція. Як наслідок – зросли ціни на товари та послуги. Високий попит задовольнявся не за рахунок росту об'ємів виробництва вітчизняних товарів, а за рахунок імпорту.

Під факторами зростання продуктивності праці персоналу розуміють усі причини, що безпосередньо забезпечують зростання результатів праці або скорочення витрат праці [2, с. 400]. Вплив факторів на продуктивність праці виявляється у процесі оцінки показників витрат праці, а саме: середньоспискової чисельності працівників загалом або окремих категорій, професій, спеціальностей, рівня кваліфікації; відпрацьованих людино-годин або людино-днів; загальної суми фонду заробітної плати; загальної суми витрат на утримання персоналу.

На продуктивність праці впливають зовнішні фактори: новий асортимент продукції у зв'язку зі зміною попиту та пропозиції на ринку; рівень доходів населення в регіоні; рівень кооперації з іншими підприємствами; надійність матеріально-технічного постачання, природні умови, низька активація внутрішніх джерел, що пов'язана із надвисокими адміністративними бар'єрами, інвестиційна непривабливість українських підприємств для іноземних та вітчизняних інвесторів; вдосконалення конкурентного середовища, збільшення довгострокових кредитів і т.п.

Внутрішні фактори включають: вдосконалення організаційної структури управління, поліпшеній структури кадрів, організацію та спеціалізацію праці, дієвість застосовуваних систем стимулювання, навчання кадрів і підвищення кваліфікації, ефективне впровадження нових технологій, механізацію й технічне забезпечення праці, підвищення трудової дисципліни і т.п.

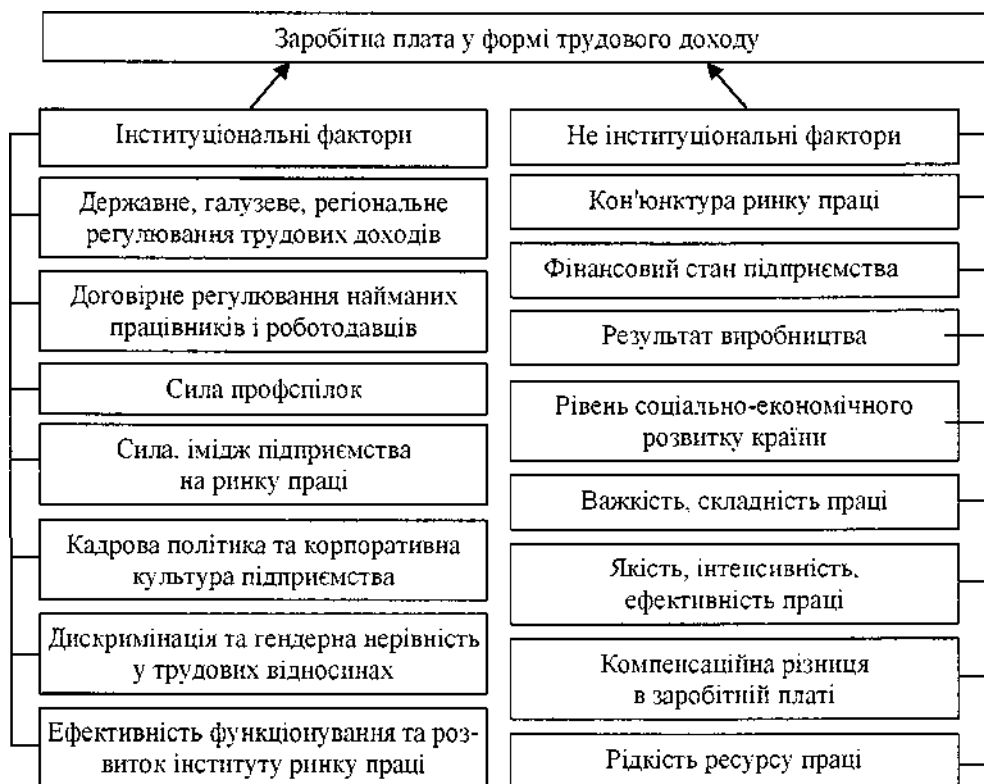

Рис. 1.1. Фактори, що визначають рівень трудового доходу

Криза продемонструвала, що країні потрібна нова модель економічного росту, яка повинна базуватися не на сприятливій кон'юктурі сировинного ринку, а на підвищенні продуктивності праці. При розробці моделі необхідно врахувати, що різноманітні фактори росту продуктивності праці по-різному впливають на ріст заробітної плати.

Розмір трудового доходу у формі заробітної плати залежить від ряду факторів,

що мають інституціональний та неінституціональний характер (рис 1.1.). Погоджуючись із думкою Л. Туроу, що на сучасному етапі розвитку навіть у самих розвинутих економіках реальний вклад конкретної праці у виробництво та розмір трудового доходу можна охарактеризувати як результат взаємодії інституціональних та не інституціональних факторів, зробимо висновок, що формування трудового доходу пов'язано з різними видами відносин у суспільстві.

На ріст заробітної плати здійснює вплив держава, яка приймає ряд мір із захисту працівників, продуктивність праці яких ринок оцінює відносно низько. Державою встановлюється рівень мінімальної заробітної плати (МЗП). Існує дві моделі встановлення МЗП. Перша передбачає єдиний для всієї економіки розмір МЗП протягом визначеного періоду часу. Друга модель – встановлює єдиний розмір МЗП для конкретної галузі.

У світовій практиці існує два підходи до розрахунку МЗП. Перший базується на визначенні мінімальних потреб, що підлягають задоволенню для збереження життя. Другий виходить з припущення, що задоволенню на гарантованому мінімальному рівні підлягають не тільки основні фізичні потреби у харчуванні й житлі, але і соціальні, які породжуються соціально-культурним розвитком суспільства. Саме у другому підході рівень МЗП співвідноситься з рівнем середньої заробітної плати.

Окрім законодавчо встановленого рівня МЗП немаловажну роль у державній політиці доходів повинні зіграти і сімейні допомоги, які можуть змінити несприятливу демографічну ситуацію. У встановленому рівні 1073 грн. МЗП у першому кварталі 2012 року не враховані витрати на відтворення робочої сили, а саме утримання дітей, вартість з кожним роком збільшуваних і розширюваних платних послуг у сфері комунальних послуг, освіти, медицини.

Діюча на сьогодні в країні система оплати праці є не тільки одним із гальм демографічних процесів, але і джерелом соціальної напруги. Продовжується розшарування суспільства за рівнем доходів, відбувається зміна структури бідного населення, з'являється нова категорія «працююче бідне населення». Ймовірність попасти у вразливу групу працівників і працювати за мінімальну заробітну плату збільшується для жінок та молодих фахівців із досвідом роботи 3–5 років. Працівники середньої кваліфікації не користуються попитом серед роботодавців, оскільки в умовах високотехнологічних виробництв вимоги до кваліфікації кадрів завищені. Необґрунтовано висока поляризація та диференціація в оплаті праці у регіональному та галузевому розрізі.

Висновки. Враховуючи вищезгадане можна сформулювати висновок, що низький рівень оплати праці не сприяє росту його продуктивності, призводить до втрати функцій заробітної плати, не заволакає людей у процес праці, не підвищує якості та ефективності праці. До того ж гідна оплата праці повинна стати основою для попередження соціальної деградації, умовою росту внутрішнього ринку. Тому, при розробленні та проектуванні нових систем оплати праці необхідно враховувати витрати на утримання сім'ї.

Список використаних джерел

1. Доклад «Зароботная плата в мире в 2010–2011 гг.: политика в области заработной платы в период кризиса». Группа технической поддержки достойного труда и Бюро МОТ для стран Восточной Европы и Центральной Азии 2010. – М.: Международная организация труда, 2010. – 124 с.

2. Хміль Ф.І. Управління персоналом: Підручник. – К.: Академвидав, 2006. – 488 с.
3. Дослідження проблем оплати праці: порівняльний аналіз (Україна та країни ЄС): монографія / А.М.–Колот, Г.Т. Куліков, О.М. Поплавська [та ін.]; за заг. ред. А.М. Колота, Г.Т. Кулікова. – К.: КНЕУ, 2008. – 274, [6] с.
4. А Мойсюк В.С. В Україні ціна праці тривалий час штучно знижується // Профспілкові вісті. – 2007. – № 48-19. – С. 2.
5. Ревенко А. Продуктивність праці в сучасних умовах // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 2 –С. 32–37.

Annotation. *Analyzed and evaluated the impacts on the growth of wages.*

Key words: *productivity of labor, minimum wages, real wages.*

УДК 332.1

Мозолюк Н.І., старший викладач Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто актуальну наукову проблему інституціоналізації економічних відносин в інноваційній сфері країни. Доведено, що в основі інноваційного розвитку знаходиться процес нагромадження капіталу, що породжує монополію, яка і визначає характер інституціоналізації інноваційного розвитку. Розглянуто вплив специфікації відносин власності на величину трансакційних витрат в інноваційній сфері.

Ключові слова: *інституціоналізація, інноваційний розвиток, інноваційна сфера, інноваційний потенціал, трансакційні витрати, витрати специфікації.*

Стратегічним завданням української економіки на найближчу перспективу є перехід на інноваційну модель розвитку. Важливим структурним чинником інноваційного розвитку є нагромадження капіталу, динаміку та збалансованість якого визначає його технологічна та економічна ефективність. Це методологічне положення є очевидним і не потребує обґрунтування з точки зору неокласичної теорії. Проте при застосуванні інституціонального аналізу проблема причинно-наслідкових зв'язків між формуванням і розвитком цілісної системи економічних відносин в інноваційній сфері, нагромадженням капіталу, реформуванням відносин власності, становленням ринкових інститутів, набуває логічної доказової бази.

Теорія інноваційного розвитку є достатньо розробленою та висвітленою у наукових працях. Актуальність інституціоналізації як безпосереднього феномена інноваційного розвитку в процесі становлення економічної системи змішаного типу знайшла відображення в працях українських економістів Ю. Бажала, О. Батури, В. Гейця, В. Тарасевича, А. Чухна та інших. Достатньої уваги в економічній літературі не приділено інституціоналізації нагромадження в процесі інноваційного розвитку, специфікації прав інтелектуальної власності та зменшення на цій основі трансакційних витрат в інноваційній сфері [1, 2, 3, 7].

Метою дослідження є визначення та аналіз особливостей інституціоналізації економічних відносин в інноваційній сфері для створення в ній таких інституціональних умов, які забезпечать використання її потенціалу та прискорений розвиток.

2. Хміль Ф.І. Управління персоналом: Підручник. – К.: Академвидав, 2006. – 488 с.
3. Дослідження проблем оплати праці: порівняльний аналіз (Україна та країни ЄС): монографія / А.М.–Колот, Г.Т. Куліков, О.М. Поплавська [та ін.]; за заг. ред. А.М. Колота, Г.Т. Кулікова. – К.: КНЕУ, 2008. – 274, [6] с.
4. А Мойсюк В.С. В Україні ціна праці тривалий час штучно знижується // Профспілкові вісті. – 2007. – № 48-19. – С. 2.
5. Ревенко А. Продуктивність праці в сучасних умовах // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 2 –С. 32–37.

Annotation. *Analyzed and evaluated the impacts on the growth of wages.*

Key words: *productivity of labor, minimum wages, real wages.*

УДК 332.1

Мозолюк Н.І., старший викладач Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто актуальну наукову проблему інституціоналізації економічних відносин в інноваційній сфері країни. Доведено, що в основі інноваційного розвитку знаходиться процес нагромадження капіталу, що породжує монополію, яка і визначає характер інституціоналізації інноваційного розвитку. Розглянуто вплив специфікації відносин власності на величину трансакційних витрат в інноваційній сфері.

Ключові слова: *інституціоналізація, інноваційний розвиток, інноваційна сфера, інноваційний потенціал, трансакційні витрати, витрати специфікації.*

Стратегічним завданням української економіки на найближчу перспективу є перехід на інноваційну модель розвитку. Важливим структурним чинником інноваційного розвитку є нагромадження капіталу, динаміку та збалансованість якого визначає його технологічна та економічна ефективність. Це методологічне положення є очевидним і не потребує обґрунтування з точки зору неокласичної теорії. Проте при застосуванні інституціонального аналізу проблема причинно-наслідкових зв'язків між формуванням і розвитком цілісної системи економічних відносин в інноваційній сфері, нагромадженням капіталу, реформуванням відносин власності, становленням ринкових інститутів, набуває логічної доказової бази.

Теорія інноваційного розвитку є достатньо розробленою та висвітленою у наукових працях. Актуальність інституціоналізації як безпосереднього феномена інноваційного розвитку в процесі становлення економічної системи змішаного типу знайшла відображення в працях українських економістів Ю. Бажала, О. Батури, В. Гейця, В. Тарасевича, А. Чухна та інших. Достатньої уваги в економічній літературі не приділено інституціоналізації нагромадження в процесі інноваційного розвитку, специфікації прав інтелектуальної власності та зменшення на цій основі трансакційних витрат в інноваційній сфері [1, 2, 3, 7].

Метою дослідження є визначення та аналіз особливостей інституціоналізації економічних відносин в інноваційній сфері для створення в ній таких інституціональних умов, які забезпечать використання її потенціалу та прискорений розвиток.

В основі інноваційного розвитку знаходиться процес нагромадження капіталу, який змінює якісні та кількісні характеристики виробництва. Він посилює монополію тенденції і породжує монополію, яка разом з конкуренцією є загальною формою взаємозв'язків економічних суб'єктів, інститутом, що визначає загальний характер інституціональної системи. В даному випадку йдеться про монополію капіталу – найбільш загальну форму існування монополії, яка виникає лише за певних умов розвитку суспільного виробництва, в основі якого знаходиться капітал як універсальна форма його існування та розвитку. Монополія капіталу в інноваційному виробництві надає певні конкурентні переваги підприємцям, пов'язані, насамперед, з використанням зростаючої кількості інновацій та появою ефекту масштабу від їх масового застосування.

Інституціональний аспект процесу нагромадження капіталу відображає еволюцію суб'єкта власності через створення та реалізацію різних форм власності на основі монополії власності та різних видів предметної монополії. Економічна реалізація власності в певних формах доходу відбувається в межах чітко визначених інституціонально-правових норм та організаційно-правових формах, кожна з яких відображає певний спосіб організації підприємницької діяльності в інноваційному процесі. Створенню організаційно-правових форм підприємницької діяльності в інноваційній сфері передує поява інституціональних умов для укладання угод і контрактів, які дозволяють забезпечити найбільш ефективне використання власних і запозичених виробничих та організаційних ресурсів інноваційних підприємств. Інноваційна фірма отримує правовий статус на основі формального юридичного закріплення певної специфікації прав власності, що захищає власників від експропріації з боку уряду, представників влади, недобросовісної конкуренції.

Ефективна реалізація власності можлива, якщо створений розвинутий інститут підприємництва, забезпечені специфікація та надійний захист прав власності на ресурси і результати їх використання, існують дієві стимули для ефективного використання ресурсів, нагромадження в інноваційному виробництві.

Зміни в продуктивних силах, які відбулися в останні десятиліття, створили умови для децентралізації великих виробництв і капіталів та формування нових організаційних форм в інноваційній сфері: малих інноваційних фірм, технопаркових структур, бізнес-інкубаторів, фірм, які працюють на основі венчурного фінансування. Тенденція супроводжується змінами у відносинах власності і появою нових видів предметної монополії, які безпосередньо пов'язані з розвитком інноваційної сфери, а саме: організаційна монополія, монополія на інформацію, знання тощо.

Реалізація такої монополії в інноваційній сфері може бути досягнута на основі оптимальної специфікації прав власності, яка розподіляє їх між науковцями – безпосередніми розробниками та носіями знань про інноваційний продукт, інноваційною фірмою, інвестором. У той же час така специфікація створює умови для руйнування – монополії, оскільки інтереси зазначених суб'єктів інноваційної сфери не збігаються, а трансакційні витрати на її збереження є значними. Цей факт пояснює складність інституціоналізації інноваційного розвитку; яка має забезпечувати ефективне використання наявності інноваційного потенціалу, посилення зв'язків між наукою та виробництвом.

Інституціоналізація інноваційного розвитку має створити умови для збереження, використання та відтворення того інноваційного потенціалу, який ще залишився в Україні. В цьому контексті особливість теперішньої ситуації в іннова-

ційній сфері полягає в тому, що важливий ланцюг інноваційного процесу наука-техніка-виробництво, значною мірою зруйнований, що змушує переходити лише до відновлення окремих елементів такої системи та її важливої ланки – інноваційного потенціалу. Ускладнює цей процес те, що господарство не дає достатніх імпульсів до активізації процесів нагромадження в інноваційній сфері, а тому формування в ній відповідного інституціонального середовища відбувається дуже повільно.

В науковій літературі внутрішні можливості зростання інноваційного потенціалу пов'язують в основному з такими чинниками, як чисельність дослідницьких кадрів, їхній професійно-кваліфікаційний рівень та умови здійснення інноваційної діяльності [2]. Для аналізу розвитку кадрової складової інноваційного потенціалу використовують абсолютні та відносні показники. Абсолютні показники доводять можливості країни щодо проведення великомасштабних інноваційних робіт. Відносні показники порівнюють рівень розвитку кадрової складової інноваційного потенціалу країни з певним критерієм.

Так, абсолютним показником кадрової складової інноваційного потенціалу є динаміка кількості наукових кадрів, які виконували науково-дослідні роботи за останні роки. Дані статистики доводять те, що Україна дуже швидко втрачає кадрову складову інноваційного потенціалу. Якщо в 1990 р. в Україні забезпеченість науковими кадрами, які виконували наукові та науково-технічні роботи, знаходилася на рівні розвинутих країн і складала 313,1 тис. осіб, то в 2010р. – лише 100.2 тис. осіб. Якщо порівнювати кількість науковців у розрахунку на 1 млн. населення в різних країнах, то у сфері науково-дослідних робіт було зайнято у Фінляндії 7832 осіб, у Швеції – 5416, у Японії – 5287, у США – 4605, у Норвегії – 4587, у Росії – 3319, у Німеччині – 3261, у Південній Кореї – 3187, у Франції – 3213, у Великій Британії – 2706, в Україні – 2221 [5].

Визначення потрібної суспільству кількості вчених та інженерів, зайнятих в інноваційній сфері на основі наведених абсолютного та відносного показників, дає лише приблизний результат. На ефективність і результативність інноваційної діяльності впливають інші параметри інноваційного потенціалу: матеріально-технічне, фінансове, інформаційне забезпечення діяльності наукових працівників, принципи підбору кадрів для цієї сфери, їхній кваліфікаційний рівень і діюча система організації інноваційної діяльності.

Особливе значення належить фінансуванню науки, оскільки саме від цього значною мірою залежить функціонування багатьох складових інноваційного потенціалу. Важливим показником фінансування науки є частка валових внутрішніх витрат на науково-технічні роботи у ВВП. У розвинутих країнах цей показник знаходиться на рівні 2–3%, а в Україні він набагато менший – 0,86%. Якщо за цим показником диференціація між Україною і розвинутими країнами є значною, то показник витрат на науково-технічні роботи на душу населення свідчить про величезний (в кілька разів) розрив між ними. Крім цього, в країні не існує практики застосування венчурного фінансування інноваційних проектів, спостерігається сильна розрядженість інформаційного простору.

Однією з основних перешкод збільшення інноваційного потенціалу України є інституціональний розрив між наукою й виробництвом. Тоді як у найбільш розвинутих країнах наука перетворилася у безпосередню продуктивну силу, в Україні значна частина наявного виробничого потенціалу не використовується або не готова до сприйняття науково-технічних інновацій, існування такого розриву відо-

бражає проблему невідповідності та недостатності економічних і соціальних стимулів для розвитку науки, що не лише руйнує наявний інноваційний потенціал, але й серйозно послаблює її творчий потенціал.

Наявність монополії на нові знання, надає інноваторам можливість отримувати тимчасовий дохід у формі квазіренти. Саме тому намагання отримати монополію владу є рушійною силою інноваційного розвитку. Інноваційний розвиток потребує існування ринків недосконалої конкуренції для того, щоб фірми які просувають нові технології, змогли окупити свої втрати. Це стверджував Й. Шумпетер у сформульованій ним теорії «творчої руйнації», відповідно до якої монополія стимулює фірму запроваджувати потенційно-прибуткові інновації без загрози відтворення їх з боку конкурентів і створює стимулюючий вплив на інновації та економічне зростання [8]. Проте вибуховий розвиток інформаційних технологій радикально змінив ринковий простір, ускладнив можливість специфікації прав інтелектуальної власності, розмив кордони між формами її захисту і змінив інституціональний механізм взаємодії між економікою та правом, наукового та виробництвом.

Інституціональний механізм, що забезпечує специфікацію та інфорсмент прав інтелектуальної власності, має включати методики оцінки вартості інноваційного продукту, системні заходи зі стимулювання й підтримки інноваційної діяльності, додаткові джерела її фінансування. Для створення подібного механізму потрібна реалізація державних адміністративно-економічних та інституціонально-правових заходів, значні ресурси і наявність інституту ринку інноваційного продукту та умов для його стабільного розвитку.

Ефективність функціонування ринку інтелектуального продукту залежить від специфікації майнових прав на інтелектуальну власність між замовниками інноваційної розробки, державою, інноваційними фірмами, інноваційними (венчурними) фондами, авторами наукових розробок. Чітка специфікація права власності є особливо важливою для малих фірм, які з'являються внаслідок ринкових перетворень у великих державних наукових організаціях. Вона має стати основою для мінімізації трансакційних витрат інноваційного підприємництва, що формується в Україні.

Оскільки нульових трансакційних витрат не існує, будь-який ринок завжди включений у більш складну нормативну систему. Тому інституціоналізація інноваційного розвитку має сприяти зменшенню трансакційних витрат, які виникають внаслідок укладання угод в інноваційному підприємстві. Так, мінімізація трансакційних витрат при укладанні угоди про фінансування інноваційної фірми зовнішнім інвестором, яка передбачає передачу їй права використовувати кошти інвестора, може бути забезпечена за кількома напрямками. При цьому трансакційні витрати інвестора набувають такого вигляду:

- витрати на пошук інформації про перспективні інноваційні проекти, потенціал та оцінку інноваційної фірми та її керівництва, використання мережі інформаційних послуг, що допомагають встановити контакти між інвестором та інноваційною фірмою;
- витрати на ведення переговорів із власниками інноваційних фірм про умови надання коштів і розподіл майбутніх прибутків та прав власності на продукт;
- витрати на оцінку якості інноваційних робіт;
- витрати часу і транспортні витрати;
- витрати на юридичне укладання контракту, нотаріальне засвідчення прав власності на створений інноваційний продукт;

- витрати на моніторинг і попередження опортунізму з боку інноваційної фірми, що може бути зумовлено бажанням змінити напрями наукового пошуку, якщо це збільшує ризик або не вписується в структуру інвестиційного портфеля інвестора;

- витрати специфікації та інфорсменту прав власності і контрактів, що виникають при необхідності судових і арбітражних рішень, якщо порушені права і допущені втрати від недосконалої специфікації прав власності та їх надійного захисту;

- витрати на захист від третіх осіб, тобто виграти на захист угоди між інвестиційним фондом та інноваційною фірмою від втручання держави та нелегального бізнесу на весь термін її дії.

Високий рівень трансакційних витрат в українській економіці можна пояснити значною деформацією ринку інформації та цінових сигналів внаслідок невідповідності попиту та пропозиції інноваційної продукції, значними структурними диспропорціями у національній економіці, високим ступенем монополізації інноваційної сфери. Крім того, великі трансакційні витрати можна пояснити незавершеною формування ринку інноваційних товарів і послуг, він є достатньо фрагментарним, а експансія з боку світових лідерів у інноваційній сфері створює складні умови для національних виробників інноваційної продукції.

Отже, інноваційний потенціал України є достатнім лише для поступової реконструкції та організаційної перебудови національної економіки. Він має складну структуру і є диверсифікованим за різними напрямками фундаментальних і прикладних наукових знань, в тому числі таких, що свідчать про високий ступінь розвитку науки й техніки (космічні дослідження, кібернетика, атомна енергетика). На відміну від розвинутих країн, українська інноваційна сфера відрізняється менш тісним зв'язком між наукою й виробництвом та поступається у результативності науково-технічних робіт. Однак, перспектива інноваційного розвитку країни визначається не лише і не стільки нагромадженням економічним та інноваційним потенціалом, скільки глибиною і характером економічних та інституціональних реформ, безпосереднім змістом інституціональних змін в інноваційній сфері. В інституціональній сфері потрібна така інституціоналізація, яка б враховувала величезний вітчизняний досвід наукового розвитку, оскільки в країні збереглася наукова спільнота, яка має власні традиції і є самостійною у творчому плані. Саме цей аспект інституціоналізації в інноваційній сфері є недостатньо дослідженим і має стати предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Батура О.В., Івашина О.Ф. Венчурний капітал: становлення, форми, інститути: Монографія. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. – 158с.
2. Геєць В. Характер перехідних процесів до економіки знань // Економіка України. – 2004с. – №4. – С. 4–14.
3. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. –К.: Інститут економічного прогнозування; Фенікс, 2003. – 1008с.
4. Задоя А., Кузьмін С. Трансакційно-структурна модель економічних циклів // Інституціональна парадигма цивілізаційного розвитку: Монографія: У 4 кн. / За ред. А. Ткача. – Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2007. – Кн. 1. – С. 333–359.
5. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державний комітет статистики; За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2011.
6. Ткач А.А. Інституціональна економіка. Нова інституціональна теорія. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 304с.

7. Чухно А. Інституціоналізм: теорія, методологія, значення // Економіка України. – 2008. – №6. –С. 4–13.
8. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку: Исследования предпринимательской прибыли, капитала, кредита и цикла конъюнктуры. – М. : Прогрес, 1992. – 296с.

***Annotation.** To an important scientific problem of the institutionalization of economic relations in the innovation area of the country. It is proved that the basis of innovative development is the process of capital accumulation that generates monopoly, which determines the character of the institutionalization of innovation. The influence of the specification of property by the amount of transaction costs in the innovation sphere.*

***Key words:** institutionalization, innovative development, innovation field, innovation capacity, transaction costs, the cost specification.*

УДК 330.111.62

Музичук І.В., старший викладач Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

В статті проведено аналіз здійснених реформ державної власності. Проаналізовано сучасну структуру власності в Україні та стратегічні прорахунки, які були припущені як у визначенні вихідних позицій для реформування власності, так і в самому процесі трансформаційних перетворень відносин власності.

***Ключові слова:** відносини власності, приватизація, соціальна економіка, роздержавлення.*

Статус України як соціальної держави офіційно зафіксовано у ст. 1 Конституції України: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава». Вибравши соціальні орієнтири ринкової економіки, Україна пішла шляхом багатьох країн, що вже сформували або формують господарські системи подібного напрямку. Слід зазначити, що в даний час приблизно у двадцяти високорозвинених державах функціонують соціально орієнтовані ринкові системи: у США, Канаді, Німеччині, Франції, Австрії, Швеції, Японії. Приблизно у п'ятнадцяти країнах, у числі яких Південна Корея, Сінгапур, Чілі, Аргентина, Туреччина, Чехія, Словенія, після успішно проведених ринкових реформ реально формується названий тип господарства. Таким чином, якщо судити по соціальному чи економічному рівню розвитку, досягнутому цими країнами, то вибір Україною даного напрямку економічного розвитку можна вважати гідним.

Даний орієнтир розвитку був обраний ще на початку 90–х років. В цей час для всіх держав, що виникли на території колишнього Радянського Союзу, відкрилась реальна перспектива для радикальних змін у виробничих відносинах, створення динамічної, відкритої ринкової економіки, що має соціально орієнтований характер.

Такі перетворення були можливі на основі трансформації державної власності, яка мала стати передумовою структурної перебудови економіки, зміни форм господарювання, а також дати новий імпульс прогресу суспільства. Незважаючи на

7. Чухно А. Інституціоналізм: теорія, методологія, значення // Економіка України. – 2008. – №6. –С. 4–13.
8. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку: Исследования предпринимательской прибыли, капитала, кредита и цикла конъюнктуры. – М. : Прогрес, 1992. – 296с.

***Annotation.** To an important scientific problem of the institutionalization of economic relations in the innovation area of the country. It is proved that the basis of innovative development is the process of capital accumulation that generates monopoly, which determines the character of the institutionalization of innovation. The influence of the specification of property by the amount of transaction costs in the innovation sphere.*

***Key words:** institutionalization, innovative development, innovation field, innovation capacity, transaction costs, the cost specification.*

УДК 330.111.62

Музичук І.В., старший викладач Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

В статті проведено аналіз здійснених реформ державної власності. Проаналізовано сучасну структуру власності в Україні та стратегічні прорахунки, які були припущені як у визначенні вихідних позицій для реформування власності, так і в самому процесі трансформаційних перетворень відносин власності.

***Ключові слова:** відносини власності, приватизація, соціальна економіка, роздержавлення.*

Статус України як соціальної держави офіційно зафіксовано у ст. 1 Конституції України: «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава». Вибравши соціальні орієнтири ринкової економіки, Україна пішла шляхом багатьох країн, що вже сформували або формують господарські системи подібного напрямку. Слід зазначити, що в даний час приблизно у двадцяти високорозвинених державах функціонують соціально орієнтовані ринкові системи: у США, Канаді, Німеччині, Франції, Австрії, Швеції, Японії. Приблизно у п'ятнадцяти країнах, у числі яких Південна Корея, Сінгапур, Чілі, Аргентина, Туреччина, Чехія, Словенія, після успішно проведених ринкових реформ реально формується названий тип господарства. Таким чином, якщо судити по соціальному чи економічному рівню розвитку, досягнутому цими країнами, то вибір Україною даного напрямку економічного розвитку можна вважати гідним.

Даний орієнтир розвитку був обраний ще на початку 90–х років. В цей час для всіх держав, що виникли на території колишнього Радянського Союзу, відкрилась реальна перспектива для радикальних змін у виробничих відносинах, створення динамічної, відкритої ринкової економіки, що має соціально орієнтований характер.

Такі перетворення були можливі на основі трансформації державної власності, яка мала стати передумовою структурної перебудови економіки, зміни форм господарювання, а також дати новий імпульс прогресу суспільства. Незважаючи на

чітко зазначені цілі розвитку, назвати економіку України соціально зорієнтованою неможливо і на сьогоднішній день. Це змушує переосмислити процес вже здійснених реформ і висунути припущення, що проведене реформування відносин власності саме й стало основною перешкодою для соціальної переорієнтації економіки.

Проблеми власності приділялося багато уваги у науковій літературі. Сучасні дослідження з цієї проблематики можна поділити на такі напрямки: марксизм (постмарксизм) і неінституціоналізм (економічна теорія прав власності). Перший напрямок розробляли у радянській економічній літературі: А. Єрьомін, М. Колганов, М. Колесов, Я. Кронрод, В. Куліков, А. Покритан, М. Цаголов, В. Черковець та ін. Другий напрямок представлено зарубіжними дослідниками: А. Алчіяном, Х. Демсецем, Р. Коузом, Д. Нортон, А. Оноре, О. Уільямсоном та ін.

Практика реформ у постсоціалістичних країнах зумовила підвищений інтерес до аналізу процесів перетворення власності. Цьому присвячені роботи В. Іноземцева, Р. Капелюшнікова, О. Колганова, В. Кулькова, в тому числі вітчизняних вчених: А. Гальчинського, О. Гоша, М. Зверякова, І. Лазні, В. Логвіненка, Я. Максименко, С. Мочерного, А. Покритана, В. Черняка та ін.

Дослідження вчених свідчать про те, що відносини власності в економічних системах, що трансформуються, стають одним із головних засобів їх перетворення. Однак додаткового дослідження потребує ефективність проведених реформ власності в Україні та оцінка впливу проведених трансформацій відносин власності в нашій державі на її соціальну орієнтацію.

Досвід країн, які вже стикались з перетвореннями власності свідчить про те, що її перетворення може відбуватись, як: 1) перерозподіл прав власності, що не змінює її форми; 2) перерозподіл прав власності, що передбачає перехід від одних форм власності до інших.

Процеси трансформації структури власності основних засобів виробництва в розвинених капіталістичних країнах не мали системозмінюючого характеру. На відміну від капіталістичних країн, економіка України зазнала суттєвих якісних змін в результаті трансформації державної власності, в процесі відродження приватної власності і в змінах в структурі основних засобів. При цьому можна визначити два принципово різних підходи до трансформації державної власності: перший – реформування має проводитися через демократизацію власності, що спирається на досвід розвинутих країн; другий – реформування власності має відбуватися завдяки формуванню приватної власності. Саме приватизація стала головним напрямком перетворення власності в колишніх соціалістичних країнах, зокрема і в Україні. Однак, для приватизації був необхідний значний об'єм грошових засобів або первісного капіталу, який ще Маркс характеризував як універсальні засоби переходу від одного способу виробництва до іншого.

Науковці стверджують, що процес первісного нагромадження капіталу відбувався в Україні в період з 1988 до 2000 року. Очевидно, що сформувати шляхом нагромадження крупний приватний капітал в такий короткий термін не можна. Тому процес формування приватної власності супроводжувався відносно законними (а інколи і кримінальними) схемами формування приватного капіталу в Україні.

Не були враховані і глибокі зміни власності, що відбулися в попередній період (1985–1990 рр.). Відповідно до ухвалених у той час законів, об'єкти власності було передано в управління трудовим колективам, від імені яких виступали адміністрації фабрик і заводів. Це призвело до появи псевдовласників державного майна. При

державних підприємствах створювались численні малі підприємства і кооперативи, які здебільшого стали виконувати роль механізму переведення державних ресурсів у приватну власність. Тим самим було закладено підвалини тіньової номенклатурно-бюрократичної приватизації, яка і забезпечила ще до початку офіційного роздержавлення фактичний контроль за об'єктами державної власності з боку обмеженого кола осіб – майбутніх власників.

В результаті процес еволюційного формування власника був витіснений процесом відчуження власності всіх і перетворення її у власність окремих людей. Можна сказати, що специфікою відродження приватної власності в Україні було перерозподіл суспільної власності на користь безпосередніх її «приватизаторів». Так як найбільші власники контролюють і політичну владу в Україні, то є підстави стверджувати, що в Україні трансформація структури власності основних засобів привела до злиття економічної і політичної влади крупного приватного капіталу[1].

Необхідно відзначити, що процес перерозподілу суспільно-народної власності в Україні розпочався на регіональному рівні. Це призвело до формування регіональних економічних «кланів» або регіональних фінансово-промислових груп. Утвореним групам вдалося встановити контроль над фінансовими інститутами та практично усіма базовими галузями промисловості.

Таблиця 1

**Оцінка впливу утворених груп на базові галузі економіки України
(в % до обсягу галузевого виробництва)**

Галузь промисловості	Інтер-пайп	Приват	Індустріальний союз Донбасу	Укр Сиб-банк	Фінанси і кредит	System Capital Management	Всього
Трубна	60					15	75
Гірськозагачувальна		60		10	10	10	90
Машинобудування	5		21		5	18	49
Виробництво ферро-сплавів	80	20					100
Нафтова	60						60
Металургія	3	5	10	8		16	42
Вугільна			20				20
Промислова хімія		30		40	20		90

Боротьба за внутрішній ринок та експорт переросла в конкуренцію між утвореними групами. Однак ця конкурентна боротьба жодним чином не свідчить про формування конкурентного ринку, а навпаки є ознакою монополізації економіки. Можна стверджувати, що в Україні сформувались олігархічні бізнес-групи, що реалізовували власні економічні і політичні інтереси. При чому проведений розподіл зберігся і свідчить про те, що вже в до 2000 р в Україні приватний капітал повністю сформувався. [4]

Не дивлячись на те, що приватизація продовжувалась і після 2000 року, структура власності з 2000 року майже не змінилась. Державній і комунальній власності відводиться близько 55%, а приватній – 45% основних засобів. Інший розподіл спостерігається в промисловості.

Таблиця 2

Структура власності основних засобів в економіці України, %

Форма власності	2000	2001	2002	2003	2004
Державна	32,6	32,1	30,4	29,9	31,5
Комунальна	21,9	23,3	23,8	24,7	23,3
Приватна	4	4,3	4,3	4,2	45,2
Колективна	41,3	40,1	41,1	40,7	
Міжнародних організацій і юридичних осіб інших держав	0,2	0,2	0,4	0,5	

Таблиця 3

Структура власності основних засобів в промисловості України, %

Форма власності	2001	2002	2003	2004
Державна	26,91	24,87	24,07	28,23
Комунальна	6,65	6,21	6,10	5,45
Приватна	0,36	0,42	0,47	66,32
Колективна	65,77	68,07	68,88	
Міжнародних організацій і юридичних осіб інших держав	0,31	0,43	0,48	

Як свідчать дані таблиці, в промисловості частка приватного капіталу досягає 70 %. Домінування приватного капіталу в промисловості є зрозумілим в зв'язку з тим, саме промисловість є базовою по відношенню до сфери послуг і сільського господарства. При цьому дані табл. 2.1 свідчать про те, що не дивлячись на загальну привабливість промисловості, вугільна промисловість не викликала бажання поширити на неї права власності. Це пояснюється низькою рентабельністю вугільної промисловості.

Таким чином, специфіка трансформації структури власності основних засобів в Україні проявилась в першу чергу в приватизації рентабельних підприємств владними бізнес-групами. Події більш пізніх років свідчать про боротьбу між бізнес-групами з приводу присвоєння ними об'єктів власності, (приклад скандалів з «Криворіжсталлю»).

Процес приватизації мав забезпечити зростання обсягів виробництва (після передачі підприємств в руки господаря, обсяги виробництва мали б зрости.) Однак, вже в 2004 році спостерігається падіння ВВП на 12,1%, в 2005 році – ще на 2,7%. Це падіння можна пов'язати з тим, що власники раніше приватизованих підприємств заморозили інвестиції в основний капітал, перетворивши цим підприємства на малоефективні. [3]

У країнах з розвинутою ринковою економікою одним з механізмів переходу об'єктів власності від неефективних власників до ефективних є банкрутство. Брак правильної організації і належної законодавчої бази в Україні призвело до свідомого використання банкрутства як засобу перерозподілу власності в інтересах пе-

вних осіб та кланів. Тільки в 2001 році за борги було продано об'єкти державної власності, ринкова вартість яких, за підрахунками фахівців, еквівалентна сумі проданого держмайна через Фонд (близько 2 млрд. грн.). Великий суспільний резонанс отримала «тіньова приватизація» через механізми банкрутства Слов'янського содового, Білоцерківського шинного («Россава»), Південного машинобудівного заводів, Одесаобленерго та інших підприємств.

Таким чином, як констатувалося в Посланні Президента України до Верховної Ради України «Україна: поступ у XXI століття», процес приватизації державної власності виявився неефективним та логічно незавершеним і не забезпечив формування відповідального господаря, зацікавленого в реальному оздоровленні виробництва. Не були запроваджені повноцінні правові та організаційні механізми реалізації переваг приватної власності, зміцнення позицій національного капіталу [2, с. 62–63].

Сформовану в Україні систему вдало охарактеризував Беленцов В.Н., як «бюрократична бізнес-олігархія».

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що істотні стратегічні прорахунки, які були припущені як у визначенні вихідних позицій для реформування, так і в самому процесі трансформаційних перетворень привели лише формального перетворення прав власності і не привели до трансформації реальних відносин власності. Можна констатувати спекулятивне використання приватизації, спрямоване не на довгострокове, ефективне володіння майном, а на можливості зіграти на різниці у ринковій і балансовій вартості підприємства. Це задає цільову функцію новоутворених економічних агентів, спрямовує їх на пошук ренти, пов'язаної з використанням близькості до державної влади, кланово-корпоративних структур; створення фінансових пірамід (в тому числі і державних), що в свою чергу, підштовхує сучасні фінансові структури не шукати чи створювати ефективного власника, якому можна довірити свої інвестиції і кредитні ресурси, а суто спекулятивним шляхом найменшого ризику отримувати прибутки; вибивання пільг щодо імпорту, експорту, податків і т. ін. Більше того, невдалий механізм приватизації перетворив її в потужне джерело соціальної і політичної напруженості у суспільстві. Процес реформування в Україні характеризується надзвичайно несприятливою динамікою структурних змін в економіці, постійним зменшенням частки високотехнологічної продукції в структурі ВВП, катастрофічним старінням основних фондів, їх фактичним «проїданням», значними зовнішнім і внутрішнім боргами, все більшою тінізацією національної економіки, яка вже стала звичним елементом функціонування суб'єктів підприємницької діяльності.

Зроблені висновки не відкидають ідею соціальної переорієнтації економіки, однак вимагають глибоко переосмислити процес реформування для успішного формування соціально сприятливого середовища.

Список використаних джерел

1. Власенко Н.В. Приватизация как одно из главных условий формирования социально-ориентированной рыночной экономики в Украине // Вісник ХДУ – Харків – 1999 – №459 – С. 47–51
2. Україна: поступ у XXI століття. Стратегія економічної та соціальної політики на 2000–2004 рр. Послання Президента України до Верховної Ради України. 2000 р. // Урядовий кур'єр. – 2000 р. – 28 січня.
3. wmv.cisstat.com
4. www.ukrstat.gov.ua

Annotation. *This article analyzes the reforms made property. Modern ownership structure in Ukraine and strategic miscalculations that were supposed to determine how the initial position to reform the property, and in the process of transformation, transformation of property relations.*

Key words: *property relations, privatization, social economy, rozderavleniya.*

УДК 330.101(477)

Тітаренко О.М., старший викладач Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: ПРОБЛЕМИ ТА РІВЕНЬ ТІНІЗАЦІЇ НА УКРАЇНІ

Визначено причини тіньової економіки, рівень тіньової економіки та пріоритетні напрямки детінізації національної економіки.

Ключові слова: *тіньова економіка, рівень тіньової економіки, мінімізація економіки, корупція, оподаткування, фінансові потоки.*

Постановка проблеми. Тіньова економіка – це господарська діяльність, яка розвивається поза державним обліком та контролем, а тому не відображається в офіційній статистиці. Глобальна трансформація світового господарства привела до подальшого розвитку тіньової економіки. У соціалістичних країнах зростання тіньової економіки було результатом недосконалої планової економічної системи. Україна в перехідний період від планової економіки до ринкової зіткнулася з проблемою тіньової економіки. Найвищими темпами тіньова економіка в Україні розвивалася у 1994–1998 роках, коли її обсяги сягали 65% офіційного ВВП [1]. Найтой час тіньовий фактор охопив більшу частину промислового виробництва (паливно-енергетичний комплекс, приватизація). Великого поширення набули «неофіційні» розрахунки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Досліджувану проблему розглядали: В. Д. Базилевич, З. С. Варналій, А. В. Лісовий, С. В. Кирпа, С. П. Позняков та інші.

Основні результати дослідження. Тінізація економіки – це найгостріша проблема сучасної національної економіки, тому що тіньова економіка – це поштовх до криміналізації, корупції, хабарництва у різних сферах народного господарства. Економічний зміст тіньової економіки – це отримання високих доходів, частина яких покриває матеріальні витрати та моральні збитки від ризиків з її здійснення. Надзвичайно високий рівень тіньової економіки в Україні негативно впливає на становище у системі світових господарських зв'язків, знижує її конкурентоспроможність на світовому ринку. В Україні тіньовий обіг найбільше присутній у таких сферах діяльності: торгівля, будівництво, нерухомість, гральний бізнес, громадське харчування, засоби масової інформації, транспорт і перевезення.

Найголовнішими причинами тінізації економіки можна вважати недосконалість податкової системи, непрозорі приватизаційні процеси, втручання державних структур у діяльність суб'єктів ринкових відносин, наявність корупції у владних структурах тощо. Проблема тінізації економіки виступає основою для корупції та хабарництва в майже усіх сферах національної економіки.

У процесі розгортання кризи у 2009 році збільшення рівня тінізації економік

Annotation. *This article analyzes the reforms made property. Modern ownership structure in Ukraine and strategic miscalculations that were supposed to determine how the initial position to reform the property, and in the process of transformation, transformation of property relations.*

Key words: *property relations, privatization, social economy, rozderavlennya.*

УДК 330.101(477)

Тітаренко О.М., старший викладач Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: ПРОБЛЕМИ ТА РІВЕНЬ ТІНІЗАЦІЇ НА УКРАЇНІ

Визначено причини тіньової економіки, рівень тіньової економіки та пріоритетні напрямки детінізації національної економіки.

Ключові слова: *тіньова економіка, рівень тіньової економіки, мінізація економіки, корупція, оподаткування, фінансові потоки.*

Постановка проблеми. Тіньова економіка – це господарська діяльність, яка розвішається поза державним обліком та контролем, а тому не відображається в офіційній статистиці. Глобальна трансформація світового господарства привела до подальшого розвитку тіньової економіки. У соціалістичних країнах зростання тіньової економіки було результатом недосконалості планової економічної системи. Україна в перехідний період від планової економіки до ринкової зіткнулася з проблемою тіньової економіки. Найвищими темпами тіньова економіка в Україні розвивалася у 1994–1998 роках, коли її обсяги сягали 65% офіційного ВВП [1]. Найтой час тіньовий фактор охопив більшу частину промислового виробництва (паливно-енергетичний комплекс, приватизація). Великого поширення набули «неофіційні» розрахунки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Досліджувану проблему розглядали: В. Д. Базилевич, З. С. Варналій, А. В. Лісовий, С. В. Кирпа, С. П. Позняков та інші.

Основні результати дослідження. Тінізація економіки – це найгостріша проблема сучасної національної економіки, тому що тіньова економіка – це поштовх до криміналізації, корупції, хабарництва у різних сферах народного господарства. Економічний зміст тіньової економіки – це отримання високих доходів, частина яких покриває матеріальні витрати та моральні збитки від ризиків з її здійснення. Надзвичайно високий рівень тіньової економіки в Україні негативно впливає на становище у системі світових господарських зв'язків, знижує її конкурентоспроможність на світовому ринку. В Україні тіньовий обіг найбільше присутній у таких сферах діяльності: торгівля, будівництво, нерухомість, гральний бізнес, громадське харчування, засоби масової інформації, транспорт і перевезення.

Найголовнішими причинами тінізації економіки можна вважати недосконалість податкової системи, непрозорі приватизаційні процеси, втручання державних структур у діяльність суб'єктів ринкових відносин, наявність корупції у владних структурах тощо. Проблема тінізації економіки виступає основою для корупції та хабарництва в майже усіх сферах національної економіки.

У процесі розгортання кризи у 2009 році збільшення рівня тінізації економік

спостерігалось як у країнах ОЕСР, так і в Україні. Тривалий вплив кризових явищ на діяльність суб'єктів господарювання негативно позначився на рівні їх рентабельності.

Суб'єктами господарювання діяльність яких виявилася чутливою до кризових явищ та стала майже неможливою у межах правового поля, частково або повністю почала працювати поза межами легального сектору. Відмінності у масштабах тінізації економічної діяльності в Україні та розвинутих ринкових економіках впродовж розгортання кризових явищ пов'язані з різною природою та функціями процесів тінізації [2].

До основних видів тіньової економічної діяльності відносять: приховування реальних доходів громадян та прибутків підприємства; нелегальний вивіз капіталу; корупція; фінансове шахрайство; нелегальні валютні операції та зовнішньоекономічні операції; кримінальний промисел; непрозора приватизація державного майна.

1 грудня 2011 року в Національному інституті стратегічних досліджень (НІСД) відбулося засідання круглого столу «Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрямки подолання». Результати досліджень тіньової економіки, які здійснювалися у НІСД, демонструють, що однією зі складових тіньової економічної діяльності є протизаконна діяльність, у тому числі економічна злочинність, характер якої якісно змінився під дією процесів глобалізації. Згідно з оцінками ВЕФ (Всесвітній економічний форум), ємність ринків окремих нелегальних товарів та послуг оцінюється на рівні: підроблених лікарських засобів – 200 млрд. доларів, проституції – 190 млрд. доларів, марихуани – 140 млрд. доларів, кокаїну – 80 млрд. доларів, піратського програмного забезпечення – 50 млрд. доларів, торгівлі людьми – 30 млрд. доларів, злочинів у сфері охорони навколишнього середовища та торгівлі природними ресурсами – 20 млрд. доларів [2].

Основні напрямки протидії тінізації глобальної економіки передбачають:

- Проведення національних аудитів економік країн з метою оцінки масштабів видів тіньової економічної діяльності та їх впливу на формальну економіку;
- Оцінку національних регуляторних систем відносно оподаткування, ліцензування, праці, навколишнього середовища, охорони здоров'я та безпеки, захисту прав споживачів, прав інтелектуальної та промислової власності з метою оцінки можливостей їх спрощення та зменшення вартості їх дотримання;
- Дослідження впливу праці мігрантів, зокрема дешевої праці, на національний добробут та дотримання корпоративних стандартів праці;
- Запровадження спеціальної допомоги інтеграції для уразливих груп населення (включаючи меншини, біженців, вимушених переселенців тощо);
- Посилення електронного моніторингу та погляд за грошовими потоками банків та інших фінансових інститутів;
- Запровадження жорстоких правил щодо готівкових транзакцій та збільшення штрафів за незадекларовані та необліковані готівкові рахунки;
- Покращення взаємодій, інформаційного обліку, обміну кращою практикою щодо моніторингу, дізнання та кримінального переслідування між регіональними, національними та міжнародними правоохоронними органами;
- Поселення контролю за транзакціями за участі юрисдикцій;
- Вдосконалення правил та норм, які регулюють діяльність фінансових ринків та забезпечення прозорості фінансових інструментів;
- Запровадження та \ або вдосконалення нормативних актів щодо лобювання та діяльності професійних асоціацій, управління державним майном, поси-

лення контролю за підроблення товарами тощо;

- Забезпечення діяльності з інформування та адекватного захисту свідків [4].

Недостатня ефективність інституціональних реформ протягом періоду незалежності України є передумовою високого рівня тінзації економіки, що в пост трансформаційних напрямків та засобів раціоналізації інституційного середовища національної економіки. Високий рівень тінзації економіки (39, 0% у відношенні до ВВП на початку 2011 року) є наслідком недосконалої структури та недостатньо ефективної економіки. У інституційному розрізі до найсуттєвіших передумов високого рівня тінзації економіки належать такі:

1. Недостатня ефективність регулювання підприємницького середовища, що підтверджується погіршення глобального індексу конкурентоспроможності, умов здійснення підприємницької діяльності.
2. Непослідовне, нецільове та несистемне здійснення структурних форм та недостатня цільова орієнтація заходів Програми економічної та соціальної форм на 2010–2014 роки на детінізації економіки.
3. Суперечливість та дублювання законодавчої та нормативно-розпорядчої бази в окремих секторах, що підтверджується зниженням показників структурних складників індексу економічної свободи.
4. Недієвість організаційно-інституційних механізмів антикорупційного законодавства [5].

Вагомою проблемою, що ускладнює дослідження тіншової економіки є суттєва нестача, і нерідко і повна відсутність необхідних інформаційно-статистичних даних. Комплекс заходів щодо боротьби з тіншовою економікою на Україні відсутній. Значні зусилля для боротьби з тіншовою економікою повинна прикласти влада. Міністерство економічного розвитку та торгівлі на власному офіційному сайті інформує громадськість про рівень тіншової економіки.

Існують дві офіційні методики оцінювання обсягів тіншової економіки України: методика Державної статистичної служби України та методика Міністерства економічного розвитку та торгівлі України. Держстат України розробив та регулярно використовує методику визначення обсягів тіншової економіки в рамках Програми розвитку системи національних рахунків. Основна мета – моніторинг тенденцій тіншового сектору економіки на щорічній основі. Методика розрахунку рівня тіншової економіки, розроблена Міністерством економічного розвитку та торгівлі України, має на меті відстеження розвитку загального обсягу тіншової економіки для формування стратегій економічного розвитку на макрорівні. Існують методичні рекомендації розрахунку рівня тіншової економіки (наказ № 123 від 18.02.2009р.), які розроблені з метою оцінки рівня тіншової економіки в національній економіці в цілому та за окремими видами економічної діяльності шляхом непрямого обчислення на макроекономічному рівні вартості товарів (робіт, послуг).

Але рівні тінзації економіки України, розраховані за допомогою цих методик, дуже різняться між собою (табл. 1) [6].

Таблиця 1

Розмір тіншової економіки в Україні у 2002–2010рр., %

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
За даними Мінекономрозвитку України	42	39	28	29	30	28	31	32	34
За даними Держстату	17,7	17,2	18,9	18,1	17,3	15,5	15,1	16,1	16,5

Розмір тіньової економіки за період 2002–2010 р.р. зменшився на 8% за даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі та на 1,2% за даними Держстату. Відповідно до розрахунків австрійського економіста Ф. Шнайдера рівень тіньової економіки в Україні складає понад 52% від офіційного ВВП [2].

Ключовими передумовами високого рівня тінізації національної економіки залишаються неефективним інституціональний базис регулювання підприємства та незадовільні умови здійснення підприємницької діяльності. За глобальним індексом конкурентоспроможності Україна у 2011 році посіла 89–е місце серед 139 країн світу. Експертами ВЕФ ситуація з інституційним розвитком України визнана ключовою проблемою, за компонентою «Інститути» Україна погіршила свій минулорічний результат (120 місце з 183 країн) це на 14 позиції. Це пов'язано з надзвичайно низькими оцінками експертів ситуацій у сфері захисту прав міноритарних власників (138 місце), захисту прав власності (135 місце), незалежності судової влади (134), тягаря державного регулювання (125), довіри до правоохоронних органів (122), організованої злочинності (116), прозорості державної політики (114) тощо [2].

Управління національною економікою України значною мірою залежить від тінізації економічних відносин. Зниження рівня тінізації економіки є передумовою досягнення цілей та ефективності заходів, передбачених Програмою економічних реформ на 2010–2014 роки. Пріоритетами детінізації економіки у контексті реалізації Програми економічних реформ є детінізація фінансових потоків, легалізація ринку праці та детінізація земельних відносин.

З.С. Варналій до основних пріоритетів економічних стратегій в Україні, які сприятимуть детінізації української економіки у стратегічному вимірі відносить:

1) стимулювання інвестиційних процесів. Потрібно розробити податкові стимули до інвестиційного використання кредитних ресурсів комерційних банків, звільнити від оподаткування частку прибутку підприємств, яка витрачається на інвестування;

2) контроль за регулярністю, повнотою виплат та своєчасною індексацією заробітної плати, соціальних платежів, стимулювання збільшення кількості робочих місць. З метою підтримки рівня доходів населення, що дозволило б зменшити схильність до діяльності у неофіційному секторі, потрібно якнайкраще використовувати безготівкові розрахунки з населенням, зокрема – за комунальні послуги;

3) запровадження прозорих та доступних механізмів кредитування реального сектору економіки та розв'язання платіжної кризи. Українська економіка потребує послідовної ремонетизації насамперед за рахунок «довгих грошей», безпечно здійснення якої може відбутися лише у тісному зв'язку зі збільшенням масштабів діяльності підприємств реального сектору;

4) підвищення професійного рівня управління персоналу підприємств України, забезпечення методичної та юридичної підтримки у складанні бізнес-планів, інвестиційних проектів, які забезпечуватимуть максимально ефективне цільове використання спрямованих до цих підприємств ресурсів [8].

Список використаних джерел

1. Державна програма детінізації економіки на 2001–2004 роки.
2. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання. – К. : ШСД, 2011. – 31 с.
3. Pleskachevskiy V. The underground economy a threat to democracy, development and the rule of law]. [Електричний ресурс] – режим доступу: <http://assembly.coe.int/ASP/Doc/Doclisting>.

4. <http://www.niss.lv/articles\716/>
5. А.В. Лісовий, С.В. Кирпа Збірник наукових праць НУ ДПСІ, №1, 2011. Методи виявлення та оцінювання тіньового сектору економіки.
6. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації. Монографія / За ред. З.С. Варналія, 2009р.

Annotation. *Identify the causes of the shadow economy, the level of shadow economy and priorities for legalization of the national economy.*

Key words: *shadow economy, the level of shadow economy, Toning economy, corruption, taxation, financial flows.*

УДК 33.05 (4)

Свідер О.П., асистент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВНОГО БОРГУ ТА ЗРОСТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЕКОНОМІК

Розглядаються аспекти зростання окремих європейських економік та проблема формування державного боргу в умовах формування економічного угруповання.

Ключові слова: *економічне угруповання, державний борг, зростання, ВВП, економічний союз, валютний союз.*

Європейський союз є найбільшим інтеграційним угрупованням у світі. Політичні ідеї, що виношувались століттями на теренах Старої Європи реалізувались у найамбіциозніший економічний проект. Однак умови інтеграції, її процес та наслідки далеко не однозначні. Крім того, майже 60 років формування ЄС трансформували та видозмінили відносини всередині економік.

Основною метою даного дослідження є спроба виявлення зв'язків та тенденцій між зростанням економік та їх борговим навантаженням в рамках найбільшого економічного угруповання світового господарства. Аналіз ситуації буде базуватись на використанні таких показників як темпи приросту ВВП, розмір державного боргу (% до ВВП) та приріст продуктивності праці (кількість виробленої продукції в розрахунку на одного працюючого). Такі показники вибрані через бажання прослідкувати наступний факт – викликано зростання ВВП внутрішніми чинниками зростання розмірів та ефективності економіки чи лише пов'язані із тіснішою інтеграцією в рамках угруповання (а відповідно рухом капіталів та внутрішнім кредитуванням).

На рис. 1. наведено середнє зростання продуктивності праці в розрахунку на одного працюючого до та після введення готівкового Євро. Як бачимо, можна відділити Німеччину від інших країн – після 1 січня 2002 року середнє зростання продуктивності праці хоч і зменшилось, однак залишилось на відносно високому рівні, який жодна з інших країн не може забезпечити. Для двох країн такі темпи поміняли знак і стали від'ємними (Іспанія та Португалія).

В випадку таких країн як Голландія, Бельгія та Франція продуктивність праці або залишилась незмінною або незначно (на рівні статистичної похибки) виросла. Загалом, якщо пов'язувати падіння вищезазначеного показника з введенням готів-

4. <http://www.niss.lv/articles\716/>
5. А.В. Лісовий, С.В. Кирпа Збірник наукових праць НУ ДПСІ, №1, 2011. Методи виявлення та оцінювання тіньового сектору економіки.
6. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації. Монографія / За ред. З.С. Варналія, 2009р.

Annotation. *Identify the causes of the shadow economy, the level of shadow economy and priorities for legalization of the national economy.*

Key words: *shadow economy, the level of shadow economy, Toning economy, corruption, taxation, financial flows.*

УДК 33.05 (4)

Свідер О.П., асистент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ПРОБЛЕМА ДЕРЖАВНОГО БОРГУ ТА ЗРОСТАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЕКОНОМІК

Розглядаються аспекти зростання окремих європейських економік та проблема формування державного боргу в умовах формування економічного угруповання.

Ключові слова: *економічне угруповання, державний борг, зростання, ВВП, економічний союз, валютний союз.*

Європейський союз є найбільшим інтеграційним угрупованням у світі. Політичні ідеї, що виношувались століттями на теренах Старої Європи реалізувались у найамбіциозніший економічний проект. Однак умови інтеграції, її процес та наслідки далеко не однозначні. Крім того, майже 60 років формування ЄС трансформували та видозмінили відносини всередині економік.

Основною метою даного дослідження є спроба виявлення зв'язків та тенденцій між зростанням економік та їх борговим навантаженням в рамках найбільшого економічного угруповання світового господарства. Аналіз ситуації буде базуватись на використанні таких показників як темпи приросту ВВП, розмір державного боргу (% до ВВП) та приріст продуктивності праці (кількість виробленої продукції в розрахунку на одного працюючого). Такі показники вибрані через бажання прослідкувати наступний факт – викликано зростання ВВП внутрішніми чинниками зростання розмірів та ефективності економіки чи лише пов'язані із тіснішою інтеграцією в рамках угруповання (а відповідно рухом капіталів та внутрішнім кредитуванням).

На рис. 1. наведено середнє зростання продуктивності праці в розрахунку на одного працюючого до та після введення готівкового Євро. Як бачимо, можна відділити Німеччину від інших країн – після 1 січня 2002 року середнє зростання продуктивності праці хоч і зменшилось, однак залишилось на відносно високому рівні, який жодна з інших країн не може забезпечити. Для двох країн такі темпи поміняли знак і стали від'ємними (Іспанія та Португалія).

В випадку таких країн як Голландія, Бельгія та Франція продуктивність праці або залишилась незмінною або незначно (на рівні статистичної похибки) виросла. Загалом, якщо пов'язувати падіння вищезазначеного показника з введенням готів-

кового Євро, то, наймовірніше, така ситуація пов'язана із відсутністю спільного механізму акумулювання та перерозподілу податків та втратою гнучкості у проведенні монетарної політики урядами окремих країн.

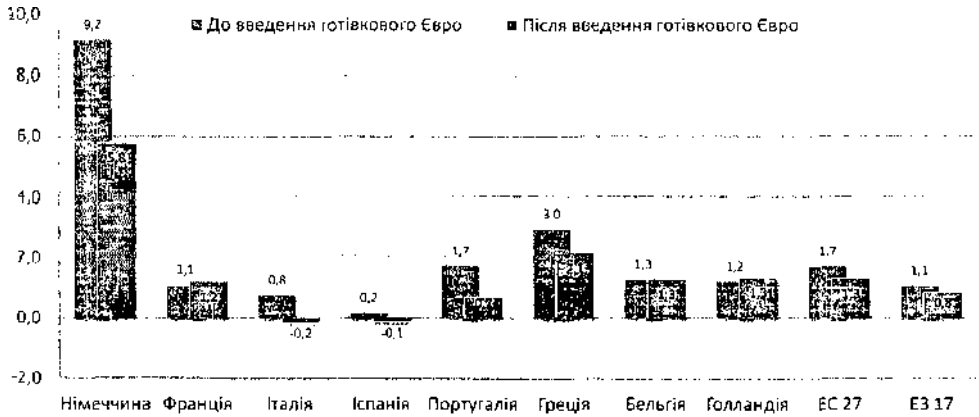

Рис. 1. Середнє зростання продуктивності праці за 5 років до та після введення готівкового Євро (вступу до Єврозони)* **.

* Джерело: [1]

** ЕС 27 – для Європейського Союзу загалом, ЕЗ 17 – для учасників Єврозони.

Динаміка державного боргу окремих країн ЄС наведена на рисунку 2. Рисунок ілюструє загальну тенденцію та демонструє майже однакову динаміку руху державного боргу для більшості країн. Загалом для країн ЄС рівень державного боргу майже не змінився з 1996 року і залишається на відмітці 80% ВВП. При цьому період з 1997 по 2006 роки можна назвати періодом відносно низького боргового навантаження (рівень державного боргу в країнах, що на сьогодні входять до ЄС, тримався на рівні 60%, не перевищуючи загальноприйнятту межу).

Окремі країни після 2007 року підвищили навантаження державним боргом до 145% ВВП (Греція), майже 120% (Італія). Причому чітко спостерігається групування навколо показників у 60%, 80–90% та 120–140%.

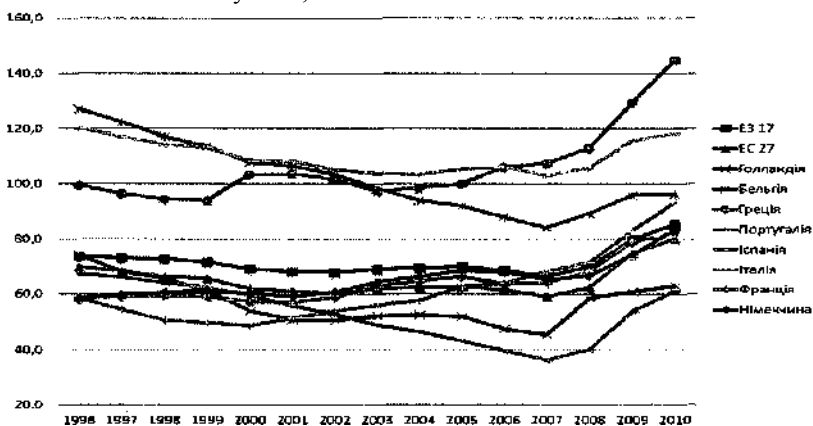

Рис. 2. Розмір державного боргу окремих країн Європейського Союзу, % до ВВП***.

* Джерело: [1]

** ЕС 27 – для Європейського Союзу загалом, ЕЗ 17 – для учасників Єврозони.

Висновки. Отже, неможливо констатувати саме причино-наслідковий зв'язок між вступом до ЄС чи Єврозони та падінням продуктивності праці і зростанням державного боргу. Однак, вже ж таки, наступні факти мають місце:

- загальний рівень продуктивності праці на одного працюючого після введення готівкового Євро впав майже у всіх країнах ЄС;
- лише в випадку Німеччини вищезгаданий показник продовжує залишатись на достатньо високому рівні (середнє значення після вступу до Єврозони – 5,8%);
- в деяких випадках після 2002 року рівень державного боргу почав зростати, однак абсолютно всі країни продемонстрували таке зростання після початку гострої фази світової економічної кризи (з 2007 року);
- за окремими винятками рівень державного боргу більшості країн складає принаймні верхній рівень для Єврозони (60%), а частіше – набагато вище.

Формування валютного союзу на території ЄС має достатньо давню історію, починаючи з створення єдиної європейської валютної системи у 1979 році. Однак достатньо очевидним є і той факт, що ця подія неоднозначна у економічному відношенні і найтяжчі час як у Євро, так і у країн, що входять до Єврозони попереду.

Список використаних джерел

1. European economic statistics // Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011.–2011 –211 pp.
2. Europe in figures – Eurostat yearbook 2011 // Luxembourg: Publications Office of the European Union – 2011 – 692 pp.
3. EU economic data pocketbook – 3–2010 // Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011.–2011,– 121 pp.
4. Government finance statistics – Summary tables 1/2001 – Data 1996–2010 // Luxembourg: Publications Office of the European Union. – 2011 – 37 pp.
5. Key figures on Europe // Luxembourg: Publications Office of the European Union. – 2010. – 245 pp.
6. Sustainable development in the European Union – 2011 monitoring report of the EU sustainable development strategy // Luxembourg: Publications Office of the European Union.– 2011 – 377 pp.
7. Офіційний сайт агенції Євростат Європейської Комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Annotation. The aspects of the individual growth of European economies and the problem of the formation of public debt in an economic union are analyzed.

Key words: economic integration, national debt, growth, GDP, economic union, monetary union.

УДК 338.242:658.567

Берлінг Р., Грибик І., Гавран В.

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Оцінка діяльності господарюючих суб'єктів є одним з найбільш дієвих мето-

** ЕС 27 – для Європейського Союзу загалом, ЕЗ 17 – для учасників Єврозони.

Висновки. Отже, неможливо констатувати саме причино-наслідковий зв'язок між вступом до ЄС чи Єврозони та падінням продуктивності праці і зростанням державного боргу. Однак, вже ж таки, наступні факти мають місце:

- загальний рівень продуктивності праці на одного працюючого після введення готівкового Євро впав майже у всіх країнах ЄС;
- лише в випадку Німеччини вищезгаданий показник продовжує залишатись на достатньо високому рівні (середнє значення після вступу до Єврозони – 5,8%);
- в деяких випадках після 2002 року рівень державного боргу почав зростати, однак абсолютно всі країни продемонстрували таке зростання після початку гострої фази світової економічної кризи (з 2007 року);
- за окремими винятками рівень державного боргу більшості країн складає принаймні верхній рівень для Єврозони (60%), а частіше – набагато вище.

Формування валютного союзу на території ЄС має достатньо давню історію, починаючи з створення єдиної європейської валютної системи у 1979 році. Однак достатньо очевидним є і той факт, що ця подія неоднозначна у економічному відношенні і найтяжчі час як у Євро, так і у країн, що входять до Єврозони попереду.

Список використаних джерел

1. European economic statistics // Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011.–2011 –211 pp.
2. Europe in figures – Eurostat yearbook 2011 // Luxembourg: Publications Office of the European Union – 2011 – 692 pp.
3. EU economic data pocketbook – 3–2010 // Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2011.–2011,– 121 pp.
4. Government finance statistics – Summary tables 1/2001 – Data 1996–2010 // Luxembourg: Publications Office of the European Union. – 2011 – 37 pp.
5. Key figures on Europe // Luxembourg: Publications Office of the European Union. – 2010. – 245 pp.
6. Sustainable development in the European Union – 2011 monitoring report of the EU sustainable development strategy // Luxembourg: Publications Office of the European Union.– 2011 – 377 pp.
7. Офіційний сайт агенції Євростат Європейської Комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Annotation. The aspects of the individual growth of European economies and the problem of the formation of public debt in an economic union are analyzed.

Key words: economic integration, national debt, growth, GDP, economic union, monetary union.

УДК 338.242:658.567

Берлінг Р., Грибик І., Гавран В.

Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Оцінка діяльності господарюючих суб'єктів є одним з найбільш дієвих мето-

дів управління, основним елементом обґрунтування управлінських рішень. В умовах становлення ринкових відносин метою такого обґрунтування, що включає різні напрями – правове, економічне, виробниче, фінансове, екологічне та ін., є забезпечення стійкого розвитку прибуткового, конкурентоздатного підприємства. Однак, на даному етапі не до кінця визначеною є екологічна складова цього процесу управління.

Ключові слова: екологічна інтеграція, екологічне підприємництво, економічний потенціал, екологічний потенціал.

Постановка проблеми. Євроінтеграційний процес України об'єктивно полягає у формуванні спільного з Європейським Співтовариством (ЄС) екологічного, економічного, соціального, політичного та правового простору, який нині утворюють значна кількість держав. Україна, будучи складовою цього геополітичного простору та водночас екосистемною складовою загальноєвропейських природних багатств, безумовно впливає на їх стан і якість. В свою чергу, зазнаючи зворотного впливу європейських екологічних чинників, Україна має належним чином сприймати тенденції екологічної політики ЄС, адаптуючи їх до національної екологічної політики, але у контексті формування екологічно безпечного європейського простору. Тому від існуючого рівня і якості напрацювання й впровадження політико-економічних та організаційних механізмів європейської екологічної інтеграції залежить і рівень розв'язання її власних екологічних проблем, які, по суті, є транснаціональними і глобальними [1].

Формування цілей статті. Цілі статті були визначені наступні :

- провести аналіз європейських підходів до розуміння суті і доцільності функціонування екологічного підприємництва;
- розібрати і визначити складові «екологічного потенціалу» підприємства;
- визначити місце «екологічного потенціалу» і запропонувати методикку щодо рівня оцінки його використання.

Аналіз публікацій і досліджень. Декларування і визнання факту вступу до ЄС як стратегічного пріоритету неминуче ставить перед Україною ряд питань стосовно подальшої стратегії реформування національної економіки, адекватної принципам регулювання суспільної самоорганізації, що існує в європейській спільноті. Одним із провідних засобів здійснення такої стратегії має стати економічний механізм природокористування та природовідтворення.

Існуючий в Україні економічний механізм екологічного управління переважно оперує групою таких регуляторів екологічної поведінки товаровиробників, які змушують їх обмежувати свою природоруйнівну діяльність згідно з вимогами нормативних актів, постанов і законів. Водночас, реалії вітчизняного екологічного управління переконують, що економічні інструменти зазвичай виконують роль фіскальних платежів, а функціонування еколоґо-економічних регуляторів виступає засобом нагромадження фінансових ресурсів у окремих осіб. Цей висновок відображає ситуацію, що склалася на всіх рівнях господарювання. Крім того, досі чимало еколоґо-економічних інструментів існують лише на рівні законодавчих положень, не будучи реалізованими та впровадженими у практику господарювання.

Явна спрямованість вітчизняного економічного механізму екологічного регулювання на пріоритет методу примусу («батога») стосовно природокористувачів, які працюють у нинішніх складних економічних і соціальних умовах, аж ніяк не стимулює їх зацікавленість у дотриманні екологічних норм і зниженні техногенних

навантажень на природу. Цей механізм не спонукає їх до впровадження екологічно безпечних способів ведення господарства, сковує природозберігаючу діяльність, обмежує впровадження інноваційних екологоорієнтованих технологій, що призводить до законотвірної погіршення якості довкілля. Тим самим виявляється неконструктивність економічного інструментарію існуючого механізму, який не здатний заохотити суб'єктів господарювання на досягнення екологічних цілей і створити сприятливі фінансові умови для впровадження природоохоронних заходів.

Основні недоліки вітчизняного економічного механізму екологічного управління полягають у тому, що він:

- не набув необхідного розвитку;
- не спроможний зацікавити суб'єктів господарювання у проведенні природоохоронних заходів;
- не кореспондує з іншими економічними показниками господарської діяльності;
- недостатньо оперативної й ефективно реагує на динаміку економічних і екологічних процесів у державі.

З описаного випливає, що такий механізм природокористування та природоохоронної діяльності не спроможний спонукати прогресивні екологорієнтовані структурні зрушення як у техніко-технологічній базі суспільного виробництва, так і у національному господарстві.

По суті, через відсутність нині моделі якісного, ефективного економічного механізму природокористування та природоохоронної діяльності завдаються збитки суспільному виробництву. Тому на даний час стоїть завдання щодо опрацювання та впровадження економічно обґрунтованої та екологічно доцільної вітчизняної системи регуляторів еколого-економічної поведінки суб'єктів господарювання, яка би була адекватна завданню гармонізації та інтеграції економічної, екологічної й соціальної стратегії реформування суспільства, міжнародній ідеї сталого, збалансованого з можливостями природи, розвитку спільноти на засадах екологічного підприємництва.

Екологічне підприємництво це багатогалузева сфера підприємницької діяльності яка може забезпечувати не тільки екологічний, але й значний економічний ефект у загальнодержавному масштабі. В Європейському Союзі створено потужний ринок екологічних робіт, товарів і послуг, який охоплює майже всі стратегічні напрями сталого розвитку:

- зміна нестійких моделей виробництва і споживання (ресурсозберігаючі технології і техніки, природоохоронне обладнання);
- сприяння більш екологічно чистому виробництву;
- сприяння ефективному і безпечному поводженню з відходами, зведення до мінімуму обсягів відходів;
- підвищення якості навколишнього природного середовища, відтворенню порушених екосистем, ландшафтів;
- сприяння розвитку системи екологічних оцінок, екологічного аудиту, інжинірингу, маркетингу;
- страхування екологічної відповідальності, екологічних ризиків.

Через екологічне підприємництво залучаються значні обсяги природоохоронних природовідтворювальних інвестицій [1].

Отже, з огляду на недовіру існуючих методів екологічного управління в

Україні. реалії та прогнозовані тенденції функціонування національного господарства в перехідний період, і маючи нагоду врахувати світовий досвід екологічного регулювання, необхідно в найкоротший термін запровадити таку систему економічних регуляторів природокористування, яка базуватиметься на комбінації інструментів, що, насамперед, економічно зацікавлять, й, врешті-решт, примусять господарюючі суб'єкти до реалізації природоохоронних і ресурсозберігаючих заходів.

Важливим критерієм оцінки екологізації підприємства, на нашу – думку, міг би стати показник, що описує суть даного процесу і володіє прихованими можливостями щодо економічного зростання, і який з певних причин не використовується на даний час – екологічний потенціал підприємства. Даний вид потенціалу є складовим елементом економічного потенціалу.

Екологічний потенціал досить рідко зустрічається в наукових працях, зокрема як складову економічного потенціалу він згадуються у працях вчених [2, с. 14; 3, с. 9, 4] де, на нашу думку, його роль є не до кінця визначена і оцінена.

Виклад основного матеріалу. Варто відмітити, що екологічний потенціал виявляє значний вплив на практично всі складові економічного потенціалу підприємства. Цей вплив проявляється шляхом його дії на процеси відновлення і функціонування всіх видів його складових, якими підприємство володіє. Так, забруднення навколишнього середовища впливає на виробничий потенціал підприємства внаслідок пришвидшеного зносу і передчасного виходу з ладу основних виробничих фондів. Вплив екологічного потенціалу на фінансовий потенціал, відбувається відволікання інвестиційних ресурсів в природоохоронну діяльність, а це виключає можливість їх прибуткового вкладення в інші інвестиційні проекти. Кадровий потенціал підприємства понижується внаслідок підвищення текучості кадрів, що не задоволені екологічним станом місця праці чи проживання, а також через зниження якісного стану індивідуального потенціалу робітників в результаті підвищення захворюваності, що викликані забрудненням навколишнього середовища на підприємстві.

У нормальних екологічних умовах зниження величини виробничого потенціалу підприємства відбувається природним чином в результаті нормативного виходу основних фондів, запасів сировини і матеріалів. В умовах забруднення довкілля зношення економічних ресурсів збільшуються, а виробничий потенціал знецінюється швидшими темпами. Його відтворення сповільнюється, і на початок чергового циклу використання потенціалу його величина не досягає первинного рівня. Як наслідок – робочий період економічних ресурсів скорочується і потрібна частіша їх заміна на нові. Це, у свою чергу, припускає прискорене накопичення засобів на реновацію зношених ресурсів і, отже, збільшення витрат виробництва. Підприємства з низьким екологічним рівнем характеризуються значним споживанням природних ресурсів, відходами утворюючими технологіями з високим рівнем забруднення довкілля. Вони вимагають значних капітальних вкладень природоохоронного призначення. Це знижує їх інвестиційну привабливість, а значить, і інвестиційний потенціал [5].

Розглядаючи питання екологічного потенціалу підприємства слід відзначити, що його елементами є ті витрати, що утворюються на підприємстві і стосуються його екологічної складової.

Для оцінки рівня використання екологічного потенціалу підприємства пропонується застосувати метод декомпозиції. Метод декомпозиції дозволяє визначити

залежність сукупного екологічного потенціалу підприємства від окремих його підсистем у вигляді функціонала $N=f(x_i)$, де x_i – характеризує i -ту підсистему екологічного потенціалу підприємства. Враховуючи односпрямований характер залежності між N та x , можна стверджувати, що цілеспрямований вплив на будь-яку i -ту підсистему сприяє зростанню екологічного потенціалу підприємства. Таке зростання можна виразити у вигляді функціоналу $N=f(lx_i)$, де lx_i – обсяг інвестицій в i -ту підсистему.

У даному випадку під інвестиціями слід розуміти не тільки прямі капіталовкладення, а й будь-які витрати, пов'язані з удосконаленням організації, управління, планування та контролю.

Для практичної реалізації методу декомпозиції при оцінці рівня використання екологічного потенціалу підприємства необхідно впорядкувати окремі його підсистеми та визначити взаємозв'язки між ними. При цьому взаємозв'язки повинні бути встановлені включно до найпростіших елементів окремих підсистем екологічного потенціалу підприємства. Така процедура може бути реалізована в чотири етапи. На першому етапі визначаються самостійні підсистеми екологічного потенціалу: ресурсна, забруднення навколишнього середовища, порушення ландшафтів, дія на біологічні та матеріальні об'єкти, вплив від дії надзвичайних ситуацій, тощо. На другому – проводиться деталізація складових першого рівня. Третій рівень декомпозиції відповідним чином являє собою структуру складових другого рівня. На цьому рівні потенціал деталізується за окремими видами ресурсів, що його формують. Четвертий рівень декомпозиції деталізує предмети діяльності в межах третього рівня. На рис. 1 зображений фрагмент декомпозиції екологічного потенціалу підприємства.

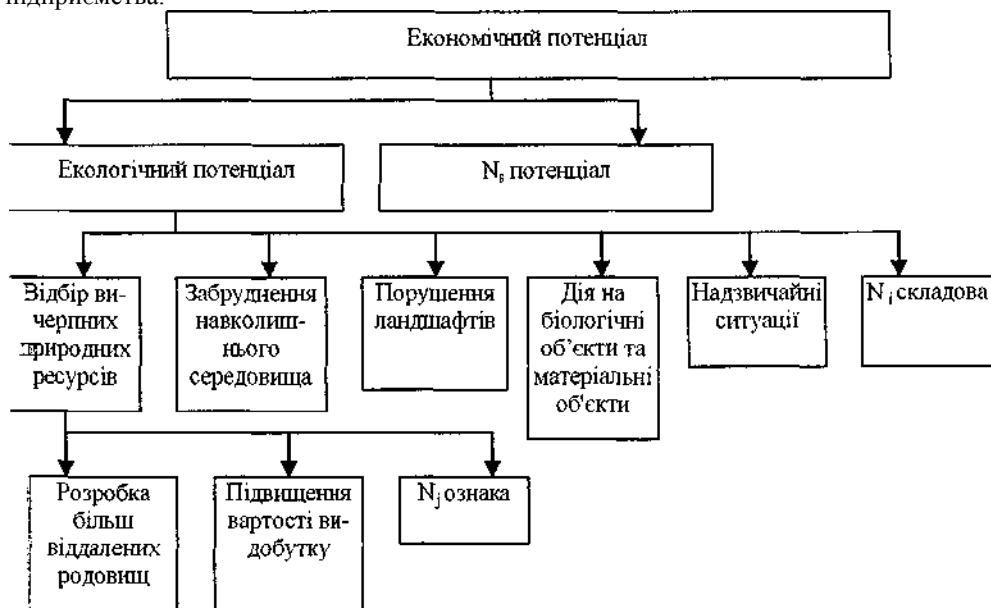

Рис. 1. Структура еколого-економічного потенціалу підприємства

Відповідно до методу декомпозиції екологічний потенціал підприємства в більш загальному вигляді рекомендується визначати за формулою:

$$N = \sum_{i=1}^R N_i * k_i \quad (I)$$

де N_s – кількісний або якісний показник використання i -го компонента екологічного потенціалу підприємства; k_i – коефіцієнт значущості i -го компонента екологічного потенціалу (визначається за допомогою експертів); R – кількість складових екологічного потенціалу підприємства.

За своєю суттю метод декомпозиції є комплексним. У ньому поєднується метод формальної оцінки показника використання i -го компонента економічного потенціалу підприємства (N_i) і експертної оцінки значущості i -го компонента економічного потенціалу (k_i). Причому k_i для різних рівнів розрахунку може мати різні значення.

В подальшому, при розробленні системи показників для регулювання використання екологічного потенціалу, доцільно перейти до індексних показників. Основна проблема при цьому полягатиме у визначенні питомої ваги індексів-чинників, тобто у визначенні коефіцієнтів значущості i -го компонента екологічного потенціалу підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Економічний потенціал підприємства є складною, ієрархічно структурованою, динамічною системою. Кожна із підсистем економічного потенціалу, зокрема і екологічна залежить від оптимального поєднання окремих видів економічних ресурсів, що залучаються у виробничий процес, рівня організації виробництва та праці, ефективності системи управління.

При оцінці екологічного потенціалу підприємства враховується загальна величина екологічних складових, якими розпоряджається підприємство, та економічні результати від їх раціонального використання.

Дослідження екологічного потенціалу підприємства дозволили виявити його інтегральні властивості. Аналізуючи окремі його структурні елементи вдається встановити оптимальні пропорції витрат підприємства на формування, підтримку та розвиток цих окремих структурних складових цього екологічного потенціалу. Пропорції витрат при цьому повинні встановлюватися на основі аналізу коефіцієнтів, що визначають можливість кожного структурного елемента екологічного потенціалу впливати на кінцеві показники діяльності підприємств. При цьому механізм їх взаємодії залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників (економічний клімат в державі, рівень нормативно-правового забезпечення, тощо).

Маючи проаналізовані і визначені складові екологічних витрат процес планування дасть можливість більш чіткіше визначити орієнтир майбутньої діяльності організації і її позицій на ринку. Внаслідок таких дій робота підприємства в даному напрямку буде визначена як стратегічно так і тактично, що надасть йому конкурентних переваг на ринку і більш стабільну роботу в майбутньому.

Список використаних джерел

1. <http://www.ecoleague.net/34903999-501.html>
2. Дорошенко Ю.А. Экономический потенциал территории. – СПб.:Химия, 1997,– 237 с.
3. Социально-экономический потенциал региона: проблемы оценки, использования и управления / Под ред. А.И. Татаркина. – Екатеринбург: Уральское отд. РАНД 997. – 379 с.
4. Балацкий О.Ф. Теория и практика оценки экономического ущерба в Украине // вісник

СумДУ, серія Економіка. Соціально–гуманітарні науки.–1994.–№1. – С 138–145.

5. Е.В. Лапин. Методы учета экологического фактора при оценке экономического потенциала предприятия. Вісник СумДУ Серія Економіка. – 2005 – № 2. – С. 123–130.

Annotation. *An estimation of activity of managing subjects is one of the most effective methods of management, by the basic element of ground of administrative decisions. In the conditions of becoming of market relations by the aim of such ground that includes different directions, – legal, economic, productive, financial, ecological and other, there is providing of steady development profitable, competitive enterprise. However, on this stage not to the end certain is an ecological constituent of this process of management.*

Key words: *ecological integration, ecological enterprise, economic potential, ecological potential.*

УДК 330.322.011

Буторіна В.Б., асистент Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка

ЭФЕКТИВНІСТЬ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ НАУКОЄМНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Стаття аналізує класифікацію інноваційної інфраструктури. Також визначаються функції інфраструктури ринку наукоємної продукції і методика її аналізу.

Ключові слова: *інфраструктура, наукоємна продукція, інновації.*

Актуальність теми дослідження. Інноваційна інфраструктура є важливим фактором розвитку інноваційних процесів у наукоємних галузях промисловості, будучи інституційним полем, на якому створюється і впроваджується наукоємний продукт. Але актуальна сьогодні інноваційна модель розвитку економіки позбавлена адекватного інфраструктурного забезпечення. Обмеженою є кількість підприємств інфраструктури, організаційна структура, законодавча база. Чітко не розмежовані базові та інфраструктурні об'єкти інноваційної діяльності. На відміну від промисловості в інноваційній сфері це розмежування неявне.

Аналіз досліджень з даної теми. Українські економісти Лукін С.Ю. та Козаченко Л.П. вивчають структуру світового ринку наукоємної продукції, Паладій М.В. розглядає шлях розвитку інноваційної інфраструктури. Соколенко С.І. вказує на переваги кластерного розвитку ринку наукоємної продукції в Україні.

Мета дослідження. Розглянути склад інноваційної інфраструктури і показати порядок аналізу її розвитку.

Виклад основного матеріалу.

Базову субстанцію інноваційної діяльності у наукоємній сфері складає інтелектуальна творча праця інноваторів (їх колективів). Решта – інфраструктура, що створює умови для такої праці. Існують наукоємні підприємства, які працюють комплексно по створенню інноваційного продукту, а також такі, підключаються лише на певному етапі життєвого циклу інновації.

Елементи організаційно-господарської інфраструктурами сприяють розвитку та підвищенню ефективності інноваційної діяльності. Існують підприємства та організації, що виконують за замовленням наукоємних підприємств роботи проє-

СумДУ, серія Економіка. Соціально–гуманітарні науки.–1994.–№1. – С 138–145.

5. Е.В. Лапин. Методы учета экологического фактора при оценке экономического потенциала предприятия. Вісник СумДУ Серія Економіка. – 2005 – № 2. – С. 123–130.

Annotation. *An estimation of activity of managing subjects is one of the most effective methods of management, by the basic element of ground of administrative decisions. In the conditions of becoming of market relations by the aim of such ground that includes different directions, – legal, economic, productive, financial, ecological and other, there is providing of steady development profitable, competitive enterprise. However, on this stage not to the end certain is an ecological constituent of this process of management.*

Key words: *ecological integration, ecological enterprise, economic potential, ecological potential.*

УДК 330.322.011

Буторіна В.Б., асистент Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка

ЭФЕКТИВНІСТЬ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ НАУКОЄМНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Стаття аналізує класифікацію інноваційної інфраструктури. Також визначаються функції інфраструктури ринку наукоємної продукції і методика її аналізу.

Ключові слова: *інфраструктура, наукоємна продукція, інновації.*

Актуальність теми дослідження. Інноваційна інфраструктура є важливим фактором розвитку інноваційних процесів у наукоємних галузях промисловості, будучи інституційним полем, на якому створюється і впроваджується наукоємний продукт. Але актуальна сьогодні інноваційна модель розвитку економіки позбавлена адекватного інфраструктурного забезпечення. Обмеженою є кількість підприємств інфраструктури, організаційна структура, законодавча база. Чітко не розмежовані базові та інфраструктурні об'єкти інноваційної діяльності. На відміну від промисловості в інноваційній сфері це розмежування неявне.

Аналіз досліджень з даної теми. Українські економісти Лукін С.Ю. та Козаченко Л.П. вивчають структуру світового ринку наукоємної продукції, Паладій М.В. розглядає шлях розвитку інноваційної інфраструктури. Соколенко С.І. вказує на переваги кластерного розвитку ринку наукоємної продукції в Україні.

Мета дослідження. Розглянути склад інноваційної інфраструктури і показати порядок аналізу її розвитку.

Виклад основного матеріалу.

Базову субстанцію інноваційної діяльності у наукоємній сфері складає інтелектуальна творча праця інноваторів (їх колективів). Решта – інфраструктура, що створює умови для такої праці. Існують наукоємні підприємства, які працюють комплексно по створенню інноваційного продукту, а також такі, підключаються лише на певному етапі життєвого циклу інновації.

Елементи організаційно-господарської інфраструктурами сприяють розвитку та підвищенню ефективності інноваційної діяльності. Існують підприємства та організації, що виконують за замовленням наукоємних підприємств роботи проє-

ктно-конструкторського та дослідно-експериментального характеру, будучи відокремленими чи у складі інших комплексів. За функціональним призначенням їх відносять до матеріально-технічної інфраструктури.

Важливу роль відіграють також елементи інфраструктури, що надають фінансове, інформаційне, кадрове (інтелектуальний капітал) забезпечення. Вони створюють ресурсні умови для забезпечення інноваційної діяльності.

Таблиця 1.

Склад і класифікація інноваційної інфраструктури

Призначення	Вид	Організаційна форма
Матеріально-технічне забезпечення інноваційної діяльності	Організаційно-господарська інфраструктура	Технопарки; технополіси; бізнес-інкубатори; наукогради; окремі інноваційні підприємства; фірми та центри з надання інфраструктурних послуг
	Дослідно-експериментальна інфраструктура	Наукові парки, центри, інститути, лабораторії; технологічні центри; науково-технологічні центри; дослідно-експериментальні полігони, центри, лабораторії, ділянки
	Проектно-конструкторська інфраструктура	Проектні інститути, фірми; проектно-конструкторські фірми, бюро, лабораторії, ділянки
Ресурсне забезпечення інноваційної діяльності	Фінансово-економічна інфраструктура	Спеціалізовані державні чи комунальні інноваційні позабанківські фінансово-кредитні установи; фонди, фірми, банки венчурного інвестування
	Інформаційно-комунікаційна інфраструктура	Глобальні інформаційні мережі; Інтернет; науково-технічні фонди; наукові бібліотеки; інформаційні бази даних; депозитарна система
	Кадрова інфраструктура	Заклади вищої та середньої освіти з підготовки спеціалістів відповідного профілю знань; центри, школи. Училища зі спеціальної професійної підготовки; центри та навчальні заклади з підготовки і перепідготовки спеціалістів у сфері інноваційної діяльності
Загальносистемне забезпечення інноваційної діяльності	Нормативно-правова інфраструктура	Закони України з інноваційної діяльності; податкове законодавство, що стосується інноваційної діяльності; державні та місцеві нормативні акти з функціонування інноваційних підприємств; юридичні та консалтингові фірми
	Експертно-сертифікаційна і патентна інфраструктура	Патентні відомства; державні та приватні компанії, фірми, лабораторії та установи з правами проведення експертизи і реєстрації інноваційних проектів, а також сертифікації інноваційної продукції
	Комерційно-комунікаційна інфраструктура	Торгівельні мережі; виставкові комплекси; фірми маркетингової підтримки; рекламні агенції та фірми; транспортна система; сервісні центри з надання послуг з освоєння; обслуговування інноваційної продукції

Широким є поле інфраструктурних послуг, що створюють інституційну ос-

нову інновацій (інфраструктура загально системного забезпечення). Це зумовлено тим, що результатом інноваційної діяльності в наукоємній сфері є створення нового наукоємного продукту, який потребує реєстрації і захисту.

Критерієм успішної інноваційної діяльності наукоємних підприємств є частка продукції, що потрапляє на ринок. Це забезпечується шляхом комерціалізації інтелектуального продукту впродовж його життєвого циклу.

Наведені вище особливості розглянемо у вигляді класифікації інноваційної інфраструктури (таблиця 1). У складі інфраструктури з фінансового забезпечення інноваційних проектів поширення набув венчурний бізнес. Він сприяє впровадженню найновіших досягнень НТП у виробництво і мінімізує фінансові ризики інвесторів.

Усі наукові парки мають у своєму складі університет або інший навчальний заклад, що є його ядром. Тому освіта і наука є найважливішою складовою інноваційного розвитку наукоємних галузей. Проте це не можливо, коли у вищих навчальних закладах не проводяться серйозні фундаментальні і прикладні дослідження, а міністерство не має загального предмету керування. Тоді втрачається синергетичний ефект, який об'єднує підготовку та використанням наукових кадрів [3, С.27–36].

Об'єкти інфраструктури ринку наукоємної продукції виконують функції:

1. Упорядкування ринкових відносин, їх правовий супровід.
2. Сприяння реалізації інтересів суб'єктів ринкових відносин.
3. Регулювання грошового обігу, акумулювання тимчасово вільних коштів.
4. Задоволення суспільних потреб щодо ефективного функціонування ринку.

Макроекономічні параметри розвитку інфраструктури ринку наукоємної продукції за структурно-функціональним методом слід оцінювати за схемою:

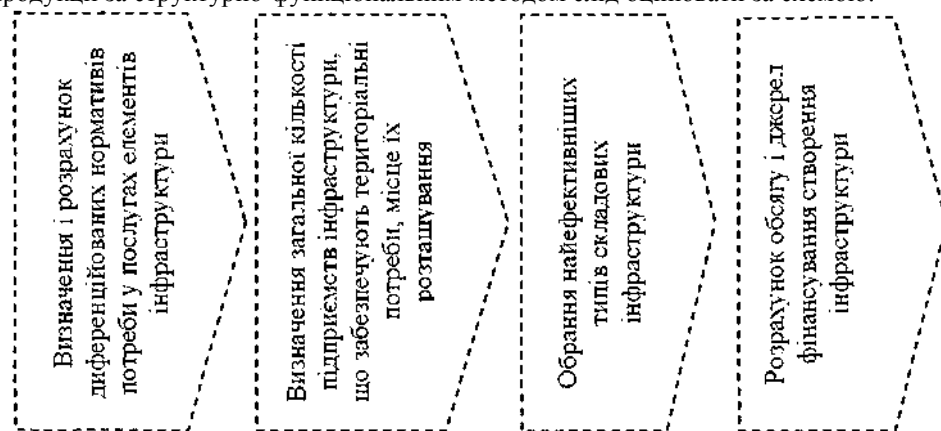

Рис. 1. Оцінка параметрів розвитку інфраструктури ринку наукоємної продукції

Наведемо формулу розрахунку інтегрального показника розвитку інфраструктури ринку наукоємної продукції (D):

$$D = \sum \lambda_i^1 \cdot Q_i, \quad (1)$$

де λ_i^1 – вага i -ої галузі інфраструктури;

Q_i – адитивний показник розвитку i -ої галузі інфраструктури:

$$Q_i = \sum \lambda_k^2 \cdot Q_{ki} + \sum \lambda_s^3 \cdot Q_{si}, \quad (2)$$

де λ_k^2, λ_s^3 – відповідно вага k -го кількісного і s -го якісного показника;

Q_{ki}, Q_{si} – відповідно k -ий відносний якісний і s -ий відносний кількісний показник розвитку i -ої галузі інфраструктури.

Щоб розрахувати кількість підприємств інфраструктури ринку наукоємної продукції для забезпечення територіальних потреб і їх розташування, варто врахувати доступність існуючих інфраструктурних елементів, визначивши:

– радіус обслуговування (R):

$$R = \sqrt{\frac{S}{\pi}}, \quad (3)$$

де S – площа території, що обслуговується інфраструктурним елементом.

– витрати часу споживачів до надання інфраструктурних послуг:

$$T = \frac{RP}{V}, \quad (4)$$

де T – витрати часу покупців на проїзд до ближчого об'єкту інфраструктури;

P – щільність населення;

V – швидкість переміщення покупців.

Метод торгово-економічного градієнта (Z) використовують для оцінки локальної концентрації елементів інфраструктури:

$$Z = \frac{Z_p - Z_c}{d}, \quad (5)$$

де Z_p, Z_c – рівень товарообігу на квадратний метр торговельної площі на периферійних і розташованих у центрі підприємствах відповідно;

d – відстань від центру до периферії, км.

Розширення інфраструктури ринку наукоємної продукції сповільнюється з причин об'єктивного і суб'єктивного характеру: неузгодженість роботи торговельних та транспортних організацій; дефіцит фінансових ресурсів; неефективна система кредитування; недостача складських площ; відсутність в регіонах сформованої структури роздрібно й оптової торгівлі [2, С. 26–29].

Оскільки інфраструктура має міжгалузевий характер, виконуючи інтеграційну функцію між галузями виробництва, регіонами, державами, а також виконує функцію забезпечення, особливою є роль у розвитку інфраструктури міжгалузевих органів влади (місцевої, регіональної, державної, міжнародної).

Малим, великим, адміністративним, економічним і геополітичним регіонам притаманні проблеми розвитку інфраструктури (табл. 2).

Проблеми розвитку інфраструктури регіонів

Проблеми, пов'язані з недооцінкою ролі та місця інфраструктури в житті суспільства (економічний підхід до розвитку)	Проблеми, пов'язані з багатогалузевим складом інфраструктури
Відсутність обґрунтованих пропорцій у виділенні коштів на розвиток господарства і інфраструктури	Відсутність єдиного замовника розвитку інфраструктури
Незбалансований розвиток виробничої і соціальної інфраструктури	Некоординоване виділення коштів: необхідність створення для цього спеціальних фондів
Залишковий принцип розвитку інфраструктури	Експлуатація об'єктів інфраструктури різними відомствами
Відсутність відпрацьованих механізмів проведення регіональної політики шляхом розвитку інфраструктури	Наявність різних стандартів і підходів до розвитку інфраструктури в різних відомствах

Розв'язання вказаних проблем пов'язано з політичною і соціальною стабільністю, рівнем розвитку (політичної, економічної, науково-технічної, екологічної тощо) культури в регіонах. У цій кропіткій тривалій роботі, провідну роль виконує держава і державні організації.

Безперервне вдосконалення за вимогами ринку складових ринкової інфраструктури, їх гармонійна взаємодія забезпечать реалізацію ринкових механізмів всієї економіки держави. Головним елементом інституційної трансформації народного господарства є зміна ролі держави (адміністративна і судова реформа) [1, С. 54–56].

Ефективний розвиток інфраструктури ринку наукоємної продукції вимагає реалізації структурно-функціонального підходу до створення її цілісного комплексу. Для цього необхідно:

- визначити стратегію розвитку інфраструктури з мінімальним кількісно-якісним співвідношенням елементів і їх раціональним розміщенням;
- забезпечити стимулюючу та ініціативно-регулюючу участь місцевої влади у формуванні територіального інфраструктурного комплексу;
- врахувати вплив зовнішніх і внутрішніх факторів розвитку інфраструктурного комплексу [2, С. 26–29].

Список використаних джерел

1. Інфраструктурне забезпечення конкурентоспроможної економіки регіонів (методологія і механізми): Монографія. П.Ю. Беленький: НАН України. Інститут регіональних досліджень. 2002. – 308 с.
2. Борисенко М.А. Інфраструктура товарного ринку: Конспект лекцій. – Харків: ХНЕУ, 2006.– 130с.
3. Якубовский Н. Инфраструктура – фактор ускорения инновационного развития промышленности // Экономика Украины. – 2007, №2.

Annotation. *The article analyses classification of innovative infrastructure. The functions of infrastructure of market of science holder product and method of its analysis are also determined.*

Key word: *infrastructure, science holder product, innovations.*

ІННОВАЦІЙНИЙ ФАКТОР У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Стаття ставить за мету дослідити розширену модель факторів економічного зростання на сучасному етапі. Особливу увагу приділено аналізу інноваційного фактора та його зв'язкам із рештою чинників економічного зростання.

Ключові слова: економічне зростання, фактори пропозиції, інноваційний фактор зростання.

Постановка проблеми. Економічне зростання є узагальненим критерієм результативності функціонування національної економіки. Відповідно, забезпечення високої ефективності його факторів є ключовим завданням будь-якої економічної системи. Еволюційний розвиток забезпечує трансформацію усталених взаємодій, диверсифікує методи досягнення стійкого економічного зростання та тим чи іншим чином трансформує систему його факторів. З іншого боку, конкурентне середовище також стимулює суб'єктів економічної діяльності до пошуку нових шляхів забезпечення зростання. Обидва процеси визначають новітній інноваційний фактор як ключовий у системі досягнення стійкого, наздоганяючого або випереджаючого типу економічного зростання. Відповідно, його дослідження у економічній науці має високу як теоретичну, так і практичну цінність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження інновацій, інноваційної економіки та відповідного напрямку розвитку можна знайти у працях Ю. Бажала, А. Гейця, Я. Жаліла, В. Семиноженка, Л. Федулової та інших. Разом із тим, у вітчизняній економічній науці не є вичерпним дослідження зв'язку інноваційного фактора з іншими чинниками економічного зростання. Ще більшу проблему являє собою його застосування у практичній діяльності вітчизняних підприємств, які у прагненні до швидкої віддачі у більшості акцентують увагу на екстенсивному забезпеченні економічного зростання.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження інноваційного фактора та його взаємодії з рештою чинників економічного зростання на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Фактори економічного зростання виступають фундаментальною основою забезпечення процесу та визначають можливості збільшення реального обсягу виробництва, підвищення ефективності та якості зростання. Центральним аспектом всіх моделей економічного зростання при цьому є визначення його оптимальних темпів та комбінації факторів, які задаються балансом потреб та можливостей суспільства у довгостроковій перспективі.

Загальна історія та конкретні приклади економічного зростання так чи інакше являють собою результат взаємодії окремих його факторів. У відповідності із зміною їх впливу на економічне зростання різні дослідники диференціюють як стадії економічного розвитку, так і країни, що вступають у ту чи іншу фазу. Зокрема, У. Ростоу визначає країни традиційного, індустріального, зрілого типу, Д. Белл та ряд його послідовників – доіндустріальні, індустріальні та постіндустріальні економіки, А. Меддісон при дослідженні фаз розвитку капіталізму поділяє стадії розвитку на

аграрну та промислову, Е. Тоффлер, формулюючи прогноз майбутнього людства, визначає сучасну стадію як початок інформаційного етапу розвитку продуктивних сил людського суспільства [1, с.95].

Звідси, на нашу думку, доцільним буде охарактеризувати зміни у структурі факторів економічного зростання та розвитку в умовах інноваційної економіки у порівнянні з загальноприйнятими розумінням.

Класична економічна наука визначає фактори економічного зростання як певні умови, що створюють у певному співвідношенні органічну єдність і забезпечують посередництвом виробництва можливість підвищення благополуччя громадян та вирішення соціально-економічних проблем, що виникають у процесі відтворення [2, с. 10].

Найбільш повна, на нашу думку, класифікація розрізняє серед класичних факторів економічного зростання фактори попиту, пропозиції та розподілу. Комплексний підхід на подібних началах також описаний у одному з перших посібників з економіки (авторів К. Макконнелла та С. Брю), виданих на пострадянському просторі. Автори зазначають, що економічне зростання будь-якої країни визначається шістьма основними групами факторів, чотири із яких пов'язані із фізичною можливістю економіки до росту – факторами пропозиції (кількість та якість природних ресурсів, трудових ресурсів, об'єм основного капіталу, розвиток технологій), факторами попиту (метою яких є активізація сукупного попиту в країні), та факторами ефективності (забезпечення максимальної ефективності виробництва, розподілу та споживання) [5, с.395–396].

Наукові дослідження приділяють найбільшу увагу факторам пропозиції. Зазначається, що провідними факторами економічного зростання залишаються земля, праця та капітал (із класичної трьохфакторної моделі, відомої з часів Ж.Б. Сея), з додаванням факторів підприємницького хисту, інформації, науково-технічного прогресу тощо. Разом із тим, підкреслюється суттєвий вплив політичних та економічних інституцій, форм власності та суспільних відносин, релігійних та культурно-ментальних особливостей різноманітних націй та народностей [4, с. 67].

Сучасний етап суспільного розвитку є відмітним тим, що вводить у факторну модель особливий вид ресурсу – інноваційний, який виділяється як базовий в умовах інтенсивного розвитку економіки, що надає новій якості останньому [2, с.333–334]. На нашу думку, він може органічно доповнити класичну та неокласичну моделі, адже з одного боку є пов'язаним із науково-технічним прогресом, і разом із тим, являє собою якісно нове явище, адже є не просто привнесеним ззовні набором технологій, але і внутрішньою мотивацією, яка перетворює усі аспекти господарської діяльності людини. Інноваційний фактор робить можливим розгортання інноваційного процесу розробки та впровадження нововведень різного характеру, передбачає інтенсивне зростання посередництвом освоєння нововведень та забезпечує підвищення якості факторів виробництва та ефективності їх використання, і таким чином – рух від зростання до стійкого розвитку.

Визначення інноваційного фактора як окремого у структурі економічного зростання та розвитку не завжди зустрічає однозначне трактування. Деякі дослідники зауважують, що інновації можна вважати лише як складову класичних факторів зростання, причому, інноваційність останніх є основною якісною характеристикою рівня конкурентоспроможності. Аргументація даного підходу пов'язується із аналізом взаємодії, для прикладу, інновацій і праці, коли інновації приводять до вагомих змін у її предметах, адже зменшують залежність від природних матеріалів,

які замінюються синтетичною сировиною і потребують значно менше зусиль для обробки, а також – до трансформації засобів праці, яка при поєднанні електронної техніки з традиційними механізмами дозволяє створювати гнучкі та ефективні виробничі системи, що дозволяє значно збільшити продуктивність праці в результаті підвищення коефіцієнта використання обладнання і скорочення затрат часу на обслуговуючі операції [3, с. 198, 208]. Разом із тим, зазначається, що економічне зростання називають розвитком, якщо воно має інноваційний характер, так як інновації, як правило, забезпечують перехід економічної системи до нового рівноважного стану [3, с. 199]. На нашу думку, інновації так чи інакше трансформують діючу структуру факторів економічного зростання та розвитку, чи то введенням нового фактора, чи то посередництвом глибокої трансформації діючих.

Висновок. Таким чином, можна констатувати важливу роль інноваційного фактора у процесі економічного зростання на сучасному етапі. При цьому, роль класичних його факторів, без сумніву, залишається не менш вагомою, незважаючи на всі інституціональні, технічні та технологічні зміни сучасності. Для прикладу, такий фактор як земля, що охоплює всю сукупність природних ресурсів, не втрачає своєї актуальності для економічного зростання, будучи при цьому чи не найбільш консервативним порівняно з іншими. Це відповідає цивілізаційній парадигмі економічного та суспільного розвитку, відповідно до якої ресурси, системи, способи виробництва і т. п. не витісняються новими формами, а еволюціонують під впливом нових умов.

Список використаних джерел

1. Кузнецова Н.П. Экономический рост: история и современность: учеб. пособие. – СПб., 2001. – 143с.
2. Ресурсный потенциал экономического роста. Автор, коллект.: Л.И. Абалкин, А.Г. Грязнова, М.А. Комаров и др. М.: Изд. дом. «Путь России»; ЗАО «Издательский дом «Экономическая литература»», 2002. – 568 с.
3. Управление инновациями: В 3 кн. Кн. 1. Основы организации инновационных процессов. Учеб. пособие / А.А. Харин, И.Л. Коленский; Под. ред. д.э.н. проф. Ю.В. Шленова. – М.:Высш. Шк., 2003. 252 с.
4. Филипенко А.С. Экономическое развитие : цивилизационный подход / А.С. Филипенко. – М. : Экономика, 2001. – 264 с.
5. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Пер. с 14–го англ. изд. – М.: ИНФРА–М, 2003.

Annotation. The purpose of the article is to explore the expanded model of the modern economic growth. Author pays special attention to the analysis of innovative factor and its relations with traditional factors.

Key words: economic growth, supply factors, innovative growth factor.

УДК 331.1:658.3.003.13

Чаплінський В.Р., асистент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

СУТНІСТЬ ТА ОЦІНКА КАТЕГОРІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ

У статті визначено сутність поняття «інтелектуальний капітал» та розкрито значення даної категорії. Розглянуто важливість інтелектуального капі-

які замінюються синтетичною сировиною і потребують значно менше зусиль для обробки, а також – до трансформації засобів праці, яка при поєднанні електронної техніки з традиційними механізмами дозволяє створювати гнучкі та ефективні виробничі системи, що дозволяє значно збільшити продуктивність праці в результаті підвищення коефіцієнта використання обладнання і скорочення затрат часу на обслуговуючі операції [3, с. 198, 208]. Разом із тим, зазначається, що економічне зростання називають розвитком, якщо воно має інноваційний характер, так як інновації, як правило, забезпечують перехід економічної системи до нового рівноважного стану [3, с. 199]. На нашу думку, інновації так чи інакше трансформують діючу структуру факторів економічного зростання та розвитку, чи то введенням нового фактора, чи то посередництвом глибокої трансформації діючих.

Висновок. Таким чином, можна констатувати важливу роль інноваційного фактора у процесі економічного зростання на сучасному етапі. При цьому, роль класичних його факторів, без сумніву, залишається не менш вагомою, незважаючи на всі інституціональні, технічні та технологічні зміни сучасності. Для прикладу, такий фактор як земля, що охоплює всю сукупність природних ресурсів, не втрачає своєї актуальності для економічного зростання, будучи при цьому чи не найбільш консервативним порівняно з іншими. Це відповідає цивілізаційній парадигмі економічного та суспільного розвитку, відповідно до якої ресурси, системи, способи виробництва і т. п. не витісняються новими формами, а еволюціонують під впливом нових умов.

Список використаних джерел

1. Кузнецова Н.П. Экономический рост: история и современность: учеб. пособие. – СПб., 2001. – 143с.
2. Ресурсный потенциал экономического роста. Автор, коллект.: Л.И. Абалкин, А.Г. Грязнова, М.А. Комаров и др. М.: Изд. дом. «Путь России»; ЗАО «Издательский дом «Экономическая литература», 2002. – 568 с.
3. Управление инновациями: В 3 кн. Кн. 1. Основы организации инновационных процессов. Учеб. пособие / А.А. Харин, И.Л. Коленский; Под. ред. д.э.н. проф. Ю.В. Шленова. – М.: Высш. Шк., 2003. 252 с.
4. Филипенко А.С. Экономическое развитие : цивилизационный подход / А.С. Филипенко. – М. : Экономика, 2001. – 264 с.
5. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Пер. с 14-го англ. изд. – М.: ИНФРА-М, 2003.

Annotation. *The purpose of the article is to explore the expanded model of the modern economic growth. Author pays special attention to the analysis of innovative factor and its relations with traditional factors.*

Key words: *economic growth, supply factors, innovative growth factor.*

УДК 331.1:658.3.003.13

Чаплінський В.Р., асистент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

СУТНІСТЬ ТА ОЦІНКА КАТЕГОРІЇ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЗА СУЧАСНИХ УМОВ

У статті визначено сутність поняття «інтелектуальний капітал» та розкрито значення даної категорії. Розглянуто важливість інтелектуального капі-

талу у економічному розвитку підприємства. Відмічено методи обчислення інтелектуальної озброєності, освітнього рівня та рівня винахідницької активності, тобто показників, що характеризують інтелектуальний капітал підприємства.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, знання, інновація, людський капітал, кваліфікація працівників.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві інтелектуальний капітал усе частіше виступає основою для успішної діяльності підприємств. Саме він у багатьох випадках визначає конкурентоспроможність організацій та виступає ключовим фактором їх розвитку, ігнорування цієї обставини може призвести до витіснення з ринку, у зв'язку з неспроможністю конкурувати. Також інтелектуальний капітал має тенденцію й можливість стрибкоподібного приросту, що робить його головною особливістю нашого часу. Усвідомлення цього вимагає формування нового ставлення до створення, ефективного використання та збільшення інтелектуального капіталу, що у подальшому стане запорукою стрімкого розвитку підприємства.

Метою даної статті є теоретичне дослідження сутності і значення інтелектуального капіталу у діяльності підприємства.

Обговорення результатів дослідження. Дослідженням даної тематики займалися наступні науковці: П. Друкер, Х. Ітамі, І. Нонака, Х. Текеучі, Т. Стюарт, Т. Давенпорт, Л. Прусак, Б. Лев, А. Брукінг, А. Козирев, А. Гапоненко, А. Чухно, О. Бутнік-Сіверський, О. Кендюхов та ін. Вагомий внесок у вивчення цієї проблеми зробили Д. Бел, Дж. К. Гелбрейт, В. Ростю, Т. Шульц, Г. Бекер, Л. Туроу, Дж. Вейзі, М. Фішер, М. Блауг, Е. Денісон, Ф. Махлуп, Е. Брукінг, К. Свейбі, Л. Едвінсон, М. Мелоун, П. Салліван, А. Тофлер, Т. Стюарт та інші.

У сучасній економіці інтелектуальний капітал виходить на передній план оскільки він є одним із основних факторів що визначають конкурентоспроможність підприємств, галузей, країн [4, с.113].

В загальному інтелектуальний капітал формується з трьох елементів: людського, структурного та клієнтського капіталу[3,с.58].

Основним компонентом інтелектуального капіталу (ІК) є людський капітал (ЛК), основу якого складають знання, що втілені в людині. Людський капітал – це сформований або розвинений у результаті інвестицій і накопичений людьми (людиною) певний запас здоров'я, знань, павичок, здібностей, мотивацій, який цілеспрямовано використовується в тій чи іншій сфері суспільного виробництва, сприяє зростанню продуктивності праці й завдяки цьому впливає на зростання доходів (заробітків) його власника. Саме людина організовує, здійснює контроль над бізнес-процесами, виробляє продукт чи послугу, будучи частиною суспільства, вступає у взаємовідносини з іншими людьми, формує зв'язки та імідж компанії [1,с.220].

Структурний капітал (СК) – це частина інтелектуального капіталу що має відношення до організації в цілому та представляє її інтелектуальні та інноваційні засоби, які працівники компанії використовують у своїй діяльності [2, с. 11]. Структурний капітал являє собою формалізовані знання, тобто матеріалізовані на паперових чи електронних носіях, тому СК, на відміну від ЛК, можна відділити від індивіду, продати чи купити, «скопіювати» на іншу компанію, тому часто структурний капітал називають тим, що залишаються всередині компанії, після того як співробітники йдуть додому. Структурний капітал підприємства доцільно поділяти на дві категорії: інтелектуальну власність та інфраструктурні активи (капітал).

Такий поділ, в основному, не характерний для вітчизняних публікацій з проблематики ІК, однак присутній в дуже багатьох закордонних працях, зокрема [7, с. 98].

Клієнтський капітал являє собою стійке позитивне ставлення клієнтів до компанії і її продукції, яке є засобом створення додаткового доходу, надає додаткові переваги на ринку, виражається через стабільність покупок чи інших взаємовигідних вкладів зі сторони клієнтів [10, с.36]. Даний капітал є ключовим в складі ІК, оскільки він найбільш тісно взаємодіє з тими, хто фактично забезпечує успіх бізнесу та підвищує ринкову вартість – з клієнтами [6, с.99]. Крім того клієнтський капітал є найбільш динамічним у складі ІК, оскільки він повинен відповідати потребам клієнтів та ринку, які постійно змінюються.

З вище поданого матеріалу можна зробити висновок, що категорія інтелектуальний капітал є досить складною, багатогранною і всеохоплюючою. На сьогоднішній день в економічній теорії немає одного конкретного визначення категорії інтелектуальний капітал. Оскільки різні науковці по різному підходять до даного питання.

Інтелектуальний капітал часто називають «невидимим активом». В цьому визначенні віддзеркалюється його нематеріальна природа. Дійсно, знання або творчі здібності людей не можна потрогати, імідж компанії не можна пощупати, а моральні цінності не можна побачити [5, с.26].

Отже, інтелектуальний капітал – це комплекс взаємопов'язаних нематеріальних ресурсів та можливостей учасників виробничого процесу використовувати набуті знання та вміння для створення інноваційних продуктів, сприяючи розвитку національної економіки.

Матеріальних вимірників творчого потенціалу компанії, величини її інтелектуального ресурсу по аналогії з іншими ресурсами, необхідними для виробництва будь-якого продукту, не існує. Складно знайти способи вимірювання колективних знань співробітників компанії, засвоєної ними інформації [8, с.119]. Щоб управляти інтелектуальним капіталом, а саме – процесом його нарощування та ефективного використання, треба мати відповідний критерій, тобто, оцінити його величину.

Оцінка інтелектуального капіталу підприємства – складний процес, пов'язаний з переосмисленням застосування традиційних економічних оцінок, які використовують здебільшого фінансові показники і базуються на принципах традиційного бухгалтерського обліку.

Існують окремі показники, які характеризують можливості генерації і сприйняття ідей та задумів інновацій і доведення їх до рівня технологій, товарів, організаційних і управлінських рішень, застосовуються переважно на мікрорівні [11. 58–63]. Основними з таких показників є:

1. **Показник винахідницької активності** ($I_{в.а.}$), який розраховується за такою формулою:

$$I_{в.а.} = \frac{K_{в.п}}{K_n} \quad (1)$$

де $K_{в.п}$ – кількість винаходів; K_n – кількість інженерно-технічних і наукових працівників.

2. **Показник інженерно-технічного і наукового забезпечення** ($I_{ітр}$), який визначається за формулою:

$$I_{imp} = \frac{K_{imp}}{K_{заг}} \quad (2)$$

де K_{imp} – кількість науково-технічних працівників; $K_{заг}$ – загальна кількість працівників.

3. **Показник освітнього рівня** ($I_{осв}$) персоналу підприємства який розраховується за формулою:

$$I_{осв} = \frac{K_{в.с}}{K_{заг}} \quad (3)$$

де $K_{в.с}$ – кількість осіб з вищою або середньою спеціальною освітою, що відповідає профілю діяльності підприємства.

4. **Показник плинності кадрів високої кваліфікації** ($I_{пл}$)

$$I_{пл} = \frac{K_{зв.кв.}}{K_{вк}} \quad (4)$$

де $K_{зв.кв.}$ – кількість працівників високої кваліфікації, що звільнилися протягом року; $K_{вк}$ – загальна кількість працівників високої кваліфікації.

5. **Показник оновлення знань** ($I_{о.з.}$), що визначається за такою формулою:

$$I_{о.з.} = \frac{K_{п.пв}}{K_{заг}} \quad (5)$$

Де $K_{п.пв}$ – кількість працівників, що пройшли підвищення кваліфікації чи перепідготовку протягом останніх 3–5 років.

6. **Показник інтелектуальної озброєності** ($K_{іо}$) :

$$K_{іо} = \frac{B_{ін}}{O} \quad (6)$$

де $B_{ін}$ – вартість інтелектуальної власності, до якої можна віднести вартість винаходів, корисних моделей, промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, фірмового найменування, раціоналізаторських пропозицій, «ноу-хау» тощо; O – загальна чисельність працівників підприємства [9, с. 28]

7. **Норма доходності співробітників підприємства** від використання інтелектуальної власності (K_{δ})

$$K_{\delta} = \frac{D_{ін}}{O} \quad (7)$$

де $D_{ін}$ – дохід, який одержує підприємство від використання інтелектуального потенціалу.

Дохід, одержаний від використання інтелектуального потенціалу в розрахунковому періоді, визначається від реалізації продукції, виготовленої з використанням інтелектуального потенціалу за формулою ($D_{ін}$) :

$$D_{ін} = P_{н} - P_{б} = (C_{н} - C_{н} - K_{вн}) \cdot A_{н} - (C_{б} - C_{б} - K_{вб}) \times \\ \times A_{н} - [(I_{н} - I_{б}) + (C_{б} - C_{н}) + (K_{вб} - K_{вн})] \times A_{н}, \quad (8)$$

де $P_{н}$ – прибуток, одержаний від реалізації в розрахунковому періоді продукції, виготовленої з використанням інтелектуального потенціалу, гривень;

$P_{б}$ – прибуток, одержаний від реалізації в базовому періоді $A_{н}$ обсягу продукції, виготовленої без використання інтелектуального потенціалу (прибуток, що мав бути одержаний у розрахунковому періоді від реалізації такої самої кількості продукції, виготовленої без використання інтелектуального потенціалу), гривень;

Ан – обсяг продукції, реалізованої в розрахунковому періоді, натуральних одиниць;

Цн, Цб – ціна одиниці продукції відповідно в розрахунковому та базовому періодах, гривень;

Квн, Кеб – питомі витрати на створення об'єкта відповідно в розрахунковому та базовому періодах, гривень/нат. од. продукції.

Чим вище значення коефіцієнтів кваліфікації працівників інтелектуальноозброєності та коефіцієнта норми доходності співробітників підприємства від використання інтелектуального капіталу, тим ефективніше функціонує підприємство.

Висновки. В сучасних умовах економічного розвитку, в яких інтелект виходить на перше місце, необхідною умовою для успішної діяльності підприємств стає формування, управління та розвиток інтелектуального капіталу підприємств. Тому що інтелектуальний капітал це – сукупність важливих компонентів існування підприємства, а саме: знань, інформації, досвіду, кваліфікації і мотивації персоналу, організаційних можливостей, каналів і технологій комунікації. Сукупність цих компонентів також формує і конкурентоздатність підприємства, що є одним із найважливіших показників діяльності. Виходячи з цього потрібно постійно вимірювати основні показники інтелектуального капіталу підприємства і коригувати їх дані у відповідності до стратегії розвитку.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: Підручник. / В.Д. Базилевич – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2008.–431 с.
2. Балашов Е. Управление интеллектуальным капиталом организации: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05 / Е. Балашов; Московский государственный университет им. Ломоносова. – М.: – 2009. – 24 с.
3. Бервено О.В. Інтелектуальний капітал: економічний зміст і особливості формування в транзитивному суспільстві: автореферат дис. На здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. / О.В. Бервено. Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. Харків. – 2002. – 16 с.
4. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии / Э. Брукинг ; [пер. с англ. под ред. Л. Н. Ковачин]. – СПб : Питер, 2001. – 288 с.
5. Гелбрейт Дж. Экономические теории и цели общества / Дж. Гелбрейт. – М. : Директ-Медиа, 2007. – 347 с.
6. Иноземцев В.Л. За пределами экономического общества / В.Л. Иноземцев. – М. : Изд-во «Academia» – «Наука», 1998. – 640 с.
7. Маркова Н.С. Теоретико-методичні основи формування й розвитку інтелектуального капіталу: автореферат дис. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. / Н.С. Маркова. Харківський національний економічний університет. Харків. –2005. – 18 с.
8. Макконнелл К.Р. Экономикс / К.Р. Макконнелл, С.А. Брю. – М. : Изд-во ИНФРА-М, 2009. – 944 с.
9. Плетникова І.Л. Визначення сутності та величини інтелектуального капіталу Тези доповіді / І.Л. Плетникова, І.С. Бандурко // Вісник економіки транспорту і промисловості – Вип. 27. Спеціальний випуск по матеріалах 5-ї міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми міжнародних транспортних коридорів та єдиної транспортної системи України» (1–6 червня 2009 р., смг. Коктебель). – 99 с. – С. 64 – 65.
10. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність, форми і закономірності розвитку // Економіка України. –2002. – № 11. – С. 48 – 55.
11. Шипуліна Ю.С. Критерії та методика діагностики інноваційного потенціалу промис-

логового підприємства / Ю.С. Шипуліна // Механізм регулювання економіки. – 2008 – № 3, Т. 1–С. 58–63.

Annotation. *This article summarizes existing approaches to the nature of the concepts of «intellectual capital» and disclosed the value of katyhoriyi. Consider intellectual capital as an important source of economic development.*

Key words: *intellectual capital, knowledge, innovation, human capital, qualification of employees.*

Розділ 2. Підприємство та підприємництво: та фінансові аспекти в ринковій економіці УДК 338.432:330.101

Крисанов Д.Ф., д.е.н., професор
Інституту економіки та прогнозування НАН України

ВИРОБНИЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВ І ХАРЧОВИХ ГАЛУЗЕЙ АПК ТА ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ¹

Проаналізовано потенціал промислового підприємства і на цій основі сформульовано визначення виробничого потенціалу харчової галузі. Розкрито функціональну та елементу структуру цього потенціалу, систематизовано передумови та чинники забезпечення оптимального співвідношення основних складових з метою випуску якісної та безпечної харчової продукції. Визначено вплив сировинно-ресурсної складової на ефективність використання виробничого потенціалу харчових галузей.

Ключові слова: виробничий потенціал, підприємства і галузі, діагностика та оцінювання потенціалу, оптимізація структури потенціалу.

У науковій літературі періодично підвищена увага привертається до аналізу та уточнення сутності поняття «потенціал» стосовно штучно створених і природних об'єктів та інтелектуальних здібностей відносно економічної системи та у зв'язку із переходом на новий рівень розвитку. Якщо на початку ХХ століття термін «потенціал» вживався головним чином стосовно виробничих сил, природних умов, конкретних ресурсів, як задіяних, так і незадіяних у матеріальному виробництві, галузей народного господарства, тобто для макро– і мезорівня, то у другій половині, а особливо наприкінці минулого і початку нинішнього століть, – переважно до різних економічних об'єктів та їх елементів, потужностей виробництва і можливостей досягнення ефекту, а також конкретного носія робочої сили – людини [1, с. 7]. Такий перехід вимагав залучення у науковий обіг спеціальної термінології, що відображала особливості конкретного об'єкту, ресурсів, факторів, передумов, використовуваних і потенційних можливостей тощо, а також розроблення спеціальних методичних рекомендацій і прийомів для проведення їх діагностики та оцінювання.

У ринкових умовах основною економічною одиницею в проведенні господарської діяльності та забезпеченні досягнення економічного, соціального та інших ефектів виступає підприємство. Воно може об'єднувати від кількох працівників на обмеженій території до багатьох десятків і тисяч управлінського, інженерного й технологічного персоналу, розташованих у різних частинах країни або навіть світу. Водночас, незважаючи на різні розміри і диверсифікацію місць розташування підприємств, однією із спільних для всіх виступає проблема забезпечення збалансованої структури основних елементів, а також їх оптимізації на різних етапах економічного розвитку і життєвого циклу з урахуванням та у взаємозв'язку із сировинно-ресурсним чинником.

¹ Дослідження виконано при підтримці НАН України у рамках відомчої НДР «Агропродовольчий розвиток України в контексті забезпечення продовольчої безпеки».

Разом з тим, необхідно мати на увазі, що в умовах ринкової економіки відсутнє перспективне планування розвитку, модернізації чи оновлення виробничих потужностей, а індикативні показники, які нерідко прописуються в програмах партій, що приходять до влади, як правило, не мають регуляторного впливу і власники підприємств на свій розсуд визначають ці параметри окремо для кожного випадку. Оскільки на ефективність використання потенціалу переробно-харчових підприємств визначальний вплив справляє ресурсно-сировинний чинник, тобто завантаженість потужностей аграрною сировиною, то в процесі її заготівлі вони досить активно конкурують між собою. Отже, потенційні можливості переробно-харчових підприємств щодо випуску харчової продукції значною мірою обмежуються рівнем їх забезпечення аграрною сировиною. У цьому зв'язку постає завдання проаналізувати функціонально-елементну структуру потенціалу підприємств і на цій основі сформулювати і розкрити виробничий потенціал харчових галузей з точки зору забезпечення його збалансованості з метою найефективнішого використання залучених у виробництво матеріальних, людських, фінансових та інших ресурсів.

Необхідно підкреслити, що в наукових публікаціях запропоновано класифікацію потенціалів за різними ознаками. Найбільш системна серед них включає комплекс ознак, зокрема: за рівнем абстрагованості, за рівнем агрегованості оцінки, за галузевою ознакою, за елементним складом, за спектром урахованих можливостей, за функціональною сферою виникнення, за спрямованістю діяльності підприємства, за мірою реалізації потенціалу [2, с.10]. У свою чергу, кожна перерахована ознака диференціюється на більш простіші складові, що в сукупності розкривають нинішній стан, діапазон нагромаджених властивостей, а також включають передумови майбутнього розвитку [2, с.11].

Незважаючи на розмаїття потенціалів, які виділяються економічною наукою, необхідно визнати наступне. Відправною точкою при дослідженні використовуваних і потенційних можливостей суб'єктів господарювання по випуску продовольчих товарів (харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів) буде виступати потенціал підприємства, як його узагальнююча характеристика, що, у свою чергу, має складну внутрішню структуру. Ядром потенціалу підприємства виступає виробничий потенціал, який також є дуже складним за структурою, і доповнюється він іншими видами потенціалів, що виступають по відношенню до основного додатковими складовими, які за виробничої необхідності різною мірою включаються у процес перетворення вхідних ресурсів на кінцеву продукцію.

Притримуючись усталених поглядів необхідно зазначити, що *виробничий потенціал* включає наявні та приховані можливості стосовно залучення та використання факторів виробництва, включаючи й необхідні ресурси, для забезпечення випуску максимально можливого обсягу продукції. Отже, до виробничого потенціалу входять наступні їх складові види: землі та природно-кліматичних умов; основних фондів; оборотних фондів; нематеріальних активів; технологічного персоналу. А виробничий потенціал, як ядро, доповнюють, розширюють, підсилюють і забезпечують ефективне функціонування такі відносно самостійні та/або взаємозалежні види потенціалів: інноваційний, фінансовий (інвестиційний); відтворення; науково-технічний; управлінський; організаційний; маркетинговий; логістичний; трудовий; інфраструктурний; інформаційний (включаючи обчислювальний) [2, с. 14–20], а також інші, що зустрічаються значно рідше. У процесі виробничої діяльності та під впливом зрушень в економічному середовищі, а також з урахуванням фактичного стану підприємства у різні періоди часу на домінуючу роль будуть

висуватися різні види потенціалів як серед виробничого, так і поза ним. Їх активне формування і використання, як правило, пов'язане з усуненням вузьких місць та модернізацією основних засобів, нарощуванням оборотних засобів і нематеріальних активів, а також продуктивних сил персоналу з метою виходу підприємства на новий рівень функціонування.

Оскільки потенційні можливості факторів виробництва зазначених потенціалів можуть бути реалізовані за умови їх з'єднання, то в кожний окремий період часу перетворення вхідних ресурсів в конкретні економічні, споживчі та інші блага буде обмежуватись потенціалом найменшого з них: виробничими потужностями підприємства, фінансовими ресурсами, що спрямовуються на забезпечення функціонування виробничого процесу, обсягами сировинних ресурсів, що надходять на перероблення, відповідністю структури і професійних характеристик технологічного, інженерного та управлінського персоналу вимогам сучасного інноваційного виробництва тощо. Отже, в будь-який момент часу в процесі виробничої діяльності підприємство, з однієї сторони, використовує частину потенційних можливостей різних потенціалів, а з іншої, – унаслідок їх незбалансованості та інших причин частина реальних можливостей практично не використовується: або знаходиться у прихованому стані, або перебуває у запасах чи резервах, або ж не може бути залучена унаслідок дефіциту інших видів ресурсів, без яких вони перебувають у стані вичікування виникнення сприятливих для їх використання умов. Таким чином, розуміючи під потенціалом підприємства використовувані, приховані, резервні та незадіяні можливості, які в сукупності справедливо називаються потенційними, необхідно визнати, що для більш предметного аналізу необхідно акцентувати увагу на одному із основних серед них і який є визначальним для співставлення або порівняння з іншими в частіші їх збалансованості.

Що ж стосується виробничого потенціалу будь-якої галузі харчової промисловості, то він буде визначатись як сума потенційних виробничих можливостей підприємств, що перебувають на статистичному обліку, незалежно від того, функціонують чи не функціонують вони для конкретного періоду часу. Лише зняття підприємства із обліку в статистичних органах за будь-яких причин буде служити достатньою підставою для виключення його потенційних виробничих можливостей із складу виробничого потенціалу галузі.

Відносно того, який із вищезазначених видів потенціалів доцільно прийняти за базовий чи основний, то на таку роль, на нашу думку, повною мірою може претендувати потенціал основних засобів виробництва. Це пояснюється наступними обставинами:

- основні засоби (ОЗ) віддзеркалюють виробничі можливості підприємства (потужності по переробленню сировини, випуску проміжної чи кінцевої продукції);
- ОЗ розкриваються через такі якісні характеристики як термін експлуатації, фізичний і моральний знос, сучасність використовуваних технологій та обладнання тощо;

- техніко-технологічні параметри ОЗ є базовими при визначенні інших складових, які приймають участь у забезпеченні функціонування технологічного процесу виробництва харчової продукції, зокрема: технологічних робітників, інженерного та адміністративного персоналу, сировинних, енергетичних, фінансових та інших ресурсів;

- ОЗ унаслідок фізичного та морального зносу об'єктивно потребують проведення перманентного відновлення, а для переходу на якісно новий рівень

функціонування – практично повної заміни активної їх частини або ж, у випадку неможливості використання наявних будівель і споруд, – спорудження нових виробничих потужностей «під ключ» та ін.

Приймаючи до уваги, що в сучасних умовах економіка України знаходиться під впливом глобалізаційних викликів, а також враховуючи, що в процесі поглиблення ринкових відносин відбувається трансформація територіальної структури та організаційно-правових форм функціонування підприємств харчової промисловості, необхідно визнати, що виробничий потенціал окремих видів (і підвидів) економічної діяльності буде характеризуватися постійним динамізмом як з точки зору кількісних показників (чисельності підприємств, їх виробничих потужностей, зайнятого персоналу тощо), так і якісних (асортименту вироблюваної харчової продукції, показників її якості та безпечності). На нинішньому етапі для багатьох галузей, що спеціалізуються на переробленні продовольчої сировини, детермінуючим чинником виступають обсяги аграрної продукції, що надходять на переробно-харчові підприємства. Наприклад, за останні двадцять років виробництво молочної сировини скоротилося більше як удвічі (до 11,25 млн. тонн), на переробку надходить практично утричі менше, ніж раніше (до 6 млн. тонн), а тому відбувається об'єктивний процес зменшення кількості підприємств і, відповідно, виробничих потужностей. У зв'язку з цим у молочній промисловості за 2000–ні роки кількість підприємств зменшилася більше ніж удвічі (з 922 до 422 од.), у комбікормовій – майже удвічі (з 364 до 194 од.), у м'ясопереробній – в 1,6 раза (з 1221 до 766 од.). Унаслідок зменшення ємності пострадянського ринку цукру та 3–4-разового зниження обсягів вирощування цукрових буряків кількість діючих цукрових заводів скоротилася практично утричі (із 192 до 60–65 од.).

Водночас, в умовах посилення диспаритету цін на аграрну продукцію і продукцію промисловості, що реалізується в аграрному секторі, сільгоспвиробники змушені відмовлятися від збиткових видів діяльності (м'ясне і молочне скотарство, вирощування цукрових буряків, тютюносировини) і зосереджують зусилля на вирощуванні прибуткових культур (олієсировини, зернових). Зокрема, обсяги збирання олійних культур з 2004 р. зросли утричі (з 3,5 млн. тонн до 10,7 млн. тонн), виробничі потужності по переробленню олієсировини – також практично утричі (до 7,2 млн. тонн). При цьому кількість підприємств в олієжировій промисловості скоротилася в 1,7 раза (з 563 до 330 од.). Отже, у цій галузі відбувається не тільки зменшення кількості підприємств, але й нарощування та концентрація олієпереробних потужностей, головним чином на підприємствах з іноземним капіталом. Згідно статистичних даних, в олієжировій галузі налічується 45 підприємств, співвласниками, або точніше, основними акціонерами яких виступають зарубіжні компанії. Зважаючи на динамізм процесів скорочення кількості підприємств, а також враховуючи, що такі обсяги вирощування олієсировини неприйнятні для України за агроекологічними вимогами (площі, зайняті під олійними культурами, необхідно зменшити, як мінімум, удвічі), необхідно визнати, що згорання мережі олієпереробних виробництв відбувається практично повністю за рахунок підприємств із національним капіталом. Оскільки підприємства з іноземним капіталом значну частину виробленої рослинної олії спрямовують за кордон для проведення більш глибокої її переробки на материнських компаніях, то є достатньо підстав для висновку про те, що Україна фактично виступає сировинним придатком для олієпереробної промисловості розвинених країн Європи.

Зовсім інші причини згорання мережі підприємств тютюнової промисловості.

Прихід іноземних інвесторів у цю галузь кардинально змінив ситуацію. Зараз 12 підприємств із 16, які перебувають на статистичному обліці, це сучасні виробництва з іноземним капіталом. Їх загальна кількість скоротилася у півтора рази (з 25 до 16 од.). Серед тих, що були зняті із статистичного обліку, всі підприємства з національним капіталом. Але цьому передувало зменшення виробництва вітчизняної тютюносивини у десятки разів, практично повне ігнорування зарубіжними власниками підприємств вітчизняної тютюносивини для виробництва тютюнової продукції. До цього необхідно додати безпрецедентне та безкоштовне використання вітчизняних брендів тютюнових виробів (Прима, Прилуки, Особливі та ін.) для виведення на український ринок власної тютюнової продукції, яка коштувала значно нижче, ніж тютюнові вироби вітчизняних виробників. Унаслідок цього із українського ринку витіснялась вітчизняна продукція і це стало додатковим чинником, який спонукав до закриття та ліквідації тютюнових підприємств із національним капіталом. У процесі таких трансформацій у вітчизняному тютюново-промисловому підкомплексі було втрачено десятки тисяч постійних і сезонних робочих місць, а також, і це дуже показово, галузь вийшла за межі державного регулювання.

Таким чином, трансформаційні процеси, що відбуваються у територіальній організації підприємств харчової і тютюнової промисловості, з однієї сторони, зумовлені об'єктивними змінами в розміщенні та обсягах вирощування основних видів аграрної сировини, а з іншої, – унаслідок відсутності будь-якого моніторингу та корегувальних дій, нерідко провокують посилення негативних тенденцій і це, в кінцевому рахунку, приносить значну шкоду вітчизняному природно-ресурсному потенціалу та послаблює продовольчу безпеку країни. Отже, держава повинна взяти під контроль трансформації в агропродовольчому комплексі з тим, щоб унеможливити загострення ситуації як щодо грабіжницького використання земельних ресурсів, так і посилення перекосів у продовольчому забезпеченні населення.

Таблиця 1

Динаміка розвитку харчової і тютюнової промисловості України*

Підприємства, найменування показників	Роки:								2010 р. до 2006 р. = %, пп	
	2000		2005		2006	2007	2008	2009		2010
	усі	без малих	усі	без малих						
1	2	3	4	5	6	7	8	9		
І. Харчова і тютюнова промисловість, всього, од.	10400	2600	8600**	2200						
– в т.ч. звітувалися за формою № 11–ОЗ	3047		2607		7387**	6984	5651	5735	5391	73,0
– з них іноземними інвестиціями	683		769		783	819	812	789	791	101,0

1	2	3	4	5	6	7	8	9		
2. Вартість основних засобів, млн. грн.	20529,7	44868,8	50263,3	62595,6	73536,4	82945,9	91985,4	183,0		
3. Знос основних засобів, %	42,2	50,4	48,4	45,6	44,8	44,0	45,7	-2,7		
4. Капітальні вкладення в основний капітал, млн. грн.	1814,8	6417,6	8290,4	11829,8	13130,5	10457,6	8297,0	100,1		
5. Прямі іноземні інвестиції (методом послідовного додавання), млн дол. США	807,8	1171,6	1274,6	1564,0	1685,9	1837,2	1858,7	145,6		
Довідково:										
А. Чисельність зайнятого персоналу, тис. осіб***	608,2	532,7	582,5	529,1	464,9	454,2	436,0	390,0	387,4	83,3
Б. Обсяг відвантаженої продукції, млн грн	21624	60202	68273	85208	110641	117810	145656	213,3		
- в т.ч. інноваційної, млн грн	1837,8	3551,9	3755,0	4516,0	4536,3	4712,4	4660,9	124,1		
- в %	8,5	5,9	5,5	5,3	4,1	4,0	3,2	-2,3		
В. Індекс виробництва продукції, в % до 1990 р.****	51,0	83,5	91,9	98,8	96,7	90,9	93,9	+2,0		

* Складено і розраховано за даними статистичної звітності підприємств України за відповідні роки.

** Оскільки з 2006 р. статистична звітність підприємств проводилася за іншими вимогами, ніж у 2005 р., то показники за зазначені роки неспівставні між собою.

*** Середньооблікова кількість штатних працівників [3, с. 203; 4, с. 169, 176].

**** Розраховано за: [5, с. 102; 6, с.111].

Коли проаналізувати зміни, що відбулися в харчовій і тютюновій промисловості за 2000–ні роки (табл. 1), то перше, що привертає увагу, це різноспрямований характер процесів в основних складових виробничого потенціалу. Зокрема, кількість підприємств постійно скорочується, однак вартість основних засобів зростає і в розрахунку на одне середньостатистичне підприємство основний капітал за останні п'ять (2006–2010) років зріс у 2,5 раза (з 6,8 до 17,0 млн. грн.). За ці роки на відтворення основних засобів було залучено 52 млрд. грн. Унаслідок цього та у зв'язку із індексацією вартість основних засобів зросла в 1,8 раза (з 50,3 до 92,0

млрд. грн.), а їх зношеність знизилася лише на 2,7 в.п. і становила 45,7% (найнижчий показник було відмічено у 2009 р. – 44,0%). Це свідчить про те, що переважна частина інвестицій в основний капітал спрямовується не на заміну застарілого та зношеного технологічного обладнання, а на розширення потужностей діючого виробництва. Водночас, впроваджуються технології, які вже отримали розповсюдження в галузі, а отже фактично у більшості випадків консервується техніко-технологічна відсталість переробно-харчових підприємств.

Ще одна прикметна особливість пов'язана із тим, що незважаючи на незначне підвищення значення індексу виробництва продукції – на 2 в.п. (з 91,9% до 93,9% за п'ятирічний період, порівняно із 1990 р.), чисельність зайнятого персоналу скоротилася на 16,7%. На нашу думку, це свідчить про те, що продуктивність праці зайнятого у харчовій і тютюновій промисловості персоналу підвищилася більше ніж на 22%. Це дуже позитивна тенденція зважаючи на те, що аналогічних зрушень не спостерігається у питомих витратах різних видів ресурсів на виробництво одиниці кінцевої продукції. У той же час це дає підстави для висновку про те, що поняття «збалансованість виробничого потенціалу», а також «збалансованість потенціалу підприємства» є надзвичайно динамічним: у кожний окремий період часу залежно від співвідношення основних і суміжних потенціалів та між їхніми техніко-економічними характеристиками, а також з урахуванням рівня забезпеченості сировинними ресурсами.

Водночас, необхідно звернути увагу на ту обставину, що частка продукції, яка за своїми характеристиками відноситься до інноваційної, невпинно знижується – з 5,5 до 3,2 в.п. за останні 5 років. Це свідчить про те, що асортимент харчової продукції недостатньо поновлюється новими або значно удосконаленими традиційними виробами, а отже – не встигає за сучасними вимогами. Традиційна харчова продукція, яка вироблялася десятками років і без будь-яких покращень, стає візитною карткою практично кожної галузі. До того ж під впливом різних обставин і проблем, як свідчать результати проведених у 2006–2011 рр. органами захисту прав споживачів перевірок, від 25% до 60% всіх видів харчової продукції не відповідають вимогам [7–9], які передбачені відповідними нормативними документами, зокрема: технічними умовами, гармонізованими стандартами, технічними регламентами. Отже, проблема продукування якісної та безпечної харчової продукції спонукає до впровадження у переробно-харчове виробництво вимог сучасних стандартів і технічних регламентів, а також систем управління якістю, безпечністю, екологічного управління та ін. При реалізації перерахованих завдань потенціал основних засобів виробництва фактично набуває якісно нової характеристики – спроможний забезпечити випуск продукції, яка буде задовольняти вимогам сучасних нормативних документів: гармонізованим національним, європейським та міжнародним стандартам.

Висновки.

1. У науковій літературі щодо матеріального виробництва отримали поширення різні види потенціалів, але стосовно промислового підприємства найбільш адекватним буде термін «виробничий потенціал», а в його структурі – потенціал основних засобів. Від його техніко-економічних параметрів, як правило, значною мірою залежать характеристики потенціалів, що входять до його складу, а також відносно самостійні та/або взаємозалежні, які перебувають поза ядром.

2. Можливості потенціалів реалізуються за умови з'єднання факторів виробництва, що забезпечує перетворення вхідних ресурсів у конкретні блага для спо-

живачів. Обсяги їх випуску обмежуються потенціалом найменшого із факторів виробництва, а отже їх необхідно збалансувати як між собою, так і з урахуванням сировинного чинника. У переважній більшості випадків використовується лише частина потенційних можливостей різних потенціалів, а невикористовувана частина перебуває у прихованому стані, запасах, резервах чи очікуванні появи сприятливих для використання обставин.

3. У 2000–ні роки відбувалися глибокі трансформації у територіальній організації та організаційно-правових формах підприємств харчової і тютюнової промисловості. Помітну, а часом визначальну роль у процесах згортання мереж підприємств відіграють іноземні інвестиції: зменшується кількість підприємств із національним капіталом, переробні потужності концентруються на підприємствах із зарубіжним капіталом, площі, зайняті під вирощуванням олієсировини, практично удвічі перевищують ті, що можна спрямувати для цього згідно із агроекологічними вимогами.

4. За останні п'ять років спостерігається підвищення продуктивності праці у харчовій і тютюновій промисловості більше ніж на 22%. Одночасно, значно зменшилася частка харчової продукції, яка відноситься до інноваційної, що свідчить про помітне відставання із розробленням та впровадженням у виробництво нових виробів. Також у межах 25–60% харчової продукції не відповідає вимогам чинних нормативних документів, Вирішення цих проблем пов'язано із підвищенням рівня інноваційності виробництва, впровадженням у технологічний процес вимог сучасних нормативних документів та створенням і сертифікацією систем управління якістю, безпечністю, екологічного управління.

Список використаних джерел

1. Игнатенко Н.Т., Руденко В.П. Производственно–ресурсный потенциал территории. – К., 1986.–313 с.
2. Федонін О.С., Репіна І.М., Олексюк О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка. Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2004. – 316 с.
3. Праця в Україні у 2007 році. Стат. збірник. – К.: Держкомстат України, 2008. – 406 с.
4. Праця в Україні у 2010 році. Стат. збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2011.–326 с.
5. Статистичний щорічник України за 2000 рік. – К.: Держкомстат України, 2001. – 600 с.
6. Статистичний щорічник України за 2010 рік. – К.: Державна служба статистики України, 2011.–560 с.
7. Про результати діяльності Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики у 2006 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з:<<http://www.dssu.gov.ua/control/ur/publish/>>.
8. Інформаційно–довідкові матеріали про стан реалізації в 1–му півріччі 2008 р. пріоритетів діяльності Держспоживстандарту України [Електронний ресурс]. – Доступні з:<<http://www.dssu.gov.ua/control/ur/publish/>>.
9. Інформація про результати державного нагляду за додержанням стандартів, норм та правил за I півріччя 2011 р. [Електронний ресурс]. – Доступний з:<<http://www.dssu.gov.ua/control/ur/publish/>>.

Annotation. Potential of industrial enterprise is analyzed on this basis determination of production potential of food industry is formulated. The functional is exposed and to the element structure of this potential, pre–conditions and factors of providing of optimum correlation of basic constituents are systematized with the purpose of issue of high–quality and safe food products. Certainly influence material–resource

constituent on efficiency of the use of production potential of food industries.

Key words: *production potential, enterprises and industries, diagnostics and evaluation of potential, optimization of structure of potential.*

УДК 338

Пармакли Д.М., д.э.н., профессор Комратского государственного университета (Республика Молдова)

Арнаутов С.С., директор СПК «Элита Александрфельд» Кагульского района, заслуженный работник сельского хозяйства Республики Молдова

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЛИ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ: ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

Дана оценка современного состояния эффективности использования земли, обоснована математическая связь между себестоимостью и урожайностью продукции. В работе приводится ряд формул, позволяющих определить прибыль в расчете на 1 ц продукции и 1 га земли, а также прирост прибыли за счет роста урожайности. Дана методика расчетов предельной прибыли, размера урожайности, обеспечивающего заданный уровень рентабельности продукции.

Ключевые слова: *эффективность использования земли; себестоимость продукции; урожайность сельскохозяйственных культур; прибыль от реализации продукции; предельная прибыль; коэффициент рентабельности реализованной продукции.*

Постановка проблемы. Использование ресурсного потенциала агропредприятий. характерное для последних десятилетий, не всегда являлось научно обоснованным, что привело к значительному снижению продуктивности земель сельскохозяйственного назначения. В связи с этим, проблема рационального использования земельных ресурсов, находящихся в пользовании сельскохозяйственных предприятий, требует безотлагательного решения, как в теоретическом, так и в практическом плане с учетом новых социально–экономических реалий.

Анализ последних исследований. Вопросы эффективного землепользования находятся в центре внимания современной экономической науки. Вместе с тем, процессы, касающиеся землепользования и развития земельных отношений развиваются настолько динамично, что это зачастую вызывает неопределенность в организации землепользования современных предприятий рыночного типа и требуют усовершенствованного методического обеспечения оценки эффективности использования земли и учета достижений передового опыта.

Изложение основного материала. Земельный фонд Республики Молдова на 1 января 2011г. составил 3384,6 тыс. га., в т. ч. земли сельскохозяйственного назначения – 2503,6 тыс. га. или почти % всей территории страны; пашня занимала в структуре сельхозугодий 72,7%, многолетние насаждения 12,1%.

В постприватизационный период эффективность использования земли в сельском хозяйстве существенно снизилась. Так, в среднем за последние 5 лет по сравнению со среднегодовыми показателями дореформенного периода (1986–1990г.г.) урожайность озимой пшеницы была снижена почти в 1,5 раза, ку-

constituent on efficiency of the use of production potential of food industries.

Key words: *production potential, enterprises and industries, diagnostics and evaluation of potential, optimization of structure of potential.*

УДК 338

Пармакли Д.М., д.э.н., профессор Комратского государственного университета (Республика Молдова)

Арнаутов С.С., директор СПК «Элита Александрфельд» Кагульского района, заслуженный работник сельского хозяйства Республики Молдова

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЗЕМЛИ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ: ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

Дана оценка современного состояния эффективности использования земли, обоснована математическая связь между себестоимостью и урожайностью продукции. В работе приводится ряд формул, позволяющих определить прибыль в расчете на 1 ц продукции и 1 га земли, а также прирост прибыли за счет роста урожайности. Дана методика расчетов предельной прибыли, размера урожайности, обеспечивающего заданный уровень рентабельности продукции.

Ключевые слова: *эффективность использования земли; себестоимость продукции; урожайность сельскохозяйственных культур; прибыль от реализации продукции; предельная прибыль; коэффициент рентабельности реализованной продукции.*

Постановка проблемы. Использование ресурсного потенциала агропредприятий. характерное для последних десятилетий, не всегда являлось научно обоснованным, что привело к значительному снижению продуктивности земель сельскохозяйственного назначения. В связи с этим, проблема рационального использования земельных ресурсов, находящихся в пользовании сельскохозяйственных предприятий, требует безотлагательного решения, как в теоретическом, так и в практическом плане с учетом новых социально–экономических реалий.

Анализ последних исследований. Вопросы эффективного землепользования находятся в центре внимания современной экономической науки. Вместе с тем, процессы, касающиеся землепользования и развития земельных отношений развиваются настолько динамично, что это зачастую вызывает неопределенность в организации землепользования современных предприятий рыночного типа и требуют усовершенствованного методического обеспечения оценки эффективности использования земли и учета достижений передового опыта.

Изложение основного материала. Земельный фонд Республики Молдова на 1 января 2011г. составил 3384,6 тыс. га., в т. ч. земли сельскохозяйственного назначения – 2503,6 тыс. га. или почти % всей территории страны; пашня занимала в структуре сельхозугодий 72,7%, многолетние насаждения 12,1%.

В постприватизационный период эффективность использования земли в сельском хозяйстве существенно снизилась. Так, в среднем за последние 5 лет по сравнению со среднегодовыми показателями дореформенного периода (1986–1990г.г.) урожайность озимой пшеницы была снижена почти в 1,5 раза, ку-

курузы – более чем в 1,7 раза, подсолнечника – в 1,5 раза. Заметим при этом, что площади посевов озимой пшеницы, кукурузы и подсолнечника достигли в последние годы почти % посевных площадей.

Среднегодовые показатели продуктивности земельных ресурсов Республики Молдова за 1951–2010г.г. (ц/га)

Годы	Зерновые культуры	в том числе		Подсолнечник
		озимая пшеница	кукуруза	
1951–1955	12,3	11,8	14,0	10,1
1956–1960	18,0	16,4	20,6	13,4
1961–1965	22,1	15,5	30,7	15,6
1966–1970	25,7	20,6	33,8	16,4
1971–1975	32,0	33,1	35,7	17,4
1976–1980	33,1	35,3	35,4	16,4
1981–1985	33,1	34,5	36,5	18,2
1986–1990	34,2	36,5	39,6	19,6
1991–1995	30,4	32,5	33,1	13,7
1996–2000	25,2	24,5	30,3	12,1
2001–2005	24,5	24,0	27,9	12,1
2006–2010	23,4	22,9	26,8	13,0

Составлено по данным Национального бюро статистики Республики Молдова [1]

Приведем лишь несколько причин резкого снижения продуктивности земель:

- снизился уровень химизации производства. За последние 15 лет внесение органических удобрений снизилось в 140 раз, минеральных удобрений – в 27 раз;
- изменилась структура посевных площадей в сторону резкого снижения удельного веса гороха и многолетних трав, способствующих наращиванию плодородия почв, и роста площадей посева подсолнечника и озимого рапса, как высокопродуктивных культур, но наиболее остро истощающих почвы;
- повсеместное снижение качества выполняемых работ на полях, в садах и виноградниках.

Как показывает опыт многих сельскохозяйственных предприятия, строго выполняющих требования технологии возделывания культур, только за счет повышения качества и своевременности проводимых технологических операций по возделыванию и уборке урожая, не увеличивая условно–постоянные и переменные затраты, (при прочих равных условиях) можно повысить выход продукции с единицы площади на 10–15%, а на многолетних насаждениях еще выше, что приведет к заметному росту прибыли. В результате будет обеспечена существенная прибавка к прибыли, которая может быть определена по формуле [2, с.161]:

$$\Delta\Pi_{зем} = (p - AVC) \cdot (q_n - q_b), \text{ лей/га} \quad (1)$$

где: p – цена реализации, лей/ц;

AVC – удельные переменные затраты, лей/ц;

q_n и q_b – соответственно новая и базовая урожайность, ц/га.

Прирост прибыли в расчете на 1 ц продукции, вызванной повышением качества работ, составит [3, с.64];

$$\Delta\Pi = FC \left(\frac{1}{q_b} - \frac{1}{q_n} \right), \text{ лей/ц} \quad (2)$$

где: FC – условно–постоянные затраты, лей/га.

Для графического изображения влияния урожайности на себестоимость произведенной продукции и полученной прибыли от ее реализации использованы реальные показатели производства и реализации кукурузы в СПК «Элита Александр-фельд» Катувльского района за 2010 год (рис.1).

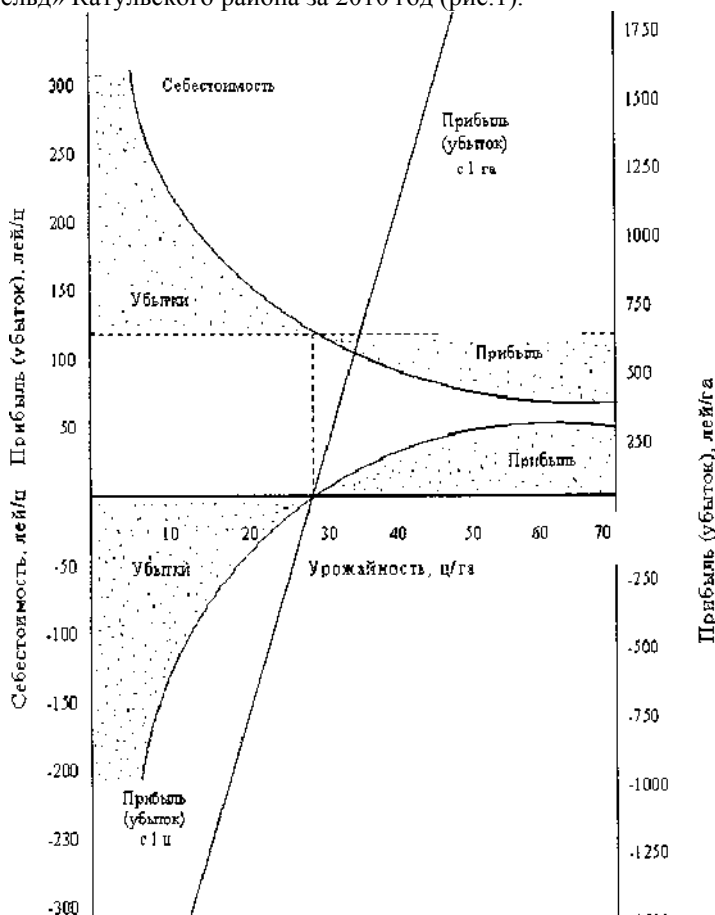

Рис. 1. График зависимости себестоимости и прибыли от уровня урожайности кукурузы в СПК «Элита Александрфельд» Катувльского района за 2010г.

Исходные данные: $FC=2748$ лей/га; $AVC=27,04$ лей/ц; $r=126,5$ лей/ц; $q=32,1$ ц/га.

Предельная прибыль ($\Delta\Pi$) или прирост прибыли, вызванный ростом урожайности на 1 ц/га, рекомендуется определить по формуле [4, с.179] ;

$$\Delta\Pi = \frac{FC}{q_6^2 + q_6}, \text{ лей/ц} \quad (3)$$

Графическая зависимость предельной прибыли от уровня урожайности представлена на рис.2. Снижение убытков от реализации дополнительного центнера зерна при увеличении урожайности с 15 до 16 ц/га составит:

$$\Delta\Pi = \frac{2748}{15^2 + 15} = 11,5 \text{ лей/ц}$$

Аналогично находим прирост прибыли:

$$\Delta\Pi = \frac{2748}{35^2 + 35} = 2,2 \text{ лей/ц}, \quad \Delta\Pi = \frac{2748}{60^2 + 60} = 0,82 \text{ лей/ц}$$

Обратим внимание, что более высокий экономический эффект может быть достигнут за счет прироста урожайности на 1 ц/га в диапазоне низкой продуктивности полей. Кривая себестоимости, таким образом, может быть условно разделена на 3 зоны.

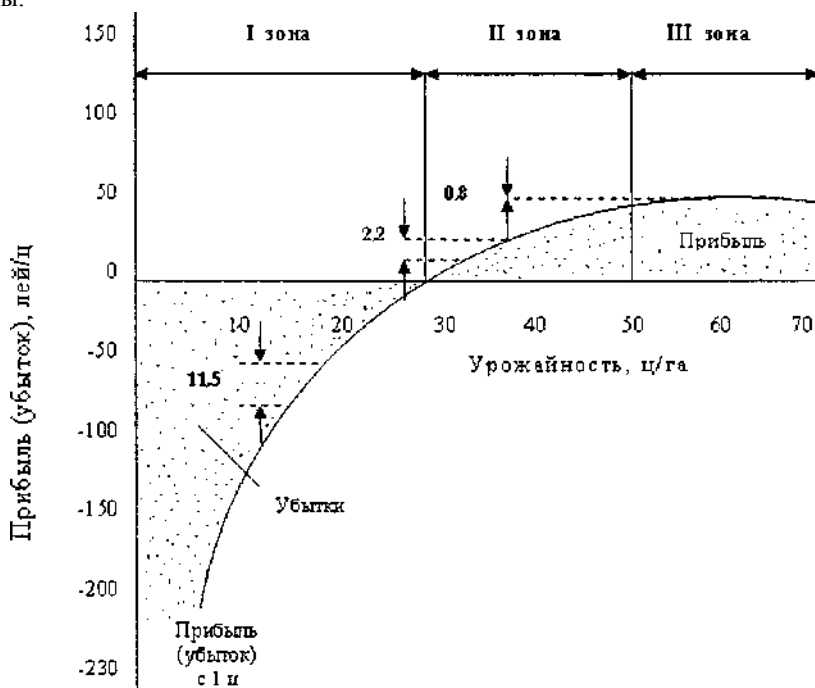

Рис. 2. Показатели предельной прибыли в зависимости от уровня урожайности в СПК «Элита Александрфельд» Катувльского района за 2010г.

Первая ограничена урожайностью до 30 ц/га, вторая – 30–50 ц/га, третья – более 50 ц/га. Первая зона характеризуется высокой эластичностью (высокой экономической отдачей) при росте урожайности на 1 ц/га, вторая зона – умеренной, третья зона – низкой эластичностью. Таким образом, сельскохозяйственные предприятия, находящиеся в зоне низкой урожайности, имеют реальные резервы роста эффективности производства кукурузы, в зоне средней и тем более высокой урожайности. Важно отметить, что в сельском хозяйстве в отличие от других отраслей ввиду особенностей земледелия имеет место достаточно высокий удельный вес условнопостоянных затрат в структуре себестоимости продукции. Например, при производстве зерновых культур и подсолнечника указанные затраты достигают 78–85%. Следовательно, очень важно с экономической точки зрения, чтобы затраты связанные с обработкой почвы, посевом, уходом за растениями обеспечивали максимальный выход продукции с единицы площади.

Выводы. Предложенная методика расчета эффективности использования земли позволяет решать вопрос о целесообразности возделывания той или иной сельскохозяйственной культуры и возможности обеспечения необходимого уровня рентабельности при данной технологии.

Список использованных источников

1. Статистический ежегодник Республики Молдова, 2011
2. Пармакли Д.М., Бабий Л.И. Аграрная экономика. Учебник. Chişinău, 2008
3. Пармакли Д.М. Экономический потенциал земли в сельском хозяйстве. Монография – Сн.: АSEM, 2006
4. Пармакли Д.М. Проблемы эффективности использования сельскохозяйственных земель в Республике Молдова. Журнал «Известия» Горского государственного аграрного университета (Северная Осетия, Россия), том.47, часть 2, Владикавказ, 2010г.

Annotation. *The article gives an evaluation of modern efficiency of land exploitation and explains the mathematical link between the production cost and the crop yield. It introduces a number of formulas which allow computing profitability per 1 centner of production and per 1 hectare of land as well as profitability growth due to growth of the crop yield. The article also introduces the methods of computing marginal profit and the crop yield which provide the desired level of profitability.*

Key words: *efficiency of land exploitation, cost of production, agricultural crop yield, net profit, marginal profit, profitability coefficient.*

УДК 378.1

Пронина Л.А., д.ф.н., профессор, ГОУ ВПО

«Тамбовский государственный университет имени Г.Р. Державина»

ВЫСШАЯ ШКОЛА КАК СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА: КЛАСТЕРНЫЙ ПОДХОД

Раскрываются организационно–управленческие аспекты информационной деятельности вуза, место информационных ресурсов образования в региональном информационном кластере, влияние высшей школы на развитие инновационной экономики региона.

Ключевые слова: *информационные ресурсы образования, информационная деятельность вуза, информационный региональный кластер, информационные аспекты инновационной экономики.*

- В XX веке среди основных направлений информатизации стали выделять:
- применение микропроцессоров и ЭВМ для управления разнообразными процедурами на производстве, в транспорте, быту и т.п.;
 - автоматизацию интеллектуальных работ в целях сокращения сроков их выполнения, повышения качества и т.п. (автоматизированный поиск информации, в том числе для принятия управленческих решений, машинный перевод, автоматизированное проектирование, создание и использование экспертных систем, автоматизация проведения научных исследований и т.п.);
 - частичную или полную замену многих видов печатных изданий их элек-

Выводы. Предложенная методика расчета эффективности использования земли позволяет решать вопрос о целесообразности возделывания той или иной сельскохозяйственной культуры и возможности обеспечения необходимого уровня рентабельности при данной технологии.

Список использованных источников

1. Статистический ежегодник Республики Молдова, 2011
2. Пармакли Д.М., Бабий Л.И. Аграрная экономика. Учебник. Chişinău, 2008
3. Пармакли Д.М. Экономический потенциал земли в сельском хозяйстве. Монография – Сн.: АSEM, 2006
4. Пармакли Д.М. Проблемы эффективности использования сельскохозяйственных земель в Республике Молдова. Журнал «Известия» Горского государственного аграрного университета (Северная Осетия, Россия), том.47, часть 2, Владикавказ, 2010г.

Annotation. *The article gives an evaluation of modern efficiency of land exploitation and explains the mathematical link between the production cost and the crop yield. It introduces a number of formulas which allow computing profitability per 1 centner of production and per 1 hectare of land as well as profitability growth due to growth of the crop yield. The article also introduces the methods of computing marginal profit and the crop yield which provide the desired level of profitability.*

Key words: *efficiency of land exploitation, cost of production, agricultural crop yield, net profit, marginal profit, profitability coefficient.*

УДК 378.1

Пронина Л.А., д.ф.н., профессор, ГОУ ВПО
«Тамбовский государственный университет имени Г.Р. Державина»

ВЫСШАЯ ШКОЛА КАК СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ РЕГИОНА: КЛАСТЕРНЫЙ ПОДХОД

Раскрываются организационно–управленческие аспекты информационной деятельности вуза, место информационных ресурсов образования в региональном информационном кластере, влияние высшей школы на развитие инновационной экономики региона.

Ключевые слова: *информационные ресурсы образования, информационная деятельность вуза, информационный региональный кластер, информационные аспекты инновационной экономики.*

- В XX веке среди основных направлений информатизации стали выделять:
- применение микропроцессоров и ЭВМ для управления разнообразными процедурами на производстве, в транспорте, быту и т.п.;
 - автоматизацию интеллектуальных работ в целях сокращения сроков их выполнения, повышения качества и т.п. (автоматизированный поиск информации, в том числе для принятия управленческих решений, машинный перевод, автоматизированное проектирование, создание и использование экспертных систем, автоматизация проведения научных исследований и т.п.);
 - частичную или полную замену многих видов печатных изданий их элек-

тронными аналогами, что увеличит их эффективность как средства передачи информации и обеспечит экономию бумаги, дефицит которой в мире непрерывно возрастает;

- создание все более совершенных систем и сетей электронной коммуникации, позволяющих значительно быстрее и с меньшими затратами решать широкий спектр разнообразных транспортных задач (электронная почта, покупки и финансовые расчеты по каналам электросвязи, телеконференции и т.п.).

В качестве основных составляющих интенсификации информационных процессов мы выделяем: неуклонное возрастание скорости передачи сообщений, увеличение объема передаваемой информации, ускорение обработки информации, все более полное использование обратных связей, увеличение объема добываемой новой информации и ускорение ее внедрения, рост технической оснащенности управленческого труда. Информация, информационные ресурсы превращаются в мощнейший ресурс развития общества, которое чаще всего называют «информационным». Научеёмкие производства с минимальным использованием сырья и энергии позволяют даже малым государствам, многие из которых не имеют собственных природных ресурсов, добиваться впечатляющих успехов в экономике (например, Голландия, Дания, Тайвань, феномен Сингапура).

К теме информационного общества неоднократно обращались и отечественные ученые. Так, А.И. Ракитов писал, что переход к информационному обществу предполагает превращение производства и использования услуг и знаний в важнейший продукт социальной деятельности, причем удельный вес последних будет возрастать. Главной целью такого общества является обеспечение правовых и социальных гарантий того, что каждый член, находясь в любом месте и в любое время, сможет получить любую информацию. А критерием развития такого общества могут служить количество и качество имеющейся в обработке информации, ее эффективность, передача и переработка, а также доступность информации для каждого человека [2, 3]. Следовательно, утверждается главенство информационного критерия для оценки развития общества, где в качестве базового признака выделена доступность информации. Опираясь на анализ существующих концепций, можно выделить пять признаков современного общества, которые связаны с параметрами идентификации новизны: технологический; экономический; связанный со сферой занятости; пространственный; культурный. Экономический критерий предполагает учет роста *экономической ценности информационной деятельности*. Если человек может предположить увеличение доли информационного бизнеса в валовом национальном продукте, то он может прийти к выводу, что экономика стала информационной. Первым об этом заговорил Ф. Махлуп из Пристонского университета (1962 г.). К *информационным отраслям* он отнес образование, право, издательское дело, средства массовой информации и производство компьютеров, постарался установить их меняющуюся экономическую ценность. *Постараемся определить то место, которое занимает высшая школа в развитии инновационной экономики.*

Сегодня мы говорим о создании новой формы организации экономики – инновационной. Инновационная экономика – это экономика общества, «погруженная» в информационное (а значит и в образовательное) пространство и основанная на знаниях, инновациях, на восприятии новых идей, новых систем, новых технологий и т.п., на готовности их практической реализации в различных сферах человеческой деятельности. Она выделяет особую роль знаний и инноваций, прежде всего, знаний научных.

Из широкого спектра основных признаков инновационной экономики мы выделяем следующие:

1) данная экономика позволяет любому индивидууму, группе лиц, предприятий и учреждений в любой точке страны и в любое время получить на основе автоматизированного доступа и систем телекоммуникаций любую необходимую информацию о новых или известных знаниях, инновациях (новых технологиях, материалах, машинах, организации и управления производством и т.п.), инновационной деятельности, инновационных процессах;

2) в такой экономике производятся, формируются и доступны любому индивидууму, группе лиц и организациям современные информационные технологии и информационные системы, обеспечивающие выполнение предыдущего признака;

3) для инновационной экономики характерны развитые инфраструктуры, обеспечивающие создание национальных информационных ресурсов в объеме, необходимом для поддержания постоянно убаыстряющегося научно–технического прогресса и инновационного развития, и общество в состоянии производить всю необходимую многоплановую информацию для обеспечения динамически устойчивого социально–экономического развития общества и, прежде всего, научную и образовательную информацию.

Ресурсом для достижения стратегической цели – создание инновационной экономики, – должна стать *высшая школа*. Система высшего образования, обеспечивающая главную составляющую развития – кадровую, должна быть срочно дополнена инновационной составляющей. Система высшего образования должна и может выполнить функции системного координатора по развитию территорий страны.

Для обеспечения эффективного достижения стратегической цели инфраструктура высшей школы России должна быть дополнена **региональными информационно– образовательными кластерами**, чтобы в качестве центров в них выступали исследовательские мощности университетов, образуя учебно–научно–инновационные комплексы. *Именно система высшего образования является наиболее перспективной для построения на ее базе информационной инновационной среды, которая должна играть роль моста, соединяющего науку и производство во всех регионах и отраслях.* Это объясняется следующими особенностями *отечественной высшей школы*, распределенностью высшей школы по всем регионам; высоким научно–техническим потенциалом высшей школы; универсальностью системы высшего образования, ее межотраслевым характером: научные школы вузов России перекрывают все области экономики страны; взаимодействием высшей школы через своих выпускников со всеми региональными и отраслевыми структурами; относительно высоким уровнем системы информационного обеспечения высшей школы, включая глобальные и локальные вычислительные информационные сети, соединенные в единую систему; высокой поддержкой высшей школы общественностью; гибкостью системы высшей школы.

В современных условиях высшая школа является достаточно информационно емкой отраслью. В результате реформ системы высшего образования происходят такие изменения, как создание региональных образовательных систем, децентрализация управления и расширение автономии вузов, создание рынка образовательных услуг и возникновение конкурентной образовательной среды, усиление дифференциации образования и развитие многоуровневой структуры и т.п.

Главное достоинство предлагаемого подхода заключается в том, что через

такое развитие системы высшего образования можно эффективно интегрировать результаты вузовской, академической и отраслевой науки России, а также передовые результаты науки мирового сообщества при создании, реализации инновационных проектов и развитии инновационной деятельности, что является предпосылкой создания эффективной инновационной экономики.

Теории региональных кластеров в последние годы посвящено большое количество научных публикаций. Основываясь на работах зарубежных ученых (например, А. Вебера), опубликованных еще в первой трети XX в., следует отметить, что они рассматривают региональные и межрегиональные кластеры как межотраслевые комплексы, порожденные переходом к постиндустриальной информационной экономике [4].

Можно привести много видов и определений кластеров, они различаются по масштабам, направленности деятельности, но в целом сущность кластеров, по нашему мнению, едина. Региональный или межрегиональный кластер представляет собой группу географически локализованных взаимосвязанных компаний, поставщиков оборудования, комплектующих, специализированных услуг, инфраструктуры, научно-исследовательских институтов, вузов и других организаций, действующих в определенной сфере, характеризующихся общностью деятельности, взаимодополняющих друг друга и усиливающих конкурентные преимущества отдельных компаний и кластера в целом.

Территориальный охват кластера может варьироваться от одного города или штата (региона) до страны или даже нескольких соседствующих стран. Кластеры имеют различную форму в зависимости от своей глубины и сложности, но большинство включают в себя: компании «готового продукта» или сервиса; поставщиков специализированных факторов производства, комплектующих изделий, механизмов, сервисных услуг; финансовые институты; фирмы в сопутствующих отраслях. В кластеры часто входят фирмы, работающие в низовых отраслях (с каналами сбыта или потребителями); производители побочных продуктов; специализированные провайдеры инфраструктуры; правительственные и другие организации, обеспечивающие специальное обучение, образование, поступление информации, проведение исследований и предоставляющие техническую поддержку, агентства, устанавливающие стандарты [1].

Исходя из выше изложенного отметим, что среди важнейших задач федеральная программа «Развитие образования в России» выделяет создание единого информационного пространства системы профессионального образования, а в качестве конкретных направлений – создание и ведение единой общероссийской системы баз данных и баз знаний в системе профессионального образования, создание некоммерческой информационно-телекоммуникационной сети образования, науки и культуры, создание нового поколения учебной и научно-методической литературы, разработку и введение в действие автоматизированной информационной библиотечной сети и т.д. *Современная информационно-образовательная среда региона представляет собой програмно-телекоммуникационную среду, обеспечивающую едиными технологическими средствами ведение учебного процесса, его информационную поддержку и документирование в среде Интернет любому числу учебных заведений, независимо от их профессиональной специализации и уровня образования.*

На наш взгляд, основным организационным принципом создания и функционирования информационных ресурсов образования, составляющих базу образо-

вательной среды, является *интеграция*. Суть интеграции заключается в органическом объединении и рациональном согласовании информационных ресурсов образования с целью достижения оптимума в функционировании информационно-образовательной среды в рамках определенной территории. Данный результат будет наиболее эффективным при условии создания информационного кластера региона. В реальной практике взаимопроникновение, взаимообогащение всех информационных процессов и взаиморасширение сферы действия различных структурных элементов и функций всей региональной информационной системы в целом необходимо в целях наиболее полного удовлетворения информационных, научных, образовательных потребностей пользователей. К основным формам организации взаимодействия мы относим такие, как: *централизация, специализация, кооперирование и координация*.

Процесс *централизации* заключается в сосредоточении в одном центре определенных информационных ресурсов образования, в подчинении ему при выполнении определенных функций. Уникальность ситуации заключается в том, что информационные ресурсы образования одновременно могут использоваться в управленческих, научных, производственных целях.

Специализация представляет собой процесс разделения труда по формированию соответствующих видов информационных ресурсов образования и удовлетворению соответствующих информационных и образовательных потребностей. Следовательно, специализация – это процесс планомерного сосредоточения (обособления) однородной продукции в отдельных структурных звеньях информационной системы. Специализация может развиваться по виду (специализация сетей, библиотек и т.п.) или по форме (отраслевая, функциональная и т.п.).

По мере развития специализации особое значение приобретает *кооперирование*. Исходным моментом данного процесса выступает концентрация однородных элементов, которая может рассматриваться как исходная предпосылка специализации и кооперирования. Чем выше уровень концентрации, тем выше уровень специализации и степень развития кооперирования. Накопление определенных документов в образовательном учреждении и определяет специализацию его информационных ресурсов. Данный процесс будет эффективнее, если он завершается кооперированием различных звеньев региональной информационной системы. Таким образом, под кооперированием мы понимаем формы связей, обеспечивающих совместное участие структурных подразделений, специализированных для изготовления совместного продукта или услуг. Отличительная черта кооперирования – большое постоянство связей, которое обеспечивается устойчивостью специализации взаимосвязанных учреждений.

Координация в нашем случае – это разделение тематики и видов информационных ресурсов между участниками и создание такой системы работы, которая бы исключала возможность дублирования. Координацию мы определяем как определенную согласованность во времени и пространстве компонентов целого, как особый характер их взаимозависимости, гарантирующий динамическое равновесие системы. Основные задачи координационной деятельности – обеспечить динамизм системы управления, гармонизировать функционирование экономических и организационных элементов системы, непрерывно ее совершенствовать путем поиска наиболее эффективных методов и форм взаимодействия, позволяющих достигать поставленных целей.

Таким образом, основной механизм успешного развития кластеров – это си-

мбиоз конкуренции и кооперации. Кластеры влияют на конкурентную борьбу тремя способами: во–первых, посредством повышения производительности входящих в них участников и отраслей; во–вторых, путем повышения способности к инновациям и, таким образом, к повышению производительности; в–третьих, с помощью стимулирования новых бизнес–образований, поддерживающих инновации и расширяющих границы кластера. Таким образом, кластер можно определить как систему взаимосвязанных участников, ценность которой как единого целого превышает простую сумму составных частей.

За счет постоянно происходящих так называемых «малых конфликтов» – конкуренции между участниками кластера, система регионального кластера оптимизируется. За счет обмена информацией, идеями, специалистами, технологиями происходит процесс «кристаллизации» – система развивается, осуществляется перетекание финансовых ресурсов в отрасли, наиболее необходимые для развития кластера. За счет совместного скоординированного использования общих ресурсов и возможностей участники регионального информационно–образовательного кластера получают значительную выгоду.

Создавая и развивая, таким образом, региональные информационные ресурсы образования, целесообразно исходить из следующих принципов:

- *целостности*: изменение какой–либо части может служить основанием для трансформации другой;
- *многоуровневости*: построение иерархической структуры информационных ресурсов;
- *взаимодействия*: элементы взаимодействуют друг с другом, вступают в сильные взаимные связи;
- *управляемости*: наличие управляющего механизма;
- *динамичности*: ресурсы обладают гибкой структурой и постоянно развиваются;
- *типизации*: наличие типовых элементов в информационных ресурсах учреждений разных типов;
- *совместимости и единства*.

Информационным лидером в регионе могут и должны стать университеты классического типа. Именно они аккумулируют отраслевую информацию, приближаясь к созданию универсальных информационных ресурсов, а также предоставляют информационные услуги и производят информационные продукты. Информационные ресурсы вуза не могут развиваться по экстенсивному пути, вне связи с региональной информационной системой. Их особенность заключается в приспособлении к информационным потребностям и запросам пользователей, в информационной емкости, наличии в структуре электронных и традиционных документов, гармонично дополняющих друг друга. Они должны постоянно подстраиваться под особенности удовлетворяемых информационных потребностей и изменения в документальных штоках и массивах. Интеграция информационных ресурсов образования способствует:

- интенсификации (достижению более высокого уровня информационной деятельности в образовательной среде за счет повышения эффективности ее организации и управления);
- оптимизации (процессу перевода системы в оптимальное состояние);
- повышению эффективности (достижению желаемого результата: четкое выполнение функций структурными элементами, которые полифункциональны).

В этом случае информационные продукты и услуги, создаваемые на их основе, смогут охватывать различные секторы информационного рынка региона. Это и деловая информация, и информация для специалистов, в том числе библиографическая информация, потребительская информация или обеспечивающая непосредственно услуги образования. Совершенствование информационных ресурсов образования позволит создать оптимальное информационное пространство образовательных учреждений, информационный комфорт для различных категорий пользователей (профессорско-преподавательского состава, научных сотрудников, докторантов, аспирантов, студентов). Продвижение уникальной части информационных ресурсов университета, создаваемых его сотрудниками для различных категорий пользователей, в том числе и на базе современных информационных технологий, позволит ввести в научный оборот новый пласт информации, продвинет результаты интеллектуальной деятельности на рынок интеллектуальных продуктов, будет способствовать формированию положительного имиджа вуза в сфере образовательных услуг.

Реализация данных положений позволит укрепить позиции высших учебных заведений классического типа и создать качественно новое информационно-интеллектуальное пространство высшей школы, предоставить новые возможности для познавательной и творческой самореализации личности. Высшая школа может и должна стать триггером в создании информационного кластера региона, оказывающего влияние на развитие инновационной экономики территории.

Список использованных источников

1. Портер М. Конкуренция / пер. с англ. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2005.
2. Ракитов, А.И. Информация–наука, технология в глобальных исторических изменениях /А.И. Ракитов. – М., 1998.
3. Ракитов, А.И. Наш путь к информационному обществу / А.И. Ракитов // Теория и практика общественно–научной информации. – М.: ИНИОН РАН, 1989.
4. Weber A. Theory of the location of industries. – Chicago, 1929.

***Annotation.** Organizational and managerial aspects of information activities of a university, place of information resources of education in a regional information cluster, impact of higher education in the development of innovative regional economy are revealed in the article.*

***Key words:** information resources of education, information activity of an university, information regional cluster, information aspects of innovative economy*

УДК 338:658.589:242

Тельнов А.С., д.е.н., профессор Хмельницького
національного університету

МОТИВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті висвітлені проблеми розвитку інноваційної діяльності в сучасних трансформаційних умовах. Обґрунтовано необхідність посилення мотиваційного впливу на персонал з метою активізації інноваційної діяльності.

***Ключові слова:** інновації, інноваційна діяльність, мотивація, персонал.*

В этом случае информационные продукты и услуги, создаваемые на их основе, смогут охватывать различные секторы информационного рынка региона. Это и деловая информация, и информация для специалистов, в том числе библиографическая информация, потребительская информация или обеспечивающая непосредственно услуги образования. Совершенствование информационных ресурсов образования позволит создать оптимальное информационное пространство образовательных учреждений, информационный комфорт для различных категорий пользователей (профессорско–преподавательского состава, научных сотрудников, докторантов, аспирантов, студентов). Продвижение уникальной части информационных ресурсов университета, создаваемых его сотрудниками для различных категорий пользователей, в том числе и на базе современных информационных технологий, позволит ввести в научный оборот новый пласт информации, продвинет результаты интеллектуальной деятельности на рынок интеллектуальных продуктов, будет способствовать формированию положительного имиджа вуза в сфере образовательных услуг.

Реализация данных положений позволит укрепить позиции высших учебных заведений классического типа и создать качественно новое информационно–интеллектуальное пространство высшей школы, предоставить новые возможности для познавательной и творческой самореализации личности. Высшая школа может и должна стать триггером в создании информационного кластера региона, оказывающего влияние на развитие инновационной экономики территории.

Список использованных источников

1. Портер М. Конкуренция / пер. с англ. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2005.
2. Ракитов, А.И. Информация–наука, технология в глобальных исторических изменениях /А.И. Ракитов. – М., 1998.
3. Ракитов, А.И. Наш путь к информационному обществу / А.И. Ракитов // Теория и практика общественно–научной информации. – М.: ИНИОН РАН, 1989.
4. Weber A. Theory of the location of industries. – Chicago, 1929.

***Annotation.** Organizational and managerial aspects of information activities of a university, place of information resources of education in a regional information cluster, impact of higher education in the development of innovative regional economy are revealed in the article.*

***Key words:** information resources of education, information activity of an university, information regional cluster, information aspects of innovative economy*

УДК 338:658.589:242

Тельнов А.С., д.е.н., профессор Хмельницького національного университету

МОТИВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті висвітлені проблеми розвитку інноваційної діяльності в сучасних трансформаційних умовах. Обґрунтовано необхідність посилення мотиваційного впливу на персонал з метою активізації інноваційної діяльності.

***Ключові слова:** інновації, інноваційна діяльність, мотивація, персонал.*

Посткризовий період потребує посилення інноваційної активності та нового підходу до інновацій, що поєднують знання і техніку з ринком. Інновації визначають основні показники виробничо-господарської діяльності підприємства, напрямки змін на довгостроковий період, забезпечують його конкурентоспроможність.

Економіку XXI століття будуть визначати наукомісткі технології та інформатизація суспільства, в процесі якої буде відбуватися перетворення традиційного технологічного способу виробництва на постіндустріальний, в якому знання стають компонентом продуктивних сил, а наука – продуктивною силою суспільства. Тому на сьогодні актуальним стратегічним завданням економіки України є розвиток вітчизняного промислового наукомісткого виробництва, розробка та освоєння нових наукомістких та інформаційних технологій. У цьому контексті велика роль відводиться мотивації персоналу, який своєю зацікавленістю та системою стимулів забезпечать ефективність інноваційної діяльності промислових підприємств.

Проблеми розвитку інноваційної діяльності є предметом активних наукових досліджень багатьох вчених. Значний внесок у розвиток теорії інноваційної діяльності зробили такі зарубіжні вчені, як: Д. Вольф, В. Джевонс, П. Друкер, Р. Нельсон, М. Портер, А. Сміт, І. Фішер, Й. Шумпетер. Дослідженням різних аспектів розвитку інноваційних процесів та їх активізації займаються такі вітчизняні вчені, як: В. П. Александрова, О. І. Амоша, І. В. Алексєєв, Ю. М. Бажал, Є. І. Бойко, А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, О. Є. Кузьмін, В. І. Куценко, О. О. Лапко, М. Т. Пашута, В. П. Семиноженко, М. І. Скрипниченко, Л. І. Федулова та інші.

В сучасній науковій літературі зростає кількість праць, присвячених проблемі мотивації персоналу як чинника активізації інноваційної діяльності.

Так, слід відмітити дослідження С. М. Ілляшенко та Ю. С. Шипуліної, в якому обґрунтовано значення інноваційної культури у формуванні інноваційно-сприятливого середовища на підприємстві [1]. В монографії [2] авторами визначені основні стимули і перешкоди для здійснення ефективної інноваційної діяльності. Про питання співпраці освіти і науки у розбудові інноваційної економіки йдеться у статті В. І. Куценко [3].

О. В. Прокопенко пропонує підхід до визначення складових мотиваційного механізму інноваційного розвитку [4]. У статті Л. І. Федулової, Т. М. Корнєєвої розглянуто роль економіки знань у забезпеченні економічного зростання та застосування знанневого ресурсу при реалізації антикризової стратегії [6]. Разом з тим ціла низка теоретико-методологічних аспектів, які стосуються підвищення мотивації персоналу у сфері інноваційної діяльності, досі не отримала належного вирішення.

Метою статті є теоретичне обґрунтування підвищення мотивації персоналу з метою активізації інноваційної діяльності на промислових підприємствах України.

За загальним рівнем інноваційної активності Україна значно відстає від країн Європейського Союзу. Так, кількість підприємств, що впроваджують інновації, зменшується з кожним роком і становить 12–14%, що менше в 3–4 рази, ніж в інноваційно розвинутих країнах. Наукоємність промислового виробництва знаходиться на рівні 0,3%, що на порядок менше від світового рівня. При цьому майже третина коштів, що витрачаються на інноваційну діяльність, припадає на закупівлю обладнання, в той час як на придбання прав на нову інтелектуальну власність або на проведення НДДКР витрати на порядок менші. Майже половина з інноваційних підприємств взагалі не фінансують проведення в інтересах свого виробництва наукових досліджень [5]. Таке становище обумовлено як нестачею коштів, так і від-

сутністю в останні роки ефективної державної системи стимулювання інноваційної діяльності.

Враховуючи серйозний науковий потенціал та обсяги патентування винаходів, головною проблемою, яка перешкоджає впровадженню результатів НДДКР у виробництво, є відсутність дієвих стимулів. Для того, щоб підприємство ефективно функціонувало в умовах реалізації інноваційної стратегії, на ньому має працювати висококваліфікований персонал. Для цього необхідна ефективна система мотивації, яка має спрямовувати його діяльність на досягнення цілей підприємства.

Однією з дієвих форм мотивації є участь працівників в реалізації інноваційної стратегії підприємства. Спеціалісти з управління персоналом зазначають, що тільки 10–15% співробітників працюють з повною віддачею незалежно від стану справ на підприємстві, тоді як більшість потребує постійної мотивації та підтримки. З огляду на це мотивація персоналу є однією з найважливіших функцій менеджменту, яка має сприяти творчому розвитку і самореалізації особистості.

Отже, для досягнення цілей підприємства персонал повинен бути мотивованим. Ефективність мотивації залежить від особливостей людини, і насамперед від її ціннісних орієнтацій. Сучасні теорії мотивації інноваційної діяльності побудовані на основі психологічної структури діяльності людини, яка містить потреби, інтереси, мотиви і стимули діяльності. Дії людини спрямовані на задоволення різних розумових і духовних потреб, серед яких основними є: прагнення до самовираження, самоповаги, реалізації творчих здібностей, самовдосконалення, підвищення освітнього рівня.

Для ефективної мотивації інноваційної діяльності важливими є перш за все, високий зарібок, умови праці, структуризації роботи, соціальні контакти, стійкі взаємовідносини, визнання, прагнення до досягнень, влада і впливовість, різноманітність і змістовність праці, креативність, самовдосконалення, цікава та корисна робота.

Необхідно відмітити й інший мотиваційний аспект інноваційної діяльності – відсутність стимулів підприємців. По-перше, якщо на Заході об'єкти інтелектуальної власності є невід'ємною частиною капіталу фірми, то в Україні взагалі відсутній налагоджений стандартизований механізм її оцінки. Та навіть якщо вони і враховуються, то складають дуже невелику питому вагу від загальної вартості фірми. По-друге, абсолютна більшість українських підприємців не зацікавлена у довгострокових проектах. Через значний ризик неповернення коштів вони вкладають гроші лише у ті винаходи, які окупаються через три – максимум п'ять років. До того ж, інноваційне виробництво активно підтримується державою у формі пільг, субсидій, «податкових канікул» тощо.

Звичайно, не можна однозначно стверджувати, що розвитком і підтримкою винахідництва в Україні не займається жодна приватна або державна структура. До державних структур можна віднести Державний департамент інтелектуальної власності, Державне підприємство «Фундація українських винаходів», Державне агентство України з авторських і суміжних прав, спеціалізовані науково-дослідні інститути, такі, як «Інститут електрозварювання ім. Є. Патона», технопарк «Вуглемаш», до приватних – технопарк «Яворів», бізнесінкубатор БЕЗ «Славутич», технопарк «Львівська політехніка».

Заслуговує на увагу ще один аспект проблеми мотивації інноваційної діяльності – використання результатів інтелектуальної власності. В економіці України склалися несприятливі умови не лише для винахідницької діяльності, а і для ви-

користання винаходів. Так, за останні п'ять років кількість поданих заявок на винаходи за національною процедурою від вітчизняних заявників зменшилась на 31% [5]. Разом з тим Україна має певний потенціал зростання інтелектуальної власності і можливості підвищення ефективності її використання.

Позитивні зрушення в бік розвитку бізнесу та відповідно інноваційного розвитку спостерігаються у деяких регіонах України. Зокрема, у Хмельницькій області успішно працює ряд підприємств різних галузей промисловості: у м. Хмельницькому – у швейній, будівельній, харчовій; Кам'янець-Подільському – туристичній та харчовій. Вони змогли оптимально використати такі головні компоненти, як інноваційність, розвиток системи мотивації, поєднання кооперації з конкуренцією, поширення обміну інформацією та патентами.

Сьогодні до 75% вітчизняного наукового потенціалу використовується для підтримки вже досягнутого науково-технічного рівня економіки, лише незначна частина орієнтована на цілі оновлення на сучасному рівні наукових знань [5]. У науковій сфері посилюються такі негативні явища, як науковий конформізм, пасивне сприйняття значного кількістю вчених існуючих порядків, некритичність позицій до негараздів, в тому числі до самооцінки свого внеску в науку і покращання суспільного життя. Аналіз даних експертних оцінок, отриманих в рамках виконання Державної програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України, свідчить, що вітчизняна наука зберегла здатність за певних умов виконувати дослідження і отримувати результати світового рівня. Тому наукове забезпечення інноваційного розвитку країни потребує активної підтримки.

Отже, орієнтація на інноваційну модель розвитку буде успішною у разі активного використання людського фактора – інтелектуального капіталу, досягнень НТП. Основна причина бідності низки країн полягає не в низькому рівні їхніх фінансових можливостей, а насамперед у відсутності внутрішнього середовища, сприятливого для відтворення капіталу – як фізичного, так і інтелектуального. Таким чином, сьогодні необхідне спрямування державної політики на формування якісно нового науково-технічного потенціалу, максимального його використання для інноваційного розвитку, активізація інтелектуального капіталу, посилення його мотивації та трудової активності, що є фактором конкурентоспроможності та економічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Ілляшенко С. М. Роль інноваційної культури у формуванні інноваційно-сприятливого, середовища на підприємстві // Економіка та фінанси в умовах глобалізації: досвід, тенденції та перспективи розвитку : збірка тез доповідей II міжнародної науково-практичної конференції / С. М. Ілляшенко, Ю. С. Шипуліна. – Макіївка, 2010. – Т. 3. – С. 69–72.
2. Інноваційна діяльність : стимули та перешкоди : монографія / І. Л. Петрова, Т. І. Шпильова, Н. П. Сисоліна. – К. : Дорадо, 2010. – 318 с.
3. Куценко В. І. Співпраця освіти і науки у розбудові інноваційної економіки / В. І. Куценко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2010. – № 2. – С. 100–107.
4. Прокопенко О. В. Мотиваційний механізм інноваційного розвитку: складові та стан його ринкової структури / О. В. Прокопенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011, – № 1. – С. 167–175.
5. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів. Проект. [Електронний ресурс] – Режим доступу: kpo.rada.gov.ua/komosviti/doccatalog/document?id=48722 (дата звернення 7.02.2012).
6. Федулова Л. І. Державна політика розбудови економіки знань: особливості реалізації

Annotation. *In the article the lighted up problems of development of innovative activity are in modern transformation terms. Grounded a necessity of strengthening of motivational influence is on a personnel with the purpose of activation of innovative activity.*

Key words: *innovations, innovative activity, motivation, personnel.*

УДК 658,818:339.133.2/4

Балабаниць А.В., *д.е.н., доцент Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк*

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ СИЛИ ЛОЯЛЬНОСТІ СПОЖИВАЧІВ

У статті на основі систематизації існуючих підходів визначено теоретико-методологічні основи формування механізму вимірювання сили лояльності споживачів, представлено результати моніторингу лояльності споживачів за розробленою методикою.

Ключові слова: *лояльність споживачів; чутливість споживачів до факторів, що впливають на формування лояльності; сила лояльності споживачів.*

У сучасному гіперконкурентному бізнес-середовищі лояльність споживачів виступає найважливішим стратегічним активом підприємств, визначальним фактором забезпечення їх конкурентоспроможності і запорукою бізнес-успіху в майбутньому. Для забезпечення результативності маркетингу взаємодії підприємствам необхідно постійно вимірювати силу лояльності споживачів, розроблювати програми формування і розвитку лояльності й оцінювати ефективність їх впровадження.

Про актуальність і значущість проблеми пошуку ефективного механізму вимірювання лояльності споживачів свідчать наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених: Е. Блейка [1], Е. Бонда [1], К.А. Балашова [2], М. Стоуна [1], А.В. Цисаря [3], О.Я. Цуневської [4] та ін. Вивчення й аналіз опублікованих з даної проблеми теоретичних, методичних підходів та практичних розробок дозволяють зробити висновок про те, що відсутній єдиний підхід як до аналізу факторів, що впливають на формування лояльності споживачів, так і до визначення способів щодо її оцінки.

Виходячи з цього, метою даної статті є розробка методичного підходу до вимірювання лояльності споживачів, що базується на комплексній оцінці факторів детермінант.

Для обґрунтування методики оцінки лояльності споживачів цільового ринку ми виходили з проведеного аналізу існуючих підходів. Так, М. Стоун, Е.І. Бонд, Е.Блейк вважають, що оцінку лояльності споживачів можна здійснити на основі таких факторів, як частота здійснення трансакцій, час здійснення останньої трансакції, витрачена покупцем сума грошей, категорія продуктів і послуг з портфеля підприємства, якими користувався або користується в даний час споживач [1, с.189]. Інша точка зору на оцінку лояльності споживачів властива К.А.Балашову [2.

Annotation. *In the article the lighted up problems of development of innovative activity are in modern transformation terms. Grounded a necessity of strengthening of motivational influence is on a personnel with the purpose of activation of innovative activity.*

Key words: *innovations, innovative activity, motivation, personnel.*

УДК 658,818:339.133.2/4

Балабаниць А.В., *д.е.н., доцент Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк*

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ СИЛИ ЛОЯЛЬНОСТІ СПОЖИВАЧІВ

У статті на основі систематизації існуючих підходів визначено теоретико-методологічні основи формування механізму вимірювання сили лояльності споживачів, представлено результати моніторингу лояльності споживачів за розробленою методикою.

Ключові слова: *лояльність споживачів; чутливість споживачів до факторів, що впливають на формування лояльності; сила лояльності споживачів.*

У сучасному гіперконкурентному бізнес-середовищі лояльність споживачів виступає найважливішим стратегічним активом підприємств, визначальним фактором забезпечення їх конкурентоспроможності і запорукою бізнес-успіху в майбутньому. Для забезпечення результативності маркетингу взаємодії підприємствам необхідно постійно вимірювати силу лояльності споживачів, розроблювати програми формування і розвитку лояльності й оцінювати ефективність їх впровадження.

Про актуальність і значущість проблеми пошуку ефективного механізму вимірювання лояльності споживачів свідчать наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених: Е. Блейка [1], Е. Бонда [1], К.А. Балашова [2], М. Стоуна [1], А.В. Цисаря [3], О.Я. Цуневської [4] та ін. Вивчення й аналіз опублікованих з даної проблеми теоретичних, методичних підходів та практичних розробок дозволяють зробити висновок про те, що відсутній єдиний підхід як до аналізу факторів, що впливають на формування лояльності споживачів, так і до визначення способів щодо її оцінки.

Виходячи з цього, метою даної статті є розробка методичного підходу до вимірювання лояльності споживачів, що базується на комплексній оцінці факторів детермінант.

Для обґрунтування методики оцінки лояльності споживачів цільового ринку ми виходили з проведеного аналізу існуючих підходів. Так, М. Стоун, Е.І. Бонд, Е.Блейк вважають, що оцінку лояльності споживачів можна здійснити на основі таких факторів, як частота здійснення трансакцій, час здійснення останньої трансакції, витрачена покупцем сума грошей, категорія продуктів і послуг з портфеля підприємства, якими користувався або користується в даний час споживач [1, с.189]. Інша точка зору на оцінку лояльності споживачів властива К.А.Балашову [2.

с.43], який виділяє такі визначальні фактори: час здійснення споживачем останньої трансакції; частота здійснення трансакцій; загальна тривалість співробітництва споживача з фірмою; сукупна цінність споживача для компанії, виражена у фінансовому відношенні; спектр споживаних споживачем продуктів і послуг з товарного портфеля підприємства; динаміка споживання продуктів і послуг підприємства. А.В. Цисарь, розглядаючи аспекти процесу вимірювання лояльності споживачів, пропонує виділяти чотири основних параметрів: перцепційний (афективний) – відображає відношення споживачів, транзакційний (поведінковий) – характеризує заявлену поведінку споживача, наприклад намір здійснити по купку, репутаційний – відповідає ймовірності рекомендації підприємства (продукту) іншим людям, конкурентний – виражає незалежність поведінки споживача від дій конкурентів [3].

Розділяючи в основному ключове розуміння процесу аналізу лояльності, що міститься в даних підходах, вважаємо, що оцінити силу лояльності споживачів можна на основі таких параметрів:

- параметр купівельної активності, який розкривається такими показниками: середній обсяг покупок споживача, індекс зростання обсягу покупок, частота здійснення покупок;
- параметр іміджу, який показує наскільки споживач виділяє підприємство серед конкурентів і визначає рівень бар'єру переключення.
- параметр задоволеності, який відбиває динаміку рівня задоволеності споживачів маркетинговою діяльністю підприємства.

На наш погляд, доцільно розрізнити чотири типи лояльності споживачів по відношенню до підприємства: абсолютна лояльність (характерна висока зацікавленість споживача в придбанні товарів саме в конкретному підприємстві і повна задоволеність його маркетинговою діяльністю), неправдива лояльність (має місце, коли споживач часто купує товари в підприємстві в силу певних причин, але не відчуває емоційної прихильності до нього), латентна (прихована) лояльність (споживач високо оцінює маркетингову діяльність підприємства, але не має можливості часто купувати в ньому товари унаслідок, наприклад, економічних факторів, віддаленості від підприємства та ін.), відсутність лояльності (коли споживач здійснює одиничні покупки в підприємстві, виявляючи повну до нього байдужість).

Оцінка сили лояльності споживачів досліджуваних підприємств 9 кластерів різних форматів («Універсальні підприємства», «Спеціалізовані підприємства», «Магазини біля будинку») здійснювалася за запропонованою формулою:

$$СЛ_c = \overline{ОП}_c + I_{nc} + Ч_n + P_{6n} + I_y, \quad (1)$$

де $СЛ_c$ – сила лояльності споживача, бали; $\overline{ОП}_c$ середній обсяг покупок споживача,

бали; I_{nc} – індекс зростання обсягу покупок споживача, бали; $Ч_n$ – частота покупок, бали; I_y – індекс задоволеності споживача, бали.

В результаті проведеного дослідження було з'ясовано, що абсолютну лояльності мають споживачі лише 11,6% з 77 досліджуваних підприємств. Як видно з рис. 1 найвищу силу лояльності у порівнянні з іншими підприємствами мають споживачі кластеру С «Супермаркети» (3,25 балів з максимально можливих 5 балів). У більшості споживачів цього типу підприємств (77,7%) виявлена латентна лояльність. Споживачі, в основному, задоволені маркетинговою діяльністю супермаркетів, в яких застосовується самообслуговування – один з найефективніших у

соціальному й економічному відношенні методів продажу, надаються різні послуги і в цілому забезпечується вища якість обслуговування, однак не мають можливості через певні обмеження частіше відвідувати ці підприємства.

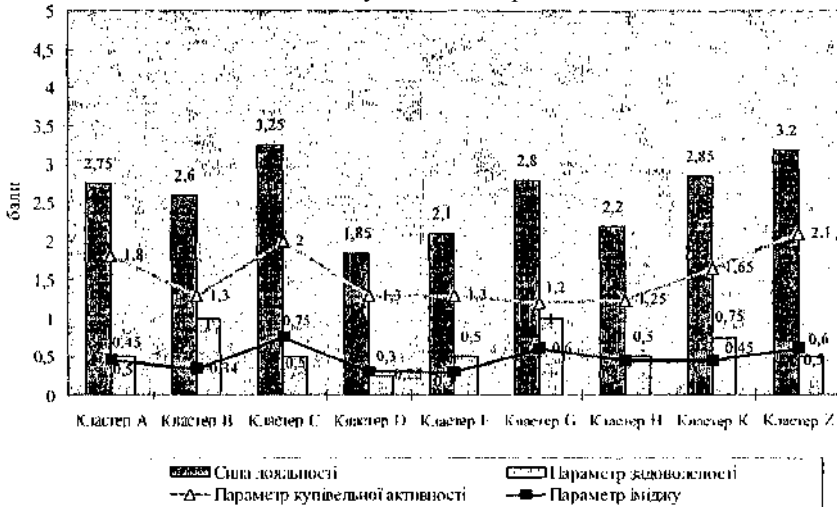

Рис. 1. Результати оцінки сили лояльності споживачів і параметрів, що її визначають, у розрізі кластерів.

Як показало дослідження, відносно високе значення сили лояльності споживачів (3,2 бали) мають підприємства формату «Магазини біля будинку». Ці підприємства хоча і пропонують обмежений асортимент товарів, за більш високими цінами, ніж, наприклад, у супермаркетах, із застосуванням менш ефективних методів продажу індивідуальне обслуговування споживачів через прилавок, за участю продавця), все ж таки мають значне коло лояльних споживачів через, в основному), зручне розташування (близько до місця проживання і місця роботи споживачів). Лояльність споживачів цих підприємств, як правило, відноситься до інертного типу, що представляє деяку небезпеку для підприємств, тому що споживачі, які регулярно купують товари з «магазинів біля будинку», можуть з легкістю перейти до нових підприємств-конкурентів, якщо такі з'являться поблизу. Тому підприємствам цього формату необхідно постійно проявляти маркетингову винахідливість, спрямовану на утримання застійних споживачів.

Дослідження показало, що абсолютну лояльність мають споживачі лише 12 % досліджуваних підприємств. Це, в основному, споживачі підприємств кластера K «Середні спеціалізовані підприємства», і кластера Z «Бутіки». Найнижчий показник сили лояльності споживачів було виявлено у підприємств кластера D «Універмаги», споживачі яких низько оцінюють один з визначальних параметрів – параметр іміджу.

Важливою задачею моніторингу лояльності споживачів цільового ринку є визначення чутливості споживачів до конкретних ініціатив маркетингу лояльності. Фокус-групові дискусії, які було проведено серед споживачів досліджуваних підприємств дозволили визначити маркетингові детермінанти, що впливають на формування їх лояльності: висока якість товарів (98,33% респондентів), досконалий мерчандайзинг (72,5%), висока якість обслуговування (68 %), привабливі програми

комунікаційної підтримки (64,83%). Отже, для підвищення лояльності споживачів досліджуваним підприємствам необхідно, перш за все, спрямовувати маркетингові зусилля на удосконалення якості товарів, бездоганну організацію мерчандайзингових заходів, підвищені якості обслуговування і розробку привабливих програм лояльності бонусних програм, які передбачають накопичені споживачами балів для подальшого обміну на цінні подарунки, цільові дисконтні програми та ін.).

Таким чином, можна зробити висновок, що дослідження лояльності споживачів слід здійснювати комплексно і оцінювати силу лояльності доцільно на основі ключових параметрів, що характеризують оцінку іміджу підприємства, купівельну активність споживачів та їх задоволеність.

Список використаних джерел

1. Стоун М. Прямой и интерактивный маркетинг [Текст][пер. с англ.] / М. Стоун. Э.Бонд. О. Блейк. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2005. – 313 с.
2. Балашов К.А. Построение систем лояльности клиентов / К.А. Балашов // Маркетинг* – 2007. – №2 (93)–с. 78–91.
3. Цысарь А.В. Лояльность покупателей: основные определения, методы измерения, способы управления / А.В. Цысарь // Маркетинг и маркетинговые исследования. – 2002. – № 5. – с.55–61.4.
4. Цуневская О.Я. Повышение лояльности клиентов на основе использования специальных программ и ко-бренд-проектов / О.Я. Цуневская // Маркетинг – 2007. – № 6 (97) – с. 44–58

Annotation. *The article is based on the systematization of the existing approaches, theoretical and methodological foundations of the formation of mechanism for measuring the loyalty of consumers strength are defined, the results of monitoring of consumers loyalty by the developed technique are shown.*

Key words: *loyalty of consumers, consumers sensitivity to influencing loyalty factors, strength of loyalty of consumers.*

УДК 658.18: 001.895

Цопа Н.В., д.э.н., доцент Национальной академик
природоохранного и курортного строительства, г. Симферополь

РОЛЬ ИННОВАЦИЙ В АНТИКРИЗИСНОМ УПРАВЛЕНИИ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Рассмотрены существующие проблемы в антикризисном управлении. Выявлен роль инноваций в антикризисном управлении, их характерные особенности. На основе проведенных исследований установлена совокупность факторов, оказывающих влияние на развитие инновационных процессов на предприятии.

Ключевые слова: *антикризисное управление, инновации, предприятие.*

Современное нестабильное положение экономики Украины требует от предприятий повышения эффективности производства, конкурентоспособности продукции и услуг на основе внедрения достижений научно-технического прогресса, эффективных форм ведения хозяйства и управления производством. Наиболее эффективным инструментом повышения технико-технологического уровня пред-

комунікаційної підтримки (64,83%). Отже, для підвищення лояльності споживачів досліджуваним підприємствам необхідно, перш за все, спрямовувати маркетингові зусилля на удосконалення якості товарів, бездоганну організацію мерчандайзингових заходів, підвищені якості обслуговування і розробку привабливих програм лояльності бонусних програм, які передбачають накопичені споживачами балів для подальшого обміну на цінні подарунки, цільові дисконтні програми та ін.).

Таким чином, можна зробити висновок, що дослідження лояльності споживачів слід здійснювати комплексно і оцінювати силу лояльності доцільно на основі ключових параметрів, що характеризують оцінку іміджу підприємства, купівельну активність споживачів та їх задоволеність.

Список використаних джерел

1. Стоун М. Прямой и интерактивный маркетинг [Текст][пер. с англ.] / М. Стоун. Э.Бонд. О. Блейк. – Днепропетровск: Баланс Бизнес Букс, 2005. – 313 с.
2. Балашов К.А. Построение систем лояльности клиентов / К.А. Балашов // Маркетинг* – 2007. – №2 (93) – с. 78–91.
3. Цысарь А.В. Лояльность покупателей: основные определения, методы измерения, способы управления / А.В. Цысарь // Маркетинг и маркетинговые исследования. – 2002. – № 5. – с.55–61.4.
4. Цуневская О.Я. Повышение лояльности клиентов на основе использования специальных программ и ко-бренд-проектов / О.Я. Цуневская // Маркетинг – 2007. – № 6 (97) – с. 44–58

Annotation. *The article is based on the systematization of the existing approaches, theoretical and methodological foundations of the formation of mechanism for measuring the loyalty of consumers strength are defined, the results of monitoring of consumers loyalty by the developed technique are shown.*

Key words: *loyalty of consumers, consumers sensitivity to influencing loyalty factors, strength of loyalty of consumers.*

УДК 658.18: 001.895

Цопа Н.В., д.э.н., доцент Национальной академик природоохранного и курортного строительства, г. Симферополь

РОЛЬ ИННОВАЦИЙ В АНТИКРИЗИСНОМ УПРАВЛЕНИИ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Рассмотрены существующие проблемы в антикризисном управлении. Выявлен роль инноваций в антикризисном управлении, их характерные особенности. На основе проведенных исследований установлена совокупность факторов, оказывающих влияние на развитие инновационных процессов на предприятии.

Ключевые слова: *антикризисное управление, инновации, предприятие.*

Современное нестабильное положение экономики Украины требует от предприятий повышения эффективности производства, конкурентоспособности продукции и услуг на основе внедрения достижений научно-технического прогресса, эффективных форм ведения хозяйства и управления производством. Наиболее эффективным инструментом повышения технико-технологического уровня пред-

приятий в сложившихся кризисных условиях выступает инновационная деятельность. При этом становятся актуальными вопросы, связанные с повышением качества управления инновационной деятельностью, упрощением процесса внедрения инновационных решений.

Фундаментальные теоретические аспекты по вопросу оценки эффективности инновационной деятельности и антикризисного управления нашли свое отражение : работах Балабанова И.Т., Гринева В.Ф., Трифиловой А.А., Короткова Э.М. и многих других [1–4]. Вместе с тем в отечественной экономической литературе развитие вопросов о роли инноваций при принятии управленческих решений в современных кризисных условиях не нашло достаточного отображения, а зарубежный опыт требует значительной адаптации к современным условиям. В связи с этим целью статьи является выявление роли инноваций в антикризисном управлении предприятием.

Опасность кризиса существует всегда, в связи с тем, что при принятии управленческих решений присутствует риск. Любая социально–экономическая система развивается циклично, в ней меняется соотношение управляемых и неуправляемых процессов изменяется человек, его потребности и интересы. Поэтому управление социально–экономической системой должно быть всегда антикризисным. В современной экономической литературе под антикризисным управлением принято понимать такое управление, в котором поставлено определенным образом предвидение опасности кризиса, анализ его симптомов, мер по снижению отрицательных последствий кризиса и использования его факторов для последующего развития [4]. Совокупность проблем антикризисного управления можно представить четырьмя группами (рис.1).

Проблемы распознавания предкризисных ситуаций наиболее остро стоят перед современными руководителями, т.к. своевременное распознавание кризиса, обнаружение его первых признаков позволяет разработать адекватные меры по его устранению. Вторая группа проблем антикризисного управления связана с ключевыми сферами жизнедеятельности организации. В процессе их решения формулируются миссия и цель управления, определяются пути, средства и методы управления в условиях кризисной ситуации. Третья группа проблем – дифференциации технологий управления. Она включает в самом общем виде проблемы прогнозирования кризисов и вариантов поведения социально–экономической системы в кризисном состоянии.

Четвертая группа проблем включает конфликтологию и селекцию персонала, которая всегда сопровождает кризисные ситуации.

Любая социально–экономическая система достигает успеха в своей деятельности, если она находится в состоянии последовательного и неуклонного развития. Как бы успешно ни функционировало предприятие, если его руководство не нацелено на освоение новых технологий, позволяющих производить новые виды продукции более высокого качества и с наименьшими затратами, оно через определенный промежуток времени рискует стать неконкурентоспособным. А это означает ослабление позиций на рынках сбыта, потерю потребителей продукции и снижение размеров прибыли. Все это способствует возникновению кризисной ситуации в организации и может послужить причиной банкротства.

Кризис в экономике страны усугубляется инновационным кризисом, который проявляется в резком снижении управляемости процессами создания и внедрения новшеств, в отсутствии источников финансирования.

Рис. 1 Проблематика антикризисного управления [4].

После наступления мирового финансово-экономического кризиса в 2008 году, темпы разработки и внедрения инноваций отечественными предприятиями резко сократились. В подтверждение сказанному, приведем данные Государственного комитета статистики в АР Крым, о развитии инноваций в регионе (табл. 1). Наибольшее количество инновационно активных предприятий в промышленности Крыма было в 2008 году и составляло 40 предприятий, достичь этого уровня не удалось даже за последующие два года. Инновационные затраты в промышленности в 2010 году' сократились практически в 1.6 раза, по сравнению с 2008 годом.

Значительно сократилось после наступления кризиса число предприятий, которые внедряли инновации – с 30 до 23. Внедрение прогрессивных технологических процессов в промышленности сократилось в 2,3 раза, по сравнению с 2008 годом. Объем реализованной инновационной продукции имеет тенденцию к ежегодному снижению на протяжении последних пяти лет с 932,2 млн. грн. в 2005 году до 163 млн. грн. в 2010 году.

Таблица 1

**Некоторые показатели развития инновационной деятельности в АР
Крым за 2005–2010 гг.***

Показатели	2005	2007	2008	2009	2010
Количество инновационно активных предприятий в промышленности	33	33	40	31	37
Объем инновационных затрат в промышленности, млн.грн.	93,5	185,0	225,6	129,8	146,7
Количество предприятий, которые внедряли инновации	19	25	30	23	23
Внедрение прогрессивных технологических процессов и освоение производства новых видов продукции в промышленности	62	24	73	47	32
Объем реализованной инновационной продукции, млн.грн.	932,2	624,0	280,1	174,5	163,0

* составлено автором на основе [5].

С учетом приведенной статистики, поиск возможных решений проблем управления инновационными процессами становится одной из важнейших задач антикризисного управления.

Инновационная деятельность связана с привлечением различных ресурсов, основными из которых являются инвестиции и затраты времени на НИОКР и технологическое освоение масштабного производства новой продукции, особая роль здесь принадлежит управленческому персоналу, его способности разрабатывать и принимать инновационные решения.

Процесс формирования эффективной системы инновационного управления зависит от уровня инновационного потенциала предприятия – его возможности в достижении поставленных инновационных целей. Реализация этих целей в глобальных масштабах выступает как средство получения достаточно высокой прибыли в долгосрочной перспективе, упрочения, а затем и повышения конкурентных возможностей на рынке, решение кризисной проблемы и проблемы выживания в целом. Чем выше уровень инновационного потенциала предприятия, тем успешнее оно избегает возможных кризисных ситуаций.

На уровень развития инновационного потенциала фирмы оказывают большое влияние факторы, представленные на рис. 2.

Факторы, способствующие разработке нововведений	Факторы, не способствующие разработке нововведений
<ol style="list-style-type: none"> 1. Сохранение и расширение производственной базы 2. Сокращение затрат 3. Реализация нужд и предложений потребителя 4. Повышение научно– технического потенциала специалистов 5. Имидж корпорации 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Высокие затраты, связанные с разработкой и внедрением нововведений 2. Длительные сроки между разработкой нововведения и выходом изделия на рынок 3. Большая неуверенность в успехе 4. Непатентоспособность нововведения 5. Трудности в сохранении доли на рынке 6. Отсутствие необходимых ресурсов и квалифицированных кадров

Рис. 2 Факторы, оказывающие воздействие на разработку нововведений

Перечисленные причины, как способствуют, так и затрудняют разработку нововведений в организации, поэтому их необходимо учитывать при осуществлении любого вида управленческого воздействия.

Выводы. Эффективное управление инновационным процессом требует специальных организационно-экономических механизмов. Это, в первую очередь, связано с условиями неопределенности, которые характерны для инновационной деятельности. Всегда существует опасность того, что стоимость полученных инновационных решений может оказаться слишком высока или новая продукция потерпит коммерческую неудачу на рынке. Вероятность неэффективности инвестиций зависит от вероятности коммерческого успеха. Эта проблема может быть решена путем формирования специальной инфраструктуры, поддерживающей инновационный процесс.

Инновационная инфраструктура представляет собой организационную, материальную, финансово-кредитную, информационную базу для создания условий, способствующих эффективному распределению средств и оказанию услуг для развития инновационной деятельности, технологического трансферта, коммерциализации научно-технической продукции.

Одним из позитивных факторов развития инновационных структур является создание предприятий малого и среднего бизнеса, что помогает решать проблему занятости и социальной стабильности общества и в целом способствует решению задач инновационной политики в рамках антикризисного управления.

Список используемых источников

1. Балабанов И.Т. Инновационный менеджмент / И.Т. Балабанов. – СПб: «Питер», 2000. – 208 с.
2. Трифилова А.А. Оценка эффективности инновационного развития предприятия / А.А. Трифилова. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 304 с.
3. Гринев В.Ф. Инновационный менеджмент: учеб, пособие / В.Ф. Гринев. – К.: МАУП, 2001. – 152 с.
4. Коротков Э.М. Антикризисное управление: учебник / под ред. Э. М. Короткова. – М.: ИНФРА-М, 2003. 432 с. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://fictionbook.ru/autlTor/kollektivavtorov/antikrizisnoeupravlenieuchebnik/ieadonline.html>
5. Автономна республіка Крим у цифрах у 2010 році. Статистичний довідник / за редакцією О.І. Пітюренко. – Сімферополь: Головне управління статистики в Автономній Республіці Крим, 2011.–212 с.

***Annotation.** Existing problems in anti-crisis management are considered. The role of innovations in anti-crisis management, their prominent features is revealed. On the basis of the spent researches set of the factors influencing development of innovative processes at the enterprise is established.*

***Key words:** anti-crisis management, innovations, the enterprise.*

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Наведені причини необхідності створення інноваційних інфраструктур на підприємствах АПК. Виділені основні завдання та вказані соціально-економічні аспекти розвитку.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, інноваційний потенціал, інноваційний розвиток, інноваційна діяльність.

Постановка проблеми. Впровадження ринкових принципів господарювання є головною рисою розбудови економіки сучасної України, пов'язаною із утвердженням інноваційної моделі розвитку. Інноваційна модернізація закладає основи для активізації господарської діяльності підприємств та стійкого підвищення ефективності їхнього функціонування. Інноваційний шлях реформування є фундаментом і запорукою стабілізації та зростання у вітчизняній економіці на користь встановлення цивілізованих ринкових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку інноваційної діяльності та регіональної інноваційної політики в АПК знайшли віддзеркалення в працях В.І. Богачова, М.В. Зубця, А.В. Крисального, П.Т. Саблука, В.Г.Ткаченко та інших економістів аграріїв. Проте, проблемам активізації інноваційного потенціалу як фактору економічного розвитку сільськогосподарських підприємств надається недостатня увага.

Досвід свідчить про те, що накопичення нових наукових знань малоефективне, якщо вони не перетворюються на нові технологічні засоби або прогресивні ресурсозберігаючі технології, упровадження яких здійснює виробництво. Це заважає перетворенню агропромислового виробництва в рушійну силу науково-технічного прогресу в країні [1, с. 100–102].

Метою статті є обґрунтування необхідності впровадження інновацій у виробничу діяльність підприємств АПК як однієї з найголовніших конкурентних переваг.

Виклад основного матеріалу. Нині запорукою ефективної інноваційної діяльності є не лише наявність бажання, але і реальні здібності організації до здійснення інновацій. У зв'язку з цим важливою економічною категорією виступає інноваційний потенціал господарюючого суб'єкта.

Інноваційний потенціал АПК являє собою сукупність взаємозв'язаних засобів, можливостей і здібностей його галузей і підприємств, що дозволяють при визначених мовах здійснювати інноваційну діяльність, спрямовану на вирішення соціально-економічних завдань комплексу за допомогою комерціалізації новацій аграрної науки виробничо-господарській діяльності.

Структура інноваційного потенціалу, на думку авторів, являє собою сукуп-

ність різних складових: ресурсних, внутрішніх, зовнішніх, результативних (рис.1).

Рис.1. Структура інноваційного потенціалу організації

Підвищення інноваційного потенціалу має бути пріоритетним завданням для організації, якщо вони бажають вийти на новий економічний рівень. Розвиток інноваційного потенціалу економічної системи може здійснюватися тільки через розвиток усіх її підрозділів, а також усіх елементів виробничо-господарської системи.

Розглянемо основні переваги цього напрямку.

1. Інноваційний потенціал є ознакою готовності до здійснення інноваційних та інвестиційних проектів, спрямованих на економічний розвиток економічної системи. Як наслідок, підвищення цього показника збільшує рівень готовності економічної системи до реалізації намічених проектів розвитку інноваційної діяльності.

2. Прогрес в молекулярній біології, генній інженерії, біотехнології і селекції висуває сільське господарство до числа галузей нового технологічного устрою. Організації, що ставлять за мету підвищення інноваційного потенціалу, мають можливість першими освоювати і реалізовувати новачі аграрної науки у своїй виробничо-господарській діяльності.

3. В сучасних умовах на розвиток економічної системи негативно впливає велика кількість різних чинників, які відображені на рис. 2.

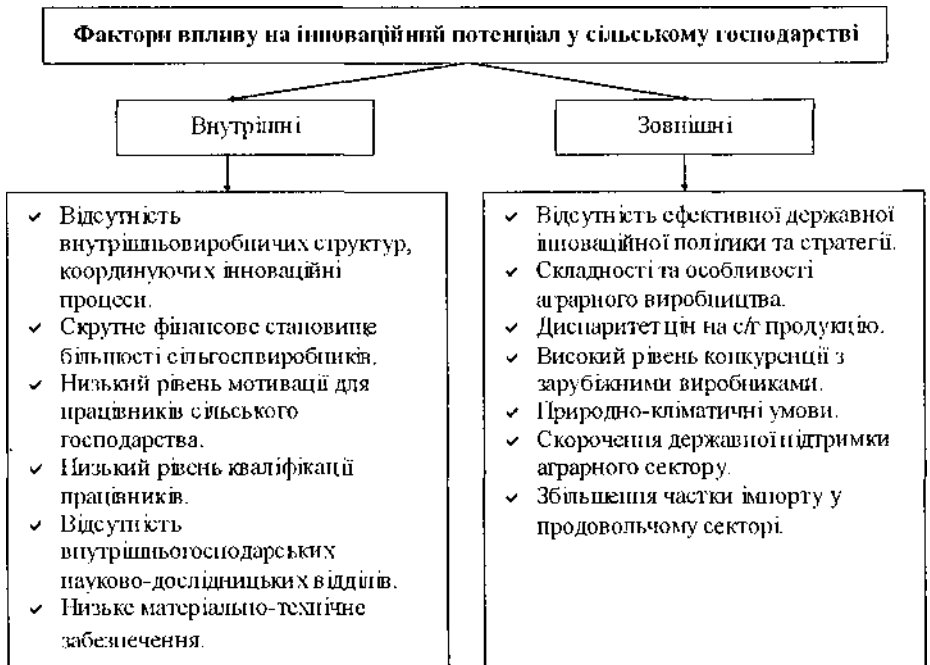

Рис. 2. Фактори впливу на інноваційний потенціал у сільському господарстві

4. Одним з головних критеріїв оцінки діяльності економічної системи є її конкурентоспроможність на ринку товарів і послуг. Підприємства з високим інноваційним потенціалом мають більш високі технологічні, фінансові і інтелектуальні можливості, які дозволяють підвищувати конкурентоспроможність системи у порівнянні з іншими організаціями.

5. В рамках державної підтримки сільського господарства відбувається цілкове фінансування організацій АПК. Високий рівень інноваційного потенціалу може бути одним з основних критеріїв для виділення бюджетних коштів, оскільки характеризує організацію, як з позиції готовності ефективно освоювати виділені кошти, так і гаранта здійснення організацією державної політики продовольчої безпеки у своєму регіоні [2, с. 149–156].

Визначимо основні напрями шляхів підвищення інноваційного потенціалу організацій АПК. Для підвищення інноваційного потенціалу потрібний ретельний аналіз або діагностика її внутрішнього середовища, заснований на базі науково обґрунтованих і інформативних методологій:

- Одним з шляхів підвищення інноваційного потенціалу є активізація наукової діяльності організацій, яка полягає або у формуванні науково-виробничих підрозділів, або в здійсненні координаційних заходів по взаємодії з різними НДІ, КБ або галузевими інститутами, що функціонують в цьому регіоні, або самостійному моніторингу ринку новацій і інновацій аграрної науки.

- Визначення шляхів рішення проблем підвищення кваліфікації співробітників і робочого персоналу організацій.

- Пошук альтернативних джерел фінансування.

- Підвищення рівня оснащеності технічними засобами за рахунок участі в різних лізингових програмах, існуючих в регіоні.
- Розгляд варіантів підвищення ліквідності підприємства, частки власних засобів в капіталі організації.
- Використання різних імітаційних моделей, що дозволяють понизити витрати та ризики, пов'язані з організацією діяльності.
- Освоєння маловідходних, економічних та екологічно орієнтованих технологій сільськогосподарського виробництва на усіх його стадіях.

Окремо варто зупинитися на формуванні науково-виробничих підрозділів в організаціях сільськогосподарського комплексу, що дозволяють здійснювати інноваційну діяльність за допомогою наукового супроводу інноваційних проектів. Природно, що цю проблему розв'язати безпосередньо на підприємстві досить важко з таких причин: відсутність досвіду подібної діяльності, достатнього числа наукових співробітників, готових працювати на окремому підприємстві при низькому рівні матеріального стимулювання.

Одним з шляхів вирішення цієї проблеми є створення наукових відділів при місцевих адміністраціях, які б могли здійснювати наукову діяльність у рамках розробки новаторських ідей або ж, принаймні, проводити моніторинг і діагностику ринку інновацій аграрної науки і надавати цю інформацію безпосередньо організаціям у вигляді можливих інноваційних проектів.

Висновки. Отже, варто відмітити, що в результаті недооцінки інновацій як визначального чинника сучасного економічного розвитку Україна за останні десятиліття значно понизила свою частку в секторі світової наукомісткої продукції. Використання запропонованих заходів щодо стимулювання впровадження інновацій підприємствами агропромислового комплексу дозволить покращити процес виробництва, ефективно використовувати внутрішні і залучати зовнішні інвестиції в інноваційну діяльність.

Список використаних джерел

1. Загородній А.Г. Оцінювання конкурентоспроможності інноваційної продукції в процесі вибору інноваційної стратегії підприємства / А.Г. Загородній, В.М.Чубай // Фінанси України. –2007. –№ 1. –С.99–110.
2. Инновационный потенциал: современное состояние и перспективы развития: монография / В.Г. Матвейкин, С.И. Дворецкий, Л.В. Минько [и др.]. –М.: Машиностроение–1,2007. –284 с.

***Annotation.** The reasons for innovative infrastructure creation necessity at the AIC enterprises are given. The primary goals are determined; social and economic aspects of development are shown.*

***Key words:** agricultural enterprise, innovative potential, innovative development, innovative activity.*

УДК 334:37

Дибач І.Л., к.е.н., доцент Національного університету кораблебудування ім. адм. Макарова, м. Миколаїв

НАПРЯМКИ PR В СФЕРІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Розглянуто роль освіти в умовах трансформаційних перетворень в Україні. Визначено, що освітня послуга, являє собою діяльність працівників освіти, ре-

- Підвищення рівня оснащення технічними засобами за рахунок участі в різних лізингових програмах, існуючих в регіоні.
- Розгляд варіантів підвищення ліквідності підприємства, частки власних засобів в капіталі організації.
- Використання різних імітаційних моделей, що дозволяють понизити витрати та ризики, пов'язані з організацією діяльності.
- Освоєння маловідходних, економічних та екологічно орієнтованих технологій сільськогосподарського виробництва на усіх його стадіях.

Окремо варто зупинитися на формуванні науково-виробничих підрозділів в організаціях сільськогосподарського комплексу, що дозволяють здійснювати інноваційну діяльність за допомогою наукового супроводу інноваційних проектів. Природно, що цю проблему розв'язати безпосередньо на підприємстві досить важко з таких причин: відсутність досвіду подібної діяльності, достатнього числа наукових співробітників, готових працювати на окремому підприємстві при низькому рівні матеріального стимулювання.

Одним з шляхів вирішення цієї проблеми є створення наукових відділів при місцевих адміністраціях, які б могли здійснювати наукову діяльність у рамках розробки новаторських ідей або ж, принаймні, проводити моніторинг і діагностику ринку інновацій аграрної науки і надавати цю інформацію безпосередньо організаціям у вигляді можливих інноваційних проектів.

Висновки. Отже, варто відмітити, що в результаті недооцінки інновацій як визначального чинника сучасного економічного розвитку Україна за останні десятиліття значно понизила свою частку в секторі світової наукомісткої продукції. Використання запропонованих заходів щодо стимулювання впровадження інновацій підприємствами агропромислового комплексу дозволить покращити процес виробництва, ефективно використовувати внутрішні і залучати зовнішні інвестиції в інноваційну діяльність.

Список використаних джерел

1. Загородній А.Г. Оцінювання конкурентоспроможності інноваційної продукції в процесі вибору інноваційної стратегії підприємства / А.Г. Загородній, В.М.Чубай // Фінанси України. –2007. –№ 1. –С.99–110.
2. Инновационный потенциал: современное состояние и перспективы развития: монография / В.Г. Матвейкин, С.И. Дворецкий, Л.В. Минько [и др.]. –М.: Машиностроение–1,2007. –284 с.

***Annotation.** The reasons for innovative infrastructure creation necessity at the AIC enterprises are given. The primary goals are determined; social and economic aspects of development are shown.*

***Key words:** agricultural enterprise, innovative potential, innovative development, innovative activity.*

УДК 334:37

Дибач І.Л., к.е.н., доцент Національного університету кораблебудування ім. адм. Макарова, м. Миколаїв

НАПРЯМКИ PR В СФЕРІ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Розглянуто роль освіти в умовах трансформаційних перетворень в Україні. Визначено, що освітня послуга, являє собою діяльність працівників освіти, ре-

зультатом якої є сукупність корисних властивостей, що задовольняють потребу споживачів у одержанні кваліфікації. Досліджено основні категорії громадськості в сфері надання освітніх послуг, які обумовлюють напрямки PR вищого навчального закладу.

Ключові слова: освіта, освітня послуга, вищий навчальний заклад, паблік релейшнз (PR), напрями PR.

Перехід України на шлях розвитку економіки інноваційного типу обумовлює необхідність формування адекватної системи освіти. Утворення заснованої на знаннях системи господарювання передбачає репродукування інноваційної робочої сили, що припускає підготовку кадрів за новими напрямками розвитку техніки і технологій, економіки та управління. Тож, роль вищої освіти в умовах сучасної дійсності набуває особливої актуальності та значущості.

Визначальним у специфіці розвитку вітчизняної вищої школи є, по-перше, тенденції міжнародної інтеграції освітніх систем в єдину транснаціональну, по-друге, загострення конкурентної боротьби на ринку освітніх послуг, по-третє, несприятлива соціально-демографічна ситуація в Україні. В таких жорстких умовах визначальним фактором успішної діяльності вищого навчального закладу (ВНЗ) може стати грамотне просування освітньої послуги [2], створення відповідного іміджу вищому навчальному закладу з використанням технологій PR. Яскравим підтвердженням доцільності запровадження PR закладами освіти є офіційна статистика [3, с. 18; 5] – серед 45 тисяч студентів із зарубіжжя в українських вишах не знайдеться тих, хто приїхав на навчання з країн Європи чи Америки.

Зазначимо, що незважаючи на широку вживаність терміну «освітня послуга», науковці досі не дійшли згоди щодо його трактування. Аналіз більшості відомих нам поглядів щодо цього, дозволило нам виділити щонайменше два підходи до з'ясування сутності «освітніх послуг»: як організованого процесу для одержання необхідних знань [1; 7, с. 583] та як специфічного товару, який задовольняє освітні потреби споживача [4; 8, с. 133; 9, с. 43]. Вважаємо, що зазначенні погляди є скоріше взаємодоповнюючими, а не взаємовиключними. Оскільки, будь-який товар (в тому числі і освіта) є результатом праці, який здатен задовольняти певні потреби людини. Тож, пропонуємо наступне узагальнююче визначення терміну «освітня послуга» – це діяльність працівників освіти, результатом якої є сукупність корисних властивостей, що задовольняють потребу споживача у одержанні кваліфікації.

Аксіомою виглядає твердження, що у найбільш загальному вигляді PR – це процес створення та розвитку взаємовигідних відносин між організацією та громадськістю. Тому, пропонуємо визначати PR в сфері освіти як діяльність із вивчення та створення інформаційних нагод та інформації оператором ринку освітніх послуг з метою цілеспрямованого формування бажаної громадської думки та з урахуванням інтересів громадськості.

В залежності від категорій громадськості в сфері освітніх послуг можна виділити наступні напрями PR:

1. PR орієнтований на взаємодію з різноманітними організаціями: школами, ВНЗ, регіональним управлінням освіти і науки, органи місцевого самоврядування, міністерством освіти і науки, молоді та спорту, науково-дослідними організаціями, ЗМІ, правоохоронними та судовими органами, медичними організаціями, благодійними організаціями, міжнародними співтовариствами.

2. PR з набувачами освітніх послуг. Тут слід виділяти дві відносно окремих

групи суб'єктів, по-перше, безпосередньо абітурієнтів та студентів, по-друге, батьків.

PR-акції, в центрі уваги яких знайдуться безпосередні набувачі освітніх послуг, мають ґрунтуватися на їх особистих очікуваннях: отриманні певних знань, навичок і вмінь для їх подальшого використання в професійній діяльності; створенні особливої середовища для творчого розвитку; забезпеченні яскравого студентського життя.

Відносини ВНЗ із батьками можуть бути прямими чи непрямими. Пряма взаємодія здійснюється тоді, коли за ініціативою ВНЗ організуються заходи, в яких приймають участь батьки. Непрямі взаємини виникають незалежно від навчального закладу, оскільки студенти опосередковано формують враження про нього у своїх батьків.

3. Внутрішньокорпоративний PR – націлений на працівників ВНЗ. Співробітники освітнього закладу є складовою частиною його громадськості. Саме тому, PR-акції мають враховувати засоби ендogenous спрямування. Напрями, за якими вирішуються ці завдання наведено на рис.

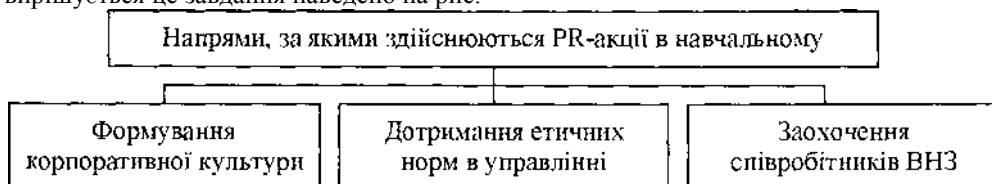

Рис. 1. Напрями здійснення PR-акцій, ендogenous спрямування (джерело: адаптовано за [6, с. 195])

Корпоративна культура являє собою концентрацію характерних саме для конкретного оператора ринку освітніх послуг цінностей, норм, поглядів та ідей, які на той чи інший спосіб формують стандарти поведінки співробітників, сприяють досягненню гармонії колективних та індивідуальних інтересів, мобілізують потенціал найманих працівників на досягнення маркетингових цілей. Провідну роль в культурі складають символічно-знакові елементи: легенди, ритуали, атрибути.

Корпоративна культура накладає відбиток на стиль управління ВНЗ. Доцільним тут є формулювання принципів компетентного менеджменту, що відіграють роль критеріїв, з якими співставляють свої рішення та поведінку керівники усіх рівнів управлінської ієрархії.

Нарешті, заохочення співробітників передбачає, зазвичай, використання двох видів програм:

- тренувальних, які пов'язані із підвищенням науково-педагогічної кваліфікації;
- мотиваційних у вигляді конкурсів («Кращий науковець», «Кращий викладач» тощо) та преміальних виплат.

Підсумовуючи вище зазначене приходимо до наступних висновків:

1. Загострення конкурентної боротьби між операторами ринку освітніх послуг, викликане, з одного боку, несприятливою демографічною ситуацією, а з іншого – підвищенням вимог працедавців до кваліфікації працівників, обумовлює необхідність розширення зв'язку навчальних закладів з громадськістю;

2. Необхідність дефініції терміну «освітня послуга» дозволила виділити два підходи щодо його формулювання: як процесу та як товару. Їх узагальнення дало можливість визначити даний термін у наступній інтерпретації: освітня послуга – це діяльність працівників освіти, результатом якої є сукупність корисних властивос-

тей, що задовольняють потребу споживача у одержанні кваліфікації;

3. PR в сфері освіти пов'язана із вивченням та створенням інформаційних нагод та інформації оператором ринку освітніх послуг з метою цілеспрямованого формування бажаної громадської думки та з урахуванням інтересів громадськості. Напрямами PR визначаються основними категоріями громадськості ВНЗ, серед них: співпраця з різноманітними організаціями, взаємодія з набувачами освітніх послуг та внутрішньокорпоративний PR.

Список використаних джерел

1. Александров В. Освітня послуга [Текст] / В. Александров // Економіка України. – 2007. – №3 – С.53–60.
2. Ермоленко И. Специфика осуществления PR–деятельности в сфере платного образования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.pressclub.host.ru
3. Жилиев І. Б. Система освіти України в умовах приєднання до світової організації торгівлі // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2010 – №3. – С. 17–24
4. Каданников С. М. Особенности высшего образования как экономического блага и некоторые практические следствия этих особенностей [Текст] / С. М. Каданников // Университетское управление. – 2001. – № 2 (17). – С.48–49.
5. Колап української освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/vnz/high_school/5318
6. Парсяк В. Н. Маркетинг: від теорії до практики [Текст] / В. Н. Парсяк – К.: Наукова думка, 2007. – 255 с.
7. Подольська Є. А. Освітня послуга: консюмеристський зміст і орієнтир менеджменту якості освіти [Текст] / Єлизавета Ананіївна Подольська // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – 2009. – № 15, С. 582–586
8. Оболенська Т. Є. Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний і зарубіжний досвід: Монографія [Текст] / Т. Є. Оболенська. – К. 2001. – 208 с.
9. Огаренко В. М. Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг. Монографія [Текст] / В. М. Огаренко – К.: НАДУ, 2005. – 326 с.

***Annotation.** It is considered the role of education in terms of transformational reforms in Ukraine. It is identified educational services, as activity educators, which results in a set of useful properties that meet the needs of consumers in obtaining the qualification. It is analyzed the main categories of the public in providing education services that lead to PR areas of higher education.*

***Key words:** education, educational service, higher education, public relations (PR), directions of PR.*

УДК 65,012.12:33+658.0(477)

Живко З.Б., к.е.н., доцент, професор Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ МІЖ ЕЛЕМЕНТАМИ МІКРОСИСТЕМИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

В статті досліджено основні функціональні зв'язки між елементами мікросистеми суб'єкта підприємницької діяльності та їх вплив на економічну безпеку підприємства.

тей, що задовольняють потребу споживача у одержанні кваліфікації;

3. PR в сфері освіти пов'язана із вивченням та створенням інформаційних нагод та інформації оператором ринку освітніх послуг з метою цілеспрямованого формування бажаної громадської думки та з урахуванням інтересів громадськості. Напрямами PR визначаються основними категоріями громадськості ВНЗ, серед них: співпраця з різноманітними організаціями, взаємодія з набувачами освітніх послуг та внутрішньокорпоративний PR.

Список використаних джерел

1. Александров В. Освітня послуга [Текст] / В. Александров // Економіка України. – 2007. – №3 – С.53–60.
2. Ермоленко И. Специфика осуществления PR–деятельности в сфере платного образования [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.pressclub.host.ru
3. Жилиев І. Б. Система освіти України в умовах приєднання до світової організації торгівлі // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2010 – №3. – С. 17–24
4. Каданников С. М. Особенности высшего образования как экономического блага и некоторые практические следствия этих особенностей [Текст] / С. М. Каданников // Университетское управление. – 2001. – № 2 (17). – С.48–49.
5. Колап української освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/vnz/high_school/5318
6. Парсяк В. Н. Маркетинг: від теорії до практики [Текст] / В. Н. Парсяк – К.: Наукова думка, 2007. – 255 с.
7. Подольська Є. А. Освітня послуга: консюмеристський зміст і орієнтир менеджменту якості освіти [Текст] / Єлизавета Ананіївна Подольська // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. – 2009. – № 15, С. 582–586
8. Оболенська Т. Є. Маркетинг освітніх послуг: вітчизняний і зарубіжний досвід: Монографія [Текст] / Т. Є. Оболенська. – К. 2001. – 208 с.
9. Огаренко В. М. Державне регулювання діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг. Монографія [Текст] / В. М. Огаренко – К.: НАДУ, 2005. – 326 с.

***Annotation.** It is considered the role of education in terms of transformational reforms in Ukraine. It is identified educational services, as activity educators, which results in a set of useful properties that meet the needs of consumers in obtaining the qualification. It is analyzed the main categories of the public in providing education services that lead to PR areas of higher education.*

***Key words:** education, educational service, higher education, public relations (PR), directions of PR.*

УДК 65,012.12:33+658.0(477)

Живко З.Б., к.е.н., доцент, професор Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ МІЖ ЕЛЕМЕНТАМИ МІКРОСИСТЕМИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА

В статті досліджено основні функціональні зв'язки між елементами мікросистеми суб'єкта підприємницької діяльності та їх вплив на економічну безпеку підприємства.

Ключові слова: підприємство, підприємництво, функціональні зв'язки, функціональні відносини, економічна безпека.

Постановка проблеми. Підприємництвом, зазвичай, називають ініціативно-самостійну господарсько-комерційну діяльність окремих фізичних та юридичних осіб, яку зорієнтовано на одержання прибутку. Усі підприємства в швидкозмінних умовах існування повинні зосереджувати свою увагу не лише на внутрішньому стані справ, а й контролювати зміни, які відбуваються в зовнішньому середовищі. Управління підприємством має спричинювати його адаптацію до різних непередбачених ситуацій у майбутньому та повну безпеку життєдіяльності. Тому потребує всебічного дослідження вплив змін ринкових структур в період трансформації економіки на всі процеси функціонування й забезпечення суб'єктів підприємницької діяльності, на функціональні зв'язки, що склалися між елементами мікросистеми функціонування суб'єкта підприємницької діяльності.

Актуальність проблематики дослідження. Актуальність дослідження обумовлена утворенням функціонально ефективних відносин між суб'єктами підприємництва як провідними економічними суб'єктами ринкової економіки в Україні; управлінням підприємницькою діяльністю та її безпекою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лише системний підхід до управління підприємством та його безпекою, до функціональних зв'язків, що склалися між елементами мікросистеми функціонування суб'єкта підприємницької діяльності може стати запорукою успішної підприємницької діяльності.

Саме в цьому контексті різні аспекти розвитку підприємництва, його безпеки є предметом наукового інтересу українських вчених, зокрема, Амоші О.І., Богині Д.П., Варналія З.С., Гесця В.М., Дмитриченко Л.І., Колота В.М., Корнійчук Л.Я., Лукінова І.І., Мочерного С.В., Покропивного С.Ф., Чухна А.А., Устенка О.А., Бандурки О.М., Данільяна О.Г., Дзьобань О.П., Камлика М. І, Поповича В.М., ПочепцоваГ.Г., Пригунова П.Я., Реверчука С.К., Сосніна А.С, Франчука В.І. та інших. Однак, недослідженими є низка проблемних питань, які стосуються функціональних зв'язків, що склалися між елементами мікросистеми функціонування суб'єкта підприємницької діяльності та їх вплив на економічну безпеку.

Мета дослідження. Обґрунтувати і дослідити теоретичні аспекти функціональних зв'язків суб'єктів підприємницької діяльності в умовах трансформації економіки та забезпечення безпеки підприємницької діяльності в системі економічної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Традиційно у більшості наукових праць, правових актах та на практиці поняття «підприємництво» і «підприємницька діяльність» ототожнюються. Так, Закон України «Про підприємництво» наголошує: «Підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством» [1, ст.1]. Стаття 3.2. Господарського кодексу України зазначає: «Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва – підприємцями» [2, ст.3].

На нашу думку, зведення такого соціального явища як підприємництво до діяльності, ототожнення цих понять є лише першим кроком у науковому пошуку сутності та змісту цього явища. Поняття «підприємництво» містить декілька ді-

лектично поєднаних змістовних форм. Насамперед, – це певний зріз суспільної свідомості, віддзеркалення цього явища у свідомості як окремої людини так і суспільства планети загалом. Це галузь людського знання, наука, навчальна дисципліна про підприємництво. Зрозуміло, що ця наука охоплює систему знань, що розвиваються про сутність, місію, умови, зміст, мету, функції, принципи, форми, ефективність підприємництва. Сучасна філософія підприємництва базується на принципі справедливості, дотримань прав людини, намаганні принести користь якнайбільшій кількості людей та ін. Тому підприємництво слід відрізнити від бізнесу, який є більш ємкою категорією, оскільки означає будь-який вид діяльності, навіть протизаконний. Інший аспект, підприємництво – це сукупність суспільних відносин, що характеризують це явище. Воші віддзеркалюють зв'язки між структурними елементами цього явища як певної системи, тобто про відносини між суб'єктами підприємництва: підприємцями, підприємствами, державою.

Мікросистема існування кожного з функціонуючих суб'єктів підприємництва за різних умов і на всіх історичних етапах розвитку ринкової економіки характеризується як взаємодія трьох основних елементів: суб'єкта підприємницької діяльності; ринкового середовища як сукупного економічного суб'єкта, що уособлює всю масу споживачів, конкурентів і контрагентів даного суб'єкта підприємницької діяльності; виробничої підприємницької структури (підприємства) як особливого економічного суб'єкта в межах ринкового середовища. Можна виділити три основні елементи мікросистеми функціонування суб'єкта підприємницької діяльності, які з системою економічної безпеки підприємства складають дієвий алгоритм забезпечення безпеки суб'єкта господарювання (рис. 1).

Центральною фігурою підприємництва є суб'єкт підприємницької діяльності. Він є специфічною структурою, що виявляє особисті інтереси через посередництво: вироблення цілей функціонування підприємства; кооперування факторів виробництва; створенім виробництва пристосованого до конкретного ринкового середовища; отримання прибутку від реалізації на ринку виробленої продукції. Будь-який підприємець діє в окреслених напрямках, виконуючи повністю чи частково основні притаманні йому функції і вступають при цьому у відносини з іншими економічними суб'єктами представленими на ринку [3]. Тому функціональні зв'язки, що виникають між елементами мікросистеми функціонування суб'єкта підприємницької діяльності при виконанні ним основних підприємницьких функцій, досліджуються як окремі виробничі відносини. Зокрема основні функції суб'єкта підприємницької діяльності – вказують: перша – на існування двох різновидів інтересів (для підприємця – це прибуток від реалізації товарів чи послуг; для сукупного суб'єкта ринку – це отримання дійсно необхідного товару чи послуги); друга – на існування двох різноспрямованих інтересів (інтерес підприємця в межах виконання ним владних повноважень в напрямі оптимізації граничних витрат виробництва; інтерес підприємства як сукупного економічного суб'єкта виявляється через особисті інтереси учасників виробничого процесу); третя – на можливість отримання додаткового прибутку від реалізації досягнень науки та техніки; четверта – ризик виникає через дії підприємця, але не завжди залежить від нього. Захист від підприємницького ризику стає складовою системи забезпечення безпеки підприємства. Взаємовплив і взаємодія структурних елементів локальної економічної мікросистеми функціонування підприємця в межах здійснення виробничих відносин створює внутрішню єдність існування даних економічних суб'єктів, так що будь-яке порушення зв'язків, які формуються під час реалізації

виробничих відносин, може призвести до втрати функціональної спроможності всієї мікросистеми.

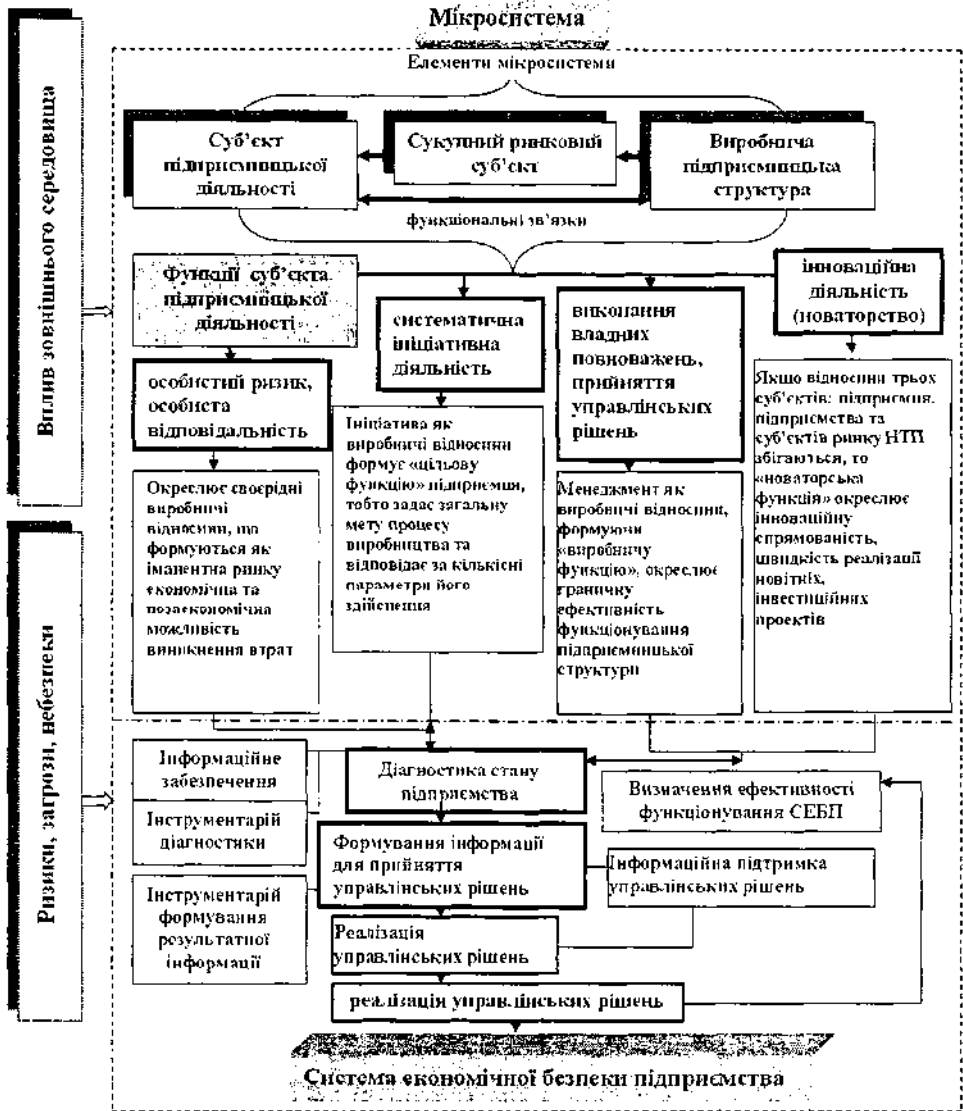

Рис. 1. Алгоритм забезпечення економічної безпеки підприємства через призму функціональних зв'язків мікросистеми

Висновок. Отже, локальні економічні мікросистеми підприємництва не є уособленими, вони вступають у відносини з органами державної влади як в процесі створення, так і в процесі функціонування. Розглянуті виробничі відносини підприємництва доповнюються правовідносинами, бо підприємці мають бути зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством. На здійснення певних видів діяльності вони мають отримати ліцензію,

сплачувати податки, обов'язкові платежі та збори і нести соціальну та юридичну відповідальність. Тобто поняття «підприємництво» є не тільки економічною категорією, але й юридичною категорією. Якщо синтезувати ці риси і враховувати сутність новаторства, то можна дати таке економічне визначення терміну «підприємницька діяльність» – це організаційно-господарське новаторство на основі використання різноманітних можливостей для випуску нових товарів або старих новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту, реорганізації виробництва тощо з метою отримання прибутків і самореалізації власної мети [4, с. 137–138].

Список використаних джерел

1. Про підприємництво: Закон України в редакції від 19.06.2009 на підставі № 1391–17. – Офіційний сайт ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-12>
2. Господарський кодекс України в редакції 19.01.2012 на підставі 4220–17 Офіційний сайт ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Сьомкіна Т.В. Формування суб'єкта підприємницької діяльності: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / Т.В.Сьомкіна. – К., 2003.–20 с.
4. Мочерний С.В. Основи економічних знань: Підручник,– К.: Видавничий центр «Академія», 2002,– 312 с.

Annotation. In the article the basic functional relationships between elements of Microsystems businesses and their impact on the economic security of the enterprise.

Key words: enterprise, entrepreneurship, functional relationships, functional relationships, economic security.

УДК 338.43:631.11.009.12:005.44(477)

Ільїн В.Ю., к.е.н., доцент, докторант
Луганського національного аграрного університету, м. Луганськ

СУЧАСНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджені елементи конкурентоспроможності аграрних підприємств. Розроблений власний механізм підвищення їх конкурентоспроможності. Надані пропозиції щодо впливу факторів на подальший розвиток існуючих механізмів конкурентоспроможності.

Ключові слова: конкурентоспроможність, методи конкуренції, аграрне виробництво, глобалізація, механізм підвищення конкурентоспроможності.

Постановка проблеми. Забезпечення зростання національної економіки багато в чому залежить від ефективного функціонування підприємницьких структур, які є ядром ринкової економіки. У цих умовах особливого значення набуває питання підвищення конкурентоспроможності підприємств. Для вітчизняних підприємств проблема забезпечення і підвищення конкурентоспроможності представляється завданням першорядної важливості з точки зору їх виживання і подальшого

сплачувати податки, обов'язкові платежі та збори і нести соціальну та юридичну відповідальність. Тобто поняття «підприємництво» є не тільки економічною категорією, але й юридичною категорією. Якщо синтезувати ці риси і враховувати сутність новаторства, то можна дати таке економічне визначення терміну «підприємницька діяльність» – це організаційно-господарське новаторство на основі використання різноманітних можливостей для випуску нових товарів або старих новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту, реорганізації виробництва тощо з метою отримання прибутків і самореалізації власної мети [4, с. 137–138].

Список використаних джерел

1. Про підприємництво: Закон України в редакції від 19.06.2009 на підставі № 1391–17. – Офіційний сайт ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/698-12>
2. Господарський кодекс України в редакції 19.01.2012 на підставі 4220–17 Офіційний сайт ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Сьомкіна Т.В. Формування суб'єкта підприємницької діяльності: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія» / Т.В.Сьомкіна. – К., 2003.–20 с.
4. Мочерний С.В. Основи економічних знань: Підручник,– К.: Видавничий центр «Академія», 2002,– 312 с.

Annotation. In the article the basic functional relationships between elements of Microsystems businesses and their impact on the economic security of the enterprise.

Key words: enterprise, entrepreneurship, functional relationships, functional relationships, economic security.

УДК 338.43:631.11.009.12:005.44(477)

Ільїн В.Ю., к.е.н., доцент, докторант
Луганського національного аграрного університету, м. Луганськ

СУЧАСНИЙ МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті досліджені елементи конкурентоспроможності аграрних підприємств. Розроблений власний механізм підвищення їх конкурентоспроможності. Надані пропозиції щодо впливу факторів на подальший розвиток існуючих механізмів конкурентоспроможності.

Ключові слова: конкурентоспроможність, методи конкуренції, аграрне виробництво, глобалізація, механізм підвищення конкурентоспроможності.

Постановка проблеми. Забезпечення зростання національної економіки багато в чому залежить від ефективного функціонування підприємницьких структур, які є ядром ринкової економіки. У цих умовах особливого значення набуває питання підвищення конкурентоспроможності підприємств. Для вітчизняних підприємств проблема забезпечення і підвищення конкурентоспроможності представляється завданням першорядної важливості з точки зору їх виживання і подальшого

забезпечення ефективної діяльності.

Питання підвищення конкурентоспроможності підприємницьких структур, зокрема сільськогосподарських, стають особливо актуальними у зв'язку вступом України до СОТ та обранням країною подальшого напрямку Євроінтеграції. У теперішній час проблемам економічного зростання в аграрному секторі, забезпечення продовольчої безпеки країни приділяється підвищена увага.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням даного питання займалися як українські так і зарубіжні автори, а саме спочатку теорію конкуренції досліджували такі вчені як А. Сміт, Д. Рікардо, П. Буагільбер, Е. Чемберлен, Д. Робінсон, Й. Шумпетер, Дж. Гелбрейт. У теперішній час проблема конкурентоспроможності знаходить відображення в роботах наступних авторів: М. Ю. Портера, М. Р. Данна, А.Ю. Юданова, Р. А. Фатхутдінова та багатьох інших [2; 4]. Різні аспекти забезпечення конкурентоспроможності об'єктів є предметом дослідження вітчизняних авторів, таких як Я. Б. Базилюк, Я. А. Жаліло, З. С. Варналій, В. М. Геєць, Б. Є. Кваснюк, С. К. Реверчук, А. І. Кредісов. І. В. Нижник та інших. У їх працях розглядається питання діяльності підприємства в умовах конкуренції, оцінки та підвищення конкурентоспроможності підприємства та його продукції, класифікації чинників конкурентоспроможності національної економіки, підприємств і продукції [1, с. 156–160].

Мета дослідження. Вивчити механізм підвищення конкурентоспроможності підприємств аграрного сектору з метою його вдосконалення.

Основний матеріал дослідження. Існуюча конкурентна боротьба між господарюючими суб'єктами аграрного сектору змушує їх ефективно використовувати наявні ресурси, підвищувати якість товарів і послуг, постійно диференціювати виробництво та продукцію. Наявність міжрегіональних і міжнародних зв'язків сільськогосподарських підприємств свідчить про те, що вони активно беруть участь у експортно-імпортних операціях, а також про те, що в конкурентній боротьбі в межах регіону беруть участь підприємства з інших регіонів, з інших країн. Це значно загострює характер конкуренції, але в той же час підвищують ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств на продовольчому ринку[5].

Аналізуючи цю проблему в історичному аспекті слід відзначити, що спочатку враховувалася залежність від наявності трьох основних чинників виробництва – природних ресурсів, трудових ресурсів та капіталу. Разом з тим світовий досвід свідчить, що наявність чинників виробництва є важливою, але недостатньою умовою успішної конкуренції [3, с. 35]. Для цього ще потрібні певний попит на продукцію, зокрема, вимогливі споживачі, конкурентоспроможні постачальники і суміжники, сумлінне ведення конкуренції, відповідна стратегія підприємств щодо їх розвитку і підвищення конкурентоспроможності.

З метою створення нормального конкурентного середовища для всіх партнерів аграрного сектору, необхідно сформулювати механізм підвищення їх конкурентоспроможності. На наш погляд, він насамперед складається з господарського, який включає створення системи умов і відносин регулювання виробництва, розподілу, обміну та споживання (нагромадження) й економічного механізму, під яким ми розуміємо сукупність методів і засобів впливу на зростання виробництва та підвищення його ефективності (рис. 1).

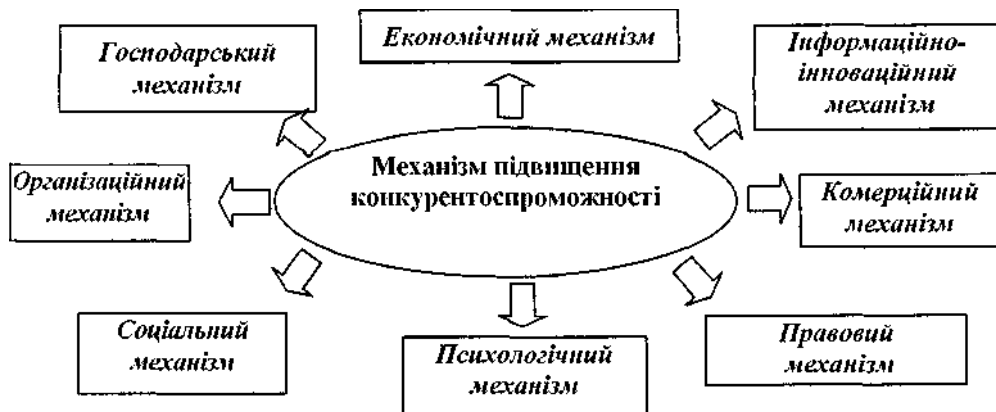

Рис. 1. Структура механізму підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств

Господарський механізм виражає юридичні, політичні, морально-етичні та інші відносини управління. Економічний механізм представляє собою сукупність методів і форм управління виробництвом на основі використання економічних законів і категорій, охоплює всю гамму міжгалузевих стосунків, їх специфічні прояви у взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин. Кожен із зазначених механізмів виконує свою певну функціональну роль, а в сукупності та єдності дій вони забезпечують підвищення конкурентоспроможності і нормальне функціонування агропромислового виробництва в цілому. Також, ми впевнені в тому, що механізм підвищення конкурентоспроможності має ще декілька видів, але вчені ще їх не розгадали. Це організаційний, соціальний, психологічний, правовий, комерційний, інформаційно-інноваційний. І хоча всі вони утворюють єдину систему забезпечення конкурентоспроможності продукції, існує певна черговість у вирішенні питань кожного з аспектів з огляду на їх вагомість.

Ми вважаємо, що конкурентоспроможність підприємств залежить від ефективної діяльності усіх суб'єктів маркетингового ланцюга, тому удосконалення їх маркетингової діяльності повинно носити системний характер. У цьому аспекті від сільськогосподарського підприємства, як суб'єкта руху товару, залежить формування вартісних переваг продукції та їх підсилення за рахунок вибору ефективного каналу збуту для отримання найвищої ринкової ціни. Основними об'єктами маркетингової діяльності є обмін із постачальниками ресурсів та покупцями продукції, а завданням в аспекті забезпечення конкурентоспроможності – управління виробництвом – збутом відповідно до вимог ринку.

Висновки. Отже, на нашу думку, елементами конкурентоспроможності підприємства – є: ефективність функціонування підприємства як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках; ресурсно-вартісний стан підприємства, що характеризує ефективність використання ресурсів та обігових коштів за певний проміжок часу; ефективність реалізації продукції з відповідною рентабельністю продажів та конкурентоспроможністю товару як співвідношення ціни та якості продукції; ефективність використання всіх видів ресурсів та ефективного функціонування і використання всіх можливостей для забезпечення конкурентних переваг.

Механізм підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підп-

риємств створюється з метою створення нормального конкурентного середовища для всіх партнерів аграрного сектору, який складається насамперед з господарського – для створення системи умов і відносин регулювання виробництва, розподілу, обміну та споживання (нагромадження) й економічного механізму, котрий включає сукупність методів і засобів впливу на зростання виробництва та підвищення його ефективності.

Список використаних джерел

1. Нижник І. В. Забезпечення конкурентних переваг: ризику і втрати в їх реалізації на регіональному ринку / І. В. Нижник // Вчені записки Кримського інженерно-педагогічного університету. Економічні науки. – Сімферополь : НВЦ КІПУ, 2008. – Вип. 12. – С. 156–160.
2. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент / Фатхутдинов Р. А. – М. : Маркетинг, 2002. – 892 с.
3. Шатохин Н., Солошенко Р., Долгополов В., «Повышение конкурентоспособности сельскохозяйственного производства» // Международный с/х журнал, – № 1,2006, – С. 34–36.
4. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика / А. Ю. Юданов. – М.: ГНОМ и Д, 2001. – 304 с.
5. The World Economic Forum. The Global Competitiveness Index [Електронний ресурс]: www.weforum.org – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_SCT_RRN.

Annotation. *In the article investigational elements of competitiveness of agrarian enterprises. The own mechanism of increase of their competitiveness is developed. The given suggestions are in relation to influence of factors on subsequent development of existent mechanisms of competitiveness.*

Key words: *competitiveness, methods of competition, agrarian production, globalization, mechanism of increase of competitiveness.*

УДК 334.012:332.

Коробка С. В., к.е.н., старший викладач Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів

МАЛІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОСНОВА ДРІБНОТОВАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В АПК

У статті розглядаються основні проблеми розвитку малого підприємництва на селі як основи дрібнотоварного виробництва, вказуються можливі перспективи покращення їх функціонування та напрямки подальшого розвитку.

Ключові слова: *малі підприємства, підприємництво, дрібнотоварне виробництво, виробництво, АПК.*

Актуальність проблеми. Ринкові перетворення в економіці України потребують принципово нових підходів до розвитку аграрного сектору, його реформування має ґрунтуватися на глибокому аналізі та врахуванні всіх чинників, які можуть впливати на ефективність виробництва. Найперспективнішим напрямом створення конкурентного ринкового середовища є розвиток малого підприємництва, оскільки саме малі підприємства сприяють створенню нових робочих місць,

риємств створюється з метою створення нормального конкурентного середовища для всіх партнерів аграрного сектору, який складається насамперед з господарського – для створення системи умов і відносин регулювання виробництва, розподілу, обміну та споживання (нагромадження) й економічного механізму, котрий включає сукупність методів і засобів впливу на зростання виробництва та підвищення його ефективності.

Список використаних джерел

1. Нижник І. В. Забезпечення конкурентних переваг: ризику і втрати в їх реалізації на регіональному ринку / І. В. Нижник // Вчені записки Кримського інженерно-педагогічного університету. Економічні науки. – Сімферополь : НВЦ КІПУ, 2008. – Вип. 12. – С. 156–160.
2. Фатхутдинов Р. А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент / Фатхутдинов Р. А. – М. : Маркетинг, 2002. – 892 с.
3. Шатохин Н., Солошенко Р., Долгополов В., «Повышение конкурентоспособности сельскохозяйственного производства» // Международный с/х журнал, – № 1,2006, – С. 34–36.
4. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика / А. Ю. Юданов. – М.: ГНОМ и Д, 2001. – 304 с.
5. The World Economic Forum. The Global Competitiveness Index [Електронний ресурс]: www.weforum.org – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_SCT_RRN.

Annotation. *In the article investigational elements of competitiveness of agrarian enterprises. The own mechanism of increase of their competitiveness is developed. The given suggestions are in relation to influence of factors on subsequent development of existent mechanisms of competitiveness.*

Key words: *competitiveness, methods of competition, agrarian production, globalization, mechanism of increase of competitiveness.*

УДК 334.012:332.

Коробка С. В., к.е.н., старший викладач Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів

МАЛІ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОСНОВА ДРІБНОТОВАРНОГО ВИРОБНИЦТВА В АПК

У статті розглядаються основні проблеми розвитку малого підприємництва на селі як основи дрібнотоварного виробництва, вказуються можливі перспективи покращення їх функціонування та напрямки подальшого розвитку.

Ключові слова: *малі підприємства, підприємництво, дрібнотоварне виробництво, виробництво, АПК.*

Актуальність проблеми. Ринкові перетворення в економіці України потребують принципово нових підходів до розвитку аграрного сектору, його реформування має ґрунтуватися на глибокому аналізі та врахуванні всіх чинників, які можуть впливати на ефективність виробництва. Найперспективнішим напрямом створення конкурентного ринкового середовища є розвиток малого підприємництва, оскільки саме малі підприємства сприяють створенню нових робочих місць,

впровадженню досягнень науково технічного прогресу у виробництво, інвестиційному та інноваційному процесах. Тому, очевидно, що успіх ринкових перетворень значною мірою визначається тим, як вдається реалізувати потенціал малого підприємництва.

Метою статті є: дослідити і узагальнити основні проблеми розвитку малого підприємництва, подати наше бачення вирішення даних проблем.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні мале підприємництво набуло недостатнього розвитку. За твердженням спеціалістів, у наявності є лише приблизно п'ята частина потрібної кількості малих підприємств. На 1000 жителів у нашій країні припадає 3,6 підприємств малого бізнесу, тоді як в Росії – 6, в Японії – 49,6, США – 74,2 одиниці. У розвинутих країнах на малий бізнес припадає 50 – 60% валового національного прибутку. У США близько 50% працюючих зайняті на малих підприємствах, які дають половину всієї продукції. Ця сфера є найдинамічнішою в економіці.

Малими підприємствами (незалежно від форми власності) визнають підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (фінансовий рік) не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за цей період не перевищує 10 млн. грн. [3, с. 14].

Ринкова орієнтація розвитку економіки України супроводжується докорінною зміною форм власності і форм господарювання підприємств. Підчас здійснення ринкових перетворень важливим напрямком продуктивного використання вільної робочої сили є мале підприємництво. Оскільки, головна перевага підприємництва полягає в тому, що воно забезпечує людині свободу дій [4, с. 38–42].

Мале підприємництво є провідною силою в подоланні негативних процесів в економіці та забезпеченні сталого позитивного розвитку суспільства, як одна із сфер забезпечення зайнятості населення, запобігання безробіттю та створення нових робочих місць [1]. Як засвідчують дослідження підприємництво здійснюється в будь-яких організаційних формах на вибір підприємця.

Агарний сектор економіки України, має великий потенціал для розвитку малого підприємництва, який проявляється в наступному: зростання безробіття в державному секторі економіки; наявність висококваліфікованих спеціалістів; потреба національної економіки в нових діях і підходах щодо виходу її з кризи; необхідність розробки і впровадження новачій в аграрне виробництво тощо.

Як стверджують статистичні дані на малих підприємствах зайнятий кожен четвертий український найманий працівник – 24,3% у 2008 році і 25,2% у 2009 році. Тут реалізується одна шоста всього обсягу продукції, робіт і послуг – 16,3% у 2008 році і 16,6% у 2010 році. [2]

Проте є не новим, те що підприємницькі структури в аграрному секторі України функціонують на принципах самоокупності, самозабезпечення, самостійності у виборі напрямів діяльності і повної відповідальності за результатами роботи. Щодо принципів їх організації, то вони аналогічні до досягнень світової економіки і відповідають вимогам ринкових механізмів господарювання. Однак результати їх функціонування значно гірші від тих, які досягаються в розвинутих країнах світу.

Розвиток малого підприємства в аграрному секторі сповільнюють ряд факторів і цим самим знижують його ефективність, а саме: правова база є недосконалою, оскільки вона не захищає інтереси підприємця як власника результатів своєї праці і інтереси споживача; відсутність державної довгострокової стратегії підтримки

розвитку підприємництва в країні; крім офіційного визнання підприємництва, як ефективної і престижної форми господарювання, яке здатне підняти рівень національної економіки і добробут значної частини населення, з боку держави, проте не створюються сприятливі соціально-економічної і психологічні передумови в суспільстві; низький рівень матеріально-технічного забезпечення розвитку малого підприємництва.

В свою чергу малі підприємства являють собою основу дрібнотоварного виробництва, забезпечують насичення ринку товарами та послугами і створюють додаткові робочі місця, що сприяє зменшенню рівня безробіття – найгострішої проблеми сільської місцевості.

Малі підприємства відрізняються від великих цілями і завданнями, які здатні вирішувати. Оскільки вони виступають відображенням підприємницької ініціативи, інтересу власника, який в собі відображає і керівника, і генератора ідей, і фінансового керуючого. Тому рішення, які пов'язані управлінням підприємством ґрунтуються на авторитетній думці власника.

Основною метою створення малого підприємства є реалізація особистої свободи, реалізація своїх організаторських здібностей, бути корисним для суспільства. Тому економічні мотиви можна вважати не основною причиною започаткування малого підприємництва, оскільки лише третина підприємців пов'язує початок своєї підприємницької діяльності з прагненням отримати вищий дохід чи скрутним фінансовим становищем.

Мале підприємство характеризується: обмеженим доступом до фінансових ринків, високим рівнем гнучкості підприємницької діяльності, спрямованістю зусиль на постійне удосконалення власної діяльності з орієнтацією на місцеві ресурси, наявності двостороннього зв'язку між підприємцем і його клієнтами, виконанням ролі ринкоутворювального чинника.

Розвиток малого підприємництва відбувається під впливом зовнішніх учасників процесу розвитку: держави, органів місцевого самоврядування, конкурентів. У реформуванні економіки малі підприємства взяли на себе роль творця підґрунтя для створення нової системи господарювання.

Створення малих підприємств у сфері агропродовольчого ринку дозволяє вирішувати низку організаційно-економічних завдань, а саме: відмова від централізованого управління через його неефективність; створення умов для скорочення чисельності працюючих внаслідок ліквідації неефективних підрозділів; здійснення раціональних перетворень для подальшого розвитку певної сфери усього регіону.

Малі підприємства, які ще не мають стійкого ґрунту для своєї економічної діяльності, звичайно ж як з'являються, так і розпадаються з багатьох причин. До найбільш розповсюджених причин банкрутства малих підприємств належать невдачі в сфері збуту продукції, а також недостатня компетентність і відсутність досвіду. Тому від початку своєї діяльності, керівники мають чітко усвідомлювати, за рахунок яких фінансових ресурсів вони будуть здійснювати свою діяльність, куди їх ефективніше вкласти, щоб отримати економічний ефект.

Втім незважаючи ні на що, кількість малих підприємств, що створюються, перевищує число ліквідованих, що говорить про збільшення підприємств малого бізнесу в економіці.

Подальші перспективи розвитку малого підприємництва в сільському господарстві в значній мірі пов'язані з розробкою і впровадженням локальних програм активізації підприємництва на селі. В яких має бути передбачено і узгоджено з

наступні напрями: ліквідації безробіття, що є актуальним в умовах фінансової кризи; розвиток різних форм навчання, освіти, сільськогосподарського і соціально-побутового дорадництва на селі; просторового господарювання і регіонального розвитку; охорони навколишнього середовища; створення пільгових умов оподаткування підприємців в сільському господарстві; пошук нових форм підприємницької діяльності.

Висновки. Таким чином, функціонуючи малий бізнес створює значну кількість робочих місць, займаючи вагомую частку у формуванні регіонального продукту, а як наслідок і валового внутрішнього продукту. Формування малих підприємств дозволить удосконалити інфраструктуру національного продовольчого ринку, забезпечить конкурентоспроможність його суб'єктів. Малий бізнес повинен стати основною складовою соціально-економічного розвитку економіки України.

Список використаних джерел

1. Дем'янчук О.І. Формування підприємництва нового типу в системі само зайнятості України / О.І. Дем'янчук // Економіка і бізнес – 2004. – №2. – с. 38–42.
2. Держкомстат України / режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Указ Президента «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності» // Урядовий кур'єр. – 2008. – 7 жовтня

Annotation. The article reviews the main problems of small business development in rural areas as a basis for small-scale production, indicate possible avenues to improve their performance and areas for further development.

Key words: small business, entrepreneurship, small-scale production, manufacturing, agriculture.

УДК 334.012.64

Красога О.В., к.е.н., доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО З'ЯСУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Аналізується економічна сутність малого підприємництва як з точки зору його загальновидових, типових для підприємництва ознак, так і специфічних; визначається його двоїста природа.

Ключові слова: мале підприємництво, загальновидові ознаки підприємництва, специфічні ознаки підприємництва.

Постановка проблеми. Мале підприємництво (МП) як самостійне соціально-економічне явище існує в Україні трохи більше двох десятиліть, в той час як в розвинутих економічних системах воно є його невід'ємною складовою й органічним структуроутворюючим елементом протягом двох століть. Численна західна література з питань МП, як правило, обходить проблему з'ясування його соціально-економічної сутності, а зосереджується переважно на практичних аспектах його функціонування (технологія заснування, управління, державне регулювання), що пояснюється тривалим і безперервним історичним процесом розвитку і інтегрованістю МП в економічну систему розвинутих країн. У вітчизняній економічній лі-

наступні напрями: ліквідації безробіття, що є актуальним в умовах фінансової кризи; розвиток різних форм навчання, освіти, сільськогосподарського і соціально-побутового дорадництва на селі; просторового господарювання і регіонального розвитку; охорони навколишнього середовища; створення пільгових умов оподаткування підприємців в сільському господарстві; пошук нових форм підприємницької діяльності.

Висновки. Таким чином, функціонуючи малий бізнес створює значну кількість робочих місць, займаючи вагомую частку у формуванні регіонального продукту, а як наслідок і валового внутрішнього продукту. Формування малих підприємств дозволить удосконалити інфраструктуру національного продовольчого ринку, забезпечить конкурентоспроможність його суб'єктів. Малий бізнес повинен стати основною складовою соціально-економічного розвитку економіки України.

Список використаних джерел

1. Дем'янчук О.І. Формування підприємництва нового типу в системі само зайнятості України / О.І. Дем'янчук // Економіка і бізнес – 2004. – №2. – с. 38–42.
2. Держкомстат України / режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Указ Президента «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання підприємницької діяльності» // Урядовий кур'єр. – 2008. – 7 жовтня

Annotation. The article reviews the main problems of small business development in rural areas as a basis for small-scale production, indicate possible avenues to improve their performance and areas for further development.

Key words: small business, entrepreneurship, small-scale production, manufacturing, agriculture.

УДК 334.012.64

Красога О.В., к.е.н., доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО З'ЯСУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Аналізується економічна сутність малого підприємництва як з точки зору його загальновидових, типових для підприємництва ознак, так і специфічних; визначається його двоїста природа.

Ключові слова: мале підприємництво, загальновидові ознаки підприємництва, специфічні ознаки підприємництва.

Постановка проблеми. Мале підприємництво (МП) як самостійне соціально-економічне явище існує в Україні трохи більше двох десятиліть, в той час як в розвинутих економічних системах воно є його невід'ємною складовою й органічним структуроутворюючим елементом протягом двох століть. Численна західна література з питань МП, як правило, обходить проблему з'ясування його соціально-економічної сутності, а зосереджується переважно на практичних аспектах його функціонування (технологія заснування, управління, державне регулювання), що пояснюється тривалим і безперервним історичним процесом розвитку і інтегрованістю МП в економічну систему розвинутих країн. У вітчизняній економічній лі-

тературі відсутність вичерпного категоріального визначення МП пояснюється відносною новітністю цього економічного утворення. Саме тому МП потребує чіткого категоріального визначення, що обумовлено його загальним теоретичним і практичним значенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До числа найвагоміших західних дослідників МП відносять С. Брю, Р. Галагера, П. Друкера, Х. Міленбуша, М. Мескона, Д. Речмена, П. Хейне, А. Хоскінга, Й. Шумпетера та ін. Відомими вітчизняними дослідниками малого підприємництва є З. Варналій, Т. Ковальчук, І. Мазур, Є. Панченко, В. Сизоненко, Н. Соболь та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Розробка змісту такого багатопланового поняття як «мале підприємство» у вітчизняній економічній науці ще далека до завершення. Не зважаючи на зростаючу кількість публікацій, присвячених проблемам його розвитку в Україні та зарубіжному досвіду, й досі залишаються не подоланими розбіжності у тлумаченні цього поняття. Для того, щоб МП виконувало притаманну йому структуроутворюючу роль в сучасній економіці, важливим є не тільки надання практичних порад щодо його заснування й управління, а й всебічне з'ясування його економічної сутності.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є всебічне визначення економічної сутності малого підприємства як з точки зору його загальновидових, так і специфічних ознак.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній вітчизняній економічній літературі найбільшого поширення при визначенні економічної сутності поняття МП набули наступні підходи:

1. ототожнення із власне підприємництвом;
2. ототожнення із його об'єктом – малим підприємством чи самостійно функціонуючою фірмою.

Вважаємо, що обидва підходи є недостатніми для визначення сутності даного поняття. *По-перше*, МП як окремий підвид підприємництва дійсно несе в собі його загальні риси. При цьому воно має і власну специфіку, що визначає саме його економічну суть. Тому категоріальне визначення цього поняття повинно поєднувати в собі як загальне, так і особливе. *По-друге*, зміст поняття МП не можна звужувати лише до визначення об'єкта його реалізації – певної структурної одиниці, якою може бути підприємство чи фірма. Крім об'єкту поняття МП охоплює суб'єктів, а також здійснюваний ними певний тип господарської діяльності, що полягає у ринковому підприємстві. Таким чином, поняття «мале підприємство» та «мале підприємство» не слід ототожнювати, штучно звужуючи зміст першого. Якщо поняття «мале підприємство» характеризує певний економічний процес, то малі підприємства виступають реальними суб'єктами економічної діяльності.

Виходячи з вищенаведених міркувань вважаємо за доцільне розглядати економічну сутність МП у єдності двох наступних аспектів:

По-перше, розкриття економічної сутності МП повинно охоплювати його загальні, типові риси, що характеризують його належність до підприємницької діяльності;

По-друге, мале підприємство слід аналізувати як специфічний, особливий підвид підприємництва (рис. 1).

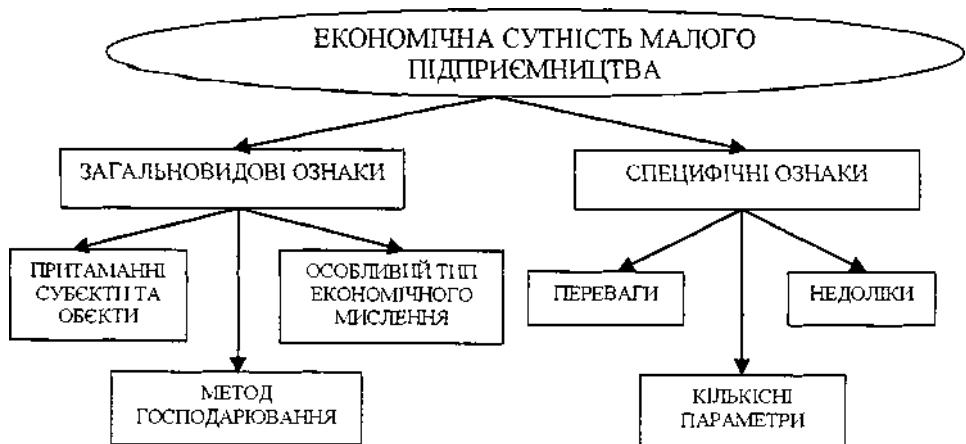

Рис. 1. Економічна сутність малого підприємництва

Для більш глибокого з'ясування *загальновидових ознак* малого підприємництва доцільно використовувати той підхід, який вже окреслився в економічній літературі. Він означає аналіз цього явища в єдності трьох основних аспектів підприємництва:

- 1) як економічну категорію з властивими їй суб'єктами і об'єктами підприємницької діяльності;
- 2) як метод господарювання з притаманними йому рисами;
- 3) як особливий тип економічного мислення.

Як економічну категорію ми розуміємо мале підприємництво як особливий підвид підприємництва, пов'язаний із підприємницькою діяльністю громадян-фізичних осіб та з функціонуванням малих підприємницьких структур будь-якої форми власності і відповідної правової форми організації бізнесу з метою отримання прибутку. *Суб'єктами* МП є фізичні та юридичні особи, зареєстровані у встановленому законом порядку. *Об'єктами* МП виступають малі за кількісними класифікаційними параметрами підприємства, в межах яких здійснюється найефективніша комбінація факторів виробництва з метою максимізації прибутку. Саме нові способи комбінації економічних ресурсів відрізняють підприємця від звичайного господарюючого суб'єкта.

Як метод господарювання мале підприємництво характеризується такими визначальними рисами: економічною відособленістю, незалежністю господарюючих суб'єктів у виборі напрямків і методів діяльності (попри залежність підприємців від кон'юнктури ринку, співвідношення попиту та пропозиції тощо); відповідальністю за прийняття рішень та їх наслідки, пов'язаний з цим ризик; орієнтацією на досягнення комерційного успіху, прагнення максимізувати прибуток.

Як особливий тип економічного мислення мале підприємництво характеризується сукупністю оригінальних поглядів та підходів до прийняття рішень, які реалізуються в практичній діяльності.

Специфічними ознаками малого підприємництва слід вважати насамперед його *кількісні класифікаційні параметри*, які розрізняються в залежності від національних особливостей країн. Чинне законодавство України встановлює подвійне кількісне обмеження для юридичних осіб вітчизняного МП – чисельність працюю-

ючих має не перевищувати 50 осіб за календарний рік, а обсяг річного валового доходу – сягати не більше 70 млн грн [1].

Крім кількісних ознак МП як специфічний підвид підприємницької діяльності має також якісні особливості, які найкраще проявляються у притаманних йому перевагах та недоліках. Найвизначальніші *переваги* цього підвиду підприємництва можна систематизувати у такому вигляді: економіко-виробничі (гнучкість, динамізм, швидке насичення ринку, пристосування до мінливості технологій); інституціональні (відкритість доступу та легкість входження до цього підвиду підприємництва); соціально-економічні (забезпечення соціальної стабільності, насичення ринку праці новими робочими місцями); соціально-психологічні (подолання відчуження від засобів виробництва та кінцеві результати виробничої діяльності, мотивація до праці).

Між тим, поряд із властивими перевагами малому підприємству притаманні й певні *недоліки*, що також впливають із його специфіки: хронічна нестача фінансових коштів, що пов'язано з низькою долею власного капіталу і необхідністю залучення позичкових коштів; неадекватність технічного оснащення і забезпечення сировиною порівняно з великим підприємством; висока підвладність впливу ринкової кон'юнктури; значна залежність від окремих великих замовників; слабе сегментування власної долі ринку й недостатньо міцні позиції на ньому; великий ризик та схильність до банкрутства; більша вразливість, порівняно із великим підприємством, до несприятливих економічних факторів та нестабільності (циклічні спади, інфляційні процеси, підсилення конкуренції) тощо.

Висновок. Дотримання підходу при з'ясуванні економічної сутності малого підприємства через єдність його загальновидових та особливих ознак дозволяє виявити його двоїсту природу в сучасній економічній системі: з одного боку, воно виступає як відносно відособлений специфічний сектор економіки, а з іншого – як структуроутворюючий елемент цілісної економічної системи сучасного змішаного типу, що забезпечує її відтворення та ефективну діяльність.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державну підтримку малого підприємства» N2063–III від 19.10.2000 (із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 18 вересня 2008 року N523–VI, від 4 листопада 2011 року N4014–VI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.Ua/1 doc2.nsf/link1/T002063 .html> – Назва з екрана.
2. Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Ринкова економіка: основні поняття і категорії: Навч. Посібник. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2008. – 263 с.
3. Хоскінг А. Курс предпринимательства: Практическое пособие: Пер. с англ. – М.:Международные отношения, 1993.–352 с

Annotation. The article analyses the economic essence of small entrepreneur, its general and specific characteristics, determined by its dual nature.

Key words: small entrepreneur, general and specific characteristics.

Марков Р.В., к.е.н., координатор у Луганській області проекту ЄС «Степове біорізноманіття»;

Кочетков О.В., к.е.н., доцент Луганського національного аграрного університету, м. Луганськ

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ РОДЮЧОСТІ СТЕПОВИХ ЧОРНОЗЕМІВ

Досліджено наслідки та причини зниження родючості земель внаслідок сільськогосподарської діяльності. Проаналізовано баланс гумусу у землеробстві Луганської області. Запропоновано комплекс заходів щодо екологізації сільськогосподарського землекористування.

Ключові слова: економічні аспекти, родючість ґрунтів, степ.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Однією з найбільш поширених тез, що характеризують особливості економічного потенціалу України, є теза про високу родючість українських чорноземів. Саме земля є предметом національної гордості та чинником конкурентоспроможності аграрного сектору економіки. Разом з тим, існуючі тенденції збільшення вартості ресурсів актуалізують використання ресурсозберігаючих технологій у контексті збереження конкурентоспроможності вітчизняної сільгосппродукції. У землеробстві все більшого поширення набувають технології мінімізації ресурсних витрат: Min-Till, No-Till тощо. Дійсно, необхідної економічної ефективності виробництва досягають підприємства, які менше витрачають на 1 га посівів сільгоспкультур, однак при цьому забезпечують їх сталу врожайність. Втім, необхідно висвітлювати і негативні наслідки поширення низьковитратних агротехнологій, які при тривалому застосуванні можуть завдати збереженню унікального природного середовища – степу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій на які спираються автори. Про актуальність екологізації сільгоспвиробництва, як напряму підвищення його продуктивності та екологічної усталеності, що сприятиме економічно ефективному та екологічно безпечному використанню природних властивостей земель, говорять результати досліджень ряду науковців [1; 5]. На особливу увагу заслуговують дослідження, що обґрунтовують недопущення подальшої деградації земель, а також необхідність розробки та впровадження проектів територіальної організації сільськогосподарського виробництва на ландшафтній основі. Слід відмітити наявність цілого ряду глибоких наукових досліджень щодо перспектив формування еколого-ландшафтної системи землеробства на прикладі Луганської області [2; 3; 4]. Однак при цьому крім екологічних слід ще керуватися і економічними аспектами, які залишаються недостатньо вивченим питанням.

Формування цілей статті. Метою нашого дослідження стало вивчення на прикладі Луганської області економічних аспектів деградації сільськогосподарських угідь та формування комплексу економічних заходів спрямованих на поліпшення родючості степових чорноземів.

Виклад основного матеріалу дослідження. На початок 2011 р. землі с.–г. призначення займали 71,6% у структурі загальної земельної площі Луганської об-

ласті, причому рівень розораності сільгоспугідь залишався одним з найвищих у світі і складав 66,7%. Тобто, найбільша частина степів регіону трансформувалася у ріллі і саме екологізація сільгоспвиробництва стала перспективним напрямом збереження родючості степових чорноземів.

Протягом усього періоду використання степів у землеробстві спостерігається зниження їх родючості. Наприкінці позаминулого сторіччя середній уміст гумусу в ріллях регіону був на рівні 5,5%, а на сьогодні значення цього показника знизилася до рівня 3,99%. Найвищу інтенсивність ця тенденція отримала протягом останніх років, коли середнє скорочення вмісту гумусу становило 0,03% щороку.

Така тенденція містить у собі цілий ряд загроз економічного, екологічного та соціального характеру. Вона впливатиме на зниження ринкової ціни на землю і, відповідно, на зниження доходів її власників, бо покупець деградованої землі (чи її орендар) має нести додаткові витрати на забезпеченій економічно обґрунтованого рівня врожайності сільгоспкультур. Якщо припустити, що ринкова ціна на землю відповідатиме нормативній грошовій оцінці (для Луганської області вона складає біля 20 тис. грн. на 1 га ріллі), то скорочення вмісту гумусу на 0,03% еквівалентне щорічному зниженню ціни 1 га ріллі на 0,75%, або на 150 грн. Коли процеси деградації набудуть безповоротного характеру, такі угіддя взагалі не будуть цікавити покупців і орендарів, а власність у вигляді такої землі стане тягарем та джерелом невиправданих податкових витрат.

Покажемо з точки зору негативного впливу аграрного виробництва на родючість ґрунтів є баланс гумусу у землеробстві регіону (табл. 1). Його аналіз показав, що загрозу родючості становить практика застосування чорних парів: коли деґуміфікація не може компенсуватися процесами створення гумусу внаслідок розкладання рослинних залишків. Загрозу родючості також складають посіви рапсу, соняшника та кукурудзи.

Таблиця 1

Баланс гумусу у землеробстві Луганської області у 2010 році²

Групи сільськогосподарських культур	Новоутворення гумусу		Втрати гумусу		Баланс гумусу	
	т	т/га	т	т/га	т	т/га
1	2	3	4	5	6	7
1. Пари	—	—	-252491	2,073	-252491	-2,073
2. Овочі і картопля	123,7	0,090	2267,3	1,620	-2143,6	-1,530
3. Ріпак	1053,8	0,260	6478,0	1,620	-5424,2	-1,360
4. Кукурудза на зерно	12931,3	0,380	55386,9	1,620	-42455,6	-1,240
5. Соняшник	105184,8	0,339	440470,9	1,420	-335286,1	-1,080
6. Кукурудза на силос і зелений корм	8171,1	0,366	31654,9	1,620	-23483,8	-1,050
7. Зернові і зернобобові	220132,1	0,655	265181,3	0,790	-45049	-0,134
8. Однолітні трави на зелений корм	3219,6	0,800	1759,6	0,440	1460,0	0,360
9. Багатолітні трави на зелений корм	5288,1	1,120	2067,5	0,440	3220,6	0,680

² Розраховано за результатами досліджень Луганського обласного державного проектно-технологічного центру охорони родючості ґрунтів і якості продукції.

1	2	3	4	5	6	7
10. Багато літні трави на сіно	13569,4	1,280	4662,9	0,440	8906,5	0,840
11. Всього – у розрахунку на всі землі в обробітку	372268	0,435	1066914	1,247	-694646	-0,812

Винесення поживних речовин з ґрунту у вигляді врожаю цих культур може компенсуватися за рахунок використання органічних добрив, поживних залишків та сидератів. Однак застосування таких елементів ґрунтозахисних технологій на практиці залишається малопоширеним. Під урожаєм 2010 року в області органічні добрива вносилися лише під 0,7 % площі посівів, при цьому, вносилося лише 87 тис. т таких добрив (на 1 га посівної площі пришлося лише 120 кг гною).

Нейтрально на родючість ґрунтів може впливати вирощування зернових культур, однак лише при застосуванні технологій із максимальним збереженням рослинних решток та достатнім унесенням добрив. Позитивне значення балансу гумусу спостерігається лише за культурами, вирощування яких наближене до умов природних степів, коли великі обсяги трав'яної маси щільно вкривають поверхню ґрунту.

Подальший аналіз показав, що деградація степових чорноземів зумовлена впливом ряду чинників, що пов'язані зі скороченням поголів'я сільськогосподарської худоби: з одного боку, зменшується попит на трави та спричиняється порушення оптимальної структури посівів; з іншого боку, унеможлиблюється збільшення площ і доз застосування органічних добрив. В таких умовах мінімізація витрат ресурсів вступає у протиріччя із принципами сталого землекористування. Вона може створити вітчизняному сільгоспвиробнику конкурентні переваги впродовж обмеженого проміжку часу, які нівелюватимуться подальшим погіршенням якості ґрунтів.

Висновки. Вагомих результатів з екологізації землекористування можна досягти за умови поєднання зусиль усіх зацікавлених сторін. Для виробників можна запропонувати такі кроки: відхід від практики використання чорних парів, збільшення посівів трав, впровадження технологій, які сприятимуть збагаченню ґрунтів органічною масою. В свою чергу, власники землі мають зайняти більш активну позицію щодо збереження її якості. Це потребує включення до тексту договорів оренди землі відповідальності орендаратора за зниження її родючості.

Позитивний вплив на екологізацію галузі матиме державна підтримка розвитку скотарства, а також практика наданих преференцій господарствам, які впроваджують ґрунтозахисні технології (для цього доцільно використати досвід європейської системи «cross-compliance»). Провідну роль у інформаційно-консультаційному забезпеченні екологізації сільгоспвиробництва має відігравати аграрна наука. Вона має надати економічне обґрунтування ґрунтозахисних технологій та активізувати просвітницьку роботу з питань підвищення ефективності галузі за рахунок її екологізації.

У цьому контексті заслуговують на увагу дослідження, що проводяться в рамках проекту «Посилені економічні й правові інструменти для збереження степового біо- різноманіття, адаптації до зміни клімату та її пом'якшення («Степове біорізноманіття»), що фінансується за рахунок коштів Європейського Союзу [6]. В рамках проекту на території регіону буде сформовано приклади бізнесу, що

сприятиме збереженню степового біорізноманіття та якості земельних ресурсів: розвиток скотарства м'ясного напрямку із контрольованим використанням степових пасовищ; створення виробництва паливних гранул (пелет) зі степової біомаси та їх використання для опалення об'єктів соціальної інфраструктури села; формування сільгоспвиробництва, адаптованого до змін клімату тощо.

Список використаних джерел

1. Гуторова О.О. Напрями диверсифікації сільськогосподарського виробництва та екологізації землекористування / Матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. «Проблеми сталого розвитку агросфери». 4–6 жовтня 2011 р. – Харків: ХНАУ, 2011. – С. 162–165.
2. Джос А.М., Несмашна О.Ю., Мілехін П.О., Дрига А.І., Плотніков В.Т. Тимчасові методичні рекомендації з вилучення деградованих і малопродуктивних земель зі складу ріллі. – Луганск, 2001. – 26 с.
3. Джос А.Н., Белолипский В.А., Плотников В.Т., Милехин П.А. и др. Программа освоения эколого–ландшафтной системы земледелия в Луганской области на период до 2010 года. – Луганск, 2000. – 56 с.
4. Концепция освоения эколого–ландшафтной системы земледелия Луганской области на период до 2010 г. / Белолипский В.А., Джос А.Н., Милехин П.А., Плотников В.Т. и др. – Луганск, 1999.–25 с.
5. Русан В.М. Економіка раціонального сільськогосподарського землекористування: Монографія / Русан В.М. – К: ННЦІАЕ, 2009. – 200 с.
<http://birdlife.org.ua/Stepove-bioriznomanittva>

***Annotation:** Consequences and reasons of decline of fertility of soil as a result of agricultural activity were investigated. Balance of humus in agriculture of Lugansk oblast was analyzed. The complex of measures on the ecologization of agricultural land–tenure was formed.*

***Key words:** economic aspects, fertility of soils, steppe.*

УДК 343,3

Михаліцька Н.Я., к.н. держ. управл. Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів;
Качмар Ю.П., викладач Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів

ІНДИКАТОРИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті розкрито основні індикатори фінансової безпеки підприємства як підсистеми економічної безпеки підприємства.

***Ключові слова:** підприємство, фінансова безпека, загроза.*

Відмова упродовж тривалого часу від розв'язання проблем економічної безпеки призвела до зниження рівня інвестування економіки і науки, посилення залежності України від зовнішньої допомоги, скочування до криміналізації та «гнізації» багатьох сфер економіки, поширення процесу накопичення та відмивання «брудних» грошей. Виходячи з вищезазначеного, особливої ваги набуває забезпечення економічної безпеки України. З огляду на це у відділі економічної безпеки НППМБ розроблені методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки

сприятиме збереженню степового біорізноманіття та якості земельних ресурсів: розвиток скотарства м'ясного напрямку із контрольованим використанням степових пасовищ; створення виробництва паливних гранул (пелет) зі степової біомаси та їх використання для опалення об'єктів соціальної інфраструктури села; формування сільгоспвиробництва, адаптованого до змін клімату тощо.

Список використаних джерел

1. Гуторова О.О. Напрями диверсифікації сільськогосподарського виробництва та екологізації землекористування / Матеріали Міжнар. наук.–практ. конф. «Проблеми сталого розвитку агросфери». 4–6 жовтня 2011 р. – Харків: ХНАУ, 2011. – С. 162–165.
2. Джос А.М., Несмашна О.Ю., Мілехін П.О., Дрига А.І., Плотніков В.Т. Тимчасові методичні рекомендації з вилучення деградованих і малопродуктивних земель зі складу ріллі. – Луганск, 2001. – 26 с.
3. Джос А.Н., Белолипский В.А., Плотников В.Т., Милехин П.А. и др. Программа освоения эколого–ландшафтной системы земледелия в Луганской области на период до 2010 года. – Луганск, 2000. – 56 с.
4. Концепция освоения эколого–ландшафтной системы земледелия Луганской области на период до 2010 г. / Белолипский В.А., Джос А.Н., Милехин П.А., Плотников В.Т. и др. – Луганск, 1999.–25 с.
5. Русан В.М. Економіка раціонального сільськогосподарського землекористування: Монографія / Русан В.М. – К: ННЦІАЕ, 2009. – 200 с.
<http://birdlife.org.ua/Stepove-bioriznomanittva>

***Annotation:** Consequences and reasons of decline of fertility of soil as a result of agricultural activity were investigated. Balance of humus in agriculture of Lugansk oblast was analyzed. The complex of measures on the ecologization of agricultural land–tenure was formed.*

***Key words:** economic aspects, fertility of soils, steppe.*

УДК 343,3

Михаліцька Н.Я., к.н. держ. управл. Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів;
Качмар Ю.П., викладач Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів

ІНДИКАТОРИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті розкрито основні індикатори фінансової безпеки підприємства як підсистеми економічної безпеки підприємства.

***Ключові слова:** підприємство, фінансова безпека, загроза.*

Відмова упродовж тривалого часу від розв'язання проблем економічної безпеки призвела до зниження рівня інвестування економіки і науки, посилення залежності України від зовнішньої допомоги, скочування до криміналізації та «гнізациї» багатьох сфер економіки, поширення процесу накопичення та відмивання «брудних» грошей. Виходячи з вищезазначеного, особливої ваги набуває забезпечення економічної безпеки України. З огляду на це у відділі економічної безпеки НППМБ розроблені методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки

України [1].

Актуальність проблеми полягає в тому, що у сучасних умовах необхідно мати системний інструментарій для діагностики рівня економічної безпеки підприємств та механізм подолання негативних явищ на різних етапах їхнього розвитку. В умовах фінансової кризи на перше місце виходить проблема фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, яка є однією з найважливіших складових економічної безпеки ще й тому, що саме через грошові потоки підприємства та їх управління здійснюється вплив на більшість показників економічної системи підприємства. Проте в економічній літературі до сьогоднішнього дня приділялось недостатньо уваги питанням фінансової безпеки насамперед тому, що деякі з її аспектів розглядаються при розробці фінансової політики підприємства, управлінні фінансами, організації системи економічної безпеки, управлінні ризиками тощо. Необхідно погодитися з тим, що «необхідний цілісний і комплексний підхід до даної проблеми, що поєднав би всі ці, часом відірвані один від одного елементи в єдину систему», яка діяла б постійно» [4, с. 19].

Метою роботи є аналіз методичного забезпечення вимірювання індикаторів фінансової безпеки суб'єктів підприємництва на рівні підприємства.

Індикатори економічної (фінансової) безпеки мають не тільки констатувати наявність економічної безпеки підприємства, але і чітко оцінювати її рівень. У випадку лише констатації безпеки підприємства неминуча суб'єктивність оцінки. При цьому кількісна оцінка рівня безпеки повинна виходити з показників планування, обліку і аналізу діяльності господарської діяльності підприємства.

Для цього доцільно досліджувати показники фінансової стійкості, безбитковості та ліквідності підприємства. У економічній літературі вже робилися спроби кількісної оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, що привело до появи декількох підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства.

При індикаторному підході, при якому рівень економічної безпеки визначається за допомогою так званих індикаторів. Індикатори розглядаються як порогові значення показників, що характеризують діяльність підприємства в різних функціональних областях, відповідні певному рівню економічної безпеки. Оцінка економічної безпеки підприємства встановлюється за наслідками порівняння (абсолютного або відносного) фактичних показників діяльності підприємства з індикаторами.

Згідно даному підходу стан економічної безпеки підприємства необхідно проводити по певній системі основних показників. Вони повинні відображати галузеву специфіку і умови діяльності підприємства. До них віднесені: виробничі, фінансові і соціальні показники (табл. 1).

Ресурсно-функціональний підхід базується на припущенні, що при запобіганні небезпеці негативних впливів на економічну безпеку підприємства досягається найбільш ефективно застосування корпоративних ресурсів [3, с. 19–23]. Застосування ресурсно-функціонального методу вважається продуктивним у випадку досягнення ключових цілей економічної безпеки підприємства.

Отже, якщо підприємство вже розробило і ухвалило рішення запровадити в життя функціональні стратегії, а саме: інноваційну, ресурсну, інвестиційну і маркетингову, то показники, що визначають цілі цих стратегій, необхідно привести у відповідність з кількісною оцінкою стратегічних інтересів підприємства. Ця відповідність є основоположною, оскільки вона сприяє забезпеченню єдності методичної бази по організації управління підприємством.

Показники фінансової безпеки підприємства

Показники		Склад показників-індикаторів
1.	Виробничі:	– динаміка виробництва (зростання, спад, стабільний стан, темпи зміни)
		– реальний рівень завантаження виробничих потужностей
		– частка НДДКР в загальному об'ємі робіт
		– частка НДР в загальному об'ємі НДДКР
		– темп оновлення основних виробничих фондів (реновації)
		– стабільність виробничого процесу (ритмічність, рівень завантаженості протягом певного часу)
		– питома вага виробництва у ВВП (для особливо крупних підприємств-монополістів)
		– оцінка конкурентоспроможності продукції
		– вікова структура і технічний ресурс парку машин і устаткування
		2.
– фактичний і необхідний об'єм інвестицій (для підтримки і розвитку наявного потенціалу)		
– рівень інноваційної активності (об'єм інвестицій в нововведення)		
– рівень рентабельності виробництва		
– фондовіддача (капітаоемність) виробництва		
– прострочена заборгованість (дебіторська і кредиторська)		
– частка забезпеченості власними джерелами фінансування оборотних коштів, матеріалів, енергоносіїв для виробництва		
3.	Соціальні:	– рівень оплати праці по відношенню до середнього показника по промисловості або економіці в цілому
		– рівень заборгованості по зарплаті
		– втрати робочого часу
		– структура кадрового потенціалу (вікова, кваліфікаційна)

Як основний критерій економічної безпеки підприємства деякі дослідники розглядають отримуваний в результаті взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища прибуток, яким підприємство може розпорядитися на свій розсуд, тобто чистий прибуток. За відсутності прибутку або, більш того, при збитках, не можна говорити про дотримання інтересів підприємства і, отже, про те, що підприємство знаходиться в фінансовій безпеці. Навпаки, в цьому випадку перед підприємством реально постає загроза банкрутства. Таким чином, цей підхід до вибору критерій фінансової безпеки підприємства базується на отриманні підприємством прибутку. Прибуток підприємства – його абсолютна величина або результати її зіставлення з витраченими ресурсами може розглядатися як передумова для висновку про фінансову безпеку підприємства [4, с.68–75]. Відповідні показники-індикатори фінансової безпеки підприємства наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Окремі індикатори фінансової безпеки підприємства

Показники	Порогове значення	Примітки
1. Коефіцієнт покриття (Оборотні кошти / короткострокові зобов'язання)	1,0	Значення показника має бути не менш порогового
2. Коефіцієнт автономії (Власний капітал / валюта балансу)	0,3	Значення показника має бути не менш порогового
3. Рівень фінансового левиріджа (Довгострокові зобов'язання / власний капітал)	3,0	Значення показника має бути не більш порогового
4. Коефіцієнт забезпеченості відсотків до сплати (Прибуток до сплати відсотків і податків / відсотки до сплати)	3,0	Значення показника має бути не менш порогового
5. Рентабельність активів (Чистий прибуток / валюта балансу)	5,0	Значення показника має бути не менш порогового
6. Рентабельність власного капіталу (Чистий прибуток / власний капітал)	10%	Значення показника повинне бути не менш порогового.
7. Середньозважена вартість капіталу (WACC)	Рентабельність інвестицій	Значення показника має бути не менш порогового
8. Розвиток компанії (Відношення валових інвестицій до амортизаційних відрахувань)	1,0	Значення показника має бути не менш торгового
9. Тимчасова структура кредитів	Кредити, строком до 1 року < 30 %; Кредити, терміном понад 1 рік < 70 %	Значення показника має бути не менш торгового
10. Диверсифікація покупців (частка у виручці одного покупця) та диверсифікація постачальників (частка у виручці одного постачальника)	10%	Значення показника має бути не більш торгового
11. Темпи зростання прибутку, реалізації продукції, активів	Темпи зростання прибутку > темпів зростання реалізації продукції > темпів зростання активів	
12. Співвідношення оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості	Період обороту дебіторської заборгованості > період обороту кредиторської	

Таким чином, фінансова стійкість підприємства – це комплексне поняття, що

відображає такий стан фінансів, при якому підприємство здатне стабільно розвиватися, зберігаючи свою фінансову безпеку в умовах додаткового рівня ризику.

Це означає, що фінансова стійкість і фінансова безпека – споріднені поняття. Умовами фінансової стійкості підприємства є: наявність фінансових ресурсів для розвитку і платоспроможність, яка означає здатність підприємства своєчасно погашати свої зобов'язання і є наслідком ліквідності, рентабельної діяльності підприємства і ефективного управління грошовими потоками, що дозволяє синхронізувати грошові надходження і оплату фінансових зобов'язань. Система показників фінансової стійкості включає коефіцієнти, розраховані на базі грошових потоків, які дозволяють виявляти резерви підвищення ефективності використання фінансових ресурсів компанії при розробці фінансової стратегії підприємства.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України [Текст]/ А.І. Сухоруков, С.Л. Воробйов, Т.П. Крупельшцька; за редакцією академіка НАН України С.І.Пирожкова – К., ШПМБ, 2003. – 42 с.
2. Пралиев, Ж.С. Угрозы экономической безопасности предприятий в условиях глобальной неустойчивости [Текст] / Ж.С. Пралиев.// Альпари, 2010. –№1. – С. 19–23.
3. Перекрестова, Л.В. Внешние и внутренние угрозы финансовой безопасности предприятия [Текст] / Л.В. Перекрестова, Р.С. Папехин // Финансы и кредит, 2007. –№16. – С.68–75.
4. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін . – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.

***Annotation.** The paper disclosed the basic indicators of financial security company as a subsystem of economic security.*

***Key words:** enterprise, financial security, a threat.*

УДК 658.5

Мишковец Н.М., к.э.н., доцент Днепропетровского университета экономики и права им. Альфреда Нобеля

СТРАТЕГИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Приводится сущность стратегии развития и трансформаций предприятий, ее виды и особенности проведения в современных условиях, выявлены новые системные требования критерии, различные модели формирования и выбора рациональных стратегий развития.

***Ключевые слова:** стратегия развития, экономическая трансформация, экономический рост, потенциал развития, внешняя среда.*

Постановка проблемы. В экономической литературе рассматриваются вопросы экономической трансформации предприятий, однако бизнес–процессы развиваются настолько быстро и непредсказуемо, что предпринимателям трудно выбрать наиболее приемлемую стратегию, соответствующую сложившимся реалиям. В связи с этим, проблемы выявления оптимальной стратегии трансформации фирмы требуют своего обоснования как в теоретическом, так и практическом плане.

Анализ последних исследований. Вопросы выбора и обоснования стратегии экономической трансформации предприятий находятся в центре внимания совре-

відображає такий стан фінансів, при якому підприємство здатне стабільно розвиватися, зберігаючи свою фінансову безпеку в умовах додаткового рівня ризику.

Це означає, що фінансова стійкість і фінансова безпека – споріднені поняття. Умовами фінансової стійкості підприємства є: наявність фінансових ресурсів для розвитку і платоспроможність, яка означає здатність підприємства своєчасно погашати свої зобов'язання і є наслідком ліквідності, рентабельної діяльності підприємства і ефективного управління грошовими потоками, що дозволяє синхронізувати грошові надходження і оплату фінансових зобов'язань. Система показників фінансової стійкості включає коефіцієнти, розраховані на базі грошових потоків, які дозволяють виявляти резерви підвищення ефективності використання фінансових ресурсів компанії при розробці фінансової стратегії підприємства.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України [Текст]/ А.І. Сухоруков, С.Л. Воробйов, Т.П. Крупельшцька; за редакцією академіка НАН України С.І.Пирожкова – К., ШПМБ, 2003. – 42 с.
2. Пралиев, Ж.С. Угрозы экономической безопасности предприятий в условиях глобальной неустойчивости [Текст] / Ж.С. Пралиев.// Альпари, 2010. –№1. – С. 19–23.
3. Перекрестова, Л.В. Внешние и внутренние угрозы финансовой безопасности предприятия [Текст] / Л.В. Перекрестова, Р.С. Папехин // Финансы и кредит, 2007. –№16. – С.68–75.
4. Л. Пластун, В. С. Домбровський та ін . – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.

Annotation. The paper disclosed the basic indicators of financial security company as a subsystem of economic security.

Key words: enterprise, financial security, a threat.

УДК 658.5

Мишковец Н.М., к.э.н., доцент Днепропетровского университета экономики и права им. Альфреда Нобеля

СТРАТЕГИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Приводится сущность стратегии развития и трансформаций предприятий, ее виды и особенности проведения в современных условиях, выявлены новые системные требования критерии, различные модели формирования и выбора рациональных стратегий развития.

Ключевые слова: стратегия развития, экономическая трансформация, экономический рост, потенциал развития, внешняя среда.

Постановка проблемы. В экономической литературе рассматриваются вопросы экономической трансформации предприятий, однако бизнес–процессы развиваются настолько быстро и непредсказуемо, что предпринимателям трудно выбрать наиболее приемлемую стратегию, соответствующую сложившимся реалиям. В связи с этим, проблемы выявления оптимальной стратегии трансформации фирмы требуют своего обоснования как в теоретическом, так и практическом плане.

Анализ последних исследований. Вопросы выбора и обоснования стратегии экономической трансформации предприятий находятся в центре внимания совре-

менной экономической науки. Вместе с тем, процессы, касающиеся разработки конкретной стратегии должны увязываться как с внутренними факторами фирмы, так и внешними условиями и потому требуют усовершенствованного методического обеспечения

Изложение основного материала. Экономическая трансформация представляет собой сложный социально-экономический феномен, в котором очень непросто выявить такие четкие и однозначные причинно-следственные связи между отдельными явлениями, действиями отдельных экономических агентов и результатами таковых. Суть проблемы социально-экономической трансформации в общем виде сводится к тому, как изменить существующую систему хозяйствования с целью обеспечения экономического роста.

В условиях развитой рыночной экономики деятельность предприятия любой коммерческой структуры не может осуществляться продолжительное время вне его развития. В этой связи для выработки эффективной стратегии развития фирмы в конкурентной среде целесообразно с методической точки зрения:

- выявить критериальные признаки развития и стратегии развития предприятия;
- разработать приемлемую модель управления процессом формирования и выбора рациональных стратегий развития предприятий, функционирующих в конкурентной среде на рынке товаров;
- разработать методические рекомендации по выявлению предпочтительной альтернативы стратегического развития предприятий в конкурентной среде.

Долгосрочная эффективная работа предприятия, его рост и развитие определяются обоснованным выбором стратегических ориентиров, позволяющих наилучшим образом реализовать потенциал развития предприятия. Успешный выбор стратегии приводит к достижению поставленных долгосрочных целей предприятия – обеспечению устойчивого экономического роста и развития, повышению конкурентоспособности предприятия и производимой им продукции, работ, услуг.

Суть стратегии состоит в определении того, что фирма должна делать в настоящее время, чтобы достичь желаемых результатов в будущем исходя из предполагаемого поведения окружения. При этом определяются и осуществляются действия предприятия в настоящем (ближайшем) времени, обеспечивающие ей определенное будущее [1, с. 170–175].

При определении стратегии руководство сталкивается со следующими основными вопросами:

- какой бизнес прекратить?
- какой бизнес продолжать?
- в какой бизнес перейти?
- с каким бизнесом объединиться?

Например, Макс Портер (профессор Гарвардской школы бизнеса) выделяет три основные стратегии развития фирм, которые имеют универсальный характер и применимы в отношении любой конкурентной силы. Это – *преимущество в издержках, дифференциация и фокусирование* [2, с.87–88].

Преимущество в издержках создает большую свободу выбора действий как в ценовой политике, так и при определении уровня доходности продукта. Основным недостатком стратегии: из-за снижения издержек часто происходит неоправданное снижение качества производимого продукта.

Дифференциация означает создание фирмой продукта или услуги с уникаль-

ными свойствами, которые чаще всего бывают закреплены торговой маркой. Когда уникальность товара закрепляется простой декларацией, тогда говорят о *мнимой* дифференциации. Основной недостаток стратегии: часто требуются значительные вложения средств (инвестиций) в инновационные процессы.

Фокусирование — это повышенное внимание одному из сегментов рынка: особой группе покупателей, товаров или ограниченному географическому региону их распространения. Ее основной недостаток — требование точных результатов маркетинговых исследований, что не всегда возможно.

Важнейшим признаком рационального выбора стратегии развития предприятия выступает координация управления двумя процессами:

- постоянным повышением потенциала развития предприятия (требует реализации стратегии развития потенциала предприятия);
- эффективным использованием располагаемого потенциала (требует реализации стратегии эффективного использования потенциала предприятия).

Важно в этой связи, что украинские исследователи стратегии развития предпринимательства в реальном секторе экономики проявляют сходные позиции в понимании того, что важнейшей частью работы по формированию предпринимательской стратегии на среднесрочный и долгосрочный периоды является выработка стратегии развития потенциала предприятия.

Стратегический выбор развития предприятия с ориентацией на наращивание «потенциала развития» определяется выбором наиболее приемлемого варианта, среди которых можно выделить два основных.

Суть первого — наращивать «потенциал развития» и формировать способность к адаптации, используя ресурсный потенциал, включая организационную, технологическую, инвестиционную, инновационную, социальную и другие составляющие компоненты развития.

Суть второго — отказаться от наращивания «потенциала развития», обеспечивая получение доходов за счет улучшения использования имеющихся ресурсов.

Процесс формирования и выбора рациональных стратегий развития предприятий может быть представлен различными моделями, способами описать ключевые стратегические действия предприятия на основании исследования внутренней и внешней организационной среды. Известны две основные модели [3, с.211–213]:

- модель «вклад–отдача» предполагает, что условия и характеристики внешнего окружения являются первостепенными, доминирующими критериями при формировании и осуществлении планов по получению прибыли выше среднего уровня;
- модель «ресурсной базы» подразумевает, что внутренние ресурсы и возможности предприятия представляют основу для развития значимой стратегии.

В целях осуществления рационального управления процессом формирования и выбора приемлемой стратегии устойчивого развития предприятий может использоваться комбинированная модель. Она является производной двух моделей — модели «вклад–отдача» и модели «ресурсной базы», так как это позволяет предприятию не только эффективно использовать его ресурсы, но и успешно соотносить свои ресурсы и возможности, предоставляемые окружающей средой, чтобы стоять или устранить влияние рисков.

Идентификация базовых признаков развития предприятия

Идентифицированный признак	Характеристика проявления признака развития
Развитие потенциала предприятия	Процесс качественных и количественных изменений социально–экономического потенциала предприятия, характеризующего его конкурентоспособность в удовлетворении: <ul style="list-style-type: none"> - потребностей инвесторов, заказчиков (потребителей) в качестве продукции, цене, сроках поставки, выполнении договорных и контрактных обязательств; - потребностей предприятия в обеспечении всей жизнедеятельности и развития в долгосрочной и среднесрочной перспективе; - общественных потребностей (в развитии экономики региона, области).
Управление развитием совокупного потенциала предприятия	Управление процессом непрерывного наращивания количественных и качественных изменений социально–экономического потенциала предприятия в решении проблем взаимодействия с внешней и внутренней средой на основе применения конкурентоспособных форм и методов управления: <ul style="list-style-type: none"> - процессом адаптации к воздействию внешней среды; - процессом накопления и реализации конкурентных преимуществ важнейших составляющих потенциала: производственного, организационного, финансово–экономического, социально–трудового и адаптивного.

Список использованных источников

1. Большаков А.С., Михайлов В.И. Современный менеджмент: теория и практика – СПб : Питер, 2002.
2. Задоя А.П., Петруня Ю.Е. Основы экономики: Учебное пособие.–К.: Вища шк. – Знання, 1998.
3. Шмален Г. Основы и проблемы экономики предприятия. Пер. с нем. – М.: Финансы и статистика, 1996.

Annotation. *The article presents the essence of the enterprise development and transformation strategy, its types and specifics of execution in modern market conditions. The article also identifies new system requirements and criteria. It suggests different models offormation and choice of rational development strategies.*

Key words: *development strategy, economic transformation, economic growth, potential for development, external environment.*

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗМЕНШЕННЯ РИЗИКУ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

На основі економіко-математичного моделювання запропоновано методику визначення оптимального проекту виробничої диверсифікації та формування портфелю І виробництва продукції за умови найменшого ризику та найбільшої прибутковості.

Ключові слова: виробнича програма, диверсифікація виробництва, інноваційний проект, ризик

Постановка проблеми. Беручи до уваги стан сучасної ринкової економіки, можна зазначити, що їй присутні нестабільність та динамічність процесів, які відбуваються на ринку. Тут основною проблемою стає досягнення найменшого ризику під час диверсифікації господарської діяльності при найбільшій її ефективності. Встає і задача визначення умов, які б забезпечували успіх диверсифікації виробництва.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Обрана тема наукової статті розглядалася багатьма зарубіжними і вітчизняними вченими, а саме проблеми переваг і недоліків диверсифікації розглядалися в наукових працях Т. Алімова, М. Корінко, Р. Лемана, Є. Новицького, І. Ансоффа, М. Портера, А.А. Томпсона, А.Дж. Стрикленда та інших [1, с. 256–267; 3, с. 148–152].

Мета статті. Взагалі таке завдання не нове. Воно достатньо успішно вирішувалося в рамках так званої «портфельної» теорії для інвестора [2, с. 144–151]. Але приклади застосування цієї теорії для умов диверсифікації виробництва не відомі. Мета цього дослідження – адаптувати відому «портфельну» теорію для розв'язання суто практичних завдань диверсифікації виробництва.

Виклад основного матеріалу. Припустимо, що інноваційне розширення господарської активності може відбутися у декілька процесів виробництва. Кожне з таких розширень може призвести до підвищення ефективності господарської діяльності підприємства. Цю ефективність будемо визначати через відношення результату (у вартісній формі або прибутковості) від диверсифікації до всіх витрат, що забезпечили диверсифікацію. Величина ефективності є ймовірною, оскільки залежить від багатьох факторів. Тому надалі будь-яке конкретне значення ефективності господарської діяльності w , яке є результатом диверсифікації виробництва, буде вважатися реалізацією випадкової величини W . Якщо дисперсія ефективності дорівнює нулю – нема невизначеності, а отже і ризику. Чим більше дисперсія ефективності, тим більше невизначеність і ризик. Мірою ризику надалі будемо вважати середньоквадратичний відхил (СКВ) ефективності σ .

Якщо є вибір між двома видами проектів диверсифікації, у котрих $m_1 = m_2$ і $\sigma_1 > \sigma_2$, перевагу треба віддати другому варіанту, оскільки він менш ризиковий. В загальному випадку, коли $m_1 < m_2$, $\sigma_1 < \sigma_2$ (або $m_1 > m_2$, $\sigma_1 > \sigma_2$), однозначного розв'язання проблеми вибору нема і тому необхідно ввести якісь додаткові умови, що будуть віддзеркалювати відношення керівництва підприємства до конкретної

комбінації m з σ . Часто ця умова має вигляд спеціальної функції $F(m, \sigma)$ на множині очікуваних ефективностей та ризику.

Припустимо, що на підприємстві розроблено декілька проектів диверсифікації виробництва, з яких можна сформувати комплексних планів диверсифікації виробництва (КПДВ). При цьому x_j ($j = 1, \dots, n$) – доля кожного j -го проекту диверсифікації в загальних витратах на КПДВ, так що:

$$\sum_{j=1}^{j=n} x_j = 1. \quad (1)$$

Ефективність КПДВ W_p визначимо як суму ефективностей W_j усіх варіантів з «ваговими» множниками x_j тобто:

$$W_p = \sum_{j=1}^{j=n} x_j \cdot W_j. \quad (2)$$

Надалі розглянемо питання з оптимізації КПДВ, під якою розуміється досягнення такої структури КПДВ, коли очікувана ефективність буде найвищою з можливих, а очікуваний ризик при цьому буде найменшим з можливих. Розв'язання такої задачі розглянемо на прикладі продуктової диверсифікації, яка виникає в випадку, коли підприємство вирішує відкрити виробництво декількох не схожих між собою виробів.

Припустимо, що підприємство планує запустити у виробництво три типи нових виробів собівартістю відповідно C_{01} , C_{02} та C_{03} грошових одиниць за штуку, що потягне за собою реінжиніринг бізнес-процесів. Підприємство планує свою діяльність на один рік. На рік прогнозується чотири сценарії A_1 , A_2 , A_3 , A_4 можливого розвитку подій на ринках з суб'єктивними ймовірностями p_1 , p_2 , p_3 та p_4 відповідно. У кожному випадку прибуток від реалізації продукції буде різним, таким як показано в табл. 1.

Таблиця 1

Характеристика можливих ситуацій з реалізації КПДВ

Вид продукції, i	Собівартість продукції, C_{0i}	Дохід від реалізації продукції, H_{ij}			
		A_1 p_1	A_2 p_2	A_3 p_3	A_4 p_4
1	C_{01}	H_{11}	H_{12}	H_{13}	H_{14}
2	C_{02}	H_{21}	H_{22}	H_{23}	H_{24}
3	C_{03}	H_{31}	H_{32}	H_{33}	H_{34}

Визначимо тепер ефективність проекту диверсифікації W_{ij} (у відсотках), пов'язаного з виробництвом та реалізацією продукції виду i в ситуації A_j , очікувану прибутковість m_i та ризик σ_i , пов'язаний з виробництвом цієї продукції:

$$W_{ij} = \left(\frac{H_{ij}}{C_{0i}} - 1 \right) \cdot 100\%; \quad i \in [1, n], \quad j \in [1, k], \quad (3)$$

$$m_i = \sum_{j=1}^k W_{ij} \cdot p_j; \quad i \in [1, n], \quad (4)$$

$$\sigma_i = \sqrt{\sum_{j=1}^k (W_{ij} - m_i)^2 \cdot p_j}; \quad i \in [1, n] \quad (5)$$

Розрахунки по даним табл. 1 приводять до результатів, викладених у табл. 2.
Таблиця 2

Результати розрахунків ефективності диверсифікації

Вид продукції, <i>i</i>	W_{ij}				m_i	σ_i
	A ₁ p ₁	A ₂ p ₂	A ₃ p ₃	A ₄ p ₄		
1	W_{11}	W_{12}	W_{13}	W_{14}	m_1	σ_1
2	W_{21}	W_{22}	W_{23}	W_{24}	m_2	σ_2
3	W_{31}	W_{32}	W_{33}	W_{34}	m_3	σ_3

Припустимо, що керівництво підприємства бажає сформувати КПДВ з продуктів двох видів, Можна сформувати три різних КПДВ, а саме: 1-ий КПДВ з продукції першого та другого виду, 2-ий КПДВ з продукції першого та третього видів, 3-ій КПДВ з продукції другого і третього видів. Для кожного з цих КПДВ можна встановити поведінку очікуваних ефективності та ризику σ_p в залежності від структури КПДВ. Взагалі очікуваний прибуток КПДВ може бути визначено наступним чином:

$$m_p = \sum_{i=1}^k \sum_{j=1}^n x_i p_j W_{ij} = \sum_{i=1}^k x_i m_i . \quad (6)$$

Для перелічених варіантів КПДВ його можна знайти за формулою:

$$m_{p1} = x_1 m_1 + x_2 m_2 ; m_{p2} = x_1 m_1 + x_3 m_3 ; m_{p3} = x_2 m_2 + x_3 m_3 . \quad (7)$$

Дисперсія очікуваного прибутку першого варіанту КПДВ є:

$$D_{p1} = \sum_{j=1}^4 p_j [(x_1 W_{1j} + x_2 W_{2j}) - (x_1 m_1 + x_2 m_2)]^2 . \quad (8)$$

Після елементарних перетворень праві частини цього рівняння такий вираз ризику для першого варіанта КПДВ приймає вигляд:

$$\sigma_{p1} = \sqrt{x_1^2 \sigma_1^2 + x_2^2 \sigma_2^2 + 2x_1 x_2 \sigma_{12}} , \quad (9)$$

де

$$\sigma_1^2 = \sum_{j=1}^4 p_j (W_{1j} - m_1)^2 ; \sigma_2^2 = \sum_{j=1}^4 p_j (W_{2j} - m_2)^2 , \quad (10)$$

$$\sigma_{12} = \sum_{j=1}^4 p_j (W_{1j} - m_1)(W_{2j} - m_2) . \quad (11)$$

Аналогічно можна довести, що:

$$\sigma_{p2} = \sqrt{x_1^2 \sigma_1^2 + x_3^2 \sigma_3^2 + 2x_1 x_3 \sigma_{13}} ; \sigma_{p3} = \sqrt{x_2^2 \sigma_2^2 + x_3^2 \sigma_3^2 + 2x_2 x_3 \sigma_{23}} . \quad (12)$$

Використовуючи дані табл. 2 з виразів (6) – (12) можна знайти потрібні величини m_{p1} , m_{p2} , m_{p3} , σ_{p1} , σ_{p2} , σ_{p3} . Розрахунки дозволяють дослідити особливості поведінки m_p та σ_p при відповідних змінах в структурах КПДВ.

Висновки. Таким, чином, адаптований до диверсифікаційних стратегій відомий портфельний аналіз інвестора» дозволяє і в задачах виробничої диверсифікації визначити як їх ефективність, так і ризику в кількісній формі, які можуть супро-

воджувати запропоновану диверсифікацію, чого не дозволяє, наприклад, корпоративний аналіз, а також визначити оптимальну виробничу програму диверсифікованої продукції, яка відповідає наявній кон'юктурі ринку та внутріфірмовим можливостям.

Список використаних джерел

- 1 Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. – СПб: Питер, 1999.
- 2 Гур'янов А.Б., Серіков А.В. Математична модель оптимізації диверсифікації виробництва.–К.: ТЕХНІКА, 2005.
- 3 Цогла О. О. Переваги та недоліки стратегії диверсифікації діяльності підприємства //Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 5. – С. 148– 152.

***Annotation.** On the basis of economic–mathematical modeling the method for determination of the optimal project of the production diversification and the forming of the output production briefcase is proposed on condition of the least risk and the largest profitability.*

***Key words:** production program, diversifications of production, innovative project, risk.*

УДК 331.108

Ткачук В.В., к.е.н., доцент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розглядається вплив ряду факторів на технологію процесу управління, особливості здійснення управлінської діяльності в спектрі прийняття управлінських рішень.

***Ключові слова:** управлінське рішення, система управління, технологія процесу управління.*

Вступ. Незворотній напрям України, що направлений на розвиток ринкових відносин, європейської інтеграції, вимагає постійної уваги до системи управління як державними органами так і управління виробничою системою народного господарства. На сьогоднішній час підприємства України працюють з великою кількістю партнерів за кордоном які, мають певний набір технологій як виробничої так і управлінської діяльності, досвід який постійно впроваджується на вітчизняних підприємствах, залучаються нові технології, які вже успішно зарекомендували себе в інших подібних підприємствах закордоном. Але є одна особливість – технологія певного виробничого процесу можна використовувати на ряду аналогічних підприємств навчивши персонал виконувати ті чи інші функції, натомість систему управління цим персоналом приміняти в інших підприємствах набагато складніше, оскільки виникає ряд проблем, які заважають впроваджувати новий стиль управління, нове відношення до виробничого процесу. Причиною цього є ряд факторів соціально-технічного напрямку, що включає в себе: виробничо-технічні, соціально-економічні, суб'єктивно-психологічні, культурні, демографічні особливості. Всі вони безпосередньо впливають на виробничий процес і вносять свої корективи на

воджувати запропоновану диверсифікацію, чого не дозволяє, наприклад, корпоративний аналіз, а також визначити оптимальну виробничу програму диверсифікованої продукції, яка відповідає наявній кон'юктурі ринку та внутріфірмовим можливостям.

Список використаних джерел

- 1 Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. – СПб: Питер, 1999.
- 2 Гур'янов А.Б., Серіков А.В. Математична модель оптимізації диверсифікації виробництва.–К.: ТЕХНІКА, 2005.
- 3 Цогла О. О. Переваги та недоліки стратегії диверсифікації діяльності підприємства //Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 5. – С. 148– 152.

***Annotation.** On the basis of economic–mathematical modeling the method for determination of the optimal project of the production diversification and the forming of the output production briefcase is proposed on condition of the least risk and the largest profitability.*

***Key words:** production program, diversifications of production, innovative project, risk.*

УДК 331.108

Ткачук В.В., к.е.н., доцент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ УПРАВЛІННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розглядається вплив ряду факторів на технологію процесу управління, особливості здійснення управлінської діяльності в спектрі прийняття управлінських рішень.

***Ключові слова:** управлінське рішення, система управління, технологія процесу управління.*

Вступ. Незворотній напрям України, що направлений на розвиток ринкових відносин, європейської інтеграції, вимагає постійної уваги до системи управління як державними органами так і управління виробничою системою народного господарства. На сьогоднішній час підприємства України працюють з великою кількістю партнерів за кордоном які, мають певний набір технологій як виробничої так і управлінської діяльності, досвід який постійно впроваджується на вітчизняних підприємствах, залучаються нові технології, які вже успішно зарекомендували себе в інших подібних підприємствах закордоном. Але є одна особливість – технологія певного виробничого процесу можна використовувати на ряду аналогічних підприємств навчивши персонал виконувати ті чи інші функції, натомість систему управління цим персоналом приміняти в інших підприємствах набагато складніше, оскільки виникає ряд проблем, які заважають впроваджувати новий стиль управління, нове відношення до виробничого процесу. Причиною цього є ряд факторів соціально-технічного напрямку, що включає в себе: виробничо-технічні, соціально-економічні, суб'єктивно-психологічні, культурні, демографічні особливості. Всі вони безпосередньо впливають на виробничий процес і вносять свої корективи на

процес управління виробництвом. На сьогоднішній час на управлінський процес у вітчизняних підприємствах діють фактори невизначеності, важкості і динамічності. Відповідно цього і процес управління реалізовується при впливі цих факторів.

Огляд літератури. Проблемам технології управління присвятили наукові праці вчених: В.П. Галушко, О.Д. Гудзинський, Р. Дафт Й.С. Завадський, М.Й. Малік, М.П. Поліщук, А.В. Попов, Ф.У. Тейлор, А.Файоль та багато інших вчених. Разом з тим проблема управлінської діяльності її удосконалення пристосування до нових умов господарювання вимагає подальшого дослідження технології та процесу управління, розвиток яких є запорукою розвитку усієї економіки, та держави в цілому.

Мета статті: відобразити напрямки удосконалення технології процесу управління та методики прийняття рішень в нових умовах господарювання.

Результати дослідження. Невизначеність є одним з головних параметрів, недоступність релевантної інформації тобто тієї, яка адекватна змісту виникаючих проблемних ситуацій, що характеризують їх зміст та є необхідною для створення відповідного рішення. Але потрібно зауважити, що саме невизначеність являється найбільш явним і характерним атрибутом управлінської діяльності. Керівники практично весь час приймають рішення в умовах того чи іншого ступеня невизначеності як по відношенню до оцінки поточного стану системи так і до особливостей потенційно можливих варіантів розвитку ситуації, ситуації яка на сьогоднішній стан в Україні зазнає певних суттєвих змін, формуються нові правила гри, реформується ряд державних органів влади які співпрацюють з підприємствами впливаючи тим чи іншим чином на їх діяльність. Досить суттєво розвивається конкурентна боротьба, оскільки на ринок виходять нові гравці з новими технологіями, товарами, послугами та націленістю на стовідсотковий успіх свого стратегічного плану. Згідно цього модернізується система управління яка вимушена чітко реагувати на виникаючі проблеми, в іншому випадку нездатність працювати в нових умовах призведе до критичного стану підприємства.

Іншим впливовим фактором є складність системи управління, це спричинене надто великою кількістю факторів, які необхідно враховувати в процесі прийняття управлінського рішення, а також їх тісну взаємодію та взаємозв'язок між собою, це призводить при зміні одного рішення до автоматичної зміни інших, оскільки взаємодія впливає на процес формування рішення не як певна послідовність чи механічна сума, а як цілісна взаємопов'язана система. Особливість сьогоднішньої ситуації обумовлений значним ускладненням системи управління через вплив нових факторів стилів управлінської діяльності, значне збільшення інформаційних потоків, що викликає певне інформаційне перенасичення, яке ускладнює процес прийняття адекватного ситуації рішення. Швидкий правильний вибір варіанту рішення який вдало поєднується з іншими рішеннями і з основним стратегічним напрямком діяльності підприємства, враховуючи складність ситуації призводить до вагомих результатів.

Наступним фактором якому потрібно приділити увагу є динамічність середовища, прийняття рішення та високий рівень змінності зовнішньо та внутрішньо організаційних факторів. В результаті цього практично кожне управлінське рішення повинно бути не тільки діагностичним, а і прогнозоване, воно повинно враховувати ті зміни середовища, які виникнуть в найближчий період, мається на увазі в період його реалізації. Також потрібно враховувати, що динамічність має і чітко встановлені часові параметри, рішення має бути прийняте і впроваджене

вчасно, як реакція на певне подразнення, воно не повинно здійснюватись завчасно чи запізнитим. Проблема потребує адекватної і вчасної відповіді, вирішення проблемної ситуації вимагає динамічного і високотехнологічного підходу та управлінської майстерності, натомість динамічність виникаючих ситуацій постійно підвищується і відповідно ситуація вимагає значного удосконалення управлінського процесу та його технології. Швидкість являється вирішальною зброєю в конкурентній боротьбі в багатьох галузях, що розвиваються і підприємства повинні вчитися приймати рішення як можна швидше, керівники повинні відчувати пульс підприємства прагнути консенсусу, і враховувати корисні поради та одночасно бути готовими до ризиків, рухатись вперед в динамічному середовищі.

Також особливістю управлінського процесу є висока ступінь поліморфізму, що характеризується множинністю різних класів, типів, видів і форм реалізації процесу прийняття управлінського рішення. При прийнятті рішень в організаціях часто робляться помилки, особливо тоді коли рішення приймаються в умовах крайньої невизначеності, керівники не в змоззі передбачити чи визначити яка альтернатива може вирішити проблему. В такій ситуації підприємства змушені використовувати метод проб та помилок, йдучи при цьому на певний ризик, при невдалі альтернативі організація отримує все ж таки певний неоцінений досвід та можливість на базі цього використати інші альтернативи, які більше відповідають ситуації. Кожна невдача слугує джерелом нових знань та інформації, а діяльність менеджера – рухатись вперед по шляху вирішення проблем не дивлячись на можливі помилки. В результаті чого розвивається ігрова теорія прийняття рішення, створюється атмосфера експериментування, що сприяє творчому методу прийняття управлінських рішень та розвитку мистецтва управління і набуття неоціненного досвіду оскільки невдача є основою успіху.

Набагато більшою і небезпечною помилкою є цілеспрямоване продовження напружаних дій коло вони уже зазнають невдачі. Дослідження показують, що підприємства продовжують витрачати час та вкладати зусилля в рішення, не дивлячись на те, що є вагомі докази їх неідеальності. Причиною цього є те, що не дивлячись на персональну відповідальність за неправильне рішення, керівники блокують, фальсифікують негативну інформацію не бажають бачити негативні результати. Це неодмінно призводить до погіршення ситуації та породжує нові вагоміші проблеми. Другим поясненням дотримання неправильного рішення є те, що твердий характер і націленість на певний результат, дотримання мети хоч вона і нездійсненна, характер, цінуються в сучасному суспільстві. Керівники цілеспрямовано відстоюють свої рішення, скоріше сприймаються як лідери, ніж ті, що постійно змінюють свої напрямки діяльності та варіанти рішень. В певних ситуаціях радикальність, непослідовність менеджера розглядається як його потенціал, вміння, воля. Всі ці ситуації викликають значних витрат, які можна було б запобігти і як результат – сповільнення розвитку підприємства.

Висновки. Нездатність визнати свої помилки і прийняти новий курс дій набагато гірше ніж признавати і вчитись на своїх помилках. Якщо керівництво підприємства враховує свої помилки при прийнятті неправильних рішень на базі цього робить висновки, враховуючи усі проблеми, що виникають, приймає рішення з врахуванням невизначеності, складності, динамічності, досягти успіху підприємству вдасться навіть при зміні виду діяльності, певної кількості управлінського та виробничого персоналу, зміні технології виробництва, ринкових умов господарювання. Запорукою стабільної діяльності підприємства будуть високий рівень про-

цесу управління з розвинутою технологією, що стане основою досконалого процесу проходження інформаційних потоків та прийняття оптимальних рішень з врахуванням усіх можливих кризових ситуацій та уникнення їх. Досконала технологія управління враховує так фактори, як складність, динамічність, невизначеність, пристосовує управлінський персонал до умов діяльності з врахуванням цих факторів і використання їх впливу не як перешкоди, а як наявних нових можливостей.

Список використаних джерел

1. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: Навчальний посібник,– К., ЦУЛ, 2003 – 428 с.
2. Дафт Ричард Л. Менеджмент– СПб.: Издательство «Питер», 2000.–823с.
3. Завадський І.С. Менеджмент: Management. Т. 1, Вид. 2–е. –К., Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1998–542С.
4. Дерлоу Дес Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішень: Пер. 3 англ.–К.: Наукова думка 2001.–242с.
5. Карпов А.В. Психология менеджмента Учеб. пособие. – М.: Гардарики, 1999.–585с.

***Annotation.** It is examine series of the factors of technology of management process, peculiarity conducted on realization of administrative activity.*

***Key words:** administrative decision, technology of management process, process of management.*

УДК 65.012.7:658.8:339.3

Трішкіна Н.І., к.е.н. Торговельно-економічного коледжу КНТЕУ, м. Хмельницький

КОНТРОЛІНГ У СИСТЕМІ ЗБУТУ ПІДПРИЄМСТВ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ

Викладено авторське бачення контролінгу в системі збуту підприємств оптової торгівлі. Розглянуто складові елементи маркетингу-контролінгу, проаналізовано основні функції контролінгу-збуту та їх вплив на вирішення головних задач оптимізації збуту. Запропоновано принципи, які забезпечуються ефективністю контролінгу-збуту.

***Ключові слова:** збут, контролінг, маркетинг, система збуту, оптова торгівля, товарна політика, цінова політика, комунікаційна політика.*

В новій економічній системі, що формується в Україні, оптова торгівля повинна зайняти особливе місце. Вона опосередковує у зростаючих масштабах обмін у товарно-грошовій формі, забезпечуючи необхідні темпи і пропорції не лише відтворювального процесу, але сукупного попиту і пропозиції та міжгалузевого обміну.

У сучасній оптовій торгівлі зруйнована організаційна структура, деформована функціональна діяльність, недосконалий економічний механізм функціонування і система управління. В результаті оптова торгівля не в повній мірі забезпечує формування системи господарських зв'язків, товарних ресурсів, реалізації раціональних схем товаропросування.

При цьому теоретичні дослідження розвитку оптової торгівлі в системі маркетингу з урахуванням конкурентного середовища, підвищення рівня ефективності

цесу управління з розвинутою технологією, що стане основою досконалого процесу проходження інформаційних потоків та прийняття оптимальних рішень з врахуванням усіх можливих кризових ситуацій та уникнення їх. Досконала технологія управління враховує так фактори, як складність, динамічність, невизначеність, пристосовує управлінський персонал до умов діяльності з врахуванням цих факторів і використання їх впливу не як перешкоди, а як наявних нових можливостей.

Список використаних джерел

1. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: Навчальний посібник,– К., ЦУЛ, 2003 – 428 с.
2. Дафт Ричард Л. Менеджмент– СПб.: Издательство «Питер», 2000.–823с.
3. Завадський І.С. Менеджмент: Management. Т. 1, Вид. 2–е. –К., Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1998–542С.
4. Дерлоу Дес Ключові управлінські рішення. Технологія прийняття рішень: Пер. 3 англ.–К.: Наукова думка 2001.–242с.
5. Карпов А.В. Психология менеджмента Учеб. пособие. – М.: Гардарики, 1999.–585с.

***Annotation.** It is examine series of the factors of technology of management process, peculiarity conducted on realization of administrative activity.*

***Key words:** administrative decision, technology of management process, process of management.*

УДК 65.012.7:658.8:339.3

Трішкіна Н.І., к.е.н. Торговельно-економічного коледжу КНТЕУ, м. Хмельницький

КОНТРОЛІНГ У СИСТЕМІ ЗБУТУ ПІДПРИЄМСТВ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ

Викладено авторське бачення контролінгу в системі збуту підприємств оптової торгівлі. Розглянуто складові елементи маркетингу-контролінгу, проаналізовано основні функції контролінгу-збуту та їх вплив на вирішення головних задач оптимізації збуту. Запропоновано принципи, які забезпечуються ефективністю контролінгу-збуту.

***Ключові слова:** збут, контролінг, маркетинг, система збуту, оптова торгівля, товарна політика, цінова політика, комунікаційна політика.*

В новій економічній системі, що формується в Україні, оптова торгівля повинна зайняти особливе місце. Вона опосередковує у зростаючих масштабах обмін у товарно-грошовій формі, забезпечуючи необхідні темпи і пропорції не лише відтворювального процесу, але сукупного попиту і пропозиції та міжгалузевого обміну.

У сучасній оптовій торгівлі зруйнована організаційна структура, деформована функціональна діяльність, недосконалий економічний механізм функціонування і система управління. В результаті оптова торгівля не в повній мірі забезпечує формування системи господарських зв'язків, товарних ресурсів, реалізації раціональних схем товаропросування.

При цьому теоретичні дослідження розвитку оптової торгівлі в системі маркетингу з урахуванням конкурентного середовища, підвищення рівня ефективності

її функціонування із врахуванням особливостей національної економіки майже відсутні.

Таким чином, особливості та ефективність функціонування оптової торгівлі в ринкових умовах, шляхи подальшого розвитку цієї важливої підсистеми сфери товарного обігу в концептуальному плані не визначені, що і обумовлює актуальність досліджень.

На сьогоднішній день фундаментальним дослідженням питань оптової торгівлі в системі маркетингу здебільшого присвячені праці зарубіжних та вітчизняних авторів, а саме: П. Доля, Д. Хекшера, Б. Оліна, М. Портера, І. Ансоффа, Ф. Котлера, В.Я. Кар– даша, А.А. Мазаракі, Н.О. Голошубової, А.П. Дудяка, В.М. Торопкова, Н.Б. Ткаченко та інших.

Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування методичних підходів і практичних рекомендацій щодо управління збутовою діяльністю на оптових підприємствах, зокрема формування збуту в системі маркетингу, що буде сприяти забезпеченню ефективного функціонування підприємства.

Збут – невід’ємний елемент процесу маркетингу, оскільки є завершальною, найбільш відповідальною стадією забезпечення споживача необхідним для нього товаром. Він спрямований на формування та підтримку ефективної системи переміщення продукту від виробника до кінцевого споживача з мінімальними витратами. Система збуту функціонує під впливом значної кількості факторів зовнішнього середовища, які здійснюють негативний вплив на економічні показники цієї системи. Тому виникає об’єктивна необхідність організації безперервного контролю за функціонуванням усіх елементів системи збуту з метою виявлення та профілактики можливих відхилень в економічній поведінці збуту підприємств оптової торгівлі та досягнення ними поставлених цілей.

В якості теорії, методології та інструменту дослідження і створення стійкості планових характеристик збутових операцій використовується контролінг.

Контролінг–збут є складовою частиною маркетингу–контролінгу. У центрі його уваги знаходяться шляхи виявлення слабких сторін у збутовій діяльності підприємств оптової торгівлі та можливостей її профілактичної оптимізації.

Контролінг–збут можна розглядати як систематичне критико–аналітичне, планове тестування (перевірку) та оцінку стану основних показників, характеристик і цілей політики збуту. За допомогою контролінгу–збуту забезпечується можливість виявлення, обліку зворотних зв’язків у процесі збуту і проведення відповідних заходів розподільного комплексу маркетингу.

Мета контролінгу–збуту полягає в підвищенні економічної ефективності збутової діяльності і самої організації збуту. Досягнення цієї мети забезпечується гнучким, оперативним попередженням недоліків у збутовій діяльності, їх виявленням та усуненням за допомогою комплексу ефективних заходів.

Цілі контролінгу–збуту повинні бути пов’язані та скоординовані з іншими напрямками контролінгу, такими як фінансовий контролінг, контролінг витрат та результатів, інвестиційний контролінг, контролінг виробництва і т. д.

Основними функціями контролінгу–збуту є планування, забезпечення інформацією, контроль (спостереження), регулювання (управління).

Функція планування охоплює формулювання цілей збутової діяльності або їх коригування, а також формування необхідних планових показників збуту виробів.

Функція забезпечення інформацією включає координацію потреби в інформації з її пропозицією, а також обробку і підготовку оперативних даних. Для цього

використовуються внутрішня інформація підприємства, джерела інформації про ринок, фактори навколишнього середовища. Структурування інформації здійснюється в межах вимог бухгалтерського обліку, виробничого обліку та встановлених показників, а також індексів звітності. Отримана інформація використовується при формуванні системи звітності, яка необхідна менеджменту для прийняття рішень.

Функція контролю охоплює спостереження та аналіз кількісних і якісних характеристик збутової діяльності і встановлення причин відхилень цих характеристик від планових.

Функція регулювання в системі контролінгу–збуту включає роботу з формування стратегій взаємодії з клієнтами, політики стимулювання та попиту, а також розробку заходів щодо оптимізації витрат і результатів збутової діяльності.

Виконання функцій контролінгу–збуту сприяє вирішенню головних завдань оптимізації збуту, оскільки контролінг–збут виступає як:

- системоутворюючий елемент – створює і розвиває інтегровану систему управління витратами та результатом;
- регулюючий елемент – здійснює адаптацію можливих відхилень у збутовій діяльності від плану і цільових установок у вигляді організації стратегічної та оперативної діяльності як керівництвом, так і всім колективом співробітників відділу збуту;
- інтегрована система – забезпечує узгодження і взаємодію системи збуту з усіма функціональними підрозділами підприємства.

Дієвість та ефективність контролінгу–збуту забезпечується дотриманням таких основних принципів:

- повноти визначення і зниження ризиків, що мають місце в збутовій діяльності;
- захисту та підтримки менеджменту без внесення кардинальних змін в структуру збуту;
- мобільності, тобто можливість переміщення або перестановки персоналу залежно від характеру розв'язуваних проблем збуту і здібностей працівників;
- високої вимогливості до професійної грамотності персоналу в галузі контролінгу і в суміжних сферах діяльності (виробництво, бухгалтерський облік, маркетинг, логістика та ін.)

Для здійснення функцій контролінгу–збуту необхідна оперативна і стратегічна інформація. Джерела інформації для контролінгу–збуту більш численні, ніж для інших систем контролінгу підприємства, тому що одночасно використовується інформація про внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства.

Процес інформаційного забезпечення контролінгу–збуту включає наступні стадії: реєстрація (збір) даних; зберігання даних; підготовка і попередня обробка даних; редагування та забезпечення якості даних; формування інформаційної бази (верифікація даних, ущільнення, концентрація, розподіл за критеріями, відбір).

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що в умовах функціонування цивілізованого ринку структура контролінгу–збуту підприємств оптової торгівлі повинна відображати прийняту на підприємстві концепцію збуту. Ефективна концепція збуту передбачає спрямування всіх ресурсів сфери збуту на встановлення довгострокових зв'язків з покупцями (клієнтами), забезпечення їх попиту та отримання запланованого прибутку. Така концепція збуту повинна бути орієнтована на вирішення стратегічно важливих питань.

Список використаних джерел

1. Али Х., Багиев Г.Л., Тарасевич В.М. Маркетинг [Текст] : [Учебник для вузов. 3-е изд.] / Под общ. ред. Г.Л. Багиева. – СПб. : Питер, 2005. – 736 с.
2. Голошубова, Н. О. Оптова торгівля: організація та технологія [Текст] : [навч. посібн.] / Н. О. Голошубова, В. М. Торопков. – К. : Київ. нац. торг.-екоп. ун-т, 2005. – 265 с.

Annotation. *The author presents a vision of controlling the system sales of wholesale trade. The components of the marketing–controlling elements, the main function of controlling, sales and their impact on the decision of the optimization problems of marketing. Proposed principles that provided performance–controlling sales.*

Key words: *sales, controlling, marketing, system sales, wholesale, product policy, pricing policy, communication policy.*

УДК 330.131.7:330.341.1

Стеблій Г.Я., к.е.н., доцент Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м.Київ)
Тувакова Н.В., к.е.н., доцент Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м.Київ)

МЕХАНІЗМ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізовано діючий механізм управління інноваційними ризиками. Уточнено класифікацію методів управління інноваційними ризиками. Запропоновано шляхи мінімізації ризиковості інноваційного проекту через вдосконалення методики обчислення фактичної величини прибутку від його реалізації.

Ключові слова: *управління ризиками в інноваційній діяльності, оцінка та мінімізація ризиків, оптимізація ціни продукції.*

Аналіз останніх досліджень та постановка проблеми. Висока ризиковість інноваційної діяльності зумовлюють об'єктивну потребу дослідження шляхів удосконалення механізму управління інноваційними ризиками. Огляд літератури з цієї тематики показав, що більшість авторів пропонують класифікації ризиків у валютно-кредитній, інвестиційній сферах, які за змістом прямо або посередньо стосуються інноваційної діяльності, проте запропоновані ними класифікаційні ознаки є суперечливими. Деякі автори, наприклад, А.Васильєв, П. Завлін, А. Рум'янець та інші виділяють ризики інвестування при реалізації інноваційних проектів, які вимагають дисконтування. Існує досить велика кількість визначень такого поняття, як управління ризиком, проте на нашу думку, найприйнятнішим буде визначення О.Устенко. Автор ідентифікує управління ризиками як процес впливу на суб'єкта господарювання, при якому забезпечується максимально широкий діапазон охоплення можливих ризиків, їх обґрунтоване прийняття і зведення ступеня їх впливу на нього до мінімально можливих меж, а також розробка стратегії поведінки цього суб'єкта у випадку реалізації конкретних видів ризиків [1, с.43].

Вдалу класифікацію методів управління ризиком запропонували вітчизняні економісти Л.Лігоненко, А.Мазаракі та Н.Ушакова. За цією класифікацією мінімізація ризику шляхом оптимізації ціни продукції і вдосконалення системи управління знижками підприємства належить як до економічних, так і до організаційних

Список використаних джерел

1. Али Х., Багиев Г.Л., Тарасевич В.М. Маркетинг [Текст] : [Учебник для вузов. 3-е изд.] / Под общ. ред. Г.Л. Багиева. – СПб. : Питер, 2005. – 736 с.
2. Голошубова, Н. О. Оптова торгівля: організація та технологія [Текст] : [навч. посібн.] / Н. О. Голошубова, В. М. Торопков. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. – 265 с.

Annotation. *The author presents a vision of controlling the system sales of wholesale trade. The components of the marketing–controlling elements, the main function of controlling, sales and their impact on the decision of the optimization problems of marketing. Proposed principles that provided performance–controlling sales.*

Key words: *sales, controlling, marketing, system sales, wholesale, product policy, pricing policy, communication policy.*

УДК 330.131.7:330.341.1

Стеблій Г.Я., к.е.н., доцент Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м.Київ)
Тувакова Н.В., к.е.н., доцент Львівського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м.Київ)

МЕХАНІЗМ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізовано діючий механізм управління інноваційними ризиками. Уточнено класифікацію методів управління інноваційними ризиками. Запропоновано шляхи мінімізації ризиковості інноваційного проекту через вдосконалення методики обчислення фактичної величини прибутку від його реалізації.

Ключові слова: *управління ризиками в інноваційній діяльності, оцінка та мінімізація ризиків, оптимізація ціни продукції.*

Аналіз останніх досліджень та постановка проблеми. Висока ризиковість інноваційної діяльності зумовлюють об'єктивну потребу дослідження шляхів удосконалення механізму управління інноваційними ризиками. Огляд літератури з цієї тематики показав, що більшість авторів пропонують класифікації ризиків у валютно-кредитній, інвестиційній сферах, які за змістом прямо або посередньо стосуються інноваційної діяльності, проте запропоновані ними класифікаційні ознаки є суперечливими. Деякі автори, наприклад, А.Васильєв, П. Завлін, А. Рум'янець та інші виділяють ризики інвестування при реалізації інноваційних проектів, які вимагають дисконтування. Існує досить велика кількість визначень такого поняття, як управління ризиком, проте на нашу думку, найприйнятнішим буде визначення О.Устенко. Автор ідентифікує управління ризиками як процес впливу на суб'єкта господарювання, при якому забезпечується максимально широкий діапазон охоплення можливих ризиків, їх обґрунтоване прийняття і зведення ступеня їх впливу на нього до мінімально можливих меж, а також розробка стратегії поведінки цього суб'єкта у випадку реалізації конкретних видів ризиків [1, с.43].

Вдалу класифікацію методів управління ризиком запропонували вітчизняні економісти Л.Лігоненко, А.Мазаракі та Н.Ушакова. За цією класифікацією мінімізація ризику шляхом оптимізації ціни продукції і вдосконалення системи управління знижками підприємства належить як до економічних, так і до організаційних

методів, які застосовує саме підприємство. Однак, на наш погляд, потребує узагальнення та уточнення різноманітність підходів до питання класифікації ризиків інноваційної діяльності та управління ними, а також дослідження механізму мінімізації ризиковості інноваційного проекту. Крім того, надзвичайно мало уваги у спеціальній літературі приділено питанню ціноутворення на продукцію підприємств, які реалізують інновації.

Мета. Метою даної статті є дослідження і аналіз існуючого механізму управління інноваційними ризиками, уточнення класифікації інноваційних ризиків і послідовності етапів попереднього аналізу та висвітлення конкретних шляхів мінімізації ризиковості інноваційного проекту.

Виклад основного матеріалу. Дослідивши існуючі, як у вітчизняній, так і іноземній літературі, підходи до класифікації методів управління ризиком, вважаємо найточнішою наступну класифікацію ризиків в інноваційній діяльності: за джерелами виникнення (зовнішні, внутрішні); за рівнем виникнення (фірмові, галузеві, міжгалузеві, регіональні, національні, глобальні); за характером (технічні, комерційні); за системністю (системні, несистемні); за реалізацією ризиків (реалізовані, нереалізовані); за змістом (управлінські, невиконання договірних умов, форс-мажорні); за здатністю до диверсифікацією (диверсифікаційні, недиверсифікаційні) [1].

Однією зі складових мінімізації ризиковості інноваційного проекту є оптимізація ціноутворення на продукцію підприємства, оскільки це прямо впливає на показник окупності вкладених у проект коштів, на обсяг продажу реалізованої продукції та на норму прибутку.

Огляд літературних джерел і власні дослідження показали, що багато авторів пропонують у ціну продукції включати норму прибутку більше як 100% до собівартості для покриття усіх можливих ризиків при реалізації інновацій [2] :

$$P = (K - C) - (I - R) - C * r * R, \quad (1)$$

де P – прибуток із врахуванням інноваційних ризиків;

K – ціна продукції;

C – собівартість одиниці продукції;

R – ймовірність непродажу товару за встановленою ціною;

r – ринкова ставка позичкового відсотка.

Аналізуючи наведену формулу, можна стверджувати, що вона недосконала. Перша її частина, тобто $(K - C) * (I - R)$ показує розмір прибутку, який фактично отримує підприємство. Друга частина – $C * r * R$ – є сумою, що мінімізує розмір прибутку, який ймовірно отримає підприємство. Вважається, що різниця між $(K - C) * (I - R)$ і $C * r * R$ є ціною ризику. Насправді це недоотримана підприємством сума.

Крім того, у даній формулі ймовірність продажу продукції за встановленою ціною $(I - R)$, але невраховано ймовірність продажу в разі уцінки вартості товару. До того ж, як показують дослідження, аналітики оцінюючи економічну ефективність інвестицій, відають перевагу потоковим методам. Як відомо, грошовий потік складається із суми чистого прибутку і амортизаційних відрахувань. З огляду на це, у розрахунок необхідно ввести коефіцієнт врахування податку з прибутку

$$H = \frac{100\% - K}{100\%}, \quad (2)$$

де H – коефіцієнт врахування податку з прибутку підприємств;

K – відсоткова ставка за податком з прибутку підприємств.

Зважаючи на вказані зауваження, фактичну величину прибутку (P) доцільно розраховувати за формулою

$$P1 = \sum [(O1 \cdot D) + (O2 \cdot Z)] - C^n \cdot H, n = 1 \quad (3)$$

де n – кількість звітних періодів протягом, яких реалізуватиметься інноваційний проект;

$O1$ – обсяг продукції, який буде реалізовано із врахуванням ймовірності продажу за встановленою ціною;

D – виставлена ціна товару;

$O2$ – обсяг продукції, який буде реалізовано із врахуванням ймовірності продажу товару після його уцінки;

Z – ціна товару після уцінки.

Виходячи з вищенаведеної формули, розрахункова величина максимального прибутку (P2) становитиме

$$P2 = \sum [(O1 \cdot D) - C^n \cdot H, n = 1 \quad (4)$$

Як результат, ціна ризику (P) дорівнюватиме різниці між розрахунковою величиною максимального прибутку (P2) і фактичною величиною нетто-прибутку (P1)

$$P = P2 - P1. \quad (5)$$

Рівень цін необхідно знижувати за рахунок норми прибутку та інших резервів, поки обсяги продажу не почнуть компенсувати неотриманий прибуток у попередніх звітних періодах. Ключовим завданням є збереження запланованих темпів окупності. Перехід до нових технологій, випуску нового продукту означає певне затягування процесу його освоєння. Своєю чергою, це збільшує період, протягом якого підприємство отримуватиме позитивні (додатні) грошові потоки. Підприємство зацікавлене у тому, щоб максимально затягнути період освоєння продукту і одночасно зацікавлене у мінімізації терміну окупності проекту. Одним з напрямків досягнення цієї мети є застосування заходів щодо економії на постійних втратах при випуску і продажу нового продукту.

Висновки. Прискорення розвитку інноваційних процесів на підприємствах різних форм власності вимагає дослідження механізмів удосконалення управління інноваційною діяльністю на мікрорівні. Оскільки інноваційна діяльність є високо ризиковою, капітало- й інтелектуально місткою, то реалізація інноваційних проектів пов'язала з різного роду ризиками. Дослідження системи та процесу управління ризиками в інноваційній діяльності дозволяє проаналізувати й оцінити чинники інноваційних ризиків та виділити шляхи захисту підприємств від них. Вдосконалення механізму управління інноваційними ризиками здійснюється через уточнення їх класифікації та методики обчислення фактичної величини прибутку від інноваційного проекту.

Список використаних джерел

1. Устенко О.Л. Теория экономического риска: Монография. – К.: МАУП, 1997. – 164с.
2. Валдайцев С.В. Управление инновационным бизнесом: Учебное пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2011. – 343с.
3. Мазаракі А.А., Лігоненко Л.О., Ушакова Н.М. Економіка торговельного підприємства. Підручник для вузів. – К.: Хрещатик, 1999. – 800с.

Annotation. Mechanism of innovation risks management is analyzed in the article. Classification of innovation risks management methods' is detailed. Directions of innovation project risks minimizing through methods improvement of actual amount of

income from its realization calculating are developed.

Key words: *risk management in innovation activity, risks estimation and minimization, production prices optimization.*

УДК 656.2.338.47:330.341.1

Шишкіна О.В., *к.е.н., доцент Чернігівського державного технологічного університету, м. Чернігів*

ІНВЕСТИЦІЙНІ РИЗИКИ МОНОПРОФІЛЬНИХ ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ

Визначені ключові фактори макро-, мезо- і мікросередовища які обумовлюють появу інвестиційних ризиків і посилення їхнього впливу на функціонування і розвиток монопрофільних виробничих підприємств.

Ключові слова: інвестиційні ризики, монопрофільні виробничі підприємства.

Постановка проблеми. В умовах трансформації ринкових відносин значно підвищилась увага до проблем інвестиційних проектів пов'язаних з реорганізацією й реформуванням промислових підприємств України. Зацікавленість науковців і практиків в розв'язанні даної проблеми обумовлена низкою об'єктивних і суб'єктивних обставин, серед яких ключову роль відіграє необхідність масштабної модернізації промислових підприємств як фундаментальної основи національної економіки, що в свою чергу потребує активізації інвестиційних процесів спрямованих на подолання високого рівня монополізму, диверсифікації монопрофільних підприємств, створення конкурентоспроможної продукції.

Невизначеність зовнішнього середовища, підвищений, порівняно з розвиненими країнами, рівень ризику обумовлюють актуальність проведення досліджень спрямованих на розробку методик аналізу ризику і управління ризиком інвестиційних проектів монопрофільних промислових підприємств з урахуванням специфіки розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні проблеми управління ризиками вивчалися протягом тривалого історичного періоду, починаючи із засновника класичної політекономії А. Сміта. Значний внесок у розвиток теорії ризику внесли доробки таких вчених, як І. Фішер, Ф. Найт, Дж. фон Нейман і О. Моргенштерн, М. Фрідмен, Л. Севідж, К. Ерроу, П. Шумейкер та інші. У сучасний період даній проблемі були присвячені роботи таких вітчизняних та іноземних науковців, як: І.Т. Балабанов, П.Л. Віденський, П.Г. Грабовий, В.М. Гранатуров, М.В. Грачова, А.М. Дубров, Б.А. Лагоша, Є.Ю. Хрустальов, Г.Б. Клейнер, В.Н. Лівшиць, М.Г. Лапуста, Н.В. Хохлов і ін. Безпосередньо проблемам управління ризиками інвестиційних проектів присвячені праці І.А. Бланка, В.Н. Лівшиця, М.В. Грачова, Г.Ю. Попової, Є.С. Стоякової, Р.В. Пікус та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень, пов'язаних з розробкою методів і технологій управління ризиком інвестиційних проектів, наукова розробленість даної проблематики не була представлена в достатній мірі. Недостатньо відображені в наукових дослідженнях питання управління ризиками інвестиційних проектів реорганізації промислових підприємств, зокрема, характерних для національної економіки мо-

income from its realization calculating are developed.

Key words: *risk management in innovation activity, risks estimation and minimization, production prices optimization.*

УДК 656.2.338.47:330.341.1

Шишкіна О.В., *к.е.н., доцент Чернігівського державного технологічного університету, м. Чернігів*

ІНВЕСТИЦІЙНІ РИЗИКИ МОНОПРОФІЛЬНИХ ВИРОБНИЧИХ ПІДПРИЄМСТВ

Визначені ключові фактори макро-, мезо- і мікросередовища які обумовлюють появу інвестиційних ризиків і посилення їхнього впливу на функціонування і розвиток монопрофільних виробничих підприємств.

Ключові слова: інвестиційні ризики, монопрофільні виробничі підприємства.

Постановка проблеми. В умовах трансформації ринкових відносин значно підвищилась увага до проблем інвестиційних проектів пов'язаних з реорганізацією й реформуванням промислових підприємств України. Зацікавленість науковців і практиків в розв'язанні даної проблеми обумовлена низкою об'єктивних і суб'єктивних обставин, серед яких ключову роль відіграє необхідність масштабної модернізації промислових підприємств як фундаментальної основи національної економіки, що в свою чергу потребує активізації інвестиційних процесів спрямованих на подолання високого рівня монополізму, диверсифікації монопрофільних підприємств, створення конкурентоспроможної продукції.

Невизначеність зовнішнього середовища, підвищений, порівняно з розвиненими країнами, рівень ризику обумовлюють актуальність проведення досліджень спрямованих на розробку методик аналізу ризику і управління ризиком інвестиційних проектів монопрофільних промислових підприємств з урахуванням специфіки розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні проблеми управління ризиками вивчалися протягом тривалого історичного періоду, починаючи із засновника класичної політекономії А. Сміта. Значний внесок у розвиток теорії ризику внесли доробки таких вчених, як І. Фішер, Ф. Найт, Дж. фон Нейман і О. Моргенштерн, М. Фрідмен, Л. Севідж, К. Ерроу, П. Шумейкер та інші. У сучасний період даній проблемі були присвячені роботи таких вітчизняних та іноземних науковців, як: І.Т. Балабанов, П.Л. Віденський, П.Г. Грабовий, В.М. Гранатуров, М.В. Грачова, А.М. Дубров, Б.А. Лагоша, Є.Ю. Хрустальов, Г.Б. Клейнер, В.Н. Лівшиць, М.Г. Лапуста, Н.В. Хохлов і ін. Безпосередньо проблемам управління ризиками інвестиційних проектів присвячені праці І.А. Бланка, В.Н. Лівшиця, М.В. Грачова, Г.Ю. Попової, Є.С. Стоякової, Р.В. Пікус та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень, пов'язаних з розробкою методів і технологій управління ризиком інвестиційних проектів, наукова розробленість даної проблематики не була представлена в достатній мірі. Недостатньо відображені в наукових дослідженнях питання управління ризиками інвестиційних проектів реорганізації промислових підприємств, зокрема, характерних для національної економіки мо-

нопрофільних виробничих структур ринку [1], що зумовило вибір теми та дозволило сформулювати мету даної наукової статті.

Метою статті визначення специфічних особливостей макро-, мезо- мікросередовища реалізації проектів реформування монопрофільних виробничих підприємств з урахуванням інвестиційних ризиків, що їх супроводжують.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення наукових доробок вітчизняних і іноземних вчених дозволило виявити наступне. Під інвестиційним ризиком можна розуміти ризик, який виникає в процесі інвестування. Ця теза відповідає поглядам більшості науковців-авторів робіт до досліджуваної тематиці (Є.С. Стоянової, І.А. Бланка, В.С. Романова, О. Балацького та інших). Незважаючи на однаковість в сприйнятті сутності інвестиційних ризиків, проведене дослідження дозволяє констатувати різноманіття поглядів вчених на роль і місце інвестиційних ризиків в загальній системі ризиків суб'єктів господарювання. Наприклад, О. Балацький надає наступну класифікацію інвестиційних ризиків: ризик упущеної вигоди, ризик зниження прибутковості, ризики прямих фінансових втрат. А.М. Литовських не виділяє інвестиційні ризики як самостійну категорію, а розглядає лише фінансові ризики. При цьому останні достатньо однозначно ототожнюються з комерційними. Є.С. Стоянова та І.А. Бланк включають інвестиційні ризики до складу фінансових. В.С. Романов згадує про інвестиційні ризики як про достатньо відособлену групу ризиків, котрі характеризують діяльність підприємства як господарюючого суб'єкта.

Ідентифікація інвестиційних ризиків монопрофільних виробничих підприємств та побудова їх класифікації значним чином визначається особливостями внутрішнього і зовнішнього середовища (рис 1.).

Рис. 1 Фактори впливу макро-, мезо- та мікросередовища на інвестиційні ризики монопрофільних підприємств

Серед ключових факторів впливу макросередовища на інвестиційний проект необхідно виділити: особливості системи розміщення продуктивних сил, яка спричинила появу монопольних монопрофільних утворень; нестабільність соціально-економічного розвитку і відповідно низьку інвестиційну активність суб'єктів економіки в сфері реформування промислового виробництва; недостатній рівень розвитку комерційної інфраструктури; нестабільність податкового законодавства у сфері інвестування тощо.

Головними факторами впливу мезосередовища на інвестиційний проект є: рівень розвитку галузі, основні тенденції і розвитку території – місця розташування монопрофільного підприємства; високий рівень бюрократизації і економічної злочинності, що унеможливує ефективну реалізацію інвестиційного проекту з реформування підприємства; низька інформаційна забезпеченість; непрогнозовані події в управлінні та фінансовому стані підприємств-партнерів; недостовірна оцінка конкурентоспроможності ринку і т.ін.

Першорядними факторами впливу мікросередовища на інвестиційний проект виступають: конфлікт інтересів існуючих і потенційних власників підприємства; нерациональна структура інвестиційних коштів; необгрунтований вибір оптимальної маркетингової і цінової стратегії, політики і тактики; невизначеність цілей, інтересів і поведінки власників та/або партнерів; неповнота і неточність інформації про фінансове положення і ділову репутацію підприємств-партнерів, розірвання контракту, посилення конкуренції; відмінності в корпоративній культурі закордонних партнерів; невідповідний рівень кваліфікації фахівців; помилки в проектно-кошторисній документації; незадовільна якість проектування, в тому числі прорахунки під час оцінювання ринкових умов дії проекту; непродуманий вибір фінансових інструментів; вибір некваліфікованого або недобросовісного підрядника; вчинення будь-яких злочинних дій; невиконання підприємством своїх фінансових зобов'язань, зриви постачання матеріально-технічних ресурсів; зміни умов функціонування підрядної організації; рівень техніки безпеки; форс-мажорні обставини (смерть або недієздатність ключових працівників або основного власника підприємства) тощо. Ці та інші фактори визначають специфіку прояву інвестиційних ризиків та обумовлюють граничний, критичний або катастрофічний рівень можливих втрат монопрофільного підприємства.

Висновки і пропозиції. Питання, що розглядаються в даному дослідженні розкривають цілий пласт проблем, які потребують ґрунтовних досліджень в окресленій сфері. Визначені нами фактори впливу на рівні макро–, мезо– та мікросередовища дозволять побудувати класифікацію інвестиційних ризиків монопрофільного підприємства, визначити ефективні методи їх мінімізації, що буде виконано в подальших дослідженнях.

Список використаних джерел

1. СИЧ Є.М. Бойко О.В., Шишкіна О.В. Розвиток монопрофільних виробничих структур ринку: транспортно-економічний аспект: монографія / За ред. проф. Є.М. Сича. – Логос, 2011 – 220 с.

Annotation. The key factors of macro-, meso- and microenvironment that lead to the emergence of investment risks and enhance their impact on the functioning and development of mono-profile manufacturing operations.

Key words: investment risks, mono-profile production enterprises.

ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЦУКРОБУРЯКОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Розглянуто комплекс заходів щодо забезпечення стабільно високої якості продукції цукробурякового виробництва з метою підвищення його ефективності та конкурентоспроможності, шляхом удосконалення добротності вкладеної праці і зниження втрат при вирощуванні, збиранні та переробці цукросировини.

Ключові слова: *якість продукції цукробурякового виробництва, підвищення ефективності, конкурентоспроможність, втрати, фактори впливу на якість виробництва.*

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність цукробурякового виробництва вирішальним чином залежить від ефективного використання досягнень науки і техніки. Розробка довгострокових комплексних програм розвитку цукробурякового підкомплексу націлена на підвищення його ефективності, що забезпечується стрімким впровадженням у виробництво результатів наукових опрацювань. Проте для того, щоб забезпечити стабільно високий рівень якості цукробурякової продукції, необхідний комплекс заходів і вимог, які б регулювали всі стадії конкретного виробничого процесу.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблемам дослідження якості продукції цукробурякового виробництва присвячені праці відомих вітчизняних вчених, серед яких помітне місце займають: М. Роїк [2], К. Скорик [3], Л. Чернявська [4], М. Ярчук [5] та інші.

Мета даного дослідження зводиться до того, щоб не просто об'єднати безліч окремих вимог, а розробити систему збалансованих заходів, направлених на забезпечення стабільно високої якості продукції цукробурякового виробництва з урахуванням всіх чинників, що на неї впливають.

Виклад основного матеріалу. На якість цукробурякової продукції впливають технічні, технологічні, виробничо-організаційні чинники, а також все більшого значення набувають умови праці та побуту. Крім того, слід зазначити, що нині зростає вплив попередніх чинників цукробурякового виробництва на якість продукції. Якість продукції цукробурякового підкомплексу все більше визначається рівнем бізнес-планування, наукових досліджень, розробок, тощо, а також рівнем підготовки і використання інвестицій. Неточності, які чиняться на стадії бізнес-планування цукробурякового виробництва, згодом або взагалі не піддаються коригуванню, або виправлення їх здійснюється за рахунок значних втрат, які роблять продукцію не конкурентоспроможною. Важливе місце в процесі бізнес-планування цукробурякового виробництва займає технологія вирощування цукрових буряків та технологія їх переробки.

Необхідно підкреслити, що інтеграційні процеси також значно впливають на якість продукції цукробурякового підкомплексу. Якість та надійність кінцевої продукції – цукру в значній мірі, визначається якістю цукросировини, що реалізується різними категоріями господарств. Тому управління виробництвом повинно

бути орієнтовано на облік виробничих зв'язків і забезпечення тісної взаємодії, як буряківників так і переробних підприємств – виробників кінцевої продукції, а також підприємств-постачальників матеріально-технічних засобів виробництва. Найголовнішим при цьому, на наш погляд є, що якість необхідно запланувати та забезпечити, а не тільки добиватися за допомогою системи контролюючих факторів.

Таким чином, можна стверджувати, що суттєвим резервом збільшення ефективності функціонування цукробурякового підкомплексу є підвищення показників якості продукції, яка перш за все, визначається високою добротністю вкладеної праці на всіх етапах виробництва. При цьому під доброякісністю праці розуміють суворе дотримання технології виробництва, строків виконання робіт, зміцнення трудової дисципліни, що направленні на отримання максимально можливої кількості кінцевої продукції, з якнайкращими показниками якості і найменшими затратами праці і засобів виробництва.

Значною мірою якість виробництва цукрових буряків залежить від таких неконтрольованих факторів, як випромінювання сонячної енергії, випадання опадів, якість ґрунту, а також від факторів, що формуються на підготовчих етапах сільськогосподарського виробництва (дотримання сівозміни, відновлення родючості ґрунту тощо). В цілому вплив факторів на кількість та якість цукробурякового виробництва показано на рис. 1.

Рис. 1. Визначальні фактори впливу на якість цукробурякової продукції

Якість продукції – це сукупність її характеристик, що надають їй можливість забезпечувати встановлені та очікувані потреби (ISO 8402–94).

Технологічна якість цукрових буряків – це комплекс біологічних, хімічних і фізичних властивостей, що обумовлюють особливості зберігання коренеплодів і

проведення технологічних процесів переробки цукросировини.

Основний показник якості цукрових буряків – це цукристість, який є вихідним у розрахунках за буряки. Нині показники якості коренеплодів цукрових буряків, такі як забрудненість ґрунтом і зеленими залишками, цвітущість, підв'яленість, із значними механічними пошкодженнями, муміфікація, підморожені, загнилі (ДСТУ 4327:2004) та інші набагато перевищують агротехнічні вимоги [1].

Аналіз основних показників виробництва цукрових буряків в цілому' по Україні показує, що простежуються тенденції до стабілізації та розвитку галузі (табл. 1). Про це свідчать показники роботи галузі у 2010 році. Так, в 2010 р. цукрові буряки було зібрано на площі 492 тис. га, у т.ч. сільськогосподарськими підприємствами – на 449,8 тис. га (91,4%), господарствами населення – на 42,2 тис. га (8,6%). Порівняно з 2009 р. зібрана площа збільшилась на 172,5 тис. га (на 54,0%).

Валовий збір цукрових буряків (фабричних) порівняно з 2009 р. збільшився на 36,6%, виключно за рахунок розширення зібраних площ (на 53,9%), при середній урожайності 27,9 т з 1 га (у 2009 р. – 31,5 т), і склав 13,7 млн. т, у т.ч. сільськогосподарськими підприємствами накопано 12,6 млн. т (на 37,7% більше), у середньому по 28,0 т з 1 га проти 32,0 т у 2009 році. Проте якісні параметри цих показників у 2010 р. погіршуються.

Нині значно великі втрати цукрових буряків при їх збиранні. Проведені в окремих господарствах Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН дослідження втрат коренеплодів у процесі збирання дозволяють зробити висновок про величезні резерви виробництва в цьому напрямі.

Значні втрати цукрових буряків є із-за невиправданого пізнього терміну початку їх збирання, що при відсутності матеріально-технічних ресурсів не дозволяє зібрати урожай до настання морозів. Так, відсоток площі в цілому по Україні, з якої не зібрано врожай, останніми роками дуже великий. Хоча у 2010 році залишилося незбираними 1,8% посівів цукрових буряків.

Таблиця 1

Основні показники виробництва цукрових буряків у господарствах усіх категорій*

Показник	1990 р.	У середньому за			Рік				
		1996–2000рр.	2001–2005рр.	2006–2010рр.	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Посівна площа, тис. га	1607	1072	805	526	815	610	380	322	501
Площа, з якої зібрано урожай, тис. га	1605	961	721	511	787	578	377	319,5	492
Площа, з якої не зібрано врожай, %	0,1	10,3	10,9	2,9	3,4	5,2	0,8	0,8	1,8
Валовий збір, тис. т	44264	16692	15097	15331	22421	16978	13438	10068	13749
Урожайність, т/га	27,6	17,4	21,0	30,0	28,5	29,4	35,6	31,5	27,9
Загальна забрудненість цукрових буряків при прийманні, %	13,0	13,1	12,8	12,4	12,6	12,5	12,4	11,8	12,3
Цукристість, %	16,68	16,11	15,40	15,77	15,77	15,02	16,05	16,85	15,30

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Втрати цукросировини (з незібраної площі), тис. т	55	1931	1670	450	798	941	107	79	251
Вихід цукру з цукрових буряків, %	12,2	11,7	10,9	11,5	11,5	11,0	11,7	12,6	11Д
Витрати цукрових буряків на 1 т цукру, т	8,2	8,5	9,2	8,7	8,7	9,1	8,6	7,9	8,9

* Джерело: розрахунок автора за даними Держкомстату України; Міністерства аграрної політики та продовольства України; Національної асоціації цукровиків України «Укрцукор».

Велика частина коренеплодів втрачається при збиранні цукрових буряків із-за неправильної технологічної налагодки робочих органів і неефективного використання коренезбиральних машин [2]. З цієї причини в полі часто залишається понад 15% урожаю. Величезні можливості підвищення ефективності цукробурякового підкомплексу знаходяться в зниженні втрат маси коренеплодів і цукристості при їх тривалому зберіганні. У середньому за добу зберігання втрати коренеплодів сягають 2–2,2% загальної маси, а цукристість знижується на 0,02%.

Низька культура землеробства, недотримання агротехнічних вимог, а також недовикористання потенційних можливостей виробництва є причиною низької врожайності цукрових буряків. Потенційний недобір урожаю з цих причин, щонайменше становить 25%.

Вчасне і якісне проведення всього комплексу агротехнічних, технологічних, організаційно-господарських заходів дозволить значно зменшити втрати врожаю, підвищити валовий збір коренеплодів і зберегти їх технологічні якості, що підвищить вихід цукру при переробці.

Крім того, слід зазначити, що значні резерви підвищення ефективності цукробурякової галузі є при переробці цукросировини. Технологічні втрати досить вагомі і зниження їх – одне з головних завдань. Ліквідація втрат цукру на заводі при переробці цукрових буряків залежить від якості сировини і умов зберігання. Із-за високої забрудненості цукрових буряків при прийманні, значних механічних пошкоджень коренеплодів, надходження підв'ялених і підморожених коренеплодів витрати сировини на виробництво 1 т білого цукру зростають на 10–15%.

Таким чином, дані дослідження дають підстави для висновку, що тільки за рахунок підвищення добротності вкладеної праці і зниження втрат при вирощуванні, збиранні та переробці цукросировини можна майже в 1,5–2 рази підвищити ефективність цукробурякового виробництва.

Список використаних джерел

1. Коренеплоди цукрових буряків для промислового перероблення. Технічні умови : ДСТУ 4327:2004. – [Чинний від 2005–07–01]. – К.: Держспоживстандарт України, 2005.– 8 с. (Національний стандарт України).
2. Роїк М.В. Науково-методичні рекомендації щодо збирання цукрових буряків / М.В. Роїк, М.М. Зуев, В.Л. Курило, М.Я. Гументик. – К: «Аграрна наука», 2002. – 42 с.
3. Скорик К.Д. Сучасні вимоги та методи контролю якості білого цукру / К.Д. Скорик // Матеріали науково – технічної конференції цукровиків України «Підвищення конкурентоспроможності цукрового виробництва»–К: «Цукор України», 2008. – С. 101–106.
4. Чернявська Л.І. Проблеми випуску цукру високої якості залежно від якості цукрової сировини / Л.І. Чернявська, В.М. Міцкевич, П.П. Шевчук // Матеріали науково – тех-

- нічної конференції цукровиків України «Підвищення конкурентоспроможності цукрового виробництва» – К.: «Цукор України», 2008. – С. 156–159.
5. Ярчук М.М. Вплив світових тенденцій на розвиток цукрової галузі України / М.М. Ярчук // Матеріали науково – технічної конференції цукровиків України «Вплив світових тенденцій на розвиток цукрової галузі України» – К.: «Цукор України», 2009. – С. 83–107.

Annotation. *The complex of measures is considered on providing stably of high quality of products of sugar beet production, with the purpose of increase of his efficiency and competitiveness, by the improvement of good quality of the inlaid labour and decline of losses at growing, collection and processing of sugar beets.*

Key words: *quality of products of sugar beet production, increase of efficiency, competitiveness, losses, factors of influence on quality of production.*

УДК 336.71 (35.08.)

Барило В.М., старший викладач Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій;

Гуцол О.Є., студентка Львівського державного університету внутрішніх справ;

Гнатюк М.В., магістрант Львівського національного університету ім. І. Франка

МОТИВАЦІЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

У даній статті розглядається поняття, суть мотивації та мотивування персоналу на підприємстві. На основі проведених спостережень визначаються основні проблеми мотивації на підприємстві та в Україні. Наводяться практичні рекомендації щодо підвищення мотивації працівників.

Ключові слова: мотивація, економічна безпека, персонал, забезпечення, мотив, стимулювання.

Актуальність проблеми. Сьогодні проблема мотивації персоналу на підприємстві є досить актуальною, особливо в розрізі забезпечення економічної безпеки бізнесу, адже вся діяльність людини обумовлена існуючими потребами, тому від правильного використання мотивації залежить успіх підприємства.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Питання мотивації цікавило багатьох вчених та філософів, таких як Аристотель, Сократ, Платон, М.Вебер, К.Маркс, Ф.Енгельс. Значний внесок у розвиток теорії мотивації внесли А.Шопенгауер, А.Маслоу, Д.Мак-Клеланд, Ф.Герцберг, К.Альдерфер, Д.Мак-Грегор, У.Оучі, В.Врум, С.Адамс, Дж.Аткінсон, Л.Портер, Е.Лоулер. Слід також відмітити, що вагомий внесок у розвиток теорій мотивування зробили українські вчені, зокрема, Михайло Вольський (1834–1876) вважав необхідним поліпшувати фізичні, моральні та інтелектуальні умови існування людини, наголошуючи, що політекономія є наукою про діяльність людини, спрямовану на задоволення матеріальних і духовних потреб. Григорій Цехановецький (1833–1889) виступав проти узагальнень Адама Сміта про людську поведінку, стверджуючи, що багато людей намагається поліпшити своє становище не тільки завдяки власній

- нічної конференції цукровиків України «Підвищення конкурентоспроможності цукрового виробництва» – К.: «Цукор України», 2008. – С. 156–159.
5. Ярчук М.М. Вплив світових тенденцій на розвиток цукрової галузі України / М.М. Ярчук // Матеріали науково – технічної конференції цукровиків України «Вплив світових тенденцій на розвиток цукрової галузі України» – К.: «Цукор України», 2009. – С. 83–107.

Annotation. *The complex of measures is considered on providing stably of high quality of products of sugar beet production, with the purpose of increase of his efficiency and competitiveness, by the improvement of good quality of the inlaid labour and decline of losses at growing, collection and processing of sugar beets.*

Key words: *quality of products of sugar beet production, increase of efficiency, competitiveness, losses, factors of influence on quality of production.*

УДК 336.71 (35.08.)

Барило В.М., старший викладач Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій;

Гуцол О.Є., студентка Львівського державного університету внутрішніх справ;

Гнатюк М.В., магістрант Львівського національного університету ім. І. Франка

МОТИВАЦІЯ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

У даній статті розглядається поняття, суть мотивації та мотивування персоналу на підприємстві. На основі проведених спостережень визначаються основні проблеми мотивації на підприємстві та в Україні. Наводяться практичні рекомендації щодо підвищення мотивації працівників.

Ключові слова: мотивація, економічна безпека, персонал, забезпечення, мотив, стимулювання.

Актуальність проблеми. Сьогодні проблема мотивації персоналу на підприємстві є досить актуальною, особливо в розрізі забезпечення економічної безпеки бізнесу, адже вся діяльність людини обумовлена існуючими потребами, тому від правильного використання мотивації залежить успіх підприємства.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Питання мотивації цікавило багатьох вчених та філософів, таких як Аристотель, Сократ, Платон, М.Вебер, К.Маркс, Ф.Енгельс. Значний внесок у розвиток теорії мотивації внесли А.Шопенгауер, А.Маслоу, Д.Мак-Клеланд, Ф.Герцберг, К.Альдерфер, Д.Мак-Грегор, У.Оучі, В.Врум, С.Адамс, Дж.Аткінсон, Л.Портер, Е.Лоулер. Слід також відмітити, що вагомий внесок у розвиток теорій мотивування зробили українські вчені, зокрема, Михайло Вольський (1834–1876) вважав необхідним поліпшувати фізичні, моральні та інтелектуальні умови існування людини, наголошуючи, що політекономія є наукою про діяльність людини, спрямовану на задоволення матеріальних і духовних потреб. Григорій Цехановецький (1833–1889) виступав проти узагальнень Адама Сміта про людську поведінку, стверджуючи, що багато людей намагається поліпшити своє становище не тільки завдяки власній

праці, а й за рахунок інших. Михайло Туган– Барановський (1865–1919) одним із перших у світі розробив чітку класифікацію потреб [1, с. 95 – 96].

Сучасні напрацювання щодо покращення мотивування персоналу знайшли своє відображення у працях зарубіжних та вітчизняних вчених, саме В.С. Мерлін, Б.Г. Ананьєв, В.В. Стадник, О.Є. Кузьміна, З.Б. Живко, Г.А. Дмитренко, І.К. Макарової, Д.П. Богині, Н. Д. Дарченко та ін. Воші дослідили методологічні засади та роль мотиваційного механізму до праці стосовно різних сфер економічної діяльності, психологічні аспекти мотивації та чинники впливу на процес формування мотивації персоналу.

Однак, в питаннях залежності економічної безпеки підприємства від ефективно діючої системи мотивації персоналу є багато не вирішених проблем, які підлягають як теоретичному дослідженню, так і практичному обтрушуванню.

Метою написання даної статті визначення суті та проблем мотивації на сучасному підприємстві через призму забезпечення економічної безпеки бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мотивація не лише детермінує поведінку працівника в процесі виробництва, але і зачіпає в основному всі сфери його діяльності. Праця ж як діяльність залучає до себе найбільшу кількість операційних мотивів [6]. Німецький філософ Артур Шопенгауер (1788–1860) у статті «Чотири принципи достатньої причини» вперше вжив термін «мотивація», після чого його почали застосовувати для пояснення причин поведінки людей [2].

На думку Пітера Е.Ленда, термін «мотивація» походить від латинського слова «motio» – рух і буквально означає, те що рухає, спонукає до дій головним чином із середини.

Згідно економічного словника-довідника мотивація (від фр. *motif* – спонукальна причина, привід до будь-яких дій) – усвідомлене і цілеспрямоване спонукання працівника до праці шляхом стабільного впливу на його потреби, інтереси та цілі. У Академічному тлумачному словнику поняття «мотивації» визначається, як сукупність мотивів, доказів для обґрунтування чогось. Таке тлумачення мотивації є найбільш загальним і підходить до будь-якої галузі економіки.

Як зазначає Стадник В.В., мотивація – сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, що спонукають до діяльності, задають межі і форми діяльності і спрямовують цю діяльність на досягнення певних цілей [2], З. Б. Живко розглядає мотивацію як процес дії на чинники виробничого і соціального середовища, під впливом яких змінюється поведінка працівника, досягається певна поставлена мета щодо вдосконалення виробництва і механізму його управління, стверджуючи, що через не вирішення проблематики мотивації, відсутність ефективних мотиваційних механізмів управління, в найближчій перспективі не слід чекати значних позитивних змін і зрушень у всіх сферах економіки [6].

У роботах Г.А. Дмитренко, К.О. Шарпапова, Т.М. Максименко поняття мотивації розглядають як систему тайників, що викликають активність організму та визначають спрямованість поведінки людини (потреби, мотиви, наміри, цілі, інтереси, прагнення); як характеристику процесу, що забезпечує поведінкову активність на певному рівні [3, с. 38].

Можна узагальнити і об'єднати вище згадані поняття «мотивації» і створити загальне визначення мотивації, як процес дії на сукупність чинників (мотивів), які спонукають людину до діяльності на досягнення заданих цілей.

У процесі історичного розвитку мотивація як економічна категорія пройшла два етапи [1, 5]: застосування політики «батога та пряника»; використання методів

психології і фізіології (згідно з доктринами Зігмунда Фрейда (1856–1936), Е. Мейо, М. Туган-Барановського та ін.) [1, с. 94].

Мотивація діяльності персоналу розглядається як найскладніша функція управління, що полягає в спонуканні працівників до результативної діяльності за допомогою різноманітних чинників впливу для досягнення цілей організації і задоволення особистих потреб [4, с. 102].

Звідси можна зробити висновок, що мотивація є функцією менеджменту і розглядається як мотивування людської діяльності.

Мотивування – вид управлінської діяльності, спрямований на спонукання себе та інших працівників організації до діяльності, що забезпечує досягнення визначених цілей [1, с. 94].

Елтон Мейо був одним з небагатьох освічених людей свого часу, який правильно розумів наукове управління і був підготовлений в галузі психології. Він став відомим у процесі експерименту, який проводився на текстильній фабриці в Філадельфії в 1923–1924 рр. Плинність робочої сили на прядильній дільниці тут досягала 250 %, тоді як на інших дільницях лише 5–6 %, Матеріальні засоби стимулювання результатів не дали, тому президент фірми звернувся за допомогою до Мейо. Мейо зрозумів, що вирішення проблеми криється у зміні умов праці, а не в збільшенні винагороди. Задля експерименту він встановив для прядильників дві 10-хвилинні перерви для відпочинку. Плинність робочої сили різко знизилася, поліпшився моральний стан робітників, а виробіток дуже зріс. Однак і сам Мейо повністю не зрозумів важливості своїх винаходів у цій галузі, оскільки психологія тоді була ще на початковій стадії розвитку [2].

Узагальнити модель мотивації через потреби можна тим, що потреби породжують у свідомості людини інтерес, а він – мотиви (усвідомлене спонукання до дії). Відповідні мотиви зумовлюють певну поведінку людини, спонукають її до вчинків і дій з метою отримання винагороди та досягнення особистих цілей. Результатом цього може бути повне задоволення, часткове задоволення чи незадоволення потреб індивіда. Для правильного використання мотивації потрібно використовувати певну модель мотивування, яку можна спостерігати на рис. 1. Проте якщо неправильно використовувати техніку мотивування працівники замість того, щоб збільшувати ефективність роботи створюють небезпеку для економічної безпеки підприємства.

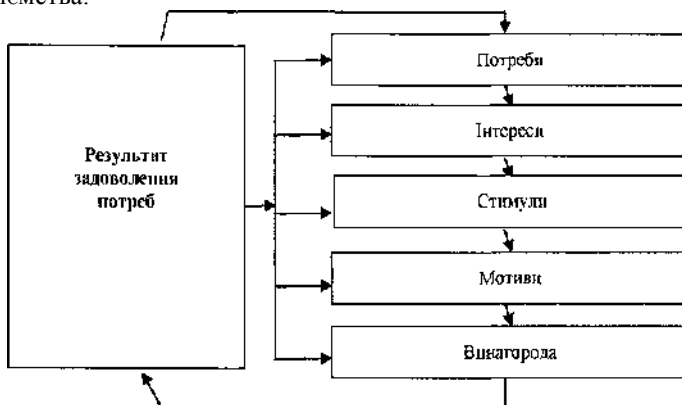

Рис. 1. Модель мотивування через потреби

За даними zahid.net за 2011 рік в Україні рівень хабарництва зріс до 25.8% і досяг рівня у 2007 році (25.6%). На даний час Україна посідає 57 місце з 59 країн за рівнем хабарництва і цим показником поступається лише Росії. З бідністю пов'язані такі біди як корупція, кримінальна злочинність і тіньова економіка. За експертними оцінками, у «тіні» вже перебуває понад 45% ВВП, що є критичним рівнем. Обсяги тіньової зарплати становлять близько 50% від легальних виплат. На цьому тлі корупція почуває себе упевнено, маючи в своєму розпорядженні достатній ресурс, що зводить нанівець будь-які почини, які можуть змінити наявну ситуацію. Такі сумні дані насамперед свідчать про те, що мотивація у працівників є зниженою (низькі заробітні плати, мінімальне стимулювання та ін.), як результат – хабарництво [7].

На нашу думку, для забезпечення безпеки бізнесу та зниження рівня корупції потрібно, щоб доходи працівника були достатніми, покривали його витрати та забезпечували відтворення. Тому необхідно визначити набір цінностей, які будуть закладені в основу мотивування персоналу, при наймі працівника виявити його основні мотиви, інтереси, систему цінностей та підвищити моральні та матеріальні стимули працівників та ін. Практика стимулювання підприємств за рахунок дешевої робочої сили витісняє найкваліфікованіших працівників на зарубіжні ринки, знижує стимули персоналу до праці, а також скорочує зацікавленість підприємців у модернізації. А це деморалізує населення і роз'їдає державні фінанси – населення більше орієнтується на соціальну допомогу з боку уряду, ніж на перспективу самостійно заробити на життя.

Висновки. Отже, підсумовуючи вище наведене, мотивація управління персоналом займає значне місце у розвитку підприємства та забезпеченні його безпеки. Якщо не правильно, або взагалі не використовувати систему мотивації змінюється не тільки стан на підприємстві, а й рівень економічної ситуації у країні. Тому кожному керівнику потрібно дбати та покращувати мотиваційну ситуацію на підприємстві, розробляти нові підходи до мотивування персоналу. На макrorівні – вагомими факторами є успішне проведення реформ і модернізація країни; ефективність самої влади, як у внутрішній, так і в зовнішній політиці; розглядати персонал як ключову фігуру бізнесу та його безпеки.

Список використаних джерел

1. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: Навчальний посібник. – 2-е вид. доп. і перобл. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2003. – 352 с.
2. Стадник В.В., Йохна М.А. Менеджмент: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2003. – 464 с.
3. Дмитренко Г.А. Мотивація і оцінка персоналу; Навч. посіб./ Дмитренко Г.А., Шарпатова Е.А., Максименко Т.М.. – К.: МАУП, 2002. – 248с.
4. Макарова І. К. Управління персоналом: Підручник. – М.: Юриспруденція, 2004. – 304 с.
5. Андрушків Б.М., Кузьмін О.Є. Основи менеджменту: методологічні положення та прикладні механізми. – Тернопіль: Лілея, 1997. – 292 с.
6. Живко З.Б. Суть мотивування та моделі мотивації персоналу у вугледобувній промисловості / З.Б.Живко / Наука й економіка. Науково-теоретичний журнал. – Хмельницький: Вид-во Хмельницького економічного університету, 2010. – Випуск 1(17). – С. 86–91.
7. Економіка України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chamber.m/Prmtded Publications/Coimtry Profile Ukr/Countrv–Profile–UKR2011.odf>

Annotation. A concept is examined in this article, essence of motivation and reason

of personnel on an enterprise. On the basis of the conducted supervisions the basic problems of motivation are determined on an enterprise and in Ukraine. Practical recommendations are pointed in relation to the increase of motivation of workers.

Key words: *motivation, economic security, personnel, support, motivation, stimulation*

УДК330.341.1: 629.5

Кириченко О.П., викладач Національного університету кораблебудування ім. адм. Макарова, м. Миколаїв

ІННОВАЦІЙНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ СУДНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ: НЕОБХІДНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ОСНОВНІ ПЕРЕВАГИ

Наведено обґрунтування інноваційного шляху розвитку для підприємств суднобудівної галузі. Проаналізовано сучасний стан суднобудування. Систематизовано ключові фактори, що визначають необхідність інноваційних впроваджень. Також узагальнено основні переваги інноваційної спрямованості для підприємств галузі.

Ключові слова: *інновації, інноваційний розвиток, конкурентоспроможність, суднобудівне підприємство.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах швидких змін, світ вимагає від підприємств інших методів управління. У виграші залишається той, хто швидше за всіх здатний реагувати на зміни в суспільстві і втілювати в життя задумане, тобто використовувати свої інноваційні можливості [1].

Знання стали важливим інструментом підвищення ефективності діяльності організації. Характерною рисою сучасності є взаємопроникнення стратегічного та інноваційного управління. Це пов'язано з тим, що інновації визначають основну лінію перспективного розвитку підприємства.

Як бачимо, у глобальній конкуренції вирішальну роль відіграють саме інновації. Безпосередньо це стосується і галузі суднобудування.

Деякі науковці схильні до думки, що суднобудівна галузь знаходиться на стадії вимирання, а передумов для її відродження не передбачається. Проте, більшість вчених не так критично оцінюють перспективи розвитку цього сектору економіки. Не зважаючи на досить складне становище основних підприємств галузі та процесів занепаду, не можна не враховувати потужний потенціал, який є у розпорядженні нашої держави і який може розкритися на повну при створенні відповідних сприятливих умов, зокрема виведення галузі на інноваційний шлях розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення, аналіз та систематизація наукових публікацій показує, що питаннями інноваційного розвитку займалися такі фахівці: Ілляшенко С.М., Новицький В.С., Федулова Л.І. та інші автори. Дослідженню проблемних аспектів функціонування галузі суднобудування присвячені роботи таких вчених, як Письменна К.С., Романюк, Ю.Л., Беглиця В.П., Михайленко Н.А. та інші. Проте деякі аспекти залишаються не дослідженими, а дані публікації створюють умови для генерації нових рішень за визначеною темою.

Метою статті є обґрунтування необхідності реалізації інноваційного шляху розвитку для підприємств галузі суднобудування та визначення основних переваг

of personnel on an enterprise. On the basis of the conducted supervisions the basic problems of motivation are determined on an enterprise and in Ukraine. Practical recommendations are pointed in relation to the increase of motivation of workers.

Key words: *motivation, economic security, personnel, support, motivation, stimulation*

УДК330.341.1: 629.5

Кириченко О.П., викладач Національного університету
кораблебудування ім. адм. Макарова, м. Миколаїв

ІННОВАЦІЙНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ СУДНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ: НЕОБХІДНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ОСНОВНІ ПЕРЕВАГИ

Наведено обґрунтування інноваційного шляху розвитку для підприємств суднобудівної галузі. Проаналізовано сучасний стан суднобудування. Систематизовано ключові фактори, що визначають необхідність інноваційних впроваджень. Також узагальнено основні переваги інноваційної спрямованості для підприємств галузі.

Ключові слова: *інновації, інноваційний розвиток, конкурентоспроможність, суднобудівне підприємство.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах швидких змін, світ вимагає від підприємств інших методів управління. У виграші залишається той, хто швидше за всіх здатний реагувати на зміни в суспільстві і втілювати в життя задумане, тобто використовувати свої інноваційні можливості [1].

Знання стали важливим інструментом підвищення ефективності діяльності організації. Характерною рисою сучасності є взаємопроникнення стратегічного та інноваційного управління. Це пов'язано з тим, що інновації визначають основну лінію перспективного розвитку підприємства.

Як бачимо, у глобальній конкуренції вирішальну роль відіграють саме інновації. Безпосередньо це стосується і галузі суднобудування.

Деякі науковці схильні до думки, що суднобудівна галузь знаходиться на стадії вимирання, а передумов для її відродження не передбачається. Проте, більшість вчених не так критично оцінюють перспективи розвитку цього сектору економіки. Не зважаючи на досить складне становище основних підприємств галузі та процесів занепаду, не можна не враховувати потужний потенціал, який є у розпорядженні нашої держави і який може розкритися на повну при створенні відповідних сприятливих умов, зокрема виведення галузі на інноваційний шлях розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення, аналіз та систематизація наукових публікацій показує, що питаннями інноваційного розвитку займалися такі фахівці: Ілляшенко С.М., Новицький В.С., Федулова Л.І. та інші автори. Дослідженню проблемних аспектів функціонування галузі суднобудування присвячені роботи таких вчених, як Письменна К.С., Романюк, Ю.Л., Беглиця В.П., Михайленко Н.А. та інші. Проте деякі аспекти залишаються не дослідженими, а дані публікації створюють умови для генерації нових рішень за визначеною темою.

Метою статті є обґрунтування необхідності реалізації інноваційного шляху розвитку для підприємств галузі суднобудування та визначення основних переваг

обрання цієї стратегії.

Виклад основного матеріалу. Значення інновацій в суднобудуванні постійно зростає, оскільки управлінська практика буквально змушує кожний завод вводити різноманітні нововведення і раціоналізувати виробництво. Необхідність інновацій диктує не тільки зміна зовнішнього середовища, але й загроза старіння існуючої продукції. Підприємства, не здатні модернізувати виробництво, рано чи пізно поступаються місцем на ринку світовим лідерам. [2].

Розглянемо основних гравців ринку суднобудування (табл.1) [3].

Таблиця 1

Розподіл світового портфеля замовлень за країнами–виробниками станом на 1.05.2011 р.

Місце рейтингу	Країна–виробник	Всього замовлень	
		кількість, од.	дедвейт, т
1	Китай	2590	172369870
2	Південна Корея	1259	133498136
3	Японія	1026	72362088
4	Філіппіни	97	11118022
5	В'єтнам	217	3734746
6	Бразилія	50	3673292
7	Індія	117	3448194
8	Тайвань	38	2421780
9	Румунія	32	1208107
10	Туреччина	108	948513
11	Хорватія	17	642940
12	Росія	64	500720
13	Германія	28	354638
14	Голландія	35	263408
15	Польща	18	115410
16	Україна	20	100067
17	Інші країни	190	2280099

Аналізуючи статистичні дані, що подані вище, можна побачити, що майже весь світовий портфель замовлень зосереджений у трьох країнах – Китай, Південна Корея, Японія. Вони охоплюють 92,4% ринку. На інші країни приходить лише 7,6% замовлень на будівництво нових суден.

Таким чином, Україна у світовому рейтингу найпотужніших суднобудівних держав займає лише 16 місце, в той час як її потенціал дозволяє щонайменше входити до десятки лідерів. Проте наразі наша країна не має можливості «вписатися» у світові ціни на повнокомплектні судна. Це викликано не тільки внутрішніми умовами, а й високою конкуренцією, особливо з боку лідерів галузі, які постійно впроваджують інновації [4].

З вищевикладеного видно, що на світовому ринку суднобудування спостерігається високий рівень конкуренції, тож суднозаводам вже недостатньо боротися з нею шляхом зниження ціни на продукцію. Очевидно, що самим гарантованим способом збереження прибутку може бути або створення по–справжньому оригінальних конкурентних переваг своєї продукції, або вихід на такі ринки, де немає

жорсткої конкуренції. Обидва способи мають на увазі використання аж ніяк не нового, але вкрай ефективного в сьогоdnшній економіці методу конкурентної боротьби, відомого як застосування інновацій у своєму бізнесі [5].

Отже, інновації стали промисловою релігією 20 століття. Вони є основним засобом підвищення прибутків, ключем до нових ринків збуту, а також мають вирішальне значення для підтримки або підвищення конкурентоспроможності продукції та високих темпів розвитку.

На наш погляд, першочергове завдання вищого керівництва суднобудівного підприємства – розробка світоглядної концепції та пріоритетів у сфері інновацій. Нововведення, поряд з прибутком, слід розглядати як найважливішу організаційну задачу. Починати слід з «інноваційного аудиту» тобто з принципової оцінки показників заводу в галузі інновацій, внутрішніх бар'єрів на їх шляху і заходів, спрямованих на підвищення ефективності інноваційної діяльності. Першим кроком має стати еталонне тестування – порівняння інноваційних показників заводу з даними про роботу провідних підприємств галузі. Другий етап аудиту – аналіз перешкод. На останньому етапі аудиту пропонуються практичні рекомендації. Слід виокремити розрахункові показники щодо кількості інноваційних перетворень і часу, необхідного для виведення їх на ринок. [6].

Таким чином, до чинників, що визначають необхідність інноваційного розвитку суднобудівного підприємства, можна віднести наступні (рис. 1):

Рис. 1. Фактори, що визначають необхідність інноваційного розвитку суднобудівного підприємства

Серед різних методів і засобів посилення конкурентного статусу підприємства особливе місце сьогодні займає активізація інноваційних процесів, тобто новаторський процес постійного пошуку нових можливостей, уміння знаходити і використовувати для вирішення постійних завдань нових матеріалів, інтелектуальних ресурсів з найрізноманітніших джерел.

Основні переваги інноваційного шляху розвитку суднобудівного підприємства: підтримка необхідного рівня прибутку, зниження виробничих витрат, підвищення конкурентоспроможності продукції, підтримання конкурентоспроможності на ринку, можливість створення додаткових джерел грошового потоку.

Висновки з дослідження. Сьогодні досить велика увага приділяється поняттю інноваційного розвитку, оскільки з його допомогою підприємство здатне підтримувати свою конкурентоспроможність на ринку. Безсумнівно, ефективне використання своїх інноваційних можливостей може розглядатися як один з основних варіантів підтримки конкурентоспроможності та сталого розвитку суднобудівного підприємства.

Список використаних джерел

1. Андріанов Д.С. Сутність і структура інноваційного потенціалу організації. – Режим доступу: <http://www.tisbi.m/science/vestnik/2006/issue4/Econom2.html>
2. Інновації та розробка нового продукту. – Режим доступу: <http://www.lib.4i5.ru/cu425.htm>
3. Войниченко В. Круговорот судов в природі. – 08.06.2011 р. Режим доступу – http://tbu.com.ua/articles/krugovorot_sudov_v_prirode.html
4. Проект Концепції Закону України «Про державну підтримку суднобудування» // Всеукраїнська експертна мережа. Режим доступу – <http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.ptro?ELEMENT ID=41789>
5. Носорева Є. Прибуткова сторона інновацій. – Режим доступу: <http://www.strategv-com.ua/article.aspx?column=4&article=691>
6. Інновації та розробка нового продукту. – Режим доступу: <http://www.lib.4i5.ru/cu425.htm>

***Annotation.** Grounding is given to the innovation-based development of shipbuilding companies. Status of the shipbuilding industry is analyzed. Key factors indicating the necessity of innovations are classified. Also, major advantages of innovative orientation for the industry are generalized.*

***Key words:** innovation, innovation development, competitiveness, shipbuilding enterprises.*

УДК 65.018

Перчук О.В., старший викладач ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

СИСТЕМА ОБ'ЄКТІВ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПАКЕТУ «ТОВАР-ПОСЛУГА»

У статті розглянуто склад і зміст об'єкта як складової механізму при управлінні якістю пакету «товар-послуга» на основі методології процесного та системного підходів.

***Ключові слова:** менеджмент якості, механізм, об'єкт управління, система управління.*

Актуальність проблеми. Як відомо, ефективність будь-якої системи залежить від того, наскільки вона є дієвою і здатною до реалізації, а ця здатність – від наявності в системі відповідного ефективно діючого механізму як реальної організаційної сили, опанувавши яку, стає можливим досягнення основної мети системи. Механізм управління якістю пакету «товар-послуга» – це спосіб організації управління, який об'єднує методи, принципи та технологію впливу, необхідні для забезпечення досягнення обгрунтованих цілей в сфері задоволення потреб споживача.

Висновки з дослідження. Сьогодні досить велика увага приділяється поняттю інноваційного розвитку, оскільки з його допомогою підприємство здатне підтримувати свою конкурентоспроможність на ринку. Безсумнівно, ефективне використання своїх інноваційних можливостей може розглядатися як один з основних варіантів підтримки конкурентоспроможності та сталого розвитку суднобудівного підприємства.

Список використаних джерел

1. Андріанов Д.С. Сутність і структура інноваційного потенціалу організації. – Режим доступу: <http://www.tisbi.m/science/vestnik/2006/issue4/Econom2.html>
2. Інновації та розробка нового продукту. – Режим доступу: <http://www.lib.4i5.ru/cu425.htm>
3. Войниченко В. Круговорот судов в природі. – 08.06.2011 р. Режим доступу – http://tbu.com.ua/articles/krugovorot_sudov_v_prirode.html
4. Проект Концепції Закону України «Про державну підтримку суднобудування» // Всеукраїнська експертна мережа. Режим доступу – <http://www.experts.in.ua/baza/analytic/index.ptro?ELEMENT ID=41789>
5. Носорева Є. Прибуткова сторона інновацій. – Режим доступу: <http://www.strategv-com.ua/article.aspx?column=4&article=691>
6. Інновації та розробка нового продукту. – Режим доступу: <http://www.lib.4i5.ru/cu425.htm>

***Annotation.** Grounding is given to the innovation-based development of shipbuilding companies. Status of the shipbuilding industry is analyzed. Key factors indicating the necessity of innovations are classified. Also, major advantages of innovative orientation for the industry are generalized.*

***Key words:** innovation, innovation development, competitiveness, shipbuilding enterprises.*

УДК 65.018

Перчук О.В., старший викладач ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

СИСТЕМА ОБ'ЄКТІВ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПАКЕТУ «ТОВАР-ПОСЛУГА»

У статті розглянуто склад і зміст об'єкта як складової механізму при управлінні якістю пакету «товар-послуга» на основі методології процесного та системного підходів.

***Ключові слова:** менеджмент якості, механізм, об'єкт управління, система управління.*

Актуальність проблеми. Як відомо, ефективність будь-якої системи залежить від того, наскільки вона є дієвою і здатною до реалізації, а ця здатність – від наявності в системі відповідного ефективно діючого механізму як реальної організаційної сили, опанувавши яку, стає можливим досягнення основної мети системи. Механізм управління якістю пакету «товар-послуга» – це спосіб організації управління, який об'єднує методи, принципи та технологію впливу, необхідні для забезпечення досягнення обгрунтованих цілей в сфері задоволення потреб споживача.

чів пакетом «товар-послуга», з урахуванням інтересів інших зацікавлених сторін організації.

Постановка проблеми. Основними складовими сучасного механізму управління якістю пакету «товар-послуга» є методи, принципи та технологія впливу, які створюють невидимий взаємозв'язок між суб'єктом та об'єктом управління. Саме вдалий підбір чи створення даних динамічних елементів визначають дієвість механізму, тобто рівень досягнення встановлених цілей.

У даний час серед наукових і практичних працівників немає єдності думок щодо змісту об'єкта управління якістю. Виділяють наступні види об'єктів при управлінні якістю: показники; процес створення продукції; етапи життєвого циклу продукції; а також поєднання показників і характеристик якості продукції, факторів та умов, що впливають на їхній рівень, та процесів формування якості на різних стадіях її життєвого циклу.

Метою статті є характеристика сучасного об'єкту управління якістю як важливої складової механізму управління на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. Аналіз існуючих підходів до встановлення об'єктів дозволяє виділити наступні протиріччя. По-перше, розрізненість складових якості не дає повного опису об'єкта і не забезпечує ефективного управління. Якістю пакету «товар-послуга» потрібно управляти через установлені показники, щоб задовольнити потреби споживачів. Необхідно впливати на процеси формування якості, щоб забезпечити її рівень на всіх етапах, вчасно внести необхідні корективи. По-друге, варто враховувати якість використовуваних ресурсів (якість інформації, якість матеріалів, якість виробничого середовища) та якість праці виконавців.

Виходячи з визначення, даного в ДСТУ ISO 9000–2001 [1], якість характеризується як: «ступінь, до якого сукупність власних характеристик задовольняє вимоги». Одночасно, в тому ж нормативному документі підкреслюється, що «вимоги ... встановлюються різними зацікавленими сторонами». Це вказує на існування тісного зв'язку між пакетом «товар-послуга» та вимогами зацікавлених сторін. Можемо помітити перенесення акценту з чистої вартості споживання, що обумовлена характеристиками, які піддаються об'єктивній перевірці (міцність, зносостійкість тощо), на індивідуальну цінність споживання, яка враховує інтереси різних сторін. Таким чином, якість, як об'єкт управління, більше не є об'єктивно значущою характеристикою продукту. На противагу такому розумінню дефініція якості є вираженням тісних зв'язків між організацією та усіма групами зацікавлених сторін.

Відповідно до дефініції Яніша [2], якість може бути визначена як, субоптимальне задоволення всіх вимог різних груп споживачів діяльності організації, при якому можливим стає «довготривале існування». Таке розуміння якості розширює цільовий напрямок менеджменту якості, в центрі уваги якого знаходиться постійне вирівнювання всіх дій організації на відповідність між змінюваними потребами груп споживачів та умовами існування організації.

Важливість усвідомлення зазначеного вище зв'язку, викликана також однією зі складових сучасної філософії якості – орієнтацією на споживача, яка заходить далі, аніж просто зосередженість на кінцевому клієнті. Усі працівники навчаються оцінювати свою роботу з точки зору процесів, які мають і своїх «продавців», від яких вони отримують вхідні матеріали, і «споживачів», яким вони передають результати своєї роботи. Також кожен працівник усвідомлюючи власну роль у формуванні кінцевого результату процесу, розраховує на відзначення цього і керівництвом у вигляді морального чи/і матеріального стимулювання, професійного зрос-

тання тощо.

Таким чином, в складі механізму управління якістю пакету «товар-послуга» можемо розглядати два види об'єктів: об'єкти, за якими вирішується завдання (показники якості пакету «товар-послуга» та задоволення всіх груп зацікавлених сторін), і об'єкти, вплив яких необхідно враховувати при його вирішенні (характеристики процесів, факторів, що впливають на якість продукції).

Об'єкти, за якими вирішуються завдання, взаємозв'язок яких відображено на рис. 1, включають;

- показники задоволення споживачів пакетом «товар-послуга»;
- параметри пакету «товар-послуга»;
- трибути пакету «товар-послуга»;
- ціннісні орієнтації споживачів пакету «товар-послуга».

Задоволеність або незадоволеність споживачів є інтегральним показником якості здійснення всього комплексу взаємозалежних процесів створення, використання та сервісного забезпечення пакету «товар-послуга». Процес визначення рівня задоволення споживачів якістю пакету «товар-послуга» сполучає об'єктивну оцінку адекватності реальних параметрів якості заданим або нормативним критерієм із суб'єктивною емоційною реакцією кожного споживача та його індивідуальними поведінковими діями після користування даною продукцією.

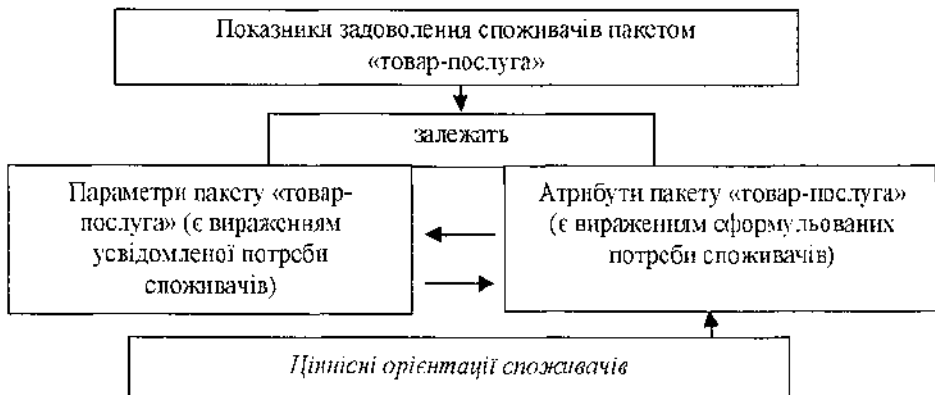

Рис. 1. Взаємозв'язок об'єктів управління якістю пакету «товар-послуга», за якими вирішується завдання.

Корисний ефект кожного товару для споживачів описується своїм набором якісних і кількісних параметрів, які наливаються споживчими. Для створення одного атрибуту необхідно, як правило, сполучення декількох параметрів. За величиною параметра споживач визначає, наскільки властивість виробу (представлена даним параметром) задовольняє відповідний елемент його потреби. Але в більшості випадків споживачів не цікавлять об'єктивні параметри якості, за виключенням тих випадків, коли вони сприяють удосконаленню функціонування товару при створенні однієї з бажаних вигод, а також тоді, коли вони сприяють підвищенню надійності очікуваного функціонування.

Зрештою, організація повинна зрозуміти те, що є важливим для її споживача, і створити пакет «товар-послуга». Відношення між параметрами якості останнього та його атрибутами, на нашу думку, визначатиме рівень задоволення споживача:

$$R = \frac{P}{A} \quad (1)$$

де. R – рівень задоволення споживача; P – параметри пакету «товар-послуга»; A – атрибути якості пакету «товар-послуга».

Величина A може бути представлена як сукупність атрибутів неіснуючого пакету «товар-послуга», що задовольняє потребу на 100%. В літературі такий пакет «товар-послуга» називають взірцем (еталоном). Відповідно до рівняння (1.):

якщо $P=A$, то рівень задоволення споживача дорівнює 1, тобто споживач отримав при споживанні продукту те, що очікував, а отже, задовольнив свої вимоги щодо пакету «товар-послуга»;

якщо $P<A$, то рівень задоволення споживача менше 1, оскільки товар не відповідає вимогам споживача, якість продукції низька;

якщо $P>A$, то рівень задоволення споживача більше 1, приріст рівня задоволення відбувається на стадії споживання завдяки наявності в товарі «особливих» властивостей, здатних задовольняти приховані, неусвідомлені потреби.

Отже, між рівнем задоволення споживача та параметрами пакету «товар-послуга» існує прямиий взаємозв'язок. Разом з тим, якість продукту визначають не лише споживчі параметри, оскільки, вони можуть залишатися незмінними, в той час як ступінь задоволення потреби даним продуктом в результаті появи нових суспільних потреб буде зменшуватися. Тому необхідно враховувати обернений взаємозв'язок між потребами та якістю продукту.

Виділення ціннісних орієнтацій споживачів як об'єкту управління, зумовлюється необхідністю дослідження людських цінностей, сфокусованого на важливих цілях, яких прагне досягти людина.

Список використаних джерел

1. ДСТУ ISO 9000–2001. Системи управління якістю. Основні положення та словник. – К.: Держстандарт України, 2001. – 28 с.
2. Janisch M.: Das strategische Anspruchsgruppenmanagement; Bem/ Stuttgart/ Wien, 1993.

Annotation. *In the article the structure and content of the object as a component of the mechanism for quality control package «product–service» methodology based on process and system approaches.*

Key words: *management of quality, mechanism, management object, control system.*

УДК 330.101.5

Рибчинський О.М., старший викладач

Кам'янець-Подільського національного університету

АЛЬТЕРНАТИВНІ МОДЕЛІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

В управлінській практиці умови для прийняття оптимальних рішень існують рідко. Процес протікає в умовах невизначеності, не завжди можна встановити критерії і пріоритети оцінки. Інформація також обмежена, що не дозволяє використовувати всі можливі варіанти і оцінки. Тому на практиці часто використовується альтернативна модель обмеженої раціональності, що дозволяє приймати не оптимальне, а задовільне рішення, яке вважається «досить хорошим», тому що забезпечує поліпшення ситуації. Ця модель використовує обмежену кі-

$$R = \frac{P}{A} \quad (1)$$

де. R – рівень задоволення споживача; P – параметри пакету «товар-послуга»; A – атрибути якості пакету «товар-послуга».

Величина A може бути представлена як сукупність атрибутів неіснуючого пакету «товар-послуга», що задовольняє потребу на 100%. В літературі такий пакет «товар-послуга» називають взірцем (еталоном). Відповідно до рівняння (1.):

якщо $P=A$, то рівень задоволення споживача дорівнює 1, тобто споживач отримав при споживанні продукту те, що очікував, а отже, задовольнив свої вимоги щодо пакету «товар-послуга»;

якщо $P<A$, то рівень задоволення споживача менше 1, оскільки товар не відповідає вимогам споживача, якість продукції низька;

якщо $P>A$, то рівень задоволення споживача більше 1, приріст рівня задоволення відбувається на стадії споживання завдяки наявності в товарі «особливих» властивостей, здатних задовольняти приховані, неусвідомлені потреби.

Отже, між рівнем задоволення споживача та параметрами пакету «товар-послуга» існує прямиий взаємозв'язок. Разом з тим, якість продукту визначають не лише споживчі параметри, оскільки, вони можуть залишатися незмінними, в той час як ступінь задоволення потреби даним продуктом в результаті появи нових суспільних потреб буде зменшуватися. Тому необхідно враховувати обернений взаємозв'язок між потребами та якістю продукту.

Виділення ціннісних орієнтацій споживачів як об'єкту управління, зумовлюється необхідністю дослідження людських цінностей, сфокусованого на важливих цілях, яких прагне досягти людина.

Список використаних джерел

1. ДСТУ ISO 9000–2001. Системи управління якістю. Основні положення та словник. – К.: Держстандарт України, 2001. – 28 с.
2. Janisch M.: Das strategische Anspruchsgruppenmanagement; Bem/ Stuttgart/ Wien, 1993.

Annotation. *In the article the structure and content of the object as a component of the mechanism for quality control package «product–service» methodology based on process and system approaches.*

Key words: *management of quality, mechanism, management object, control system.*

УДК 330.101.5

Рибчинський О.М., старший викладач

Кам'янець-Подільського національного університету

АЛЬТЕРНАТИВНІ МОДЕЛІ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

В управлінській практиці умови для прийняття оптимальних рішень існують рідко. Процес протікає в умовах невизначеності, не завжди можна встановити критерії і пріоритети оцінки. Інформація також обмежена, що не дозволяє використовувати всі можливі варіанти і оцінки. Тому на практиці часто використовується альтернативна модель обмеженої раціональності, що дозволяє приймати не оптимальне, а задовільне рішення, яке вважається «досить хорошим», тому що забезпечує поліпшення ситуації. Ця модель використовує обмежену кі-

лькість критеріїв – частіше за все ті, які вже випробувані і давали добрі результати.

Ключові слова: корпоративні підприємства, інвестиційна нестабільність, економічна безпека, фінансова криза.

Робота керівників, вчених, інженерів, юристів – полягає в прийнятті рішень та вирішенню проблем. Немає нічого більш важливого для добробуту суспільства, ніж ефективне виконання цієї роботи.

Прийняття рішень – це важливий і складний процес. Тим не менш, багато керівники вважають, що прийняття рішень це не що інше, як вибір одного з декількох можливих варіантів дій. На жаль, вирішення подібного роду являють собою всього лише один крок складного і динамічного процесу.

Управлінське рішення – це концентроване вираження процесу управління на його заключній стадії. Воно виступає як своєрідна формула управлінського впливу на керований об'єкт і таким чином зумовлює дії, необхідні для проведення змін у його стані.

Рішення повинні відповідати певним вимогам. Головні серед них:

- обґрунтованість;
- чіткість формулювань;
- реальна здійсненність;
- своєчасність;
- економічність (визначається за розмірами витрат на досягнення цілей);
- ефективність (як ступінь досягнення поставлених цілей в зіставленні з витратами ресурсів).

Як правило, рішення повинні прийматися там, де виникає проблемна ситуація або з'являється невикористана можливість. При рішенні щодо нескладних проблем часто використовується інтуїтивний підхід, який характеризується такими рисами:

- суб'єкт рішення тримає всю проблему в голові;
- у міру розвитку проблеми підхід до її вирішення може радикально змінюватися;
- можливо одночасний розгляд кількох варіантів;
- послідовність етапів може не дотримуватися;
- якість рішення ґрунтується насамперед на попередньому досвіді особи, яка приймає рішення.

Інтуїтивний підхід не дає хороших результатів в тих випадках, коли досвід особи, яка приймає рішення, невеликий, а попередні ситуації не відповідають новій. Крім того, на якість інтуїтивних рішень можуть впливати недостатньо повне уявлення про поточну проблемної ситуації і невірна інтерпретація її суті.

Класична модель процесу прийняття рішень забезпечує хороший результат при наявності наступних умов:

- проблеми зрозумілі;
- мети рішення зрозумілі;
- критерії та їх значимість узгоджені;
- альтернативи відомі;
- наслідки реалізації рішення передбачувані;
- особи, які приймають рішення, не виступають проти рішення проблеми, враховують можливі наслідки її реалізації, шукають альтернативи, максимізують результат, і отримують всю необхідну інформацію.

Очевидно, що в реальній практиці такі умови існують не завжди, що й обмежує можливості використання даної моделі.

Модель обмеженої раціональності. В управлінській практиці умови для прийняття оптимальних рішень існують рідко. Процес протікає в умовах невизначеності, суб'єкт рішення не завжди може об'єктивно встановити критерії оцінки, пріоритети в їх значущості, тим більше, що й самі уявлення про їх важливості можуть змінюватися при різних обставинах. Інформація також обмежена, що не дозволяє використовувати в процесі прийняття рішень всі можливі варіанти і оцінки.

Тому на практиці нерідко використовується альтернативна модель обмеженої раціональності, що дозволяє приймати неоптимальне, а задовільне рішення, яке вважається «досить хорошим», так як відповідає поставленим обмеженням і забезпечує поліпшення проблемної ситуації. Спрощена модель описує найбільш значущі риси проблеми без охоплення всієї її складності, використовує обмежену кількість критеріїв (найчастіше ті, які вже випробувані і в минулому давали непогані результати),

У складі моделі виділяють наступні елементи (кроки):

1. Формулювання мети, яка повинна бути досягнута.
2. Визначення значень критеріїв, які можна вважати прийнятними.
3. Використання евристичного підходу для пошуку задовільного рішення.

Механізм пошуку передбачає послідовне в часі розгляд запропонованих варіантів рішень. Якщо перша альтернатива не задовольняє висунутим критеріям або оцінюється як непрацездатна, її відкидають і переходять до вивчення наступного варіанта. Так надходять до тих пір, поки не з'явиться прийнятний варіант, після чого пошук припиняється і інші альтернативи не оцінюються. Такий підхід дозволяє скоротити число досліджуваних варіантів і час прийняття рішень.

Якщо серед запропонованих варіантів (найчастіше вони є найбільш очевидними або повторюють минулі рішення, прийняті в аналогічній ситуації) не знаходиться жодного задовільного, проводиться зниження рівня вимог, що викликає повторення кроків 1 і 2 для пошуку нового альтернативного рішення.

Знайдене задовільне рішення оцінюється з позицій його практичної реалізації.

Прийняття рішення, що відповідає всім перерахованим вище вимогам.

Спостереження за ходом виконання прийнятого рішення, оцінка витрат та внесені коригувань по майбутнім рішенням.

Припустимо, вирішується проблема зниження собівартості продукції. У завданні розробниками запропоновані три критерії вибору: скорочення витрат на одиницю продукції не менш ніж на 3%; частка заробітної плати в загальній собівартості не повинна перевищувати 24%, непрямих витрат – 28%. Порівняння запропонованих розробниками варіантів здійснюється послідовно по зазначеним критеріям до тих пір, поки не буде знайдений варіант, що відповідає всім трьом умовам відбору. Саме він і буде обраний як задовільне рішення проблеми.

При такому підході дуже важлива послідовність, в якій розглядаються варіанти (на відміну від оптимізаційної моделі, в якій послідовність не має значення, так як оцінюються всі можливі альтернативи). І навіть якщо перегляд можливих варіантів триває, це робиться найчастіше лише для підтвердження обґрунтованості вже зробленого вибору. Минулий досвід при цьому стає вирішальним фактором вибору, тому перевага віддається тим рішенням, з яким суб'єкти рішення знайомі або стикалися на власній практиці.

Ретроспективна модель. Ретроспективна модель (ретроспектива – огляд

минулих подій, звернення до минулого) відома ще і як модель безумовного переваги. Цей підхід до прийняття рішень базується на інтуїтивному виборі рішення, яке розглядається як найбільш прийнятне і базується на минулому досвіді особи, яка прийняла рішення. Весь процес прийняття рішень в цьому випадку будується таким чином, щоб обґрунтувати заздалегідь обраний варіант, використовуючи при цьому весь арсенал наукових доказів.

Елементи цього процесу:

1. Особа, яка приймає рішення, приймає варіант рішення, базуючись на своєму минулому досвіді, інтуїції та вподобання.

2. Прийняв рішення керівник переконаний у раціональності своїх дій, в логічності та обґрунтованості зробленого вибору.

3. Проводиться обґрунтування правильності прийнятого рішення (у тому числі з використанням наукових методів) шляхом розгляду чинників, що роблять на нього вплив.

4. Рішення приймається, і організовується процес спостереження за ходом його реалізації.

Список використаних джерел

1. Підприємства України пішли у «мінус» [електронний ресурс].– Режим доступу: <http://news.liga.net/ukr/news/NU098126.html>
2. Державний комітет статистики України [електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Виробництво молока збільшилось і стало рентабельним [електронний ресурс].– Режим доступу: <http://chas.kiev.ua/news/10416>
4. Василенко В. А. Теорія і практика розробки управлінських рішень: Навч. посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. –420 с.
5. Колпаков В. М. Теория и практика принятия управленческих решений: Учеб, пособие. – К: МАУП, 2000.–256 с.
6. Андрійчук В., Бауер Л. Навч. посібник – К.: КНЕУ, 1998. – 316 с.
7. Хобта В.М. Управління інвестиціями: Навчальний посібник. Донецьк: ДонНТУ, 2005. – 394с.
8. Хобта В.М., Кравченко С.І. Розвиток системи регулювання інноваційної діяльності // Економіка: проблеми теорії та практики. –Т. 1.– Днепропетровск: ДНУ. –2004. –№ 188. – С. 245–250.
9. Фатхутдинов Р. А. Стратегический менеджмент: Учебник. – 4–е изд., перераб. и доп. – М.: Дело, 2001. –448 с.
10. МесконМ.Х., Альберт М.,ХедоуриФ. Основы менеджмента: Пер. с англ.–М.: Дело, 1998.
11. Формирование хозяйственных решений./Под общ. ред. В.М. Хобты – Донецк: «Каштан», 2003.–416 с.
12. Терехух А.А. Формування алгоритму обґрунтування прийняття господарських рішень // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». №446. –2002.
13. Оптимізація витрат як фактор підвищення конкурентоспроможності виробничого підприємства / Загорюлько В.М., Пехотіна О.В. // Проблеми системного підходу в економіці 2010 Національний авіаційний університет України, м. Київ
14. Роль менеджменту у аграрному виробництві / М.Баб'як, В.Зінкевич ?// Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент»: Збірник наукових праць. Луцький національний технічний університет. – Випуск 7 (26). Частина 1. – Луцьк, 2010.
15. Наконечний С. І., Савіна С. С. Математичне програмування: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2003.–452 с.
16. Управлінські рішення: класифікація та процес прийняття / Н.Т. Мала // Вісник Націо-

нального університету «Львівська політехніка». – Сер.: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2007. – № 605. – С. 20–24.

***Annotation.** In administrative practice of condition for acceptance of optimum decisions exist rarely. A process flows in the conditions of vagueness, it is not always possible to set criteria and priorities of estimation. Information is also limited, that does not allow to use all possible variants and estimations. Therefore the alternative model of the limited rationality is often used in practice, that allows to accept a not optimum, but satisfactory, decision which is considered «good enough», because provides the improvement of situation. This model uses the limited amount of criteria — more frequent those which are already tested and gave good results.*

***Key words:** corporate enterprises, investment instability, economic security, financial crisis.*

УДК: 338.432

Станько В.Ю., старший викладач
Львівський національний аграрний університет

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА

Приведено результати аналізу державної підтримки м'ясного скотарства.

***Ключові слова:** м'ясне скотарство, бюджетна дотація, державна підтримка.*

М'ясне скотарство є провідною галуззю тваринництва, яка має забезпечувати виробництво м'ясних продуктів в обсягах, що відповідають нормам продовольчої безпеки. Відсутність дієвої державної політики щодо створення необхідних економічних умов для розвитку м'ясного скотарства негативно впливає на функціонування галузі.

На нашу думку майбутнє м'ясного скотарства залежить від великотоварного виробництва. Відтак, Урядом України одним із пріоритетних напрямків бюджетного фінансування галузі визначено часткове відшкодування вартості будівництва або реконструкції тваринницьких ферм та комплексів. Для цього в Державному бюджеті України на 2011 рік закладено 500 млн. грн. Механізм отримання та використання коштів ухвалено Постановою КМУ № 900 від 4 жовтня 2011 року[1]. Відповідно до цього документу, розмір компенсації вартості будівництва й реконструкції комплексів затверджується Мінагрополітики та продовольства України із урахуванням обсягів бюджетного фінансування, але не може перевищувати 50% (без ПДВ) від витрат завершених у 2009 – 2011 роках етапів будівництва або реконструкції ферм та комплексів.

Також передбачена компенсація за завершене у 2009–2011 рр. будівництво й реконструкцію підприємства з виробництва комбікормів до 30% (без ПДВ) від вартості робіт. Розподіл коштів буде здійснюватися конкурсними комісіями, що визначають специфіку, характерну для попередньої програми. Перевага надається суб'єктам господарювання, що застосовують новітні технології тваринництва, реалізують інноваційні проекти, які пройшли попередню державну реєстрацію тощо.

нального університету «Львівська політехніка». – Сер.: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2007. – № 605. – С. 20–24.

***Annotation.** In administrative practice of condition for acceptance of optimum decisions exist rarely. A process flows in the conditions of vagueness, it is not always possible to set criteria and priorities of estimation. Information is also limited, that does not allow to use all possible variants and estimations. Therefore the alternative model of the limited rationality is often used in practice, that allows to accept a not optimum, but satisfactory, decision which is considered «good enough», because provides the improvement of situation. This model uses the limited amount of criteria — more frequent those which are already tested and gave good results.*

***Key words:** corporate enterprises, investment instability, economic security, financial crisis.*

УДК: 338.432

Станько В.Ю., старший викладач
Львівський національний аграрний університет

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА

Приведено результати аналізу державної підтримки м'ясного скотарства.

***Ключові слова:** м'ясне скотарство, бюджетна дотація, державна підтримка.*

М'ясне скотарство є провідною галуззю тваринництва, яка має забезпечувати виробництво м'ясних продуктів в обсягах, що відповідають нормам продовольчої безпеки. Відсутність дієвої державної політики щодо створення необхідних економічних умов для розвитку м'ясного скотарства негативно впливає на функціонування галузі.

На нашу думку майбутнє м'ясного скотарства залежить від великотоварного виробництва. Відтак, Урядом України одним із пріоритетних напрямків бюджетного фінансування галузі визначено часткове відшкодування вартості будівництва або реконструкції тваринницьких ферм та комплексів. Для цього в Державному бюджеті України на 2011 рік закладено 500 млн. грн. Механізм отримання та використання коштів ухвалено Постановою КМУ № 900 від 4 жовтня 2011 року[1]. Відповідно до цього документу, розмір компенсації вартості будівництва й реконструкції комплексів затверджується Мінагрополітики та продовольства України із урахуванням обсягів бюджетного фінансування, але не може перевищувати 50% (без ПДВ) від витрат завершених у 2009 – 2011 роках етапів будівництва або реконструкції ферм та комплексів.

Також передбачена компенсація за завершене у 2009–2011 рр. будівництво й реконструкцію підприємства з виробництва комбікормів до 30% (без ПДВ) від вартості робіт. Розподіл коштів буде здійснюватися конкурсними комісіями, що визначають специфіку, характерну для попередньої програми. Перевага надається суб'єктам господарювання, що застосовують новітні технології тваринництва, реалізують інноваційні проекти, які пройшли попередню державну реєстрацію тощо.

Відповідно до Постанови КМУ від 27 квітня 2011 року № 523 спеціальна бюджетна дотація за наявне поголів'я корів м'ясного напрямку продуктивності надається суб'єктам господарської діяльності, які на 1 січня поточного року утримували корів м'ясних порід і типів[2]. Основною умовою отримання цих коштів є попередня ідентифікація та реєстрація всього поголів'я великої рогатої худоби. Виплата коштів здійснюється за кожну корову м'ясного напрямку продуктивності, наявну на 1 січня поточного року.

Постановою Кабінету Міністрів України №182 від 2 березня 2011 р. установлюється спеціальна бюджетна дотація за поголів'я корів м'ясного напрямку продуктивності: племінним заводам – до 1900 грн. за голову; племінним репродукторам – до 1000 грн. за голову; іншим сільськогосподарським підприємствам – до 600 грн. за голову. Крім того, введена дотація за поголів'я телиць, закуплених сільськогосподарськими підприємствами у фізичних осіб (населення) для вирощування, до 7 грн. за 1 кг живої ваги (табл. 1).

Таблиця 1

Розміри бюджетної тваринницької дотації на 2011 рік

Найменування дотації	Розмір дотації
<i>Спеціальна бюджетна дотація за поголів'я корів м'ясного напрямку продуктивності</i>	
племінним заводам	до 1900 гривень за одну голову
племінним репродукторам	до 1000 гривень за одну голову
іншим сільськогосподарським підприємствам	до 600 гривень за одну голову
Спеціальна бюджетна дотація за поголів'я телиць, закуплених у фізичних осіб (населення) для вирощування	до 7 гривень за 1 кілограм живої ваги

Відповідно до бюджетної програми «Бюджетна тваринницька дотація та державна підтримка виробництва продукції рослинництва» передбачено у 2011 році із загального фонду державного бюджету для виплати спеціальної бюджетної дотації 100 млн. гривень, з яких сільськогосподарським підприємствам буде спрямовано за поголів'я корів м'ясного напрямку продуктивності 30 млн. гривень. Тут буде надаватися для поголів'я, яке племзаводи придбають по 1,9 тис. гривень, племінним репродукторам, до тисячі гривень. А інші сільськогосподарські підприємства, які будуть займатися м'ясним скотарством, до 600 гривень за голову [4].

Затверджено й новий порядок нарахування ПДВ і виплати дотацій виробіткам м'ясної сировини Постановою Кабінету Міністрів від 2 березня 2011 р. №246, який набув чинності 17.03.2011 р. Данюю Постановою Уряд України також поставив за обов'язок м'ясо-молочним підприємствам до 15 квітня закріпи у Держказначействі позабюджетні рахунки, які були відкриті для виплати аграріям дотацій за здане на переробку м'ясо.

Передбачається, що залишки коштів на небюджетних рахунках переробники зможуть використати лише до 1 квітня для виплати дотацій за м'ясо, поставлене у 2010 р.

Новий порядок нарахування виплати дотації відповідно до вищезазначених виплат набув чинності 17.03.2011 р. (Постанова КМУ від 2 березня 2011 г. №246), але по суті так і не запрацював.

У наказі №227 (08.06.11, МАПП України) – Розподіл видатків за програмою

«Державна підтримка галузі тваринництва» передбачено зовсім інший розподіл бюджетних 2,03 млрд. грн. за рахунок акумуляування податку на додану вартість. Так відповідно до даного наказу передбачено:

- відшкодування вартості закуплених нетелей та корів – 20 млн грн.;
- відшкодування відсоткових ставок за кредитами – 500 млн грн.;
- відшкодування вартості будівництва та реконструкції – 1500 млн. грн.;

Заплановані дотації, що мали б виплачуватися на кілограм яловичини у даному документі не передбачено, таким чином дані виплати були повністю скасовані у 2011 р.

Таблиця 2

Рівні держпідтримки підприємств м'ясного скотарства

Назва показника	2009 рік		2010 рік		2011 рік	
	грн/т	% до ціни	грн/т	% до ціни	грн/т	% до ціни
Підтримка за рахунок ПДВ	953,9	9,5	1277,6	11,2	–	–
Бюджетна дотація	1000,0	9,9	–	–	1500,0	–
Усього	1953,9	19,4	1277,6	11,2	1500,0	0

Бюджетна дотація за вирощені та продані переробним підприємствам молодняк великої рогатої худоби надається сільськогосподарським підприємствам та фізичним особам в розмірі 1,5 грн. за кілограм живої ваги. При цьому мінімальна жива вага молодняка великої рогатої худоби, проданого сільськогосподарськими підприємствами повинна становити 390 кг., а фізичними особами – 330 кг. Бюджетні кошти надаються у разі вирощування тварин не менше трьох місяців перед продажем[3].

Якщо порівнювати рівні підтримки галузі тваринництва за період 2009–2011 рр., то можна відзначити, що для виробників ВРХ, незважаючи на те, що навіть раніше запланована фіксована доплата на кілограм живої ваги склала 1,5 грн./кг (у 2010 році дотації не було, а у 2009 р. вона становила 1 грн./кг), у зв'язку з відсутністю пільг по ПДВ відсоток державної підтримки до ціни мав скласти 9,4% тоді як у 2010 р. він досягав 11,2%. Але після скасування доплат рівень підтримки становить 0%.

Сільськогосподарські підприємства можуть одержати компенсацію процентної ставки по кредитах у національній або іноземній валюті, що надається на конкурсній основі (Відповідно до Постанови Уряду України №96 від 7 лютого 2011 р.).

Компенсація по кредитах, отриманих у 2009–2011 рр. в іноземній валюті для закупівлі племінної худоби, а також нової сільськогосподарської техніки й устаткування іноземного виробництва, аналоги якої не виробляються в Україні, згідно із затвердженим у встановленому порядку переліком, надається тільки при складанні позичальником зовнішньоекономічного договору.

Слід зазначити, що порядком (Постанова КМУ №96 від 7 лютого) передбачається розподіл коштів на компенсацію процентних ставок через конкурсні комісії, що в реальності відсікає доступ до даної програми для переважної більшості сільгоспвиробників. Особливо з огляду на попит на даний продукт, що істотно перевищує обсяги бюджетного фінансування.

Крім описаних вище напрямів підтримки м'ясного скотарства, прийнята ще

ряд державних програм, що прямо або опосередковано впливають на розвиток галузі. До них належать програми використання коштів Державного бюджету на селекцію у тваринництві (Постанова КМУ від 18.05.2011р. №515), здешевлення кредитів (Постанова КМУ від 11.08.2011р. №794), діяльність аграрного фонду (наказ Мінагрополітики та продовольства України від 10.02.2011р. №17) та інші.

Проте, непрозорість державної політики у м'ясному скотарстві, а саме постійні зміни умов бюджетної підтримки, відсутність дієвих програм розвитку тваринництва, неефективна діяльність контролюючих органів (дублювання функцій) негативно впливають на галузь.

З огляду на це Постановою КМУ №181 від 2 березня 2011 р. було встановлено доплати за реалізований на забій молодняк ВРХ у розмірі 1,5 грн./кг, але не було порядку нарахування доплат. Новий порядок нарахування виплат дотації набув чинності 17.03.2011 (постановою КМУ від 2 березня 2011 р. №246), але по суті так і не запрацював. А вже через кілька місяців Наказом №227 (08.06.11, МАПП України) – Розподіл видатків за програмою «Державна підтримка галузі тваринництва» – дотації на кілограм молока та м'яса не передбачено взагалі.

На нашу думку, для здійснення комплексної системи заходів державної підтримки розвитку галузі м'ясного скотарства, що сприятиме зростанню обсягів виробництва продукції, забезпеченню раціонального харчування населення високоякісною продукцією тваринного походження за доступними цінами необхідно:

- вдосконалити реальні програми розвитку тваринництва, зокрема у м'ясному скотарстві, які повинні базуватися на аналізі поточної ситуації та розрахунках, які б заохочували бізнес інвестувати у підприємства м'ясного скотарства. До розробки програм необхідно залучати експертів ЄС та досвід країн ЄС із чіткою програмою економічної зацікавленості у вирощуванні худоби на м'ясо;
- визначитися на державному рівні із напрямками підтримки: ОСГ через створення кооперативів чи фермерів через співпрацю із переробниками;
- забезпечити на державному рівні привабливість інвестиційного клімату галузі м'ясного скотарства (прогнозована політика уряду).

Список використаних джерел

1. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/inam.cgi?nreg=9Q0-2010-%EF>.
2. <http://document.ua/pro-zatverdzhernja-rozmiriv-byudzhethnoyi-tvarinnickoyi-dotac-doc48452.html>.
3. <http://www.ukragroconsult.com/partnerstvo/spravochnik/zakonodatelstvo-ukrainy/postanovlenie-kmu-ot-02.03.2011>.
4. http://www.epravda.com.ua/news/2011/07/13/291711/view_prin/

Annotation. The results of analysis of state support of the meat cattle breeding are resulted.

Key words: meat cattle breeding, budgetary grant, state support.

ПОТЕНЦІАЛ ПОПИТУ НА МОЛОКО ТА МОЛОКОПРОДУКТИ

Розглядаються потенціальні показники споживчого попиту на молоко та молокопродукти в Хмельницькій області.

Ключові слова: *попит, потенціал, виробництво, молокопродукти, споживач.*

Постановка проблеми. При функціонуванні підприємств АПК вивчення попиту на ринку стає першочерговою задачею. Постійне відстеження попиту і вміння реагувати на найменші його зміни зумовлює виживання і успішну роботу підприємства.

Свою увагу ми б хотіли зосередити на проблемі вивчення попиту. Це зумовлено тим що функціонування підприємств АПК в сучасних умовах виробництва визначає споживач, саме він показує виробнику що потрібно виробляти та продавати.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема аналізу попиту багато уваги приділяється зарубіжними та вітчизняними економістами, що знайшло своє відображення у працях С. Васильчика, О. Грищенко, О. Ястремського, О. Лещинського, О. Юнькова, К. Беляєвського. А. Войчака, В. Андрійчука. Э. Долана, Д. Хаймана, К. Р. Макконелла, С. Л. Брю.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз показників потенціалу попиту на молокопродукти в Хмельницькій області.

Основний матеріал дослідження. Найважливіше завдання аграрного ринку – забезпечення населення продуктами харчування, зокрема молочними продуктами. Одним із суттєвих показників, що впливає на виробництво молока є попит.

Негативний – товар активно не сприймається споживачами, які сумніваються в його корисності або коли товар набрид споживачу;

Відсутність попиту – товар абсолютно не визнаний споживачем;

Прихований попит – є певна потреба, але товар з відповідними даними не виробляється;

Закритий, попит складається на стадії підготовки товару до виходу на ринок;

Попит, що формується – це попит, що складається на початковій стадії виходу нового товару на ринок, коли споживачі тільки знайомляться з його властивостями;

Попит, що склався – це попит, що відповідає упевненому, признаному положенню товару на ринку;

Сезонний – попит, що змінюється на протязі року в зв'язку із сезонним характером виробництва або споживання, а також кліматичними умовами рекреаційними датами і періодами.[2, ст.77]

Попит в чистому вигляді визначити дуже складно. У зв'язку з цим ми пропонуємо розглядати попит на молоко у Хмельницькій області за допомогою показника споживання молока. На наш погляд цей показник найбільш точно кількісно описує попит. Динаміку індивідуального попиту в Хмельницькій області подано на рис. 1. На нього впливає багато факторів і тому він постійно змінюється в часі, тобто попит

– явище динамічне. Тенденції розвитку попиту розраховують за допомогою темпу росту. Якщо темп росту попиту більший одиниці, то його називають інтенсивним або зростаючим. Якщо цей показник рівний одиниці – це попит, що стабілізувався. Якщо ж цей показник менший одиниці, то – попит згасаючий.

Аналіз цифрового матеріалу (рис. 1) дозволяє зробити висновок що до 2007 року існувала тенденція збільшення споживання молока. Так, в 2007 році зафіксовано найвищий показник споживання, що на 9 % більший ніж в 2005 році. Проте, в 2008 році ця тенденція змінилася, споживання молокопродуктів зменшилося до рівня цього показника у 2005 році. Статистичні дані свідчать про збільшення споживання молока з 2009 року. Це можна пояснити тим, що під час кризи людина знову повертається до купівлі дешевших товарів, оскільки структура споживання населення змінюється внаслідок зміни доходів. Так, наприклад, якщо доходи збільшуються, то споживач купує більше сиру, а не молока, та в умовах кризи він надає перевагу купівлі молока над сиром і виготовляє сир сам.

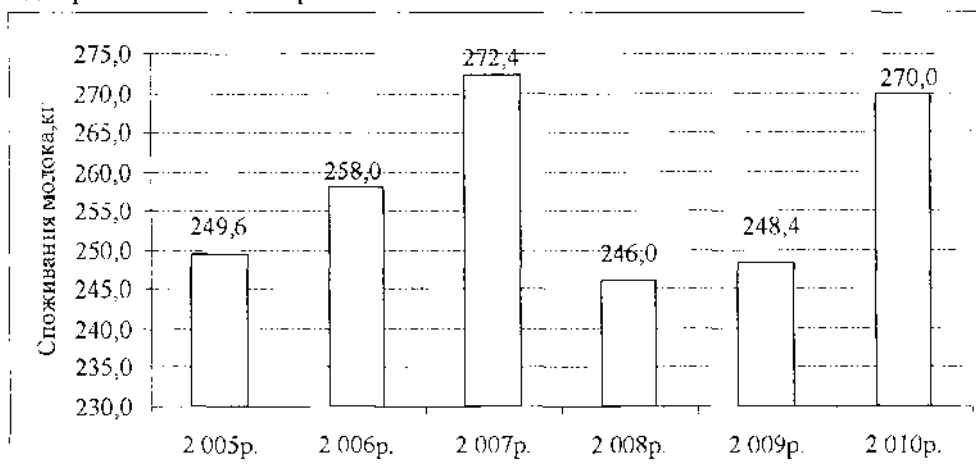

Рис. 1. Споживання молока у розрахунку на одну особу^{*)}, кг.

*) Розроблено за даними Головного управління статистики у Хмельницькій області.

Для визначення темпу росту споживання молока скористаємося формулою

$$T_{\text{росту}} = \frac{y_n}{y_0}, \quad (1)$$

де $T_{\text{росту}}$ – темп росту;

y_n – звітний рівень ряду динаміки;

y_0 – базисний рівень ряду динаміки.

Розрахувавши темп росту, бачимо що обсяг споживання молока в Хмельницькій області зростаючий ($T_{\text{росту}}=1,08$). Хоча можна сказати що він наближається до показника попиту, що стабілізувався.

Попит хоч і стабілізувався, але загальний потенціал споживчого попиту значно більший (рис, 2). На думку автора потенціал попиту – це різниця між науково обґрунтованими нормами споживання та фактичним споживанням. Потенціал попиту – це важливий показник для менеджменту, він являється індикатором розвитку підприємств.

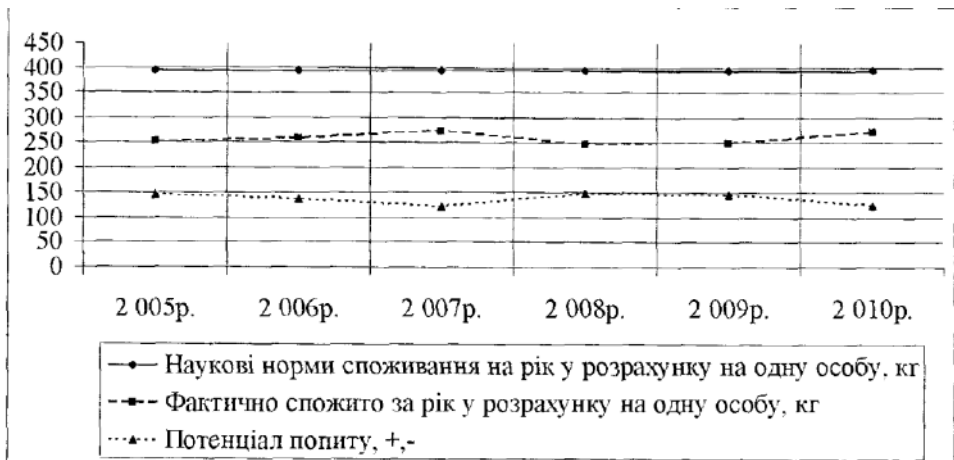

Рис.2. Потенціал споживчого попиту на молоко *)

*) Розраховано автором.

Висновки. Така статистика свідчить про те, що потенціал споживчого попиту на молоко в Хмельницькій області значно перевищує існуючий рівень. Цей показник піддавався незначним коливанням протягом останніх шести років. Таким чином, аграрний сектор має можливості для зростання і більш повного забезпечення споживчого попиту.

Список використаних джерел

1. Ястремський О. І., Гриценко О. Г. Основи мікроекономіки: Підручник. – К., 1998. –714 с.
2. Статистика ринков товарів и услуг: Учебник. – 2–е изд. Перераб. И доп. / И. К. Беляевский, Г. Д. Кулагина, Л. А. Данченко и др.; Под ред. И. К. Беляевского. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 656 с.
3. Статистичний щорічник за 2010 рік, Управління статистики у Хмельницькій області, 2011 р.

Annotation. The potential indexes of consumer demand are examined on milk in the Khmelnytskyi area.

Key words: demand, potential, production, milk, consumer.

УДК 631.162

Радух Н.Б., асистент Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНИХ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розкрито сутність власних фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, досліджено основні складові елементи фінансових ресурсів та особливості їх формування за рахунок власних джерел.

Ключові слова: власні фінансові ресурси, виручка від реалізації, амортизаційні відрахування, прибуток.

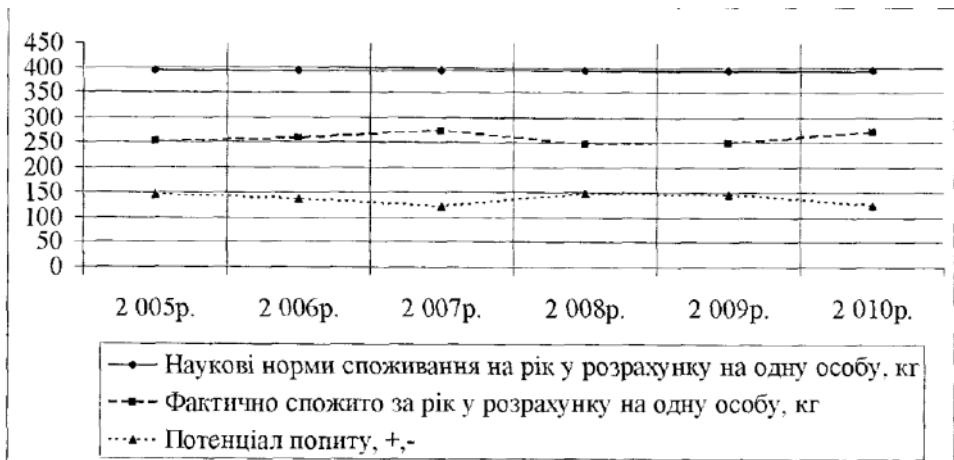

Рис.2. Потенціал споживчого попиту на молоко *)

*) Розраховано автором.

Висновки. Така статистика свідчить про те, що потенціал споживчого попиту на молоко в Хмельницькій області значно перевищує існуючий рівень. Цей показник піддавався незначним коливанням протягом останніх шести років. Таким чином, аграрний сектор має можливості для зростання і більш повного забезпечення споживчого попиту.

Список використаних джерел

1. Ястремський О. І., Гриценко О. Г. Основи мікроекономіки: Підручник. – К., 1998. –714 с.
2. Статистика ринков товарів и услуг: Учебник. – 2–е изд. Перераб. И доп. / И. К. Беляевский, Г. Д. Кулагина, Л. А. Данченко и др.; Под ред. И. К. Беляевского. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 656 с.
3. Статистичний щорічник за 2010 рік, Управління статистики у Хмельницькій області, 2011 р.

Annotation. The potential indexes of consumer demand are examined on milk in the Khmelnytsk area.

Key words: demand, potential, production, milk, consumer.

УДК 631.162

Радух Н.Б., асистент Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВЛАСНИХ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розкрито сутність власних фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, досліджено основні складові елементи фінансових ресурсів та особливості їх формування за рахунок власних джерел.

Ключові слова: власні фінансові ресурси, виручка від реалізації, амортизаційні відрахування, прибуток.

Постановка проблеми. Функціонування суб'єкта господарювання з метою забезпечення не лише простого, а й розширеного відтворення прямо залежить від наявності фінансових ресурсів, які є рушієм розвитку усієї виробничо-господарської діяльності. У сучасних умовах основний акцент при фінансуванні виробничого процесу робиться на власне забезпечення, від якого залежить реальна економічна самостійність підприємства. У цих умовах важливим постає питання про вивчення особливостей фінансування сільськогосподарських підприємств за рахунок власних внутрішніх джерел фінансових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню і дослідженню проблем формування та використання фінансових ресурсів, процесам управління фінансовими ресурсами в аграрній сфері присвячено багато праць та публікацій таких вчених-науковців, як: М.Я. Дем'яненко, П.Т. Саблука В.Г. Андрійчука, В.М. Алексійчука. П.А. Стецюка, О.Є. Гудзь, І.В. Зятковського, В.М. Опаріна Ю.М. Воробйова В.В. Зіновчука Ю.С. Коваленка, П.А. Лайка, М.Й. Маліка, В.Я. Мельсель-Веселяка, А.М. Мороза.

Мета статті. Визначити особливості та проаналізувати формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств за рахунок власних джерел.

Виклад основного матеріалу. Фінансові ресурси є категорією, що забезпечує діяльність та розвиток усіх суб'єктів ринкових відносин, характеризуючи при цьому внутрішні можливості, форми, методи і напрями їх формування і використання. Вони є основою створення капіталу суб'єктів господарювання та можливостями створення майбутніх доходів і прибутків.

Фінансові ресурси – найбільш ліквідні активи, які забезпечують неперервність руху грошових потоків підприємства у процесі реалізації його планів та виконання зобов'язань [1, с.111].

Основним джерелом фінансового забезпечення діяльності підприємств є власні кошти, обсяги яких становлять 60–90% усіх використаних ними ресурсів. Враховуючи це, основним механізмом фінансування діяльності в сільськогосподарських підприємствах залишається самофінансування [2, с.231]. Формування власних фінансових ресурсів на рівні суб'єктів господарювання асоціюється з одержанням прибутку, тому абсолютна більшість підприємств, зокрема й сільськогосподарських, визначає своєю статутною метою забезпечення прибуткової діяльності. У цьому контексті слід забезпечувати можливість підприємства створювати продукцію або послуги, які мають ринок збуту, та його спроможність домогтися успіху на ринку. Основними внутрішніми фактори, що впливають на обсяг та структуру джерел фінансових ресурсів є: форма власності, організаційно-правова структура, кредитоспроможність підприємства, мета і завдання фінансово-господарської діяльності на певному проміжку масу, збільшення кредиторської заборгованості та обсягів виручки [5, с.105].

У більшості сільськогосподарських підприємств відсутні достатні обсяги власних фінансових ресурсів, які б забезпечували покриття касового дефіциту грошових коштів у пікові періоди виробництва продукції [1, с. 112]. Результати досліджень показали, що власні фінансові ресурси формуються за рахунок двох великих груп: зовнішніх і внутрішніх джерел.

Структура власних фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств

Власні фінансові ресурси	
<i>Зовнішні</i>	<i>Внутрішні</i>
<i>Класифікація за джерелом [3]</i>	
Емісія акцій, пайові внески Субординований борг Внутрішньо корпоративний розподіл Страхові відшкодування Безповоротна і безкоштовна фінансова допомога Фінансування за рахунок державного чи місцевого бюджету	Амортизаційні відрахування Нерозподілений прибуток минулих років Нерозподілений прибуток звітного періоду Фонди та резерви, що сформовані за рахунок чистого прибутку звітного періоду Доходи майбутніх періодів
<i>Класифікація за джерелом [2]</i>	
Внески засновників (акціонерів, пайовиків) Додатковий пайовий капітал Акціонерний капітал	Виручка Прибуток Амортизація

До власних фінансових ресурсів включають ресурси, які підприємство отримує на безповоротній основі, інвестиції, які надаються підприємствам у формі фінансової або іншої участі в статутному капіталі для проведення спільної діяльності без створення юридичної особи і прийняття участі в доходах підприємства без права пайової власності в статутному капіталі або прямих грошових вкладень; порівнянними до власних можна вважати сталу кредиторську заборгованість (стійкі пасиви), яка має місце на діючих підприємствах [4, с.54].

До внутрішніх власних фінансових ресурсів належать утворені в процесі фінансово-господарської діяльності внутрішні джерела коштів, які після покриття витрат і оплати обов'язкових платежів залишаються у власності підприємства і використовуються для його розвитку.

Зовнішні власні фінансові ресурси – це кошти, що надходять з бюджету, цільових і централізованих фондів на безповоротній основі.

Для стабільної діяльності підприємства велике значення має формування у максимальних обсягах внутрішніх власних фінансових ресурсів. Чистий прибуток підприємства є найбільш вагомим джерелом утворення власних фінансових ресурсів підприємства і сприяє його подальшому розвитку. Правильно вибрана амортизаційна політика підприємства дає змогу нарощувати обсяг власних фінансових ресурсів протягом амортизаційного періоду. Обсяг власних фінансових ресурсів вважається достатнім, якщо він дає змогу зберегти або покращити структуру капіталу підприємства.

Для аграрних підприємств найбільше значення мають внутрішні власні джерела фінансових ресурсів, які формуються за рахунок основної операційної діяльності [3, с.7]. У процесі господарської діяльності поповнення фінансових ресурсів для задоволення виробничих потреб відбувається за рахунок вкладення виручки від реалізації та амортизаційних відрахувань, які здійснюються підприємствами постійно і безперервно. Економічним змістом амортизації є процес відшкодування витрат на придбання і створення основних фондів та інших позаобігових активів

шляхом поступового перенесення їх вартості на собівартість виготовленої продукції [4, с.95].

Таблиця 2

Аналіз обсягу власних фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств, включаючи мисливство та лісове господарство

Джерела власних фінансових ресурсів, млн. грн.	Роки			Абсолютний приріст, млн. грн.	Темп приросту, %
	2008	2009	2010		
Виручка від реалізації	76114,2	98369,1	117053,4	40939,2	53,79
Чистий прибуток	5789,2	7584,8	17276,0	11486,8	198,42
Амортизація	2861,6	207,9*	4051,9	1190,3	41,60

*дані за Зкв. 2009р.

Розраховано за джерелом [6].

Поліпшення умов формування власних фінансових ресурсів потребує здійснення заходів макроекономічного характеру щодо стимулювання місткості внутрішнього продовольчого ринку. Розв'язання проблеми поповнення власних фінансових ресурсів не можливе без зменшення кількості збиткових підприємств шляхом проведення санації [1, с.113]. У 2008 та 2010 роках частка підприємств, які отримали збитки становила 28,5 та 30,5% відповідно.[6].

Висновки. Отже, можна стверджувати, що обсяги фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств будуть залежати від ефективності основної операційної діяльності, величини виручки від реалізації товарної продукції, своєчасного розрахунку споживачів за сільськогосподарську продукцію та амортизаційної політики.

Список використаних джерел

1. Стецюк П.А. Формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК. –2005. –№11. –С. 111–116.
2. Гудзь О.Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія. – Київ: ННЦІАЕ, 2007.–578 с.
3. Воробйов Ю.М. Управління фінансовими ресурсами в аграрних підприємствах: монографія. – Сімферополь: НАПКБ, 2009. – 137 С.
4. Зятковський І,В. Фінансове забезпечення діяльності підприємств: Монографія. – Тернопіль. Економічна думка. – 2000. – 214с.
5. Гудзь О.Є. Джерела формування фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств // Облік і фінанси АПК. –2007. – №3–5. – С. 100–105.
6. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Annotation. In the article essence of own financial resources of agricultural enterprises is exposed and investigational basic component elements of financial resources and feature of their forming are due to own sources.

Key words: own financial resources, accumulated depreciation, amortization, revenue, profit

НЕОБХІДНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Висвітлено причини гальмування розвитку малого бізнесу, проблеми і шляхи їх подолання.

Ключові слова: *підприємець, малий бізнес, фірма.*

Постановка проблеми. На сучасному етапі формування ринкових відносин в Україні особливого значення набуває питання розвитку нових форм господарювання. Світовий досвід свідчить про те, що одне з провідних місць у господарських системах розвинутих країн належить малим підприємствам. Саме мале та середнє підприємство дає змогу в найкоротший термін здійснити структурну перебудову економіки, сприяє насиченню ринка товарами та послугами і формуванню середнього класу.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. В сучасній науковій літературі розвитку малого бізнесу в кризовій ситуації приділяють науковці значну увагу. Теоретичні та методичні аспекти проблеми, що досліджується, висвітлено в працях таких зарубіжних вчених, як Дж. Стопер, Е. Долан, Ю. Конрад, а також українських економістів З. Варналія, А. Гальчинського, В. Гейнца, В. Гаврилюка, В. Оніщенко, В. Савчука, Д. Ляпіна, М. Чумаченка, С. Дриги, С. Черненка, Ю. Палкіна, Ю. Пахомова, та ін.. [3,4,5]. Зокрема, практично всі вони сходяться на думці, необхідності проведення глобальних реформ для того щоб стрімко змінити дану ситуацію з малим підприємництвом, що призведе і до покращення стану економіки країни особливо в період і по закінченню економічної кризи.

Цілі статті. Встановити необхідність та проблеми, що заважають розвитку малого бізнесу, показати ймовірні шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перспективи малого і середнього бізнесу пов'язані і з його особливою роллю як в переході до ринкової економіки, так і в її становленні. Насамперед це полягає в тому, що самостійне господарювання суб'єктів підприємницької діяльності активно впливає на формування конкурентного середовища [1]. Кожен підприємець намагається зайняти свою нішу на ринку товарів чи послуг, прагне випускати потрібну і якісну продукцію, намагаючись тим самим привернути до себе споживача. Все це перетворює мале підприємництво у своєрідний соціальний двигун економічного розвитку, надає ринковій економіці необхідної гнучкості і спонукає до зростання. Великою Мірою роль малого підприємництва полягає у вирішенні питання зайнятості, що проявляється, насамперед, у здатності малого та середнього бізнесу створювати нові робочі місця і поглинати надлишкову робочу силу. Особливо це стосується нинішнього стану справ в Україні в цілому. Адже в той час, коли йде процес скорочення робочих місць на великих підприємствах, малі фірми не тільки зберігають, але й створюють нові робочі місця. З огляду на це, як, до речі свідчить і зарубіжна статистика, мале під-

приємництво є більшим стабілізуючим фактором, ніж велика індустрія [5]. Попри всю необхідність є причинами гальмування розвитку малого підприємництва в Україні та її регіонах:

- відсутність дійового механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого підприємництва. Це питання ще не посіло належного місця і в діяльності місцевих органів державної виконавчої влади;
- неймовірно важкий тягар оподаткування, що примушує багатьох суб'єктів малого підприємництва розвиватись в тіньовій економіці;
- відсутність належного нормативно-правового забезпечення розвитку малого бізнесу, як підприємництва в цілому;
- обмеженість або повна відсутність матеріальних фінансових ресурсів. Багато малих підприємств розпочали свою діяльність через відсутність достатньої суми стартового капіталу, власних виробничих площ та устаткування;
- недосконалість системи обліку та статистичної звітності малого підприємництва, обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення, недосконалість системи навчання та перепідготовки персоналу для підприємницької діяльності тощо[6].

Проблемами розвитку малого бізнесу в Україні є те, що подальший розвиток ситуації без активного та позитивного втручання держави може привести до згорання даного сектора економіки з відповідним загостренням економічних проблем та посиленням соціальної напруги. Тому виникає необхідність дієвої державної політики підтримки малого бізнесу. Завдання полягає у тому, щоб суттєво розширити його роль і місце в економічному процесі. Мається на увазі забезпечення протягом найближчих років у структурах зазначеного сектора зайнятості на рівні 25–30% дієздатного населення та виробництва до 25% ВВП.

Вирішення цього завдання має зосереджуватися на таких основних напрямках: створення відповідної нормативно-правової бази;

- впровадження спрощеної системи бухгалтерського обліку та звітності малих підприємств;
- вирішення питань щодо організаційного забезпечення малого підприємництва, насамперед: розробити та прийняти цільові і регіональні програми розвитку та підтримки малого підприємництва з відповідним фінансовим та організаційним забезпеченням;
- впровадити єдину вертикальну систему органів виконавчої влади з питань малого підприємництва від Кабінету Міністрів України до обласних, районних державних адміністрацій;
- розробити єдину систему реєстрації та легалізації суб'єктів підприємництва;
- творити спеціалізовану банківську установу або установи з кредитування малого підприємництва;
- впровадити віднесений на собівартість витрат, пов'язаних з формуванням страхового фонду (резерву на покриття можливих витрат) при кредитуванні малих підприємств;
- впровадити механізм використання незв'язних іноземних кредитних ліній та гарантій для фінансування цільових програм;
- організувати інформаційне, консультативне та кадрове забезпечення, насамперед: відновити щоквартальну статистичну звітність про діяльність суб'єктів малого підприємництва;

- розробити методику прогнозування розвитку малого підприємництва;
- створити мережу інформаційно-аналітичних центрів малого підприємництва;
- проводити необхідну пропагандистську роботу, спрямовану на формування сприятливої громадської думки щодо підприємницької діяльності;
- організувати підготовку та перепідготовку кадрів через систему бізнес – центрів, інкубаторів та технопарків [6].

Висновки. Отже, для ефективного розвитку малого підприємництва в Україні необхідно створити механізм ефективної взаємодії між державою та підприємницьким сектором. Його відсутність засвідчується тим, що малі підприємства ще не відіграють вагомій ролі в економіці України. Саме малі підприємства – тенденційно-інноваційні, гнучкі й витратно-ефективні – за підтримки держави й за стимулюючих умов, особливо на регіональному рівні, спроможні розв'язати названі проблеми. Це сприятиме раціональному використанню їхнього ресурсного потенціалу, посиленню мотивації трудової діяльності, поступовому піднесенню рівня добробуту, впливатиме на досягнення рівноправного партнерства у світовому економічному співробітництві.

Список використаних джерел

1. Дрига р. Г., Макрорівневі та інструментальні функції малого підприємництва.// Український фонд підтримки підприємництва. – 2008.
2. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/econom/pidpr/21925>
3. Ляпін Д. В., Державна політика та регіональні програми розвитку малого підприємництва.// Бізнес та влада – партнери. – 2009.
4. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства. – К.: КНЕУ, 2004. – 528 с.
5. Черненко С.М. Передумови, чинники і результати розвитку малого підприємництва – Київ: Ін-т економіки НАН України, 2001. – С. 86–93.

Annotation. Reasons of braking of development of small business, problem and ways of their overcoming are reflected.

Key words: businessman, small business, firm.

УДК 338.439.5

Старченко І.О., асистент Луганського національного аграрного університету, м. Луганськ

ВПЛИВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА

В даній роботі розглянуто складові елементи та фактори формування конкурентоспроможності продукції сільського господарства, визначені ряд факторів, що впливають на конкурентоспроможність продукції.

Ключові слова: конкурентоспроможність продукції, ринок, собівартість продукції, ціна реалізації, якість продукції, фактори впливу, вимоги споживачів, стандарти, технічні вимоги, конкурентні ціни.

Постановка проблеми. У практиці проведення оцінки конкурентоспроможності продукції визначають наступні фактори: ціна, затрати на експлуатацію чи

- розробити методику прогнозування розвитку малого підприємництва;
- створити мережу інформаційно-аналітичних центрів малого підприємництва;
- проводити необхідну пропагандистську роботу, спрямовану на формування сприятливої громадської думки щодо підприємницької діяльності;
- організувати підготовку та перепідготовку кадрів через систему бізнес – центрів, інкубаторів та технопарків [6].

Висновки. Отже, для ефективного розвитку малого підприємництва в Україні необхідно створити механізм ефективної взаємодії між державою та підприємницьким сектором. Його відсутність засвідчується тим, що малі підприємства ще не відіграють вагомій ролі в економіці України. Саме малі підприємства – тенденційно-інноваційні, гнучкі й витратно-ефективні – за підтримки держави й за стимулюючих умов, особливо на регіональному рівні, спроможні розв'язати названі проблеми. Це сприятиме раціональному використанню їхнього ресурсного потенціалу, посиленню мотивації трудової діяльності, поступовому піднесенню рівня добробуту, впливатиме на досягнення рівноправного партнерства у світовому економічному співробітництві.

Список використаних джерел

1. Дрига р. Г., Макрорівневі та інструментальні функції малого підприємництва.// Український фонд підтримки підприємництва. – 2008.
2. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/econom/pidpr/21925>
3. Ляпін Д. В., Державна політика та регіональні програми розвитку малого підприємництва.// Бізнес та влада – партнери. – 2009.
4. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства. – К.: КНЕУ, 2004. – 528 с.
5. Черненко С.М. Передумови, чинники і результати розвитку малого підприємництва – Київ: Ін-т економіки НАН України, 2001. – С. 86–93.

Annotation. Reasons of braking of development of small business, problem and ways of their overcoming are reflected.

Key words: businessman, small business, firm.

УДК 338.439.5

Старченко І.О., асистент Луганського національного аграрного університету, м. Луганськ

ВПЛИВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИРОБНИЦТВА

В даній роботі розглянуто складові елементи та фактори формування конкурентоспроможності продукції сільського господарства, визначені ряд факторів, що впливають на конкурентоспроможність продукції.

Ключові слова: конкурентоспроможність продукції, ринок, собівартість продукції, ціна реалізації, якість продукції, фактори впливу, вимоги споживачів, стандарти, технічні вимоги, конкурентні ціни.

Постановка проблеми. У практиці проведення оцінки конкурентоспроможності продукції визначають наступні фактори: ціна, затрати на експлуатацію чи

споживання, сервіс, що надається, реклама, імідж та авторитет фірми, співвідношення між попитом та пропозицією. Однак, підсумковим критерієм оцінки конкурентоспроможності продукції є доля ринку, що займає дана продукція.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Розгляду питань підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції присвячено праці багатьох вітчизняних вчених: О.А. Бугуцького, В.К. Збарського, М.Й. Маліка, В.Я. Месель–Веселяка, Б.Й. Пасхавера. П.Т. Саблука та багато інших.

Формулювання цілей статті Основна мета даного дослідження полягає у визначенні факторів підвищення конкурентоспроможності продукції сільського господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження Конкурентоспроможність обумовлює наявність у виробника [1, с. 198];

- здатності задовольняти вимоги покупців продукції щодо своєчасності поставок та очікуваної якості продукції;
- здатності задовольняти вимоги споживача як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку щодо ціни на продукцію;
- здатності ефективно використовувати ресурси.

За результатами дослідження нами розглянуто основні складові елементи формування конкурентоспроможності продукції, серед яких доцільно виділити: собівартість продукції, ціна реалізації та якість продукції. Крім цього, виявлено чинники формування конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, а саме:

1. Прогресивні енергозберігаючі технології вирощування, зберігання, переробки, транспортування та реалізації продукції.
2. Впровадження інноваційних методів селекційної роботи в рослинництві і тваринництві.
3. Удосконалена система техніко-технологічних і агротехнічних заходів виробництва продукції.

На конкурентоспроможність сільгосппродукції може вплинути низка факторів, які умовно поділяються на внутрішні та зовнішні (рис. 1).

Важливим фактором, що визначає успішність діяльності підприємства в ринковому середовищі, його фінансову стабільність та конкурентоспроможність, є якість випущеної продукції. Особливої уваги цей чинник набуває в умовах ринкової трансформації національної економіки України в контексті участі України у СОТ та приєднання до ЄС, оскільки саме забезпечення якості та характер діяльності окремих підприємств, галузей та промисловості в цілому в цей час визначає їх конкурентні позиції не лише на вітчизняному ринку, але й на міжнародному.

Важливим завданням виробництва сільськогосподарської продукції є всебічне збільшення споживчих властивостей і водночас підвищення ступеня корисності, яка втілена в якості. Високий рівень якості продукції є передумовою високого рівня її конкурентоспроможності [6, С.23].

В даний час для більшості аграрних підприємств Луганської області основним завданням є задоволення вимог споживачів шляхом пропонування продукції, що відповідає встановленим стандартам і технічним вимогам, за конкурентними цінами та орієнтація на отримання максимального прибутку. При цьому якість продукції стає одним з найбільш головних чинників в поведінці споживача при її виборі, тому що більшість покупців готові здійснити переплату за високу якість.

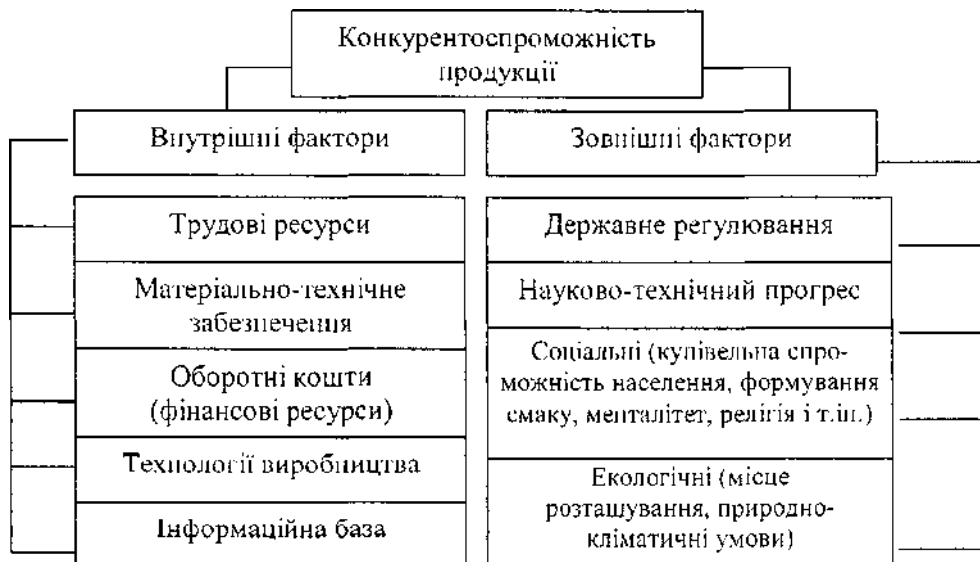

Рис. 1. Внутрішні та зовнішні фактори впливу на конкурентоспроможність сільгосппродукції

Адже у більшості господарств спостерігається недостатній розвиток інфраструктури просування продукції на зовнішні ринки, немає активної реклами, обмежений асортимент, мало привабливий зовнішній вигляд окремих видів продукції при їх упаковці, розфасуванні і ін.

Суб'єкти підприємницької діяльності в умовах ринкової економіки самостійно визначають ціни на продукцію, яку вони виробляють, зумовлює виникнення цінової конкуренції між виробниками. Підприємства з найбільш пристосованими до ринкових умов формами господарювання та ті, що володіють значно більшими ресурсами для ведення сільськогосподарського виробництва, а отже й можуть регулювати ціни на свою продукцію, відповідно до особистих потреб, значно виграють у результаті конкурентної боротьби. Такі підприємства мають високу цінову конкуренцію.

За період з 2006 по 2010 роки сільгоспідприємства Луганської області спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва. Так, питома вага реалізованої продукції рослинництва у загальному обсязі реалізації сільгосппродукції склала 48,99%, 71,65%, 65,36%, 67,55%, 68,03% відповідно у 2006, 2007, 2008, 2009 та 2010 роках (64,32% у середньому). Питома вага реалізації продукції тваринництва за досліджуваний період у середньому склала 27,6%.

Слід відмітити, що найбільш конкурентоспроможною продукцією рослинництва сільгоспідприємств Луганської області є зернові культури та соняшник. Найбільшу питому вагу у загальному обсязі реалізації сільгоспкультур соняшник займав у 2007 році – 45,45%, зернові культури – у 2008 році – 37,6%. Також слід відмітити зростаючий рівень питомої ваги ріпаку – з 0,09% у 2006 році до 2,02% у 2008, але ця культура виявляється дуже вибагливою до агрокліматичних умов регіону та більшість підприємств відмовляються від вирощування цієї культури. Так, питома вага реалізації даної культури у 2010 році склала 0,4%.

Таким чином, слід відмітити, що серед олійних культур, що вирощуються у Луганській області, можна вважати конкурентоспроможною лише соняшник за визначених умов.

Висновки. Основною умовою підвищення конкурентоспроможності продукції є використання інноваційних технологій. Визначений резерв закладено також у застосування нових схем управління виробництвом, у використанні нових маркетингових методів для просування продукції на ринок та в інших напрямках.

Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції можливо забезпечити шляхом економічно-екологічного врівноваження стану розвитку продуктивних сил і використання виробничих ресурсів аграрного виробництва; удосконалення реформування відносин власності й форм господарювання; оптимізації механізму державної підтримки вітчизняного товаровиробника на внутрішньому і зовнішньому ринках; функціонувати дієвої фінансово-кредитної політики (в основному має бути пільгове кредитування і оподаткування); запровадження системи страхового забезпечення діяльності аграрних підприємств та кредитно-фінансових структур.

Список використаних джерел

1. Зоря С. Взаємозалежність між сільським господарством та макроекономікою в Україні / С.Зоря. – К.: КНЕУ, 2005. – 216 с.
2. Кулешова Г.М. Конкуренція і конкурентоспроможність в агропромисловому виробництві / Кулешова Г.М. // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – с. 126–132.
3. Лаврук О.В. Проблеми підвищення конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської продукції. Наукові праці Національного університету харчових технологій. № 34, – Київ, НУХТ. – 2010 с.53–55
4. Мазур Н.А. Конкурентоспроможність виробництва сільськогосподарської продукції та основні напрями її підвищення / Мазур Н.А., Мосікж М.В. // Економіка АПК. – 2007. – №2. – с. 123–127.
5. Рибаківа О.В. Конкурентоспроможність продукції як визначальний фактор ефективності агропродовольчого виробництва / Рибаківа О.В. // Науковий вісник Нац. універ. біоресурсів і природокористування України. 4.1. Київ. – 2010. – с.264–268
6. Фомин В.Н. Квалиметрия. Управление качеством. Сертификация. – М. : ЭКМОС, 2000. – 186 с.

Annotation. In the given work components and factors of formation of competitiveness of production of agriculture are considered, defined a number of factors which influence competitiveness of production.

Key words: competitiveness of production, the market, production cost price, the realisation price, quality of production, factors of influence, the requirement of consumers, standards, technical requirements, competitive prices.

УДК 330.3:637.5.03

Шаповалова Ю.П., асистент Луганського національного аграрного університету, м. Луганськ

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ М'ЯСОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

В статті досліджується питання пошуку пріоритетних напрямів розвитку

Таким чином, слід відмітити, що серед олійних культур, що вирощуються у Луганській області, можна вважати конкурентоспроможною лише соняшник за визначених умов.

Висновки. Основною умовою підвищення конкурентоспроможності продукції є використання інноваційних технологій. Визначений резерв закладено також у застосування нових схем управління виробництвом, у використанні нових маркетингових методів для просування продукції на ринок та в інших напрямках.

Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції можливо забезпечити шляхом економічно-екологічного врівноваження стану розвитку продуктивних сил і використання виробничих ресурсів аграрного виробництва; удосконалення реформування відносин власності й форм господарювання; оптимізації механізму державної підтримки вітчизняного товаровиробника на внутрішньому і зовнішньому ринках; функціонувати дієвої фінансово-кредитної політики (в основному має бути пільгове кредитування і оподаткування); запровадження системи страхового забезпечення діяльності аграрних підприємств та кредитно-фінансових структур.

Список використаних джерел

1. Зоря С. Взаємозалежність між сільським господарством та макроекономікою в Україні / С.Зоря. – К.: КНЕУ, 2005. – 216 с.
2. Кулешова Г.М. Конкуренція і конкурентоспроможність в агропромисловому виробництві / Кулешова Г.М. // Економіка АПК. – 2008. – № 3. – с. 126–132.
3. Лаврук О.В. Проблеми підвищення конкурентоспроможності виробництва сільськогосподарської продукції. Наукові праці Національного університету харчових технологій. № 34, – Київ, НУХТ. – 2010 с.53–55
4. Мазур Н.А. Конкурентоспроможність виробництва сільськогосподарської продукції та основні напрями її підвищення / Мазур Н.А., Мосікж М.В. // Економіка АПК. – 2007. – №2. – с. 123–127.
5. Рибаківа О.В. Конкурентоспроможність продукції як визначальний фактор ефективності агропродовольчого виробництва / Рибаківа О.В. // Науковий вісник Нац. універ. біоресурсів і природокористування України. 4.1. Київ. – 2010. – с.264–268
6. Фомин В.Н. Квалиметрия. Управление качеством. Сертификация. – М. : ЭКМОС, 2000. – 186 с.

Annotation. In the given work components and factors of formation of competitiveness of production of agriculture are considered, defined a number of factors which influence competitiveness of production.

Key words: competitiveness of production, the market, production cost price, the realisation price, quality of production, factors of influence, the requirement of consumers, standards, technical requirements, competitive prices.

УДК 330.3:637.5.03

Шаповалова Ю.П., асистент Луганського національного аграрного університету, м. Луганськ

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ М'ЯСОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

В статті досліджується питання пошуку пріоритетних напрямів розвитку

м'ясопереробних підприємств України, визначено основні проблеми галузі на державному та регіональному рівні, проаналізовано забезпеченість м'ясопереробних підприємств сировиною, розглянуто динаміку виробництва м'ясопродуктів. Запропоновано шляхи вирішення наявних проблем, серед яких впровадження сучасних біотехнологій.

Ключові слова: м'ясопереробні підприємства, тваринництво, сировина, виробництво, продукція, біотехнології.

Постановка проблеми. Серед основних проблем м'ясопереробної галузі на державному та регіональному рівні можна віднести нестабільність фінансово-економічної політики держави, недостатність якісної вітчизняної сировини, необхідність підвищення ефективності використання і зміцнення наявного виробничого потенціалу, зростання рівня конкурентоспроможності. Важливість м'ясопереробної галузі для забезпечення продовольчої безпеки потребує вживання заходів для її стабілізації та розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розвитку агропромислового комплексу досліджувалися широким колом науковців, серед яких В.Г. Андрійчук, С.І. Дем'яненко, О.О. Єранкін, В.Г. Ткаченко, В.М. Гончаров, П.О. Заремба та інші. Вирішення питань розвитку аграрного сектору економіки С.І. Дем'яненко бачить у цілеспрямованій політиці держави. Аграрна політика держави має забезпечувати підвищення конкурентоспроможності продукції вітчизняного агропродовольчого комплексу, гарантувати якість цієї продукції та її відповідність вимогам СОТ та ЄС [1, с. 5]. На думку В.М. Гончарова з колективом авторів функціонування сільського господарства і раціональне використання його продукції залежить від переробних підприємств, Переробний сектор в Україні – це ринок, який склався [3, с. 7]. Авторами порушуються питання соціальної орієнтації, серед складових якої вони виділяють розвиток механізмів забезпечення добробуту, соціального захисту, соціальної рівності та справедливості для більшої частини населення. Визначальне значення як для забезпечення стабільної соціально-економічної ситуації, так і для підвищення якості життя населення має м'ясопереробна промисловість. П.О. Заремба звертає увагу, що її основне завдання полягає в переробці продукції тваринництва з метою задоволення потреб населення у виробі із м'яса [2, с. 10–12]. Не дивлячись на наявність уваги з боку вітчизняних та закордонних науковців, на цей час можна відзначити недостатність наукових досліджень стосовно перспектив розвитку м'ясо переробної галузі та удосконалення управління м'ясопереробними підприємствами.

Формування мети статті. Метою статті є визначення пріоритетних напрямків розвитку м'ясопереробних підприємств на сучасному етапі. Це обумовлено тим, що м'ясопереробні підприємства поруч із основною функцією – діяльністю для отримання прибутку, покликані виконувати соціальну функцію із забезпечення всіх верств населення необхідними для нормальної життєдіяльності людини м'ясними продуктами.

Основний матеріал дослідження. В складних економічних умовах значний вплив на ефективність діяльності м'ясопереробних підприємств має забезпеченість сировиною та інгредієнтами. На цей час більшість підприємств використовує не всі наявні резерви саме через недостатність сировини. Побудова ринкової економіки, прагнення до європейської інтеграції, вступ України до СОТ не здійснили значного позитивного впливу на вітчизняне тваринництво.

Обсяги виробництва м'яса у забійній вазі з 1990 року починають стрімко знижуватися. Протягом всього періоду незалежності України та побудови ринкової економіки виробництво м'яса лише зменшувалося, безпосередньо до 2006 року. З 2006 року по 2010 рік спостерігається поступове збільшення виробництва м'яса. Найбільший спад обсягів реалізації худоби та птиці на м'ясопереробні підприємства спостерігається протягом 1990–1995 років. Проблема з сировиною для переробних підприємств держава намагається вирішувати за допомогою імпорту, але стан вітчизняного тваринництва від цих заходів не покращується.

Худоба та птиця на переробку за областями України реалізується нерівномірно. Найбільший обсяг худоби та птиці за досліджуваний період реалізовано у Черкаській, Київській, Дніпропетровській областях та Автономній Республіці Крим. М'ясопереробні підприємства змушені поширювати пошуки сировини на сусідні області та нести додаткові транспортні витрати, що особливо актуально при зростанні цін на паливо.

Для визначення змін, які відбулися в м'ясопереробній галузі після вступу до СОТ, проаналізуємо виробництво продукції м'ясопереробними підприємствами України у 2008–2011 р. р. (таблиця 1).

Таблиця 1

Аналіз виробництва продукції м'ясопереробними підприємствами України у 2008–2011 р. р.

Види продукції, тис. т.	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	Темп приросту 2011 року відносно	
					2008 року	2010 року
Яловичина і телятина, свіжі (парні) чи охолоджені	112,1	79,9	74,0	53,9	-51,9	-27,2
Яловичина і телятина морожені	37,2	25,6	20,9	15,3	-58,9	-26,8
Свинина свіжа (парна) чи охолоджена	125,5	100,1	142,4	180,0	43,4	26,4
Свинина морожена	14,0	5,1	7,3	8,1	-42,1	11,0
М'ясо і субпродукти харчові свійської птиці, свіжі чи охолоджені	555,3	633,9	670,4	719,0	29,5	7,2
М'ясо і субпродукти харчові свійської птиці, морожені	75,3	80,7	84,6	79,9	6,1	-5,55
Ковбасні вироби	322,2	260,6	270,0	278,0	-13,7	3,0
Разом	1241,6	1185,9	1269,6	1334,2	7,5	5,1

За досліджуваний період спостерігається щорічне зменшення виробництва яловичини і телятини, свіжих (парних) чи охолоджених та морожених. Виробництво свинини мороженої у 2011 році, порівняно з 2010 роком, збільшилося на 26,4 %. Стійку тенденцію до збільшення має виробництво м'яса і субпродуктів харчових свійської птиці свіжих чи охолоджених. У 2011 році обсяги виробництва ковбасних виробів збільшилися порівняно з 2010 роком на 3,0 %, але це на 13,7% менше по-

рівняно з 2008 роком. Найбільший загальний обсяг виробництва продукції м'ясопереробними підприємствами спостерігається у 2011 році, переважно завдяки збільшенню виробництва м'яса і субпродуктів харчових свійської птиці та свинини.

На сучасному етапі зменшення доходів окремих категорій населення та їх купівельної спроможності призвели до зниження споживання м'ясопродуктів. Збільшення цін на м'ясопродукцію спричинене певними факторами, серед яких відокремленість між підприємствами з вирощування худоби і переробними підприємствами.

Висновки та пропозиції. Серед пріоритетних напрямків розвитку м'ясопереробної галузі ми можемо визначити заходи для виробництва продукції тваринництва з урахуванням регіональних особливостей, забезпечення регулювання з боку держави експорту та імпорту сировини для м'ясопереробних підприємств, впровадження біотехнологій.

Вважаємо, що для узгодження стосунків між м'ясопереробними підприємствами та сільськогосподарськими товаровиробниками доцільно створювати інтегровані агропромислові структури. Для їх ефективного функціонування, на нашу думку, доцільним буде будівництво біогазових установок, які дозволяють знизити собівартість продукції та одночасно вирішити екологічну та енергетичну проблему.

Список використаних джерел

1. Дем'яненко С.І. Організаційно-правові трансформації аграрних підприємств та їх вплив на розвиток галузі й сільських територій [Текст] // Формування ринкової економіки. 36. наук, праць. Організаційно-правові форми агропромислових формувань: стан, перспективи та вплив на розвиток сільських територій. – К.: КНЕУ, 2011. – Ч. 1. – с. 3–11.
2. Заремба Г.А. Стратегія стабілізації і розвитку підприємств м'ясопереробної промисловості: [монографія] / П.В. Заремба. – Донецьк: НАН України, Ін-т економіки промисловості, 2007. – 324 с.
3. Трансформація організаційно-економічних відносин до соціально-орієнтованих умов господарювання в АПК : [монографія] / [Гончаров В.М., Бондарчук А.В., Бронська О.О. та ін.]; за ред. В.М. Гончарова. – Луганськ: Янтар, 2011. – 268 с.

Annotation. In article the question of search of priority directions of development meet branches the enterprises of Ukraine is investigated, the basic problems of branch at the state and regional level are defined, security meet branches the enterprises is analyzed by raw materials, dynamics of manufacture of meat products is considered. Ways of the decision of available problems, among which introduction of biotechnologies are offered.

Key words: the meet branches animal industries, raw materials, manufacture, production, biotechnologies.

УДК 332

Білик О.С., аспірант Бердянського державного педагогічного університету, м. Бердянськ

ВИКОРИСТАННЯ ВТОРИННИХ РЕСУРСІВ ПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ – ШЛЯХ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ

В статті розглянуто основні показники утворення та поводження з відхо-

рівняно з 2008 роком. Найбільший загальний обсяг виробництва продукції м'ясопереробними підприємствами спостерігається у 2011 році, переважно завдяки збільшенню виробництва м'яса і субпродуктів харчових свійської птиці та свинини.

На сучасному етапі зменшення доходів окремих категорій населення та їх купівельної спроможності призвели до зниження споживання м'ясопродуктів. Збільшення цін на м'ясопродукцію спричинене певними факторами, серед яких відокремленість між підприємствами з вирощування худоби і переробними підприємствами.

Висновки та пропозиції. Серед пріоритетних напрямків розвитку м'ясопереробної галузі ми можемо визначити заходи для виробництва продукції тваринництва з урахуванням регіональних особливостей, забезпечення регулювання з боку держави експорту та імпорту сировини для м'ясопереробних підприємств, впровадження біотехнологій.

Вважаємо, що для узгодження стосунків між м'ясопереробними підприємствами та сільськогосподарськими товаровиробниками доцільно створювати інтегровані агропромислові структури. Для їх ефективного функціонування, на нашу думку, доцільним буде будівництво біогазових установок, які дозволяють знизити собівартість продукції та одночасно вирішити екологічну та енергетичну проблему.

Список використаних джерел

1. Дем'яненко С.І. Організаційно-правові трансформації аграрних підприємств та їх вплив на розвиток галузі й сільських територій [Текст] // Формування ринкової економіки. 36. наук, праць. Організаційно-правові форми агропромислових формувань: стан, перспективи та вплив на розвиток сільських територій. – К.: КНЕУ, 2011. – Ч. 1. – с. 3–11.
2. Заремба Г.А. Стратегія стабілізації і розвитку підприємств м'ясопереробної промисловості: [монографія] / П.В. Заремба. – Донецьк: НАН України, Ін-т економіки промисловості, 2007. – 324 с.
3. Трансформація організаційно-економічних відносин до соціально-орієнтованих умов господарювання в АПК : [монографія] / [Гончаров В.М., Бондарчук А.В., Бронська О.О. та ін.]; за ред. В.М. Гончарова. – Луганськ: Янтар, 2011. – 268 с.

Annotation. In article the question of search of priority directions of development meet branches the enterprises of Ukraine is investigated, the basic problems of branch at the state and regional level are defined, security meet branches the enterprises is analyzed by raw materials, dynamics of manufacture of meat products is considered. Ways of the decision of available problems, among which introduction of biotechnologies are offered.

Key words: the meet branches animal industries, raw materials, manufacture, production, biotechnologies.

УДК 332

Білик О.С., аспірант Бердянського державного педагогічного університету, м. Бердянськ

ВИКОРИСТАННЯ ВТОРИННИХ РЕСУРСІВ ПРОМИСЛОВИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ – ШЛЯХ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ІННОВАЦІЙ

В статті розглянуто основні показники утворення та поводження з відхо-

дами на підприємствах. Розкрито перспективи щодо подальшого використання відходів. Наведено шляхи використання вторинних ресурсів промисловими підприємствами для реалізації екологічних інновацій.

Ключові слова: відходи, основні показники утворення та поводження з відходами на підприємствах, розміщення та наявність відходів за регіонами.

Постановка проблеми. Відходи є результатом життєдіяльності людини і поділяються на відходи виробництва та відходи споживання. Згідно з думкою спеціалістів в галузі операційного менеджменту, відходами виробництва вважають невикористані залишки сировини, матеріалів та напівфабрикатів, що утворилися у ході виготовлення продукції і повністю або частково втратили свої споживчі властивості.

Основними джерелами антропогенного забруднення довкілля є промисловість, сільське господарство та комунальне господарство. Одним з головних напрямків вирішення проблеми відходів є створення екологобезпечних виробництв, на яких технологічний процес може бути організовано таким чином, що відходи промисловості не забруднюватимуть навколишнє середовище, а знову надійдуть у виробничий цикл як вторинна сировина. Тому звернення до проблеми вдосконалення технологій переробки відходів, як елементу функціонування механізму ресурсозбереження та впровадження екологічних інновацій потребує додаткового дослідження і є доволі актуальним [1].

Аналіз останніх статей та публікацій. Питання використання ресурсозберігаючих і екологічно безпечних технологій знашли відображення в наукових працях Запольського А.К., Желібо Є.П., Колотило Д.М., Салюка А.І, Петрик Л.С. Шутько А.П. Також автор використовував аналітичні матеріали Державного комітету статистики.

Невирішена проблема. Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід’ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України. Аналіз динаміки абсолютних та інтегрованих показників техногенного навантаження на навколишнє природне середовище свідчить про те, що екологічна ситуація у природному довкіллі, як життєво важливому середовищі для існування людини, залишається досить складною. А, отже, проблеми використання відходів на промислових підприємствах є невирішеною, що, в свою чергу, вповільнює процеси створення екологічної інноваційності на промислових підприємствах.

Метою статті є розгляд стану використання відходів промисловими підприємствами та впровадження для цього екологічних інновацій.

Результати дослідження. Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, що досліджується, показав, що протягом останніх десятиріч з боку держави приділялась достатня увага розробці та удосконаленню законодавчої та нормативно-правової бази, що регламентує діяльність промислових підприємств, з урахуванням екологічної безпеки, ресурсозбереження та використання промислових відходів як вторинної сировини.

До таких актів відносимо Закон України «Про відходи» [2]; Закон України «Про загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами» [3]; Постанову Верховної Ради від 05.03.98 «Про основні напрями державної політики в області охорони навколишнього природного середовища, використання природних

ресурсів та забезпечення екологічної безпеки» [4]; Постанову Кабінету Міністрів України «Про програму використання відходів виробництва і споживання на період до 2005 р.» [5].

В умовах формування ринкової економіки обґрунтована технологічна політика держави повинна бути спрямована на виготовлення необхідної продукції у найважливіших галузях народного господарства – металургії, енергетики, машинобудування, хімічної промисловості, АПК та оновлення виробництва, впровадження прогресивних наукоємних інноваційних технологій, без яких неможливі високі темпи технологічного розвитку. Однак у бажанні розширення вітчизняного виробництва і його ефективності не слід забувати про те, що Україна належить до числа країн з найвищими абсолютними обсягами утворення та накопичення відходів. Так, на підприємствах країни протягом 2010р. утворилось 419,2 млн. т небезпечних відходів, переважна частина з яких (417,5 млн. т, або 99,6%) – це відходи IV класу небезпеки, 1,1 млн. т, або 0,3% – відходи III класу небезпеки. Відходи I та II класів небезпеки склали відповідно 5,0 тис. т та 506,5 тис. т.

Основними утворювачами відходів у 2010р. були підприємства добувної та переробної промисловості (відповідно 76,9% та 18,0% утворених відходів). Утворені протягом 2010р. відходи в основному мали мінеральне походження. Обсяги мінеральних відходів становили 333,8 млн. т, або 79,6% від загальної кількості відходів. Серед інших відходів найбільшу кількість становив звичайний осад – 43,4 млн. т, або 10,4% (див. табл. 1) [6].

Таблиця 1

Основні показники утворення та поводження з відходами на підприємствах країни у 2010 році

	Відходи 1–IV класів небезпеки, тис. т	У тому числі I–III класів небезпеки	
		Тис. т.	У % до 2009 року
Утворилось	419191,7	1659,8	134,9
Утилізовано, оброблено (перероблено)	145710,7	642,4	77,8
Спалено	1058,6	16,5	104,4
У тому числі;			
використання для отримання енергії	840,3	6,2	-
спалено на суші	218,1	10,1	-
Видалено у спеціально виділені місця чи об'єкти	336952,2	306,3	91,9
Видалено у місця неорганізованого зберігання	860,9	0,4	50,0
Наявність на кінець року у спеціально відведених місцях чи об'єктах та на території підприємств	13267452,0	20587,7	98,7

Протягом року утилізовано 145,7 млн. т відходів, або 34,8% від загальної кількості утворених. Крім того, 0,8 млн. т відходів використано у вигляді палива чи іншим чином для отримання енергії. Понад 64% утилізованих відходів припадає на підприємства Дніпропетровської області, 14,3% – Кіровоградської, 11,7% – Донецької, 2,6% – Луганської, 1,5% – Полтавської, 1,1% – Запорізької, 0,9% – Київської

областей. Майже 76% утилізованих, перероблених відходів – неорганічні неметалічні відходи, серед яких основними є відходи від термічних процесів (шлак, зола, пісок та інші), відходи будівництва і зносу та відходи від гірничих робіт та розробки кар'єрів. Понад 337,8 млн. т відходів, або 80,6% від загальної кількості утворених, розміщено у місцях видалення, крім того, 0,2 млн. т видалено шляхом спалювання на суші та морі. У 2010р. 281,3 тис. т відходів передано іншим країнам для утилізації або видалення, з них 8,5 тис. т гексахлорбензолу, який відноситься до особливо небезпечних відходів I класу небезпеки (див. табл. 2) [6].

Таблиця 2

Утворення відходів в 2010 році за матеріалами

Матеріали відходів	Тис. т.	У % до підсумку
Усього	419191,7	100,0
Використані розчинники	10,0	0,0
Відходи лугів, кислот чи солей	886,6	0,2
Відпрацьовані оливи	55,6	0,0
Відпрацьовані хімічні каталізатори	1,8	0,0
Відходи хімічних препаратів	10,3	0,0
Хімічні осади чи залишки	3120,5	0,7
Осад промислових стоків	3358,6	0,8
Відходи від медичної допомоги та біологічні	2,2	0,0
Металічні відходи	6009,8	1,4
Скляні відходи	33,2	0,0
Паперові та картонні відходи	142,6	0,0
Гумові відходи	43,5	0,0
Пластикові відходи	48,0	0,0
Деревні відходи	885,2	0,2
Текстильні відходи	23,8	0,0
Відходи, що містять поліхлордифеніли	1,0	0,0
Непридатне обладнання:	66,2	0,0
непридатні транспортні засоби	34,2	0,0
відходи акумуляторів та батарей	12,9	0,0
Тваринні та рослинні відходи:	15424,2	3,7
тваринні відходи, отримані при виготовленні харчових препаратів і продуктів	258,1	0,1
тваринні екскременти, сеча та гній	3796,9	0,9
Побутові та подібні відходи	2959,3	0,7
Змішані та недиференційовані матеріали	7862,8	1,9
Залишки сортування	306,0	0,1
Звичайний осад:	43426,3	10,4
пуста порода від днопоглиблювання робіт	41774,8	10,0
Мінеральні відходи:	333758,3	79,6
відходи згоряння	25967,6	6,2
забруднений ґрунт та забруднена пуста порода від днопоглиблювання робіт	576,6	0,1
Затверділі, стабілізовані або засклянілі відходи	755,7	0,2

Станом на 1 січня 2011р. у спеціально відведених місцях чи об'єктах та на території підприємств країни накопичилось 13,3 млрд. т відходів, з них 25,7 тис. т належать до I класу небезпеки, 2,3 млн. т – до II класу, 18,3 млн. т – до III класу, 13246,9 млн. т – до IV класу небезпеки.

На території п'яти регіонів зберігається 96% відходів країни, зокрема, в Дніпропетровській (69,0%, або 9160,1 млн. т), Донецькій (19,1%, або 2537,2 млн. т). Луганській (5,0%, або 656,9 млн. т), Кіровоградській (1,8%, або 235,1 млн. т) та Запорізькій (1,1%, або 148,0 млн. т) областях (див. табл. 3) [6].

Таблиця 3

Утворення, розміщення та наявність відходів за регіонами у 2010 році

	Утворилось відходів		Розміщено відходів		Наявність відходів на 1 січня 2011 р.	
	Усього тис. т.	У тому числі I–III класу небезпеки	У спеціально відведених місцях чи об'єктах	У місцях неорганізованого складування	тис. т.	У тому числі I–III класу небезпеки
Україна	419191,7	1659,8	336952,2	860,9	13267452,0	20587,7
АР Крим	2893,2	268,5	2396,3	–	47464,7	1899,8
Вінницька	1834,6	0,7	53,5	–	25951,6	0,3
Волинська	633,0	0,7	3097,2	–	17061,5	1,5
Дніпропетровська	282128,6	259,9	185805,2	33,1	9160120,2	467,0
Донецька	56381,3	221,8	9382,4	0,4	2537181,7	6335,5
Житомирська	565,0	5,1	216,3	–	6296,6	40,3
Закарпатська	169,5	8,0	821,5	0,0	865,8	0,4
Запорізька	5537,8	41,9	5665,9	–	147964,8	8280,2
Івано–Франківська	1097,9	3,4	163,1	39,2	35556,8	55,2
Київська	2932,1	7,1	1712,7	25,2	37039,0	348,2
Кіровоградська	29058,6	6,2	7554,1	640,3	235122,2	15,1
Луганська	15717,8	23,6	15405,6	0,3	656910,6	901,6
Львівська	2485,3	2,0	9530,0	24,5	174543,8	37,5
Миколаївська	3126,9	188,8	2026,0	3,5	41147,8	115,9
Одеська	514,0	2,5	702,3	0,8	907,0	1,0
Полтавська	4436,4	215,6	3716,4	4,3	15009,9	3,5
Рівненська	649,7	3,4	251,9	0,4	8738,1	13,6
Сумська	889,6	115,4	463,3	0,0	28971,5	1884,1
Тернопільська	1054,3	12,3	48,3	–	462,3	0,1
Харківська	2643,5	153,7	1196,8	–	39253,7	127,0
Херсонська	439,1	86,1	16,2	–	221,8	20,0
Хмельницька	1243,1	1,2	272,7	88,9	32302,6	4,6
Черкаська	1526,7	7,1	253,7	0,0	4175,8	1,2
Чернівецька	141,8	0,1	206,8	–	1738,8	0,0
Чернігівська	366,6	3,5	1027,9	–	8883,2	3,6
м. Київ	608,9	14,0	321,3	–	3553,8	1,4
м. Севастополь	116,4	2,2	3,8	–	6,4	1,1

У загальній кількості накопичених на початок 2011р. відходів найбільшу питому вагу за небезпечними складниками займають відходи гірничої промисловості і розроблення кар'єрів при добуванні та збагаченні руд і мінеральної сировини (11990,0 млн. т, або 90,4% до загального обсягу), відходи, що містять метали та їх сполуки (331,5 млн. т, або 2,5%), відходи пилогазоочищувальних споруд та установок (163,2 млн. т, або 1,2%), відходи від очищення промислових та комунальних стоків (82,1 млн. т, або 0,6%).

В контексті питання що розглядається, занепокоєння викликають наступні факти.

Надзвичайно небезпечними для навколишнього середовища є відходи, що містять стійкі органічні забруднювачі, яких станом на 1 січня 2011р. було в наявності 3,4 тис. т а також непридатні і заборонені до використання пестициди і агрохімікати, які неможливо використати за прямим призначенням внаслідок втрати корисних властивостей, закінчення термінів придатності, втрати маркування або змішування (14,2 тис. т).

Протягом 2010р. підприємствам, організаціям, установам за забруднення навколишнього природного середовища і порушення природоохоронного законодавства пред'явлено екологічних платежів на загальну суму 1508,7 млн. грн., з них 52,7% (795,9 млн. грн.) – збори за викиди в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел, 31,3% (471,6 млн. грн.) – збори за розміщення відходів та 6,2% (93,7 млн. грн.) – збори за скиди забруднювальних речовин у водойми. На позови про відшкодування збитків і втрат, заподіяних в результаті порушення природоохоронного законодавства, та штрафи за адміністративні правопорушення у сфері охорони природи припадає відповідно 9,5% (143,1 млн. грн.) та 0,3% (4,4 млн. грн.) екологічних платежів. Отже, наявною є проблема утилізації відходів.

Проблема утилізації відходів виробництва викликає з кожним роком дедалі більший інтерес. З одного боку, це пов'язано з виснаженням деяких видів ресурсів, з другого – з природоохоронним аспектом, а також можливістю отримання продукції з меншими витратами. Нині існують різні технології переробки побутових відходів. Як один з варіантів переробки побутових відходів можна застосувати схем¹, яка містить в собі наступні стадії переробки;

1. очистка повітря в робочій зоні заводу;
2. підготовка робочої суміші для спалювання органічних компонентів (папір, дерева);
3. очистка води;
4. сортування відходів.

Найбільш перспективними напрямками вирішення проблеми відходів треба вважати розробку принципово нових маловідходних технологій. Практична реалізація даного напрямку пов'язана з пошуком нових джерел сировини для виробництва, нових безвідходних за своїм змістом технологічних процесів, нових видів продукції.

З метою зменшення кількості відходів потрібно використовувати ресурсозберігаючі маловідходні технології комплексного перероблення сировини [7].

Висновки та пропозиції. Використання відходів виробництва в якості вторинної сировини має важливе народногосподарське значення. Залишки сировини, матеріалів або напівфабрикатів, які утворилися під час виготовлення продукції і які повністю або частково втратили свої споживчі якості, в подальшому можуть бути використані в народному господарстві як готова продукція або як сировина після

відповідної обробки.

Використання промислових відходів у технологічних процесах сприяє матеріальному стимулюванню підприємств. Останнім часом промисловим підприємствам необхідно проводити дослідження технологічних процесів, які вони використовують у відповідності до наступних цілей: провести часткову заміну первинної сировини; зменшити собівартість продукції, яка виготовляється; розширити сировинну базу народного господарства.

Все це сприяє збереженню і раціональному використанню природних ресурсів для вибору оптимальних організаційних та технологічних рішень.

Список використаних джерел

1. Улюкаєв С. Г. Використання вторинних ресурсів промисловими підприємствами / Соціально-економічні проблеми та перспективи розвитку підприємницької діяльності: [Монографія] – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд» – 2006 —с.173–182;
2. Закон України «Про відходи» від 05.03.98р. № 187/98–ВР;
3. Закон України «Про загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами» від 14.09.2000р. № 1947–ПІ;
4. Постанову Верховної Ради від 05.03.98р. № 188/98 – ВР «Про основні напрями державної політики в області охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки»;
5. Постанову Кабінету Міністрів України «Про програму використання відходів виробництва і споживання на період до 2005 р.» від 28.06.97р.;
6. Дані державного комітету статистики України // Інтернет-ресурс: [Режим доступу] <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Колотило Д.М. Системи технологій і економічна безпека виробництва / Колотило Д.М. – К.: КІНГ,1992 –218 с.

***Annotation.** In the article the basic indicators of waste and further treatment of them on the enterprises of Ukraine. Opened prospects for further use of waste. Are ways and ways of utilization of secondary resources of the industrial enterprises for the implementation of environmental innovations.*

***Key words:** waste, the main indicators of occurrence and waste management in enterprises, accommodation and the availability of waste in the region.*

УДК 631.10: 652

Василішин С. І., аспірант Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва, м. Харків

ОБОРОТНІ ЗАСОБИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ДЖЕРЕЛА ЇХ ФОРМУВАННЯ

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню економічної сутності, джерел формування, нормування оборотних засобів підприємств з урахування специфіки сільськогосподарського виробництва.

***Ключові слова:** оборотні засоби, оборотний капітал, нормування, ефективність, оптимізація, фонди, активи.*

Постановка проблеми. Виробництво і реалізація якісної продукції та конкурентоспроможність будь-якого сільськогосподарського підприємства неможливе

відповідної обробки.

Використання промислових відходів у технологічних процесах сприяє матеріальному стимулюванню підприємств. Останнім часом промисловим підприємствам необхідно проводити дослідження технологічних процесів, які вони використовують у відповідності до наступних цілей: провести часткову заміну первинної сировини; зменшити собівартість продукції, яка виготовляється; розширити сировинну базу народного господарства.

Все це сприяє збереженню і раціональному використанню природних ресурсів для вибору оптимальних організаційних та технологічних рішень.

Список використаних джерел

1. Улюкаєв С. Г. Використання вторинних ресурсів промисловими підприємствами / Соціально-економічні проблеми та перспективи розвитку підприємницької діяльності: [Монографія] – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд» – 2006 —с.173–182;
2. Закон України «Про відходи» від 05.03.98р. № 187/98–ВР;
3. Закон України «Про загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами» від 14.09.2000р. № 1947–ПІ;
4. Постанову Верховної Ради від 05.03.98р. № 188/98 – ВР «Про основні напрями державної політики в області охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки»;
5. Постанову Кабінету Міністрів України «Про програму використання відходів виробництва і споживання на період до 2005 р.» від 28.06.97р.;
6. Дані державного комітету статистики України // Інтернет-ресурс: [Режим доступу] <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Колотило Д.М. Системи технологій і економічна безпека виробництва / Колотило Д.М. – К.: КІНГ,1992 –218 с.

***Annotation.** In the article the basic indicators of waste and further treatment of them on the enterprises of Ukraine. Opened prospects for further use of waste. Are ways and ways of utilization of secondary resources of the industrial enterprises for the implementation of environmental innovations.*

***Key words:** waste, the main indicators of occurrence and waste management in enterprises, accommodation and the availability of waste in the region.*

УДК 631.10: 652

Василішин С. І., аспірант Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва, м. Харків

ОБОРОТНІ ЗАСОБИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ДЖЕРЕЛА ЇХ ФОРМУВАННЯ

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню економічної сутності, джерел формування, нормування оборотних засобів підприємств з урахування специфіки сільськогосподарського виробництва.

***Ключові слова:** оборотні засоби, оборотний капітал, нормування, ефективність, оптимізація, фонди, активи.*

Постановка проблеми. Виробництво і реалізація якісної продукції та конкурентоспроможність будь-якого сільськогосподарського підприємства неможливе

без належного ресурсного забезпечення, однією із складових частин якого є оборотні засоби. При цьому політика формування та рівень ефективності використання оборотних засобів сприяють безперервності виробництва, зниженню собівартості продукції та підвищенню показників ліквідності, фінансової стійкості та рентабельності будь-якого сільськогосподарського підприємства. Врахування специфіки сільськогосподарського виробництва при формуванні і використанні оборотних засобів обумовлює актуальність теми, обраної для наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема джерел формування та використання оборотних засобів знаходиться у полі зору вітчизняних та зарубіжних вчених–економістів. Зокрема, даним питанням присвячені праці В. Г. Андрійчука, М. Я. Дем'яненка, А. М. Поддєрьогіна, М. В. Кужельного, М. Д. Білика, В. В. Буряковського, М. Г. Чумаченка, С. В. Калабухової та багатьох інших. Проте, в даних працях не має єдиного підходу стосовно трактування поняття «оборотні засоби», не має чітко визначеної методики оптимізації та нормування обсягу оборотних активів, не до кінця врахована специфіка політики управління оборотними засобами на підприємствах аграрного сектору економіки.

Мета статті. Метою статті є обґрунтування економічної сутності оборотних засобів сільськогосподарських підприємств, розробка теоретичних положень пошуку джерел їх формування.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових досліджень дає підстави зробити висновок про існування в науковій літературі термінів «оборотні активи», «оборотні кошти», «оборотний капітал» «оборотні засоби», які у більшості випадків обоюноються і означають одне й те ж. На нашу думку, у зв'язку із багатоплановістю категорії «оборотні засоби», її слід трактувати у трьох аспектах: бухгалтерському, фінансовому та економічному.

Бухгалтерський аспект визначення оборотних засобів визначений Положенням (Стандартом) бухгалтерського обліку 2 «Баланс», за яким «оборотні активи – це грошові кошти та їх еквіваленти, які не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації або споживання протягом операційного циклу, або протягом дванадцяти місяців з дати балансу» [1, с. 14]. Одна із найважливіших складових оборотних засобів, запаси, Положенням (Стандартом) бухгалтерського обліку 9 «Запаси» визначається, як «активи, які: утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукції виробництва; утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством» [1, с. 93].

Отже, оборотні активи – це не що інше, як бухгалтерське відображення оборотних засобів у фінансовій звітності підприємства (ф.2 «Баланс»), тому ці терміни є тотожними.

Фінансовий аспект передбачає оперування категорією «оборотні кошти». А. М. Поддєрьогін ототожнює терміни «оборотні кошти» і «оборотний капітал» і вважає, що це – «кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди й у фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку» [2, с. 189].

Також існує багато думок стосовно виокремлення дефініції «оборотний капітал», зокрема М. Д. Білик, О. В. Павловська та Н. М. Питуляк зазначають: «оборотний капітал – сукупність майнових цінностей підприємства, що обслуговує господарський процес і повністю використовується протягом одного операційного

(виробничо– комерційного) циклу» [3, с. 132].

На нашу думку, категорія «оборотний капітал» відображає власні та залучені джерела формування оборотних засобів, а термін «оборотні засоби» характеризує вартість предметів праці та коштів в обороті і розрахунках. Отже, ці терміни є тождисними і відображають активну і пасивну сторони оборотних засобів сільськогосподарського підприємства.

На підтвердження економічного аспекту визначення оборотних засобів В. В. Буряковський та В. Я. Кармазін відзначають, що «оборотні засоби – це сукупність грошових коштів, авансованих для формування і використання оборотних виробничих фондів і фондів обігу, котрі забезпечують безперервність процесу виробництва і продажу продукції» [4, с. 122].

На нашу думку, найбільш доцільним є вживання терміну «оборотні засоби», оскільки з економічної точки зору матеріальною основою виробництва є засоби виробництва, які в залежності від способу перенесення вартості на готову продукцію поділяються на основні і оборотні. Саме із цього аспекту трактування категорії «оборотні засоби» необхідно відштовхуватись при розробці заходів стосовно формування та підвищення ефективності їх використання.

Одним із дискусійних моментів є включення до оборотних засобів сільськогосподарських підприємств добрив та поточних біологічних активів. Деякі автори пропонують відносити добрива до складу основних засобів, оскільки вони поліпшують якість головного засобу виробництва – земельні ділянки. Однак, на наш⁷ думку, на перш місце слід ставити факт їх витрачання та повного перенесення своєї натурально-речової форми на заново створений продукт, тому їх справедливо можна віднести до склад⁷ оборотних засобів. Стосовно молодняка тварин, то деякі вчені [5, с. 16–21] вважають більш доцільним відносити його до незавершеного виробництва. Ми погоджуємося із думкою В. П. Бечко: «тварини на вирощуванні та відгодівлі не ідентичні незавершеному виробництву, оскільки процес відгодівлі може бути перерваним в будь-який момент і тварини можуть бути реалізованими» [6, с. 101].

Окрім розробки заходів стосовно оптимізації обсягу та структури оборотних засобів, за умов ринкової економіки важливого значення набуває нормування їх величини. Нормування оборотних засобів – це процес обґрунтування раціональної величини оборотних засобів та їх структурного співвідношення з метою забезпечення безперервності виробничого процесу. При цьому, на сільськогосподарських підприємствах необхідно враховувати специфіку складу виробничих запасів (насіння, корми, засоби захисту рослин та тварин тощо), незавершеного виробництва (сезонні часові розриви), що має забезпечити достатність предметів праці, залишків виробництва та готової продукції, а також грошових коштів на рахунках та в розрахунках з дебіторами. При цьому, методика нормування має ґрунтуватися на принципах бюджетування, яке здійснюється на основі органічної єдності економічного аналізу, економіки, операційного і фінансового менеджменту та управлінського обліку.

Джерела формування оборотних засобів традиційно поділяють на власні (статутний капітал, прибуток, цільове фінансування) та залучені (короткострокові кредити та кредиторська заборгованість). Слід наголосити на тому, що в умовах кризової ситуації в економіці України, на підприємстві спостерігається гостра недостатність власних джерел формування мінімальної потреби в оборотних засобах. Це підвищує роль та вплив державної політики стосовно короткострокового кре-

дитування сільськогосподарських підприємств.

Висновки. Отже, оборотні засоби є відображенням предметів праці (обігових фондів) та коштів у розрахунках (фондів обігу), які повністю переносять свою вартість на готову продукцію за один операційний цикл.

В умовах ринкової економіки важливого значення набуває нормування розміру оборотних засобів, яке було розповсюджено за радянських часів та втратило свого значення із реформуванням економіки, при чому, актуальним є використання інструментів бюджетування.

Найреальнішим джерелом формування оборотних засобів сільськогосподарського підприємства є короткострокове кредитування, яке прискорює оборотність оборотних засобів, забезпечує безперервність виробництва та дозволяє вести розширене відтворення діяльності. Тому, питання удосконалення кредитних відносин між банками та сільськогосподарськими товаровиробниками мають стати пріоритетними на рівні державних органів управління.

Список використаних джерел

1. В. Кузнецов. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку – Х.: Фактор, 2009. – 416 с.
2. А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін. Фінанси підприємств: Підручник. – 5-те вид., перероб. та допов. – К.: КНЕУ, 2004. – 546 с.
3. М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька. Фінансовий аналіз: навч. посів. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.
4. Буряковський В. В., Кармазін В. Я., Кламбет С. В. Фінанси підприємств: навч. пос.. – Д.: Пороги, 1998. – 122 с.
5. Демчук Л. А. Вплив розміщення оборотних засобів на фінансовий стан підприємства/ Л. А. Демчук//Економіка: проблеми теорії та практики: 36. наук.пр. – Дніпр.: ДНУ, 2000. – Вил. 59. –С. 16–21.
6. Бечко В. П. До питання щодо економічної сутності оборотних засобів/В. П. Бечко// Інноваційна економіка. – 2010. – № 4. – С. 98–102.

Annotation. Article is devoted to the theoretical basis of economic substance, the sources of formation, regulation of working capital of enterprises with regard to the specific agricultural production.

Key words: working capital, working capital, standardization, efficiency, optimization, funds, assets.

УДК 332.3:631

Горбатова Л.В., аспірантка Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ІНТЕНСИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Здійснено аналіз ефективності та інтенсивності використання земель сільськогосподарськими підприємствами Харківської області в порівнянні з підприємствами України.

Ключові слова: ефективність використання земель, інтенсивність використання земель, сільськогосподарські підприємства, земельні ресурси.

дитування сільськогосподарських підприємств.

Висновки. Отже, оборотні засоби є відображенням предметів праці (обігових фондів) та коштів у розрахунках (фондів обігу), які повністю переносять свою вартість на готову продукцію за один операційний цикл.

В умовах ринкової економіки важливого значення набуває нормування розміру оборотних засобів, яке було розповсюджено за радянських часів та втратило свого значення із реформуванням економіки, при чому, актуальним є використання інструментів бюджетування.

Найреальнішим джерелом формування оборотних засобів сільськогосподарського підприємства є короткострокове кредитування, яке прискорює оборотність оборотних засобів, забезпечує безперервність виробництва та дозволяє вести розширене відтворення діяльності. Тому, питання удосконалення кредитних відносин між банками та сільськогосподарськими товаровиробниками мають стати пріоритетними на рівні державних органів управління.

Список використаних джерел

1. В. Кузнецов. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку – Х.: Фактор, 2009. – 416 с.
2. А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін. Фінанси підприємств: Підручник. – 5-те вид., перероб. та допов. – К.: КНЕУ, 2004. – 546 с.
3. М. Д. Білик, О. В. Павловська, Н. М. Притуляк, Н. Ю. Невмержицька. Фінансовий аналіз: навч. посів. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.
4. Буряковський В. В., Кармазін В. Я., Кламбет С. В. Фінанси підприємств: навч. пос.. – Д.: Пороги, 1998. – 122 с.
5. Демчук Л. А. Вплив розміщення оборотних засобів на фінансовий стан підприємства/ Л. А. Демчук//Економіка: проблеми теорії та практики: 36. наук.пр. – Дніпр.: ДНУ, 2000. – Вил. 59. –С. 16–21.
6. Бечко В. П. До питання щодо економічної сутності оборотних засобів/В. П. Бечко// Інноваційна економіка. – 2010. – № 4. – С. 98–102.

***Annotation.** Article is devoted to the theoretical basis of economic substance, the sources of formation, regulation of working capital of enterprises with regard to the specific agricultural production.*

***Key words:** working capital, working capital, standardization, efficiency, optimization, funds, assets.*

УДК 332.3:631

Горбатова Л.В., аспірантка Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА ІНТЕНСИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Здійснено аналіз ефективності та інтенсивності використання земель сільськогосподарськими підприємствами Харківської області в порівнянні з підприємствами України.

***Ключові слова:** ефективність використання земель, інтенсивність використання земель, сільськогосподарські підприємства, земельні ресурси.*

Постановка проблеми. Дослідження проблеми ефективності використання земель сільськогосподарськими підприємствами є актуальним у зв'язку з необхідністю забезпечення сталого розвитку, формуванням якісно нового внутрішнього і зовнішнього середовища діяльності підприємств, трансформацією економіки країни до ринкових умов, сучасною хвилею економічної кризи та загостренням проблем продовольчого забезпечення населення.

Аналіз останніх досліджень. Питанням ефективності використання земель в Україні приділяють увагу багато науковців серед яких зокрема: Андрійчук В.Г., Бабміндра Д.І., Дашкевич А.Є., Добряк Д.С., Дмитрук Ю.М., Новаковський Л.Я., Юрченко А.Д., Якуба К.І. та ін. Однак ця проблема потребує подальшого дослідження й пошуку шляхів вдосконалення використання сільськогосподарських угідь.

Мета статті. Зробити аналіз ефективності та інтенсивності використання земель сільськогосподарськими підприємствами Харківської області в порівнянні з підприємствами України.

Виклад основного матеріалу досліджень. Наслідком земельної реформи в Україні мало б бути підвищення ефективності господарювання, раціональне використання земель сільськогосподарського призначення. Однак трансформаційні процеси не принесли очікуваних результатів і ефективність використання сільськогосподарських земель в Україні ще залишається на низькому рівні. Питання економічного, ефективного та раціонального використання земель, охорони земельного фонду, відтворення родючості ґрунтів стали проблемою національної безпеки держави і потребують постійної уваги органів державної влади та органів місцевого самоврядування [1, с. 31].

Термін «ефективність» є похідним від терміна «ефект». Ефект – результат того чи іншого конкретного процесу, повне або часткове досягнення тим чи іншим суб'єктом визначених технічних, економічних або соціальних цілей. Ефективність – співвідношення між результатами виробничо-господарської діяльності самостійного суб'єкта і використаними для отримання цих результатів матеріальними, трудовими і фінансовими ресурсами. Розрізняють показники ефективності: натуральні і вартісні [2, с. 849]. За В.Г. Андійчуком ефективність трактуємо як результативність певного процесу, дії, що вимірюється співвідношенням між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили [3, с. 9].

Проведемо аналіз ефективності використання земель в сільськогосподарських підприємствах України. Для цього нами обрано вартісні показники: вихід товарної продукції на 100 га сільськогосподарських угідь (тис. грн.); величина прибутку/збитку на 100 га сільськогосподарських угідь (тис. грн.), а також натуральні показники: виробництво зерна на 100 га ріллі (ц); виробництво молока на 100 га сільськогосподарських угідь (ц); виробництво м'яса (приріст ВРХ і свиней) на 100 га сільськогосподарських угідь (ц). Рівень інтенсивності використання земель сільськогосподарськими підприємствами України ми аналізували за показниками питомої ваги площі ріллі у загальній площі сільськогосподарських угідь підприємства (%) та питомої ваги посівних площ в площі ріллі (%).

Як можна побачити із розрахунків (табл. 1), найбільший темп росту як у абсолютному, так і у відносному значенні мають вартісні показники ефективності використання землі.

Таблиця 1

Ефективність та інтенсивність використання земель сільськогосподарськими підприємствами України у 2008–2010 рр.

Показники	2008	2009	2010	Відхилення 2010 р. (+, -)	
				2008	2009
Вихід товарної продукції на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.	242.1	307.8	368,4	126.3	60,6
Величина прибутку/збитку на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.	29.1	33.4	60.4	31.3	27.0
Вироблено зерна на 100 га ріллі, ц	2098.1	1791.7	1482.7	-615,4	-309.0
Вироблено молока на 100 га сільськогосподарських угідь, ц	104.7	112.7	110.6	5.9	-2.1
Вироблено м'яса (приріст ВРХ і свиней) на 100 га сільськогосподарських угідь, ц	22.2	24.7	26.3	4.1	1.6
Питома вага ріллі в площі сільськогосподарських угідь, %	93.6	94,1	94.5	0.9	0.4
Питома вага посівних площ в площі ріллі, %	74.8	73.8	70.9	-3,9	-2.9

Джерело: розрахунки автора

Так, якщо в 2008 р. у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь було отримано 242,1 тис. грн. товарної продукції, то в 2010 р. – 368,4 тис. грн. або на 126,3 тис. грн. більше. Більше ніж у 2 рази з 29,1 тис. грн. у 2008р. до 60,4 тис. грн. у 2010 р. зростала величина отриманого прибутку в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь. Зовсім інша тенденція у виробництві зерна в розрахунку на 100 га ріллі. У 2008 р. обсяг виробництва зерна дорівнював 2098,1 ц, а в 2010 р. лише 1482,7 ц, що на 615,4 ц менше. Безумовно, у даному випадку слід мати на увазі, що на ці зміни суттєво вплинули як рекордний врожай в Україні у 2008 році, так і надзвичайно несприятливі погодні умови пов'язані із посухою у 2010 році.

Що стосується двох натуральних показників пов'язаних із галуззю тваринництва, таких як: виробництва м'яса і молока, то маємо наступну ситуацію: виробництво молока у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у 2010 році більше ніж у 2008 на 5,9 ц, а м'яса на 4,1 ц. Інтенсивність використання земель залишається на одному рівні, хоча зменшилась питома вага посівних площ у загальній площі ріллі.

Таким чином ситуація виявляється неоднозначною. Зростання вартісних показників ефективності у будь-якому випадку є позитивним фактором, хоча це і пов'язано із зростанням цін на продукцію, а не збільшенням виходу валової продукції через якісні зміни в структурі виробництва. В той же час відмічається суттєве зниження виходу зернових на одиницю площі ріллі.

За тими ж показниками нами проаналізована ефективність використання земель сільськогосподарськими підприємствами Харківської області у 2008–2010 рр. В даному випадку маємо окремі відмінності у порівнянні із показниками по Україні (табл. 2.).

**Ефективність та інтенсивність використання земель
сільськогосподарськими підприємствами Харківської області у 2008–2010 рр.**

Показники	2008	2009	2010	Відхилення 2010 р. (+,-)	
				2008	2009
Вихід товарної продукції на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.	252.9	289.6	303.1	50.2	13.5
Величина прибутку/збитку на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.	18.6	10.5	48.2	29.6	37.7
Вироблено зерна на 100 га ріллі, ц	2468.1	1641.6	718.3	-1749.8	-923.3
Вироблено молока на 100 га сільськогосподарських угідь, ц	126.1	142.2	142.5	16.4	0.3
Вироблено м'яса (приріст ВРХ і свиней) на 100 га сільськогосподарських угідь, ц	15.5	16.6	19.3	3.8	2.6
Питома вага ріллі в площі сільськогосподарських угідь, %	95.0	95.3	95.4	0.4	0.2
Питома вага посівних площ в площі ріллі, %	77.2	74.8	67.9	-9.3	-6.9

Джерело: розрахунки автора

По підприємствах Харківської області також спостерігається зростання виходу товарної продукції на 100 га сільськогосподарських угідь, але темпи зростання були дещо меншими ніж по Україні. Крім того, менші і абсолютні значення цього показника. Так з 2008 р. по 2010 р. вихід товарної продукції зріс з 252,9 по 303,1 тис. грн. або на 50,2 тис. грн. У той же час дуже суттєво зросла величина прибутку на 100 га сільськогосподарських угідь: з 10,5 тис. грн. у 2009 р. до 48,2 тис. грн. у 2010 р. Також необхідно відмітити суттєве скорочення обсягів виходу зерна на 100 га ріллі з 2468,1 ц у 2008 р. до 718,3ц у 2010 р. Вихід зерна скоротився більше ніж у 3 рази. Що стосується показників тваринництва, обраних нами для аналізу ефективності використання земель, то можна відмітити їх поступове збільшення, особливо, що стосується приросту виробництва м'яса. Відносно питомої ваги ріллі у площі сільськогосподарських угідь та посівних площ у загальній площі ріллі, то перший показник майже не змінився, а другий – скоротився з 77,2 до 67,9%. Це є доволі загрозливим явищем, що свідчить про зниження інтенсивності використання земель у 2008 – 2010 рр.

Висновки. Аналіз ефективності та інтенсивності використання земель сільськогосподарськими підприємствами України за 2008–2010 рр. характеризується суттєвим скороченням обсягів виробництва зернових та зменшенням питомої ваги посівів у площі ріллі. По підприємствах Харківській області темпи скорочення виробництва зернових і зменшення питомої ваги посівів у площі ріллі перевищують середній рівень аналогічних показників по підприємствах України.

Список використаних джерел

1. Новаковський, Л.Я. Соціально-економічні проблеми сучасного землекористування / Л.Я.Новаковський, М.А.Олещенко. – 2-ге вид., допов. – К. : Урожай, 2009. – 276 с. 2. Эн-

циклопедический словарь бизнесмена: Менеджмент, маркетинг, информатика. / Под общей ред. М.И. Моддованова. К.: Техника, 1993. – 856 с. 3. Андрійчук, В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: Монографія. – Вид. 2-ге без змін. – К.:КНЕУ, 2006, – 292 с.

Annotation. *Efficiency and intensity of the land use by the agricultural enterprises of Ukraine and Kharkov area are analysed.*

Key words: *efficiency of the land use, intensity of the land use, agricultural enterprises, land resources.*

УДК 331.101.3

Гребінська С.І., аспірант Хмельницького
національного університету

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МОТИВАЦІЮ ПЕРСОНАЛУ

У статті висвітлені основні проблеми, які визначають економічний розвиток підприємств машинобудування. Обґрунтовані наслідки впливу виявлених проблем на мотивацію персоналу підприємства.

Ключові слова: *мотивація, персонал, машинобудівні підприємства, проблеми.*

Зміни, які відбуваються в промисловості, обумовлюють розвиток кризових явищ на підприємствах, зокрема у сфері управління персоналом, особливо систем трудової мотивації, оскільки зовнішні негативні фактори в першу чергу відбиваються на індивідуальному рівні, впливаючи тим самим на дію мотиваційного механізму. Світова фінансово-економічна криза внесла певні корективи у мотиваційний процес. Персонал підприємств виявився невідповідним до складних ситуацій, пов'язаних з негативними змінами в економіці, що викликало їх розгубленість, нерозуміння подальших дій та мотивів своєї діяльності. Отже, мотивація персоналу зменшилась.

Проблеми мотивації персоналу вітчизняних підприємств присвячені праці таких науковців, як: Д. Богиня, В. Гриньова, І. Грузнов, М. Дороніна, Г. Дмитренко, А. Колот, Г. Куліков, Е. Лібанова, О. Новікова, В. Онікієнко. Проблеми мотивації персоналу в кризових умовах висвітлені у працях Т. О. Жуковської, В. В. Ровенської, М. Г. Чумаченка, О. Л. Єськова [1, 3, 5]. Незважаючи на збільшення числа праць з даної проблематики, існує низка теоретичних питань, які потребують подальшого дослідження. У зв'язку з цим метою написання статті є виявлення основних проблем, які стримують економічний розвиток підприємств машинобудування та їх вплив на мотивацію персоналу.

У структурі промисловості Хмельницької області 11 % належить машинобудуванню. Сьогодні підприємства машинобудування стикаються з рядом проблем, серед яких: зменшення обсягів виробництва, зменшення кількості зайнятих у машинобудуванні, висока плинність кадрів, збитковий характер діяльності тощо. Усі проблеми, які викликають зміни в мотивації персоналу машинобудівних підприємств, були нами згруповані за їх змістом і поділені на макроекономічні, соціально-демографічні, організаційно-технологічні, професійні, управлінські та культурні (рис. 1).

циклопедический словарь бизнесмена: Менеджмент, маркетинг, информатика. / Под общей ред. М.И. Моддованова. К.: Техника, 1993. – 856 с. 3. Андрійчук, В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: Монографія. – Вид. 2-ге без змін. – К.:КНЕУ, 2006, – 292 с.

Annotation. *Efficiency and intensity of the land use by the agricultural enterprises of Ukraine and Kharkov area are analysed.*

Key words: *efficiency of the land use, intensity of the land use, agricultural enterprises, land resources.*

УДК 331.101.3

Гребінська С.І., аспірант Хмельницького
національного університету

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА МОТИВАЦІЮ ПЕРСОНАЛУ

У статті висвітлені основні проблеми, які визначають економічний розвиток підприємств машинобудування. Обґрунтовані наслідки впливу виявлених проблем на мотивацію персоналу підприємства.

Ключові слова: *мотивація, персонал, машинобудівні підприємства, проблеми.*

Зміни, які відбуваються в промисловості, обумовлюють розвиток кризових явищ на підприємствах, зокрема у сфері управління персоналом, особливо систем трудової мотивації, оскільки зовнішні негативні фактори в першу чергу відбиваються на індивідуальному рівні, впливаючи тим самим на дію мотиваційного механізму. Світова фінансово-економічна криза внесла певні корективи у мотиваційний процес. Персонал підприємств виявився невідповідним до складних ситуацій, пов'язаних з негативними змінами в економіці, що викликало їх розгубленість, нерозуміння подальших дій та мотивів своєї діяльності. Отже, мотивація персоналу зменшилась.

Проблеми мотивації персоналу вітчизняних підприємств присвячені праці таких науковців, як: Д. Богиня, В. Гриньова, І. Грузнов, М. Дороніна, Г. Дмитренко, А. Колот, Г. Куліков, Е. Лібанова, О. Новікова, В. Онікієнко. Проблеми мотивації персоналу в кризових умовах висвітлені у працях Т. О. Жуковської, В. В. Ровенської, М. Г. Чумаченка, О. Л. Єськова [1, 3, 5]. Незважаючи на збільшення числа праць з даної проблематики, існує низка теоретичних питань, які потребують подальшого дослідження. У зв'язку з цим метою написання статті є виявлення основних проблем, які стримують економічний розвиток підприємств машинобудування та їх вплив на мотивацію персоналу.

У структурі промисловості Хмельницької області 11 % належить машинобудуванню. Сьогодні підприємства машинобудування стикаються з рядом проблем, серед яких: зменшення обсягів виробництва, зменшення кількості зайнятих у машинобудуванні, висока плинність кадрів, збитковий характер діяльності тощо. Усі проблеми, які викликають зміни в мотивації персоналу машинобудівних підприємств, були нами згруповані за їх змістом і поділені на макроекономічні, соціально-демографічні, організаційно-технологічні, професійні, управлінські та культурні (рис. 1).

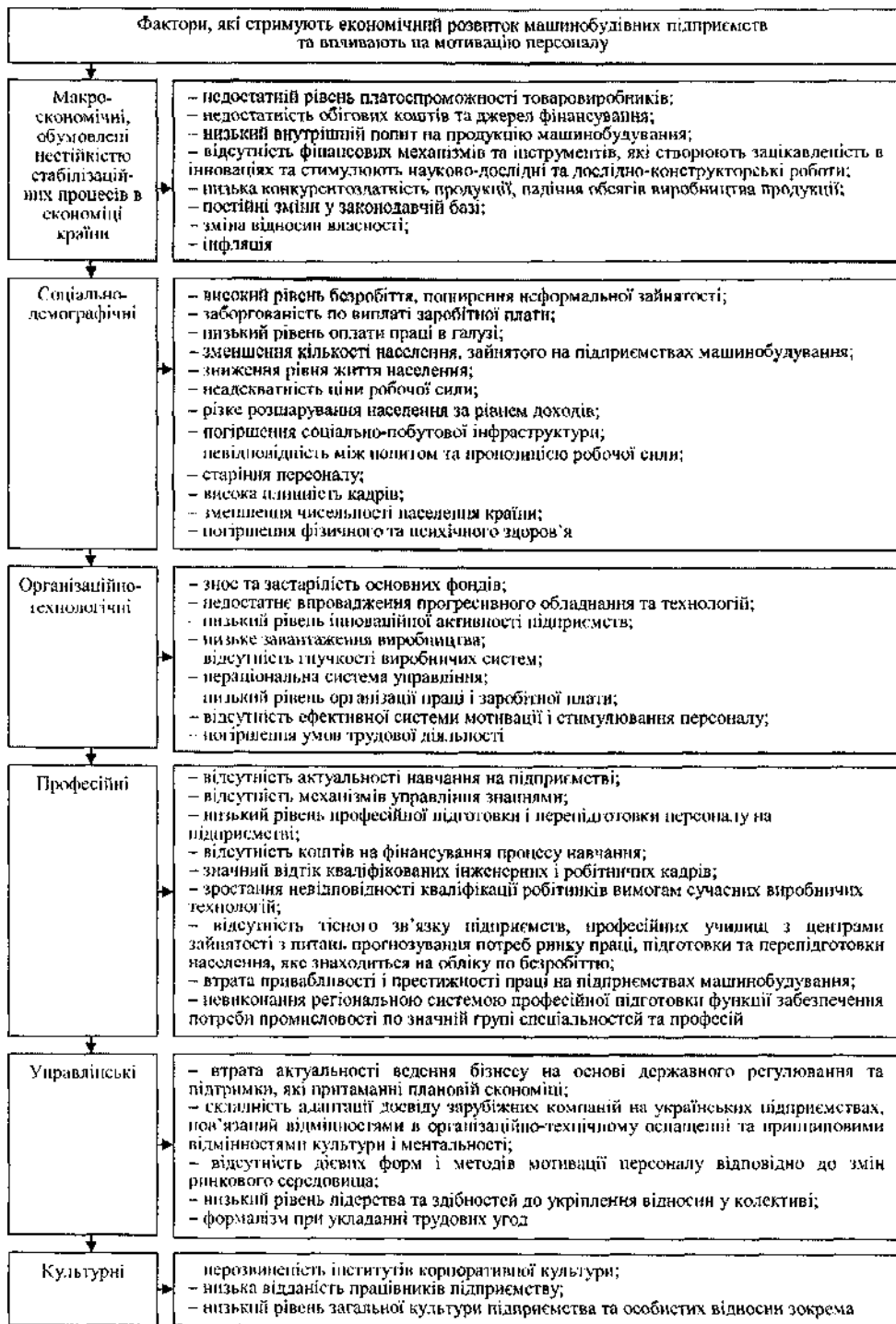

Рис. 1. Проблеми, які впливають на мотивацію персоналу підприємств

Одним з макроекономічних факторів впливу на мотивацію персоналу є зміна відносин власності. Поширення приватної власності, індивідуальної трудової діяльності викликають певні зміни в структурі мотивації, що виявляється у вільному виборі місця і форми роботи, меншій залежності від держави. Все це призводить до безробіття та прихованої зайнятості. Кожному третьому мешканцю України заробітної плати не вистачає для придбання необхідних життєвих потреб, а кожний другий працездатний мешканець України працює на умовах вторинної, третинної зайнятості, одержуючи доходи в тіньовому секторі економіки [2, с. 173]. За 2011 рік рівень безробіття в Україні становив 28%. В Україні зареєстровано 585,6 тисяч безробітних. Водночас експерти стверджують, що реальне безробіття – значно вище [4]. Для багатьох працюючих в галузі машинобудування трудова діяльність перестала бути повноцінним джерелом задоволення основних життєвих потреб.

Чисельність населення, зайнятого у машинобудуванні, в останні роки має стійку тенденцію до зменшення. Це пов'язано із зменшенням обсягів виробництва, низьким рівнем заробітної плати, незадовільними умовами праці, зниженням престижності праці, поширенням неформальної зайнятості.

Криза 2008–2010 років істотно знизила індекси промисловості Хмельницької області. За підсумками 2011 р. приріст у промисловості області становив 8,4 %. За цим показником Хмельниччина залишила за собою 10 місце серед регіонів держави.

Слід відмітити також значну диференціацію населення за рівнем доходів. Середня номінальна заробітна плата штатних працівників в Хмельницькій області у грудні 2011 р. становила 2390 грн., що в 2,4 рази вище встановленого прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати (1004 грн.), проте на 21,7% нижче, ніж в середньому по Україні. Розмір реальної заробітної плати порівняно з листопадом 2011 р. збільшився на 9,5%, відносно грудня 2010 р. – на 6,6%. Станом на 1 січня 2012 р. заборгованість із виплати заробітної плати становила 17,2 млн. грн. Основна частка боргу із заробітної плати (69,0%) припадала на підприємства промисловості [4].

Як свідчить аналіз соціально-демографічних показників, протягом останніх 20 років чисельність населення Хмельницької області зменшується. Зменшення чисельності населення відбувається у зв'язку із зменшенням народжуваності. Так, рівень народжуваності в цілому по області становив 11 народжених на 1000 жителів. Рівень смертності зменшився з 15,6 померлих на 1000 наявного населення в січні-листопаді 2010 р. до 15,2 у січні-листопаді 2011 р. На основі цих даних можна припустити, що в близькій та середньостроковій перспективі демографічна ситуація в області істотно не змінюватиметься. Незадовільне матеріальне становище українських сімей, житлова криза, недосконалість соціальної політики не стимулюють до народження дітей, що також призводить до зниження трудової мотивації.

Професійно-технічна освіта в Хмельницькій області пройшла серйозну трансформацію. Відбулося скорочення кількості профтехучилищ, а також кількості учнів, що в них навчаються, суттєво змінилась структура підготовки спеціалістів. Скорочення кількості працівників на машинобудівних підприємствах області призвело до закриття чи перепрофілювання училищ, що працювали при великих заводах, відтак із старінням робітників та їх виходом на пенсію помітно не вистачає підготовлених для роботи на виробництвах випускників профтехосвіти.

Отже, перелічені проблеми не тільки впливають на розвиток машинобудівних підприємств, але й визначають характер мотиваційного процесу. Нестабільність ринкового середовища негативно впливає, перш за все, на внутрішньоособистісні

особливості людини, формує відчуття незахищеності, демотивованості, страху втрати роботи як джерела доходу, загрози скорочення. Це в свою чергу знижує привабливість праці та посилює вимушену мотивацію. Сукупність професійних проблем, пов'язаних із складною кадровою ситуацією, нестачею спеціалістів необхідної кваліфікації, старінням персоналу, не тільки погіршують мотивацію, а й призводять до трудових конфліктів, що може викликати стихійне формування нової моделі поведінки у мікросередовищі. В таких умовах загальний настрій людини характеризується як песимістичний, частіше виникають депресивні стани. Тому особливо в таких ситуаціях необхідна мотиваційна підтримка персоналу з боку керівництва.

Список використаних джерел

1. Жуковська Т. О. Фактори і причини кризи мотивування продуктивності праці персоналу українських машинобудівних підприємств / Т. О. Жуковська // Економічний простір. – 2010. – №34. – С. 166–177.
2. Пиц В. І. Реалії розвитку ринкових відносин у сфері оплата праці в Україні // Збірник наук. –техн. праць Національного лісотехнічного університету України / В. І. Пиц. – Львів, 2007.–Вин. 17.5.–С. 171–175.
3. Ровенська В. В. Мотивація персоналу в період економічної кризи / В. В. Ровенська // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 1. – С. 88–90.
4. Сайт Головного управління статистики в Хмельницькій області: Експрес–випуск від 26.01.2012. №19 // Режим доступу: www.km.ukrstat.gov.ua
5. Чумаченко Н. Г. Проблемы трудовой мотивации работников // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії : зб. наук. пр. / Н. Г. Чумаченко, А. Л. Еськов. – Краматорськ, 2008 . – №2 02). – С. 285–289.

Annotation. In the articles certain basic problems which determine economic development of enterprises of engineer. Grounded consequences of influence of found out problems on motivation of personnel of enterprise.

Key words: motivation, personnel, machine–building enterprises, problems.

УДК 631:339.1

**Куріпченко І.О., аспірантка Луганського
національного аграрного університету**

СТРАТЕГІЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ДИВЕРСИФІКАЦІЮ РИНКІВ ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ

У статті наведено результати дослідження на прикладі типового аграрного підприємства Луганської області щодо залучення інвестицій на зміну обладнання для зернового току з метою наблизити якість зерна і соняшника до стандартів Світової організації торгівлі. Мета дослідження полягає у обґрунтуванні результатів зміни внутрішнього ринку збуту продукції на зовнішній при застосуванні важливої інноваційно-інвестиційної стратегії аграрних підприємств.

Ключові слова: інновації, інвестиції, ефективність, ринки збуту, стратегія розвитку, проект.

Постановка проблеми. Підвищення ефективності сільського господарства є однією з найважливіших задач національної економіки України. Перехід економіки до ринку передбачає необхідність докорінної перебудови економічних відносин в

особливості людини, формує відчуття незахищеності, демотивованості, страху втрати роботи як джерела доходу, загрози скорочення. Це в свою чергу знижує привабливість праці та посилює вимушену мотивацію. Сукупність професійних проблем, пов'язаних із складною кадровою ситуацією, нестачею спеціалістів необхідної кваліфікації, старінням персоналу, не тільки погіршують мотивацію, а й призводять до трудових конфліктів, що може викликати стихійне формування нової моделі поведінки у мікросередовищі. В таких умовах загальний настрій людини характеризується як песимістичний, частіше виникають депресивні стани. Тому особливо в таких ситуаціях необхідна мотиваційна підтримка персоналу з боку керівництва.

Список використаних джерел

1. Жуковська Т. О. Фактори і причини кризи мотивування продуктивності праці персоналу українських машинобудівних підприємств / Т. О. Жуковська // Економічний простір. – 2010. – №34. – С. 166–177.
2. Пиц В. І. Реалії розвитку ринкових відносин у сфері оплата праці в Україні // Збірник наук. –техн. праць Національного лісотехнічного університету України / В. І. Пиц. – Львів, 2007.–Вин. 17.5.–С. 171–175.
3. Ровенська В. В. Мотивація персоналу в період економічної кризи / В. В. Ровенська // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 1. – С. 88–90.
4. Сайт Головного управління статистики в Хмельницькій області: Експрес–випуск від 26.01.2012. №19 // Режим доступу: www.km.ukrstat.gov.ua
5. Чумаченко Н. Г. Проблемы трудовой мотивации работников // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії : зб. наук. пр. / Н. Г. Чумаченко, А. Л. Еськов. – Краматорськ, 2008 . – №2 02). – С. 285–289.

Annotation. In the articles certain basic problems which determine economic development of enterprises of engineer. Grounded consequences of influence of found out problems on motivation of personnel of enterprise.

Key words: motivation, personnel, machine–building enterprises, problems.

УДК 631:339.1

**Куріпченко І.О., аспірантка Луганського
національного аграрного університету**

СТРАТЕГІЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА ДИВЕРСИФІКАЦІЮ РИНКІВ ЗБУТУ ПРОДУКЦІЇ

У статті наведено результати дослідження на прикладі типового аграрного підприємства Луганської області щодо залучення інвестицій на зміну обладнання для зернового току з метою наблизити якість зерна і соняшника до стандартів Світової організації торгівлі. Мета дослідження полягає у обґрунтуванні результатів зміни внутрішнього ринку збуту продукції на зовнішній при застосуванні важливої інноваційно-інвестиційної стратегії аграрних підприємств.

Ключові слова: інновації, інвестиції, ефективність, ринки збуту, стратегія розвитку, проект.

Постановка проблеми. Підвищення ефективності сільського господарства є однією з найважливіших задач національної економіки України. Перехід економіки до ринку передбачає необхідність докорінної перебудови економічних відносин в

аграрному секторі. Сутність її полягає в наданні сільським жителям можливості бути самостійними і творчими в своїй праці, ставати підприємцями і власниками, самім вирішувати, яку продукцію виробляти і де її реалізовувати. Результати фінансово-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств свідчать про значний недобір прибутку з-за відсутності скоординованої політики аграрних підприємств як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках аграрної продукції. Проблема ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств в сучасних умовах господарювання полягає у тому, що аграріям «дозволяють» виростити урожай, а от, коли настає період реалізації вирощеного у велику гру за гроші селян вступає досить потужна група трейдерів, в першу чергу на ринку рослинницької продукції, а саме на ринках зерна і соняшника.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми підвищення ефективності функціонування аграрних підприємств на ринку рослинницької продукції присвятили багато публікацій вітчизняні науковці: Дергач І.В., Кушнір І.В., Олійник О.В., Ткаченко В.Г., Наумов Ю.Ф.

Об'єм виробництва сільськогосподарської продукції є одним з основних показників, що характеризують діяльність сільськогосподарських підприємств. Від його величини залежить об'єм реалізації продукції, а значить, і міра задоволення потреби населеній в продуктах харчування, а промисловості – в сировині. Від об'єму⁷ виробництва продукції залежать також рівень її собівартості, сума прибутку, рівень рентабельності, фінансове положення підприємства, платоспроможність господарства і його конкурентна позиція на внутрішньому і зовнішньому ринках аграрної продукції.

Задача по збільшенню виробництва продукції повинна вирішуватися головним чином за рахунок росту врожайності на основі підвищення рівня матеріально-технічного постачання, збільшення постачання мінеральних добрив, захисту рослин від хвороб, шкідників і бур'янів, прискорення впровадження у виробництво високотової сортів і гібридів сільськогосподарських культур, застосування мір матеріального стимулювання сільськогосподарських працівників, подальшого розвитку наукових досліджень в сільському господарстві. Особлива увага при цьому повинна приділятися науково-обґрунтованим сівозмінам і удосконаленню структури посівних площ, підвищенню ефективності використання добрив і інших ресурсів. Ці заходи дозволять постійно збільшувати виробництво і якість продукції, підвищувати ефективність вирощування сільськогосподарських культур.

Максимальне виробництво продукції з одиниці земельної площі, при мінімальних витратах праці і коштів – головний критерій ефективності сільськогосподарського виробництва. Це дійсно так, бо в наш час дуже важливо сільськогосподарське виробництво розміщати з таким розрахунком, щоб максимальна якість кожного виду продукції досягалася мінімальними витратами. Це дозволяє аграрним товаровиробникам забезпечувати міцну конкурентну позицію на ринку аграрної продукції.

Одним з напрямків підвищення ефективності аграрного виробництва слід рахувати самостійний вихід аграрних підприємств на зовнішній ринок продукції рослинництва.

Формулювання мети статті. Мета нашого дослідження полягає у обґрунтуванні результатів зміни внутрішнього ринку збуту продукції на зовнішній при застосуванні зваженої інноваційно-інвестиційної стратегії аграрних підприємств.

Основний матеріал дослідження. На прикладі типового аграрного підпри-

ємства «Степове» Слов'яносербського району Луганської області ми зробили розрахунки щодо залучення інвестицій на зміну обладнання для зернового току⁷ з метою наблизити якість зерна і соняшника до стандартів Світової організації торгівлі.

Інвестиції означають, як правило, великі початкові капіталовкладення, що впливають на прибутковість підприємства. Тому ці капіталовкладення повинні розглядатися з точки зору витрат і прибутку. Перший важливий крок у вирішенні питанім, чи варто приймати проект, – це підрахунок початкових витрат. У випадку, коли відомо, скільки грошових коштів потрібно для реалізації проекту, їх можна порівняти з майбутніми прибутками, і на цій основі прийняти рішення про доцільність інвестиції. Підприємство планує купити нове обладнання вартістю 350 000 грн. При цьому воно продає старе за 127 000 грн. Старе обладнання було придбане 2 роки тому за 180 000 грн. При купівлі нового обладнання необхідно додатково заплатити 250 грн. за доставку та 1280 грн. за монтаж (табл. 1). Визначити вартість проекту, якщо ставка оподаткування прибутку – 21 %, норма амортизаційних відрахувань – 25 % річних.

Сума початкових витрат становить 378200 грн.; вартість нового обладнанням – 350 000 грн.; пакування та перевезенім – 250 грн.; монтаж – 1280 грн.

Віднявши суму початкового доходу (127 000 грн.) від суми початкових витрат отримаємо початкову вартість інвестицій підприємства у реалізацію проекту – 251200 грн.

Таблиця 1

Визначення початкової вартості придбання нового обладнання

Початкові витрати	Сума	Початковий дохід	Сума
Ціна нового обладнання	350 000	Дохід від продажу старого обладнання	127 000
Додаткові витрати:			
– пакування та перевезення	250		
– монтаж	26670		
Податок з продажу старого обладнання	11 100		
Усього початкових витрат	378200	Усього початкового доходу	127 000
		Початкова вартість проекту	251200

Велике значення має економічне обґрунтувати інвестиційного проекту, пов'язаного з новими капітальними вкладеннями. У практиці планування капітальних вкладень існують певні показники, які дають можливість приймати рішення щодо інвестиції. Найголовнішими з них є: період окупності інвестицій; середня ставка доходу; чиста теперішня вартість; індекс рентабельності (прибутковості); внутрішня ставка доходу.

Період окупності інвестицій – це кількість років, потрібних для покриття всіх витрат на інвестиційний проект. Якщо період окупності прийнятний для підприємства, проект буде схвалено. При порівнянні двох або більше проектів, перевага надається проектам з коротшим періодом окупності.

Провести диверсифікацію ринків збуту продукції рослинництва з внутрішнього ринку на зовнішній можливо при створенні крупнолотових партій зерна чи насіння соняшника завдяки кооперування аграрних товаровиробників. У нашому випадку при зміні цін на зерно озимої пшениці та соняшника з внутрішніх на зов-

нішні та з урахуванням додаткових витрат на збут, інвестиційний проект має строк окупності два з половиною роки. Однак слід зауважити на наявність певного ризику при запропонованому інвестиційному проекті. При оцінці доцільності інвестицій необхідно врахувати певні ризики. Очікувані грошові доходи можуть несподівано зрости або зменшитися. Цьому можуть сприяти такі фактори: зменшення або збільшення ставок, під які інвестуються майбутні грошові потоки; підвищення собівартості товарів, продукції; втрата позицій на ринку.

Висновки та пропозиції. Головною метою діяльності аграрних підприємства є отримання прибутку шляхом виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки, реалізації та здійснення інших видів діяльності.

Забезпечення високих темпів зростання ефективності сільськогосподарського виробництва пов'язане з необхідністю самостійного виходу аграрних товаровиробників на зовнішні ринки продукції рослинництва. Для цього необхідні: кардинальне вдосконалення організаційних форм господарювання за рахунок кооперування у сфері маркетингу; підвищення культури землеробства; ефективніше використання землі, виробничих засобів, матеріальних, трудових і фінансових ресурсів; зростання продуктивності і поліпшення якості праці, економне і бережливе використання всіх ресурсів.

Список використаних джерел

1. Дергач І. В. Економічна сутність та шляхи розвитку інтенсифікації аграрного виробництва. // Економіка АПК, 2005. – № 6.
2. Кушнір І. В. Економічна оцінка інтенсифікації виробництва продукції рослинництва в Україні. // Економіка АПК, 2005. – № 5.
3. Олійник О. В. Методичні підходи визначення беззбиткового виробництва сільськогосподарської продукції. / О. В. Олійник. Г. О. Олійник.// Економіка АПК : журнал. – 2008. №2. –с. 61–68.
4. Ткаченко В. Г., Наумов Ю. Ф. Эффективность хозяйствования в пореформенный период в сельском хозяйстве Луганской области. // Экономика АПК, 2003. – № 7.
5. Олійник О. В. Методичні підходи визначення беззбиткового виробництва сільськогосподарської продукції. / О. В. Олійник. Г. О. Олійник.// Економіка АПК : журнал. – 2008. № 2. –с. 61–68.

Annotation. *The article is about the results of study of a typical agricultural enterprise in Lugansk region to attract investments to replace equipment for the grain machinery complex in order to bring quality of grains and sunflower seeds to the standards of the World Trade Organization. The aim of the research is to substantiate the results from changing the internal sales market for products into external one when using efficient innovative investment strategies of agricultural enterprises*

Key words: *innovation, investments, efficiency, sales markets, strategy development, project.*

ОЦЕНКА ВКЛАДА ФИНАНСОВО–КРЕДИТНОЙ ПОДДЕРЖКИ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В ПОЛУЧЕНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО ЭФФЕКТА

У статті розглянуто роль фінансово–кредитної підтримки малого підприємництва в досягненні загального економічного ефекту від їх діяльності. Проаналізовано вплив підтримки на показники реалізованої продукції та надходжень до бюджетів від суб'єктів малого підприємництва. Визначено основні проблеми в даній сфері та запропоновано рекомендації щодо їх усунення.

Ключові слова: фінансово–кредитна підтримка, мале підприємництво, регіональні програмні, ефект.

Малое предпринимательство является важным сектором экономики любой страны, обеспечивая высокую занятость населения и значительную долю ВВП. Однако в Украине до сих пор данный сектор играет несущественную роль, составив всего 11% ВВП в 2010 году. Поэтому актуальными становятся вопросы возможного стимулирования использования экономического потенциала малого предпринимательства в Украине.

Вопросами изучения эффективности деятельности поддержки малого предпринимательства в Украине занимались следующие ученые: Бережницкая У., Колесник Г. М. и др. Однако недостаточную изученность получило освещение вопросов влияние мероприятий по финансово–кредитной поддержке малого предпринимательства на его экономическую эффективность на макроуровне.

Целью статьи является определение степени влияния государственной финансово–кредитной поддержки на повышение экономического потенциала малого предпринимательства на макроуровне.

В развитых странах доля малого предпринимательства в ВВП составляет 50–60%, а ежегодные бюджетные расходы на поддержку 0,6% (США) – 0,1%. Однако в Украине среднегодовые расходы государственного бюджета на поддержку малого предпринимательства составляют 0,015%, что значительно ограничивает ее результативность. При этом, субъекты малого предпринимательства обеспечивают около 20% поступлений в бюджеты, посредством чего, такие малые объемы поддержки являются по крайней мере необоснованными.

На протяжении исследуемого периода, сохранение практически неизменного количества малых предприятий сопровождается уменьшением их доли в общих объемах реализации продукции: с 18,8% от общего объема реализации соответствующего вида деятельности в 2006 г. до 14,2 в 2010 г. [1], а учитывая долю «теневой» экономики в Украине можно говорить о неэффективном использовании экономического потенциала малого предпринимательства.

Одним из условий предоставления финансово–кредитной поддержки малого предпринимательства является увеличение налоговых поступлений в бюджет и создание новых рабочих мест, а также стимулирование развития данного сектора. Поскольку финансово–кредитная поддержка осуществляется в виде прямой по-

моши, то социально–экономический эффект от данной помощи будет проявляться довольно быстро. При этом можно определить критерии эффективности данного вида поддержки – оценка экономического эффекта (ВВП, ВРП, налоговые поступления в бюджеты).

Анализируя влияние региональных программ поддержки малого предпринимательства на объем реализованной продукции малыми предприятиями можно сделать вывод, что не наблюдается никакой взаимосвязи (рис. 1.) – приросты средних объемов поддержки, рассчитанных на 1 малое предприятие, не коррелируют с приростами объемов реализуемой малыми предприятиями продукции на макроуровне (коэффициент неопределенности 0,93). В данном направлении существенной проблемой является недостаточность ресурсного обеспечения региональных программ поддержки малого предпринимательства (а фактические объемы выделенных средств значительно меньше, чем запланированы в соответствующих местных бюджетах).

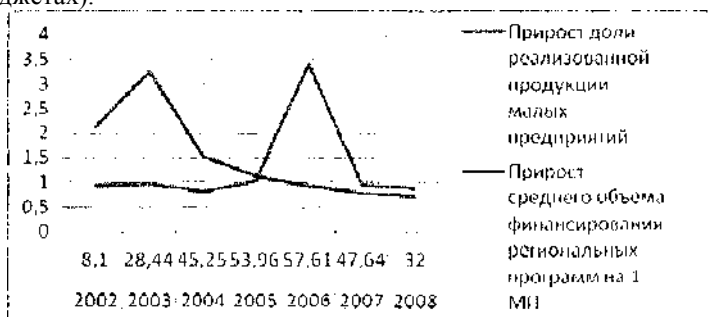

Рис. 1. Динамика прироста финансирования региональных программ поддержки малого предпринимательства и доли реализуемой ими продукции Источник; составлено автором по материалам [1]

Анализируя влияние региональной поддержки малого предпринимательства (рис. 2.) на увеличение поступлений в местные бюджеты, можно сделать вывод, что поддержка предпринимательства не влияет на увеличения поступлений в бюджеты от субъектов малого предпринимательства (коэффициент неопределенности 0,99). Данный фактор можно объяснить тем, что в Украине весьма значительны объемы «теневой» экономики (около 40% ВВП, при норме 10–15%), а также поддержка субъектов малого предпринимательства часто осуществляется по теневым и коррупционным схемам, не обеспечивающих соответствующей «отдачи».

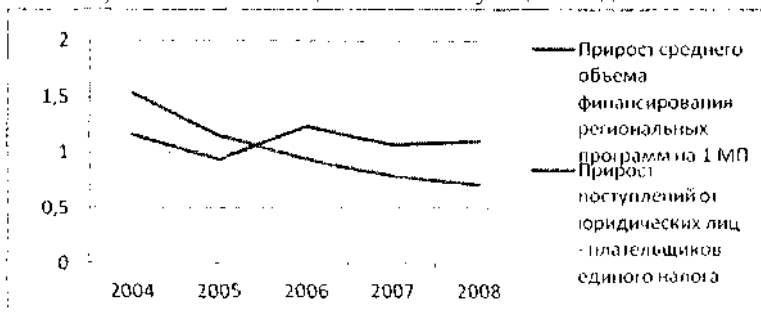

Рис. 2. Динамика прироста финансирования региональных программ под-

держки малого предпринимательства и поступлений от их деятельности

Источник: составлено автором по материалам [1,2]

Приросты объемов финансирования региональных программ также не способствуют росту количества субъектов малого предпринимательства.

Среди проблем, влияющих на результативность финансово-кредитной поддержки предпринимательства в стимулировании экономического потенциала данного сектора можно выделить следующие:

1. Отсутствие закрепления в бюджетах фиксированных сумм, предназначенных для поддержки малого предпринимательства, что обуславливает финансирование программ по остаточному принципу.

2. Получила широкое распространение практика распределения бюджетных средств через коррупционные схемы, что значительно снижает эффективность таких мероприятий.

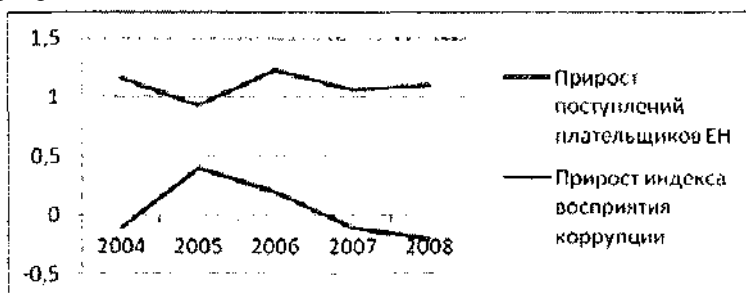

Рис. 3. Динамика прироста поступлений в бюджеты от субъектов, использующих упрощенную систему налогообложения, и индекса восприятия коррупции в Украине

Источник: составлено автором по материалам [2,3]

3. Несовершенство законодательства в сфере поддержки малого предпринимательства. В данный момент на законодательном уровне даже не определены условия конкурсного отбора для субъектов малого предпринимательства, претендующих на финансово-кредитную поддержку.

4. На региональном уровне поддержка предпринимательства осуществляется не путем определения ее потребности, а сохраняется практика «выравнивания» развития регионов под средний показатель, что не может способствовать эффективности и результативности поддержки.

Исходя из проведенного анализа, можно сделать вывод, что финансово-кредитная поддержка малого предпринимательства никак не влияет на повышение эффективности использования экономического потенциала данного сектора. Ввиду малых объемов средств, выделяемых в бюджетах на мероприятия по финансово-кредитной поддержке, ее получают только «отобранные» предприятия, экономический эффект от поддержки которых является весьма сомнительным и не влияет на совокупную результативность деятельности данного сектора, что ставит вопрос о целесообразности такого вида поддержки малого предпринимательства.

На основе данной работы можно сформулировать предложения, способствующие увеличению позитивного влияния государственной финансово-кредитной поддержки на стимулирование экономического потенциала малого предпринимательства:

1. Утвердить на законодательном уровне фиксированное значение объемов бюджетных средств, направляемых на поддержку предпринимательства.
2. Внедрять более эффективные методы стимулирования развития малого предпринимательства, например, путем создания Гарантийных фондов, способствующих более эффективному расходованию бюджетных средств.
3. Создание благоприятных условий для развития субъектов предпринимательства, способствующих выходу последних из «тени».
4. Создание действенной системы контроля за эффективностью использования бюджетных средств.

Список использованных источников

1. Основні показники розвитку малих підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні. Національна доповідь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua>.
3. Transparency International [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.transparencv.org/>

Annotation. The article examines the role of financially–credit support of small business in achievement of the general economic effect from their activity. The influence of support on the performance of sales and revenues to the budgets of small businesses is analyzed. The basic problems in the given sphere are defined and recommendations about their elimination are offered.

Key words: financial support, small business, regional program, effect.

УДК 338:658.589:242

Попель С. А., аспірант Хмельницького національного університету

ОСВІТНЯ КОМПОНЕНТА У ФОРМУВАННІ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті висвітлені основні проблеми професійно-технічної освіти працівників промислових підприємств. Проаналізовано обсяги виконаних наукових та науково-технічних робіт в Україні за останнє десятиліття.

Ключові слова: персонал, професійно-технічна освіта, інноваційний потенціал.

У сучасних умовах глобальної світової економіки лише ті підприємства, які займаються розвитком свого інноваційного потенціалу і вміють ефективно використовувати його, можуть добитися успіху, як на внутрішньому так і закордонних ринках. Формування інноваційного потенціалу в сучасній науці розглядають з точок зору багатьох підходів серед яких найвідомішими є наступні: ресурсний підхід, факторний підхід і системний підхід.

Дослідженням питання інноваційного потенціалу займалася велика кількість науковців серед яких слід відзначити таких, як: В. Александрова, М. Алле, О. Амоша, Ю. Бажал, Л. Байбакова, Є. Бельтюков, В. Бридун, Л. Водачек, О. Водачкова, А. Гальчинський, В. Гейць, Н. Гончарова, В. Гусев, І. Грузнов, С. Кіреєв, Г.

1. Утвердить на законодательном уровне фиксированное значение объемов бюджетных средств, направляемых на поддержку предпринимательства.
2. Внедрять более эффективные методы стимулирования развития малого предпринимательства, например, путем создания Гарантийных фондов, способствующих более эффективному расходованию бюджетных средств.
3. Создание благоприятных условий для развития субъектов предпринимательства, способствующих выходу последних из «тени».
4. Создание действенной системы контроля за эффективностью использования бюджетных средств.

Список использованных источников

1. Основні показники розвитку малих підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні. Національна доповідь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua>.
3. Transparency International [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.transparencv.org/>

Annotation. The article examines the role of financially–credit support of small business in achievement of the general economic effect from their activity. The influence of support on the performance of sales and revenues to the budgets of small businesses is analyzed. The basic problems in the given sphere are defined and recommendations about their elimination are offered.

Key words: financial support, small business, regional program, effect.

УДК 338:658.589:242

Попель С. А., аспірант Хмельницького національного університету

ОСВІТНЯ КОМПОНЕНТА У ФОРМУВАННІ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті висвітлені основні проблеми професійно-технічної освіти працівників промислових підприємств. Проаналізовано обсяги виконаних наукових та науково-технічних робіт в Україні за останнє десятиліття.

Ключові слова: персонал, професійно-технічна освіта, інноваційний потенціал.

У сучасних умовах глобальної світової економіки лише ті підприємства, які займаються розвитком свого інноваційного потенціалу і вміють ефективно використовувати його, можуть добитися успіху, як на внутрішньому так і закордонних ринках. Формування інноваційного потенціалу в сучасній науці розглядають з точок зору багатьох підходів серед яких найвідомішими є наступні: ресурсний підхід, факторний підхід і системний підхід.

Дослідженням питання інноваційного потенціалу займалася велика кількість науковців серед яких слід відзначити таких, як: В. Александрова, М. Алле, О. Амоша, Ю. Бажал, Л. Байбакова, Є. Бельтюков, В. Бридун, Л. Водачек, О. Водачкова, А. Гальчинський, В. Гейць, Н. Гончарова, В. Гусев, І. Грузнов, С. Кіреєв, Г.

Козаченко, Н. Краснокутська, М. Краюхін, О. Кузьмша, В. Онищенко, В. Семиноженко, С. Ягудіна.

Серед сучасних підходів до формування інноваційного потенціалу найбільш нерозвиненим є системний підхід, оскільки він розглядає інноваційний потенціал як цілісну множину елементів у сукупності відносин і взаємозв'язків.

Використання системного підходу до формування інноваційного потенціалу передбачає взаємодію багатьох елементів, але нам хотілося б звернути увагу на персонал, оскільки саме взаємодія персоналу із всіма іншими елементами є визначальною у системі формування інноваційного потенціалу.

В першу чергу підприємствам, які займаються інноваційною діяльністю слід звернути увагу на підготовку висококваліфікованого персоналу, оскільки загальновідомим є факт, що на даний час технології розвиваються значно швидше ніж персонал. Тому підготовка працівників має бути направлена на скорочення розриву у розвитку персоналу і технологій. Скорочення розриву можна досягнути шляхом професійного навчання персоналу.

Професійна підготовка персоналу залежить від рівня системи професійно-технічного навчання. Саме заклади професійно-технічної освіти повинні готувати фахівців для вітчизняних підприємств. Нажаль на сьогоднішній день заклади технічної освіти характеризуються відсутністю належного державного фінансування, застарілою матеріально-технічною базою. В умовах, що склалися заклади професійно-технічної освіти не можуть ефективно виконувати завдання якісної підготовки фахівців. Проаналізуємо ситуацію, яка склалася на сьогоднішній день у сфері професійно-технічної освіти за допомогою таблиці 1.

Таблиця 1

Професійно-технічні навчальні заклади України

Рік	Кількість закладів	Кількість учнів, тис.	Прийнято учнів, тис.	Підготовлено (випущено) кваліфікованих робітників, тис.
2000	970	524,6	307,3	266,8
2001	965	512,3	309,1	278,8
2002	962	501,9	311,0	282,4
2003	953	493,1	311,2	275,6
2004	1011	507,3	327,6	283,4
2005	1023	496,6	314,2	286,6
2006	1021	473,8	303,7	289,3
2007	1022	454,4	299,2	285,1
2008	1018	443,6	288,1	269,6
2009	975	424,3	249,9	239,4
2010	976	433,5	282,9	247,4

Як бачимо з таблиці в останні роки значно скоротилася кількість професійно-технічних закладів і відповідно зменшилась кількість підготовлених кваліфікованих робітників, що свідчить про негативну тенденцію.

В ситуації, що сталася заклади професійно-технічної освіти не можуть забезпечити вітчизняні підприємства необхідною кількістю високого рівня професійних працівників. Саме від професійного рівня персоналу залежить обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт, що впливає на інноваційний потенціал краї-

ни. Проаналізуємо обсяг наукових та науково-технічних робіт виконаних працівниками вітчизняних підприємств з 2000 рік по 2010 рік. (Таблиця 2.).

Таблиця 2

Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт за 2000–2010 роки [2]

Роки	Всього, у фактичних цінах, млн. грн.	У тому числі, млн. дол.				Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП
		Фундаментальні дослідження	Прикладні дослідження	Розробки	Науково-технічні послуги	
2000	1978,4	266,6	436,7	1106,3	168,8	1,16
2001	2275,0	353,3	304,9	1317,2	299,6	1,11
2002	2496,8	424,9	343,6	1386,6	341,7	1,11
2003	3319,8	491,2	429,8	1900,2	498,6	1,24
2004	4112,4	629,7	573,7	2214,0	695,0	1,19
2005	4818,6	902,1	708,9	2406,9	800,7	1,09
2006	5354,6	1141,0	841,5	2741,6	630,5	0,98
2007	6700,7	1504,0	1132,6	3303,1	761,0	0,93
2008	8538,9	1927,4	1545,7	4088,2	977,7	0,9
2009	8653,7	1916,6	1412,0	4215,9	1109,2	0,95
2010	9867,1	2188,4	1617,1	5037,0	1024,6	0,9

Як бачимо, з даних наведених у таблиці 1, обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт із кожним роком зростає, що є позитивною тенденцією. Незважаючи на щорічне зростання, обсяг науково-технічних робіт у загальному обсязі ВВП є незначним і не перевищує 1,24 %, що негативною ситуацією. В цьому компоненті Україна не може конкурувати із розвиненими країнами світу,

Європейським союзом передбачалося забезпечити обсяг науково-технічні дослідження в розмірі 3% від загального обсягу ВВП країн у зоні союзу. На даний час цей показник не перевищує 2%, що теж є непогано і перевищує даний показник України у два рази.

Якщо порівняти даний показник із аналогічним показником високотехнологічних країн світу (до яких відносяться США, Японія, Німеччина), то можна помітити, що Україна майже в 3 рази відстає від цих країн в обсязі виконаних науково-технічних досліджень. Даний показник у найрозвиненіших країнах на 2007 рік становить : Японія – 3,12%, США – 2,76%, Німеччина – 2,53% [2]. Як бачимо, країни, які мають найбільшу питому вагу виконаних наукових та науково-технічних робіт у ВВП і є світовими лідерами у сфері інновацій.

Таким чином можна зробити висновок, що інноваційний потенціал – це складна система, яка включає взаємодію таких елементів, як: висококваліфікований персонал; новітні технології; організаційна структура, яка сприятиме досягненню інноваційних цілей; матеріальні і фінансові ресурси; науково-дослідна база. Особливо важливу роль у цій системі відіграє персонал підприємства, оскільки від кваліфікації персоналу залежить обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт. Як показує проведене дослідження обсяг науково-технічних робіт у структурі ВВП є досить незначним, що і породжує проблеми у процесі формування іннова-

ційного потенціалу. Оскільки лише збільшення обсягу науково-технічних робіт і кількості професійно підготовлених працівників допоможе Україні вийти на новий рівень розвитку інноваційного потенціалу, як країни загалом так і підприємств зокрема.

Список використаних джерел

1. Професійно–технічні навчальні заклади (1990–2010 pp.) // www.ukrstat.gov.ua.
2. Наукова та інноваційна діяльність (1990–2010 pp.)// www.ukrstat.gov.ua.
3. В. Новицький, Л. Гальперін. Інформатизація соціально–економічного жилю: світові тенденції та українські реалії // Економічний Часопис–XXI. – 2005. – № 5–6.

***Annotation.** In the article outlines the basic problems of vocational education and training of industrial workers. Analysis of volumes of scientific and technical work in Ukraine over the past decade.*

***Key words:** personnel, vocational education, innovative potential.*

УДК 338.36

Шевчук Л.М., аспірантка КНЕУ імені Вадима Гетьмана, м. Київ

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ТЕХНІЧНОГО ООНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізовані показники, які характеризують технічний рівень підприємств, альтернативні варіанти оновлення та економічний ефект від здійснення технічного оновлення. Виділені фактори, що визначають економічний збиток від використання зношеного верстата.

***Ключові слова:** технічний рівень, оновлення виробництва, ефективність оновлення, витрати на експлуатацію верстатів, середній вік устаткування.*

Постановка проблеми. Сьогодні Україна за рівнем технічного та технологічного розвитку значно відстає від світового рівня технологічного прогресу. Важливою проблемою є не тільки впровадження нових технологій, але й навіть заміна застарілих засобів праці новими. Тому першочерговим завданням вітчизняних підприємств має стати технічне оновлення виробництва. Для комплексної оцінки ефективності здійснення даного процесу необхідно застосовувати певну систему показників, яка оцінюватиме вплив оновлень на усі види діяльності підприємства і на кінцевий результат в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково–теоретичні аспекти відтворення основного капіталу, питання технічного оновлення виробництва та розвитку промислових підприємств розглядалися у працях В.П. Александрової [3], Ю.М. Бажала [3], Н.П. Гончарової С.Д. Ільєнкової [4], О.В. Клименко [5], М.І. Крупка, Д.М. Палтеровича та ін.

Постановка завдання. Аналіз технічного оновлення включає показники, які характеризують технічний рівень підприємств (тобто показники використання наявного устаткування), дають змогу оцінити альтернативні варіанти оновлення та ефективність здійснення технічного оновлення.

Виклад основного матеріалу. Деякі автори [2, с. 229–230] пропонують уза-

ційного потенціалу. Оскільки лише збільшення обсягу науково-технічних робіт і кількості професійно підготовлених працівників допоможе Україні вийти на новий рівень розвитку інноваційного потенціалу, як країни загалом так і підприємств зокрема.

Список використаних джерел

1. Професійно–технічні навчальні заклади (1990–2010 pp.) // www.ukrstat.gov.ua.
2. Наукова та інноваційна діяльність (1990–2010 pp.)// www.ukrstat.gov.ua.
3. В. Новицький, Л. Гальперін. Інформатизація соціально–економічного жилю: світові тенденції та українські реалії // Економічний Часопис–XXI. – 2005. – № 5–6.

***Annotation.** In the article outlines the basic problems of vocational education and training of industrial workers. Analysis of volumes of scientific and technical work in Ukraine over the past decade.*

***Key words:** personnel, vocational education, innovative potential.*

УДК 338.36

Шевчук Л.М., аспірантка КНЕУ імені Вадима Гетьмана, м. Київ

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ТЕХНІЧНОГО ООНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ

У статті проаналізовані показники, які характеризують технічний рівень підприємств, альтернативні варіанти оновлення та економічний ефект від здійснення технічного оновлення. Виділені фактори, що визначають економічний збиток від використання зношеного верстата.

***Ключові слова:** технічний рівень, оновлення виробництва, ефективність оновлення, витрати на експлуатацію верстатів, середній вік устаткування.*

Постановка проблеми. Сьогодні Україна за рівнем технічного та технологічного розвитку значно відстає від світового рівня технологічного прогресу. Важливою проблемою є не тільки впровадження нових технологій, але й навіть заміна застарілих засобів праці новими. Тому першочерговим завданням вітчизняних підприємств має стати технічне оновлення виробництва. Для комплексної оцінки ефективності здійснення даного процесу необхідно застосовувати певну систему показників, яка оцінюватиме вплив оновлень на усі види діяльності підприємства і на кінцевий результат в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково–теоретичні аспекти відтворення основного капіталу, питання технічного оновлення виробництва та розвитку промислових підприємств розглядалися у працях В.П. Александрової [3], Ю.М. Бажала [3], Н.П. Гончарової С.Д. Ільєнкової [4], О.В. Клименко [5], М.І. Крупка, Д.М. Палтеровича та ін.

Постановка завдання. Аналіз технічного оновлення включає показники, які характеризують технічний рівень підприємств (тобто показники використання наявного устаткування), дають змогу оцінити альтернативні варіанти оновлення та ефективність здійснення технічного оновлення.

Виклад основного матеріалу. Деякі автори [2, с. 229–230] пропонують уза-

гальнену систему показників для оцінки технічного рівня, які групуються за слідуючими ознаками: за ступенем технічної оснащеності праці персоналу, рівнем прогресивності застосовуваної технології, технічним рівнем виробничого устаткування, рівнем механізації та автоматизації основного й допоміжного виробництва.

На нашу думку, доцільним є також визначення середнього віку наявного устаткування за такою формулою

$$T_{cp} = \frac{\sum N_i^* t}{\sum N_i} \quad (1)$$

де T_i – кількість одиниць устаткування, яке працювало t років;

t – кількість років роботи.

Якщо його вік перевищує нормативний термін експлуатації, то підприємства мають збиток від використання зношеної техніки, який полягає у зменшенні прибутку, зростанні економічного ризику. Економічний збиток від використання зношеного верстата включає такі фактори:

- зменшення річного виробітку зношеного верстату (в одиницях кінцевої продукції) за рахунок зменшення середньогодинної продуктивності і річною фонду робочого часу;

- зростання втрат на експлуатацію верстатів за рахунок збільшення витрат на технічне обслуговування та всі види ремонту;

- збільшення річного розміру капітальних вкладень в парк верстатів, машин та ремонту базу.

Збиток визначається шляхом порівняння ефективності нових та зношених верстатів за різними витратами на виконанні однакового об'єму робіт. В якості «нових» верстатів для розрахунків беруть верстати із терміном використання, що не перевищує нормативний, а в якості «зношених» – із терміном використання, що перевищує нормативний термін і (або) морально застарілі.

Ми переконані, що витрати на експлуатацію зношеного верстата перевищують аналогічні витрати по верстатам, термін використання яких не перевищує нормативний. Причина цього – зростання витрат на капітальні та поточні ремонти зношених верстатів. За рахунок старіння верстатів зменшується річний виробіток і зростають витрати на експлуатацію зношених верстатів, що призводить до зростання собівартості виконаних робіт, тобто до погіршення показників роботи підприємства. Збиток від експлуатації зношеного верстата у порівнянні з новим визначається різницею у собівартості продукції зношених і нових верстатів у перерахунку на однаковий річний об'єм робіт, виконаний зношеним верстатом

Якщо підприємством прийнято рішення про здійснення оновленням, то необхідно визначитися з варіантом оновлення, тобто порівняти ефективність альтернативних варіантів. Разом з тим важко однозначно оцінити переваги технічного оновленням на ранніх етапах його здійсненні, особливо якщо це радикальні нововведення. Кожний вибір дозволяє підвищити конкурентоспроможність відповідної техніки і збільшує їхні шанси на впровадження іншими суб'єктами господарювання, які будуть враховувати вибір інших підприємств [4, с. 148]. При порівнянні варіантів розраховуються всі або деякі з наступних показників:

- економічний ефект від капітального ремонту старого обладнання;

- доходність від використаним нового обладнання і того, що підлягає оновленню;

- ефективність використання старого обладнанім.

Необхідність врахування показника ефективності використанім старого обладнанім зумовлена тим, що наявне обладнанім може не в повній мірі відповідати цілям підприємства, обмежуючи тим самим його виробничі можливості. Працювати на старому обладнанні доцільно до того часу, поки буде присутній ефект від капітального ремонту, а також поки доходність від його використання буде не нижчою від доходності використання нового обладнанім.

Крім того, прийняття рішення про оновлення техніки обмежується рядом фінансових показників, основними серед яких є: коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт автономії, коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами, рентабельність активів і рентабельність власного капіталу [1, с.289, 292, 316].

Необхідною умовою для прийняття рішення про вкладення коштів є оцінка ефективності оновленім. Дослідивши різні погляди вчених щодо економічної ефективності оновленім, можемо виділити три групи показників. Перша група характеризує безпосередньо процес техніко-технологічного оновленім підприємства, друга – оцінює своєчасність оновленім, третя – вказує на економічний ефект від цих дій.

Показники перших двох груп характеризують технічний стан обладнання, рух основних фондів, ефективність їх використанім та ступінь терміновості вкладень в їх оновленім. Третя група показує економічний ефект, результативність оновленім. Якщо показники перших двох груп не потребують пояснень, окрім показника співвідношення вибуття та амортизації, що показує співвідношення фактичних і потенціальних умов оновлення основних фондів, то третю групу показників необхідно розглянути детальніше (табл. 1).

Таблиця 1.

Система показників оцінки економічних результатів оновлення

Показник	Характеристика показників
1	2
Вивільнення ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових)	Проявляється в прирості продуктивності праці, зміні матеріаломісткості продукції. Продуктивність праці відображає об'єм випуску продукції за одиницю часу. Матеріаломісткість продукції характеризує ступінь використання матеріальних ресурсів $M = V_m / Q$ де M – матеріаломісткість, V_m – витрати матеріальних ресурсів, Q – об'єм виготовленої продукції.
Приріст об'єму виробництва продукції за рахунок зростання продуктивності праці	$Q = Ч * V_{пр}$. де Q – об'єм виготовленої продукції; $Ч$ – чисельність промислово-виробничого персоналу; $V_{пр}$ – виробіток продукції на одного працівника.
Термін окупності капітальних вкладень	$Ток. = K / (\Delta Пч + A)$ де K – капітальні вкладення, які необхідні для оновлення; $\Delta Пч$ – приріст чистого прибутку за рік, отриманого в результаті проведення оновлення; A – річна сума амортизаційних відрахувань, нарахована на введені в результаті оновлення основні фонди.

1	2
Показник норми прибутку	$\text{Нпр} = \text{П} / \text{С}$ де П – прибуток, С – середньорічна вартість виробничих основних і оборотних фондів.
Показник відносної економії основних засобів	$\text{Е} = (\text{Ф1} - \text{Фб}) * \text{К} \text{ або } \text{Е} = \text{Ф1} - (\text{П1} / \text{f0})$ де Ф1 і Фб – середньорічна вартість основних фондів в звітному і базовому роках; К – індекс об'єму виробництва в звітному періоді порівняно з базовим; П1 – об'єм виробництва звітного року; f0 – фондівдача в базовому періоді.
Показник рентабельності основної діяльності	$\text{Р} = \text{П} / \text{Св}$ де П – прибуток, Св – собівартість виготовленої продукції.
Показник фондорентабельності	$\text{К} = \text{П} / \text{С}$ де П – прибуток від реалізації продукції; С – середньорічна вартість введених основних виробничих фондів. Показник характеризує норму прибутку на вкладений капітал.

Висновки з даного дослідження. Доцільність здійснення технічного оновлення виробництва насамперед визначається терміном окупності капітальних вкладень, зміною значень показників фондівдачі, продуктивності праці, а також темпами росту і приросту виробленої продукції і соціально-економічним результатом. Найважливішим моментом є підвищення ефективності виробництва, зумовлене заміною зношених та застарілих засобів праці новими, технічно досконалішими.

Список використаних джерел

1. Білик М.М., Павловська О.В., Пригуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз: Новч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 592с.
2. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2005. – 528с.
3. Економічне управління технічним оновленням виробництва / В.П. Александрова, О.П. Степанов, Ю.М. Бажал та ін.; Під. ред. В.П. Александрової та О.П. Степанова. – К.: Либідь, 1993. – 248с.
4. Инновационный менеджмент: учебник для вузов / С.Д. Ильенкова, Л.М. Гохберг, С.Ю. Ягудин и др.; под ред. С.Д. Ильенковой. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003.–343с.
5. Круш П.В., Подвігіна В.І., Клименко О.В. Капітал та основні засоби підприємства. – Київ, 2005, – 182с.

Annotation. *In the article the analysed indexes, which characterize the technical level of enterprises, alternative variants of update and economic effect from realization of technical update. Selected factors which determine an economic loss from the use of threadbare machine-tool.*

Key words: *a technical level, update of production, efficiency of update, expense, is on exploitation of machine-tools, middle age of equipment.*

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Розглянуто поняття інвестиційного забезпечення та запропонована логіко-структурна схема концепції управління інвестиційним забезпеченням промислового підприємства.

Ключові слова: інвестиційне забезпечення, інвестиційна привабливість, управління інвестиційним забезпеченням.

Постановка проблеми. За ринкових умов інвестиційна діяльність виступає одним із найважливіших факторів стійкого зростання та динамічного розвитку української економіки, оскільки становить підґрунтя для відтворення і розширення виробничо-інноваційного потенціалу вітчизняних підприємств, підвищення їх конкурентоспроможності й ефективності функціонування. Проте відсутність на багатьох з них цілісної вискоєфективної системи інвестиційного управління, адекватної вимогам мінливого ринкового середовища та спрямованої на забезпечення раціонального використання інвестиційних ресурсів, актуалізує проблему вдосконалення і розвитку науково-методичних підходів та інструментарію управління інвестиційною діяльністю.

Інвестиційне забезпечення є найбільш важливою передумовою ефективного функціонування підприємств, воно досягається за допомогою збільшення і найбільш оптимального використання об'ємів реалізованих інвестиційних ресурсів в інвестиційно привабливих підприємствах пріоритетних сфер економіки.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Ряд авторів все ж здійснили спроби дати визначення поняттю «інвестиційне забезпечення». Так, Ю.О. Капітанець розуміє під інвестиційним забезпеченням «сукупність умов, ресурсів і заходів, необхідних для здійснення інвестиційного процесу» [3, с. 141]. Однак таке визначення, на нашу думку, дещо некоректно, з огляду на те, що сукупність умов, у яких здійснюються інвестиції, носить назву «інвестиційний клімат» [5, с. 97]; а сукупність ресурсів – це інвестиційні ресурси [1, с. 373]. Зважаючи на це, в цілому погоджуємося із Я. А. Шевцовою, яка запропонувала розглядати поняття «інвестиційне забезпечення» як систему «заходів щодо концентрації та реалізації інвестицій, вибору раціональних методів управління у сфері інвестування» [6, с. 7].

Поняття «інвестиційне забезпечення» пропонується трактувати як сукупність умов, ресурсів і заходів, необхідних для реалізації інвестицій та вибору раціональних методів управління.

Мета статті. Головною задачею, що вимагає удосконалення системи управління інвестиційним забезпеченням, є пошук напрямків та формування ефективного функціонуючого економічного механізму підвищення інвестиційного забезпечення промислового підприємства, який має базуватися на системному підході, в основу якого буде покладено виявлення та раціональне використання резервів підвищення інвестиційної привабливості промислового підприємства.

Виклад основного матеріалу. В основі побудови системи управління інвес-

тиційним забезпеченням промислового підприємства має бути науково обґрунтована концепція, що враховує з одного боку зміцнення інвестиційного забезпечення підприємства та підвищення ефективності його функціонування, а з іншого, – положення підприємства в зовнішньому та внутрішньому середовищах.

З метою визначення шляхів підвищення ефективності інвестиційного забезпечення промислових підприємств запропоновано логіко-структурну схему концепції управління інвестиційним забезпеченням промислового підприємства (рис. 1).

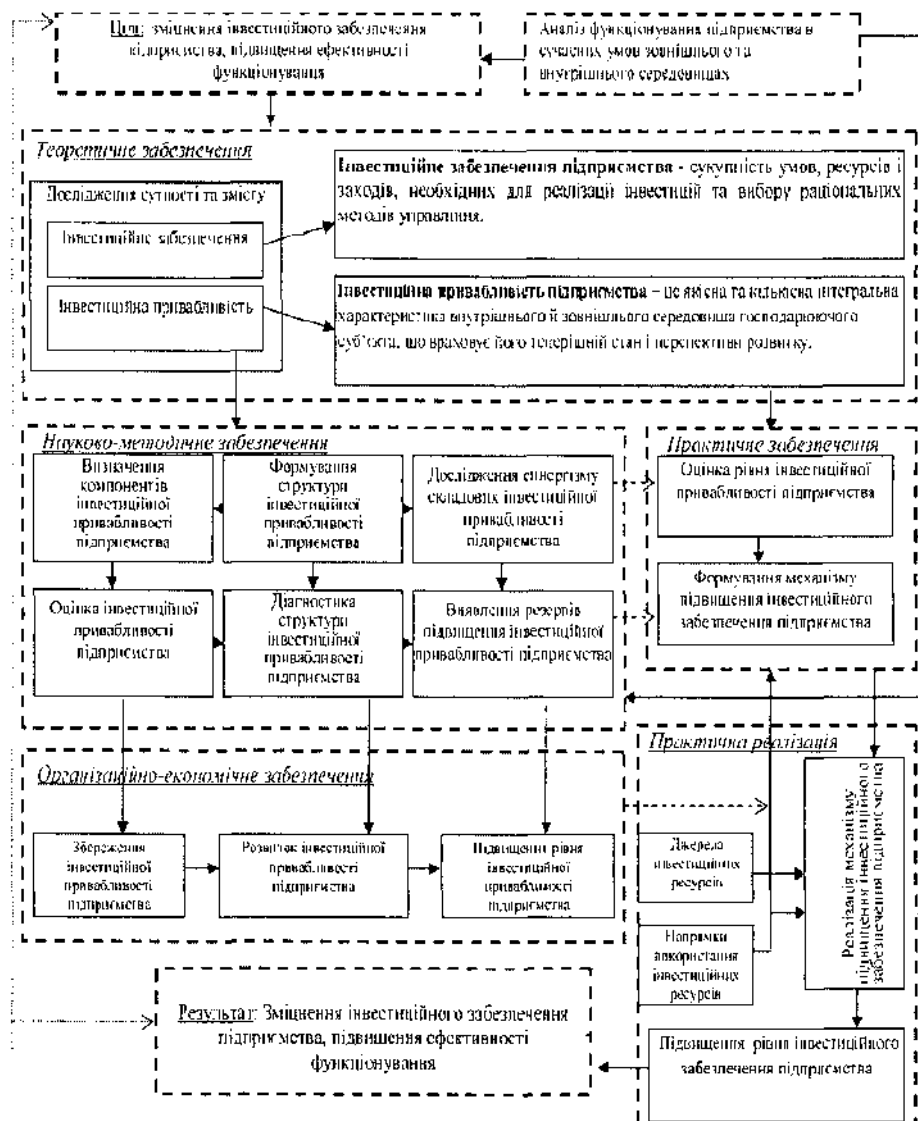

Рис. 1. Логіко-структурна схема концепції управління інвестиційним забезпеченням підприємства

На основі розробленої концепції пропонується процедура управління інвестиційним забезпеченням промислового підприємства, яка включає послідовність проведення таких дій: формування структури інвестиційної привабливості, діагностика та оцінка інвестиційної привабливості, визначення синергійного взаємовпливу елементів, виявлення невикористаних резервів, розробка економічного механізму щодо підвищення ефективності функціонування та зміцнення інвестиційного забезпечення промислового підприємства.

Основними складовими наданої схеми є взаємопов'язані підсистеми: теоретичне забезпечення, науково-методичне забезпечення, організаційно-методичне забезпечення, практичне забезпечення, практична реалізація.

Висновки. Оскільки ефективність управління визначається як характеристика, яка відображає відношення між досягнутим та можливим результатом, можна зробити висновок про те, що повний комплекс умов ефективного формування, розвитку та використання інвестиційного забезпечення промислового підприємства можна забезпечити тільки за умови використання не єдиного підходу до управління, а комплексу підходів, які поєднує в собі запропонована схема.

Список використаних джерел

1. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент: Учебный курс – К.: Эльга–Н. Ника–Центр. 2001.–448 с.
2. Капітанець Ю.О. Інвестиційне забезпечення фермерських господарств. / Ю.О. Капітанець. // Інноваційна економіка. – №5. – 2010. – с. 144.
3. Самойлова Т.А. Інвестиції капіталу та інвестиційний клімат в Україні. / Т.А. Самойлова // Галицький економічний вісник. – №1. – 2009. – с. 100.
4. Шевцова Я.А. Інвестиційне забезпечення діяльності підприємств: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. / Я.А. Шевцова. – Луганськ, 2003.–20 с.

Annotation. The concept of the investment providing is considered and offered logiko– structural chart of conception of management the investment providing of industrial enterprise.

Key words: *investment providing, investment attractiveness, management the investment providing.*

УДК 658.15

Поліщук К.В., магістрант
Національного університету ДПС України

РОЛЬ МАЛОГО БІЗНЕСУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Розглянуто роль малого бізнесу в соціально-економічному розвитку України. Проаналізовано основні проблеми підприємництва на сучасному етапі.

Ключові слова: *малий бізнес, підприємництво, ВВП, кредит, малі підприємства.*

В умовах дестабілізації економіки, обмеження фінансових ресурсів саме суб'єкти підприємництва, які не потребують великих стартових інвестицій, спроможні

На основі розробленої концепції пропонується процедура управління інвестиційним забезпеченням промислового підприємства, яка включає послідовність проведення таких дій: формування структури інвестиційної привабливості, діагностика та оцінка інвестиційної привабливості, визначення синергійного взаємовпливу елементів, виявлення невикористаних резервів, розробка економічного механізму щодо підвищення ефективності функціонування та зміцнення інвестиційного забезпечення промислового підприємства.

Основними складовими наданої схеми є взаємопов'язані підсистеми: теоретичне забезпечення, науково-методичне забезпечення, організаційно-методичне забезпечення, практичне забезпечення, практична реалізація.

Висновки. Оскільки ефективність управління визначається як характеристика, яка відображає відношення між досягнутим та можливим результатом, можна зробити висновок про те, що повний комплекс умов ефективного формування, розвитку та використання інвестиційного забезпечення промислового підприємства можна забезпечити тільки за умови використання не єдиного підходу до управління, а комплексу підходів, які поєднує в собі запропонована схема.

Список використаних джерел

1. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент: Учебный курс – К.: Эльга–Н. Ника–Центр. 2001.–448 с.
2. Капітанець Ю.О. Інвестиційне забезпечення фермерських господарств. / Ю.О. Капітанець. // Інноваційна економіка. – №5. – 2010. – с. 144.
3. Самойлова Т.А. Інвестиції капіталу та інвестиційний клімат в Україні. / Т.А. Самойлова // Галицький економічний вісник. – №1. – 2009. – с. 100.
4. Шевцова Я.А. Інвестиційне забезпечення діяльності підприємств: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. / Я.А. Шевцова. – Луганськ, 2003.–20 с.

Annotation. The concept of the investment providing is considered and offered logiko– structural chart of conception of management the investment providing of industrial enterprise.

Key words: investment providing, investment attractiveness, management the investment providing.

УДК 658.15

Поліщук К.В., магістрант
Національного університету ДПС України

РОЛЬ МАЛОГО БІЗНЕСУ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Розглянуто роль малого бізнесу в соціально-економічному розвитку України. Проаналізовано основні проблеми підприємництва на сучасному етапі.

Ключові слова: малий бізнес, підприємництво, ВВП, кредит, малі підприємства.

В умовах дестабілізації економіки, обмеження фінансових ресурсів саме суб'єкти підприємництва, які не потребують великих стартових інвестицій, спроможні

за певної підтримки найшвидше і найефективніше розв'язувати проблеми кризової економіки України, стимулювати розвиток конкуренції та сприяти економічному зростанню. Саме малий бізнес створює 65–80 % валового національного продукту, забезпечує ринкову конкуренцію, наслідком якої є висока якість товарів і найповніше задоволення потреб споживачів. В малому бізнесі зайнято близько 70% робочих місць. Проте, порівняно з іншими країнами, Україна має набагато гірші не тільки якісні, а й кількісні показники розвитку малого бізнесу [1].

Проблемам ринкових перетворень в економіці загалом і, зокрема, розвитку малого підприємництва, його фінансової підтримки та оподаткування присвячені роботи вітчизняних учених-економістів: З.С. Варналія, О.Д. Василика, М.А. Гапошока, О.Д. Данілова, П.В. Мельника, В.І. Міщенко, Л.А. Никифорова, А.М. Поддєрьогіна, О.В. Сала, О.В. Титаренка, В.М. Федосова та інших.

Експертами Світового банку виділяються 10 складових, які дозволяють визначити рейтинг країни з позиції легкості ведення бізнесу. Doing Business – річний звіт Світового банку, який дає змогу об'єктивно оцінити законодавство, пов'язане з регулюванням підприємницької діяльності, та його правозастосування. Згідно з останньою доповіддю Doing Business 2011 Україна посіла 145–ту позицію серед 181 країн світу [7]. Такі рейтинги дозволяють нам орієнтуватися щодо розвитку нашої країни у порівнянні з іншими країнами світу і відслідковувати ті моменти, на які необхідно звертати увагу при формуванні державної політики у відповідній сфері.

Малий бізнес є основою дрібнотоварного виробництва; визначає темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику внутрішнього валового продукту; ступінь демократизації суспільства; здійснює структурну перебудову економіки, швидко окупність затрат, свободу ринкового вибору; забезпечує насичення ринку товарами та послугами, реалізацією інновацій, додаткові робочі місця; характеризується високою мобільністю, раціональними формами управління; формує соціальний прошарок підприємців-власників – основу середнього класу; сприяє послабленню монополізму [2. с. 59].

Зазначимо, що еволюція малого підприємництва в Україні відбувалася у складних умовах економічної кризи. Однак, і за таких умов за останні десять років спостерігається тенденція до систематичного збільшення як числа малих підприємств, так і їхньої частки у загальному обсязі валового внутрішнього продукту, проте відбуваються постійні зміни профілю діяльності суб'єктів малого підприємництва з виробничого на торгово-посередницький. Також досить значна частка малих підприємств України працює у неформальному секторі, або не зареєстровані малі підприємства, які діють поза межами офіційної економіки або ж лише частково оприлюднюють обсяги та результати своєї діяльності.

Усе це виступає свідченням того, що мале підприємництво втрачає свою роль у побудові ефективної вітчизняної економіки. Розвиток малого і середнього підприємництва не використовується в якості важеля структурного регулювання економіки і фактично виступає тільки джерелом забезпечення додаткових доходів частини населення. В цьому плані слушними можна вважати висновки фахівців з регуляторної політики стосовно того, що потенціал розвитку малого бізнесу, закладений системою спрощеного оподаткування, практично вичерпаний. Існування цієї системи в сучасних умовах посилює ухил в бік споживчого використання ресурсів і не приводить до структурних та якісних зрушень у структурі галузей української економіки, що в перспективі створює загрози збереженню обсягу податкових надходжень підприємства.

Наступною актуальною проблемою, що постає перед тими, хто є малими підприємцями, або бажають ними стати, є практична неможливість отримання невеликого за розміром кредиту на прийнятних умовах. Реальна ситуація у банківській сфері, багата в чому обумовлена саме законодавчо-нормативною базою, робить невивідним мікрокредитування як для самих банків, так і для малих та середніх підприємств. Витрати, які банки повинні здійснити, як по суті технічних банківських операціях, так і по реальній оцінці закладу, що повинен надати кредитоотримувач, перевищують ті відсотки (в натуральному вимірі), що потім сплатить кредитоотримувач із укр. невеликого за розміром кредиту. Окрім цього, дуже марудною, як за витратами часу, так і за самим процесом, є проблема реалізації застави у разі неповернення кредиту [3]. Непрозора структура самого бізнесу, фактична відсутність повноцінної фінансової і бухгалтерської звітності робить аналіз ризиків такого кредитування малопродуктивним, а часто – і зовсім марним заняттям, зазначають банкіри [4].

Як показує досвід багатьох країн світу, активна підприємницька діяльність населення сприяє високим темпам розвитку національної економіки. При цьому, в розвинутих країнах світу основою підприємницької діяльності є підприємства малого та середнього бізнесу, які стали домінуючими за чисельністю та обсягами виробництва товарів та надання послуг. Малий та середній бізнес (МСБ) забезпечує гнучкість та стійкість економічної системи, наближує її до потреб конкретних споживачів, водночас – виконує важливу соціальну роль, надаючи робочі місця та забезпечуючи джерело доходу для значних верств населення. Так, наприклад, внесок підприємств МСБ у валовий внутрішній продукт (ВВП) в Європі в середньому складає 60–70%. В Україні за різними підрахунками цей внесок становить 11–16%, що є недостатнім для країни з розвинутою ринковою економікою [5, с. 57].

У той же час, у сусідніх з Україною Чехії, Словаччині та Угорщині, частка малих підприємств у ВВП визначалася на рівні 30–40%. В Україні найбільша кількість малих підприємств працює у Києві, на другому місці – Автономна республіка Крим. Так, станом на початок 2011 р. в українській столиці чисельність малих фірм становила 243 на 10 тис. населення, у Криму – 81 підприємство на 10 тис. населення. По областях України статистика була такою: найвищими показники концентрації малого бізнесу є у Київській, Дніпропетровській та Донецькій областях (72, 69, 54 підприємства на 10 тис. чоловік населення відповідно), найнижчими – у Рівненській, Чернівецькій та Волинській областях (41, 44, 45 підприємства на 10 тис. чоловік населення відповідно). На Хмельниччині цей показник дорівнює 49 підприємствам на 10 тис. чоловік населення. В цілому по Україні очікується збільшення кількості малих підприємств за підсумками 2011 року на 6,6 тис. – до 348,3 тис. одиниць, в 2012 році – до 355,9 тис. підприємств. Відповідний прогноз закладено в проєкті закону про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2012 рік й основні напрями розвитку на 2013 і 2014 роки. Уряд прогнозує цього року збільшення кількості фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності до 2,57 млн., а наступного – до 2,7 млн. [6].

На підставі розглянутого можна зробити висновок, що проблеми розвитку малих та середніх підприємств пов'язані із існуючою регуляторною політикою, конкурентним середовищем, доступністю до фінансових, майнових та інформаційних ресурсів. В даний час Міністерство економіки, Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва передбачає забезпечення пільгового режиму оподаткування для МСБ, спрощення регуляторних і адміністрати-

вних процедур. Однак, незважаючи на державні заходи, існує велика ймовірність того, що в умовах рецесії малий та середній бізнес не тільки не стане опорою економіки, але й постраждає більше за інші сфери.

Список використаних джерел

1. Бадида, М. Єдиний податок суб'єктів малого підприємництва в системі місцевого оподаткування [Текст] / М. Бадида // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4. – С. 124–128.
2. Борейко, В. І. Тенденції розвитку малого бізнесу в Україні [Текст] / В. І. Борейко // Економічний простір. – 2009. – №22/2. – С. 57–64.
3. Парсяк В. Малий бізнес у контексті інноваційного розвитку економіки//Економіст – 2006. – №8.
4. Ракша Н. Щодо підвищення конкурентоспроможності малого підприємства в Україні//Економіст. — 2006. – №3. – С.36.
5. Ларіна Р.Р. Малий бізнес в Україні. Монографія. – Донецьк: Вебер, 2007. – 300 с.
6. <http://economics.unian.net/ukr/detail/102918>
7. <http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/v-reytmge-legkosti-vedeniya-biznesa-domgbusmess-2011-ukraina-04112010111500>

Annotation. Considered the role of small business in the socio-economic development of Ukraine. The main problems of nowadays business were analyzed.

Key words: small business, entrepreneurship, GDP, loans, small businesses.

УДК 633.63:631.1

Пастух Ю.А., к.е.н., доцент,

Шкурак Н.В., асистент,

Подільський державний аграрно-технічний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ БУРЯКОЦУКРОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК

Анотація. Обґрунтовано необхідність розробки стратегії розвитку бурякоцукрового підкомплексу АПК, визначено основні принципи та етапи її формування.

Ключові слова: стратегія розвитку, стратегічний план, бурякоцукрове виробництво.

Постановка проблеми. Перехід до ринкової економіки викликав глибокі зміни в агропромисловому комплексі України. Істотних трансформацій зазнали організаційні структури, системи управління і контролю, принципи функціонування галузей.

У забезпеченні продовольчої безпеки країни важлива роль відводиться господарствам і структурам, пов'язаним з виробництвом і переробкою цукрових буряків. Вирощування цукрових буряків у світовій практиці належить до високоефективних пріоритетних галузей сільського господарства. Україна, маючи досить сприятливі ґрунтово-кліматичні умови для розвитку буряківництва, впродовж тривалого часу займала провідне місце у виробництві та експорті цукру. Її посівні площі у 1986–1990 рр. становили 1,6–1,8 млн. га, середньорічний валовий збір дорівнював 43.9 млн. тонн, а виробництво цукру становило понад 5 млн. тонн.

вних процедур. Однак, незважаючи на державні заходи, існує велика ймовірність того, що в умовах рецесії малий та середній бізнес не тільки не стане опорою економіки, але й постраждає більше за інші сфери.

Список використаних джерел

1. Бадида, М. Єдиний податок суб'єктів малого підприємництва в системі місцевого оподаткування [Текст] / М. Бадида // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4. – С. 124–128.
2. Борейко, В. І. Тенденції розвитку малого бізнесу в Україні [Текст] / В. І. Борейко // Економічний простір. – 2009. – №22/2. – С. 57–64.
3. Парсяк В. Малий бізнес у контексті інноваційного розвитку економіки//Економіст – 2006. – №8.
4. Ракша Н. Щодо підвищення конкурентоспроможності малого підприємства в Україні//Економіст. — 2006. – №3. – С.36.
5. Ларіна Р.Р. Малий бізнес в Україні. Монографія. – Донецьк: Вебер, 2007. – 300 с.
6. <http://economics.unian.net/ukr/detail/102918>
7. <http://www.rbc.ua/ukr/newsline/show/v-reytmge-legkosti-vedeniya-biznesa-domgbusmess-2011-ukraina-04112010111500>

Annotation. Considered the role of small business in the socio-economic development of Ukraine. The main problems of nowadays business were analyzed.

Key words: small business, entrepreneurship, GDP, loans, small businesses.

УДК 633.63:631.1

Пастух Ю.А., к.е.н., доцент,

Шкурак Н.В., асистент,

Подільський державний аграрно-технічний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ БУРЯКОЦУКРОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ АПК

Анотація. Обґрунтовано необхідність розробки стратегії розвитку бурякоцукрового підкомплексу АПК, визначено основні принципи та етапи її формування.

Ключові слова: стратегія розвитку, стратегічний план, бурякоцукрове виробництво.

Постановка проблеми. Перехід до ринкової економіки викликав глибокі зміни в агропромисловому комплексі України. Істотних трансформацій зазнали організаційні структури, системи управління і контролю, принципи функціонування галузей.

У забезпеченні продовольчої безпеки країни важлива роль відводиться господарствам і структурам, пов'язаним з виробництвом і переробкою цукрових буряків. Вирощування цукрових буряків у світовій практиці належить до високоефективних пріоритетних галузей сільського господарства. Україна, маючи досить сприятливі ґрунтово-кліматичні умови для розвитку буряківництва, впродовж тривалого часу займала провідне місце у виробництві та експорті цукру. Її посівні площі у 1986–1990 рр. становили 1,6–1,8 млн. га, середньорічний валовий збір дорівнював 43.9 млн. тонн, а виробництво цукру становило понад 5 млн. тонн.

Країна виробляла 15–16% світового обсягу бурякового цукру.

За період з 1990 по 2012 р. посівні площі цукрових буряків скоротились з 1645 тис. га до 319 тис. га, а валові збори зменшились з 43,61 до 10,07 млн. тонн, тобто більш ніж у 4 рази. Це стало основною причиною різкого спаду виробництва цукру. Традиційні зовнішні ринки реалізації українського цукру зайняли конку ренти з інших країн. Понад 90% бурякосіючих господарств стали збитковими. Більшість цукрових заводів знаходяться на межі банкрутства. В них застосовуються відсталі технології і застаріле обладнання. Зношеність основних засобів перевищила 60%.

У зв'язку з цим давно назріла необхідність обґрунтування стратегії розвитку галузі, розробки системи організаційно-економічних та техніко-технічних заходів щодо відродження та розвитку бурякоцукрового підкомплексу в сучасних умовах. Нами запропонована концепція і методика формування напрямів розвитку бурякоцукрового підкомплексу, що дозволяє виділити стратегічні цілі, завдання, можливість, переваги і розробити основні напрями розвитку буряківництва на перспективу.

Аналіз досліджень і публікацій. Основою концепції і методики постановки стратегічних напрямів розвитку бурякоцукрового підкомплексу є ідеї, підходи і методики стратегічного управління досліджені в працях багатьох зарубіжних авторів: Д.Аакера, І.Ансоффа, П.Дженістера, Д.Джонсона, Д.Колліса, Р.Коха, Ф.Котлера, С.Монтгомері, М.ГТортера та ін. [1–6].

В контексті теоретичних і прикладних досліджень ринкової економіки, державної підтримки розвитку агропромислового комплексу, формування багатокладності господарювання, інтеграції сільськогосподарського та промислового капіталів, удосконалення цінової політики, значний вклад внесли вітчизняні економісти-аграрники В.Андрійчук, В.Бойко, П.Борщевський, М.Дем'яненко, О.Крисальний, І.Лукінов, М.Малік, В.Месель–Веселяк, Б.Пасхавер, П.Саблук, М.Федоров, О.Шпичак, В.Юрчишин та інші.

В останні роки висвітленню проблем розвитку бурякоцукрового підкомплексу, формування ринку цукру, створення на базі цукрових заводів вертикально інтегрованих компаній, впровадження ресурсозберігаючих технологій виробництва цукрових буряків присвячені публікації В.Бондаря, О.Варченко, О.Єранкіна, М.Коденської, В.Нелепа, В.Пиркіна, М.Роїка, В.Слюсара, А.Фурси та інших авторів.

Постановка завдання. Таким чином, завдання статті полягає в поєднанні теоретичних напрацювань у сфері методології розробки стратегій розвитку з аналізом існуючої практики й спробі обґрунтування власної думки авторів з цього приводу.

Виклад основного матеріалу. Під поняттям «Стратегія розвитку бурякоцукрового підкомплексу АПК» ми вважаємо, слід розуміти – напрям діяльності підкомплексу на довгострокову перспективу, що дозволяє отримати переваги в змінних ринкових умовах за рахунок раціонального управління ресурсами і можливостями для повного забезпечення внутрішнього споживання цукру та збільшення експортних можливостей.

Основними принципами для вироблення стратегії розвитку підкомплексу є стратегічні цілі, технології, ресурси, необхідні для досягнення цілей, раціональна система управління, що базується на основі стратегічного ринкового управління.

На основі запропонованого концептуального підходу визначено 4 типи стратегій розвитку бурякоцукрового підкомплексу: захист положення на ринку; стра-

тегія диференції продукції; стратегія фокусування на продукті; стратегія інтеграційного зростання.

Визначена домінуюча стратегія розвитку підкомплексу – диференція продукції. Пропонована стратегія розвитку направлена на відновлення вітчизняної селекції і насінництва, стійкі об'єми виробництва коренеплодів, збільшення виробництва цукру.

Завершальним етапом розробки і реалізації стратегії розвитку буряківництва на тлі вибору і обґрунтування конкретних типів стратегій є пропонований нами стратегічний план розвитку бурякоцукрового підкомплексу, який складається з трьох послідовних етапів: діагностичного, реалізаційного і моніторингового.

На першому етапі реалізації стратегії розвитку бурякоцукрового виробництва АПК передбачається проведення комплексної діагностики вітчизняного насінництва, буряко- і цукровиробництва; вивчення динаміки об'ємів імпорту, сортових і посівних властивостей насіння зарубіжної селекції, об'ємів імпорту цукру-сирцю і білого цукру; аналізу Стану цінової політики відносно насіння, коренеплодів і цукру; виявлення неузгодженості законодавства в області селекції, виробництва і обробки насіння.

Результатом діяльності на першому етапі стане розробка основних положень розвитку вітчизняного насінництва і бурякоцукрового виробництва, проектів і нормативних актів, а також формування системи заходів державної підтримки бурякоцукрових регіонів.

В ході першого етапу реалізації стратегії розвитку бурякоцукрового підкомплексу АПК передбачається підготувати модель раціонального управління і контролю за насінництвом; розробити державну програму підтримки вітчизняного виробництва коренеплодів цукрового буряка, програму підготовки і перепідготовки кадрів, програму вдосконалення цінової політики на насіння, буряки і цукор; розробити ефективні механізми маркетингового управління підкомплексом; сформувати техніко-економічне обґрунтування проектів оновлення спеціалізованою технікою, а також сучасними машинами і устаткуванням для насіннєвих і цукрових заводів; продовжити створенням ресурсоенергозберігаючих екологічно безпечних і економічно виправданих технологій виробництва цукрових буряків; підготувати проекти створенням міцних міжгосподарських зв'язків і формування інтеграційних структур бурякоцукрового підкомплексу АПК країни і визначити механізми їх реалізації; розробити і утвердити основні нормативні документи і внести поправки в існуюче законодавство, що регламентують діяльність господарств і заводів підкомплексу; виконати корегування митного регулювання в області імпортних і експортних мит на насіння, цукор, матеріали, отрутохімікати; розробити стратегію розвитку окремих бурякоцукрових регіонів.

На другому етапі передбачається створенням системи раціонального управління і контролю бурякоцукрового підкомплексу і виконання заходів, направлених на реалізацію даної стратегії, в рамках прийнятих окремих програм і розроблених проектів першого етапу.

Результатом другого етапу реалізації стратегії повинна стати система заходів державного регулювання, зокрема нормативно-правових актів, направлених на забезпечення державної програми відновлення селекції і насінництва, а також регулювання питань вирощування коренеплодів і виробництва цукру.

В ході другого етапу реалізації стратегії розвитку бурякоцукрового підкомплексу АПК повинна бути розроблена система заходів і реалізовані окремі програми

і проекти регіонального розвитку буряківництва в найбільш сприятливих зонах обробітку, впроваджені досягнення науки в області селекції і насінництва, стабілізовані об'єми виробництва насіння і коренеплодів, виконано нормативно-правове регулювання підкомплексу і проведений контроль за ходом реалізації державної програми підтримки вітчизняного виробництва, реалізовані стратегічні напрями розвитку бурякосійних регіонів.

Третій етап припускає реалізацію, моніторинг і оперативну корекцію прийнятних стратегічних програм розвитку бурякоцукрового підкомплексу АПК відповідно до державних цільових програм і проектів. Результатом даного етапу має стати зростання об'ємів виробництва цукру.

На третьому етапі передбачається: корегування системи управління і контролю насінництва; корегування нормативно-правової бази, що регламентує селекційно-насіннєву діяльність, бурякоцукрове виробництво за підсумками реалізації другого етапу; корегування цінової політики на насіння, коренеплоди і цукор; корегування регіональних програм і узгодження стратегічних пріоритетів розвитку виробництва цукрових буряків в регіонах; корегування механізмів фінансового забезпечення розвитку буряківництва; фінансування селекційних програм, створення і зберігати національного страхового фонду насіння.

Висновки. Таким чином, реалізація на практиці стратегії розвитку бурякоцукрового підкомплексу дозволить зменшити залежність від імпортного насінного матеріалу або повністю її позбутися, відновити вітчизняне насінництво, зменшити витрати на придбання насіння і підвищити ефективність буряківництва, забезпечити стратегічний розвиток бурякоцукрового підкомплексу АПК в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Аакер Д.А. Бизнес–стратегия: от изучения рыночной среды до выработки беспроблемных решений: [пер. с англ.] / Дэвид Аакер: под ред. С.Г. Божук. – М.: Эксмо, 2007 – 464с.
2. Ансофф И. Стратегический менеджмент. Классическое издание: [пер. с англ.] под ред. А.Н. Петрова / И. Ансофф. – СПб.: Питер, 2009. – 344с.
3. Коллис Д. Корпоративная стратегия. Ресурсный подход: [пер. с англ.] / Дэвид Дж. Коллис, Синтия А. Монтгомери. – М.: ЗАО «Олимп–Бизнес», 2007 – 400 с.
4. Кох Р. Стратегия / Ричард Кох: [пер. с англ.]. – М.: Эксмо, 2007. – 224с.
5. Портер М. Конкурентная стратегия. Методика анализа отраслей и конкурентов: [пер. с англ.] / Майкл Портер: 3–е изд. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007,– 453с.
6. Котлер Ф.У. Маркетинг. Менеджмент / Ф.У.Котлер, К.Л.Келлер.: 12–е изд. – СПб.: Питер, 2006.–814с.

Annotation. Grounded necessity of elaborate of strategy of development of sugar–beet subcomplex APK, certainly basic principles and stages of its forming.

Keywords: *strategy of development, strategic plan, sugar–beet production.*

Розділ 3. Актуальні проблеми розвитку фінансів, обліку, аналізу та аудиту в Україні УДК 351.72 (477)

Гетьманець О.П., д.ю.н., професор Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРАВОВІ ПИТАННЯ КОНТРОЛЮ МІСЦЕВИХ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ

Визначено, що організація фінансового контролю на рівні місцевих бюджетів потребує удосконалення правового забезпечення. Обґрунтовуються зміни до чинного бюджетного законодавства щодо повноважень контролюючих суб'єктів на рівні місцевих фінансів.

Ключові слова: фінанси, фінансовий контроль, бюджет, бюджетне законодавство, бюджетний контроль, органи місцевого самоврядування, органи виконавчої влади, контрольні повноваження, бюджетний процес.

Для забезпечення інтересів територіальних громад потрібні фінансові ресурси, які утворюються та реалізуються в місцевих бюджетах. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування відповідно до Конституції України (ст. 119. ст. 143) виконують функцію управління бюджетним процесом у власному регіоні, тобто постійно здійснюють діяльність направлену на формування, розгляд, затвердження, виконання відповідних бюджетів, розгляд та затвердження звітів про бюджети. На кожній стадії бюджетного процесу здійснюються фінансовий контроль, який повинен забезпечувати ефективність використання бюджетних коштів. Однак, органами Державної контрольно-ревізійної служби України за результатами ревізій та перевірок бюджетних установ на протязі останніх п'яти років було встановлено зростання бюджетних порушень та злочинів на 14,5% (нецільові витрати бюджетних коштів та недостачі)[1]. Це свідчать про низький рівень організації контролю за бюджетним процесом та необхідність його удосконалення. Один із напрямків удосконалення бюджетного контролю – це реформування законодавчого забезпечення виконання контрольних повноважень органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади.

Актуальність дослідження даної теми виражається тим, що проблеми контролю у державному управлінні розроблялися економістами, юристами, фахівцями з державного управління, але питання організації бюджетного контролю, визначення правових підстав контрольних повноважень місцевих органів влади в умовах побудови демократичної України не порушувалися.

Мета статті. На підстав аналізу норм нормативно-правових актів та сучасної концепції фінансового контролю сформулювати пропозиції щодо удосконалення контрольних повноважень суб'єктів бюджетного процесу на місцевому рівні.

Серед дослідників, суттєвий вклад в розробку питань фінансово – господарського контролю в суверенної України внесла економіст, професор Є.В. Калгога, вона відмічала послаблення контролю діяльності державних та муніципальних підприємств та бюджетних установ із – за недосконалості діючих правових актів [2.с.7]. Цю думку підтримують інші фахівці, так юрист, професор В.М. Гарашук вказував на відсутність єдиного нормативного акту, який встановлював би основні

правила організації та здійснення фінансового контролю в Україні та пропонував окремі його положення [3.с.270]. Існує декілька законопроектів з фінансового контролю, поданих на розгляд парламенту. У першому читанні затверджено за основу проект Закону України «Про державний контроль за дотриманням бюджетного законодавства так відповідальність за бюджетні правопорушення» (№3242 від 17.03.2003 р), який регулює відносини, щодо здійснення державного контролю за дотриманням бюджетного законодавства, визначає органи, які уповноважені здійснювати контроль, їх повноваження та взаємодію, встановлює види бюджетних правопорушень та відповідальність за них. Проте, при визначенні внутрішнього бюджетного контролю залишається не зрозумілим суб'єкти, які його здійснюють та їх повноваження. На розгляд парламенту також подано Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо статусу державних органів фіскального та бюджетного контролю (№6539 від 21.01.2005р.). але зміни щодо контрольної функції регіональних органів влади у бюджетному процесі також не передбачено [4]. Вважаю, що при постановки проблеми організації фінансового контролю та наявності шляхів її вирішення, в роботах дослідників поза увагою залишаються питання організації зовнішнього та внутрішнього бюджетного контролю, повноваження відповідних органів щодо його впровадженням.

Контрольні повноваження з боку органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів (там, де такі утворюються відповідно до законодавства) у сфері управління бюджетним процесом обумовлені колом наданих їм державою повноважень по складанню, затвердженню та виконанню місцевих бюджетів. Відповідно до нової редакції Бюджетного кодексу України (далі БК) та Закон) України. «Про місцеве самоврядування» від 21 травня 1997 р, органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах, районах у містах (у разі їх створення) самостійно розробляють та затверджують відповідні місцеві бюджети. Районні та обласні ради затверджують районні та обласні бюджети, які складають відповідні державні адміністрації. Виконання місцевих бюджетів покладається на місцеві державні адміністрації, виконавчі органи відповідних рад або міські, селищні чи сільські голови (в разі, якщо відповідні виконавчі органи не створені). Місцеві фінансові органи здійснюють загальну організацію та управління виконанням відповідного місцевого бюджету, координують діяльність учасників бюджетного процесу з питань виконання бюджетів.

Водночас, керівники місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів рад та їх секретарі, керівники головних управлінь, відділів, підрозділів місцевих державних адміністрацій, виконавчих органів рад, тобто головні розпорядники бюджетних коштів відповідно чинного БК «здійснюють внутрішній контроль за повнотою надходжень, отриманих розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачами бюджетних коштів, і витрачанням ними бюджетних коштів» (п. 5 ст. 22.) [5]. Таким чином, складається залежність підконтрольного органу від контролюючого органу, що характеризує загальний, або відомчий контроль бюджетного процесу, а не внутрішній. Але п.2. ст.26. БК визначає, що на всіх стадіях бюджетного пронесу здійснюється зовнішній та внутрішній фінансовий контроль і п.3 ст. 26 БК відповідальність за організацію та стан внутрішнього фінансового контролю покладає на керівника бюджетної установи та розпорядників бюджетних коштів, тобто на самих виконуючих делегованих державою бюджетних повноважень. Таким чином, відповідно до статей 22 та 26 БК виникає колізія правових норм відповідно повноважень по здійсненню внутрішнього бюджетного контролю.

Правове регулювання внутрішнього бюджетного контролю відсутнє. Ця колізія породжена не визначеному на законодавчому рівні розподілу повноважень між державною владою та місцевою.

Фахівці визначають, що існує декілька концепцій щодо розподілу контрольних повноважень між гілками влади різного рівня. Стосовно першої концепції, муніципальна влада залежить повністю від закону та перебуває під захистом уряду, але не підконтрольна йому. Друга концепція визначає, наявність та необхідність контролю центральної влади над місцевою, що існує у деяких країнах сучасного світу. Третя «концепція взаємозалежності» гілок влади згідно з якою відносини центральних і місцевих органів характеризуються як деякою незалежністю, так і взаємною залежністю, що визначається наявністю реального владного потенціалу сторін (певні ресурси, засоби впливу, тощо) [З.с.252].

У сучасних умовах в Україні влада органів місцевого самоврядування у бюджетному процесі знаходиться під тиском центральної державної влади, що пов'язано з мізерністю обсягів реальних бюджетних ресурсів місцевих влад, їх залежністю від трансфертів з державного бюджету[4]. Правові норми БК та інших законів, визначають, що місцеві державні адміністрації підзвітні та підконтрольні відповідним радам у частішій делегованих повноважень (ст.. ст. 114,115 БК), але мають декларативний характер [5.6].

Висновок. Таким чином, невідповідність розподілу контрольних повноважень між представницькою та виконавчою владою держави та регіонів приводить до бюрократизація процесів впровадження нових форм та методів бюджетного контролю, що потребує:

- внесення змін у діючий Бюджетний кодекс України щодо статей 22, 26, глави 4. «Бюджетний процес та його учасники», визначив зовнішній та внутрішній контроль у бюджетному процесі та закріпив повноваження по його здійсненню за учасниками бюджетного процесу на містах;

- доповнення ст. 115 БК «Повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів відповідних рад по контролю за дотриманням бюджетного законодавства» пунктом, який визначає, що місцеві державні адміністрації та виконавчі органи місцевих рад підзвітні та підконтрольні відповідним радам у частині делегованих бюджетних повноважень;

Визначені зміни до діючого бюджетного законодавства доцільно врахувати при остаточному розгляді проекту Закону України «Про державний контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальність за бюджетні правопорушення» прийняття якого крайнє необхідно.

Список використаних джерел

1. Часопис Українсько–Американської програми «Партнерство громад» – проект Фондації «Україна–США. –2.04. 2008. – pressa@minfin.gov.ua.
2. Калюга Е.В. Фінансово –господарський контроль в системі управління. – К, Ельга. Ника – Центр. – 2002. – 360 с.
3. Гаращук В.М. Теоретико – правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні. Дисертація на...докт.юр.н. Харків. – 2003. – 364 с.
4. Парламентський моніторинг. – [http:// www.parlament.org.ua/index](http://www.parlament.org.ua/index).
5. Бюджетний Кодекс України [Текст]: за станом на 15 квітня 2011 р. р. // Офіційний вісник України. – 2003. – №11. – 28.03.2011. – Ст.462.
6. Закон України «Про місцеві державні адміністрації». – Відомості Верховної Ради

Annotation. *It is certain that organization of financial control at the level of local budgets needs improvement of the legal providing. Changes are grounded in a current budgetary legislation in relation to plenary powers of supervisory subjects at the level of local finances.*

Key words: *finances, financial control, budget, budgetary legislation, budgetary control, organs of local self-government, organs of executive power, control plenary-powers, budgetary process.*

УДК 658.12:337.9

Васильчак С.В., д.е.н., професор Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ І ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКАМИ МІЖ БАНКАМИ ТА СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У даній статті розкрито теоретичні основи формування і організації управління фінансовими взаємозв'язками між банками та суб'єктами господарювання. Описано формування кредитних ресурсів банків з однієї сторони та їх використання для кредитування підприємств малого, середнього та великого бізнесу з іншої сторони.

Ключові слова: *фінансові взаємозв'язки, банки, поточні рахунки, кредитні відносини, клієнти, послуги, методи управління, суб'єкти господарювання.*

Постановка проблеми. Існуючі в Україні ринкові відносини спонукають до пошуку нових і нових підходів вдосконалення функціонування усієї банківської системи, і Національного банку зокрема. Реформування банківської системи полягає в тому, щоб банківська сфера не лише повністю відповідала зростаючим економічним і соціальним запитам держави та суспільства, а йшла на крок попереду, стимулювала економіку до подальшого піднесення, нарощування темпів виробництва.

Розвиток банківської справи в Україні багато в чому залежить від формування банківського законодавства держави. Швидкий розвиток банківської системи вимагає постійного удосконалення та розширення чинного законодавства та нормативно-методологічної бази Національного банку, зокрема із питань організації фінансових взаємовідносин між банками та їх клієнтами. Важливе значення має формування і організація фінансових взаємозв'язків між банками та суб'єктами господарювання, які мають вплив на господарську діяльність та забезпечення їх фінансовими ресурсами, що й робить актуальною дану тему.

Аналіз останніх публікацій. Окремі питання теоретичного та практичного значення щодо організації управління фінансовими взаємовідносинами між банками та суб'єктами господарювання з питань довготермінового кредитування досліджували такі українські вчені, як М. Алексєнко, О. Бондар, А. Герасимович, М. Дмитренко, О. Євтух, В. Лагунін, М. Мирун, А. Мороз, А. Пересада, М. Рисін, М. Свічинський, А. Сомик. В. Сусіденко та інші. Проте ряд наукових проблем зали-

Annotation. *It is certain that organization of financial control at the level of local budgets needs improvement of the legal providing. Changes are grounded in a current budgetary legislation in relation to plenary powers of supervisory subjects at the level of local finances.*

Key words: *finances, financial control, budget, budgetary legislation, budgetary control, organs of local self-government, organs of executive power, control plenary-powers, budgetary process.*

УДК 658.12:337.9

Васильчак С.В., д.е.н., професор Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ І ОРГАНІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКАМИ МІЖ БАНКАМИ ТА СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У даній статті розкрито теоретичні основи формування і організації управління фінансовими взаємозв'язками між банками та суб'єктами господарювання. Описано формування кредитних ресурсів банків з однієї сторони та їх використання для кредитування підприємств малого, середнього та великого бізнесу з іншої сторони.

Ключові слова: *фінансові взаємозв'язки, банки, поточні рахунки, кредитні відносини, клієнти, послуги, методи управління, суб'єкти господарювання.*

Постановка проблеми. Існуючі в Україні ринкові відносини спонукають до пошуку нових і нових підходів вдосконалення функціонування усієї банківської системи, і Національного банку зокрема. Реформування банківської системи полягає в тому, щоб банківська сфера не лише повністю відповідала зростаючим економічним і соціальним запитам держави та суспільства, а йшла на крок попереду, стимулювала економіку до подальшого піднесення, нарощування темпів виробництва.

Розвиток банківської справи в Україні багато в чому залежить від формування банківського законодавства держави. Швидкий розвиток банківської системи вимагає постійного удосконалення та розширення чинного законодавства та нормативно-методологічної бази Національного банку, зокрема із питань організації фінансових взаємовідносин між банками та їх клієнтами. Важливе значення має формування і організація фінансових взаємозв'язків між банками та суб'єктами господарювання, які мають вплив на господарську діяльність та забезпечення їх фінансовими ресурсами, що й робить актуальною дану тему.

Аналіз останніх публікацій. Окремі питання теоретичного та практичного значення щодо організації управління фінансовими взаємовідносинами між банками та суб'єктами господарювання з питань довготермінового кредитування досліджували такі українські вчені, як М. Алексєнко, О. Бондар, А. Герасимович, М. Дмитренко, О. Євтух, В. Лагунін, М. Мирун, А. Мороз, А. Пересада, М. Рисін, М. Свічинський, А. Сомик, В. Сусіденко та інші. Проте ряд наукових проблем зали-

шилось поза увагою і недослідженими.

Метою дослідження є вивчення й узагальненій теоретичних і методичних засад з організації управління фінансовими взаємозв'язками між банками та суб'єктами господарювання з метою забезпечення розвитку ефективного виробництва в ринкових умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. За умов становлення української держави винятково важливого значення набуває побудова ефективної банківської системи. Роль банківської системи для національної економіки важко переоцінити. Банківські установи є рушійною силою розвитку економіки та ринкових перетворень. Основним завданням банківського сектору є забезпечення фізичних та юридичних осіб фінансовими ресурсами для проведення безперервного виробничого процесу та розширеного відтворення.

Взаємовідносини між банками та їх клієнтами ґрунтуються на договірних засадах, здійснюються на платній основі і включають: відкриття та ведення рахунків, зберігання коштів на депозитах, отримання і погашення кредитів, отримання і сплата процентів за користуванням кредитів тощо.

Кредитування суб'єктів господарювання є однією з найважливіших функцій банків як спеціалізованих кредитних установ. Банківський кредит – це форма кредиту, за якого грошові кошти надаються в позику банками. Комерційні банки, що мають ліцензію НБУ, є головною ланкою кредитної системи; вони одночасно виступають у ролі покупця і продавця наявних у суспільства тимчасово вільних коштів.

Позики надаються банками суб'єктам господарювання всіх форм власності у тимчасове користування на умовах, передбачених кредитним договором. Фінансовою основою банківського кредиту є позичковий банківський капітал. Кредитором в умовах банківського кредиту є банк, позичальником – юридичні та фізичні особи.

У ринковій економіці існує жорстка міжбанківська конкуренція за кредитне обслуговування клієнтів. Позичальник самостійно вільно вибирає той банк, в якому б він хотів отримати позику. Господарський суб'єкт має право одночасно брати позики в різних банках. Основними джерелами формування банківських кредитних ресурсів є власні кошти банків, залишки на розрахункових і поточних рахунках, залучені на депозитні рахунки кошти юридичних і фізичних осіб, міжбанківські кредити та кошти, одержані від випуску цінних паперів. Кредитні операції здійснюються банками у межах власних кредитних ресурсів. Банківський кредит носить комерційний характер. Мета діяльності банку в процесі кредитування – отримання максимального прибутку. Комерційні банки надають кредити як у національній, так і в іноземній валюті.

Кредити, які надаються банками, можна класифікувати за різними ознаками. Лише комплексний підхід до виділення видів банківського кредиту дозволяє найповніше охарактеризувати кредитні операції комерційних банків.

За строками користування банківські кредити поділяють на:

- короткострокові (до 1 року);
- середньострокові (до 3 років);
- довгострокові (понад 3 роки).

Кожному з цих видів банківського кредиту притаманні конкретні ознаки, організаційні способи надання позик та їх погашення.

Короткострокові кредити надаються банками позичальникам на цілі поточної

господарської діяльності у разі виникнення у них тимчасових фінансових труднощів у зв'язку із витратами, які не забезпечені надходженнями коштів у відповідному періоді. Середньострокові кредити надаються на оплату обладнання, на поточні витрати, фінансування капітальних вкладень. Довгострокові кредити надаються банками позичальникам для формування основних фондів. Об'єктами кредитування при цьому є капітальні витрати на реконструкцію, модернізацію та розширення вже діючих основних фондів, на нове будівництво, приватизацію та інше.

Кредитні операції дають банкам основну частину доходу. Однак, аналіз ситуації, що склалася в банківській сфері за період кризи, свідчить, що іноді банки зазнають фінансового краху у зв'язку із надзвичайно ризиковою кредитною політикою. Тому актуального значення набуває вирішення проблеми мінімізації ризиків кредитної діяльності банків.

Банки повинні управляти максимально кредитним ризиком таким чином, щоб отримувати максимально можливий прибуток, одночасно намагаючись максимально знизити ризик, безпосередньо пов'язаний із механізмом надання і погашення банківських кредитів.

Сучасна банківська практика сформувала різні системи запобіжних заходів щодо зменшення впливу кредитного ризику. Однією з таких запобіжних систем є страхування. прояв якого відбувається через самострахування (формування та використання резерву на можливі втрати за кредитними операціями) і методом прямого страхування, що відбувається за участі страхових компаній, проблема зниження кредитного ризику великою мірою залежить від досконалості застосовуваних банком методів його оцінювання.

Запровадження нових для банку методів управління ризиком для зменшення цього рівня є також складовою частиною системного підходу до управління банківським ризиком. Управління кредитним ризиком банку здійснюється на двох рівнях відповідно до причин його виникнення – на рівні кожної окремої позички і на рівні кредитного портфеля в цілому.

Враховуючи досвід вітчизняної практики, а також міжнародний досвід організації кредитних відносин, є доцільним запровадити в Україні єдину систему оцінювання та управління кредитним ризиком з метою мінімізації ризиків. Це перехід до світових новітніх нормативів – міжнародних стандартів вимог до банківської системи «Базель II», головною метою якої є підвищення якості управління ризиками в банківській практиці. У системі велика увага приділена інструментам зниження кредитних ризиків. Застосування кількісної оцінки кредитоспроможності клієнта передбачає присвоєння певної групи тому або іншому типу кредиту, тому або іншому типу позичальника. Потім банкір просто підраховує загальну кількість балів порівнює з моделлю надання позики або відмови в її видачі.

До головних напрямів мінімізації кредитних ризиків у банках належить запровадження новітніх інформаційних технологій управління кредитними ризиками на базі скорингових моделей. Метод кредитного скорингу в західних банках використовується дуже широко. Скорингова модель може використовуватись як для оцінки вже наданого кредиту (тобто ступеня вірогідності порушень фірмою умов кредитного договору), так і для відбору потенційних позичальників.

Процес управління ризиками є вирішальним для забезпечення мінімізації ризиків та прибутковості банку. Банк розглядає управління ризиками як невід'ємну складову технології проведення всіх операцій банку, що здійснюються на підставі внутрішніх регламентних документів (процедур, положень, порядків, методик то-

що).

Важливу роль у мінімізації ризиків банківської діяльності відіграє кластер як форма взаємодії підприємств і банку. У сучасних умовах господарювання кластеризація є тією формою внутрішньої інтеграції та кооперації, що може забезпечити стійкість суб'єктам господарювання, які беруть участь у роботі кластера, та синергетичний ефект взаємозв'язків суб'єктів господарювання і банків. Крім того, учасники кластера здійснюють інвестиції в спеціалізовані технології, інфраструктуру, підготовку кадрів, що приводить до збільшення розміру кластера, виникненню нових суб'єктів господарювання. А це, у свою чергу, – до виникнення крупних фінансових потоків, які пов'язані з капіталовкладеннями учасників кластера.

До характерних рис кластера, як стверджує Біломістний О.М., можна віднести:

- наявність великого підприємства-лідера, яке визначає довгострокову господарську, інноваційну стратегію кластера в цілому;
- територіальну локалізацію основної маси суб'єктів господарювання – учасників кластера;
- стійкість і домінування господарських зв'язків між суб'єктами господарювання;
- довгострокову координацію взаємодії учасників системи в рамках основних систем управління, виробничих програм, інноваційних процесів, контролю якості та ін. [2].

Міжнародний ринковий досвід і сучасна економічна теорія доводять, що без упровадження ефективної державної політики у сфері розвитку господарської інтеграції великого і малого бізнесу, а також належної фінансової підтримки з боку банків, у формі кредитів для суб'єктів малого бізнесу, наша держава не має особливих шансів стати рівноправним і впливовим суб'єктом світового ринку та конкурентоспроможним учасником Світової організації торгівлі.

Банк у співпраці з підприємницьким кластером знаходить постійних клієнтів, які займаються одним видом діяльності, що спрощує роботу менеджерів банку. Для ефективної роботи кластера доцільне фінансове обслуговування всіх учасників кластера, велике підприємство може відкрити поточні рахунки в банку, проводити всі трансакції через *банк*, розміщати депозити і т. д. Банк, у свою чергу, отримує надійного партнера з великим фінансовими потоками, які проходять через «партнерський» банк [2].

В процесі здійсненні кредитування суб'єктів малого бізнесу країни, тобто які входять до підприємницького кластера, працівникам і службам банку легше оцінювати діяльність цих позичальників. Адже банк постійно відслідковує рух фінансів суб'єктів малого бізнесу, які входять до кластера; по-друге, співпрацюючи з великим підприємством, банк постійно отримує інформацію про його фінансовий стан; по- третє, спеціалістам банку легше оцінювати діяльність суб'єктів малого бізнесу, які постійно співпрацюють з ним, а інформація, яку надаватимуть суб'єкти малого бізнесу, більш чітка і правдива, що, у свою чергу, знижує для банку ризик неповернення кредиту. Тобто співпрацюючи з підприємницькими кластерами, банки отримують надійних партнерів із різних масштабів бізнесу (великий і малий бізнес), та надійні кредитні операції із суб'єктами малого бізнесу, забезпеченням яких можуть бути відповідні угоди, ризик за якими буде мінімальний.

Взаємовідносини між учасниками підприємницького кластера і банком можна об'єднати та представити як «потрійну спіраль» [15]. Але в нашому випадку учасниками «потрійної спіралі» є велике підприємство, суб'єкти малого та середнього

бізнесу і банк. Ця спіраль організована відповідно до принципів перетину трьох множин відносин: великого підприємства, суб'єктів малого та середнього бізнесу, які об'єднані підприємницьким кластером, і банку. Завдяки такому виду об'єднання взаємовідносин кожен з учасників забезпечує ефективну роботу свого суб'єкта господарювання, а також впливає на діяльність інших учасників, що дає змогу формувати гібридні інституціональні форми господарювання, які знижують невідомість майбутньої діяльності.

Кожен з учасників «потрійної спіралі» отримую переваги для своєї господарської діяльності. Для великого підприємства – це скорочення витрат на виробництво продукції, підвищення своєї конкурентоспроможності на ринку, підвищення інвестиційної привабливості, збільшення доданої вартості. Усі перелічені переваги дають змогу великому підприємству стабільно впливати на певний сектор ринку та можливість виходу на новий етап розвитку.

Для малого та середнього підприємства – розширення можливостей інноваційного росту; отримання постійного доходу та підвищення рівня кредитоспроможності, а відповідно до цього і можливість отримання кредиту для розвитку своєї діяльності; підвищення кваліфікації кадрів та інше. Але на рівні з цим суб'єкт малого бізнесу зберігає свою господарську самостійність. Баче у свою чергу, від участі в «потрійній спіралі» отримує можливість кредитувати надійні проекти, брати участь у масштабних інвестиційних проектах розширення бази клієнтів, розширити спектр послуг для суб'єктів малого бізнесу та розвивати цей сектор кредитування. А головне – отримати додатковий дохід та знизити ризики неповернення кредитів, які надані суб'єктам малого бізнесу.

Таким чином, підсумовуючи все вищевикладене, можна стверджувати, що переваги взаємовідносин банків, великого підприємства і суб'єктів малого бізнесу на базі кластера полягають у тому, що він додає високу значущість розвитку кредитування суб'єктів господарювання, зокрема суб'єктів малого і середнього бізнесу, також територіальному та соціальному економічному розвитку. Крім того, взаємовідносини у формі «потрійної спіралі» пропонують ефективні інструменти для стимулювання кожного з учасників цих відносин, які проявляються в діяльності банків шляхом зростання обсягів кредитування малого і середнього бізнесу, розширення клієнтської бази та зниження ризику при їх кредитуванні.

Важливим джерелом кредитних ресурсів банків є депозитні кошти як фізичних так юридичних осіб. На формування даних ресурсів, які забезпечують стабілізацію банків впливає багато факторів. Одним із таких факторів стабілізації банківської системи є система страхування депозитів, існування якої на рівні держави дозволяє банкам знизити премію за ризик як однієї зі складових базової депозитної ставки. У багатьох розвинених країнах створено державну систему страхування депозитів, яка передбачає компенсацію суми депозитного вкладу власникові в разі банкрутства банку.

Метою банківського менеджменту у сфері управління зобов'язаннями банку є залучення достатнього обсягу коштів з найменшими втратами для фінансування тих активних операцій, які має намір здійснити банк. Отже, у процесі формування фондів менеджмент має враховувати два основні параметри управління – вартість залучених коштів та їх обсяг.

Для забезпечення бажаної структури, обсягів та рівня втрат за депозитними зобов'язаннями менеджмент використовує різні методи залучення коштів, які загалом зводяться до двох груп — цінові та нецінові методи управління залученими

коштами.

Сутність цінових методів полягає у використанні відсоткової ставки за депозитами ж головного важеля в конкурентній боротьбі за вільні грошові кошти фізичних і юридичних осіб. Підвищення пропонованої банком ставки дозволяє залучити додаткові ресурси. І, навпаки, банк, перенасичений ресурсами, але обмежений небагатомя прибутковими напрямками їх розміщення, зберігає або навіть зменшує депозитні ставки.

Нецінові методи управління залученими коштами банку базуються на використанні різноманітних прийомів заохочення клієнтів, які прямо не пов'язані зі зміною рівня депозитних ставок. До таких прийомів належать реклама; поліпшений рівень обслуговування; розширення спектра пропонованих банком рахунків та послуг; комплексне обслуговування; додаткові види безкоштовних послуг; розташування філій у місцях, максимально наближених до клієнтів; пристосування графіка роботи до потреб клієнтів тощо. В умовах загострення конкурентної боротьби в банківській сфері менеджмент велику увагу приділяє саме неціновим методам управління, оскільки підвищення депозитної ставки має обмеження, і не завжди такий метод управління можна застосовувати.

Висновки. Формування і організація управління фінансовими взаємозв'язками між банками та суб'єктами господарювання полягає з одного боку у формуванні кредитної бази банківських установ, основним джерелом якої є депозити фізичних та юридичних осіб, з іншого надання позик для забезпечення комерційної діяльності підприємств та безперервності виробництва.

Кредитування суб'єктів господарювання є однією з найважливіших функцій банків як спеціалізованих кредитних установ. Основними джерелами формування банківських кредитних ресурсів є власні кошти банків, залишки на розрахункових і поточних рахунках, залучені на депозитні рахунки кошти юридичних і фізичних осіб, міжбанківські кредити та кошти, одержані від випуску цінних паперів.

Кредитні операції дають банкам основну частину доходу. Однак, аналіз ситуації, що склалася в банківській сфері за період кризи, свідчить, що іноді банки зазнають фінансового краху у зв'язку із надзвичайно ризиковою кредитною політикою. Тому актуального значення набуває вирішення проблеми мінімізації ризиків кредитної діяльності банків.

Банки повинні управляти кредитним ризиком таким чином, щоб отримувати максимально можливий прибуток, одночасно намагаючись максимально знизити ризик, безпосередньо пов'язаний із механізмом надання і погашення банківських кредитів.

Важливу роль у мінімізації ризиків банківської діяльності відіграє кластер як форма взаємодії підприємств і банку. У сучасних умовах господарювання кластеризація є тією формою внутрішньої інтеграції та кооперації, що може забезпечити стійкість суб'єктам господарювання, які беруть участь у роботі кластера, та синергетичний ефект взаємозв'язків суб'єктів господарювання і банків.

Метою банківського менеджменту у сфері управління зобов'язаннями банку має бути залучення достатнього обсягу коштів з найменшими витратами для фінансування тих активних операцій, які має намір здійснити банк. Можна використовувати різні методи залучення коштів, зокрема цінові та нецінові методи.

Список використаних джерел

1. Безвужко Є. Кластери та їх роль у відродженні економіки Поділля / Є. Безвужко // Перспективні дослідження. – 1999. – № 2 – С. 17–23.
2. Біломістний О.М. Кластер як форма взаємодії підприємств і банку/ Біломістний О.М. // Вісник університету банківської справи національного Банку України (місто Київ) N.1 (10). –2011. –С. 95–97.
3. Бутко М. П. Методологічні аспекти кластеризації промислового комплексу регіону / М. П. Бутко, Г. М. Самійленко // Економіка і держава. – 2010. – № 2. – С. 38—43.
4. Бюлетень Національного банку України. – 2010. – №12. – С. 22–30.
5. Внукова Н. М. Банківські послуги у забезпеченні розвитку транскордонних кластерів / Н. М. Внукова, Н. В. Гончарова // Фінансово–кредитна діяльність: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр. –2010,–Вип. 2 (9). –С. 35–41.
6. Дмитренко М. Г. Банківське кредитування: галузевий аспект: навч. посібник / М. Г. Дмитренко, М. М. Свічинський, М. В. Рисін. – К: УБС НБУ, 2009. – 178 с.
7. Єпіфанов А.О. Грошово–кредитна політика в Україні: тенденції та перспективи // Фінанси України. – . 2000 . – №9 . – С. 11–18.
8. Єпіфанов А. О. Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України : монографія / А. О. Єпіфанов. – Суми : ВТД Університетська книга, 2007. –417 с.
9. Жукова Н. Особливості кредитування комерційними банками суб'єктів господарювання в Україні // Банківська справа. – 2006. – №2. – С.65–72.
10. Кузьменко Р. В. Кластерний підхід організації виробничої взаємодії підприємств [Електронний ресурс] / Р. В. Кузьменко // Режим доступу : <http://firearticles.com/econoinika-pidpryemstv/125-klasterij-pidxid-organizaciyi-virobmc-hoyivzaemodiyi-pidpriyemstv-kuzmenko-r-v.html>.
11. Лютий І. О. Грошово-кредитна політика та особливості її реалізації в Україні// Фінанси України. – 2000 . – №3 . – с.20–24.
12. Соколенко С. І. КааerqIH (регіональні мережеві системи): структура, перспективи, можливості / С. І. Соколенко // Економічне Есе. – К. : Інститут реформ, 2001. – № 2. – 128 с.
13. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 554 с.
14. Шевченко Р.І. Кредитування і контроль: Навч.–метод. посібник для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2002. –183 с.
15. www.bank.gov.ua
16. Etzkovitz H. Th e Dynamic of Innovations: from National System and DMode 2D to a Triple Helix of University–Industry–Government / H. Etzkovitz, L. Leydcsdorff // Relations Research Policy. – 2000. – № 29. – P. 109–129.

Annotation. In daniy statti rozkrito teoretichni Bases formuvannya i organizatsii upravlinnya fnsanovimi vzaemozv'yazkami mizh banks that sub'ektami gospodaryuvannya. Described zmist i organizatsiyu itpravlinnya credit vzaemovidnosinami mizh banks that ih klientami.

Key words: *fmansovi vzaemozv'yazki, banks, potochni rahunki, kreditni vidnosini, klienti, poslugi, methodical upravlinnya, sub'ekti gospodaryuvannya.*

Лісовий А. В., д.е.н., професор Національного
університету державної податкової служби України;
Левків Г. Я., к.е.н., доцент Львівського державного
університету внутрішніх справ

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОДАТКУ НА НЕРУХОМІСТЬ

Розглянуто основні елементи введеного Податковим кодексом України податку на нерухомість. Проаналізовано його переваги і недоліки, запропоновано шляхи вдосконалення.

Ключові слова: податок на нерухомість, житлова площа, місцеві бюджети.

Постановка проблеми. Податок на нерухомість – один із найстаріших видів податків: використовується, починаючи з XVIII сторіччя. В нашій країні використання такого податку передбачено в прийнятому 2 грудня 2010 р. Податковому кодексі України, але функціонувати він почне лише з 1 липня 2012 р. [1].

Мета статті. Метою даної статті є аналіз сучасної системи оподаткування нерухомості в Україні, визначення її переваг і недоліків та розробка пропозицій щодо її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Згідно статті 265 Податкового кодексу України, базою оподаткування є житлова площа. Але для фізичних осіб передбачена пільга – база оподаткування зменшується:

- а) для квартири – на 120 м²;
- б) для житлового будинку – на 250 м² [1].

Ставки податку встановлюються сільською, селищною або міською радою в таких розмірах за 1 м² житлової площі:

а) для квартир, житлова площа яких не перевищує 240 м², та житлових будинків, житлова площа яких не перевищує 500 м², ставки податку не можуть перевищувати 1% розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року;

б) для квартир, житлова площа яких перевищує 240 м², та будинків, житлова площа яких перевищує 500 м², ставка податку становить 2,7% розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року [1].

Проаналізуємо як податок на нерухомість має вирішувати два своїх основних завдання: унеможливити спекуляції на ринку нерухомості та стати додатковим джерелом збільшення надходжень до місцевих бюджетів.

В нинішньому вигляді даний податок не зможе стати суттєвим джерелом наповнення місцевих бюджетів, оскільки об'єктом оподаткування є тільки житлова нерухомість, при цьому більшість громадян України зареєстровані в об'єктах житлової нерухомості, площа яких є недостатньою для оподаткування. Навіть в Києві, де найвищі в Україні доходи, підлягають оподаткуванню нерухомості менше 10% домогосподарств, а враховуючи нинішній рівень корупції, платитимуть очевидно ще менше [2].

Податок на нерухомість також не зможе завадити масовій скупівлі житла з метою його перепродажу за підвищеними цінами. Для прикладу, квартири у Києві

продаються за мінімальною ціною 10 тис. грн за 1 м² загальної площі. Тобто ціна 1 м² житлової площі буде близько 15 тис. грн, а податок з цього ж 1 м² буде 10,73 грн (при мінімальній заробітній платі на 1 січня 2012 р. – 1073 грн [3]).

Отже при купівлі квартири, з метою спекуляції, юридична особа (наприклад банк) сплачуватиме за рік суму податку, що становитиме 0,07% вартості квартири, якщо обсяг житлової нерухомості менше 240 м² ($10,73/15000*100$) і 0,19% вартості квартири, якщо ця юридична особа має більше 240 м² житлової нерухомості ($2,7*10,73/15000*100$).

Враховуючи, що останні роки до кризи житло дорожчало на 20–30% щороку, можна зробити висновок, що такий податок (0,07 і 0,19% від вартості житла) не стримає охочих вкласти кошти в нерухомість з метою майбутньої спекуляції. Фізичним особам така спекуляція ще вигідніша, тому що вони мають пільгу не сплачувати податок на нерухомість до 120 м² житлової площі у квартирах і 250 м² у будинках. Крім того фізичні особи часто здають зайве житло в оренду, маючи плату, яка в десятки разів перевищує розмір податку на нерухомість.

Отже вказаний податок не виконує своїх основних функцій, власне на виконання яких він і був запроваджений: фіскальної та регулюючої. Наприклад, податок на нерухомість не принесе жодної копійки сільським бюджетам, хоча міг би стати одним з основних джерел сільського розвитку.

Ми пропонуємо цей податок сплачувати всім фізичним і юридичним особам, не встановлюючи нижніх чи верхніх обмежень по площі, щоб позбавити стимулу переписування понадлімітного житла на родичів. За базу оподаткування брати не житлову площу, а загальну. Ставки податку на 1 м² нерухомості визначати у відсотках від розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року

- від 1 до 100 квадратних метрів – 1%;
- від 100 до 200 квадратних метрів – 2%;
- від 200 до 300 квадратних метрів – 3%;
- від 300 до 400 квадратних метрів – 4%;
- від 400 і більше квадратних метрів – 5%.

Крім того обов'язково необхідно враховувати, де розміщене житло. Для цього ми пропонуємо встановити наступні коефіцієнти:

- в селах депресивних районів – 0,5;
- в інших селах та селищах – 1 ;
- в містах з населенням до 100 тис. жителів – 2;
- в містах з населенням від 100 тис. до 1 млн – 3;
- в «містах-мільйонниках» – 4.

Для підприємств, крім цього, ввести ще один підвищуючий коефіцієнт – 2.

В результаті впровадження пропозицій автора, середнє сільське домогосподарство (2,74 особи) маючи 24,6 м² житла на душу, тобто в цілому 67,4 м², сплачуватиме 723,2 грн за рік ($1073*0,01*67,4$) або 60,3 грн в місяць. В селі депресивного району ця сума складатиме 361,6 грн за рік або 30,1 грн в місяць. Не така вже й значна сума, особливо якщо врахувати, що це не з однієї особи, а з сім'ї. Віддавати свої гроші ніхто не хоче, але якщо всі зібрані від податку на нерухомість кошти залишатимуться в сільському бюджеті і витратимуться на ремонт доріг, освітлення вулиць та на інші потреби соціальної інфраструктури, то сільські жителі не жалітимуть на ці цілі кошти. Крім того це стимулюватиме контроль з боку селян за витрачанням коштів сільського бюджету, підвищуватиме їх громадську активність:

селянам буде не байдуже, як саме витрачені сільською радою зароблені ними кошти.

Середнє міське домогосподарство (2,54 людини) маючи 20,8 м² житла на душу, в невеликому місті заплатить 1133,8 грн податку за рік (1073*0,01*2*2,54*20,8) або 94,5 грн в місяць. В «місті-мільйоннику», де вдвічі більші зарплати ніж в провінції, податок з такої ж квартири складатиме 2267,5 грн за рік (1073*0,01*4*2,54*20,8) або 189,0 грн в місяць. Сімейний бюджет міського домогосподарства може дозволити собі таку суму податку (особливо якщо врахувати розмір зарплат у великих містах). Наприклад, для київської сім'ї, що має двох працюючих і середню зарплату станом на грудень 2011 р. – 4819 грн [4] податок на нерухомість становитиме близько 2% від їх зарплати. Нагадаємо, що податок з доходів фізичних осіб ми сплачуємо по ставці 15 і 17% (а раніше платили навіть 20 і 30%). І саме за рахунок податку на нерухомість можна було б зменшити ставки податку на доходи фізичних осіб на 1–2%. Адже значна частина доходів населення приховується, а нерухомість приховати неможливо.

Банк, який спекулює нерухомістю, бажаючи придбати чергову квартиру площею 100 м² сплатить 42920 грн (1073*0,05*4*2*100). Це в 22 рази більше ніж за діючого Податкового кодексу України. Така квартира коштуватиме близько 1 млн грн, отже сума податку на нерухоме майно згідно наших пропозицій дорівнюватиме близько 4% від її вартості. Враховуючи, що темпи зростання цін на нерухомість останніми роками стабілізувались, то такий податок стримуватиме бажаючих спекулювати нерухомим майном.

Сільський бюджет згідно наших пропозицій отримуватиме від податку на нерухоме майно значні суми коштів: якщо поррахувати надходження від такого податку для середнього українського села (515 осіб), то отримаємо 135,9 тис. грн (1073*0,01*24,6*515).

Середнє місто чисельністю населення 50 тис. осіб отримає до місцевого бюджету, згідно наших пропозицій, 22,3 млн. грн² (1073*0,02*20,8*50000).

Висновок. Оскільки введений Податковим кодексом України податок на нерухомість майже не виконує фіскальної та регулюючої ролі, тобто не вирішує два основних завдання; збільшення надходжень до місцевих бюджетів та усунення спекуляції на ринку нерухомості, то наші пропозиції можна вважати корисними, хоча і не остаточними. В ідеалі було б бажаним оподатковувати не лише житлову нерухомість, але й виробничу, а базою оподаткування зробити не площу житла, а його вартість. Тому для майбутніх досліджень в цьому напрямі існує широке поле можливостей.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України : закон України від 2 груд. 2010 р. №2755–VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/mam.cgi?nreg=2755-17>
2. Податок на нерухомість: лавівок мільйон [Електронний ресурс] // Дебет-Кредит. – 05.01.2011. – Режим доступу : <http://news.dtk.com.ua/show/ukr/article/8014.html>
3. Про Державний бюджет України на 2012 рік : закон України від 22 груд. 2011 р. № 4282–VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4282-17>

² Невраховуючи домогосподарств, які мають площу житла понад 100 м²

4. Середня заробітна плата за регіонами в 2011 році [Електронний ресурс] // Податки та бухгалтерський облік. – Режим доступу : http://m\Tv.nibu.factor.ua/ukr/info/socposobiya/sred-zarp-reg/sred-zarp-reg_11

Annotation. *The basic elements introduced by the Tax Code of Ukraine property tax. Analyzed its advantages and disadvantages, suggested ways to improve.*

Key words: *tax on real estate, residential area, local budgets.*

УДК 336.748.14(477)

Футало Т.В., д.е.н., професор Львівської комерційної академії

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ІНФЛЯЦІЇ ВІДПОВІДНО ДО ЦІЛЕЙ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФЛЯЦІЙНОЇ ДИНАМІКИ

В статті розкрито інструментарій визначення рівень інфляції відповідно до цілей регулювання інфляційної динаміки.

Ключові слова: *інфляція, фінансова криза, індекс споживчих цін.*

Важливу роль у системній модернізації економіки України відводиться державному регулюванню інфляційних процесів, оскільки останнє має значний вплив на забезпеченій відновлення економічного зростання, на розвиток реального сектора економіки, на макроекономічну стабільність у сферах грошово-кредитній та державних фінансів, на динаміку зовнішньої торгівлі держави, її ролі у світових фінансових потоках тощо.

Фінансова криза, загострення якої в Україні припало на 2008–2009 роки, продемонструвала обмеженість існуючого інструментарію державного регулювання інфляції. Високий рівень інфляції у нашій країні значною мірою обмежив заходи державного стимулювання економічного зростання і, як наслідок, національна економіка впритул наблизилась до стагфляції. Із огляду на зазначені реалії теоретичної та практичної актуальності набувають питання удосконалення державного регулювання інфляції в умовах трансформації економіки України.

Незважаючи на значну кількість наукових праць і вагомій досягнення в теорії і практиці регулювання інфляції, ще є низка проблем, спричинених особливостями розвитку сучасної світової та української економіки. Серед них варто відмітити такі проблеми, як особливості динаміки сучасних інфляційних процесів і формування адекватних глобальним і трансформаційним економічним викликам ефективних механізмів та інструментів державного регулювання інфляційних процесів. За таких умов державне регулювання інфляційних процесів потребує принципових змін. Однак, у сучасних умовах державне регулювання інфляційних процесів в Україні не є чітко виокремленим, структурованим та інституціоналізованим напрямом, а реалізується складовою частиною загальної економічної політики. Усе це зумовлює актуальність теми дослідження.

Ціни виступають важливим показником і регулятором результативності економічної діяльності. Від рівня цін залежить економічна поведінка господарюючих суб'єктів та споживачів. Швидке зростання цін призводить до економічного безладдя, а інколи й хаосу. За такої ситуації підприємства та споживачі втрачають

4. Середня заробітна плата за регіонами в 2011 році [Електронний ресурс] // Податки та бухгалтерський облік. – Режим доступу : http://m\Tv.nibu.factor.ua/ukr/info/socposobiya/sred-zarp-reg/sred-zarp-reg_11

Annotation. The basic elements introduced by the Tax Code of Ukraine property tax. Analyzed its advantages and disadvantages, suggested ways to improve.

Key words: *tax on real estate, residential area, local budgets.*

УДК 336.748.14(477)

Футало Т.В., д.е.н., професор Львівської комерційної академії

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ІНФЛЯЦІЇ ВІДПОВІДНО ДО ЦІЛЕЙ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФЛЯЦІЙНОЇ ДИНАМІКИ

В статті розкрито інструментарій визначення рівень інфляції відповідно до цілей регулювання інфляційної динаміки.

Ключові слова: *інфляція, фінансова криза, індекс споживчих цін.*

Важливу роль у системній модернізації економіки України відводиться державному регулюванню інфляційних процесів, оскільки останнє має значний вплив на забезпеченій відновлення економічного зростання, на розвиток реального сектора економіки, на макроекономічну стабільність у сферах грошово-кредитній та державних фінансів, на динаміку зовнішньої торгівлі держави, її ролі у світових фінансових потоках тощо.

Фінансова криза, загострення якої в Україні припало на 2008–2009 роки, продемонструвала обмеженість існуючого інструментарію державного регулювання інфляції. Високий рівень інфляції у нашій країні значною мірою обмежив заходи державного стимулювання економічного зростання і, як наслідок, національна економіка впритул наблизилась до стагфляції. Із огляду на зазначені реалії теоретичної та практичної актуальності набувають питання удосконалення державного регулювання інфляції в умовах трансформації економіки України.

Незважаючи на значну кількість наукових праць і вагомій досягнення в теорії і практиці регулювання інфляції, ще є низка проблем, спричинених особливостями розвитку сучасної світової та української економіки. Серед них варто відмітити такі проблеми, як особливості динаміки сучасних інфляційних процесів і формування адекватних глобальним і трансформаційним економічним викликам ефективних механізмів та інструментів державного регулювання інфляційних процесів. За таких умов державне регулювання інфляційних процесів потребує принципових змін. Однак, у сучасних умовах державне регулювання інфляційних процесів в Україні не є чітко виокремленим, структурованим та інституціоналізованим напрямом, а реалізується складовою частиною загальної економічної політики. Усе це зумовлює актуальність теми дослідження.

Ціни виступають важливим показником і регулятором результативності економічної діяльності. Від рівня цін залежить економічна поведінка господарюючих суб'єктів та споживачів. Швидке зростання цін призводить до економічного безладдя, а інколи й хаосу. За такої ситуації підприємства та споживачі втрачають

орієнтири раціональної поведінки, а ефективність функціонування економіки знижується.

Найважливішими індексами цін є індекси Ласпейреса, Пааше, Фішера.

Індекс цін Ласпейреса (або агрегативний індекс цін) відображає зміну рівня цін упродовж певного проміжку часу, якщо структура виробництва і споживання не змінилася. Отже, цей індекс не враховує змін у виробництві й споживанні, пов'язаних із науково-технічним прогресом. Цей індекс обчислюють таким чином:

$$I_a = \frac{\sum p_1 q_0}{\sum p_0 q_0}, \quad (1)$$

де $p_1 q_0$ – ціни відповідно в поточному і базовому періодах, q_0 – обсяг виробництва в базовому періоді.

Індекс цін Ласпейреса, обчислений для незмінного кошика споживчих товарів і послуг, називають індексом споживчих цін (ІСЦ) [3, с. 145].

Індекс споживчих цін характеризує зміни у часі загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання. Він є показником зміни вартості фіксованого набору споживчих товарів та послуг у поточному періоді до його вартості у базисному періоді.

ІСЦ є найважливішим показником, який характеризує інфляційні процеси в економіці країни і використовується для вирішення багатьох питань державної політики, аналізу і прогнозу цінових процесів в економіці, перегляду розмірів грошових доходів та мінімальних соціальних гарантій населення, вирішення правових спорів, перерахунку показників системи національних рахунків у постійні ціни.

Слід зазначити, що відмінності статистичних підходів у різних країнах полягають, зокрема, у визначенні специфічних для конкретної держави складових споживчого кошика, які зазнають найбільших коливань. Наприклад, із кошика можуть вилучатися продовольчі товари та паливо. Діапазон коливань компонент кошика, що підлягають вилученню, як правило, адекватний соціально-економічній ситуації в конкретній країні. Скажімо, у Канаді він може дорівнювати півтора стандартним відхиленням від середнього показника.

У різних країнах можуть різнитися й методи розрахунку базової інфляції за допомогою статистичного підходу. Відмінності, зокрема, залежать від результатів статистичного дослідження історичної поведінки часового ряду.

Існують також альтернативні методи визначення базової інфляції:

- Метод простих виключень, який полягає у виключенні із індексу споживчих цін визначених категорій чи цілої групи товарів і послуг (таких як, наприклад, сільськогосподарська продукція, електроенергія, газ, інші види палива), ціни на які традиційно найбільш чутливі до шоків сукупної пропозиції.

- Метод систематичних виключень базується на регулярному видаленні найбільших стрибків цін, незалежно від того до якої групи товарів воші попадають.

- Метод виключення найбільш відхилених цін полягає у виключенні цінових коливань, які віддалені від розподілу відхилень навколо середньозваженої певної ціни в конкретному періоді більше, ніж стандартне відхилення.

- Метод процентилі, передбачає досягнення властивості незміщеності, при якій математичне сподівання оцінки рівне істинній характеристиці генеральної сукупності [4, с. 11].

Отже, для того, щоб базову інфляцію можна було прийняти за офіційний індикатор чи пряму ціль, її визначення має відповідати таким вимогам:

1. У ході вимірювання базової інфляції можна не враховувати лише певну частину споживчого кошика, яка суттєво не впливає на його репрезентативність.

2. Методологію, яку використовують для виокремлення базової інфляції з індексу споживчих цін, не слід часто змінювати, тобто в економічних суб'єктах не повинно складатися враження, ніби влада «підлаштовує» значення індексу для створення ілюзії виконання поставлених цілей.

3. Влада має бути спроможною дотримуватися цільового орієнтира базової інфляції.

В Україні Державним комітетом статистики спільно з Національним банком України розроблена «Методика розрахунку базового індексу споживчих цін», затверджена наказом Держкомстату від 27 липня 2007 року № 265. Даною методикою визначено основні принципи вимірювання базового індексу споживчих цін. Головною метою його розрахунку є визначення стійкої динаміки цін з мінімізацією короткострокових нерівномірних змін цін, викликаних шоками пропозиції, адміністративним регулюванням. Таким чином, базовий індекс споживчих цін найбільшою мірою характеризує інфляцію, яка спричинена тиском з боку попиту, та, відповідно, найбільш повно відображає ефект від зміни реальних монетарних умов.

Побудова базового індексу споживчих цін передбачає такі основні етапи: формування переліку товарів (послуг) – представників; формування вагової структури; розрахунок базового індексу споживчих цін.

У відповідності до вищевказаної методики, для розрахунку базового рівня інфляції в Україні обрано метод виключення, який полягає у виключенні із індексу споживчих цін визначених категорій чи цілої групи товарів і послуг (таких як, наприклад, сільськогосподарська продукція, електроенергія, газ, інші види палива), ціни на які традиційно найбільш чутливі до шоків сукупної пропозиції. Метою даного методу є обнулення ваги виключених товарів при розрахунку середнього. Товари (послуги) – представники, які виключаються, визначаються шляхом експертних оцінок фахівців Держкомстату України, Національного банку України та Міністерства економіки України. Зазначений метод є одним із традиційних у світовій практиці. Його перевагами є можливість забезпечення зіставлення часових рядів індексів, а також доступність для розуміння громадськістю.

Отже, для кращого, глибшого розуміння інфляційних процесів варто не тільки аналізувати теоретичні надбання вчених-економістів про це економічне явище, а й досконало вивчати показники та методи виміру інфляції. Вони дають змогу спрогнозувати майбутній розвиток інфляційного процесу і тим самим передбачити розвиток усіх ланок економіки, адже на врахуванні інфляції ґрунтується вся соціально– економічна, фінансова та банківська політика.

Список використаних джерел

1. Аржевітін С. М. Таргетування інфляції – оптимальний режим монетарної політики для України / С. М. Аржевітін // Вісник Дон НУЕТ. – 2009. – № 3. – С. 4–10.
2. Багратян Г. А. Світова криза та Україна: проблеми й нові підходи до фінансового регулювання / Г. А. Багратян, І. С. Кравченко // Фінанси України. – 2009. – № 4 – С. 33–41.
3. Панчишин С. М. Макроекономіка: [навч. посіб.] / Панчишин С. М. – К. : Либідь, 2001. – 616 с.
4. Петрик О. Визначення оптимального рівня інфляції для України / О. Петрик, С. Ніколайчук // Вісник НБУ. – 2007 – № 6 – С. 10–21.

Annotation. The article suggested tools determine the level of inflation in accordance with the purposes of regulating inflation dynamics.

Key words: inflation, financial crisis, Consumer Price Index.

УДК 657

Андрейцева І.А., к.е.н., доцент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Рибак О.П., гол. бухгалтер Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ЗГІДНО МСФЗ

В статті проаналізовано вимоги щодо розкриття інформації у фінансовій звітності згідно МСФЗ.

Ключові слова: фінансова звітність, національні стандарти бухгалтерського обліку, міжнародні стандарти фінансової звітності.

Постановка проблеми. Гармонізація національних стандартів до МСФЗ полягає в тому, що значна кількість країн вносить зміни і розробляє нові національні стандарти фінансової звітності, які в цілому відповідають МСФЗ. Рішення привести національні стандарти бухгалтерського обліку і звітності були прийняті в Німеччині, Франції, Італії. Що є об'єктивним доказом перспективності застосування МСФЗ.

Адаптація національних правил до МСФЗ у довгостроковій перспективі повинна сприяти розвитку міжнародної гармонізації бухгалтерського обліку і звітності. Часткове застосування МСФЗ нездатне забезпечити реалізації задач міжнародної інтеграції, економічного розвитку, а також формування достовірної і повної інформації. Заміна національних стандартів на МСФЗ або використання їх в якості національних стандартів передбачає відмову від національних правил обліку і звітності на користь міжнародних стандартів. Такий підхід бажано застосовувати для країн з недостатньо розвиненими системами бухгалтерського обліку і звітності, які можуть відмовитися від розробки національних стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі починають з'являтися публікації щодо формування показників фінансової звітності згідно МСФЗ. Зокрема, це питання досліджували такі науковці, як С.Голов, А.Суглобов та інші.

Виклад матеріалу. Розробкою й удосконаленням міжнародних стандартів займається спеціальна організація – Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (КМСФЗ), створений 29 червня 1973 року згідно угоди бухгалтерських органів Австралії, Канади, Франції, Німеччини, Японії, Мексики, Нідерландів, Об'єднаного королівства й Ірландії, а також США. Діяльність Комітету регулюється Радою, яка нараховує представників 13 країн і 4 організацій.

Система міжнародних стандартів нараховує 41 стандарт, які розкривають всі основні питання пов'язані зі складанням фінансової звітності. Кожен стандарт містить наступну інформацію;

- об'єкт обліку – надається визначення об'єкта обліку і основних понять,

Annotation. The article suggested tools determine the level of inflation in accordance with the purposes of regulating inflation dynamics.

Key words: inflation, financial crisis, Consumer Price Index.

УДК 657

Андрейцева І.А., к.е.н., доцент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Рибак О.П., гол. бухгалтер Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ ПОКАЗНИКІВ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ЗГІДНО МСФЗ

В статті проаналізовано вимоги щодо розкриття інформації у фінансовій звітності згідно МСФЗ.

Ключові слова: фінансова звітність, національні стандарти бухгалтерського обліку, міжнародні стандарти фінансової звітності.

Постановка проблеми. Гармонізація національних стандартів до МСФЗ полягає в тому, що значна кількість країн вносить зміни і розробляє нові національні стандарти фінансової звітності, які в цілому відповідають МСФЗ. Рішення привести національні стандарти бухгалтерського обліку і звітності були прийняті в Німеччині, Франції, Італії. Що є об'єктивним доказом перспективності застосування МСФЗ.

Адаптація національних правил до МСФЗ у довгостроковій перспективі повинна сприяти розвитку міжнародної гармонізації бухгалтерського обліку і звітності. Часткове застосування МСФЗ нездатне забезпечити реалізації задач міжнародної інтеграції, економічного розвитку, а також формування достовірної і повної інформації. Заміна національних стандартів на МСФЗ або використання їх в якості національних стандартів передбачає відмову від національних правил обліку і звітності на користь міжнародних стандартів. Такий підхід бажано застосовувати для країн з недостатньо розвиненими системами бухгалтерського обліку і звітності, які можуть відмовитися від розробки національних стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі починають з'являтися публікації щодо формування показників фінансової звітності згідно МСФЗ. Зокрема, це питання досліджували такі науковці, як С.Голов, А.Суглобов та інші.

Виклад матеріалу. Розробкою й удосконаленням міжнародних стандартів займається спеціальна організація – Комітет з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (КМСФЗ), створений 29 червня 1973 року згідно угоди бухгалтерських органів Австралії, Канади, Франції, Німеччини, Японії, Мексики, Нідерландів, Об'єднаного королівства й Ірландії, а також США. Діяльність Комітету регулюється Радою, яка нараховує представників 13 країн і 4 організацій.

Система міжнародних стандартів нараховує 41 стандарт, які розкривають всі основні питання пов'язані зі складанням фінансової звітності. Кожен стандарт містить наступну інформацію;

- об'єкт обліку – надається визначення об'єкта обліку і основних понять,

пов'язаних з цим об'єктом;

- визнання об'єкта обліку – розкриваються критерії віднесення об'єктів обліку до різних елементів звітності;
- оцінка об'єкта обліку – наводяться рекомендації по використанню методів оцінки та вимог до оцінки різних елементів звітності;
- відображення у фінансовій звітності – розкриття інформації про об'єкти обліку в різних формах фінансової звітності.

Фінансова звітність відображає фінансові результати операцій та інших подій, які об'єднують їх в широкі категорії у відповідності з їхніми економічними характеристиками. Ці широкі категорії називаються елементами фінансової звітності. Елементами, безпосередньо пов'язаними з виміром фінансового стану в балансі, є активи, зобов'язання і капітал; елементами безпосередньо пов'язаними з виміром результатів діяльності у звіті про прибутки і збитки – доходи і витрати.

Згідно –МСФЗ активи – ресурси, які контролюються організацією. Використання таких ресурсів, можливо, сприятиме у майбутньому надходженню економічної вигоди. Майбутня економічна вигода, втілені в активі, – це потенціал, вкладений прямо або побічно в надходження грошових засобів або їх еквівалентів. Майбутні економічні вигоди від використання активів можуть виникати в тих випадках, коли:

- актив використовується відособлено або в поєднанні з іншим активом для виробництва товарів і послуг, які призначені для реалізації;
- актив обмінюється на інші активи;
- актив використовується для погашення зобов'язань;
- актив розподілений між власниками організації.

В МСФЗ зазначено, що багато активів, наприклад, нерухомість, будови і обладнання, мають фізичну форму. Проте фізична форма не є важливою ознакою активу. Наприклад, авторські права і патенти – це активи, коли організація в майбутньому очікує отримання прибутку від їх використання, якщо вони контролюються організацією.

Інші активи, наприклад рахунки дебіторів, пов'язані з юридичними правами, включаючи право на власність. Проте при визначення активу право на власність не є основним.

Така важлива категорія, як активи, визнаються в українському законодавстві за умови отримання в майбутньому економічних вигод від їх використання. Отже, дані категорії є ідентичними у трактуванні.

Заборгованість згідно МСФЗ – існуюча на звітну дату заборгованість організації погашення, якої призведе до зменшення економічної вигоди у вигляді вибуття ресурсів. Зобов'язання можуть виникати в силу дії договору або правової норми чи ділового договору довіри. Погашення зобов'язання може здійснюватися різними способами:

- виплатою грошових засобів;
- передачею інших активів;
- наданням послуг;
- заміною одного зобов'язання іншим;
- переведенням зобов'язання в капітал;
- зняттям вимоги зі сторони кредитора.

Існує також умовне зобов'язання прийняття рішення, яке виникає, коли керівництвом компанії прийнято рішення придбати активи у майбутньому. Проте це не

є причиною появи дійсного зобов'язання. Іноді компанія може визнати у якості боргу майбутні виплати. Це характерно для тих випадків, коли виплати базуються на щорічних закупівлях і носять постійний характер. В якості прикладу таких зобов'язань можна навести існуючі гарантійні зобов'язання і відрахування до пенсійних фондів.

Власний капітал являє собою внески власників і накопичений прибуток організації. В бухгалтерському балансі власний капітал поділяється на підкласи. Так, статутний капітал, нерозподілений прибуток і резерви відображаються окремо. Такі класифікації є показниками правових та інших обмежень можливості підприємства розподіляти чи по-іншому використовувати власний капітал, оскільки вони мають значення для використання фінансових звітів для прийняття рішень.

Створення резервів іноді передбачено статутом або іншим законом з метою надання компанії та її кредиторам додаткового захисту від наслідків можливих збитків.

Інші резерви можуть формуватися в тому випадку, коли національний закон про оподаткування передбачає звільнення від податків або їх зниження на суми відрахувань в такі резерви. Наявність і розмір юридичних, статутних й податкових резервів являє собою інформацію, яка може бути корисною для прийняття рішень. Відрахування в ці резерви здійснюються за рахунок нерозподіленого прибутку, а не витрат.

Важливими елементами фінансової звітності є доходи і витрати, кваліфікація яких необхідна для процесу формування достовірних результатів організації.

Доходи згідно МСФЗ – збільшення економічних вигод протягом звітного періоду у формі надходження або збільшення активів або зменшенім зобов'язань, що призводить до збільшення капіталу, не пов'язаного із внесками учасників акціонерного капіталу. Дохід включає виручку, отриману в результаті основної діяльності організації, дохідів від неосновної діяльності.

Виручка, отримана від основної діяльності, визначається різними термінами: реалізація, винагорода, відсотки, дивіденди, роялті, гонорари, рента – залежно від типу організації. Прикладом доходів від неосновної діяльності можуть бути доходи від реалізації необоротних активів і позареалізаційних доходів, наприклад доходів від переоцінки ринкових цінних паперів або від збільшення балансової вартості довгострокових активів.

Для обліку виручки від продажу товарів, надання послуг, використання іншими сторонами активів, які приносять відсотки, ліцензійні платежі і дивіденди, в системі МСФЗ застосовується стандарт 18 «Виручка».

Отже, детально визначені питання обліку доходів від основної, систематичної діяльності.

Визначення доходів, яке відповідає МСФЗ, наведено П(С)БО 15 «Дохід».

Витрати згідно МСФЗ – зменшення економічної вигоди в звітному періоді в формі вибуття чи використання активів чи виникнення зобов'язань, які призведуть до зменшення власного капіталу і не пов'язані з його розподілом між учасниками.

Витрати включають у себе затрати і збитки, які виникають у процесі основної діяльності організації. До таких затрат належать затрати на виробництво продукції (робіт, послуг), амортизація і т.п. Збитки можуть виникати внаслідок стихійних лих, продажу необоротних активів, а також у випадку здійснення позареалізаційних операцій (змін валютних курсів, переоцінки активів).

В обліковій практиці України використовується П(С)БО 16 «Витрати», в якому

надано визначення витрат, які відповідають визначенню у МСФЗ.

На підставі розглянутого, доцільно відзначити, що МСФЗ порівняно з національними стандартами надають більшу свободу щодо використання методів оцінки елементів фінансової звітності. У міжнародних стандартах здійснено чіткі визначення елементів фінансової звітності – активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат, визначено критерії їх визнання.

МСБО 1 «Подання фінансових звітів» [3] встановлює загальні принципи подання фінансових звітів загального призначення, включаючи рекомендації з їхньої структури та мінімальні вимоги до змісту.

До складу повного комплексу фінансових звітів входять:

- 1) звіт про фінансовий стан на кінець періоду;
- 2) звіт про сукупні прибутки та збитки за період;
- 3) звіт про зміни у власному капіталі за період;
- 4) звіт про рух грошових коштів за період;
- 5) примітки, що містять стислий виклад суттєвих облікових політик та інші

пояснювальні примітки.

Загальні вимоги до подання інформації у звіті про фінансовий стан містять пункти 54–80 МСБО 1 [3, с. 1014–1020]. Цей стандарт визначає мінімальний перелік статей, які слід наводити безпосередньо у звіті про фінансовий стан.

Звіт про фінансовий стан як мінімум повинен включати лінійні статті, а саме: основні засоби; нематеріальні активи; фінансові активи; інвестиції, які обліковуються за методом участі; запаси; грошові засоби та їх еквіваленти; заборгованість покупців і замовників та інша дебіторська заборгованість; податкові зобов'язання і вимоги; резерви; довгострокові зобов'язання, за якими нараховують відсотки; випущений капітал і резерви.

Проте цей перелік не є вичерпним. Тому у звіті необхідно наводити додаткові статті, якщо цього вимагають інші стандарти або якщо це необхідно для правдивого відображення фінансового стану підприємства.

Необхідність додаткових статей з метою правдивого відображення фінансового стану підприємства ґрунтується на аналізі:

- характеру ліквідності, суттєвості активів та їхніх функцій у межах підприємства;
- сум, характеру, строків і умов погашення зобов'язань;
- однорідності оцінки активів і зобов'язань.

У складі нематеріальних активів звичайно виділяють гудвіл, оскільки його не можна реалізовувати окремо від підприємства.

В свою чергу прийнято окремо відображати зобов'язання, на які нараховують відсотки, та ті, на які відсотки не нараховують.

Нарешті, недоцільно об'єднувати в одну статтю активи або зобов'язання, до яких застосовано різні оцінки.

Отже, для забезпечення правдивого відображення фінансового стану підприємства не слід подавати однією сумою, в разі їх суттєвості різні за характером і функціями статті, а саме; монетарні та немонетарні; поточні та непоточні; операційні та фінансові; відсоткові та не відсоткові.

Крім того, мінімальний перелік статей звіту може бути переглянутий виходячи з характеру діяльності підприємства. Це дає можливість надавати інформацію про фінансовий стан підприємства з урахуванням специфіки його діяльності.

Звіт про сукупні прибутки і збитки передбачає включення до нього всіх без

винятку доходів і витрат. Це означає, що доходи і витрати, які відображають у складі власного капіталу, мають відобразитись у звіті про сукупні прибутки і збитки.

МСБО 1 «Подання фінансових звітів» визначає мінімальний перелік статей, які мають бути відображені: дохід; фінансові витрати; виграти на податок; сума, яка містить підсумок прибутку (збитку) після оподаткування; прибуток або збиток за період; кожний компонент іншого сукупного прибутку; загальна сума сукупного прибутку; розподіл сукупного прибутку (збитку) за період.

За МСБО 1 можна наводити усі статті доходів і витрат в одному звіті або надавати два звіти, з яких один фактично є продовженням звіту про прибуток. У першому випадку традиційний звіт про прибуток доповнено ще одним розділом, у якому узагальнено витрати і доходи, які були відображені безпосередньо на рахунках власного капіталу. У другому випадку разом зі звітом про прибуток складають звіт про інші сукупні прибутки та збитки. В обох варіантах статті іншого сукупного прибутку можна наводити за вирахуванням податків, безпосередньо у звіті про сукупні прибутки та збитки наводять лише загальну суму іншого сукупного прибутку за вирахуванням податків.

Звіт про зміни у власному капіталі потрібно наводити: загальну суму прибутку (збитку), визначену у звіті про сукупні прибутки та збитки. При цьому у консолідованій звітності слід окремо відображати частішу сукупного прибутку (збитку), яка відноситься до власників материнського підприємства, та частину, яка належить власникам неконтрольованих часток у капіталі;

- вплив на кожну статтю власного капіталу ретроспективного застосування змін в обліковій політиці та виправлення суттєвих помилок згідно МСБО 8;
- узгодження залишку на початок і кінець звітного періоду за кожною статтею власного капіталу з виокремленням змін внаслідок:
- сукупного прибутку (збитку);
- операцій з власниками з окремим відображенням їх внесків і розподілу капіталу між власниками, а також змін в контрольованих частках в капіталі дочірніх підприємств.

Крім того, або безпосередньо у звіті, у примітках до фінансових звітів слід наводити суму дивідендів, визнану як розподіл капіталу між власниками впродовж звітного періоду, та відповідну суму дивідендів на акцію.

Звіт про рух грошових коштів – це фінансовий звіт, у якому відображають надходження і видаток грошових коштів та їх еквівалентів, а також чисті зміни їх величини в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності протягом звітного періоду.

Загальні вимоги щодо подання та розкриття інформації у цьому звіті МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів». Згідно з МСБО 7 інформація про рух грошових коштів у результаті операційної діяльності може бути наведена із застосуванням прямого або непрямого методу.

Оскільки П(С)БО 4 передбачає складання звіту про рух грошових коштів на основі прямого методу, такий звіт на основі МСФЗ доречно складати із використанням непрямого методу. Це забезпечить всебічне розкриття інформація про рух грошових коштів товариства.

Відповідно до МСБО 1 «Подання фінансових звітів» у примітках до фінансових звітів слід наводити інформацію:

- про основу складання фінансових звітів та облікову політику підприємс-

тва;

- таку, що вимагається МСФЗ, але не наведена безпосередньо у фінансових звітах;

- додаткову, яка не наводиться у фінансових звітах, але є необхідною для правдивого відображення фінансового стану та результатів діяльності підприємства.

При цьому рекомендується така послідовність подання інформації у примітках до фінансових звітів:

- 1) вказівки на відповідність звітності вимогам МСФЗ;
- 2) виклад застосованих істотних облікових політик;
- 3) пояснювальна інформація до статей, наведених безпосередньо у фінансових звітах;
- 4) інші розкриття.

Приклади подання інформації у фінансових звітах згідно з МСФЗ наведено у Керівництві із запровадження МСБО [3, с. 1071–1086] та додатках до МСБО 7 [3, с. 1129–1136].

Через існуючі розбіжності між П(С)БО і МСФЗ вітчизняні підприємства, що складають звітність за МСФЗ, змушені вести паралельний облік згідно з МСФЗ або періодично трансформувати звітність, складену за П(С)БО.

При цьому формування фінансової звітності відповідно до вимог МСФЗ звичайно здійснюється шляхом трансформації.

З урахуванням цього фахівцями Федерації професійних бухгалтерів і аудиторів України (ФПБАУ) підготовлено третє видання Методики трансформації фінансової звітності українських підприємств у фінансову звітність за МСФЗ [4], яка рекомендована ДКЦПФР та апробована на практиці.

Методика трансформації передбачає:

- 1) аналіз відповідності П(С)БО міжнародним стандартам (МСФЗ);
- 2) вибір облікової політики і форматів фінансових звітів;
- 3) трансформацію балансів;
- 4) визначення поточного та відстроченого податку на прибуток;
- 5) трансформацію звіту про фінансові результати;
- 6) складання звіту про зміни у власному капіталі та звіту про рух грошових коштів;
- 7) розкриття інформації у примітках до фінансових звітів.

Оскільки у фінансовій звітності слід наводити зіставну інформацію принаймні за один попередній рік, відповідно необхідно перераховувати інформацію на початок року, за який надається така зіставна інформація.

МСФЗ 1 передбачає такі коригування для переходу від попередніх до міжнародних стандартів: припинення визнання окремих старих активів і зобов'язань, перекласифікація, переоцінка.

Пригінення визнання старих активів і зобов'язань означає списання з балансу тих активів і зобов'язань, які на дату першого застосування МСФЗ не відповідають критеріям визнання за міжнародними стандартами. Зокрема, це стосується застарілих об'єктів основних засобів та нематеріальних активів, які слід визнавати витратами періоду.

Поряд із тим визнаються ті активи та зобов'язання, які відповідають критеріям визнання згідно з міжнародними стандартами, але не були визнані, але які є зобов'язанням і підлягають відображенню у балансі.

Перекласифікація означає перенесення суми однієї статті до іншої. Для оцінювання всіх визнаних активів і зобов'язань застосовуються правила переоцінки, передбачені МСФЗ, які діють на дату балансу.

Усі коригування, пов'язані з переходом до МСФЗ на дату їх першого застосування, визнаються безпосередньо у складі нерозподіленого прибутку або іншої категорії капіталу.

Досвід свідчить, що основними перевагами трансформації є невеликі фінансові витрати та витрати часу на підготовку звітності, але якість останньої визначається кваліфікацією фахівців, які здійснили трансформацію.

Крім того, для великого підприємства досить складно виявити всі необхідні коригування, виявлені специфікою господарської діяльності. Нарешті, динамічність процесів гармонізації фінансової звітності та остання тенденція узгодження П(С)БО з нормами Податкового кодексу не дають змогу вважати трансформацію оптимальним методом складання звітності за МСФЗ.

З огляду на розглянуте, окремі підприємства віддають перевагу паралельному веденню бухгалтерського обліку за МСФЗ. Проте паралельний облік потребує додаткових витрат, а трансформація виправдана лише як тимчасовий захід, зокрема для складання першої фінансової звітності за МСФЗ. У подальшому доцільно дати можливість суб'єктам господарювання вести бухгалтерський облік і складати фінансову звітність лише за МСФЗ, що потребує внесення відповідних змін до чинного законодавства.

Висновки. Розкриття інформації на основі МСФЗ сприятиме достовірності та якості звітності підприємств за умови наявності необхідних знань у осіб, що складатимуть фінансову звітність за міжнародними стандартами.

Розкриття інформації за двома стандартами (МСФЗ і П(С)БО) може ввести в оману користувачів, особливо в врахуванням останніх нормативних змін (узгодження П(С)БО з нормами Податкового кодексу).

Складання фінансової звітності згідно з МСФЗ вимагає від суб'єктів господарювання паралельного обліку за міжнародними стандартами або щорічної трансформації інформації, сформованої відповідно до норм П(С)БО.

Список використаних джерел

1. IFRSs as issued at 1 January 2011 in English [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mvw.ifrs.org/IFRSs/IFRSs.htm>.
2. Міжнародні стандарти фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ssmc.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=748>.
3. Міжнародні стандарти фінансової звітності – 2009; пер. з англ.; за ред. С.Ф. Голова. – Т. 1. – К., ФПБАУ, 2009. – 1608с.
4. Голова С.Ф. Трансформація фінансової звітності українських підприємств у фінансову звітність за міжнародними стандартами: [практ. посіб.]/С.Ф. Голова, В.М. Костюченко, О.М. Кулага. – К., ФПБАУ, 2010. – 308с.

***Annotation.** In the article requirements are analysed in relation to opening of information in the financial reporting concordantly IFRS.*

***Key words:** financial reporting, national standards of record-keeping, international standards of the financial reporting.*

ВПЛИВ НА ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЬНИХ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОГО СТАНУ ОБЛІКУ МАЛОЦІННИХ АКТИВІВ

У статті розкриті проблемні питання методики обліку малоцінних активів, їх класифікації, використання вартісної оцінки та нормативного регулювання в сучасних умовах і вплив їх на здійснення контрольних функцій на підприємствах.

Ключові слова: нормативне регулювання, малоцінні і швидкозношувані активи, класифікація, оцінка, облік, контроль.

Постановка проблеми. Із очікуванням другої хвилі світової кризи, спаду виробництва в Україні, теоретичне дослідження обліку та контролю оборотних активів має важливе значення, оскільки є основою їх ефективного використання і сприяє виходу суб'єктів господарювання із фінансової скрути. Важливою, трудомісткою ділянкою обліку та контролю на підприємствах всіх форм власності та відомчої підпорядкованості є наявність та рух запасів і, відповідно, малоцінних і швидкозношуваних предметів (далі – МШП), як їх складової. Від об'єктивності і достовірності інформації, дієвості контролю за запасами, залежать собівартість продукції, фінансовий результат, розрахунки з оподаткування (прибуток, ПДВ) та інше. Розвиток господарських зв'язків на ринку в умовах кризи вимагає вдосконалення нормативно-правової бази обліку, контролю та економічної сфери в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок в теоретичну розробку проблем організації і ведення бухгалтерського обліку і контролю малоцінних і швидкозношуваних активів внесли вітчизняні вчені М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, М.В. Кужельний, В.В. Сопко, А.М. Кузьмиський, М.С. Пушкар, В.Я. Савченко, М.Г. Чумаченко, а також зарубіжні В.Ф.Палій, П.С. Безруких, С.О. Марченко, П.П. Новиченко, Я.В. Соколов, та інші.

У спеціалізованій літературі існують єдині підходи щодо визначення поняття «МНТП» в яких зазначається роль матеріальної основи їх - «матеріальні запаси», «актив». «матеріальні цінності», «предмети», а також обмеження щодо строку експлуатації: «до одного року або нормального операційного циклу, якщо він не перевищує один рік». При цьому в економічній літературі поняття «МШП» здебільшого не розглядається, а поняття матеріальні запаси трактується як предмети праці, на які спрямована праця людини і які складають матеріальну основу створеного продукту.

Проаналізувавши різні погляди науковців та практиків можна зробити висновок, що для визначення терміну МШП використовуються основні ознаки: матеріальна основа, обмеження щодо строку використання і неосновні ознаки: перелік складових МШП, призначення та належність до оборотних активів.

Метою дослідження є виявлення проблемних питань обліку малоцінних активів щодо їх класифікації, оцінки, нормативно-правового регулювання та вплив даних факторів на контрольні дії, на ефективність і доцільність використання МШП.

Виклад основного матеріалу. Всі малоцінні активи поділяють на дві групи.

До першої групи входять МШП, строк використання яких менше одного року (операційного циклу), їх відносять до складу запасів підприємства. Вони обліковуються на рахунку 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети» і відображаються у розділі II активу Балансу в складі виробничих запасів (рядок 100). Знос на ці МШП не нараховують, а їх вартість при передачі в експлуатацію списується з балансу з подальшою організацією оперативного кількісного обліку таких предметів. До другої групи включають малоцінні активи, строк використання яких перевищує один рік (операційний цикл), вони підлягають включенню до складу необоротних активів підприємства, обліковуються на субрахунку 112 «Малоцінні необоротні матеріальні активи» та відображаються в розділі I активу Балансу в складі основних засобів і на них нараховується знос.

МШП, як правило, виконують роль допоміжних засобів праці або забезпечують належні умови для праці. Вони є різними за формою і функціональним призначенням. На підприємствах до них відносять меблі, інструменти, інвентар, спецодяг, канцтовари, посуд, білизну тощо.

Особливу увагу до МШП викликає те, що вони мають принципову розбіжність з іншими виробничими запасами, тобто, при їх експлуатації не відбувається їх зменшення, як це, наприклад, відбувається з паливом. МШП до кінця їх експлуатації, своїх якостей не втрачають і зовні майже не змінюються (інструмент, меблі, посуд - при відсутності їх порчі). Тому піддається сумніву доцільність включення МШП до складу оборотних активів, оскільки, за умов функціонування більше одного кругообігу оборотних засобів вони, як правило, не втрачають при цьому свою натуральну форму і не переносять повністю свою вартість на знову створений продукт.

В той же час, малоцінні необоротні матеріальні активи підлягають амортизації, відповідно до діючих нормативних актів, за одним із методів: прямолінійним, виробничим, 50% вартості у першому місяці використання та 50% при списанні з балансу або 100% вартості у першому місяці використання об'єкта. Як свідчить досвід практичної діяльності частіше використовують останній і при цьому актив списують з балансу при непридатності його до використання у випадку повного фізичного зносу, крадіжки, тощо. МШП списуються на витрати в момент передачі в експлуатацію. Таким чином, методика перенесення вартості всіх малоцінних активів на витрати однакова, різниця лише у часі списання їх з балансу.

Віднесення предметів до необоротних активів або МШП впливає на трудомісткість обліку та собівартість продукції. Синтетичний і аналітичний облік необоротних активів більш трудомісткий в порівнянні з обліком МШП (знос об'єктів необоротних активів нараховують протягом тривалого часу, необхідне обчислення початкової вартості кожного об'єкта і використання рахунку 15, досить складний порядок списання об'єктів при їх вибутті та ін.). При віднесенні об'єктів до МШП підприємства мають значний вибір методів оцінки при списанні їх вартості на витрати виробництва та обігу, що дозволяє управляти собівартістю продукції, цим пояснюється зацікавленість підприємств у віднесенні більшої кількості предметів до МШП.

В П(С)БО 9 не визначено вартісну оцінку активів за якою предмети можна відносити до МШП і вони обліковувалися би у складі оборотних активів - запасів [1]. Згідно П(С)БО 7 «Основні засоби» підприємства можуть установлювати вартісну межу предметів, які входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів [2]. В практичній діяльності в даній ситуації бухгалтері використовують

вимоги податкового законодавства не враховуючи обсягів та особливостей діяльності конкретних виробництв або наявності комплектуючих деталей значної вартості із коротким терміном служби. Отже, основна проблема, пов'язана з обліком малоцінних оборотних і необоротних активів, полягає у визначенні їх вартісної межі.

Проаналізував перелік активів, які передбачено відображати на рахунках 106 «Інструменти, прилади та інвентар» і 109 «Інші необоротні матеріальні активи» відповідно до інструкції до Плану рахунків, виникає питання щодо доцільності використання рахунку 112 «Малоцінні необоротні матеріальні активи» [3]. При цьому однакові об'єкти (меблі, офісна та побутова техніка, прилади та інструменти, і т.д.) можуть обліковуватися на різних рахунках залежно від їх вартості, що на практиці приводить до плутанини і ускладнює облік і контроль за їх ефективним використанням.

Основним нормативним актом, який діє сьогодні в Україні і в якому наведений перелік та класифікація МШП, заходи щодо організації обліку і збереження МШП є Положення з бухгалтерського обліку малоцінних і швидкозношуваних предметів у редакції 1979 року [4]. Значна частина його положень не відповідає вимогам діючих на сьогодні нормативних актів (П(с)БО, Плану рахунків та інструкції до нього), особливо щодо складу об'єктів які відносять до МШП, оцінки їх, списання з балансу.

Внутрішній контроль є одним із важливих напрямків роботи на підприємствах. Він є також складовою забезпечення безпеки діяльності, тому що однією з основних загроз є втрата майна у зв'язку з порушеннями методології і організації обліку і стану збереження активів, що приводить до їх розкрадання. Методи контролю можуть бути різними, але обов'язково спрямованими на попередження, виявлення і виправлення порушень.

Висновки. В умовах невизначеності нормативно-правового забезпечення обліку малоцінних активів: їх складу та групування, визначення їх вартісної межі, класифікації і розмежування на оборотні і необоротні активи, використання субрахунків для їх обліку знижується дієвість контрольної функції за наявністю і рухом даних об'єктів. Виникає двоякість при прийнятті рішення щодо наявності порушень при здійсненні і відображенні господарських операцій в діяльності підприємств.

Тому, розглянув проблемні питання з обліку малоцінних активів, які вимагають вирішення, слід зазначити про необхідність подальшої наукової розробки з дослідження суті поняття малоцінних активів, їх ролі в забезпеченні діяльності підприємств; визначенні обґрунтованої і більш конкретної методики розмежування малоцінних активів на оборотні і необоротні з урахуванням практичної доцільності; приведення у відповідність нормативно - правових актів колишнього СРСР з діючою на сьогодні методикою обліку МШП відповідно до національних і міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Вирішення зазначених питань дозволить при здійсненні контролю за даним об'єктом приймати ефективні рішення, що приведе до раціонального використання малоцінних активів, дозволить зменшити витрати і примножити прибутки підприємств.

Список використаних джерел

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : затверджене наказом Міністерства фінансів України від 27.04.00 р. № 92 (зі змінами):// [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0288-00>
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: затверджене наказом Міні-

стерства фінансів України від 20.10.99 р. № 246: // [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z 0751-99>

3. Положение по бухгалтерскому учету малоценных и быстроизнашивающихся предметов: приложение к письму Министерства финансов СССР от 18.10.79 г. №166:// [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0166400-79>
4. Інструкція про застосування плану рахунків обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291 (зі змінами) // [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0893-99>

***Annotation.** The article examines the methodology and organization of low value and rapidly wearing assets accounting, their classification; application of valuation and regulatory in the current conditions and their impact on the control functions performance in the enterprise.*

***Key words:** normative regulation, low value and rapidly wearing assets, classification, valuation, accounting, control.*

УДК 336.012.23

*Довгань Л.П., к.е.н., доцент
Національного університету ДПС України, м. Ірпінь*

КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА РІЗНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ

У статті наведена класифікація фінансової діяльності підприємницьких структур різних організаційно-правових форм, визначена взаємоузгодженість форм і прав власності в підприємницькій діяльності, аналізуються правові проблеми і колізії стосовно регулювання відносин власності.

***Ключові слова:** організаційно-правові форми, форма власності, право власності, державна власність, приватна власність, колективна власність, спільна часткова власність, спільна сумісна власність.*

Постановка проблеми. Механізм ринкової трансформації економіки в Україні об'єктивно зумовив розвиток підприємництва як основної рушійної сили в економічних перетвореннях країни. Як наслідок, в підприємницькому секторі з'явилась ціла низка різних форм організації бізнесу, діяльність яких регулювалась рядом законодавчих актів, частина з яких на сьогодні втратила свою чинність. Прийняття Цивільного кодексу України обумовило появу суттєвих змін в сутності фінансової діяльності окремих організаційно-правових форм підприємництва і, в першу чергу, в їх класифікації. Тому для практики господарювання в ринкових умовах, кваліфікованого управління підприємствами виключно важливим є чітка і повна характеристика організаційно-правових форм ведення бізнесу за певними ознаками, зокрема за організаційною формою ведення бізнесу та формою власності. Проблеми виникають при проведенні класифікації саме за формою власності, оскільки на сьогодні в низці основних законодавчих актів є невирішені протиріччя, які викликають теоретичні суперечки.

стерства фінансів України від 20.10.99 р. № 246: // [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z 0751-99>

3. Положение по бухгалтерскому учету малоценных и быстроизнашивающихся предметов: приложение к письму Министерства финансов СССР от 18.10.79 г. №166:// [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0166400-79>
4. Інструкція про застосування плану рахунків обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291 (зі змінами) // [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0893-99>

***Annotation.** The article examines the methodology and organization of low value and rapidly wearing assets accounting, their classification; application of valuation and regulatory in the current conditions and their impact on the control functions performance in the enterprise.*

***Key words:** normative regulation, low value and rapidly wearing assets, classification, valuation, accounting, control.*

УДК 336.012.23

*Довгань Л.П., к.е.н., доцент
Національного університету ДПС України, м. Ірпінь*

КЛАСИФІКАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА РІЗНИХ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ФОРМ

У статті наведена класифікація фінансової діяльності підприємницьких структур різних організаційно-правових форм, визначена взаємоузгодженість форм і прав власності в підприємницькій діяльності, аналізуються правові проблеми і колізії стосовно регулювання відносин власності.

***Ключові слова:** організаційно-правові форми, форма власності, право власності, державна власність, приватна власність, колективна власність, спільна часткова власність, спільна сумісна власність.*

Постановка проблеми. Механізм ринкової трансформації економіки в Україні об'єктивно зумовив розвиток підприємництва як основної рушійної сили в економічних перетвореннях країни. Як наслідок, в підприємницькому секторі з'явилась ціла низка різних форм організації бізнесу, діяльність яких регулювалась рядом законодавчих актів, частина з яких на сьогодні втратила свою чинність. Прийняття Цивільного кодексу України обумовило появу суттєвих змін в сутності фінансової діяльності окремих організаційно-правових форм підприємництва і, в першу чергу, в їх класифікації. Тому для практики господарювання в ринкових умовах, кваліфікованого управління підприємствами виключно важливим є чітка і повна характеристика організаційно-правових форм ведення бізнесу за певними ознаками, зокрема за організаційною формою ведення бізнесу та формою власності. Проблеми виникають при проведенні класифікації саме за формою власності, оскільки на сьогодні в низці основних законодавчих актів є невирішені протиріччя, які викликають теоретичні суперечки.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Окремі проблеми функціонування форм власності в Україні розкриті в працях Беленцова В.М., Бородюка В.М., Ігоніна В.Г., Красицької Л.В., Осичнюка Є.В., Фролової Г.С. та ін. Проте зміст публікацій знаходиться або в юридичній площині, або розкриває макроекономічні аспекти даної проблеми. Окремі праці не можуть дати відповіді на поставлені питання через суттєві зміни в законодавстві. З огляду на це, актуальними і невирішеними виявляються завдання дослідження особливостей організації і класифікації підприємницьких структур різних організаційно-правових форм саме в площині їх фінансової діяльності.

Метою дослідження є систематизація і класифікація організаційно-правових форм підприємницьких структур в процесі реалізації фінансової діяльності у відповідності до чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Для практики господарювання в ринкових умовах, кваліфікованого управління підприємствами виключно важливим є їх чітка і повна класифікація за певними ознаками. Класифікація організаційно-правових форм ведення бізнесу в Україні здійснюється у відповідності з Господарським кодексом за двома напрямками:

1) залежно від форми власності - приватні, колективні, державні, комунальні, підприємства, засновані на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності);

2) залежно від організаційної форми ведення бізнесу – юридичні особи, суб'єкти підприємницької діяльності без створення юридичної особи (фізична особа - підприємець), об'єднання підприємств.

При цьому слід розрізняти трактування понять «форма власності» та «право власності». І якщо під формою власності розуміють різні способи приналежності визначених матеріальних цінностей через володіння, розпорядження і користування конкретним суб'єктам економічних відносин, то право власності - це санкціоноване державою законодавче закріплення вольових відносин власності між людьми у правових законах, актах і нормах [6, с.150]. Таким чином, форма власності як поняття лежить в економічній площині, а право власності є юридичною дефініцією.

Разом з тим, узгодження даних категорій в законодавстві України має суттєві невизначеності. В Господарському кодексі визначені підприємницькі структури таких форм власності: *приватна, колективна, державна, комунальна, змішана*, проте названі форми законодавчо не відображені ні в Конституції України, ні в Цивільному кодексі. В Цивільному кодексі, зокрема, ігнорується категорія «форма власності» і підміняється поняттям «суб'єкт права власності» (*право приватної, державної, комунальної, спільної власності*), що призводить до необхідності уточнення, доповнення і визначення взаємозв'язку між названими термінами в Господарському і Цивільному кодексах. Особливо це стосується *колективної* форми власності, оскільки відповідного їй права колективної власності не існує, а передбачено *право спільної часткової та спільної сумісної власності*. Причиною цього є те, що сутність колективної власності затверджує концепцію подвійного і навіть потрійного власника, а тому юридично не може з одного боку визнаватись власником майна юридична особа, а з іншого боку - колектив. Розробники Цивільного кодексу відмовилися від поняття «право колективної власності» вважаючи, що колектив становить сукупність осіб, між якими можуть виникнути відносини спільної часткової власності або спільної сумісної власності, але ж ніяк не єдиною ці-

лісність, яка може виявити себе як суб'єкт права власності.

В класифікації організаційно-правових форм ведення бізнесу повинен бути узгоджений взаємозв'язок між формами власності і правами власності. Такий взаємозв'язок наведений на рис.1, але при цьому необхідно зробити окремі узагальнення. Форми колективної власності законодавчо закріплені в Господарському кодексі і підприємства цієї форми власності діють на основі колективної власності засновників. При цьому важливо визначити, як право спільної власності за Цивільним кодексом узгоджується з формою колективної власності і які суб'єкти підприємництва використовують це право в своїй фінансовій діяльності.

Розглядаючи наведений у схемі взаємозв'язок форм і прав власності, постає одне важливе питання, чому господарські товариства ми не відносимо до спільної часткової власності, оскільки спостерігається схожість прав учасників спільної власності з корпоративними правами учасників господарських товариств. Відповідь на це питання міститься в класичних підручниках з цивільного права. Специфіка спільної часткової власності на відміну від власності господарських товариств, яка також передбачає поділ її на вклади (паї, акції), полягає в тому, що, незважаючи на нерівність часток учасників, останні мають рівні права по володінню, користуванню та розпорядженню загальним майном. Разом з тим учасник, наприклад товариства з обмеженою відповідальністю або акціонер мають права залежно від розміру своєї частки у майні товариства (кількості належних їм акцій). Іншою відмінністю є те, що вирішення всіх питань співвласниками повинно бути однотайним, а в господарських

товариствах можливе більшістю голосів і якщо хтось з учасників господарського товариства залишився в меншості, він повинен підкоритися волі більшості. При недосягненні згоди в питанні правочинності співвласників, кожен з учасників часткової власності може звернутися до суду, при цьому суд виходить із розмірності частки в праві [8, с.258].

Висновки. Дослідження зазначених питань дало змогу зробити наступні узагальнення. Класифікація організаційно-правових форм ведення бізнесу в Україні здійснюється у відповідності з Господарським та Цивільним кодексами за двома напрямками; залежно від форми власності та від організаційної форми ведення бізнесу. Жоден із чинних нормативно-правових актів в Україні не визначає вичерпний перелік форм і видів права власності. Крім того, існують певні невідповідності трактувань у Господарському і Цивільному кодексі щодо функціонування колективної форми власності (в останньому така форма власності – відсутня). За Цивільним кодексом суб'єкти колективної власності сьогодні є або суб'єктами приватної власності, або прав на чуже майно. Класифікатор форм власності (ДК 001:2004, чинний від 1.06.2004 року) також не визнає існування в Україні колективної власності. Взаємоузгодженість між формами і правами власності в підприємницькій діяльності не відображена в чинному законодавстві, що призводить до плутанини та неоднозначності в питаннях теорії і практики господарювання.

Список використаних джерел

1. Беленцов В.М. «Золота пропорція» у структурі власності основних засобів – основа економічного розвитку України // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – №2(81).–С 12–15.
2. Бородюк В.М., Фролова Г.С. Форми власності в системі політичних і економічних відносин [Електронний ресурс].– Режим доступу : <http://ir.kney.kiev.ua:8080/bistream/2010/744/1/Borodiyk.pdf>

3. Господарський кодекс України //Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №18, №19–20, №21–22.
4. Ігонін В.Г. Проблемні питання реорганізації колективних підприємств [Електронний ресурс] / В.Г.Ігонін //Наукові записки. Т.64. Юридичні науки. – 2007. – Режим доступу: www.library.ukma.kiev.ua/elib/NZ/NZV64_2007.../12_igonm_vg.pdf.
5. Красицька Л.В. Колективна власність: проблеми цивільно–правового та господарсько–правового регулювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr-pravo.at.ua/index/0-297>.
6. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т.2 / За ред. С.В. Мочерного. – Львів: Світ, 2006. – 568с
7. Осичнюк Е.В. Собственность: прошлое, настоящее, будущее //Актуальні проблеми економіки. –2010. –№1(103). –С 27–45.
8. Цивільне право України. 4.1. Підручник / За ред.проф. Ч.Н.Азімова, доцентів С.Н. Приступи, В.М.Ігнатенка. – Харків: Право, 2000. – 353 с.
9. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=4®=435-15>.

***Annotation.** At the article produces grading financial results of business structure different legal form, to determine coordination's form and law of property in the business, analyzes the legal issues and conflicts conceding the regulation of property relations.*

***Key words:** government property, private property, collection property, put tern of ownership, legal form, law of property, joint owner's hip.*

УДК 368

Мамонова Г.В., к.ф.-м.н., доцент
Національного університету ДПС України, м. Ірпінь

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ СТРАХОВИХ РЕЗЕРВІВ

В статті досліджено сутність фінансових ресурсів страховика, зокрема уточнено економічну сутність страхових резервів та запропоновано їх авторське визначення.

***Ключові слова:** страхові резерви, страховий фонд, страхові ресурси.*

Актуальність роботи. Ринкові трансформації економіки України, яка зазнала впливу світової фінансово-економічної кризи, значно підвищують роль страхування. Велике значення для ефективної діяльності страхового ринку відіграють страхові резерви та управління ними. Сучасна ситуація на вітчизняному страховому ринку показала недосконалість процесів формування, використання та розміщення страхових резервів. Отже, вивчення теоретичних та прикладних проблем управління страховими резервами є особливо актуальним на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Належне місце в дослідженні економічної сутності та функцій страхових резервів займають наукові праці таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як: І.Балабанов, Л.Горбач, Б.Сербиновський, С.Осадець, К.Шелехов, В.Шахов, Т.Федорова та інші. Але, на нашу думку, вивченню економічної сутності страхових резервів приділено недостатньо уваги, так як на сьогодні не існує єдиної думки щодо трактування понять «страхові резерви»

3. Господарський кодекс України //Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №18, №19–20, №21–22.
4. Ігонін В.Г. Проблемні питання реорганізації колективних підприємств [Електронний ресурс] / В.Г.Ігонін //Наукові записки. Т.64. Юридичні науки. – 2007. – Режим доступу: www.library.ukma.kiev.ua/elib/NZ/NZV64_2007.../12_igonm_vg.pdf.
5. Красицька Л.В. Колективна власність: проблеми цивільно–правового та господарсько–правового регулювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukr-pravo.at.ua/index/0-297>.
6. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устенко О.А., Юрій С.І. Економічний енциклопедичний словник: У 2 т. Т.2 / За ред. С.В. Мочерного. – Львів: Світ, 2006. – 568с
7. Осичнюк Е.В. Собственность: прошлое, настоящее, будущее //Актуальні проблеми економіки. –2010. –№1(103). –С 27–45.
8. Цивільне право України. 4.1. Підручник / За ред.проф. Ч.Н.Азімова, доцентів С.Н. Приступи, В.М.Ігнатенка. – Харків: Право, 2000. – 353 с.
9. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=4®=435-15>.

***Annotation.** At the article produces grading financial results of business structure different legal form, to determine coordination's form and law of property in the business, analyzes the legal issues and conflicts conceding the regulation of property relations.*

***Key words:** government property, private property, collection property, put tern of ownership, legal form, law of property, joint owner's hip.*

УДК 368

Мамонова Г.В., к.ф.-м.н., доцент
Національного університету ДПС України, м. Ірпінь

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ СТРАХОВИХ РЕЗЕРВІВ

В статті досліджено сутність фінансових ресурсів страховика, зокрема уточнено економічну сутність страхових резервів та запропоновано їх авторське визначення.

***Ключові слова:** страхові резерви, страховий фонд, страхові ресурси.*

Актуальність роботи. Ринкові трансформації економіки України, яка зазнала впливу світової фінансово-економічної кризи, значно підвищують роль страхування. Велике значення для ефективної діяльності страхового ринку відіграють страхові резерви та управління ними. Сучасна ситуація на вітчизняному страховому ринку показала недосконалість процесів формування, використання та розміщення страхових резервів. Отже, вивчення теоретичних та прикладних проблем управління страховими резервами є особливо актуальним на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Належне місце в дослідженні економічної сутності та функцій страхових резервів займають наукові праці таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як: І.Балабанов, Л.Горбач, Б.Сербиновський, С.Осадець, К.Шелехов, В.Шахов, Т.Федорова та інші. Але, на нашу думку, вивченню економічної сутності страхових резервів приділено недостатньо уваги, так як на сьогодні не існує єдиної думки щодо трактування понять «страхові резерви»

та «страхові фонди». Отже, тема даної статті є актуальною.

Метою даної роботи є поглиблене вивчення та уточнення економічної сутності страхових резервів.

Основна частина. Відомо, що найбільшу питому вагу у фінансових ресурсах страховика займають страхові резерви, які формуються за рахунок страхових премій і є матеріальною основою для виконання зобов'язань перед страхувальниками. Критичний огляд наукових праць вітчизняних та зарубіжних науковців показав, що особливої уваги потребує дослідження економічної сутності страхових резервів, вивчення і обґрунтування логічного взаємозв'язку між основними домінантами, що визначають фінансові ресурси страховика.

У вітчизняному законодавстві основним документом, який визначає сутність страхових резервів, є Закон України «Про страхування» [1], в якому визначено, що страхові резерви не є власністю страховика. Відповідно до Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [2] страхові резерви – величина, яка визначає грошову оцінку зобов'язань страховика за договорами страхування (перестраховання), розрахована відповідно до вимог законодавства з метою забезпечення майбутніх страхових виплат залежно від видів страхування (перестраховання).

Російський учений Т. Федорова [3, с. 329] визначає, що головною та визначальною особливістю організації страхового бізнесу є наявність специфічних фінансових резервів, які мають строго цільове призначення. При цьому автор вважає, що «розуміння страхових резервів як сукупності фондів грошових коштів, які мають цільовий характер, за допомогою яких забезпечується розкладка збитку серед учасників страхування, не дає повного уявлення про зміст та значення страхових резервів, не розкриває повністю їх фінансовий механізм. Адже діяльність страхових організацій не обмежується виключно забезпеченням страхового захисту, страховики активно приймають участь в інвестиційній діяльності, використовуючи тимчасово вільні кошти». Ми підтримуємо позицію щодо цільового призначення страхових резервів та їх інвестиційного призначення, але не поділяємо ототожднення страхових резервів із страховим фондом.

Автори Б. Сербиновський та В. Гаркуша [4, с. 309] вважають, що «страхові резерви відображають розмір невиконаних на даний момент часу зобов'язань страховика за укладеними ним з страхувальниками договорами страхування». Отже, страхові резерви відображають суму «відкладених» страхових виплат, при чому на конкретну дату. «Вони призначені для того, щоб страховик зміг відповідати за своїми зобов'язаннями, котрі він несе у відповідності з укладеними ним зі страхувальниками договорами страхування».

Такої ж думки дотримується у своїй науковій праці В. Шахов [5, с. 224], який зазначає, що «страхові резерви – це категорія, що відображає суму фінансових ресурсів не виконаних на даний момент зобов'язань страховика із страхових виплат». Дана позиція характеризує страхові резерви з погляду бухгалтерського обліку страховиків.

Схожої думки дотримується Л. Горбач та О.Каун [6, с. 458], вказуючи, що «з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування страховиками створюються страхові резерви залежно від видів страхування (перестраховання)». Під страховими резервами автор розуміє виплати, що відкладені до запитання, тобто такі, що не мають конкретного строку виконання. Отже, визначаючи сутність страхових резервів, учений одночасно їх вважає зобов'язаннями

страховика, які потребують формування певного капіталу.

У науковій праці під керівництвом С. Осадця [7, с. 523] страхові резерви визначені як система фондів страховика, які створені в залежності від видів страхування з метою гарантії майбутніх страхових виплат. Автори зазначають, що «оскільки моменти надходження страхових премій і виплати страхового відшкодування, як правило, не збігаються, і це дає змогу страховикові акумулювати значні кошти у вигляді страхових резервів. Розмір цих резервів на будь-який момент має бути постійно достатнім для виконання страховиком умов договору страхування».

Грунтовне визначення сутності та призначення страхових резервів визначають К. Шелехов та В. Бігдаш [8, с. 164], які визначають, що формування страхових резервів, адекватних до взятих страховиком на себе зобов'язань перед страхувальником є основою його фінансової стійкості та забезпечення платоспроможності. І. Балабанов та А. Балабанов [9, с. 92] визначають страхові резерви як активи «у покриття або забезпечення запасів», тобто ототожнюють такі поняття, як «страховий фонд», «активи страховика», «страхові резерви», з чим ми не погоджуємося.

Таким чином, розкриття економічного змісту страхових резервів на основі критичного аналізу поглядів вітчизняних і зарубіжних науковців дозволило нам уточнити та запропонувати їх авторське визначення, а саме: *страхові резерви – це зарезервована частина страхових премій, що надійшла за договорами страхування, яка утворюється залежно від видів страхування з метою гарантії майбутніх виплат страхових сум та відшкодувань*. Отже, ми дійшли висновку, що поняття «страховий резерв» є вужчим за поняттям «страховий фонд», за рахунок формування страхових резервів створюються страхові фонди страховика.

Висновки. Вивчення різноманітних підходів до трактування понять «страхові фонди» та «страхові резерви» дозволило нам зробити висновок, що ці поняття не є тотожними. «Страхові фонди» є ширшим поняттям, сутність якого охоплює сукупність грошових відносин, що пов'язані із створенням статутного та додаткового капіталу страховика. «Страхові резерви» є лише частиною страхового фонду; вони відображають величину зобов'язань страховика перед страхувальниками на звітну дату.

Список використаних джерел

1. Про страхування: Закон України (від 07.03.1996 №85/96 – ВР) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=85%2F96-%E2%F0>
2. Про затвердження Положення про обов'язкові критерії та нормативи достатності, диверсифікованості та якості активів, якими представлені страхові резерви з видів страхування, інших, ніж страхування життя (від 08.10.2009 №741) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/zl099-09>
3. Федорова Т.А. Основы страховой деятельности [Текст]: [учебник] / Т. Федорова. – М.: Издательство БЕК, 1999. – 776 с.
4. Сербиновский Б.Ю. Страховое дело [Текст]: [учеб, пособ.] / Б. Сербиновский, В. ГАРЬКУ– ша. – Ростов н/Д: «Феникс», 2000. – 384 с.
5. Шахов В.В. Страхование [Текст]: [учеб, для вузов] / Шахов В.В. – М.: Страховой полис: ЮНИТИ, 1997.–311с.
6. Горбач Л.М. Страхування [Текст]: [навч. посіб.] / Горбач Л.М., Каун О.Б. – К.: Кондор, 2011.–520 с.
7. Осадець С.С. Страхування [Текст]: [підручник] / Осадець С.С. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.
8. Шелехов К.В. Страхування [Текст]: [навч. посібник] / Шелехов К.В., Бігдаш В.Д. – К.:

МАУП, 2007.–424 с.

9. Балабанов И.Т. Страхование [Текст]: [учебник] / Балабанов И.Т., Балабанов А.И. – СПб: Питер, 2002. – 256 с.

Annotation. *In the article investigational essence of financial resources of insurer, economic essence of insurance backlogs is in particular specified and they are offered author determination.*

Key words: *insurance resources, insurance backlogs, insurance fund.*

УДК 368

Мельник Т.Г., к.е.н., доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОСАДОВОЇ ОСОБИ (ГОЛОВНОГО БУХГАЛТЕРА)

У статті розглядаються види відповідальності передбачені чинним законодавством, що можуть застосовуватися до головного бухгалтера (посадової особи) підприємства.

Ключові слова: *головний бухгалтер, посадова особа, юридична відповідальність, адміністративна відповідальність, кримінальна відповідальність, дисциплінарна відповідальність.*

Постановка проблеми. Сьогодні виникають численні проблеми у зв'язку із притягненням до відповідальності бухгалтерів за ведення бухгалтерського обліку та складання звітності. Найчастіше стосовно працівників бухгалтерії розглядаються кримінальні справи за такими статтями Кримінального кодексу: «Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів»; «Зловживання владою або службовим становищем»; «Службова недбалість». Також дуже часто головних бухгалтерів притягають до адміністративної відповідальності. Тому дослідження цих проблем є актуальним і вони потребують подальшого їх вивчення. Крім того, головний бухгалтер є посадовою особою на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сторінках фахових видань таких як: Все про бухгалтерський облік, Бухгалтерський облік і аудит, Кадровик, Вісник податкової служби, постійно ведуться роз'яснення щодо посадових осіб підприємств та відповідно їх відповідальності. Ці питання також висвітлюються в Інтернет виданнях.

Формулювання цілей статті. Метою написання статті є вивчення та узагальнення видів відповідальності головного бухгалтера як посадової особи підприємства.

Виклад основного матеріалу. Посадова особа – це керівники і заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій, а посада – первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, підприємства, установи чи організації з відповідними службовими повноваженнями та обов'язками. Посада обумовлює коло функціональної діяльності та службовий статус [8].

МАУП, 2007.–424 с.

9. Балабанов И.Т. Страхование [Текст]: [учебник] / Балабанов И.Т., Балабанов А.И. – СПб: Питер, 2002. – 256 с.

Annotation. *In the article investigational essence of financial resources of insurer, economic essence of insurance backlogs is in particular specified and they are offered author determination.*

Key words: *insurance resources, insurance backlogs, insurance fund.*

УДК 368

Мельник Т.Г., к.е.н., доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОСАДОВОЇ ОСОБИ (ГОЛОВНОГО БУХГАЛТЕРА)

У статті розглядаються види відповідальності передбачені чинним законодавством, що можуть застосовуватися до головного бухгалтера (посадової особи) підприємства.

Ключові слова: *головний бухгалтер, посадова особа, юридична відповідальність, адміністративна відповідальність, кримінальна відповідальність, дисциплінарна відповідальність.*

Постановка проблеми. Сьогодні виникають численні проблеми у зв'язку із притягненням до відповідальності бухгалтерів за ведення бухгалтерського обліку та складання звітності. Найчастіше стосовно працівників бухгалтерії розглядаються кримінальні справи за такими статтями Кримінального кодексу: «Ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів»; «Зловживання владою або службовим становищем»; «Службова недбалість». Також дуже часто головних бухгалтерів притягають до адміністративної відповідальності. Тому дослідження цих проблем є актуальними і вони потребують подальшого їх вивчення. Крім того, головний бухгалтер є посадовою особою на підприємстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сторінках фахових видань таких як: Все про бухгалтерський облік, Бухгалтерський облік і аудит, Кадровик, Вісник податкової служби, постійно ведуться роз'яснення щодо посадових осіб підприємств та відповідно їх відповідальності. Ці питання також висвітлюються в Інтернет виданнях.

Формулювання цілей статті. Метою написання статті є вивчення та узагальнення видів відповідальності головного бухгалтера як посадової особи підприємства.

Виклад основного матеріалу. Посадова особа – це керівники і заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій, а посада – первинна структурна одиниця державного органу та його апарату, підприємства, установи чи організації з відповідними службовими повноваженнями та обов'язками. Посада обумовлює коло функціональної діяльності та службовий статус [8].

Посадовими особами, уповноваженими виступати від імені підприємства є керівник та головний бухгалтер.

З метою достовірного та повного відображення усіх фінансово-господарських операцій за всіма видами діяльності суб'єкта господарювання ведеться бухгалтерський облік. Пунктом 2 ст. 8 Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996–XIV (зі змінами та доповненнями, далі – Закон № 996– XIV) визначено, що питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належить до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи) відповідно до законодавства та установчих документів.

На підставі п. 4 Закону № 996–XIV для забезпечення ведення бухгалтерського обліку підприємство самостійно обирає одну з форм його організації, а саме [4] :

- введення до штату підприємства посади бухгалтера або створення бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером;
- користування послугами спеціаліста з бухгалтерського обліку, зареєстрованого як підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи;
- ведення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою;
- самостійне ведення бухгалтерського обліку та складання звітності безпосередньо власником або керівником підприємства.

Найпоширенішим спеціальним структурним підрозділом для ведення бухгалтерського обліку та обліку за податковим законодавством на підприємстві є бухгалтерська служба. Очолює її головний бухгалтер, який призначається на посаду і звільняється з неї керівником підприємства. Він підпорядковується безпосередньо керівнику підприємства та несе персональну відповідальність за формування облікової політики, ведення бухгалтерського обліку, вчасне подання повної та достовірної бухгалтерської звітності. Отже, головний бухгалтер підприємства є посадовою особою підприємства. Крім того, з введенням в дію з 1 липня 2011 року Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є (ст.4 розділу 1) особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або особи, спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми [5].

За порушення законодавства посадові особи підприємства притягуються до відповідальності. Якої саме – залежить від виду порушення. У деяких випадках контролюючий орган може накласти штраф, передбачений профільним законом або підза– конним нормативним актом його діяльності. До відповідальності посадова особа підприємства притягується тільки на підставі рішення суду.

Чи може бути призначена на посаду головного бухгалтера будь-яка особа? Чи встановлені на законодавчому рівні кваліфікаційні вимоги щодо посади головного бухгалтера? Довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників, затвердженому наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 29.12.2004 р. № 336 (далі – Довідник) передбачено, що головний бухгалтер повинен мати:

- повну вищу освіту відповідного напрямку підготовки (магістр, спеціаліст);
- післядипломну освіту в галузі управління;

- стаж бухгалтерської або фінансової роботи за професіями на посадах керівників нижчого рівня: для магістра – не менше 2 років, спеціаліста – не менше 3 років [7].

Посадова особа (головний бухгалтер) може притягатися до юридичної відповідальності у разі вчинення правопорушення (адміністративного правопорушення, злочину, дисциплінарного проступку, заподіяння шкоди).

Підставами для юридичної відповідальності є [6] :

- вчинення правопорушення відповідного виду (злочину, адміністративного або дисциплінарного проступку, завдання шкоди);
- наявність вини (умислу або необережності).

Чинним законодавством України передбачено такі різновиди юридичної відповідальності головного бухгалтера:

Адміністративна відповідальність – відповідно до Кодексу про адміністративні правопорушення, інших актів чинного законодавства України (попередження, штраф). Згідно зі ст. 164–2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КпАП), головний бухгалтер несе адміністративну відповідальність у випадку [2] : приховування в обліку валютних та інших доходів, непродуктивних витрат і збитків; відсутності бухгалтерського обліку або ведення його з порушенням установленого порядку; внесення неправдивих даних до фінансової звітності; неподання фінансової звітності; несвоєчасного або неякісного проведення інвентаризацій грошових коштів і матеріальних цінностей; порушення правил ведення касових операцій; перешкоджання працівникам державної контрольно–ревізійної служби у проведенні ревізій та перевірок; невжиття заходів до відшкодування винними особами збитків від недостач, розтрат, крадіжок і безгосподарності. За такі порушення своїх обов'язків на головного бухгалтера накладається штраф у розмірі від восьми до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дисциплінарна – відповідальність особи за порушення трудової дисципліни (трудового законодавства, правил внутрішнього трудового розпорядку, посадових інструкцій тощо); покладається на працівника адміністрацією підприємства відповідно до трудового законодавства (догана або звільнення) [3];

Матеріальна – полягає в обов'язку особи відшкодувати збитки чи іншим чином відновити порушені права іншої особи, що спричинено правопорушенням. Матеріальну відповідальність бухгалтер може лише в порядку, передбаченому законодавством, за наявності таких умов: заподіяння підприємству прямої дійсної шкоди; порушення працівником покладених на нього обов'язків; працівник є винним у цьому по

рушенні; існує причинно-наслідковий зв'язок між заподіяною шкодою і порушенням працівника. При цьому обов'язковим є одночасне настання вказаних умов [6,3].

Кримінальна – вчинення головним бухгалтером суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину і передбачене Кримінальним кодексом України. Головний бухгалтер несе кримінальну відповідальність за [1];

а) умисне ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, що входять до системи оподаткування, яке призвело до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах, – штраф у розмірі від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

б) вчинення тих самих дій за попередньою змовою групою осіб або якщо ці дії

призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у великих розмірах (від трьох до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, – штраф у сумі від п'ятисот до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, або виправні роботи строком до двох років, або обмеження волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати посаду на строк до трьох років;

в) у разі якщо такі діяння вчинені головним бухгалтером, який раніше був судимий за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, або якщо такі дії призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів в особливо великих розмірах, – позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна.

- г) перевищення влади або службових повноважень;
- д) здійснення службового підроблення;
- ж) службової недбалості;
- з) одержання хабара.

Висновки. Коло обов'язків головного бухгалтера обмежено нормами чинного законодавства. Крім того, деякі з них може бути докладніше розшифровано та уточнено в посадовій інструкції. Головний бухгалтер у разі невиконання або неналежного виконання покладених на нього повноважень несе відповідальність згідно із законами і про це ніколи не потрібно забувати.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України від 05.04.01 року № 2341 – III зі змінами та доповненнями від 17.01.2012 року № 4025. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення, прийнятий Верховною Радою України від 07.12.84 № 8074–10 зі змінами та доповненнями від 05.02.2012 року № 4319. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10>
3. Кодекс законів про працю України, прийнятий указом Президії Верховної Ради Української РСР від 10.12.1971 року № 322 –УІІІ зі змінами та доповненнями від 08.09.2011 року № 3720 – УІ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні, Закон України від 16.07.1999 року № 996 – ІУ зі змінами та доповненнями. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
5. Про засади запобігання і протидії корупції, Закон України прийнятий Верховною Радою України від 7 квітня 2011 року N 3206–VI. [Електронний ресурс].
6. І. Городецька Посадова особа (головний бухгалтер): вимоги, повноваження, відповідальність. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://justinian.com.ua/article.php?id=242/>
7. Довідником кваліфікаційних характеристик професій працівників, затвердженому наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 29.12.2004 р. № 336. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.profiwins.com.ua/.../1275-299.html
8. Про державну службу, Закон України прийнятий Верховною Радою України від 16.12.93 року № 3723 – XII зі змінами та доповненнями від 30.12.2011 року № 4161. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/3723-12

Annotation. *The article considers the types of liability under applicable law that may apply to the Chief Accountant (executive officer) of the enterprise.*

Key words: *chief accountant, executive officer, legal responsibility, administrative*

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СТРАХОВИМИ РЕЗЕРВАМИ

У роботі вивчені теоретичні та практичні аспекти управління страховими резервами, запропоновані практичні рекомендації щодо підвищення ефективності інвестиційної діяльності страховика.

Ключові слова: *страхові резерви, управління страховими резервами, страхові інвестиції, концепція балансу інтересів.*

Актуальність роботи. Ринкові трансформації економіки України, яка зазнала впливу світової фінансово-економічної кризи, значно підвищують роль страхування. Велике значення для ефективної діяльності страхового ринку відіграють страхові резерви та управління ними. Оптимальне управління страховими резервами дозволяє своєчасно реагувати на зміни зовнішніх умов і внутрішнього стану страхового ринку і є основою фінансової стійкості та платоспроможності страхової компанії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковим та практичним проблемам розвитку страхового ринку присвячено чимало наукових праць таких дослідників, як: О. Гвозденко, Б. Сербиновський, С. Осадець, В. Шахов, О. Шихов, Т. Федорова та інших. Значний внесок у дослідження теоретичних та практичних аспектів інвестицій та інвестиційної діяльності внесли такі вітчизняні науковці: Ю.Коваленко, Б.Луців, Т.Майорова, С.Онікієнко, А.Пересада та інші. Але сучасна ситуація на вітчизняному страховому ринку показала недосконалість процесів формування, використання та розміщення страхових резервів. Отже, вивчення теоретичних та прикладних проблем управління страховими резервами є особливо актуальним на сучасному етапі.

Метою статті є вивчення та узагальнення теоретико–методичних та практичних аспектів управління страховими резервами.

Основна частина. Вирішення питання управління страховими резервами передбачає комплексний підхід, який повинен базуватись на глибокому аналізі теоретичних та практичних розробок, які дозволять забезпечити ефективність управлінських заходів та сприятимуть підвищенню платоспроможності страховика. Детальний аналіз серії наукових праць [1, с.125; 2, с.51; 3, с.329; 4, с.224; 5, с.523], в яких визначено економічний зміст страхових резервів показав, що частина авторів ототожнюють такі поняття, як «страховий фонд», «активи страховика», «страхові резерви», з чим ми не погоджуємося. На нашу думку, визначення поняття «страхові резерви» потребує уточнення, а саме: страхові резерви — це зарезервована частина страхових премій, що надійшли за договорами страхування, яка утворюється залежно від видів страхування з метою гарантії майбутніх виплат страхових сум та відшкодувань. Отже, поняття «страхові резерви» є вузьчим за поняття «страховий фонд», за рахунок формування страхових резервів створюються страхові фонди

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СТРАХОВИМИ РЕЗЕРВАМИ

У роботі вивчені теоретичні та практичні аспекти управління страховими резервами, запропоновані практичні рекомендації щодо підвищення ефективності інвестиційної діяльності страховика.

Ключові слова: *страхові резерви, управління страховими резервами, страхові інвестиції, концепція балансу інтересів.*

Актуальність роботи. Ринкові трансформації економіки України, яка зазнала впливу світової фінансово-економічної кризи, значно підвищують роль страхування. Велике значення для ефективної діяльності страхового ринку відіграють страхові резерви та управління ними. Оптимальне управління страховими резервами дозволяє своєчасно реагувати на зміни зовнішніх умов і внутрішнього стану страхового ринку і є основою фінансової стійкості та платоспроможності страхової компанії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковим та практичним проблемам розвитку страхового ринку присвячено чимало наукових праць таких дослідників, як: О. Гвозденко, Б. Сербиновський, С. Осадець, В. Шахов, О. Шихов, Т. Федорова та інших. Значний внесок у дослідження теоретичних та практичних аспектів інвестицій та інвестиційної діяльності внесли такі вітчизняні науковці: Ю.Коваленко, Б.Луців, Т.Майорова, С.Онікієнко, А.Пересада та інші. Але сучасна ситуація на вітчизняному страховому ринку показала недосконалість процесів формування, використання та розміщення страхових резервів. Отже, вивчення теоретичних та прикладних проблем управління страховими резервами є особливо актуальним на сучасному етапі.

Метою статті є вивчення та узагальнення теоретико–методичних та практичних аспектів управління страховими резервами.

Основна частина. Вирішення питання управління страховими резервами передбачає комплексний підхід, який повинен базуватись на глибокому аналізі теоретичних та практичних розробок, які дозволять забезпечити ефективність управлінських заходів та сприятимуть підвищенню платоспроможності страховика. Детальний аналіз серії наукових праць [1, с.125; 2, с.51; 3, с.329; 4, с.224; 5, с.523], в яких визначено економічний зміст страхових резервів показав, що частина авторів ототожнюють такі поняття, як «страховий фонд», «активи страховика», «страхові резерви», з чим ми не погоджуємося. На нашу думку, визначення поняття «страхові резерви» потребує уточнення, а саме: страхові резерви — це зарезервована частина страхових премій, що надійшли за договорами страхування, яка утворюється залежно від видів страхування з метою гарантії майбутніх виплат страхових сум та відшкодувань. Отже, поняття «страхові резерви» є вузьчим за поняття «страховий фонд», за рахунок формування страхових резервів створюються страхові фонди

страховика.

Аналіз сучасних тенденцій динаміки формування страхових резервів на вітчизняному страховому ринку за період 2008–2010 рр. дозволив зробити такі основні висновки [6]:

- негативне значення темпу зростання страхових резервів у 2009р. (–7,0%) є результатом зменшення кількості укладених договорів і, як результат, обсягів надходження страхових премій, що пов'язано із впливом фінансово-економічної кризи;

- якщо у 2009 році темп зростання технічних резервів мав негативне значення (– 10,1%), то у 2010 році по відношенню до попереднього спостерігалось його зростання, але їх обсяг не досяг докризового періоду і становив 9186,6 млн. грн.;

- позитивну динаміку мали темпи зростання резервів із страхування життя (2009/2008рр. – 11,2%; 2010/2009рр. – 22,1%).

Таким чином, на формування страхових резервів вітчизняного страхового ринку негативно вплинула фінансово-економічна криза; позитивну динаміку має обсяг страхових резервів із страхування життя, що доводить поступовий розвиток ринку за даним видом страхування.

На сучасному етапі від ефективного управління страховими резервами залежить сталий розвиток страхового ринку, конкурентоспроможність та платоспроможність вітчизняних страховиків. Отже, управління страховими резервами є одним із ефективних інструментів, що дозволяє формувати збалансований страховий портфель, отримувати значний додатковий дохід, мінімізувати негативні наслідки впливу кризових явищ в економіці країни та світу. Аналіз праць вітчизняних та зарубіжних вчених [7, С.23; 8, С.7; 9, с. 18] щодо трактування понять «управління» та «менеджмент» довів необхідність їх уточнення. Нами визначено, що управління є ширшим поняттям і може розглядатись як процес, який складається із планування, організації та контролю з метою досягнення конкретного результату. А процес менеджменту, на нашу думку, необхідно розглядати як найбільш оптимальний спосіб управління, який ґрунтується на визначенні причинно-наслідкових зв'язків у сфері управління.

Ефективне управління розміщенням страхових резервів дозволяє страховику отримувати значний інвестиційний дохід, підвищити свою платоспроможність та мати конкурентні переваги. Отже, потребує більш детального вивчення сутність і функціональне призначення інвестиційної діяльності страховика, яке повинно ґрунтуватись на визначенні економічної сутності страхових інвестицій та їх функціональної ролі. У ґрунтовних наукових працях [10, с. 11–14; 11, с.630–634] наведено приблизно однакове визначення інвестицій як довготермінових вкладень капіталу у різні сфери та галузі народного господарства, цінні папери, інтелектуальну власність. У монографії Б. Луціва [12, с.25] та у колективній монографії під керівництвом А.Пересади [13, с. 18–20] приділено значну увагу теорії банківських інвестицій, їх специфічній формі прояву. Аналіз наведених ґрунтовних праць дозволив нам дійти висновку про необхідність виокремлення в системі класифікації інвестицій страхові інвестиції, які є важливим джерелом отримання додаткового доходу та забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності страховика.

Таким чином, функціональне призначення страхових інвестицій має тісний зв'язок із функцією управління. Важливим аспектом управління страховими резервами є здійснення процесу управління таким чином, щоб забезпечити баланс інтересів учасників страхової діяльності. Такими учасниками, крім страхових ком-

паній, можуть бути органи державної влади в особі регулятора, місцеві органи влади (які знаходяться в тому ж регіоні, що і страхова компанія), підприємства та населення даного регіону. Отже, при управлінні страховими резервами важливо виробити концепцію балансу інтересів учасників страхової діяльності. Інвестиційна політика повинна базуватись на створенні механізму державних гарантій, зростанні координуючої ролі держави, організаційних та інституційних передумов інвестиційної діяльності страховиків.

Висновки. Аналіз теоретико-методичних та практичних аспектів управління страховими резервами дозволив дійти висновку, що ефективно управління страховими резервами тісно пов'язане із інвестиційною діяльністю страховика. Важливим фактором в управлінні страховими резервами повинно стати дотримання балансу інтересів учасників страхової та інвестиційної діяльності.

Список використаних джерел

1. Шихов А.К. Страхование [Текст]: [учеб, пособ.] / Шихов А.К. – М.: ЮНИТИ–ДАНА, 2000.–431 с.
2. Гвозденко А.А. Основы страхования [Текст]: [учебник] / А. Гвозденко. – М.: Финансы и статистика, 2007. – 304 с.
3. Федорова Т.А. Основы страховой деятельности [Текст]: [учебник] / Т. Федорова. – М.: Издательство БЕК, 1999. – 776 с.
4. Шахов В.В. Страхование [Текст]: [учеб, для вузов] / Шахов В.В. – М: Страховой полис: ЮНИТИ, 1997.–311с.
5. Осадець С.С. Страхування [Текст]: [підручник] / Осадець С.С. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.
6. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс] . –Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/>.
7. Завадський Й.С. Менеджмент [Текст]: [Монографія] / Завадський Й.С. – К.: Українсько– фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1998. – 542 с.
8. Шегда А.В. Основы менеджмента [Текст]: [учебн. пособ.] / Шегда А.В. – К.: Знание, 1998.–204 с.
9. Хміль Ф.І. Основы менеджменту [Текст]: [підручник] / Хміль Ф.І. – К.: Академвидав, 2003.–608 с.
10. Пересада А.А. Управління інвестиційним процесом [Текст]: [монографія] / А.Пересада. – К.: Лібра, 2002.–472 с.
11. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1 [Текст] /Редкол.: С.В.Мочерний (відп.ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000.–864 с.
12. Луців Б.Л. Банківська діяльність у сфері інвестицій [Текст]: [монографія] / Б.Луців. – К.: Лібра, 2002. – 320 с.
13. Пересада А.А. Управління банківськими інвестиціями [Текст]: [монографія] / А.Пересада, Т.Майорова. – К.: КНЕУ, 2005. – 472 с.

Annotation. *The theoretical and practical aspects of management insurance backlogs are in-process studied, practical recommendations are offered in relation to the increase of efficiency of investment activity of insurer.*

Key words: *insurance backlogs, management, insurance investments, conception of balance of interests, insurance backlogs.*

Ревак І.О., к.е.н., доцент Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів
Шега В.Ю., здобувач Львівського державного університету внутрішніх справ, м. Львів

ПРОБЛЕМИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Проаналізовано структуру фінансової безпеки України та окреслено способи забезпечення її основних складових.

Ключові слова: фінансова безпека, грошово-кредитна безпека, валютна безпека, безпека фондового ринку, безпека страхового ринку

Постановка проблеми. В умовах формування ринкової економіки перед українським суспільством постало завдання захисту національних економічних інтересів, зокрема у фінансовій сфері. Безпека досягається шляхом реалізації єдиної державної політики в області гарантування безпеки із використанням системи заходів економічного, соціального, організаційного характеру. Протидія потенційним і реальним загрозам з метою гарантування фінансової стійкості та незалежності є найважливішою функцією держави. У зв'язку з цим набуває актуальності дослідження питань, пов'язаних з проблемою забезпечення економічної безпеки в цілому та фінансової зокрема.

Стан дослідження. Фінансова безпека є предметом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Суттєвий внесок у її розвиток доклали такі науковці, як О. Барановський, З. Варналій, А. Гальчинський, М. Єрмошенко, В. Мунтіян, А. Сухоруков та ін. Однак небагато робіт присвячено ґрунтовному аналізу фінансової безпеки в розрізі її складових та проблем забезпечення кожної з них.

Мета статті – проаналізувати способи забезпечення основних складових фінансової безпеки України.

Виклад основних положень. Особливе місце в системі забезпечення фінансової безпеки, на нашу думку, займає розробка стратегії розвитку грошово-кредитної та банківської системи України, в основі якої повинні лежати принципи подолання фінансових суперечностей та забезпечення макрофінансової стабільності. Головними напрямками її реалізації мають стати заходи, спрямовані на недопущення реалізації потенційних загроз, а саме: реалізація антикризових заходів щодо стабільності національної грошової одиниці; подолання проблеми недостатності грошової маси в готівковому обігу та її скорочення у тіньовому секторі; активне залучення банківського капіталу у структурні перетворення національної економіки; підвищення рівня управління активами і пасивами банків шляхом створення системи страхування ризиків; зниження рівня доларизації національної економіки тощо.

Важливим інструментом регулювання фінансових потоків є державний бюджет України, розбалансованість якого є реальною загрозою фінансовій безпеці держави. Дефіцит державного бюджету у відсотках до ВВП у 2010 р. становив 5,9 %, що є найвищим показником за останні сім років [3]. При цьому головним джерелом його фінансування були внутрішні та зовнішні запозичення. Основними

напрямами бюджетної політики в Україні є реформування податкової системи в контексті стимулювання підприємницької діяльності та зменшення податкового тягара; оптимізація рівня бюджетного дефіциту, пошук альтернативних джерел його покриття; знаходження додаткових джерел доходів бюджету; раціональний розподіл видатків між ланками бюджетної системи тощо.

Найвагомішими критеріями формування та виконання державного і місцевого бюджетів відповідно до вимог фінансової безпеки можуть бути: дотримання національних інтересів та забезпечення економічного суверенітету при ухваленні державного бюджету; забезпечення самостійності державного бюджету і стабільності дохідної частини як гарантії виконання соціально-економічних функцій держави; надання державному бюджету інноваційного, а не споживчого характеру; забезпечення принципів цілісності і єдності бюджетного процесу та ін.

В Україні за роки її незалежності формування державного боргу відбувалося значною мірою хаотично, під впливом потреб оперативного фінансування, поточних потреб бюджетних видатків, що наклало свій відбиток на його структуру та обсяги. Борговий метод покриття дефіциту державного бюджету в Україні почав використовуватися з 1995 р., коли держава проводила активну політику із залучення фінансових ресурсів на внутрішньому та зовнішньому ринках капіталу через механізм емісії державних цінних паперів (ОВДП та ОЗДП).

Сукупний державний борг (прямий та гарантований) у 2010 р. зріс на 36,4 % порівняно з попереднім роком, або на 14,476 млрд дол., до 54,289 млрд дол. (або 432,3 млрд грн), за даними Міністерства фінансів України, а частка сукупного державного боргу до ВВП на кінець 2010 р. становила 41,7% [5].

Проведений аналіз боргової політики держави та оцінювання рівня боргової безпеки дозволяє констатувати, що за міжнародними стандартами тягар боргу для України не є надто загрозливим для економічної безпеки України. Україна ще не перебуває у стані критичної залежності від зовнішнього фінансування і спроможна своєчасно та в повному обсязі покривати свою заборгованість валютними надходженнями від експорту та має потенціал щодо покриття витрат, пов'язаних з державними запозиченнями, за рахунок коштів державного бюджету. Однак, з іншого боку, стрімке зростання зовнішнього державного боргу, особливо гарантованого державою зовнішнього боргу, справляє тиск на державний бюджет і всю фінансову систему країни.

Питання забезпечення грошово-кредитної безпеки торкаються і динаміки грошової маси, особливо готівки поза банками. Так, питома вага готівки в загальному обсязі агрегату М3 становила 30,6%, а готівкові кошти в обігу поза депозитними корпораціями (МО) за рік зросли на 16,5% і становили 183 млрд грн. [4].

Найбільший інтерес сьогодні викликає проблема доларизації, що є однією з суттєвих загроз фінансовій безпеці держави. Недовіра до національної валюти стимулює до заощаджень у іноземній валюті. Значна частка іноземної валюти у вигляді активів і пасивів розміщена у банківській системі. Зокрема, частка кредитів і депозитів в іноземній валюті у 2010 р. становила 51,1 та 42,0 % відповідно, а рівень доларизації перевищив порогове значення (25%). Без сумніву, високий рівень доларизації економіки України обумовлює значні валютні ризики у разі знецінення національної валюти, зменшує ефективність механізмів грошово-кредитного і валютного регулювання НБУ, підвищує вразливість фінансової системи і створює загрозу виникнення боргової кризи. Зниження рівня доларизації в Україні можливе за умови підтримки стабільної курсової динаміки, зміни пріоритетів кредитної

політики банків, зменшення обсягів зовнішніх запозичень, скорочення участі НБУ на валютному ринку та ін.

Головними загрозами валютній безпеці сьогодні є надмірне наповнення внутрішнього валютного ринку іноземною валютою, зменшення обсягів валютних резервів НБУ, значний відплив капіталу, неповернення валютних цінностей, що незаконно перебувають за межами держави, зростання тіньового сегменту валютного ринку тощо. За підрахунками окремих дослідників, за період 2004–2010 рр. відтік капіталу з України перевищив 22 млрд. дол. США [2, С.17]. Актуальним є питання обмеження вивозу національного капіталу за кордон, за винятком реалізації проєктів, що сприяють просування вітчизняних товарів і послуг за кордон.

Процес забезпечення валютної безпеки повинен ґрунтуватися на ефективній дії механізму валютного регулювання, основне завдання якого – зниження девальваційних очікувань, подолання високого рівня доларизації, а також розв'язання багатьох важливих завдань економічного та соціального характеру. Формування ефективного механізму валютного регулювання має відбуватися на основі нової парадигми, яка втілює світові тенденції лібералізації руху потоків капіталу.

Безпека фондового ринку передбачає оптимальний обсяг капіталізації ринку, здатний забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, організаторів торгівлі, торговців, інститутів спільного інвестування, посередників (брокерів), консультантів, реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів та держави в цілому.

Значні темпи залучення фінансових ресурсів через фондовий ринок України пов'язані певною мірою зі збільшенням кількості інвестиційно привабливих емітентів, зростанням обсягів випусків цінних паперів, підвищенням цін на цінні папери підприємств банківського сектора, електроенергетики, металургії, нафтогазового сектору. На думку багатьох дослідників, національний фондовий ринок перебуває лише на стадії становлення і має специфічні риси, які вирізняють його з-поміж розвинених ринків.

У той же час світова практика переконливо демонструє, що чим більшим є обсяг грошей в обігу, тим більшою є фондова частка у господарському обороті, і тим вищою є капіталізація ринку по відношенню до ВВП.

Вагомий вплив на рівень фінансової безпеки держави здійснює страховий ринок та ступінь його розвитку. Страхування виступає своєрідним економічним механізмом, який нейтралізує негативний вплив дестабілізуючих чинників та забезпечує стійкість національної економіки до внутрішніх і зовнішніх впливів. Внутрішні загрози фінансовій безпеці страхового ринку зумовлені недостатньою платоспроможністю та неадекватною економічною політикою страхових компаній, що призводить до зниження фінансової надійності страхових компаній. Зовнішні загрози викликані надмірною залежністю національних страхових галузей від іноземного капіталу; посиленням конфліктів та недобросовісної конкуренції в сфері страхування; високим ступенем концентрації фінансових ресурсів на міжнародних страхових ринках та інтеграції у сфері перестрахування та ін. [1].

Механізм забезпечення фінансової стійкості страхового сектору національної економіки, на наш погляд, являє собою сукупність відповідних нормативно-правових, економічних, організаційних і управлінських важелів впливу, спрямованих на досягнення поставлених цілей. З метою гарантування фінансової стійкості вітчизняних страхових компаній та зміцнення фінансових основ національної страхової системи необхідні: вдосконалення нормативно-правового забезпечення

системи нагляду та контролю за діяльністю страховиків; проведення заходів, спрямованих на підвищення рівня захисту інтересів споживачів страхових послуг; посилення дієвості заходів щодо підвищення конкурентоспроможності національного страхового ринку.

Отже, аналіз основних складових фінансової безпеки України показав, що рівень фінансової безпеки в розрізі усіх її складових є невисоким, і, як наслідок, – вразливим до внутрішніх та зовнішніх загроз. Головними завданнями забезпечення формування ефективного фінансового ринку в нашій державі, а відтак – підвищення рівня його фінансової безпеки, на наш погляд, повинні стати: розроблення та реалізація дієвої державної політики у фінансовій сфері; приведення чинного законодавства у відповідність до норм, правил і вимог ЄС; забезпечення умов для розвитку конкуренції; створення умов вдосконалення державного нагляду за фінансовою діяльністю

Список використаних джерел

1. Бароновський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія / О.І. Бароновський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
2. Береславська О.І. Механізм валютного регулювання в Україні [Текст]: автореф дис. ... доктора екон. наук: 08.00.08 / Береславська О.І.; Національний університет державної податкової служби України. – К., 2011 – 34 с.
3. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Budget-Monitor/KV_IV_2010_Moratoring_ukr\(1\).pdf](http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Budget-Monitor/KV_IV_2010_Moratoring_ukr(1).pdf)
4. Звіт Національного банку України за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=77106>
5. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

***Annotation.** The article analyses of the structure offinancial security of Ukraine and defines the ways of providing its main components. – анотація*

***Key words:** financial security, monetary security, currency safety, security, stock market, insurance market security. – ключові слова.*

УДК 631.16:65.011.7

Сафронська І.М., к.е.н., доцент Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва;

Пеняк Ю.С., к.е.н., доцент Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА

Розглянуто теоретичні аспекти та практичні підходи визначення ймовірності банкрутства підприємств. Застосовано методи діагностики ймовірності банкрутства на прикладі сільськогосподарського підприємства.

***Ключові слова:** ознаки неплатоспроможності, модель, ймовірність банкрутства.*

Постановка проблеми. Банкрутство підприємств в Україні є поширеним

системи нагляду та контролю за діяльністю страховиків; проведення заходів, спрямованих на підвищення рівня захисту інтересів споживачів страхових послуг; посилення дієвості заходів щодо підвищення конкурентоспроможності національного страхового ринку.

Отже, аналіз основних складових фінансової безпеки України показав, що рівень фінансової безпеки в розрізі усіх її складових є невисоким, і, як наслідок, – вразливим до внутрішніх та зовнішніх загроз. Головними завданнями забезпечення формування ефективного фінансового ринку в нашій державі, а відтак – підвищення рівня його фінансової безпеки, на наш погляд, повинні стати: розроблення та реалізація дієвої державної політики у фінансовій сфері; приведення чинного законодавства у відповідність до норм, правил і вимог ЄС; забезпечення умов для розвитку конкуренції; створення умов вдосконалення державного нагляду за фінансовою діяльністю

Список використаних джерел

1. Бароновський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія / О.І. Бароновський. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 759 с.
2. Береславська О.І. Механізм валютного регулювання в Україні [Текст]: автореф дис. ... доктора екон. наук: 08.00.08 / Береславська О.І.; Національний університет державної податкової служби України. – К., 2011 – 34 с.
3. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Budget-Monitor/KV_IV_2010_Moratoring_ukr\(1\).pdf](http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Budget-Monitor/KV_IV_2010_Moratoring_ukr(1).pdf)
4. Звіт Національного банку України за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=77106>
5. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.

***Annotation.** The article analyses of the structure offinancial security of Ukraine and defines the ways of providing its main components. – анотація*

***Key words:** financial security, monetary security, currency safety, security, stock market, insurance market security. – ключові слова.*

УДК 631.16:65.011.7

Сафронська І.М., к.е.н., доцент Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва;

Пеняк Ю.С., к.е.н., доцент Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА

Розглянуто теоретичні аспекти та практичні підходи визначення ймовірності банкрутства підприємств. Застосовано методи діагностики ймовірності банкрутства на прикладі сільськогосподарського підприємства.

***Ключові слова:** ознаки неплатоспроможності, модель, ймовірність банкрутства.*

Постановка проблеми. Банкрутство підприємств в Україні є поширеним

явищем сьогодення. Світова економічна криза, нестабільність економічного і політичного середовища в країні, недосконалість правового та податкового законодавства призвели до збільшення кількості неплатоспроможних підприємств, які прямують до банкрутства, що призводить у більшості випадків до ліквідації таких підприємств. Тому, аналіз ймовірності банкрутства і підтримки платоспроможності підприємства є досить актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню аналізу ймовірності банкрутства підприємств приділяється значна увага з боку вітчизняних та зарубіжних науковців. Такі вчені, як Р.Лис, Е.Альтман, А.Таффлер займались розробкою методик і критеріїв прогнозування банкрутства. Зокрема, питання оцінки банкрутства в зарубіжній практиці розглянули – О.Я. Базілінська, В.О. Подольська. Серед українських науковців можна відзначити: Р.С.Квасницьку, І.М. Кордонець, О.О.Терещенко та ін.[1–4].

Формування цілей статті. Метою дослідження є апробація методичних підходів до визначення банкрутства підприємства.

Виклад основного матеріалу. Банкрутство – це визначена господарським судом неплатоспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів, не інакше як через застосування ліквідаційної процедури. Передумови банкрутства слід розглядати, як цілісну взаємодію факторів. Аналіз зарубіжних практик свідчить, що в країнах з розвинутою ринковою економікою, як правило 1/3 банкрутів викликано зовнішніми факторами, а 2/3 – внутрішніми. У вітчизняних умовах вплив зовнішніх факторів на виявлення стану банкрутства підприємств на думку експертів становить приблизно 50% [1, с.212].

Виявлення ознак неплатоспроможності підприємств в Україні проводиться відповідно до Методичних рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності, а також для своєчасного виявлення формування незадовільної структури балансу, для здійснення випереджаючих заходів щодо запобігання банкрутства, затверджених Наказом Міністерства економіки України від 19.01.2006 р. № 14 у редакції Наказу Міністерства економіки України від 26.10.2010 р. № 1361 [5].

У світовій практиці одним з найважливіших інструментів системи раннього запобігання та прогнозування банкрутства підприємств є дискримінантний аналіз, зміст якого полягає в тому, що за допомогою математично-статистичних методів будують функцію та розраховують інтегральний показник, на підставі якого можна з достатньою ймовірністю передбачити банкрутство суб'єкта господарювання.

Методів діагностики ймовірності банкрутства дуже багато, це: моделі Альтмана, коефіцієнт Бівера, дискримінантна модель Ліса, дискримінанта модель Таффлера, показник діагностики платоспроможності Конана і Гольдера, модель Спрінггейта, дискримінанта модель Терещенка, модель Сайфуліна, Кадикова, Зайцевої та інші.

Так, з метою своєчасного виявлення тенденції формування незадовільної структури балансу у прибутково працюючих суб'єктів господарювання проводиться розрахунок коефіцієнта Бівера (К):

$$K = \frac{\text{чистий прибуток} + \text{амортизація}}{\text{довгострокові зобов'язання} + \text{поточні зобов'язання}} \quad (1)$$

Ознакою формування незадовільної структури балансу є таке фінансове становище підприємства, при якому протягом тривалого часу (1–2 роки) коефіцієнт Бівера не перевищує 0,2, а також відбувається скорочення частки прибутку, яка

спрямовується на розвиток підприємства.

Основоположником текстових показників прогнозування банкрутства є американський економіст Е. Альтман, який у 60–70 роках розробив і запропонував декілька текстових моделей для визначення імовірності банкрутства. Найбільш простою серед них є двофакторна модель:

$$K = -0,3877 - 1,074 K_1 + 0,058K_2 \quad (2),$$

де K_1 – коефіцієнт покриття; K_2 – коефіцієнт фінансової залежності.

Отримана величина $Z < 0$, це свідчить про те, що вірогідність банкрутства більше 50%. Більш точні розрахунки імовірності банкрутства підприємства можна отримати при використанні 5–ти факторної моделі Альтмана:

$$Z = 1,2K_1 + 1,4K_2 + 3,3K_3 + 0,6K_4 + 0,99K_5 \quad (3),$$

де K_1 – питома вага оборотних активів в їх загальній величині; K_2 – рентабельність активів; K_3 – рентабельність активів розрахована через використання величини чистого прибутку; K_4 – коефіцієнт покриття по ринковій вартості власного капіталу; K_5 – рентабельності активів, розрахована через використання обсягу реалізації [3, с. 177].

Виходячи з отриманої величини Z , Альтман встановив, що при результаті до 1,8 – імовірність банкрутства дуже висока, від 1,8 до 2,9 висока, від 1,8 до 2,9 можлива, а при результаті від 3 і більше імовірність банкрутства низька.

Ідеї Альтмана були продовжені Спрінгейтом, який побудував модель на підставі дослідження впливу фінансових показників:

$$X = 1,03 A + 3,07B + 0,66C + 0,4D \quad (4),$$

де A – відношення робочого капіталу до загальної вартості активів; B – відношення прибутку до сплати податків (та процентів) до загальної вартості активів; C – відношення прибутку до сплати податків до суми короткострокових зобов'язань; D – відношення обсягу продаж до загальна вартість активів.

Вважається, що точність прогнозування банкрутства за цією моделлю становить 92%, однак з часом цей показник зменшується. Якщо Z – показник за цією моделлю нижчий за 0,862, то підприємство є потенційним банкрутом.

Роман Ліс адаптував методику Альтмана і встановив граничне значення $Z=0,037$, нижче якого виникає висока загроза банкрутства підприємства:

$$Z = 0,063A + 0,092B + 0,057C + 0,001D \quad (5),$$

де A – відношення суми оборотних активів до загальної вартості активів;

B – відношення операційного прибутку до загальної вартості активів;

C – відношення нерозподіленого прибутку до загальної вартості активів;

D – відношення власного капіталу до вартості позикового капіталу.

Вивченню питань діагностики банкрутства приділяли багато уваги і вітчизняні вчені. Вагомий внесок у розвиток цього напрямку фінансового аналізу зроблений Терещенко О.О., який обґрунтував новий методологічний підхід до діагностики банкрутства вітчизняних підприємств, в основу якого покладено мультіваріантний дис–кримінантний аналіз. Суттєвою перевагою зазначеного переходу є врахування галузевих особливостей об'єктів дослідження при побудові дискримінантних моделей діагностики банкрутства [4, с. 193].

Апробація наведених підходів до оцінки ймовірності банкрутства була проведена по групі 585 сільськогосподарських підприємств Харківської області за даними 2010 року. В результаті чого, критична оцінка домінуючих у закордонній теорії і практиці методичних підходів до оцінки ймовірності банкрутства дозволяє зробити висновки про те, що деякі з них суперечать один одному, адже при одно-

часному їх застосуванні можна отримати протилежні висновки стосовно ймовірності банкрутства певного підприємства. Також, на нашу думку, в зазначених моделях не завжди враховуються всі показники які призводять до банкрутства підприємств, деякі фактори дублюють один одного або являються частиною іншого. Тому, для нівелювання зазначених недоліків і оцінки ймовірності банкрутства сільськогосподарських підприємств нами була розроблена модель із шістьма змінними:

$$Z = 2,05X_1 + 0,75X_2 + 0,46X_3 + 0,12X_4 + 0,88X_5 + 0,51X_6 \quad (6),$$

де X_1 – коефіцієнт фінансової незалежності; X_2 – коефіцієнт Вівера; X_3 – коефіцієнт маневреності власного капіталу; X_4 – коефіцієнт покриття; X_5 – рентабельності сукупного капіталу, X_6 – коефіцієнт стійкості економічного росту.

Здобуті в процесі розрахунків значення Z – показника можна інтерпретувати так: $Z < 1,5$ – ймовірність банкрутства дуже висока; $1,5 < Z < 2,5$ – ймовірність банкрутства дуже висока; $2,5 < Z < 4,0$ – банкрутство можливе; $Z > 4,0$ – ймовірність банкрутства дуже низька.

Висновок. Існуючі моделі визначення ймовірності банкрутства підприємства не завжди придатні для використання в економічних умовах України. Використання запропонованої моделі дозволяє з високим рівнем ймовірності спрогнозувати майбутній фінансовий стан підприємства, а отже, оцінити ймовірність його банкрутства.

Список використаних джерел

1. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика: навч. посібник / О.Я. Балтійська. – К.: Центр навч. л.–ри, 2009.–328с;
2. Квасницька Р.С. Етапність проведення діагностики кризового стану та ймовірності банкрутства підприємства / Квасницька Р.С, Кордонєць І.М. // Вісник Хмельницького національного ун–ту.–2011.–№2.–С. 130–135;
3. Рзасва Т.Г. Зарубіжні методи визначення ймовірності банкрутства підприємства / Рзасва Т.Г., Стасюк І.В. // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – №3.–С.177–181;
4. Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: Монографія.– К.:КНЕУ,2006.–268с.;
5. Офіційний сайт Міністерство економічного розвитку і торгівлі України // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>

Annotation. Theoretical aspects are considered and practical the mechanisms of determination of probability of bankruptcy of enterprises are Applied Methods of diagnostics of probability of bankruptcy on the example of agricultural enterprise.

Key words: signs of insolvency, the model, the probability of bankruptcy.

СУЧАСНА ДИНАМІКА ТА ПРОБЛЕМИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Проаналізовано стан та динаміка розвитку недержавних пенсійних фондів в контексті пенсійної реформи в Україні та підвищення ефективності функціонування третього рівня пенсійної системи.

Ключові слова: пенсійна система, недержавні пенсійні фонди, недержавне пенсійне забезпечення, пенсійні активи, пенсійна реформа.

Постановка проблеми. З 1 жовтня 2011 року вступив в силу Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи». Законом передбачається внесення низки змін до 22 законодавчих актів, у тому числі Законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про пенсійне забезпечення», «Про недержавне пенсійне забезпечення», «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам».

Підвищення ефективності недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) є одним з основних завдань і важливих кроків реформування системи пенсійного забезпечення України. Система недержавного пенсійного забезпечення (третій рівень пенсійної системи) створена для формування додаткових пенсійних накопичень за рахунок добровільних внесків фізичних осіб і роботодавців.

Мета дослідження полягає в аналізі сучасного стану, динаміки розвитку недержавних пенсійних фондів, виявленні основних проблем, що заважають розвитку недержавного пенсійного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження проблем реформування системи пенсійного забезпечення зробили такі вітчизняні економісти, як: О.І. Бобирь, Н.П. Борецька, Е.М. Лібанова, В.Д. Понікаров, А.І. Якимів та ін. Проте питання розвитку недержавного пенсійного забезпечення продовжує залишатися актуальними і потребує подальшого дослідження.

Виклад основного матеріалу. З прийняттям Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» у 2003 р. фактично стартувала підготовка до впровадження системи недержавного пенсійного забезпечення, що тривала весь 2004 р. Була напрацьована база нормативних документів щодо регулювання діяльності системи недержавне пенсійне забезпечення, формувалась модель нагляду за діяльністю ринку. В 2005 р. розпочали свою діяльність перші недержавні пенсійні фонди, і за цей короткий час вони досягли певних результатів. Для аналізу стану їх розвитку скористуємось інформацією представленою Українською асоціацією інвестиційного бізнесу (табл. 1)[1].

Таблиця 1

**Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів
в Україні (станом на кінець звітного періоду)**

Показники	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість недержавних пенсійних фондів, од.	54	79	96	110	108	101
Загальна кількість укладених пенсійних контрактів, тис. од.	24,1	41,5	55,9	62,3	62,5	69,7
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами, тис. осіб	88,4	193,3	278,7	482,5	497,1	569,2
Загальні активи НПФ, млн. грн.	46,2	137,0	281,0	612,2	857,9	144,3
Пенсійні внески, млн. грн., у т.ч. :	36,4	119,7	234,4	582,9	754,6	925,4
– від фізичних осіб	2,2	5,3	14,0	26,0	31,8	40,7
– від юридичних осіб	34,2	108,2	220,4	556,8	722,7	884,6
– від фізичних осіб – підприємців	0,0	0,02	0,04	0,1	0,1	0,2
Пенсійні виплати, млн. грн.	1,7	4,0	9,1	27,3	90,1	158,2
Кількість осіб, які отримали / отримують пенсійні виплати, тис. осіб	2,9	3,9	5,5	10,9	28,1	47,8
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	9,7	23,4	68,1	86,8	236,7	433,0
Сума адміністративних витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, млн. грн.	1,3	6,1	16,6	31,6	47,1	64,6

Як видно з таблиці 1, значення переважної більшості основних показників НПФ демонстрували позитивну динаміку.

Так, станом на кінець 2010 року адміністраторами недержавних пенсійних фондів було укладено 69,7 тис. пенсійних контрактів з 69,2 тис. вкладниками, з яких на юридичні особи, яких припадає 884,7 млн. грн. пенсійних внесків (95,6% від загального обсягу пенсійних внесків за системою НПЗ).

При цьому порівняно з кінцем 2010 року кількість контрактів з юридичними особами зменшилась на 8,4%, а з фізичними особами зросла на 6,8% (рис. 1).

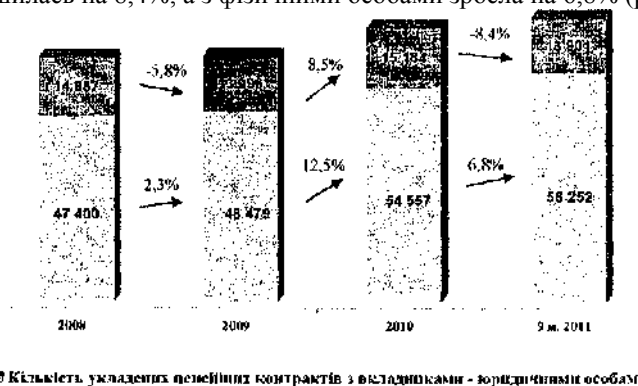

Рис. 1. Динаміка кількості укладених пенсійних контрактів з 2008-2010 рр. та 9 місяців 2011 р.

У цілому понад 200 підприємств та установ виступили засновниками та майже 2300 – вкладниками недержавних пенсійних фондів. Загальна їх кількість за останній рік збільшилася на 542 особи, або 31%. Серед них підприємства реального сектора економіки становлять близько 60 %.

Серед великих підприємств, які виступили засновниками та учасниками НПФ, є ВАТ «Укртелеком», ВАТ «Стирол», Державне підприємство «Укрпошта», ВАТ «Запорізький завод високовольтної апаратури» та інші.

Протягом 9 місяців 2011 року кількість учасників НПФ відповідно до укладених контрактів зменшилася на 10,9 тис. осіб (або на 1,9%), і станом на 30.09.11 становила 558 339 осіб (на кінець 2010 року – 569 230 осіб) (рис.2).

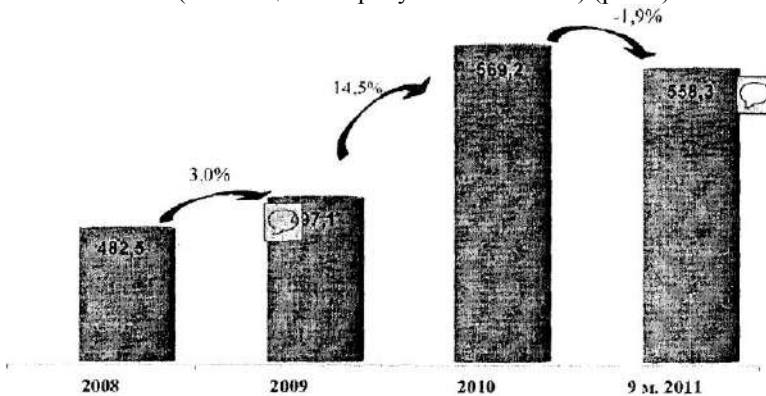

Рис.2. Динаміка кількості учасників НПФ за 2008-2010 рр. та 9 місяців 2011 р., тис. осіб

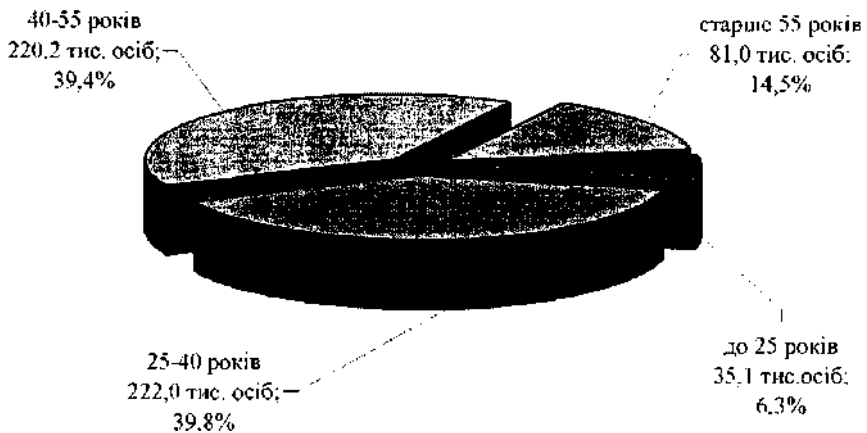

Рис.3. Розподіл учасників НПФ за віковими групами станом на 30.09.11

Станом на 30.09.11 серед учасників НПФ більшість становили особи віком від 25 до 40 років, а саме 39,8% (2010 рік – 39,2%, 2009 – 35,8%, 2008 – 35,5%) та від 40 до 55 років, а саме 39,4% (2010 рік – 40,2%, 2009 – 41,4%, 2008 – 42,5%).

Частка вікової групи учасників НПФ старше 55 років становила 14,5% (2010 рік – 13,5%, 2009 – 14,2%, 2008 – 12,2%), вікової групи до 25 років становила 6,3% (2010 рік – 7,0%, 2009 – 8,6%, 2008 – 9,9%). Розподіл учасників НПФ за віковими групами наведено на рис. 3.

На рис. 4 відображено кількість учасників НПФ (в розрізі вікових груп та за статевою ознакою).

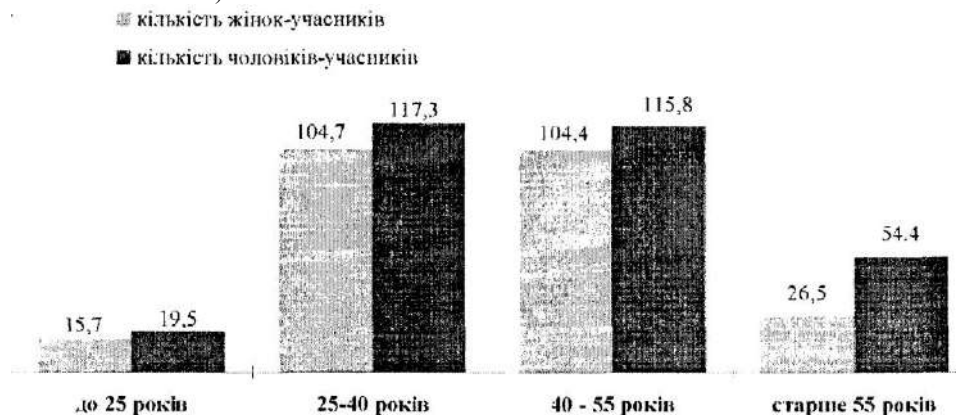

Рис. 4. Кількість учасників за віковими групами (осіб) станом на 30.09.11

Як видно з рисунка 4, серед учасників НПФ у розрізі всіх вікових груп більшість становлять чоловіки.

Протягом січня – вересня 2011 року зріс обсяг сплачених пенсійних внесків. Так, станом на 30.09.11 загальна сума пенсійних внесків становить 1 060,2 млн.грн. пенсійних внесків, що на 14,6% більше, ніж на кінець 2010 року (або на 134,8 млн. грн.).

Пенсійні виплати (одноразові та на визначений строк) станом на 30.09.11 становили 200,5 млн. грн., збільшившись за 9 місяців 2011 року на 26,7% (рис. 5).

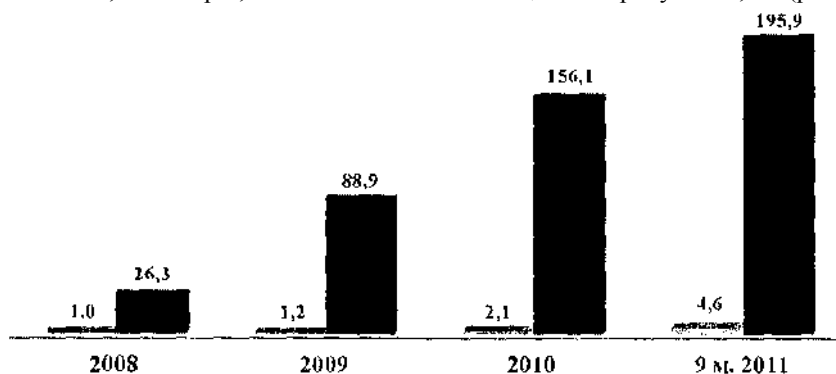

Рис. 5. Пенсійні виплати за 2008 – 2010 рр. та 9 місяців 2011 р.

Сукупно недержавними пенсійними фондами станом на 30.09.11 було здійснено пенсійних виплат (одноразово та на визначений строк) 60 833 учасникам, тобто 10,9% учасників від їхньої загальної кількості отримали пенсійні виплати.

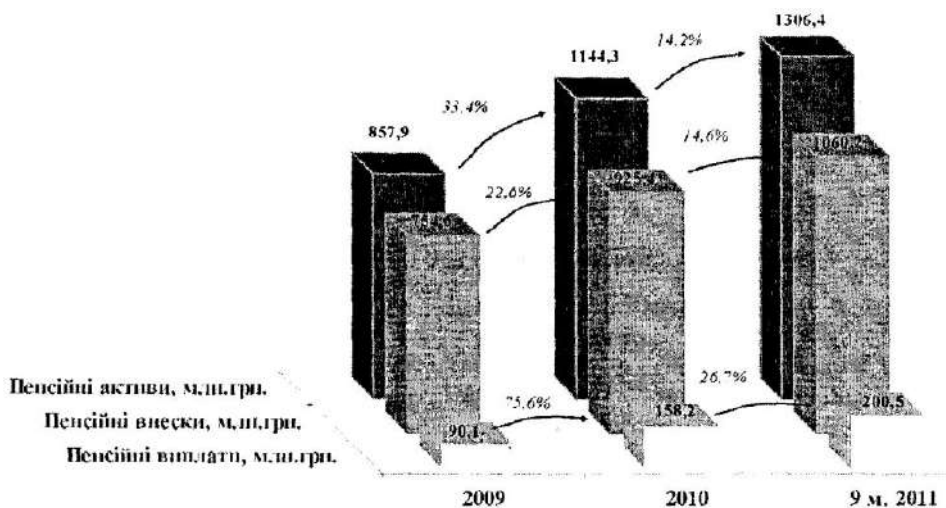

Рис. 6. Динаміка основних показників системи НПЗ за 2009–2010 рр. та 9 місяців 2011 р.

Загальний обсяг активів, сформованих пенсійними фондами, станом на 30.09.11 становить 1 306,4млн. грн. Всього за дев'ять місяців 2011 року активи недержавних пенсійних фондів зросли на 14,2% (або на 162,1 млн. грн.), у порівнянні з кінцем 2010 року (рис. 6).

Метою інвестування пенсійних активів є, насамперед, збереження пенсійних заощаджень громадян. Тому стратегія інвестування недержавних пенсійних фондів є більш консервативною, ніж у інших фінансових установ.

Загальна сума доходу, отриманого від інвестування пенсійних активів, станом на 30.09.11 становила 519,7 млн. грн. (або 49,0% від суми залучених внесків), збільшившись протягом 9 місяців 2011 року на 86,7 млн. грн. (або на 20,0%).

Поки що суттєвим фактором, що продовжує стримувати зростання інвестиційного доходу НПФ, є незначний обсяг залучених пенсійних внесків для забезпечення можливості здійснення диверсифікації пенсійних активів у дохідні фінансові інструменти.

Станом на 30.09.11 переважними напрямками інвестування пенсійних активів є депозити в банках (31,6% інвестованих активів), облігації підприємств – резидентів України (21,6%), акції українських емітентів (18,5%) та цінні папери, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (13,6%) (рис. 7).

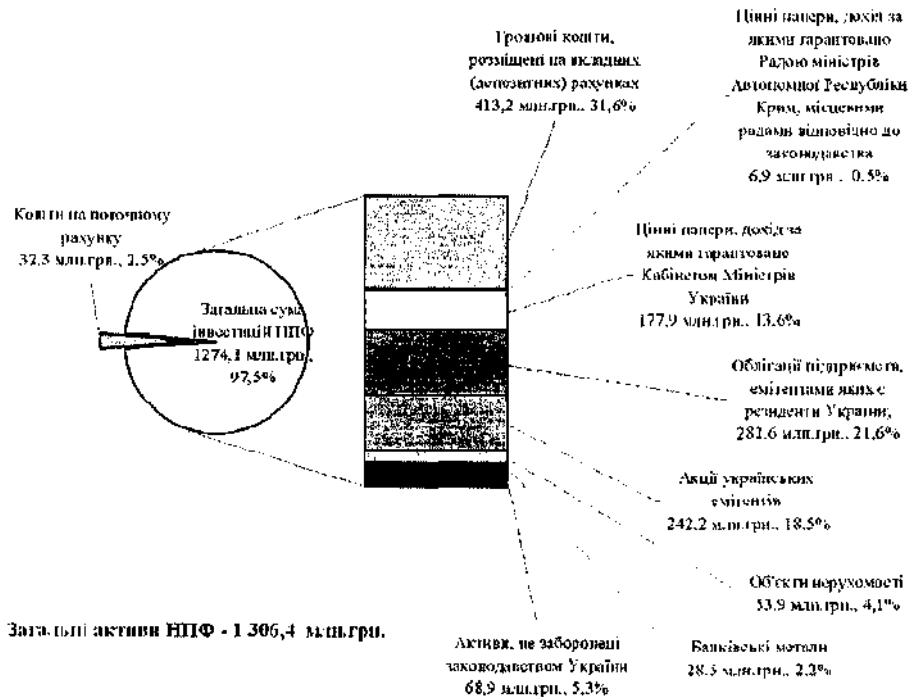

Рис. 7. Структура інвестованих пенсійних активів станом на 30.09.11

У загальній структурі інвестиційного портфеля НПФ активи розподіляються таким чином:

- 413,2 млн. грн., або 31,6% загальної вартості активів НПФ, розміщено на банківських депозитах (станом на кінець 2010 року – 396,8 млн. грн., або 34,7%, відповідно);
- частка цінних паперів, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України, у консолідованому портфелі НПФ в абсолютному виразі зросла з 170,4 млн. грн. станом на кінець 2010 року до 177,9 млн. грн. станом на кінець третього кварталу 2011 року, проте у відносному дещо знизилась – з 14,9% до 13,6%, відповідно;
- частка корпоративних облігацій у консолідованому портфелі збільшилась у порівнянні з кінцем 2010 року: в абсолютному виразі з 175,7 млн. грн. до 282,6 млн. грн., а у відносному з 15,4% до 21,6%, відповідно;
- у порівнянні з кінцем 2010 року в консолідованому портфелі НПФ частка акцій українських емітентів збільшилась з 18,1% до 18,5% (або з 206,9 млн. грн. до 242,2 млн. грн., відповідно);
- дещо збільшились у загальній вартості активів НПФ частки активів, інвестованих у цінні папери, дохід за якими гарантовано Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими радами відповідно до законодавства, (з 0,4% станом на кінець 2010 року до 0,5% станом на кінець третього кварталу 2011 року) та в інші активи, не заборонені законодавством України (з 5,0% станом на кінець 2010 року до 5,3% станом на кінець третього квартал) 2011 року); дещо зменшились у загальній вартості активів НПФ частки активів, інвестованих у банківські метали (з 2,8% станом на кінець 2010 року до 2,2% станом на кінець третього квартал) 2011 року)

та в об'єкти нерухомості (з 5,6% станом на кінець 2010 року до 4,1% станом на кінець третього кварталу 2011 року); обсяг коштів на поточном) рахунку станом на кінець третього кварталу 2011 року становив 32,3 млн. грн., або 2,5 % у консолідованому портфелі НПФ (станом на кінець 2010 року – 35,7 млн. грн. або 3,1 %).

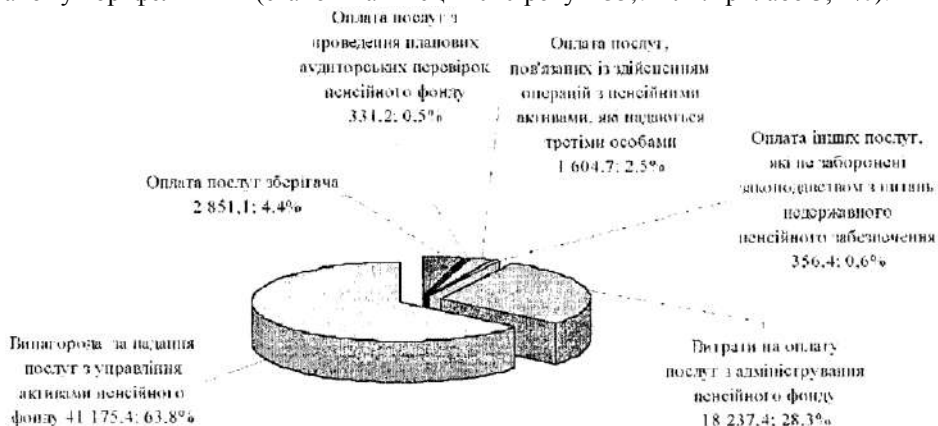

Рис. 8. Структура витрат, відшкодованих за рахунок активів НПФ, станом на 31.12.10 (тис. грн.)

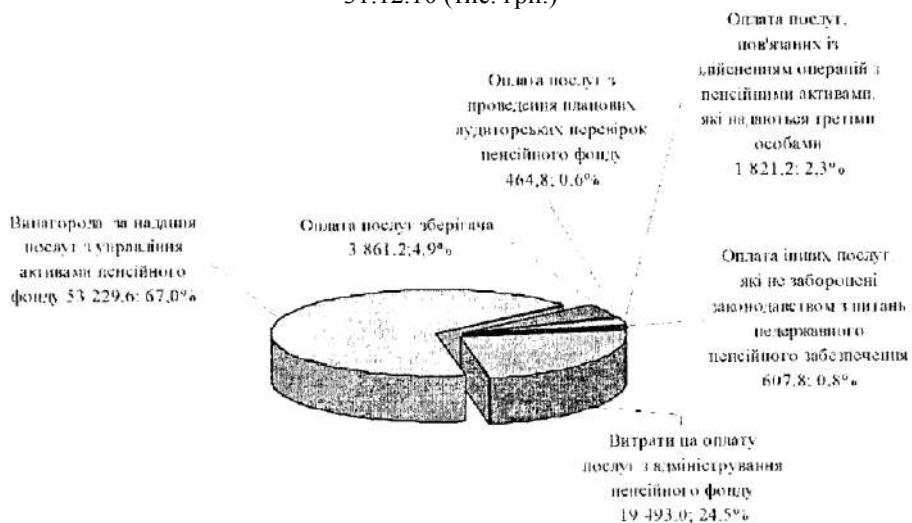

Рис. 9. Структура витрат, відшкодованих за рахунок активів НПФ, станом на 30.09.11 (тис. грн.)

Витрати, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів, за дев'ять місяців 2011 року зросли на 23,1% і в цілому за час існування пенсійних фондів становлять 79,5млн. грн., або 6,1% від загальної суми активів НПФ (рис. 8, 9).

Аналізуючи динаміку розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення необхідно відмітити такі її особливості.

Висновки. 1. Низька динаміка долучення громадян. За шість років діяльності недержавних пенсійних фондів їх учасниками стали лише 1,25% населення України. Цей показник є недостатнім порівняно з аналогічними показниками країн Центральної та Східної Європи, де історія існування третього рівня пенсійної сис-

теми налічує в середньому 10–15 років.

Водночас слід звернути увагу на те, що вказані показники в Україні досягнуті виключно за рахунок активності професійних учасників ринку НПЗ, майже без підтримки з боку держави. Держава створила лише мінімально необхідні умови для старту системи у вигляді спеціального податкового режиму для учасників системи третього рівня пенсійної системи та відповідної нормативно–правової бази. Проте цей податковий режим має ряд недоліків, зокрема він передбачає оподаткування послуг з адміністрування НПФ податком на додану вартість та виплат із недержавних пенсійних фондів податком на доходи фізичних осіб (тоді як, наприклад, доходи у вигляді відсотків з депозиту звільнені від оподаткування).

Починаючи впровадження пенсійної реформи з системи недержавного пенсійного забезпечення, відклавши при цьому на невизначений термін впровадження обов'язкової накопичувальної системи державного пенсійного страхування та за відсутності державної підтримки на більш високі темпи розвитку системи III рівня не слід було й розраховувати.

2. Маломасштабність діяльності НПФ. В Україні створено більше 100 недержавних пенсійних фондів при досить невеликих обсягах загальних накопичень. Така кількість є значною за європейською та загальносвітовою практикою. Пояснюється ця статистика доволі ліберальними умовами набуття НПФ статусу фінансової установи поряд з незначним досвідом функціонування системи недержавного пенсійного забезпечення в нашій країні.

Найближчим часом кількість НПФ може зменшитись, оскільки існуюча їх кількість є надмірною. Ця тенденція є закономірною та підтверджується статистикою, згідно з якою тільки упродовж першого півріччя 2010 р. кількість НПФ зменшилась зі 108 до 104. Це свідчить про певну концентрацію ринку недержавного пенсійного забезпечення. Вартість активів 10–ти найбільших фондів на кінець першого півріччя 2010 р. складала 817,65 млн. грн., або 83% від вартості активів усіх НПФ. При цьому вартість активів найбільшого пенсійного фонду становить 362,5 млн. грн., або 37 % ринку. Лише 15 мають вартість активів вище 10 млн. грн.

3. Скорочення кількості недержавних пенсійних фондів після перших років становлення ринку не є особливістю розвитку ринку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. У країнах Центральної та Східної Європи, що розпочали пенсійну реформу на 5–10 років раніше ніж Україна (Польща, Угорщина, Чехія та ін.) кількість НПФ поступово скорочувалась і зараз становить 5–20 фондів.

Створення надмірної кількості недержавних пенсійних фондів в Україні також пов'язано з незначними витратами на їх реєстрацію, в результаті чого значна кількість створених НПФ не розпочали працювати, хоча з моменту їх реєстрації як фінансових установ пройшло більше року. Зі 104 НПФ, зареєстрованих на кінець першого півріччя 2010 р., лише 94 уклали угоди на обслуговування з адміністраторами та компаніями з управління активами і зберігачами. Розпочали роботу з формування пенсійних активів лише 70 НПФ, тобто у решти відсутні вкладники, учасники та, відповідно, активи.

Відсутність протягом останнього року фактів створення нових НПФ та виключення з реєстру існуючих фондів свідчить про більш поміркований підхід заставників до питань упровадження та розвитку програм недержавного пенсійного забезпечення.

Найбільшою є кількість відкритих НПФ, – 82 на кінець першого півріччя 2010 р. Кількість корпоративних фондів – 13, професійних – 9. Домінування на ринку

відкритих пенсійних фондів пояснюється відсутністю обмежень щодо участі в них різних категорій фізичних осіб та вкладників – юридичних осіб.

Щодо участі в професійних чи корпоративних НПФ Законом України «Про недержавне пенсійне забезпечення» встановлені чіткі обмеження. У професійних пенсійних фондах учасниками можуть виступати лише фізичні особи, пов'язані за родом їх професійної діяльності, в корпоративних пенсійних фондах – фізичні особи, які перебувають у трудових відносинах з роботодавцями – засновниками або платниками таких фондів.

Особливістю створення НПФ є їх нерівномірне розміщення за територіальним принципом. Так, у Києві зосереджено 68% усіх фондів, водночас у таких областях, як Вінницька, Волинська, Закарпатська, Кіровоградська, Луганська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька та Чернігівська не створено жодного фонду.

4. Кількість фінансових установ, що пропонують послуги НПФ, випереджає потреби. Така тенденція пов'язана з бажанням окремих засновників недержавних пенсійних фондів створювати сталі фінансові групи, що надають послуги з недержавного пенсійного забезпечення. Разом з тим, існує значна кількість адміністраторів пенсійних фондів та компаній з управління активами, що зорієнтовані на відкритий ринок та пропонують свої послуги НПФ на конкурентній основі. Ця ситуація призводить до скорочення кількості надавачів послуг, концентрації ринку навколо найбільш професійних компаній. Так, кількість адміністраторів, які мають ліцензію з адміністрування НПФ, за шість місяців 2010 р. зменшилась з 38 до 32 осіб. З указаної кількості адміністраторів лише 16 обслуговують більше ніж один НПФ.

Зменшення кількості адміністраторів є наслідком низької динаміки надходжень пенсійних внесків та відповідно низьким обсягом отримуваних винагород і неможливістю конкурувати у професійній площині з потужними адміністраторами, що обслуговують декілька недержавних пенсійних фондів. Підтримання конкурентоспроможності вимагає значних видатків на розвиток технічної та технологічної бази. Оскільки надання послуг з управління активами НПФ не потребує отримання додаткової ліцензії на управління пенсійними активами та може здійснюватись у межах ліцензії на провадження професійної діяльності на фондовому ринку, зокрема діяльності з управління активами інституційних інвесторів (діяльності з управління активами), пропозиції послуг є більш ніж достатніми.

Кількість компаній з управління активами з наявними ліцензіями станом на 01.11.2010 р. складає 389 одиниць. Разом з тим, більшість таких компаній управляють активами виключно недиверсифікованих інститутів спільного інвестування закритого типу (венчурні фонди). Технології управління активами вказаних фондів, що не є публічними інститутами спільного інвестування за своєю юридичною природою, суттєво відрізняються від управління активами публічних інститутів спільного інвестування. Тому управління активами НПФ зазвичай здійснюють компанії з управління активами, що надають відповідні послуги публічним інвестиційним фондам (відкритим та інтервальним).

Список використаних джерел

1. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» (1057–15) (Відомості Верховної Ради України, 2003 р.,N 47–48, ст. 372; 2006 р., N 13, ст. 110; 2010 р., N 38, ст. 505; із змінами, внесеними Законом України від 8 липня 2011 року N 3668–VI) (

3668–17).

2. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 9 місяців 2011 року / Сайт Української асоціації інвестиційного бізнесу [Електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.uaib.com.ua/analituaib/analit_npl154697.html

***Annotation.** The state and dynamics of the private pension funds in the context of pension reform in Ukraine and increase the efficiency of the third pillar of pension system are analyzed in the article.*

***Key words:** pension system, private pension funds, private pension provision, pension assets, pension reform.*

УДК 657.474

Яременко Л.М., к.е.н., доцент
ДВНЗ «Переяслав–Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті описано процес розвитку управлінського обліку в Україні. Охарактеризовано проблеми функціонування системи управлінського обліку на українських підприємствах.

***Ключові слова:** управлінський облік, організація управлінського обліку, роль управлінського обліку, проблеми обліку.*

Актуальність теми. Сучасний бізнес надзвичайно динамічний, що змушує власників і керівників підприємств постійно удосконалювати методи та техніку управління. Очевидно, що у першу чергу керівникові підприємства, необхідна інформація, на підставі якої було б можливо провести точний розрахунок, глибокий аналіз, детальне порівняння альтернативних варіантів і здійснити мотивований вибір наступних дій. Основним джерелом інформації на підприємствах є бухгалтерський облік. Тому, на сьогодні в умовах ринкової економіки особливого значення набуває реформація облікової політики підприємства, визнання необхідності організації управлінського обліку, створення ефективної системи контролю й управління на всіх етапах виробничої діяльності. Реформування бухгалтерського обліку викликає необхідність значних досліджень у галузі теорії та практики обліку, їх інтеграції з управлінськими технологіями.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми організації управлінського обліку на підприємстві в даний час викликають особливий інтерес вітчизняних фахівців. Так, в Україні дослідженню теоретичних і практичних питань стосовно концепції управлінського обліку, його взаємозв'язку із системою управління, місця й ролі в інформаційній системі підприємства присвячено роботи Ф.Ф. Бутиця, О.С. Бородини, С.Ф. В.І. Єфименко, В.П. Завгороднього, Л.В. Нападівської, В.В. Сопка, Н.Т. Ткаченко, В.І. Петрової, М.С. Пушкаря, Л.К. Сука, М.Г. Чумаченка, Л.М. Янчевої та інших.

Постановка проблеми. Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» управлінський облік – це «система обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів

3668–17).

2. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення за 9 місяців 2011 року / Сайт Української асоціації інвестиційного бізнесу [Електронний ресурс]. – режим доступу : http://www.uaib.com.ua/analituaib/analit_npl154697.html

***Annotation.** The state and dynamics of the private pension funds in the context of pension reform in Ukraine and increase the efficiency of the third pillar of pension system are analyzed in the article.*

***Key words:** pension system, private pension funds, private pension provision, pension assets, pension reform.*

УДК 657.474

Яременко Л.М., к.е.н., доцент
ДВНЗ «Переяслав–Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»

ПРОЦЕС РОЗВИТКУ ТА ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті описано процес розвитку управлінського обліку в Україні. Охарактеризовано проблеми функціонування системи управлінського обліку на українських підприємствах.

***Ключові слова:** управлінський облік, організація управлінського обліку, роль управлінського обліку, проблеми обліку.*

Актуальність теми. Сучасний бізнес надзвичайно динамічний, що змушує власників і керівників підприємств постійно удосконалювати методи та техніку управління. Очевидно, що у першу чергу керівникові підприємства, необхідна інформація, на підставі якої було б можливо провести точний розрахунок, глибокий аналіз, детальне порівняння альтернативних варіантів і здійснити мотивований вибір наступних дій. Основним джерелом інформації на підприємствах є бухгалтерський облік. Тому, на сьогодні в умовах ринкової економіки особливого значення набуває реформація облікової політики підприємства, визнання необхідності організації управлінського обліку, створення ефективної системи контролю й управління на всіх етапах виробничої діяльності. Реформування бухгалтерського обліку викликає необхідність значних досліджень у галузі теорії та практики обліку, їх інтеграції з управлінськими технологіями.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми організації управлінського обліку на підприємстві в даний час викликають особливий інтерес вітчизняних фахівців. Так, в Україні дослідженню теоретичних і практичних питань стосовно концепції управлінського обліку, його взаємозв'язку із системою управління, місця й ролі в інформаційній системі підприємства присвячено роботи Ф.Ф. Бутиця, О.С. Бородини, С.Ф. В.І. Єфименко, В.П. Завгороднього, Л.В. Нападівської, В.В. Сопка, Н.Т. Ткаченко, В.І. Петрової, М.С. Пушкаря, Л.К. Сука, М.Г. Чумаченка, Л.М. Янчевої та інших.

Постановка проблеми. Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» управлінський облік – це «система обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів

у процесі управління підприємством», яке самостійно «розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності та контролю господарських операцій, визначає права працівників на підпис бухгалтерських документів [1].

Однак серед провідних вчених–економістів досі не вщухає дискусія про сутність та роль управлінського обліку. Деякі науковці вважають, що управлінський облік входить до системи єдиного бухгалтерського обліку, інші стверджують, що управлінський облік є самостійною галуззю знань. Пізенгольц М.З. виділяє такі позиції вчених–економістів з питань управлінського обліку:

1. В бухгалтерському обліку немає окремого управлінського обліку, а був і залишається виробничий облік.

2. Управлінський облік – це той самий виробничий облік, проте який застосовується відповідно до сучасної термінології, тому не має ніяких підстав виділяти його в самостійний вид обліку.

3. Бухгалтерський облік – це система, яка включає три підсистеми – фінансовий облік, управлінський облік та бухгалтерську звітність.

4. Управлінський облік є достатньо сформованою дисципліною, оскільки крім питань власне бухгалтерського обліку включає в себе питання аналізу, планування, прогнозування тощо [3, с.60].

За визначенням Сопка В.В., «внутрішньогосподарський (так званий управлінський, виробничий, контролінг) облік не є якимось самостійним бухгалтерським обліком. Це є продовження, а точніше подальше поглиблення, деталізація даних бухгалтерського фінансового обліку в частині затрат і доходів діяльності, коли розкривається ефективність придбання ресурсів, їх переробки, технологічних і організаційних рішень, мотивації тощо» [4, с.2–5].

За визначенням Рей Вандер Віла, управлінський облік – фаза облікової діяльності, націлена на подання робочої інформації керівництву. Управлінський облік насамперед займається формуванням інформації для планування і контролю в процесі управління. Відрізняється від фінансового обліку за характером і напрямом. Головною метою фінансового обліку є вимірювання якості розпорядження засобами, головна мета управлінського обліку полягає в удосконаленні якості розпорядження засобами.

Гарасим П.Т., Давидовій І.Є., Хомин П.Я. під управлінським обліком розуміють «процес виявлення, зміни, накопичення, аналізу, підготовки, інтерпретації і передачі, що використовується управлінською ланкою для планування, оцінки і контролю в середині організації та для забезпечення відповідного підзвітного використання ресурсів» [2, с.10].

Причиною виникнення управлінського обліку в країнах ринкової економіки у середині XIX століття, за даними академіка Чумаченка М.Г., послугувало збільшення розмірів і кількості монополій, витрат на реалізацію, проведення науково–дослідних робіт, зростання темпів інфляції, що вимагало як розмежування витрат і втрат, спричинених об'єктивними факторами, так і підвищення інформації, яка за традиційною бухгалтерією з її хронічним відставанням від моментів здійснення операції, була непридатною для вироблення управлінських рішень щодо протидії негативним явищам, зумовлених суб'єктивними чинниками [5, с.2–9]. Яругова А. вважає, що однією із головних причин виникнення управлінського обліку є введення на підприємствах планування витрат, доходів саме за центрами відповідальності [6, с.28].

В управлінському обліку визначальним та головним є формування інформації, яка потрібна менеджерам для забезпечення мінімізації витрат та максимізації на цій основі прибутку. Це зумовлено тим, що активний вплив на рівень витрат здійснюють конкретні виконавці, які мають можливість певною мірою їх регулювати. Тому облік витрат виробництва, по можливості, має бути організований так, щоб місця виникнення витрат і центри відповідальності за формування прибутку збігалися. Ідеальним був би такий варіант, коли кожному виконавцю було доведено нормативи витрат саме на ті операції, які він здійснює. Однак на практиці у жодному разі не вдається досягти такого стану, оскільки виробничі взаємовідносини тісно переплетені і ефективність роботи одного працівника залежить від іншого. Адаже ціла низка операцій технологічного циклу локально зосереджена у часі та просторі, що позначається на діяльності виробничих підрозділів, які спеціалізуються на їх виконанні. Певною мірою така спеціалізація умовна, що досить помітно при порівнянні різних за розміром підприємств.

Управлінський облік створює всі умови керівникам для прийняття правильних рішень. Він відрізняється від звичайного бухгалтерського обліку насамперед тим, що його дані призначені не для зовнішніх користувачів, а для внутрішнього використання. Якщо бухгалтер повинен суворо додержуватись великої кількості інструкцій, то спеціаліст з управлінського обліку вільний у виборі форм, методів і прийомів аналізу. Головне для нього – правильно визначити суть економічних процесів, що відбуваються на підприємстві, та вчасно дати пораду керівнику. Управлінський облік – це не що інше, як система інформаційної підтримки управління.

Ми пропонуємо виділити наступні проблеми функціонування системи управлінського обліку на українських підприємствах: вибір варіанту побудови системи; робота над побудовою системи управлінського обліку фінансового департаменту; відсутність продуманої організаційної структури підприємства, невизначеність з виконавцями та користувачами інформації призводитиме до конфлікту даних та неможливості не тільки отримувати результати роботи, але й здійснювати їх контроль; невизначеність кваліфікаційних вимог до спеціалістів, котрі відповідають за постановку та ведення управлінського обліку; складність у технічному функціонуванні системи.

Висновки. Система управлінського обліку призначена для рішення внутрішніх задач керування підприємством і є його ноу-хау. Для керування підприємством необхідна детальна інформація, що враховує технологію й організацію саме підприємства. Тому інформація управлінського обліку формується і надається з урахуванням потреб керівників конкретного підприємства. Кінцевою метою управлінського обліку є допомога керівництву в досягненні стратегічної мети підприємства.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 11. 05. 2000 р. № 1707 ІІІ із змін, та доп. // Практикум з бухгалтерського обліку: Навч. посібник. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2002.
2. Гарасим П.М., Давидович І.Є., Хомин П.Я. Управлінський облік на підприємстві (методика ведення): Монографія. –Тернопіль, Економічна думка, 2001. – 270с.
3. Питзенгольц М.З. О содержании управленческого учёта /М. Питзенгольц// Бухгалтерский учёт,– №19.–2000.–С.60.

4. Сопко В.В. Основи побудови бухгалтерського внутрішньогосподарського (управлінського) обліку затрат і доходів діяльності /В. Сопко// Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – №10.–С.2–10.
5. Чумаченко М.Г. Розвиток управлінського обліку/М. Чумаченко// Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 10. – С.2–9.
6. Яругова А. Управленческий учёт: опыт экономически развитых стран: Петр, с польск./ Предисловие Я.В.Соколова. –М.: Финансы и статистика, 1991. –240 с.

Annotation. *In the article the process of development of administrative account is described in Ukraine. The problems of functioning of the system of administrative account are described on the Ukrainian enterprises.*

Key words: *administrative account, organization of administrative account, role of administrative account, problem of account.*

УДК 336.02(477)

Соловійова Л.О., к.е.н. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ВЕЛИКИХ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто основні бюджетоутворюючі підприємства країни, розкрито системи електронного документообігу великих підприємств та податкових органів. Значна увага приділена побудові інформаційного суспільства в країні, що є засадами економічного розвитку держави.

Ключові слова: *великі платники податків, автоматизовані системи управління підприємством, електронний документообіг, інформаційний суспільство, податкова звітність,*

За підсумками 2011 року фінансово–промислові групи України в півтора рази збільшили податкові платежі. Всього за минулий рік від великих платників до загального фонду держбюджету надійшло 130,4 млрд. грн. (у 2010 р. – 86,93 млрд. грн.). Згідно з Податковим кодексом України до великих платників податків відносяться юридичні особи, у яких обсяг доходу від усіх видів діяльності за останні чотири послідовні податкові (звітні) квартали перевищує п'ятсот мільйонів гривень або загальна сума сплачених до Державного бюджету України податків за платежами, що контролюються органами державної податкової служби, за такий самий період перевищує дванадцять мільйонів гривень [1].

Сучасним механізмом господарювання великих платників податків (ВПП) є електронний документообіг на цих підприємствах на платформі нових інформаційних технологій. Не секрет, великі підприємства використовують програмні системи управління комерційною, адміністративною і господарською діяльністю підприємства, які забезпечують здійснення контролю за всіма напрямками діяльності компанії та формування бази для прийняття рішень. Інструментарієм є автоматизовані системи управління підприємством.

Завдяки автоматизації управлінських процесів на підприємствах та розвитку електронного урядування в Україні в рамках єдиної загальнодержавної системи

4. Сопко В.В. Основи побудови бухгалтерського внутрішньогосподарського (управлінського) обліку затрат і доходів діяльності /В. Сопко// Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – №10.–С.2–10.
5. Чумаченко М.Г. Розвиток управлінського обліку/М. Чумаченко// Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 10. – С.2–9.
6. Яругова А. Управленческий учёт: опыт экономически развитых стран: Петр, с польск./ Предисловие Я.В.Соколова. –М.: Финансы и статистика, 1991. –240 с.

Annotation. *In the article the process of development of administrative account is described in Ukraine. The problems of functioning of the system of administrative account are described on the Ukrainian enterprises.*

Key words: *administrative account, organization of administrative account, role of administrative account, problem of account.*

УДК 336.02(477)

Соловійова Л.О., к.е.н. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ВЕЛИКИХ ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто основні бюджетоутворюючі підприємства країни, розкрито системи електронного документообігу великих підприємств та податкових органів. Значна увага приділена побудові інформаційного суспільства в країні, що є засадами економічного розвитку держави.

Ключові слова: *великі платники податків, автоматизовані системи управління підприємством, електронний документообіг, інформаційний суспільство, податкова звітність,*

За підсумками 2011 року фінансово–промислові групи України в півтора рази збільшили податкові платежі. Всього за минулий рік від великих платників до загального фонду держбюджету надійшло 130,4 млрд. грн. (у 2010 р. – 86,93 млрд. грн.). Згідно з Податковим кодексом України до великих платників податків відносяться юридичні особи, у яких обсяг доходу від усіх видів діяльності за останні чотири послідовні податкові (звітні) квартали перевищує п'ятсот мільйонів гривень або загальна сума сплачених до Державного бюджету України податків за платежами, що контролюються органами державної податкової служби, за такий самий період перевищує дванадцять мільйонів гривень [1].

Сучасним механізмом господарювання великих платників податків (ВПП) є електронний документообіг на цих підприємствах на платформі нових інформаційних технологій. Не секрет, великі підприємства використовують програмні системи управління комерційною, адміністративною і господарською діяльністю підприємства, які забезпечують здійснення контролю за всіма напрямками діяльності компанії та формування бази для прийняття рішень. Інструментарієм є автоматизовані системи управління підприємством.

Завдяки автоматизації управлінських процесів на підприємствах та розвитку електронного урядування в Україні в рамках єдиної загальнодержавної системи

електронного документообігу співпраця великих бізнесових структур та державних органів побудовано на електронній формі роботи. Це дає можливість працювати в єдиному інформаційному просторі держави.

Сучасний етап розвитку інформаційного суспільства в Україні закріплений на законодавчому рівні в частині формування та подання обов'язкової звітності до державних органів в електронному виді, в т. ч. до органів державної податкової служби. Ведення платником в електронній формі обліку доходів, витрат та інших показників, пов'язаних із визначенням об'єктів оподаткування (податкових зобов'язань), первинних документів, реєстрів бухгалтерського обліку, фінансової звітності, інших документів, пов'язаних з обчисленням та сплатою податків і зборів, дає можливість при проведенні перевірок надавати в електронній формі документів [1].

Органи державної податкової служби України можуть укладати договори, що визначають їх взаємовідносини у сфері електронного документообігу, зокрема визнання електронного цифрового підпису платників податків за умови використання ними посиленних сертифікатів відкритих ключів.

На сьогодні великі платники подають податкові декларації до органу державної податкової служби в електронній формі, мають можливість скористатись таким сервісом як автоматичний режим відшкодування податку на додану вартість. Приклад: у автоматичному режимі протягом 2011 року великому бізнесу м. Києва повернуто 348,1 млн. грн. податку на додану вартість, за січень 2012 року відшкодування «автоматом» становить 165,7 млн. грн. ПДВ, що свідчить про позитивну динаміку довіри платників податків до автоматичного відшкодування [4].

Висновки. Побудова інформаційного простору між великими бізнесовими структурами та державою на підґрунті підвищення технологічного рівня виробництва та поширення сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій є одним із ключових факторів побудови конкурентноспроможної економіки країни.

Список використаних джерел

1. Закон України «Податковий кодекс України». К.: ДПС України, 2010. – 336 с.
2. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» від 9 січня 2007 року № 537-V <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/537-16>
3. Кабінет Міністрів України Розпорядження від 13 грудня 2010 р. N 2250-р «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80>
4. Понад 348 мільйонів гривень сум ПДВ повернулись «автоматом» у 2011 році на рахунки великих платників податків Києва» / ДПС України http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=356814&cat_id=350673

***Annotation.** The main budget-forming enterprises of Ukraine have been reviewed. The electronic document management system of large enterprises and tax authorities are disclosed. Considerable attention is devoted to building the Information Society in the country, which is an important factor of present economic development.*

***Key words:** large taxpayers, automated enterprise management system, electronic documents, information society, the tax reporting.*

НЕОБХІДНІСТЬ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Досліджено об'єктивні причини виникнення ризиків в ринковій економіці. Визначено роль платіжної системи у фінансовому механізмі країни і переміщенні коштів. Встано– влено необхідність управління ризиками платіжних систем в умовах ринкової економіки.

Ключові слова: платіжні системи, ризик, управління ризиками.

Платіжні системи відіграють важливу роль у фінансовому механізмі будь–якої країни і як засіб переміщення коштів, мають вирішальне значення для ефективного функціонування фінансової системи. Тому однією з необхідних умов ефективного функціонування фінансової системи є стабільність платіжних систем в умовах ринкової економіки.

Платіжні системи відіграють важливу роль у фінансовому механізмі будь–якої країни. Вони привертають дедалі більшу увагу, що зумовлено, перш за все, потребою в обмеженні ризиків при паралельній фінансовій лібералізації та швидкому зростанні фінансових ринків. Платіжна система забезпечує функціонування усіх інших підсистем, тому навіть незначне нераціональне втручання або збій у розрахункових потоках можуть призвести до колапсу економіки країни.

Становлення ринкової економіки, виникнення нових форм власності та пов'язаних із ними комерційних структур, зародження і швидкий розвиток грошового, фондового, валютного ринків, конкуренція, що постійно посилюється упродовж останніх років, різкий спад фінансової стійкості традиційних клієнтів, погіршення загальноекономічної ситуації докорінно змінили середовище функціонування платіжної системи. Найхарактернішою її рисою стала невизначеність, неоднозначність ситуацій, які вимагають прийняття рішень щодо допустимого рівня ризику та захисту від нього.

Ризик є елементом ринкової економіки, з урахуванням якого будуються всі економічні відносини. На сучасному етапі економічного розвитку ігнорувати чи недооцінювати економічний ризик у будь–якій сфері гальмує розвиток суспільства та науково–технічний прогрес. Правильне формування політики стосовно ризиків платіжних систем має важливо значення для стабілізації платіжних систем та довіри до фінансових ринків.

Змінились і самі платіжні системи: розширився і став більш ризикованим спектр їхніх послуг, оскільки з'явилися нові технології розрахунків на базі сучасної техніки та засобів зв'язку, а отже, ускладнилася внутрішня структура цих систем. Однак, попри зміни, що відбулись, у більшості платіжних систем механізми управління ризиками недостатньо розроблені і, як наслідок, виникає велика кількість нових факторів ризику, що погіршують умови стабільної роботи платіжних систем. Тому управління ризиками набуває дедалі більшої ваги і стає однією з найважливіших умов економічної безпеки фінансової системи. У такій ситуації важливого значення набуває запровадження ефективних систем управління ризи-

ками.

Важливе значення має управління ризиками. Процес менеджменту ризиків передбачає їх ідентифікацію, оцінку, вибір методів управління ризиком та їх застосування, кінцевою метою чого є досягнення оптимального для підприємця співвідношення прибутку і ризику.

Оцінка ризиків визначає обсяг і структуру методів управління ними. Серед способів управління ризиками, залежно від спеціальних прийомів, можна виділити дві групи: організаційно-технічні способи управління, які охоплюють заходи (прийоми) уникнення ризику, зниження його рівня; фінансово-договірні способи самостійного протистояння ризикові, передачі ризику, страхування ризиків.

Список використаних джерел

1. Фирсов В.А. Американская модель инновационной деятельности в малом бизнесе / В.А. Фирсов // США – экономика, политика, идеология. – 1994. – № 6 (294). – С. 44–51.
2. Хикс Дж. Р. Стоимость и капитал / Джон Р. Хикс ; Ред. Р. М. Энтов. – М. : Прогресс, 1988. – 488 с. – (Серия : экономическая мысль Запада)
3. Холодный Г.О. Организационно-экономический механизм реализации товарной инновационной политики : моногр. / Г.О. Холодный, М.А. Борисенко. – Харьков : Вид. ХНЕУ, 2009. – 196 с.

Annotation. The objective risk occurring causes have been investigated in a market economy. The payment system in the financial mechanism of the country and funds moving role has been determined. Payment systems risk management necessity has been established in market economy conditions

Key words: *payment systems, risk, management risks.*

mgr Kinga Dropek

LOCAL GOVERNMENT ACTIONS TO SUPPORT ENTREPRENEURSHIP IN THE MUNICIPALITIES OF WIELKOPOLSKA

1. First admission

The activities of the local government system is an important link in promoting entrepreneurship and has the ability to shape the situation on the local market through instruments to support entrepreneurship. Available literature does not resolve all issues in this area and therefore decided to identify actions the local government limited to the Province of Wielkopolska.

The purpose of this article is to identify activities and forms of business support in the municipalities, urban – rural and rural Wielkopolska. In order to identify the activities of local government supporting entrepreneurship in municipalities Wielkopolska surveys were carried out. The questionnaire survey was sent by post to 226 municipalities in the province in late 2009 and 2010. 68 completed questionnaires were received feedback. Questions to the municipalities concerned and forms of activities, which are used by municipalities to promote entrepreneurship in the years 2007 – 2009.

2. Government actions to support entrepreneurship in municipalities – empirical research

The object of the survey were tire tools used by local government units used in order to promote entrepreneurship. Tools are understood here as a system of direct or indirect impact, the structure and characteristics are determined by the goal to be attained by its

ками.

Важливе значення має управління ризиками. Процес менеджменту ризиків передбачає їх ідентифікацію, оцінку, вибір методів управління ризиком та їх застосування, кінцевою метою чого є досягнення оптимального для підприємця співвідношення прибутку і ризику.

Оцінка ризиків визначає обсяг і структуру методів управління ними. Серед способів управління ризиками, залежно від спеціальних прийомів, можна виділити дві групи: організаційно-технічні способи управління, які охоплюють заходи (прийоми) уникнення ризику, зниження його рівня; фінансово-договірні способи самостійного протистояння ризикові, передачі ризику, страхування ризиків.

Список використаних джерел

1. Фирсов В.А. Американская модель инновационной деятельности в малом бизнесе / В.А. Фирсов // США – экономика, политика, идеология. – 1994. – № 6 (294). – С. 44–51.
2. Хикс Дж. Р. Стоимость и капитал / Джон Р. Хикс ; Ред. Р. М. Энтов. – М. : Прогресс, 1988. – 488 с. – (Серия : экономическая мысль Запада)
3. Холодный Г.О. Организационно-экономический механизм реализации товарной инновационной политики : моногр. / Г.О. Холодный, М.А. Борисенко. – Харьков : Вид. ХНЕУ, 2009. – 196 с.

Annotation. The objective risk occurring causes have been investigated in a market economy. The payment system in the financial mechanism of the country and funds moving role has been determined. Payment systems risk management necessity has been established in market economy conditions

Key words: *payment systems, risk, management risks.*

mgr Kinga Dropek

LOCAL GOVERNMENT ACTIONS TO SUPPORT ENTREPRENEURSHIP IN THE MUNICIPALITIES OF WIELKOPOLSKA

1. First admission

The activities of the local government system is an important link in promoting entrepreneurship and has the ability to shape the situation on the local market through instruments to support entrepreneurship. Available literature does not resolve all issues in this area and therefore decided to identify actions the local government limited to the Province of Wielkopolska.

The purpose of this article is to identify activities and forms of business support in the municipalities, urban – rural and rural Wielkopolska. In order to identify the activities of local government supporting entrepreneurship in municipalities Wielkopolska surveys were carried out. The questionnaire survey was sent by post to 226 municipalities in the province in late 2009 and 2010. 68 completed questionnaires were received feedback. Questions to the municipalities concerned and forms of activities, which are used by municipalities to promote entrepreneurship in the years 2007 – 2009.

2. Government actions to support entrepreneurship in municipalities – empirical research

The object of the survey were tire tools used by local government units used in order to promote entrepreneurship. Tools are understood here as a system of direct or indirect impact, the structure and characteristics are determined by the goal to be attained by its

use.

Among the communities surveyed there were eight municipalities, which represent 3.54% of Wielkopolska community, 29 urban communes – that is, 12.83% of rural communities and 31 municipal urban – rural communities, or 13.72% of all municipalities in Wielkopolska.

Each municipality has the option of using various types of tools which are designed to stimulate entrepreneurship. These tools in the municipalities studied are summarized in Table 1.

For municipalities, rural and urban – rural most important tool used to stimulate entrepreneurship are primarily with business, as well as lower tax rates, raising the national partners and participation in the local paper.

As you can see the tools used to stimulate the establishment does not depend on the type of municipality in each area, they take the same form, although their intensity varies. It turns out that the most important tool is with business, as it is in meetings with business community authorities can obtain information on the effectiveness of interventions.

Table 1

Tools used by the municipality in order to stimulate entrepreneurship

Specification	Municipalities % of responses	Rural communities % of responses	Municipal urban – rural % of responses
Lower tax rates	8,82	22,06	29,41
Contacts with entrepreneurs	11,76	30,88	35,29
Participation in the local paper	4,41	13,24	20,59
Acquisition of domestic partners	8,82	7,35	17,65
Acquisition of foreign partners	5,88	8,82	14,71
Dissemination of quality systems	2,94	1,47	8,82
Contests popularize entrepreneurship	2,94	1,47	11,76
Other		1,47	
• Tax exemptions for start-ups	–		–
• Preparation of investment areas	1,47	–	–
• Creation of the Association	–	–	1,47
Enterprise Centre in Ostrzeszów •			
Award for Growing Companies	–	–	–
• Financial assistance	–	1,47	1,47
No response	–	1,47	1,47

Source: Own calculations based on test results.

Municipalities may also encourage potential entrepreneurs to start a business in their area using a variety of forms, which are summarized in Table 2.

Table 2

Forms of incentives used by the municipality for the candidates for entrepreneurs

Specification	Municipalities of responses %	Rural communities % of responses	Municipal urban – rural % of responses
Preparation of investment areas	10,29	19,12	27,94
Publishing of directories and brochures	7,35	14,71	14,71
Organizing local markets	4,41	4,41	8,82
Starting the information center	1,47	1,47	7,35
Formation of companies under public – private partnership	1,47	–	2,94
Other			
Arming investment areas Reduction in local tax rates	–	1,47	1,47

Source: Own calculations based on test results.

We can distinguish several different incentives used by municipalities for the candidates for entrepreneurs. Among municipalities, rural and urban – rural dominant form used to encourage the start-up is to prepare the investment areas as well as issuing various types of catalogs and brochures promoting the community and also to encourage business start-ups in the parish. Among the urban – rural enough is also an important form of organization of local fairs, or running an information center, while the minor turns out to be the formation of companies under public – private partnership. The municipalities in turn very important form turns out to be the formation of companies under public – private partnership, or running the information center.

The municipality has a wide range of activities that can be used in order to promote entrepreneurship. In this paper we assume for W., Dziemianowicz that these activities are profitable, and of expense. Among the activities which are of greatest importance are profitable local taxes and related allowances and exemptions. However, for the expenditure instruments become the quintessential meaning of investment expenditure, especially expenditure on infrastructure.

A set of activities which are of expenditure used by the municipalities studied are summarized in Table 3.

The municipalities are the most important activities associated with attention to the development of roads, measures to promote the municipality as well as the secretion of attractively located land for investment, facilitate the procedure for official, organization of data base and easy access to information (much relevant data is posted on the website municipalities) and to provide investors with tax incentives.

The least important among the measures to boost economic activity in the municipalities is to initiate business support centers, the development of institutions and guarantees, the policy of low prices for municipal services and to foster the development of telecommunications.

Table 3

The actions taken by the municipality expense which foster economic activity in the community

Specification	Municipalities number of indications	Rural communities number of indications	Municipal urban – rural number of indications
Separation of attractively located land for investment	7	12	21
Caring for the development of roads	8	27	25
Caring for the development of telecommunications	5	19	17
Caring for upgrading the skills of local staff	6	16	17
The facilitation of the official procedure	7	22	24
Initiating business support centers	4	7	12
Measures to promote community	8	27	25
Development of institutions and guarantees	5	3	11
Other			
- municipal pipelines	–	1	1
- Cooperation with NGOs	–	–	–

Source: Own calculations based on test results.

For rural communities, in turn becoming the biggest significance of action similar to those municipalities which foster the development of roads, community activities to promote, facilitate the procedure of official concern for the development of telecommunications, as well as attention to upgrading the skills of local staff. While the least important is the development of institutions and guarantees, data base organization and easy access to information, business support centers initiating or providing tax credits to investors.

For the urban – rural areas are the most important action that is similar to foster the development of roads, facilitate the procedure for official, or community activities to promote the release of attractively located land for investment. Activities that take the least importance is primarily the development of institutions and guarantees, initiating business support centers, the policy of low prices for municipal services and database organization and easy access to information.

As follows from the above analysis for municipalities, which were examined the most important is to foster the development of roads, the release of land for investments or activities to promote community. These activities certainly can be divided into activities which are of expenditure.

The second type of action used by municipalities to promote the establishment of an action is profitable. For this type of instruments, including first of all local taxes and charges. If the municipality does not apply excessively high tax rates, it is a good sign for companies. Even more important is the stability of fiscal policy. Perhaps more importantly for the company are tire stability and clarity of fiscal policy (even if they are high rates) rather than jumping in this policy. The municipality may also use incentives policy with a

given level of investment or a specified number of new jobs. In this case, it is very important that the criteria for such relief is clear and precise. The stability of tax policy essentially affects the promotion of entrepreneurship. This is important both for local entrepreneurs and potential investors from outside. Investors will be willing to invest in the community with a stable and clear policies [Bończak Kucharczyk, Heibst, cloud, 1998, pp. 148 –149].

The problem of fiscal policy in the surveyed communities listed below are presented in Table 4.

Table 4

The applicable tax rates

Specification	Municipalities number of indications	Rural communities number of indications	Municipal urban – rural number of indications
Maximum rates	-	-	-
The rates below the maximum	5	30	28
No response	3	1	1
Total	8	31	29

Source: Own calculations based on test results.

Under current law, municipalities can apply rates lower than the maximum. The study confirms this fact. 62.5% of the municipalities surveyed felt that apply tax rates lower than the maximum, 96.77% of rural communities also apply rates lower than the maximum, and 96.55% of urban – rural confirmed use rates lower than the maximum in the different types of local taxes.

Municipalities can also use incentives and tax exemptions for local companies, which list the municipalities studied are shown in Tables 5 and 6.

Table 5

Tax relief for local businesses

Specification	Municipalities % of responses	Rural communities % of responses	Municipal urban – rural % of responses
Property tax	2,94	5,88	10,29
Tax on means of transport	-	-	-
agricultural tax	-	-	1,47
forest tax	-	-	-
Tax on dogs	1,47	-	-
None relief	2,94	30,88	27,94
No response	4,41	8,82	2,94

Source: Own calculations based on test results.

Among the indications by municipalities can be seen that the only relief is relief occurs in the real estate tax. Here you can also notice a significant lack of response from the respondents.

Rural communities, in turn, indicates a significant effect on the absence of tax relief. If you already have but this relief is only the property tax.

The municipal urban – rural similarly demonstrates the absence of tax relief and if

there is such a relief it is relief from property tax.

As the table shows, it is clear that tax credits are used primarily in relief from property tax. However, most municipalities such relief does not apply.

Table 6

Tax exemptions for local businesses

Specification	Municipalities % of responses	Rural communities % of responses	Municipal urban – rural % of responses
Property tax	5,88	13,24	14,71
Tax on means of transport	-	-	-
agricultural tax	-	-	-
forest tax	–	–	–
Tax on dogs	1,47	-	–
None exemptions	-	17,65	23,53
No response	4,41	14,71	4,41

Source: Own calculations based on test results.

The same happens with the use of tax exemptions for local entrepreneurs. Only the municipalities surveyed did not demonstrate the absence of the exemption, however, is noticeable among the municipalities considerable lack of response.

For rural communities, rather insignificant gain exemption from property tax. However, significant among these communities is the lack of response.

In turn, the urban – rural large proportion of non-application of the exemption for local entrepreneurs. Conversely, if the exemption is applied to the local tax is primarily a tax exemption of the property.

Municipalities may use the local tax exemptions and are mainly the exemption from property tax. But more often the community such exemptions do not apply, because the entrepreneur does not matter whether the exemption of tax relief and the transparency and stability of local politics.

Conclusion

Local government units have a sufficiently broad set of instruments that allow you to carry out active measures to promote entrepreneurship. In this set includes instruments of both an income and of expenditure. The municipal income instruments are not broad spectrum of activity, since this group includes action on tax policy. But with the expenditure tools municipalities can more effectively act in support of entrepreneurship, because they are all kinds of investment activities.

The study shows that the most important tool used by municipalities in order to stimulate business contacts with entrepreneurs as well as lower tax rates. The most valuable form of incentives used by the municipality for the candidates are prepared for business investment areas as well as brochures, catalogs or municipal.

The research shows a dissection of policing among communities, urban, rural and urban – rural. Municipalities and urban – rural work harder to promote entrepreneurship in rural communities compared.

Bibliography

1. Bończak Kucharczyk E., Herbst K., Chmura K., Jak władze lokalne mogą wspierać przedsiębiorczość, Fundacja Inicjatyw Społeczno – Ekonomicznych Polska Fundacja Promocji Małych i Średnich przedsiębiorstw, Warszawa 1998.

2. Bratnicki M, Strużyna J. (red.), *Przedsiębiorczość i kapitał intelektualny*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Katowice 2001.
3. Dziemianowicz W., Mackiewicz M., Malinowska E., Misiąg W., Tomalak M., *Wspieranie przedsiębiorczości przez samorząd terytorialny*, Polska Fundacja Promocji i Rozwoju Małych i Średnich Przedsiębiorstw, Warszawa 2000.
4. Hryniewicz J. T., *Przedsiębiorczość i innowacyjność w świetle badań empirycznych*, Przegląd Organizacji nr 5, 1996.
5. Krajewski K., Śliwa J., *Lokalna przedsiębiorczość w Polsce. Uwarunkowania rozwoju*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2004.
6. Piasecki B. (red.), *Ekonomika i zarządzanie małą firmą*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Łódź 2001.
7. Safin K., *Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości – próba systematyzacji*, [w:] K. Jaremczuk (red.), *Uwarunkowania przedsiębiorczości*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. prof. Stanisława Tarnowskiego w Tarnobrzegu, Tarnobrzeg 2005.
8. Słomska B., *Gmina w procesach stymulowania przedsiębiorczości*, Samorząd Terytorialny nr 3, 2007.

Annotation. *The task of local government is the development of entrepreneurship and its promotion through the various instruments at the disposal of municipal government. The effectiveness of instruments used is very diverse. Each community has a wide range of instruments to promote entrepreneurship, however, must apply only those which are applicable under the circumstances, or those that have the highest benefits for the whole local economy. Universally binding instrument to promote entrepreneurship division is the division of expenditure and revenue instruments. The paper uses empirical material gathered from 68 municipalities of Wielkopolska.*

Key words: *entrepreneurship, community action in support of business, revenue and expenditure instruments municipality, forms of incentives for potential entrepreneurs.*

УДК 657

Кулій-Дем'янюк Ю.В., старший викладач
Національного університету ДПС України

Горюк Ю.В., магістрант Національного університету ДПС України

ВІТЧИЗНЯНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ

Обґрунтовано вплив системи законодавчого регулювання стійкого розвитку на систему бухгалтерського обліку діяльності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: *законодавче регулювання, стійкий розвиток, бухгалтерський облік, сільськогосподарські підприємства.*

Законодавче регулювання є тим інструментом, який має безумовний вплив на управління господарською діяльністю сільськогосподарських підприємств в умовах становлення стійкого розвитку. Крім того, визначає особливості організації і методики бухгалтерського обліку та господарського контролю як основних інфо-

2. Bratnicki M, Strużyna J. (red.), *Przedsiębiorczość i kapitał intelektualny*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach, Katowice 2001.
3. Dziemianowicz W., Mackiewicz M., Malinowska E., Misiąg W., Tomalak M., *Wspieranie przedsiębiorczości przez samorząd terytorialny*, Polska Fundacja Promocji i Rozwoju Małych i Średnich Przedsiębiorstw, Warszawa 2000.
4. Hryniewicz J. T., *Przedsiębiorczość i innowacyjność w świetle badań empirycznych*, Przegląd Organizacji nr 5, 1996.
5. Krajewski K., Śliwa J., *Lokalna przedsiębiorczość w Polsce. Uwarunkowania rozwoju*, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2004.
6. Piasecki B. (red.), *Ekonomika i zarządzanie małą firmą*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa – Łódź 2001.
7. Safin K., *Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości – próba systematyzacji*, [w:] K. Jaremczuk (red.), *Uwarunkowania przedsiębiorczości*, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. prof. Stanisława Tarnowskiego w Tarnobrzegu, Tarnobrzeg 2005.
8. Słomska B., *Gmina w procesach stymulowania przedsiębiorczości*, Samorząd Terytorialny nr 3, 2007.

***Annotation.** The task of local government is the development of entrepreneurship and its promotion through the various instruments at the disposal of municipal government. The effectiveness of instruments used is very diverse. Each community has a wide range of instruments to promote entrepreneurship, however, must apply only those which are applicable under the circumstances, or those that have the highest benefits for the whole local economy. Universally binding instrument to promote entrepreneurship division is the division of expenditure and revenue instruments. The paper uses empirical material gathered from 68 municipalities of Wielkopolska.*

***Key words:** entrepreneurship, community action in support of business, revenue and expenditure instruments municipality, forms of incentives for potential entrepreneurs.*

УДК 657

*Кулій-Дем'янюк Ю.В., старший викладач
Національного університету ДПС України*

Горюк Ю.В., магістрант Національного університету ДПС України

ВІТЧИЗНЯНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ

Обґрунтовано вплив системи законодавчого регулювання стійкого розвитку на систему бухгалтерського обліку діяльності сільськогосподарських підприємств.

***Ключові слова:** законодавче регулювання, стійкий розвиток, бухгалтерський облік, сільськогосподарські підприємства.*

Законодавче регулювання є тим інструментом, який має безумовний вплив на управління господарською діяльністю сільськогосподарських підприємств в умовах становлення стійкого розвитку. Крім того, визначає особливості організації і методики бухгалтерського обліку та господарського контролю як основних інфо-

рмаційних інструментів в управлінні соціальною, економічною та екологічною ефективністю сільськогосподарських підприємств.

З огляду на розглянуте, актуальною є проблема нормативного забезпечення стійкого розвитку на всіх рівнях економічної системи. Адже, актуальність трансформації теоретико–методологічних основ бухгалтерського обліку й господарського контролю для цілей стійкого розвитку, сьогодні є беззаперечним явищем, і відповідно не може оминати правового регулювання даних процесів.

Дослідженням окремих аспектів регулювання стійкого розвитку займалися вітчизняні вчені: Позняк Е.В., Лалаєва В.М., Костель М.В., Зуєв В.А., Непийвода В.П., Чечель О.М. та російських вчених: Вершило Н.Д., Ігнатієва І.А., Ахметшина А.Р., Богатирев М.А., Гусєв О.О., Мисник Г.А., Монгуш А.Л., Піскулова Н.А., Пушкарева Е.Ф., Велиєва Д.С.

Наприкінці ХХ століття в результаті науково–технічної революції сформувалося нове, постіндустріальне суспільство, яке виразно демонструє невідповідність глобального масштабу екологічних проблем і обмежене уявлення людства про методи їх вирішення. Практично всі сторони сучасної антропогенної діяльності ведуть до забруднення біосфери: стихійне зростання промисловості, енергетики, транспорту, хімізація сільського господарства, швидкі темпи зростання народонаселення та урбанізація. Щоб призупинити руйнівні тенденції, потрібно переглянути сучасне правове поле регулювання проблем стійкого розвитку, визначити їх значення в ефективності політики стійкого розвитку на всіх рівнях економічної системи та всіх її підсистемах.

Якщо в 1970–1980 рр. стійкий розвиток почали враховувати при розробці державної і міжнародної економічної політики, то в 1990–ті – початку 2000–х рр. екологічна й соціальна складова стала інтегруватися в національну та світову економіку, що визначило її місце в державній та міжнародній стратегії, в системі управління всіх рівнів.

Концепція стійкого розвитку, будучи розробленою міжнародним співтовариством ж відповідь на процеси глобалізації, отримала закріплення в міжнародних правових актах, які були ратифіковані різними країнами, в тому числі й Україною. Це спричинило зміни в національному законодавстві, що в свою чергу, вплинуло на регулювання діяльності сільськогосподарських підприємств, як складової національної економіки, основаної на використанні природних ресурсів, людського потенціалу і має безумовний вплив на природне середовище, соціальну сферу як сільського населення з позиції ринку праці, так й іншого населення з позиції ринку товарів, адже сільськогосподарські підприємства є первинною ланкою виробництва продуктів харчування, якість яких є однією зі складових стійкого розвитку, і відповідно впливає на продовольчу безпеку країни.

З огляду на вищерозглянуте, діяльність сільськогосподарських підприємств є особливою сферою стійкого розвитку, що визначає особливості управління та регулювання такими підприємствами

Сьогодні важливим є створення правового механізму, застосування якого забезпечить досягнення стійкого розвитку, як суспільства загалом, так і окремого підприємства зокрема, що зумовлено комплексністю поняття «стійкий розвиток».

Правове регулювання стійкого розвитку є вагомою детермінантою в управлінні сільськогосподарським підприємством, оскільки включає три складові політики: економічну, соціальну та екологічну. Ці складові проявляються в діяльності сільськогосподарського підприємства і визначають об'єкти управління економіч-

ного, соціального та екологічного характеру (рис. 1)

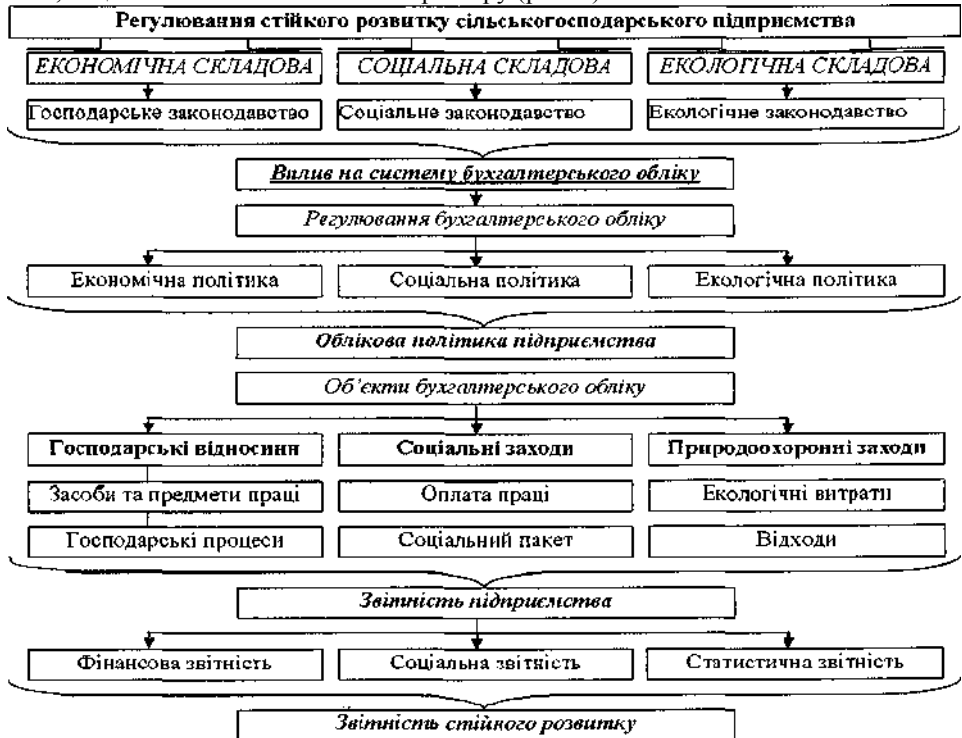

Рис. 1 Вплив законодавчого регулювання стійкого розвитку на систему бухгалтерського обліку

Як видно, регулювання стійкого розвитку впливає на різні рівні системи бухгалтерського обліку, починаючи від внутрішньої регламентації, організації і методики, завершуючи системою бухгалтерської звітності. Вплив законодавства щодо стійкого розвитку визначається положеннями:

- законодавство з регулювання стійкого розвитку здійснює вплив на екологічну, соціальну та економічну політику підприємства. А також визначають пріоритетність того чи іншого напрямку екологічної та соціальної діяльності, економічного заохочення через податкові, інвестиційні та інші складові;
- в залежності від міжнародних та національних законодавчих положень визначають положення екологічної, економічної та соціальної політики сільськогосподарських підприємств. Важливе значення в формуванні політики має їх гармонізація, адже це є основою стійкого розвитку на всіх рівнях економічної системи;
- економічна, екологічна та соціальна політики визначають особливості облікової політики, оскільки визначаються об'єкти управління діяльністю сільськогосподарського підприємства, які в свою чергу є об'єктами бухгалтерського обліку, враховані в обліковій політиці;
- виходячи з гармонізації економічної, соціальної та екологічної політики, визначають особливі об'єкти бухгалтерського обліку сільськогосподарського підприємства в екологічній та соціальній сферах;
- стійкий розвиток підприємства знаходить своє відображення в бухгалтерській звітності, як за окремими існуючими та нормативно закріпленими видами

та не закріпленими законодавством, проте визнаним суспільством, бізнес товариством, видом бухгалтерської звітності – звітність стійкого розвитку (звітність про соціальну та екологічну відповідальність, звітність з прогресу, корпоративна соціальна звітність).

Таким чином, регулювання стійкого розвитку накладає свій відбиток на господарську діяльність сільськогосподарських підприємств, управління їх діяльністю, організацією та методикою обліку, контролю.

В процесі законотворчої роботи та удосконалення правового регулювання в сфері стійкого розвитку повинні вирішуватися основні завдання, пов'язані з формуванням як науково обґрунтованих загальних механізмів переходу до моделі стійкого розвитку, визначенням типу стратегії стійкого механізму, так й удосконаленням конкретних правових заходів щодо використання природних ресурсів, охорони навколишнього середовища для досягнення цілей такої моделі розвитку економічної системи. Вагоме значення сьогодні займають інструменти впливу держави на господарську діяльність суб'єктів господарювання, в тому числі сільськогосподарських підприємств. Всі інструменти такого впливу можна розподілити на правове регулювання та економічні інструменти.

Інструменти економічного стимулювання, з одного боку мають високу ефективність з точки зору економії екологічних витрат, дають можливість самостійного визначення стратегії стійкого розвитку, з іншого боку – мають високу чутливість до інфляційних процесів та економічних перетворень.

Положення стійкого розвитку України сьогодні не врегульовані на законодавчому рівні, про що свідчить відсутність єдиного комплексного нормативного акту. Відповідно до проведеного дослідження нормативних актів, на офіційному сайті Верховної Ради України, за словосполученням «сталий розвиток» нами отримано 16 документів, проте окремі з них є подібними. Проаналізувавши отриманий список за різними ознаками, ми виявили наступну ситуацію:

- по–перше, аналіз в розрізі *типів нормативних актів*, вказує на перевагу розпоряджень, які досить часто мають лише рекомендаційний та адресний характер щодо органів влади, або ж вказують на нормативний акт вищого порядку і жодним чином не регулюють стійкий розвиток економічної системи будь-якого рівня. Вищим нормативним актом, який здійснює регулювання стійкого розвитку є закон. Проте, вказані закони (Закон України № 1621–VI «Про ратифікацію Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат» від 22 травня 2003 року від 04.09.2009 р. та Закон України № 1672–IV «Про ратифікацію Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат» від 07.04.2004 р. не містять конкретних положень щодо регулювання стійкого розвитку як держави, так і окремого сільськогосподарського підприємства.

- по–друге, кількісний аналіз в *часовому розрізі* вказує, що поняття стійкого розвитку вперше почало зустрічатися в 2004 р., проте дієвих заходів щодо правового регулювання даного процесу здійснено не було аж до 2007 р.

Отже, стійкий розвиток в Україні поняття, яке не врегульовано на законодавчому рівні, що зумовлює ряд критичних точок щодо регулювання діяльності сільськогосподарських підприємств в соціальній та екологічній сферах.

Проте варто зазначити, що врегульованими нині є екологічна складова стійкого розвитку. Положення екологічної діяльності знайшли своє відображення в ряді правових норм, зокрема законів: «Про Основні засади (стратегію) державної еко-

логічної політики України на період до 2020 року» (№ 2818–VI від 21.12.2010), «Про Загальнодержавну програму зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему» (№ 886–VI від 15.01.2009), «Про Загальнодержавну цільову екологічну програму поводження з радіоактивними відходами» (№ 516–VI від 17.09.2008), «Про екологічну мережу України» (№ 1864–IV від 24.06.2004), «Про екологічний аудит» (№ 1862–IV від 24.06.2004), «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» (№ 1908–III від 13.07.2000), «Про екологічну експертизу» (№ 45/95–ВР від 09.02.1995). Однак, послідовної направленості на забезпечення стійкого розвитку в системі законодавчих актів не простежується. Положення стійкого розвитку враховуються лише частково.

На підставі проведеного дослідження, вважаємо, що на державному рівні повинен існувати єдиний нормативний акт, який передбачав би план дій переходу вітчизняної економіки до стійкого розвитку і відповідав би ратифікованим міжнародним угодам стійкого розвитку. А його положення визначали би сферу дії нормативних актів екологічного та соціального законодавства. Крім того, подібний акт повинен гармонізувати екологічне, соціальне та економічне законодавство.

Щодо регулювання стійкого розвитку сільськогосподарських підприємств варто визначити наступні складові:

- регулювання діяльності сільськогосподарського підприємства, як суб'єкта господарювання, включає в себе особливості екологічної діяльності (використання водних ресурсів, земельних ресурсів, лісових ресурсів, використання та утилізація відходів, використання добрив, поводження з біологічними активами) та соціальної діяльності (надання соціального пакету, розвиток людського потенціалу й формування соціальної інфраструктури);

- регулювання бухгалтерського обліку сільськогосподарського підприємства в умовах становлення стійкого розвитку включає необхідність регламентації облікового відображення об'єктів стійкого розвитку, зокрема це стосується оцінки таких об'єктів. їх місця в системі рахунків бухгалтерського обліку й звітності.

Висновки. Дослідження взаємодії системи регулювання стійкого розвитку та системи бухгалтерського обліку дозволило встановити взаємозв'язок між об'єктами облікового відображення й об'єктами стійкого розвитку. Визначено особливості їх регулювання на державному рівні, а також встановлено напрями внутрішньої регламентації стійкого розвитку через економічну, екологічну та соціальну політику підприємства. Їх гармонізацію з положеннями облікової політики.

Список використаних джерел

1. Велиева Д.С. Экологическая безопасность в России: конституционно–правовое исследование / под ред. В.Т. Кабышева. Саратов: Поволж. акад. гос. службы им. П.А. Столыпина, 2011.204 с.
2. Вершило Н.Д. Эколого–правовые основы устойчивого развития / Под ред. М.М. Бричука. М.: Издательство Формула права. 2008. – 319 с.
3. Гришанин Е.И., Коновалова О.В. Парниковый эффект и судьба жизни на земле // Бюллетень «Использование и охрана природных ресурсов в России», №5–6, 2002. – С. 108–110.
4. Зуев В.А. Організаційно–правові аспекта природокористування та охорони навколишнього природного середовища: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, – спеціальність 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсове право. – Національна юридична академія України

імені Ярослава Мудрого, Харків, – 2003, 22 с.

Annotation. Substantiation the impact of legislative regulation of the sustainable development of accounting activities of agricultural enterprises.

Key words: legislative regulation, sustainable development, accounting, agricultural enterprises.

УДК 336.132.1

Коновал С. Е., старший викладач
Львівської комерційної академії, м. Львів

ОЦІНКА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ: СУТНІСТЬ ТА ЕТАПИ

У статті розглядаються основи і підходи, критерії та етапи оцінки державного регулювання фінансових систем.

Ключові слова: фінансова система, державне регулювання фінансових систем.

1. Вступ. Державне регулювання фінансових систем є однією з основних складових забезпечення розвитку національної економіки. За чіткого визначення механізму впливу держави на структуру, функції та умови функціонування фінансової системи, державне регулювання має значний вплив на розвиток сфери фінансових послуг та інфраструктури фінансового ринку.

В останні роки загальносвітовою тенденцією є лібералізація та глобалізація фінансових систем, і як наслідок підвищення мобільності капіталу та зростання економічних ризиків. Саме тому державне регулювання фінансових систем набуває все більшого значення. В Україні державне регулювання фінансової сфери має непослідовний характер, що відбивається як на внутрідержавних фінансових настроях, так і на іміджі, фінансовій безпеці та економічній привабливості країни на загальносвітовому ринку. На нашу думку, механізм впливу держави на діяльність фінансової системи України потребує змін. Ще у докризовий час фінансову систему нашої країни важко було назвати ефективною, а в сучасному стані тим більше. Тому однією з обов'язкових умов покращення економічного стану країни є реструктуризація фінансової системи України.

2. Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання регулювання фінансових систем досліджували М Карлін, В. Опарін, В. Федосов, В. Суторміна, Н. Стукало та ін.

3. Мета статті і постановка завдання. Метою статті є дати визначення поняття «оцінка державного регулювання фінансових систем» та охарактеризувати його основні етапи.

4. Виклад основного матеріалу. У світовій практиці по-різному підходять до вирішення цього питання. Модель державного впливу на фінансову систему держави залежить як від національних особливостей – історичного шляху розвитку, форми правління, територіального устрою, структури національної економіки та навіть менталітету, так і від загальносвітових чинників – глобалізації та лібералізації фінансових ринків, змін світової кон'юнктури. Тому державне регулювання фінансових систем у різних країнах має різні вияви від майже саморегулювання до

імені Ярослава Мудрого, Харків, – 2003, 22 с.

Annotation. Substantiation the impact of legislative regulation of the sustainable development of accounting activities of agricultural enterprises.

Key words: legislative regulation, sustainable development, accounting, agricultural enterprises.

УДК 336.132.1

Коновал С. Е., старший викладач
Львівської комерційної академії, м. Львів

ОЦІНКА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ: СУТНІСТЬ ТА ЕТАПИ

У статті розглядаються основи і підходи, критерії та етапи оцінки державного регулювання фінансових систем.

Ключові слова: фінансова система, державне регулювання фінансових систем.

1. Вступ. Державне регулювання фінансових систем є однією з основних складових забезпечення розвитку національної економіки. За чіткого визначення механізму впливу держави на структуру, функції та умови функціонування фінансової системи, державне регулювання має значний вплив на розвиток сфери фінансових послуг та інфраструктури фінансового ринку.

В останні роки загальносвітовою тенденцією є лібералізація та глобалізація фінансових систем, і як наслідок підвищення мобільності капіталу та зростання економічних ризиків. Саме тому державне регулювання фінансових систем набуває все більшого значення. В Україні державне регулювання фінансової сфери має непослідовний характер, що відбивається як на внутрідержавних фінансових настроях, так і на іміджі, фінансовій безпеці та економічній привабливості країни на загальносвітовому ринку. На нашу думку, механізм впливу держави на діяльність фінансової системи України потребує змін. Ще у докризовий час фінансову систему нашої країни важко було назвати ефективною, а в сучасному стані тим більше. Тому однією з обов'язкових умов покращення економічного стану країни є реструктуризація фінансової системи України.

2. Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання регулювання фінансових систем досліджували М Карлін, В. Опарін, В. Федосов, В. Суторміна, Н. Стукало та ін.

3. Мета статті і постановка завдання. Метою статті є дати визначення поняття «оцінка державного регулювання фінансових систем» та охарактеризувати його основні етапи.

4. Виклад основного матеріалу. У світовій практиці по-різному підходять до вирішення цього питання. Модель державного впливу на фінансову систему держави залежить як від національних особливостей – історичного шляху розвитку, форми правління, територіального устрою, структури національної економіки та навіть менталітету, так і від загальносвітових чинників – глобалізації та лібералізації фінансових ринків, змін світової кон'юнктури. Тому державне регулювання фінансових систем у різних країнах має різні вияви від майже саморегулювання до

мегарегулюван- ня, відповідно, роль державних та саморегулюючих органів різна. У результаті проведеного нами дослідження особливостей розвитку та функціонування фінансових систем різних країн, спробуємо визначити основні концептуальні підходи, критерії та етапи оцінки державного регулювання фінансових систем.

Ми пропонуємо під оцінкою державного регулювання фінансових систем розуміти процес систематичного аналізу впливу держави за допомогою правових інструментів на фінансову систему країни з метою виявлення можливих ефектів від реалізованих регуляторних заходів.

Основні етапи оцінки державного регулювання фінансових систем:

1. Виявлення проблеми, на яку спрямовано регуляторний вплив держави. По-перше, це можуть бути ситуації, в яких ринковий механізм не спроможний ефективно діяти, і саморегулювання фінансових систем неможливе внаслідок екстерналій (зовнішніх ефектів), асиметричності інформації, монополізму тощо. По-друге, це ситуації, в яких держава або неспроможна вирішити певну проблему, або своїми діями спричинює шкоду фінансовій системі країни та суспільству загалом.

Для визначення доцільності здійснення регуляторного впливу держави на фінансові системи вважаємо за необхідне порівняти наслідки від державного регулювання з наслідками від невтручання держави. Якщо проблема суттєва і не може бути вирішена саморегулюванням фінансового ринку, а також, внаслідок втручання держави суспільство отримує переваги порівняно із ситуацією відсутності державного регулювання, тільки у цьому випадку державне регулювання фінансових систем є виправданим. З іншого боку, якщо ймовірні втрати від невирішеного питання є незначними, державне регулювання фінансових систем вважаємо недоцільним. Тобто, державне регулювання фінансових систем виправдане лише в тих ситуаціях, коли виникає ризик та загроза значних втрат для суспільства, або коли немає іншого виходу.

2. Визначення мети та цілей державного регулювання фінансових систем. Метою вважаємо забезпечення існування та функціонування ефективної фінансової системи країни, під цілями розуміємо конкретні зміни та досягнення. При цьому, необхідно наголосити на відмінності цілей від методів їх досягнення.

3. Визначення можливих варіантів досягнення мети та цілей. Для виявлення найефективнішої моделі регулювання фінансових систем, розглянемо всі можливі у цьому контексті альтернативи. Як свідчить розвиток світової економіки, можуть існувати наступні варіанти вирішення цього питання:

- Саморегулювання (self-regulation). Цей спосіб передбачає вирішення всіх питань за допомогою ринкового механізму без державного втручання. Таке можливо тоді, коли ринок спроможний вирішити певне питання, а наслідки саморегульованого процесу не пов'язані зі значними ризиками та втратами для суспільства. Саме тому, стосовно регулювання фінансових систем саморегулювання вважаємо не найкращою моделлю. Це крайній, маргінальний, більш теоретичний варіант, який в сучасних реаліях не може існувати в чистому вигляді, без жодного втручання держави.

- Квазі-регулювання (quasi-regulation). Передбачає вплив держави на інші економічні суб'єкти з метою вирішення їх питань своїми силами. Такий варіант можливий, коли суспільство потребує швидкого вирішення проблеми та допускає незначне державне втручання з використанням гнучких та менш формальних ме-

тодів. З назви – квазі означає «ніби», несправжній – можемо вважати цей варіант практичним виявом саморегулювання.

- Спільне регулювання (co-regulation). Передбачає співпрацю та взаємодію суб'єктів економіки (власників економічних ресурсів) з державою. При цьому роль держави полягає у створенні законодавчого ґрунту для всіх інших суб'єктів, які самостійно розробляють та реалізують заходи щодо вирішення необхідних питань.

- Державне регулювання (explicit government regulation). Це безпосереднє державне втручання у вирішення проблем, як правило, значних, що пов'язані зі значніші економічними та іншими видами ризику та стосуються великого числа людей.

4. Порівняння витрат та вигоди, кінцевою метою якого вважаємо вибір такого способу вирішення окресленої проблеми, який буде найбільш вдалим серед усіх можливих варіантів. Для якісної та кількісної оцінки наслідків державного регулювання фінансових систем можна використовувати різноманітні методи, серед яких виокремимо аналіз «затрати – вигоди», аналіз «затрати – ефективність» та оцінку ризиків.

5. Проведення нарад і консультацій з приводу обраної альтернативи вирішення питання за участю представників усіх зацікавлених груп. Важливо визначити усі сторони, яких торкнеться ефект від державного втручання у фінансову систему, а також їх погляди стосовно необхідних заходів. Такі наради передбачають можливість активної участі максимального числа зацікавлених сторін, забезпечують їх попереднє інформування та легітимність державного регулювання. Консультації стосовно змін у фінансовій системі можуть відбуватися шляхом створення спеціальних консультуючих органів, публічних дебатів, закритих нарад тощо.

6. Визначення варіанту вирішення проблеми. На основі всіх аналітичних висновків, зауважень та отриманих на попередніх етапах даних, обирають рекомендований варіант державного втручання у фінансову сферу. Необхідно врахувати усі докази, як позитивні, так і негативні, визначити чисту суспільну вигоду від реалізації конкретних дій держави та можливі наслідки.

7. Процес реалізації рішення щодо державного регулювання фінансових систем. Сюди включимо визначення: державного органу чи особи, який буде відповідати за реалізацію обраної альтернативи; які суми для цього будуть витрачені та джерела покриття цих коштів; відповідності планованих дій чинному законодавству; механізму дотримання встановлених вимог тощо.

8. Визначенням системи оцінки ефективності проведених заходів державного регулювання та досягнутих змін у функціонуванні фінансових систем.

5. Висновки. Нині в Україні через велике число фінансових органів та інституцій немає можливості проведення єдиної регуляторної діяльності держави на фінансову сферу. Політичні сили, що в той чи інший період були при владі в Україні, здійснювали суб'єктивний вплив на фінансову систему країни, що призводило до економічних негараздів у цій сфері і фактично підірвало авторитет держави як регулятора. Шлях виходу з кризового стану вбачаємо в ефективній системі державного регулювання фінансової сфери з використанням розроблених підходів до оцінки державного регулювання фінансових систем.

Annotation. The article reviews the main approaches, criteria and evaluation phases of state regulation of financial systems.

Key words: financial system, government regulation of financial systems.

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ НА РИНКУ ДОРОГОЦІННИХ МЕТАЛІВ

У статті проаналізовано стан розвитку ринку дорогоцінних металів у банківській системі України. Визначено перспективні напрямки діяльності комерційних банків на ринку дорогоцінних металів.

Ключові слова: банківські метали, ринок дорогоцінних металів, золото, платина, срібло, тройська унція.

Постановка проблеми. Сучасне ведення банківського бізнесу в конкурентному середовищі потребує застосування нових видів операцій, технологій їх проведення, методів управління ними. Тому останнім часом помічається посилений інтерес до ринкового обігу дорогоцінних металів, а операції з ними привертають увагу економістів світового рівня.

Аналіз наукових досліджень. Проблематика діяльності банків на ринку дорогоцінних металів ґрунтовно досліджувалась у працях таких фахівців як Блащук Ю., Кузнецов С.Г., Полозенко Д. В., Коваленко С. О., Фатєєв М., Святенко А. Однак з розвитком глобалізаційних процесів дане питання потребує подальших досліджень, уточнень та обґрунтувань.

Метою статі є аналіз діяльності банків на ринку дорогоцінних металів та визначення перспективних напрямів її удосконалення.

Виклад основного матеріалу. Банківські метали – найпривабливіший інструмент довгострокового вкладення коштів для заощадження. Будь-яка людина може прийти в банк і купити злиток золота з дорогоцінного металу. Але щоб заробити на цьому, необхідні спеціальні знання, уміння аналізувати й прогнозувати ринкову ситуацію в світі й Україні. Адже ринок дорогоцінних металів схильний до різких цінових коливань – наприклад, ціна на золото може мінятися кожен годину. Головним в аналізі ринку є врахування інфляційних процесів долара США. Прибутковість інвестицій в дорогоцінні метали залежить від ваги злитка: чим він більший, тим вище прибуток.

На даний момент вітчизняний ринок дорогоцінних металів дуже стрімко розвивається. Це можна відстежити за зростанням обігу банківських металів: з 2008 до 2009 року від зріс на 28,6%, а протягом 2010 року – на 32%. Також розвиток ринку можна побачити за ціною, яка зростає. Нинішня середня ціна золота в наших банках уже майже відсотків на п'ять перевищує європейську. У середньому по ринку ціна продажу тільки восени зросла на 10 грн. за грам золота, що спочатку навіть призвело до ажіотажного підвищення попиту. За даними банків, вартість грама золота в стограмовому злитку сьогодні перебуває у рамках 160–200 гривень. З кінця року ціни на золото в Україні зросли вже майже на 30%, переважно за рахунок послаблення курсу долара [1, с. 17].

Тенденції до зростання ринкової вартості золота стали проявлятися на початку

2001 року після того, як ціна впала до 253 доларів США за унцію. Відтоді вона збільшилася майже на 80% і продовжує зростати. Щодо інших банківських металів, то тенденція така ж.

Аналіз свідчить, що на ринку банківських монет України продається близько 10 тисяч одиниць у рік. Хоча потенційна можливість – близько 70–100 тисяч. Банківські монети мають такі переваги, як екзотичність, обмежений тираж та висока якість карбування. Тому вони завжди були, є і будуть предметом колекціонування, внаслідок чого їх вартість зростатиме швидше, ніж вартість металу, з якого вони виготовлені.

Щодо перспектив, то у найближчі рік–півтора ринок банківських металів зростатиме переважно за рахунок попиту на банківські метали без їх фізичного постачання. Цей попит забезпечать фізичні особи, які вважають за краще зберігати в банках вклади в іноземних валютах, і страхові компанії, чії резерви можуть бути представлені банківськими металами [2, с.45].

Аналітики висловлювали припущення, що до кінця 2010 року ринок золота зможе піднятися до рівня 800 доларів за тройську унцію, а наступного перевищити позначку у 850 доларів за унцію. Такі прогнози вже не здаються фантастичними. Адже ціна золота за тройську унцію на даний момент становить 950 доларів. Відразу після кризи більшість інвесторів почали розпродавати свої золоті запаси, щоб хоч трохи компенсувати втрати фондових ринків. Але сьогодні інвестори знову звернули свої погляди на ринок золота, оскільки в цьому металі вони бачать страховку від імовірної рецесії американської економіки, якої очікує більшість авторитетних аналітиків. За їхніми оцінками, ціна дорогоцінного металу вже поточного року цілком може зрости до 1000 доларів за унцію поряд з іншою сировиною, показники вартості якої побили старі рекорди [3].

Нині уповноважені банки цілковито зосереджені на процесі реструктуризації свого «золотого» бізнесу, забезпечуючи його конкурентоспроможність на ринку, що змінився. Підготовка внутрішньобанківської нормативної документації й розроблення технологічних схем безризикового здійснення нових операцій – це копіткий багаж – томісячний процес, без якого жоден банк не зможе ефективно реалізувати свої потенційні можливості в нових умовах.

Завтра маркет–мейкерами ринку банківських металів України стануть ті банківські установи, які зуміють організувати бізнес краще, ніж конкуренти, і створять інфраструктуру, яка дасть змогу менш досвідченим банкам не бути витісненими з ринку і отримувати стабільний прибуток від металевих операцій. За сприятливого розвитку подій ці банки забезпечать собі роль клірингових установ, а ринку – довгостроковий запас ліквідності, надзвичайно важливий для його розвитку.

На світовому ринку дорогоцінних металів у 1990 – 2010 роках після зниження цін у період 1996 – 2002 років з рівня 390 до 260 доларів за унцію, з 2004 року розпочалось зростання ціни на золото. Вже на середину 2006 року відновився рівень цін середини 1990 року, а з другої половини 2008 року знов запанував ажіотажний попит на золото (рисунок 1) [4].

Темп приросту світових біржових цін на дорогоцінні метали різко зростає. Так, якщо у 2009 році станом на 14.12.2009 ціна складала: 520 – 540 доларів за 1 унцію золота; 8,7 – 8,9 доларів за 1 унцію срібла; 995 – 1030 доларів за 1 унцію платини; 270 – 300 доларів за 1 унцію паладію [4].

Рис. 1. – Динаміка середньорічної ціни на золото в доларах США за трійську унцію в поточних цінах і цінах 2009 року^у

У той же час в перших числах квітня 2010 року ціна складала: 585 – 588 доларів за 1 унцію золота; 11,74 – 11,75 доларів за 1 унцію срібла; 1075 – 1076 доларів за 1 унцію платини; 335 – 336 доларів за 1 унцію паладію;

За даними на 06 жовтня 2010 року ціна золота з негайною поставкою досягла свого історичного максимуму, перевищивши \$1042 за трійську унцію, а вже 07 жовтня 2010 року вона подолати відмітку^у в \$1047 за трійську унцію. Попередній рекорд стрибка цін був зафіксований в березні 2009 р., коли ціна цього дорогоцінного металу досягла \$1033.9 за трійську унцію. З початку року золото подорожало на 19% [2, с.47].

Слід відмітити, що вітчизняні банки станом на січень 2012 року продавали золото за цінами наведеним у таблиці 1.

Таблиця 1

Ціни на золото в банках України станом на 31.01.2012 року

Комерційний банк	Ціна в гривнях за грам золота
ПАТ «МегаБанк»	570,0
ПАТ «ОКСІ Банк»	481,0
ПАТ «Райффайзен Банк Аваль»	476,5
ПАТ «Державний ощадний банк України»	445,63
ПАТ «Київська Русь»	438,0
ПАТ «Правексбанк»	436,0
ПАТ «Хрещатик»	435,9
ПАТ «Укрбизнесбанк»	435,0
ПАТ «Укргазбанк»	434,5
ПАТ «ПриватБанк»	410,5

У цілому можна відзначити, що прорив історичного максимуму відкриває золоту шлях для подальшого зростання. Історично склалося так, що ринки золота і

долара мають протилежні траєкторії зростання. Зниження американської валюти на світових ринках призвело до зміцнення «золотих» позицій. За останні дванадцять місяців інвестори пережили достатньо складні часи. Коли світові фондові ринки стрімко падали, змітаючи прибутки всіх останніх років, і лопалися великі банки зі світовими іменами, багато фондів традиційно шукали стабільність в цінних металах.

Великий приплив капіталу штовхнув ціни на дорогоцінні метали вгору. Разом із тим ціни на банківські метали мають зворотну кореляцію до долару. А враховуючи девальвацію гривні по відношенню до долару, золото істотно збільшилося в ціні і в українській валюті. Якщо ще влітку стограмовий злиток можна було купити за 22–23 тис грн., то сьогодні він коштує вже 28–29 тис грн. При бажанні продати ці ж 100 грамів банківського золота фінансова установа прийме його дещо дешевше. Сьогодні знайти фінансовий інструмент, який би практично подвоїв свою вартість за останнє півріччя, вельми непросто.

В українських банках тема золота обговорюється дуже обережно. Як правило, банкіри з радістю рекламують свої програми, проте, про специфіку даного ринку вважають за краще мовчати. Ліцензії на здійснення торгівлі банківськими металами мають близько 50 українських банків, але реально працюють не більше десяти. До того ж, не зважаючи на подорожчання золота, через кризу деякі фінансові установи зменшили об'єми роботи з дорогоцінними металами. Відповідні управління багатьох банків потрапили під скорочення, і навіть там, де «теоретично» вони існують, практичної роботи не так вже і багато. Популярні напрями — купівля–продаж злитків і монет, а також відкриття поточних і депозитних рахунків в банківських металах. Прибутковість цих інструментів, як правило, відповідає динаміці зростання дорогоцінних металів.

Останніми роками низка українських банків вже набула певного досвіду проведення операцій на ринку банківських металів. Проте рівень розвитку фінансових інструментів цього сегмента фінансового ринку ще досить незначний. Розвиток вітчизняного ринку банківських металів стримують не тільки об'єктивні (недостатній соціально–економічний рівень добробуту потенціальних учасників ринку), а й суб'єктивні фактори [5]:

- незначна практика використання банківських металів у ролі застави, отримання кредитів;
- недостатній рівень розвитку інфраструктури українського ринку банківських металів;
- низький рівень маркетингових досліджень діяльності банків на ринку банківських металів.

Висновки. Отже, для створення повноцінного ринку дорогоцінних металів в Україні доцільно було б вирішити проблеми, які постали перед даною сферою, а саме:

- активніше залучати комерційні банки до проведення операцій із дорогоцінними металами;
- відмінити всі види податків і зборів при проведенні операцій із дорогоцінними металами;
- активніше купувати через НБУ дорогоцінні метали за кордоном.

В Україні є великий потенціал для відродження сфери обігу дорогоцінних металів та каміння, але на нових ринкових умовах. Одна із найістотніших передумов полягає у тому, що банки можуть і повинні забезпечувати дорогоцінними ме-

талами своїх клієнтів. Роль керівного центру з формування нормативної бази й надалі відіграватиме Національний банк, але з розширенням усіх сегментів вітчизняного фінансового ринку, ринок банківських металів повинен поступово розвиватися і перетворюватися з жорстко регульованого державними органами у лібералізований і конкурентний.

На нашу думку, банківські метали є однією з найдохідніших інвестицій у банківській системі України. Це пов'язано з певним захистом вкладень від інфляційних процесів та сприяє зменшенню доларизації економіки країни.

Список використаних джерел

1. Кузнецов С. Г. Роль золота в сучасній економіці / С. Г. Кузнецов // Вісник Київського національного університету. Серія «Економіка». – 2009. – № 72. – С. 17 – 19.
2. Полозенко Д. В. Операції з дорогоцінними металами та їх роль у формуванні бюджету / Д. В. Полозенко, С. О. Коваленко // Наукові праці НДФІ. – 2008. – № 3. – С. 45 – 48.
3. Святненко А. Антикризове золото / А. Святненко // Дзеркало тижня. – 2009. – № 47(775).
4. Блащук Ю. Деякі міркування щодо ринку дорогоцінних металів в Україні / Ю. Блащук // Вісник НБУ. – 2010. – № 7. – С. 25 – 27.
5. Фатєєв М. Світовий ринок дорогоцінних металів / М. Фатєєв // Вісник НБУ. – 2005. – № – С. 75–77.

***Annotation.** The article analyzes the state of the precious metals market in the banking system of Ukraine. The attention to economic relations, arising in the course of a commercial bank in the precious metals market.*

***Key words:** precious metals, precious metals market, gold, platinum, silver, troy ounce.*

УДК 336.22

Вишня Т.В., асистент Кам'янець–Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ВПЛИВ ОПОДАТКУВАННЯ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

В статті розглядаються нові правила оподаткування, їх вплив на діяльність підприємств малого та середнього і середнього бізнесу, переваги і недоліки нового Податкового кодексу.

***Ключові слова:** податковий кодекс, податкові платежі та збори, підприємці, податківці, спрощена та загальна системи оподаткування.*

Актуальність теми. Оподаткування підприємств малого і середнього бізнесу є істотним впливом на їх діяльність. Раніше серед головних перешкод діяльності підприємств їх керівники називали високі податки, велике число різних податків, нестабільне податкове законодавство, часті зміни в податковій й звітності. З огляду на те, яку частку у виручці від реалізації продукції (послуг) складають всі податки можна зробити висновок, що українські підприємства малого і середнього бізнесу схильні до впливу найважчого податкового тиску в світі. Новим Податковим кодексом встановлені нові правила оподаткування, які відрізняються від діючої ра-

талами своїх клієнтів. Роль керівного центру з формування нормативної бази й надалі відіграватиме Національний банк, але з розширенням усіх сегментів вітчизняного фінансового ринку, ринок банківських металів повинен поступово розвиватися і перетворюватися з жорстко регульованого державними органами у лібералізований і конкурентний.

На нашу думку, банківські метали є однією з найдохідніших інвестицій у банківській системі України. Це пов'язано з певним захистом вкладень від інфляційних процесів та сприяє зменшенню доларизації економіки країни.

Список використаних джерел

1. Кузнецов С. Г. Роль золота в сучасній економіці / С. Г. Кузнецов // Вісник Київського національного університету. Серія «Економіка». – 2009. – № 72. – С. 17 – 19.
2. Полозенко Д. В. Операції з дорогоцінними металами та їх роль у формуванні бюджету / Д. В. Полозенко, С. О. Коваленко // Наукові праці НДФІ. – 2008. – № 3. – С. 45 – 48.
3. Святненко А. Антикризове золото / А. Святненко // Дзеркало тижня. – 2009. – № 47(775).
4. Блашук Ю. Деякі міркування щодо ринку дорогоцінних металів в Україні / Ю. Блашук // Вісник НБУ. – 2010. – № 7. – С. 25 – 27.
5. Фатєєв М. Світовий ринок дорогоцінних металів / М. Фатєєв // Вісник НБУ. – 2005. – № – С. 75–77.

***Annotation.** The article analyzes the state of the precious metals market in the banking system of Ukraine. The attention to economic relations, arising in the course of a commercial bank in the precious metals market.*

***Key words:** precious metals, precious metals market, gold, platinum, silver, troy ounce.*

УДК 336.22

Вишня Т.В., асистент Кам'янець–Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ВПЛИВ ОПОДАТКУВАННЯ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО І СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

В статті розглядаються нові правила оподаткування, їх вплив на діяльність підприємств малого та середнього і середнього бізнесу, переваги і недоліки нового Податкового кодексу.

***Ключові слова:** податковий кодекс, податкові платежі та збори, підприємці, податківці, спрощена та загальна системи оподаткування.*

Актуальність теми. Оподаткування підприємств малого і середнього бізнесу є істотним впливом на їх діяльність. Раніше серед головних перешкод діяльності підприємств їх керівники називали високі податки, велике число різних податків, нестабільне податкове законодавство, часті зміни в податковій й звітності. З огляду на те, яку частку у виручці від реалізації продукції (послуг) складають всі податки можна зробити висновок, що українські підприємства малого і середнього бізнесу схильні до впливу найважчого податкового тиску в світі. Новим Податковим кодексом встановлені нові правила оподаткування, які відрізняються від діючої ра-

ніше, хоча суттєвого полегшення вони не принесли.

Стан вивчення проблеми і аналіз останніх досліджень. Вивчення Законодавства України про систему оподаткування господарюючих суб'єктів показує, що діюча система оподаткування потребує подальшого удосконалення. На необхідність удосконалення системи оподаткування підприємств вказується в роботах С.Ф. Биконі, А.В. Захаріна, О.В. Кужель, В.В. Лашака, Н.Б. Проценка, Б.А. Писаренка, В. Сенчукова.

Мета дослідження полягає в розробці підходів до удосконалення механізму податкових платежів підприємств.

Виклад основного матеріалу досліджень. Податки, як відомо, є достатньо гнучким та ефективним інструментом управління господарською діяльністю підприємств та організацій, їх дія ґрунтується на створенні у керованих суб'єктах визначених стимулів чи антистимулів, що направлені на досягнення необхідної мети. Ігноруючи кваліфіковане вивчення мотивації платників податків, що створюється податковою політикою, можна отримати результати дуже далекі від очікуваних.

Новий Податковий кодекс вступив в дію 1 січня 2011 року. Однак спрощення процедур, зменшення платежів і загального поліпшення ситуації малий і середній бізнес, в якому зайняті сотні тисяч українців, так і не відчув. Підприємці кажуть, що стало ще важче. Хочеш працювати – доплачуй.

В статті 9 Податкового кодексу зазначений доволі не малий перелік загальнодержавних податків та зборів, серед них основні: податок на прибуток, податок на доходи фізичних осіб, податок на додану вартість, акцизний податок і т.д. (загалом їх 18). Крім того, підприємці зобов'язані сплачувати також місцеві податки та збори (стаття 10).

Раніше за спрощеною системою оподаткування передбачалося:

- для приватних підприємців – фізичних осіб – ставки єдиного податку встановлювалися місцевими органами влади в межах від 20 грн. до 200 грн. відповідно до категорії за календарний місяць. Разом з тим фізична особа звільнялася від податків та зборів (ПДВ, податку на прибуток, податку на доходи фізичних осіб, податку за землю, різних зборів);

- суб'єкт підприємницької діяльності юридична особа – мала право самостійно обирати одну з таких ставок єдиного податку: 6% суми виручки від реалізації продукції (послуг) без урахування акцизного збору, але при цьому сплачувати ПДВ, або 10% за вирахуванням акцизного збору, вразі включення ПДВ до складу єдиного податку.

Нині кодекс не дозволяє поєднання спрощеної системи і ПДВ. А єдиний податок повинен відповідати економічній ситуації в країні. Тому ставку єдиного податку ототожнюють з мінімальною заробітною платою.

Багатьом підприємцям для того, щоб не втратити своїх клієнтів, довелося перейти на загальну систему оподаткування. Оскільки витрати на оплату товарів і послуг підприємцям, які сплачують єдиний податок заборонили включати до валових витрат. А на загальній системі оподаткування обов'язкові платежі збільшуються вразі, що є корисним для державного бюджету, але не для підприємців. Крім того, зросли штрафи за найменші порушення (наприклад, за запізнення з обов'язковим платежем, штрафують на велику суму, з першого дня нараховують пеню). З 1 липня 2011 р. перестали діяти «пільгові» штрафні санкції за порушення податкового законодавства. Відповідно документу, з 1 січня по 30 червня 2011 р. в Україні за порушення податкового кодексу були введені штрафні санкції в розмірі

не більше 1 грн. за кожне порушення.

Якщо підприємці, які виробляють і продають власні товари, перейшли на загальну систему оподаткування, то їм до 2016-го дозволять платити лише половину ставки збору на доходи фізичних осіб. Таким чином, для них не буде передбачено фіскальних пільг, які до нині сплачували представники малого та середнього бізнесу. Принаймні в остаточному варіанті закону про спрощенців їх відмовились прописати.

Як бачимо, одним підприємцям довелося перейти на загальну систему оподаткування, інші подумують про переведення бізнесу в сусідні держави, де пропонують кращі умови. А дехто ж взагалі вирішив згорнути власну справу.

Крім високих податків на ведення бізнесу також впливають й інші чинники: постійні перевірки податкових органів, складність звітності, порядок заповнення декларацій і ведення обліку.

Так, за словами Олександра Клименка, заступника голови державної податкової служби України, 20% респондентів замітили, що складність звітності, порядок заповнення декларації і ведення обліку являється серйозною перешкодою для бізнесу. А на високі ставки податків і занадто пристрасні перевірки податківців поскаржилися – 9,5% і 7,1% відповідно. Бізнесменам заважає занадто складна і забюрократизована звітність. Від початку реорганізації державної податкової служби спрощення формальностей, підвищення швидкості і якості обслуговування платників були і залишаються пріоритетами в реформуванні податкової сфери. Нині декілька відомчих робочих груп працюють над вирішенням цієї проблеми. При цьому, на думку О. Клименка, більше половини (53%) платників податків не бачать підстав для завершення свого бізнесу [4].

На роботу податківців нарікає нині чимало підприємців. І скарги схожі, мовляв, час прийому громадян у податковій службі обмежили, інспектори нічого не пояснюють (не хочуть чи не можуть?), постійно з'являються нові звіти, які слід було здати «на вчора». Тож і виникають проблеми з документами. Підприємці скаржаться також на те, що в податковій ніхто нічого не хоче пояснювати чи проконсультувати. Інспектор каже, що його завдання – проконтролювати діяльність бізнесменів, а не консультувати, і радить читати кодекс. А у ньому сотні сторінок, то ж без фахової допомоги, навіть маючи економічну освіту, розібратися складно.

Враховуючи те, що у платників податків в процесі практичної діяльності постійно виникає потреба в отриманні роз'яснень щодо застосування норм кодексу, про усі зміни та нововведення, передбачені Податковим кодексом, фахівці податкової служби зобов'язані надавати роз'яснення щодо нарахування і сплати основних податків, зборів та обов'язкових платежів, порядку їх адміністрування, вимог щодо оформлення та подання податкової звітності у паперовому вигляді та в електронній формі.

Досить непроста система адміністрування податків. А державна податкова служба України робить її ще складнішою, збільшуючи обсяги звітності. Кодекс надав право податковій службі визначати форму звітності, але те, як вона це робить, ніхто не контролює. Податківці доповнюють звіти численними додатками, реквізитами, відомостями, часто непотрібними. Наприклад, до звіту по ПДВ додалося аж 8 додатків. Тобто замість обіцяного спрощення документації бізнес отримав протилежний результат.

Отже, як бачимо, ситуація для середнього та малого бізнесу сьогодні гірша, ніж у кризу тому, що в людей немає купівельної спроможності, немає реалізації

товарів і послуг. Люди не можуть платити податки. А тому необхідні реальні реформи, необхідно реально спростити умови для бізнесу. Серед основних вимог підприємців – ухвалення одного з трьох варіантів закону про спрощену систему оподаткування, жоден з яких так і неприйнятний, із них Верховна Рада поки не розглянула навіть у першому читанні. Крім того, даний закон стимулює відхід заробітних плат у «тінь», тінізацію економіки. Сьогодні, за різними джерелами, в «тіні» знаходиться більший сегмент економіки, ніж у попередні роки. Частка «неофіційної економіки» сягає близько 71% офіційного ВВП України.

Профільний комітет рекомендував Верховній Раді прийняти зміни в Податковий кодекс по питанням фінансів, банківській діяльності, податкової і митної політики, зокрема про спрощену систему оподаткування, обліку і звітності суб'єктів малого бізнесу.

В проекті пропонується поділити підприємців на три категорії. До першої категорії відносяться підприємці, які не використовують працю найманих працівників і їх об'єм доходу не перевищує 150 мінімальних заробітних плат. Друга категорія – особи, на яких працюють не більше 10 найманих працівників з об'ємом доходів до тисячі мінімальних заробітних плат. До третьої категорії відносяться фізичні особи, які використовують працю не більше 10 найманих працівників, об'єм доходів яких не перевищує 2 тисяч мінімальних заробітних плат і юридичні особи, в працюють 50 осіб, об'єм доходів яких – 3 тисячі мінімальних заробітних плат. Законопроект передбачає норму, яка дозволяє відносити юридичним особам на валові витрати, витрачені в зв'язку придбанням товарів і послуг, крім того платникам єдиного податку буде дозволено реєструватися платниками ПДВ. Пропонуються також зміни в закон про єдиний соціальний внесок (передбачається звільнення від сплати єдиного соціального внеску пенсіонерів і інвалідів) [5].

Висновок. На жаль, сьогоденшня вітчизняна податкова система поки не відповідає класичним вимогам: Рівності справедливості, ефективності. Структура оподаткування має сприяти економічному зростанню, а розподіл податкового тиску – бути рівномірним. Чим більше підприємців будуть слідувати за змінами в Податковому кодексі, захищати свої права, тим краще, оскільки це ключ до розвитку податкової реформи. Основним, на сьогоднішній день є прийняття збалансованого та компромісного документу, який міг би задовольнити обидві сторони: як бізнес, так і владу.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України № 4279-VI від 22.12.2011 р. [Електронний ресурс]. – <http://zakon.gov.ua/2755-17/>
2. Закон України «Про систему оподаткування» № 2755-VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – <http://zakon.gov.ua/laws/show/1251-12/>
3. Биконя С.Ф. Вдосконалення інституту податкового регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності С.Ф. Биконя Вісник СКО економічної науки України. – 2005. – № 2(8). – с. 30–33.
4. Налоговая: Украинским предпринимателям мешают вовсе не высокие налоги и проверки // ЛІГАБізнесІнформ/ [Електронний ресурс]. – <http://www.rbc.ua/rus/top/show/>
5. Профильный комитет рекомендовал ВР принять изменения в Налоговый кодекс. [Електронний ресурс]. – <http://www.rbc.ua/ms/top/show/>

Annotation. In the article the new tax rules, their impact on small and medium-sized

and medium-sized businesses, the advantages and disadvantages of the new Tax Code.

Key words: tax code, tax payments and fees, entrepreneurs, tax, simplified and general taxation.

УДК 368.5:330.131.5

Кузовенкова Н.В., асистент Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка

ЗМІСТ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЯК ЕТАПУ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

У статті розглянуто сучасні наукові підходи до розуміння сутності ідентифікації кредитних ризиків. Запропоновано визначення ідентифікації на основі процесного підходу до даної процедури. Визначено роль ідентифікації у системі управління кредитним ризиком банку.

Ключові слова: ідентифікація, кредитний ризик, управління кредитним ризиком, кредитор, позичальник, властивості ризику.

Постановка проблеми. Мінливість економічного середовища, наявність макро– та мікроекономічних чинників, що впливають на функціонування суб'єктів банківської діяльності створюють передумови для виникнення непередбачуваних обставин, що в свою чергу можуть позначитися на результатах кредитної діяльності. Ефективність кредитної діяльності банку визначається здатністю банку виявити існуючі кредитні ризики, встановити рівень їх загрози та забезпечити об'єктивну основу для прийняття рішень у процесі кредитування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Змісту процесу ідентифікації кредитних ризиків присвячені наукові праці багатьох дослідників, зокрема Богоявленського С.Б., Ковалева А.П., Ковалева П.П., Криклія О.А., Пучкова Є.В., Чернові Г.В. Однак, не визначено єдиного спільного підходу до розуміння сутності ідентифікації, суб'єктного та об'єктного складу даної процедури. Подальшого обґрунтування потребує основна мета процесу ідентифікації та відповідно визначення його значення у системі управління кредитними ризиками банку.

Формування цілей статті. Метою статті є встановлення економічного змісту процесу ідентифікації та визначення його ролі у системі управління кредитним ризиком банком.

Виклад основного матеріалу. Складна природа кредитного ризику, об'єктивний характер його існування визначає необхідність проведення комплексу заходів щодо його ідентифікації з метою визначення потенційних можливостей ефективного здійснення банками кредитних операцій.

В першу чергу вбачаємо необхідним проведення аналізу різноманітних наукових підходів до розуміння змісту процесу ідентифікації і, зокрема, ідентифікації ризиків.

Загалом, «ідентифікація (від лат. identificare – ототожнювати) – це встановлення тотожності об'єкта з іншими за певними ознаками, властивостями. Це також процес дослідження об'єкта, форма пізнавальної діяльності» [1].

Як форма пізнавальної діяльності, ідентифікація здійснюється за законом формальної логіки (закон тотожності) і категорії матеріалістичної діалектики. Ос-

and medium-sized businesses, the advantages and disadvantages of the new Tax Code.

Key words: tax code, tax payments and fees, entrepreneurs, tax, simplified and general taxation.

УДК 368.5:330.131.5

**Кузовенкова Н.В., асистент Кам'янець-Подільського
національного університету імені Івана Огієнка**

ЗМІСТ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЯК ЕТАПУ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ БАНКУ

У статті розглянуто сучасні наукові підходи до розуміння сутності ідентифікації кредитних ризиків. Запропоновано визначення ідентифікації на основі процесного підходу до даної процедури. Визначено роль ідентифікації у системі управління кредитним ризиком банку.

Ключові слова: ідентифікація, кредитний ризик, управління кредитним ризиком, кредитор, позичальник, властивості ризику.

Постановка проблеми. Мінливість економічного середовища, наявність макро– та мікроекономічних чинників, що впливають на функціонування суб'єктів банківської діяльності створюють передумови для виникнення непередбачуваних обставин, що в свою чергу можуть позначитися на результатах кредитної діяльності. Ефективність кредитної діяльності банку визначається здатністю банку виявити існуючі кредитні ризики, встановити рівень їх загрози та забезпечити об'єктивну основу для прийняття рішень у процесі кредитування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Змісту процесу ідентифікації кредитних ризиків присвячені наукові праці багатьох дослідників, зокрема Богоявленського С.Б., Ковалева А.П., Ковалева П.П., Криклія О.А., Пучкова Є.В., Чернові Г.В. Однак, не визначено єдиного спільного підходу до розуміння сутності ідентифікації, суб'єктного та об'єктного складу даної процедури. Подальшого обґрунтування потребує основна мета процесу ідентифікації та відповідно визначення його значення у системі управління кредитними ризиками банку.

Формування цілей статті. Метою статті є встановлення економічного змісту процесу ідентифікації та визначення його ролі у системі управління кредитним ризиком банком.

Виклад основного матеріалу. Складна природа кредитного ризику, об'єктивний характер його існування визначає необхідність проведення комплексу заходів щодо його ідентифікації з метою визначення потенційних можливостей ефективного здійснення банками кредитних операцій.

В першу чергу вбачаємо необхідним проведення аналізу різноманітних наукових підходів до розуміння змісту процесу ідентифікації і, зокрема, ідентифікації ризиків.

Загалом, «ідентифікація (від лат. identificare – ототожнювати) – це встановлення тотожності об'єкта з іншими за певними ознаками, властивостями. Це також процес дослідження об'єкта, форма пізнавальної діяльності» [1].

Як форма пізнавальної діяльності, ідентифікація здійснюється за законом формальної логіки (закон тотожності) і категорії матеріалістичної діалектики. Ос-

новою діалектичної тотожності є визнання індивідуальності об'єктів матеріального світу, тобто відмінність від усіх інших подібних об'єктів. В свою чергу, закон тотожності виявляється в тому, що будь-яка думка про предмет тотожна собі незалежно від того скільки разів вона повторюється. Отже, суть ідентифікації проявляється у двох напрямках: виявлення подібних ознак в різних об'єктах та вираження одного і того ж об'єкта в різних станах. Таким чином, закон тотожності відображає структуру розгляду будь-чого: свідчення існування будь-якого факту, події, явища; встановлення різних станів об'єкта: на цей час, у минулому та майбутньому; визначені моментів часу.

Продовжуючи дослідженням, розглянемо погляди науковців на процес ідентифікації ризиків.

Так, Богоявленський С.Б. ідентифікацію ризику визначає як процес виявлення, складання переліку та опис елементів ризику [2]. Таким чином, основна увага зосереджена лише на об'єкті ідентифікації і обмежується встановленням наявності ризику та виокремленням його складових.

Група дослідників під керівництвом Круглянка А.В. вважає, що «ідентифікація ризику – це його усвідомлені, установлені причин виникнення й виокремлені ризикових сфер» [3]. Даний підхід збагачує розуміння процесу ідентифікації ризику як комплексу процедур, що дозволяють виявляти причинно-наслідкову природу ризику.

Тулінов В.В., Горін В.С. розглядають ідентифікацію ризику як перший з п'яти основних етапів процесу управління ризиком, ціль якого полягає у встановленні потенційних джерел завдання шкоди шляхом проведенні повного аналізу всіх можливих випадків, які можуть статися в результаті необережності, недогляду або нещасного випадку [4]. Варто відмітити, що автори розглядають ідентифікацію ризику як першочерговий захід у процесі ризик-менеджменту, що в свою чергу свідчить про виняткову важливість даного етапу управління ризиком.

На думку Котлобовського І.Б. [5] ідентифікація ризиків являє собою процес виявлення схильності організації до невизначеності, що передбачає наявність повної інформації про організацію, ринок, законодавство, соціальне, культурне і політичне оточення організації, а також стратегії її розвитку і операційні процеси, включаючи інформацію про загрози і можливості досягнення поставлених цілей. У своєму визначенні автор наголошує на суб'єктивній природі ризику, а саме визначені наявності ризику залежно від схильності організації до можливих відхилень у процесі досягненні запланованих результатів. Цінним є також акцентування уваги на необхідності вичерпної інформації про мікро- та макросередовище, у яких доводиться існувати суб'єктам господарювання.

Отже, на основі приведеного виявляємо єдність поглядів щодо розгляду ідентифікації як процесу виявлення ризиків, складання їх переліку та встановленні причин виникнення. Однак, враховуючи важливість та глобальність даного етапу ризик-менеджменту, варто окреслити часові та цільові параметри процесу ідентифікації ризиків. Так, не дивлячись на те, що у більшості літературних джерел [2, 3, 4, 5] ідентифікація ризиків вважається першим етапом управління ризиком, окремі дослідники [6] наголошують на інтерактивності процесу ідентифікації, тобто безперервне виявлення і структурування факторів ризику, встановлення нових ризиків у процесі функціонування господарюючого суб'єкта.

Зважаючи на зазначене, найбільш вичерпним визнаємо підхід Чернової Г.В. та Кудрявцева А.А. [7], які під ідентифікацією ризиків розуміють виявлення ризиків,

їх специфіку, що викликана їх природою і характерними рисами, виділенім особливостей їх реалізації, що включає розмір економічного збитку, а також вимір ризиків у часі, ступінь взаємозв'язку між ними і вивчені факторів, що на них впливають.

Розглядаючи процес ідентифікації ризиків в рамках здійснення кредитної діяльності банку. Пучков Е.В. [8] розглядає ідентифікацію кредитного ризику' як визначенім наявності кредитного ризику в різних операціях банку, створенім портфелю ризиків. Очевидно, що автор нівелює значимість процесу ідентифікації, обмежуючи його лише встановленням факту існування кредитного ризику в середовищі діяльності банку. У той же дослідник звертає увагу на комплексність кредитного ризику, що в свою чергу свідчить про складність процедури ідентифікації і необхідність її більш масштабного розгляду.

Ковальов О.П. під ідентифікацією кредитних ризиків розуміє виявлення істотних якісних і кількісних властивостей ризиків у передбачуваній до відкриття кредитній позиції, їх руйнівний потенціал, фіксацію особливостей реалізації, включаючи аналіз розміру збитку, а також динаміку ризиків у часі і ступінь взаємозв'язку між ними [9].

Як бачимо, даний підхід відображає превентивний характер процесу ідентифікації ризику, який передбачає встановлення якісних та кількісних ознак ризику ще до початку кредитного процесу. При цьому, автор глобалізує ідентифікацію ризику шляхом використання аналітичних процедур в межах даного процесу.

В свою чергу, Ковальов П.П. [10, с. 14] наголошує, що ідентифікація є базовим етапом у процесі управління кредитним ризиком і передбачає виявлення його специфіки, прогнозування можливостей і особливостей реалізації, зміни ризику в часі, ступінь взаємозв'язку з іншими ризиками, фіксацію факторів, що впливають на кредитний ризик.

Даний підхід значно розширює розуміння процесу ідентифікації, не обмежуючись лише встановленням переліку ризиків та причин їх виникнення, а й передбачає можливості застосування заходів реагування, а саме прогнозування можливостей реалізації ризиків та інтерпретацію очікуваних проблемних ситуацій.

Отже, підсумовуючи зазначене пропонуємо під ідентифікацією кредитних ризиків розуміти процес, що об'єднує процедури по виявленню джерел та факторів ризику, встановленню переліку ризиків, аналізу їх властивостей та взаємозв'язків між ризиками з метою прогнозування можливих відхилень від цілей у процесі здійснення кредитної діяльності банку.

Балакіна Р.Т. та Лісейчикова Т. А. головною метою ідентифікації вважають створення умов для третього етапу управління кредитним ризиком, на якому здійснюється безпосередній вибір рішень щодо управлінського впливу [11].

Уточненням до попереднього формулювання мети ідентифікації є позиція Ковальова О.П., який основним призначенням ідентифікації вбачає у наданні керівництву банку необхідних даних, що створять цілісну картину загроз реалізації ризиків, для прийняття рішення про доцільність відкриття тієї або іншої ризикової кредитної позиції і планування управлінських заходів по захисту від можливої реалізації кредитних ризиків [12, с.118]. Такий підхід заслуговує уваги і відображає основну роль механізму ідентифікації у процесі кредитного ризик-менеджменту банку.

Суб'єктом ідентифікації виступає фізична або юридична особа, яка володіє комплексом умінь та навичок щодо аналізу і оцінки кредитних ризиків і уповно-

важена виконувати процедури по виявленню, опису ризиків та причин їх виникнення. Суб'єктами ідентифікації кредитних ризиків можуть бути: безпосередні учасники кредитного процесу (кредитор, позичальник, страховик, поручитель (гарант)); незалежні експерти у галузі кредитного ризик-менеджменту; інші особи, які зацікавлені і приймають участь у процесі ідентифікації кредитних ризиків.

Другою важливою складовою ідентифікації кредитних ризиків є об'єкт ідентифікації. В окремих випадках [2, 3, 4, 8] дослідники об'єктом ідентифікації вважають ризики та фактори, що їх обумовлюють. Однак, вважаємо що ідентифікація є більш системним процесом, а тому на основі аналізу наукової літератури [9, 10] виділяємо наступні об'єкти ідентифікації: кредитні ризики; джерела та фактори кредитних ризиків; властивості кредитних ризиків.

Отже, ідентифікація є не лише першим, але й одним із найважливіших етапів процесі управління кредитним ризиком, оскільки створює інформаційне поле для якісної та кількісної оцінки даних ризиків, сприяє підвищенню об'єктивності прийнятих управлінських рішень при банківському кредитуванні.

Висновки. На основі аналізу різноманітних наукових підходів, пропонуємо під ідентифікацією кредитних ризиків розуміти процес, що об'єднує процедури по виявленню джерел та факторів ризику, встановленню переліку ризиків, аналізу їх властивостей та взаємозв'язків між ризиками з метою прогнозування можливих відхилень від цілей у процесі здійснення кредитної діяльності банку. Як превентивний захід, ідентифікація відіграє визначальну роль у процесі управління кредитним ризиком банку, створюючи передумови для підвищення об'єктивності оцінювання ризиків та прийняття рішень про доцільність кредитування позичальників.

Список використаних джерел

1. Біленчук П.Д. Криміналістика (криміналістична техніка): [Курс лекцій] / П.Д. Біленчук, А.П. Гель, М.В. Салтевський, Г.С. Семаков. –К.: МАУП, 2001. –216 с.
2. Богоявленский С.Б. Управление риском в социально-экономических системах: [Учебное пособие] / С.Б. Богоявленский. – СПб: Изд-во СПбГУЭФ, 2010 – 147 с. / [Электронный ресурс] – Режим доступа: [znanu.ru>risk/05-01.shtml](http://znanu.ru/risk/05-01.shtml)
3. Криклій О.А. Управление кредитным риском банка [Текст]: [монографія] / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак. – Суми: ДНВЗ «УАБС НБУ», 2008 – 86 с.
4. Тулинов ,В.В. Страхование и управление риском. Терминологический словарь / В.В. Ту-линов, В.С. Горин . – М.: Наука, 2000. – 564 с.
5. Котлобровский И.Б. Управление рисками и страхование / И.Б. Котлобовский // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://zartiom.narod.ru/risks.html>
6. Области знаний по управлению проектами / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vemikov.ni/management/project-management/pmbok-2004/oblasti-znanij-po-upravlenijuproektami/item/92-pmbok-11.html>
7. Чернова Г.В. Управление рисками / Г.В. Чернова, А.А. Кудрявцев. – М.: ТК Велби. Изд-во «Прспект», 2008. – 158 с.
8. Пучков Е.В. Разработка системы поддержки принятой решений для управления кредитным риском банка // Инженерный вестник Дона. – 2011. – № 11 / [Электронный ресурс]. – Режим доступа до статті: <http://ivdon.ru/magazine/archive/nly2011/377>
9. Ковалев А.П. Идентификация – дактилоскопия кредитных рисков / А.П. Ковалев // [Электронный ресурс]. – Режим доступа до статті: <http://www.managment.aaanet.ru/management/identifikaziya.php>
10. Ковалев П.П. Концептуальные вопросы управления кредитными рисками / П.П. Кова-

лев // Управление финансовыми рисками, 2005. – №4,– С. 12–21.

11. Балакина Р.Т. Система управления кредитным риском / Р.Т. Балакина, Т.А. Лисейчикова // Экономические науки / [Электронный ресурс] – Режим доступа до статті: http://www.rusnauka.com/18_EN_2009/Economics/48804.doc.htm
12. Ковалев А.П. Кредитный риск–менеджмент: [монография] / А.П. Ковалев. – К.: Сузір'я, 2007.–406 с.

Annotation. *In the article the modern scientific going is considered near understanding of essence of identification of credit risks. Determination of authentication is offered on the basis of the process going near this procedure. Certainly role of identification in the system of management of bank a credit risk.*

Key words: *identification, credit risk, management, creditor, borrower, risk properties, a credit risk.*

УДК 338-512

Тірбах Л.В., викладач ДВНЗ «Переяслав–Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
м. Переяслав–Хмельницький

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЛАНУВАННЯ, ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ РОСЛИННИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВІ

У статті розглянуто систему планування та обліку виробничих витрат, а також здійснено аналіз виробничих витрат рослинництва на підприємстві.

Ключові слова: *виробничі витрати, собівартість, планування, облік витрат, аналіз, контроль.*

Дослідження і практичний досвід підприємств підтверджують, що оперативний аналіз витрат на виробництво продукції рослинництва доцільно здійснювати одночасно із контролем технології, порівнянням фактичних обсягів робіт і витрат на їх проведення з плановими нормативами технологічних карт. При цьому витрати на фізичну одиницю роботи центру відповідальності мають плануватися для кожної операції технологічного процесу. Адже, для кожного підприємства важливо знати, якими повинні бути обсяги виробництва та витрати у плановому періоді [1, с. 8–11].

Витрати на виробництво планують одночасно і в безпосередньому зв'язку з розрахунками врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин, агрохімічних і зоотехнічних заходів, що забезпечують запрограмований вихід продукції. При цьому виробничі витрати узгоджують із наявними ресурсами, включаючи і придбання, а також ураховують їх ефективність та кількісний вплив на величину врожайності культур і продуктивності тварин. Тому процес планування витрат на виробництво продукції як рослинництва, так і тваринництва охоплює такі стадії: аналіз величини і структури витрат у попередньому (базовому) періоді; уточнення норм і нормативів матеріальних і трудових затрат та їх узгодження з плановими показниками розвитку рослинництва і тваринництва, продуктивності й оплати праці з планами капітальних вкладень і матеріально–технічного постачання; обчислення розміру витрат на виробництво продукції планового року та її собіва-

лев // Управление финансовыми рисками, 2005. – №4,– С. 12–21.

11. Балакина Р.Т. Система управления кредитным риском / Р.Т. Балакина, Т.А. Лисейчикова // Экономические науки / [Электронный ресурс] – Режим доступа до статті: http://www.rusnauka.com/18_EN_2009/Economics/48804.doc.htm
12. Ковалев А.П. Кредитный риск–менеджмент: [монография] / А.П. Ковалев. – К.: Сузір'я, 2007.–406 с.

Annotation. *In the article the modern scientific going is considered near understanding of essence of identification of credit risks. Determination of authentication is offered on the basis of the process going near this procedure. Certainly role of identification in the system of management of bank a credit risk.*

Key words: *identification, credit risk, management, creditor, borrower, risk properties, a credit risk.*

УДК 338-512

Тірбах Л.В., викладач ДВНЗ «Переяслав–Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
м. Переяслав–Хмельницький

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПЛАНУВАННЯ, ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ ВИРОБНИЧИХ ВИТРАТ РОСЛИННИЦТВА НА ПІДПРИЄМСТВІ

У статті розглянуто систему планування та обліку виробничих витрат, а також здійснено аналіз виробничих витрат рослинництва на підприємстві.

Ключові слова: *виробничі витрати, собівартість, планування, облік витрат, аналіз, контроль.*

Дослідження і практичний досвід підприємств підтверджують, що оперативний аналіз витрат на виробництво продукції рослинництва доцільно здійснювати одночасно із контролем технології, порівнянням фактичних обсягів робіт і витрат на їх проведення з плановими нормативами технологічних карт. При цьому витрати на фізичну одиницю роботи центру відповідальності мають плануватися для кожної операції технологічного процесу. Адже, для кожного підприємства важливо знати, якими повинні бути обсяги виробництва та витрати у плановому періоді [1, с. 8–11].

Витрати на виробництво планують одночасно і в безпосередньому зв'язку з розрахунками врожайності сільськогосподарських культур і продуктивності тварин, агрохімічних і зоотехнічних заходів, що забезпечують запрограмований вихід продукції. При цьому виробничі витрати узгоджують із наявними ресурсами, включаючи і придбання, а також ураховують їх ефективність та кількісний вплив на величину врожайності культур і продуктивності тварин. Тому процес планування витрат на виробництво продукції як рослинництва, так і тваринництва охоплює такі стадії: аналіз величини і структури витрат у попередньому (базовому) періоді; уточнення норм і нормативів матеріальних і трудових затрат та їх узгодження з плановими показниками розвитку рослинництва і тваринництва, продуктивності й оплати праці з планами капітальних вкладень і матеріально–технічного постачання; обчислення розміру витрат на виробництво продукції планового року та її собіва-

рності.

Важливою передумовою підвищення точності розрахунків з визначення собівартості продукції як під час планування, так і обліку є збільшення по змозі частини виробничих витрат, яка має прямо відноситись на собівартість виробництва окремих видів продукції (так звані основні витрати).

Розрахунок витрат на вирощування культур здійснюється за певною послідовністю, як частина виробничої програми галузі рослинництва. Для підприємств планування обсягів виробництва культур розпочинається з уточнення можливих замовлень споживачів та обсягів реалізації продукції. Другим етапом планування вирощування є уточнення посівних площ в цілому по підприємству та планування розміщення культур в полях сівозмін.

Залежно від ґрунтовності дослідження й періодичності здійснення аналітичних ж склалися три методичних способи аналізу витрату рослинництві [3, с. 37]:

- за циклами сільськогосподарських робіт;
- за роботами, які об'єднують комплекс технологічних операцій;
- поопераційний аналіз.

На наш погляд найефективнішим для аналізу витрат на вирощування сільськогосподарських культур є третій методичний спосіб — поопераційного аналізу. Він забезпечує можливості всебічного вивчення витрат у рослинництві на базі поопераційної їх деталізації, передбаченої в технологічних картах з урахуванням фізичних обсягів операції. Це дає змогу визначити витрати на одиницю їх виконання; розрахувати відхилення витрат від заданих параметрів для кожної операції технологічного процесу на фактичний обсяг виконаних робіт й організувати оперативний контроль за дотриманням технології вирощування культур; досліджувати при необхідності показники обсягу витрат і відхилення від планових наростаючим підсумком з початку року, використовуючи дані аналізу попередніх місяців, а також складати планову і фактичну калькуляцію витрат на одиницю фізичного обсягу робіт, що дуже важливо для вивчення впливу на собівартість окремих факторів з урахуванням обсягів робіт та їх собівартості.

На основі вищевикладеного можна зробити висновок, що поопераційний аналіз витрат відповідає вимогам внутрішньогосподарського управління і його можна використовувати для організації обліку витрат за центрами відповідальності.

Метою обліку витрат за центрами відповідальності є нагромадження даних про витрати щодо кожного центру зі операціями технологічного процесу для віднесення відхилень на відповідальну особу. Тому всі витрати, які реєструються за центром відповідальності за характером залежності від його діяльності, необхідно розділити на залежні й незалежні від нього. Залежні витрати є предметом регулювання з боку керівника, сфера відповідальності якого пов'язана з ними (норми витрат матеріалів, праці тощо). Незалежні витрати – це витрати, які не залежать від сегмента діяльності (норми амортизації, норми відрахувань у пенсійний фонд, ціни тощо) [4, с. 114].

Для посилення оперативності контролю за витратами на наш погляд треба розробити механізм формування витрат, тобто обґрунтувати фактори, що впливають на їх загальну суму щодо кожної окремої культури, яка вирощується в даному центрі відповідальності. Застосування методики ситуаційного аналізу та управління виробництвом вимагає завчасного максимально детального і конкретного планування не тільки процесу, а й умов, ресурсного та іншого забезпечення виробництва, враховуючи резерви. Таке планування може значною мірою запобігти дії

суб'єктивних ситуаційних факторів, а також нівелювати негативну дію об'єктивних.

Важливою складовою ситуаційного аналізу є порівняння фактичних затрат з плановими, основою розрахунку останніх є технологічна карта. При цьому технологічна карта повинна бути максимально деталізована та містити інформацію щодо строків виконання робіт, їх тривалості, складу машинно-тракторних агрегатів, відстаней переїздів з ділянки на ділянку. Застосування ситуаційного підходу в управлінні втратами вимагає необхідності планування та розробки технологічних карт не в розрізі культур, а в розрізі окремих полів певної культури. Адже наявність різноманітних попередників істотно впливає на перелік та кількість робіт з основного обробітку ґрунту.

Для впровадження управління втратами за відхиленнями, що виникають при порушенні технології виробництва, які можуть позитивно або негативно впливати на собівартість доцільно вести Журнал оперативного аналізу робіт та обліку змінних витрат, в якому по кожній культурі згідно з технологічною картою записувати технологічні операції та регламентовані втрати на одиницю робіт.

На основі даних журналу можна постійно контролювати обсяг виконаних робіт, витрати шляхом зіставлення фактичних показників з плановими. При виявленні відхилень вивчати їх причини і визначати ступінь відповідальності визначених осіб за результати праці, і розробляти систему заходів щодо запобігання невиправданих перевитрат у найближчому майбутньому. Після завершення технологічної операції підводити підсумки витрат на основі яких проводити контроль за обсягом робіт, строками їх виконання затратами праці в людино-годинах, витратами на оплату праці та пального. Підсумкові дані цього журналу по кожній операції узагальнюються в накопичувальній відомості обліку та аналізу регульованих змінних витрат, в якій за кожною культурою підраховують витрати за місяць і від початку робіт [2, с. 89–90].

Накопичувальна відомість буде основою для контролю за дотриманням технології та процесом формування собівартості продукції по кожній культурі. У ній відображаються відхилення за технологічними операціями, а також за місяць і від початку робіт.

Отже, така методика складання Журналу оперативного аналізу змінних витрат та обліку робіт дасть можливість одержати найбільш об'єктивні дані, про відхилення, що виникають в результаті зміни технології виробництва, для контролю за ходом реалізації заходів, передбачених технологічними картами по мірі виконання кожної технологічної операції, своєчасно виявляти причини порушення технології, розробляти систему заходів з усунення недоліків раніше, ніж вони перетворяться у великі порушення.

Список використаних джерел

1. Пилипенко О.О. Управління витратами на сучасних підприємствах// Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. – 2006. – №12. – с.8–11.
2. Сук П.Л. Облік загальнопромислових витрат та їх розподіл в с/г підприємствах/ П.Л. Сук, О.Г. Криворот// Облік і фінанси АПК. 2006. – №8. – с.88–93.
3. Темній С. Дослідження та оцінка витрат підприємства/ С. Темній // Довідник економіста. – 2007. – №2 с. 37–41.
4. Яцишин С. Групування витрат виробництва за місцем виникнення та центрами відповідальності. / Наука молода. Збірник наукових праць молодих вчених Тернопільської академії народного господарства./Ред. Б.П. Адамик. – Т.: Економічна думка, 2005. Вип. 3. – 131с.

Annotation. The system of planning and account of production charges is considered in the article, and also the analysis of production charges of plant-grower is carried out on an enterprise.

Key words: production charges, prime price, planning, account of charges, analysis, control.

УДК 338.26

Галайко Н.В., Львівського національного
університету імені Івана Франка

ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНКИ ВИКОНАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНИХ ПОКАЗНИКІВ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЬОВИХ ПРОГРАМ

Розглядаються питання щодо необхідності проведення оцінки виконання державних цільових програм. Подається система показників для проведення якісної та кількісної оцінки виконання цільової програми. Визначено основні види оцінок ефективного використання державних коштів та наведено загальні критерії, що дають змогу оцінювати ефективність витрачання цільових коштів.

Ключові слова: державні цільові програми, раціональне використання бюджетних коштів, показники оцінки, ефективність реалізації державних цільових програм.

Одним з недостатньо вивчених питань у сфері державного та регіонального програмування є процес здійснення оцінки виконання результативних показників та ефективності реалізації державних цільових програм. Значна кількість програм, особливо регіональних, як правило, існують лише на папері, не мають реального практичного впровадження. Останніми роками ми можемо спостерігати те, що майже дві третини програм не виконано, близько 60% профінансовано частково, а більш як за двома десятками програм узагалі не було розпочато фінансування й використання коштів [1, с.23]. До того ж, не розроблені чітко визначені критерії, за якими визначається ефект від реалізації та ефективність державних та регіональних цільових програм. Слід зазначити, що на сьогодні відсутнє належне методичне та нормативно-правове забезпечення щодо визначення ефекту від виконання програми, у зв'язку з цим має місце проблема нераціонального використання бюджетних коштів. Тому питання оцінки ефективності програм в умовах обмежених державних коштів набуває достатньо високої наукової і практичної значущості.

Вивченню процесу формування та реалізації державних цільових програм неодноразово приділялася увага в працях як зарубіжних (С. Брю, Дж. Сакса, Дж. Кейнса, Брю Кембел Макконела та ін.), так і вітчизняних вчених-економістів (Бандура С.І., Білоуса О.Г., Власюка О.С., Гринів Л.С., Гальчинського А.С., Гесця В.М., Данили-шігаа Б.М., Жаліла Я.А., Т.Л. Желюк, Михасюка І.Р., Пастернак-Таранушенка Г.А. та ін.). Разом із тим, існує чимало проблем, пов'язаних, головним чином, із відсутністю критеріїв, за якими оцінюють ефективність витрачання бюджетних коштів.

Загалом оцінювання програм є діяльністю, спрямованою на збирання, аналіз, плумачення та передачу інформації про ефективність державного втручання, що

Annotation. The system of planning and account of production charges is considered in the article, and also the analysis of production charges of plant-grower is carried out on an enterprise.

Key words: production charges, prime price, planning, account of charges, analysis, control.

УДК 338.26

Галайко Н.В., Львівського національного
університету імені Івана Франка

ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНКИ ВИКОНАННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНИХ ПОКАЗНИКІВ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЬОВИХ ПРОГРАМ

Розглядаються питання щодо необхідності проведення оцінки виконання державних цільових програм. Подається система показників для проведення якісної та кількісної оцінки виконання цільової програми. Визначено основні види оцінок ефективного використання державних коштів та наведено загальні критерії, що дають змогу оцінювати ефективність витрачання цільових коштів.

Ключові слова: державні цільові програми, раціональне використання бюджетних коштів, показники оцінки, ефективність реалізації державних цільових програм.

Одним з недостатньо вивчених питань у сфері державного та регіонального програмування є процес здійснення оцінки виконання результативних показників та ефективності реалізації державних цільових програм. Значна кількість програм, особливо регіональних, як правило, існують лише на папері, не мають реального практичного впровадження. Останніми роками ми можемо спостерігати те, що майже дві третини програм не виконано, близько 60% профінансовано частково, а більш як за двома десятками програм узагалі не було розпочато фінансування й використання коштів [1, с.23]. До того ж, не розроблені чітко визначені критерії, за якими визначається ефект від реалізації та ефективність державних та регіональних цільових програм. Слід зазначити, що на сьогодні відсутнє належне методичне та нормативно-правове забезпечення щодо визначення ефекту від виконання програми, у зв'язку з цим має місце проблема нераціонального використання бюджетних коштів. Тому питання оцінки ефективності програм в умовах обмежених державних коштів набуває достатньо високої наукової і практичної значущості.

Вивченню процесу формування та реалізації державних цільових програм неодноразово приділялася увага в працях як зарубіжних (С. Брю, Дж. Сакса, Дж. Кейнса, Брю Кембел Макконела та ін.), так і вітчизняних вчених-економістів (Бандура С.І., Білоуса О.Г., Власюка О.С., Гринів Л.С., Гальчинського А.С., Гесця В.М., Данили-шігаа Б.М., Жаліла Я.А., Т.Л. Желюк, Михасюка І.Р., Пастернак-Таранушенка Г.А. та ін.). Разом із тим, існує чимало проблем, пов'язаних, головним чином, із відсутністю критеріїв, за якими оцінюють ефективність витрачання бюджетних коштів.

Загалом оцінювання програм є діяльністю, спрямованою на збирання, аналіз, плумачення та передачу інформації про ефективність державного втручання, що

здійснюється для поліпшення соціальних умов.

Керол Вайс зазначає, що «метою оцінювання є вимірювання ефективності програми порівняно з цілями, що були наміченими для досягнення як засіб забезпечення подальшого прийняття рішень про програму і поліпшення майбутніх програм» [2, с.28].

Ідею оцінювання результатів державної політики або програми можна пояснити на моделі «Внесок – продукт – результат». В основі цієї моделі є розуміння державного управління як системи, яка в найзагальнішому вигляді складається із внеску (ресурси), що використовується згідно з цілями, управління (конверсія ресурсів у продукт) та продукту (результат). Оцінювання стосується порівняння отриманого продукту з цілями (результативність) та внеском (ефективність).

Результативність реалізації цільової програми й оцінювання ефективності виконання її заходів визначаються на основі кількісних та якісних показників, так званих результативних показників програми. Система показників оцінки виконання бюджетної програми має охоплювати показники витрат, продукту, ефективності і якості (Таблиця 1).

Таблиця 1
Результативні показники виконання бюджетної програми³

Показники	Зміст показника
витрат	відображають обсягі структури фінансових ресурсів, залучених до виконання бюджетної програми (наприклад, видатки на утримання установи, або певного виду її діяльності).
продукту	вказують на обсяг виробленої внаслідок виконання бюджетної програми продукції, наданих послуг. Таким показником є кількість користувачів наданими послугами.
ефективності	відображають користь від витрачання бюджетних коштів і можливість їхню економію. Визначаються як відношення числа вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) до їх вартості в грошовому чи людському вимірі (витрати ресурсів на одиницю показника продукту).
якості	визначають рівень досягнення цілей бюджетної програми як кількісний, так і якісний, що переважно визначається як питома вага (наприклад, рівень (у %) працевлаштування випускників після закінчення навчального закладу за спеціальністю).

Для об'єктивного визначення ефективності реалізації державних цільових програм, необхідно визначити критерії за якими слід проводити аналіз ступеня виконання даної програми. За основу можна взяти наступні критеріальні показники та індекси:

1. Інтегрований показник фінансування заходів цільової програми за t -ий рік (K^t), або за період з початку реалізації (\bar{K}^l включаючи l -ий рік), які визначається як середньозважена величина індикаторів фактичного рівня фінансування за рахунок коштів державного бюджету та інших джерел (місцевих бюджетів і позабюджетних коштів), обчислених окремо для кожного року за умов, коли сума

³ Складено автором на основі джерела [І.с. 23–24; 3, с.63]

вагових значень показників фактичного рівня фінансування з різних джерел впродовж періоду реалізації програми дорівнює 1, і вага індикатора фінансування з інших джерел перевищує відповідний коефіцієнт бюджетних коштів.

2. Показник результативності державної цільової програми визначає узагальнюючу оцінку результативності бюджетних витрат, спрямованих на виконання програмних заходів з метою досягнення встановлених проміжних або кінцевих цілей упродовж періоду, що передує l -му року або за окремий рік.

3. Другий критеріальний показник виконання програми – індикатор співфінансування – обчислюється через співвідношення фактичного й планового показників залучення коштів з інших джерел (коштів місцевих бюджетів та позабюджетних) на 1 грн. бюджетних коштів.

4. Рейтингова оцінка державних цільових програм для визначення пріоритетності її фінансування на наступний $(l+1)$ -ий рік обчислюється виходячи із отриманого значення рейтингу і виконання в попередньому році з урахуванням досягнутих показників результативності за попередній період та індексів бального оцінювання, що визначають пріоритетність виконання програми на прогнозний $(l+1)$ -ий період [4, с. 259–262].

Слід зазначити, що розраховуючи ефективність виконання програми, потрібно дотримуватись наступних принципів; правильний вибір бази порівняння; комплексна оцінка варіантів програми за економічними, соціальними та екологічними наслідками; врахування фактору невизначеності (ризик); розгляд можливого числа альтернативних заходів програми.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що механізм визначення результативності та оцінювання ефективності реалізації цільових програм є необхідним і дієвим інструментом контролю процесу її реалізації. Використання системи даних показників як основи для звітності органів публічної влади забезпечить прозорість процесу та призведе до збільшення персональної відповідальності уповноважених посадових осіб.

Список використаних джерел

1. Огонь Ц.Г. Програмно-цільовий метод та ефективність бюджетних програм / Ц.Г. Огонь // Фінанси України. – 2009. – №7. – С.30–39.
2. Англєрид Т., Андерсен А., Артїм І. О., Кальєуранд Р., Дєгтяр А. К. Оцїнювання державних полїтик та програм: Мєтодїчні вказївки до вступного курсу з оцїнювання – теорїя і практика: Посїб. для викладачїв з освїтньо–проф. програми пїдготовки магістрїв держ. управлїння / Нацїональна академїя держ. управлїння при Президентовї України. — К.: Всеувїто, 2003,– 152 с.
3. Плєскач В.Л., Жєлябовський Ю.Г. Сучасні пїдходи щодо фїнансового регулювання механїзму реалїзації рєгїональних цїльових програм / В.Л.Плєскач, Ю.Г.Жєлябовський // Фїнанси України. – 209. – №1. – С.58–72.
4. Гєєць В.М. Державні цїльовї програми та упорядкування програмного процесу в бюджетній сферї / за ред. В.М. Гєєць.– К., 2008. – 383 с.

Annotation. Consider issues regarding the need for evaluation of national target programs. Served Scorecard for qualitative and quantitative assessment of the target application. The main types of guest effective use of public funds. The general criteria that allow you to evaluate the effectiveness of targeted expenditure of funds.

Key words: state programs, management of budget, performance evaluation, the effectiveness of national target programs.

Кирпа С. В., аспірант Національного університету
державної податкової служби України;
Лісова Т. А., студентка Національного університету
державної податкової служби України

ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА»

У статті досліджено сутність тіньової економіки, визначені основні причини зростання її обсягів.

Ключові слова: тіньова економіка, неофіційна економіка, податки, державне регулювання економіки.

Постановка проблеми. Для визначення тіньової економіки використовується цілий перелік, взаємодоповнюючих та розкриваючих нові грані цього явища, характеристик: прихована, несанкціонована, підпільна, неофіційна, нелегальна, неоплікована, паралельна, друга, сіра, чорна, деструктивна, фіктивна, кримінальна. Всі ці епітети говорять про надзвичайну різноманітність та багатofакторність тіньової економіки, а також про важливість подальшого її дослідження та обґрунтування шляхів мінімізації її проявів.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні категорії «тіньова економіка», дослідженні її зародження та розвитку, визначенні основних причин зростання обсягів тіньової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тіньова економіка в Україні – результат системної кризи економіки, що виникла через невідповідність методів здійснення ринкових перетворень. Поширення тіньової економіки в Україні відбулося на базі руйнації діючих розподільних відносин і побудови нових, які істотно порушили усталений баланс інтересів суб'єктів економіки, паритетність розвитку окремих її сфер, мотивацію ефективного господарювання.

З початком ХХІ ст. глобалізація стала характерною не лише для світової офіційної економіки, але й для неформального її сектора. З'явилися структури тіньової економіки транснаціонального характеру. За даними Міністерства економіки і торгівлі, рівень тіньового сектору економіки України становить 36% від офіційного.

Тіньова економіка властива всім економічним системам та всім суспільним формаціям, а найбільший вклад у вивчення нього негативного явища внесли економічна теорія, право та соціологія. Саме на цих трьох науках базуються всі теперішні погляди на тіньову економіку та класифікацію її складових частин:

- юридичний (правовий);
- економічний;
- статистичний;
- соціологічний;
- комплексний.

Юридичний (правовий) підхід. Головним критерієм віднесення до тіньової економіки є незаконний характер діяльності, тобто поза межами офіційного законодавства. Білоруські вчені Дадалко В.А., Румянцева Е.Е., Пешко Д.А. визначають тіньову економіку як «сферу, в якій економічна діяльність здійснюється поза рамками закону, тобто операції здійснюються без використання закону, правових норм і формальних правил господарського життя». Тіньова економіка, на їх думку, має

три різновиди неофіційну, фіктивну і кримінальну економіки. Неофіційна економіка є здійсненням легальних видів діяльності, пов'язаних з ухиленням від сплати податків. Фіктивна економіка пов'язана з приписками, спекулятивними операціями, хабарництвом, торгівлею правами, привілеями і пільгами, а також іншими аспектами «пошуку ренти». Нарешті, кримінальна економіка включає діяльність, що безпосередньо порушує закон [1, с. 208–225].

Однак така класифікація нам вважається не переконливою, тому що в даному трактуванні неможливо розмежувати фіктивну та кримінальну економіки (більшість вказаних вище видів фіктивної економіки грубо порушують законодавство і можуть вважатися кримінальними злочинами).

Недоліками правового підходу є те, що не передбачається кількісне вимірювання обсягів тіншової економіки, а також те, що в тіншову економіку включаються деякі злочини, що не є економічними, але не враховуються значний обсяг формально дозволених, але негативних угод, а також документально оформлені фіктивні операції та економічна діяльність домогосподарств.

Економічний підхід. Тіншова економіка визначається як виробництво приховане від податків. Недоліком є те, що цей підхід не враховує діяльність підприємств, які не сплатили податки, але зробили це в рамках закону (мінімізація податків), підприємств, які сплатили податки, але не подали звіт в органи статистики, а також діяльність домогосподарств.

Статистичний підхід. Критерієм віднесення до тіншової економіки є неврахування господарської діяльності органами статистики. Американський дослідник Е. Фейг під тіншовою економікою розумів всю економічну діяльність, що через різні причини не враховується офіційною статистикою, і, відповідно, не включається до складу ВВП [2, с. 419].

Е. Фейг виділяв дві основні складові тіншової економіки:

1. Легальна економічна діяльність, що неприхована, але й не оподаткована і не врахована офіційною статистикою. Це виробнича діяльність у домашніх господарствах, надання послуг на епізодичній основі (ремонт будівель власними силами, догляд за дітьми, і т.д.). Цей сектор тіншової економіки в багатьох наукових роботах отримав назву «неформальна економіка».

2. Підпільна, свідомо протизаконна економічна діяльність. Сюди Е. Фейг відносив отримання прихованих доходів, заборонені види економічної діяльності, нелегальне виробництво товарів чи надання послуг, шахрайство, відмивання доходів злочинного походження, наркобізнес, проституцію, торгівлю людьми, зброєю тощо) [3, с. 77].

Недоліками цього підходу є те, що в тіншову економіку не включаються економічні правопорушення, що не впливають на обсяги ВВП, а також недосконала інформаційна база статистичних розрахунків;

Соціологічний підхід. Характерною особливістю цього підходу є підвищена увага до соціальних моментів, неекономічної мотивації, до соціального статусу учасників тіншової економіки. Основним недоліком є обмеженість методологічного визначення суті тіншової економіки, а також обмеженість інформаційної бази для точних розрахунків.

Комплексний підхід об'єднує в собі всі розглянуті вище підходи. Наприклад, український вчений Сковрцов М.М. вважає, що тіншова економіка – це фактично не контрольоване суспільством виробництво, розподіл, обмін і споживання товарно-матеріальних цінностей, тобто такі соціально-економічні взаємини між окремими

громадянами, соціальними групами щодо використання діючих форм власності в корисливих особистих і групових інтересах, які приховуються від органів державного управління і самоврядування, громадськості. З економіко-правової точки зору це означає, що тіньова економіка охоплює не тільки корисливі економічні злочини, але й незлочинні корисливі економічні правопорушення і правомірну, але невраховану або непідконтрольну державі економічну діяльність [4, с. 34].

Недолік комплексного підходу в тому, що ряд прихованих процесів включаються у тіньову економіку без методичного обґрунтування їх прямого чи непрямого статистичного обліку.

Значною частиною тіньової економіки є злочини і зловживання у зовнішньоекономічній сфері. Послаблення державного контролю за зовнішньоекономічною діяльністю (фіктивні експортно–імпортні операції, фіктивне спільне підприємництво) призвело до різкого відтоку капіталу, у тому числі й кримінального, за кордон (пошук нових можливостей для відмивання грошей), і до одержання незаслужених пільг в оподатковуванні.

Висновки з проведеного дослідження. Основними причинами зростання тіньової економіки є: високе податкове навантаження і часті зміни в податковому законодавстві; державна «зарегульованість» підприємництва; висока інфляція та нестійкість гривні; криза платежів та брак коштів у підприємств; неефективна цінова політика; великі розміри економічної злочинності; корупція державних чиновників, пов'язана з високим рівнем адміністративного регулювання, що надає їм непотрібну свободу у прийнятті рішень на власний розсуд; відсутність глибокого аналізу форм і методів тіньової економіки, властивих їй автономних механізмів внутрішнього регулювання, кількісного і якісного моніторингу основних напрямків тіньової економіки і джерел її існування й здійснення; безкарність діяльності кримінальних структур, інтеграція організованої злочинності із суб'єктами економічної діяльності, пасивна згода держави на легалізацію кримінальних авторитетів; незахищеність громадян та підприємств від зазіхань злочинних формувань і встановлення контролю за підприємницькою діяльністю з боку цих структур; відсутність інвестиційної альтернативи тіньовим капі–талам; міждержавна інтеграція тіньового сектора і суб'єктів тіньової економічної діяльності; «келійність» організації і проведення приватизації економічно перспективних об'єктів, ігнорування конкурентності й доступності приватизації для легальних капіталів (і в тому числі – закордонних) і т.д.

Список використаних джерел

1. Дадалко В. А., Теневая экономика и кризис власти: проблемы и пути решения / В.А. Дадалко, Е. Е. Румянцева, Д. А. Пешко. – Минск, 2000. – 416 с.
2. Економічна безпека / З. С. Варналій [та ін.] ; за ред. д–ра екон. наук, проф. З. С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с. ISBN : 978–966–346–761–0.
3. Предборський В. А. Детінізація економіки у контексті трансформаційних процесів. Питання теорії та методології : монографія / В. А. Предборський. – К. : Кондор, 2005. – 614 с.
4. Скворцов Н. Н. Все о налогах в Украине. Ч. 2 [Текст] : производственно–практическое издание / Н. Н. Скворцов. – К. : Фирма «Конкорд», 1995. – 110 с.

Annotation. *This article explores the nature of the shadow economy, the basic reasons for the growth of its volume.*

Key words: *informal economy, informal economy, taxes, government regulation of the economy.*

ПИТАННЯ ЩОДО ОБ'ЄКТІВ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ ВИТРАТ ВИРОБНИЦТВА І ОБ'ЄКТІВ КАЛЬКУЛЮВАННЯ СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

У статті чітко визначено різницю між об'єктами обліку витрат і об'єктами калькулювання собівартості продукції в галузі рослинництва та подається загальна класифікація видів робіт, що калькуюються.

Ключові слова: об'єкти витрат, управлінський облік, калькулювання собівартості, рослинництво.

Постановка проблеми. Об'єкти обліку витрат виробництва надзвичайно різні, оскільки згідно з П(С)БО 16 «Витрати» ними є продукція, роботи, послуги або вид діяльності підприємства, що потребують визначення пов'язаних з їхнім виробництвом (виконанням) витрат. Таким чином, це є актуальним питанням на сьогодні, тому що неможливо подати хоча б скорочений узагальнений перелік типових об'єктів управлінського обліку витрат на конкретних сільськогосподарських підприємствах, бо на кожному з них вони відрізняються, навіть якщо це підприємства однієї галузі. До того ж об'єктами управлінського обліку витрат виробництва є дві групи: центри відповідальності та види продукції (робіт, послуг), що теж ускладнює визначення такого переліку, адже навіть на однотипних підприємствах може бути різна організаційна структура.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі існують думки щодо ототожнення об'єктів обліку витрат і об'єктів калькуляції собівартості продукції в роботах ряду авторів [1, с. 263; 2, с. 58; 4, с. 182]. Це відбувається тому, що в основному ці роботи виконувалися на прикладі промисловості, де об'єкт обліку витрат і об'єкт калькуляції співпадають.

І.В. Смірнова з цього приводу стверджує, що у сільському господарстві, особливо в рослинництві, об'єкти обліку витрат на виробництво конкретної культури одночасно є об'єктами виробництва [7, с. 196], тобто, з одного об'єкту виробництва в рослинництві отримують один, два і більше видів продукції, а тому об'єкт обліку витрат і об'єкт калькуляції можуть не співпадати.

В свою чергу, С.О. Олійник [6, с. 137] вважає, що об'єктами калькуляції є тільки ті види продукції рослинництва, які вказані в річному звіті у складі номенклатури об'єктів калькуляції. З такою точкою зору ми не погоджуємося, тому що в даному випадку первинність залежить все ж таки від калькуляції і тільки потім можливий розрахунок собівартості. Посилання при цьому на типові форми річного звіту не повинні обумовлювати вибір тих або інших видів об'єктів калькуляції.

Постановка завдання. Метою дослідження є теоретичне дослідження різниці між об'єктами обліку витрат та об'єктами калькулювання собівартості продукції рослинництва, визначення класифікації видів робіт, що калькуюються.

Виклад основного матеріалу дослідження. Щодо управлінського обліку витрат виробництва такою можна вважати інформацію, котра дає змогу вибирати стратегію виробництва і ціноутворення на продукцію (роботи, послуги), що пе-

редбачає визначення її об'єктів обліку витрат та об'єктів калькулювання собівартості продукції.

В галузі рослинництва при визначенні об'єктів обліку витрат і калькулюванні собівартості продукції доводиться базуватися не тільки на загальній визначеннях, але й враховувати їх особливості. Таке визначення, на наш погляд, не дуже коректне з позиції управлінського обліку, оскільки в ньому змішано два підходи щодо визначення об'єктів обліку витрат і об'єктів калькулювання собівартості продукції.

Більш обґрунтованим можна вважати формулювання, подане Т.П. Карповою: «Об'єкт обліку витрат – це ознака, за котрою групують виробничі витрати з метою управління собівартістю [3, с. 195], а об'єкт калькулювання – це вид продукції (робіт, послуг)» [3, с. 196].

Л.В. Нападівська [5, с. 184] та ряд інших економістів вважає, що під об'єктом калькуляції розуміється продукція певної споживчої вартості різного ступеню готовності, собівартість якої обчислюється для пізнання витрат на її виробництво. Тут слід зазначити, що трактування поняття продукту проявляє себе з одного боку в процесі споживання, а з іншого – в процесі виробництва. В цьому випадку поняття об'єкту калькуляції буде ширше, ніж поняття продукт споживання, тому що не все, що отримують в результаті виробничої діяльності може бути використано у виробничій діяльності. Якщо зазначити конкретніше, то у рослинництві не завжди знаходять використання деякі види побічної продукції, не мають споживчої вартості, наприклад, відходи, що отримуються при виконанні окремих технологічних робіт (вторинна сировина) – вони повністю виключаються з процесу споживання. Звідси витікає, що поняття об'єкту калькуляції можна обожнювати з продуктом, отриманим лише у виробничій діяльності.

На практиці як вітчизняного, так і зарубіжного обліку об'єкт калькуляції часто називають носієм витрат. Вважаємо, що це цілком обґрунтовано, оскільки виробничий процес у рослинництві ведеться з метою отримання певних видів продукції, а тому всі витрачені засоби повинні бути віднесені на отриману продукцію – об'єкт калькуляції.

В цілому ж по підприємству об'єктами обліку витрат у рослинництві стають конкретні культури або групи культур (озимі зернові, пшениця яра, просо, гречка, картопля та ін.), види робіт (оранка на зяб, лущення стерні, снігозатримання тощо), витрати до розподілу (витрати на зрошення, на утримання полезахисних насаджень і т. ін.), інші об'єкти обліку витрат (збирання і скиртування соломи, післязбиральна доробка продукції, виробництво трав'яного борошна тощо), а об'єктами калькулювання – види незавершеного виробництва, окремі види продукції – зерно різних культур, насіння, корені, плоди, зелена маса тощо. Це повністю буде відповідати вимогам управління, заради чого сучасні дослідники шукають шляхи вдосконалення і організації обліку.

Якщо ж калькулювати тільки собівартість продукції, то у рослинництві, продукцію отримують тільки в кінці технологічного процесу і тоді немає необхідності говорити про управлінський облік. Крім того, при використанні даної системи обліку витрат в центральній бухгалтерії на підставі конкретних документів ведеться облік відхилень витрат від нормативних величин за видами робіт, періодами (циклами) виробництва, видами і групами сільськогосподарських культур, місцями виникнення, центрами відповідальності, причинами і винуватцями відхилень.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, з метою оперативного управління витратами і собівартістю продукції у рослинництві об'єктами обліку

витрат у рослинництві повинні бути культури або групи культур, види робіт, витрати до розподілу та інші об'єкти обліку витрат, а об'єктами калькулювання – види незавершеного виробництва та окремі види продукції.

Список використаних джерел

1. Безруких П.С. Учет затрат и калькулирование в промышленности (вопросы теории, методологии и организации) / П.С. Безруких // – М.: Финансы и статистика, 1990 – 374 с.
2. Голов С.Ф. Проблеми і перспективи бухгалтерського обліку в Україні / С.Ф. Голов // Бухгалтерський облік і аудит, 2009. – № 11.
3. Карпова Т.П. Управлінський облік / Т.П. Карпова //– Тернопіль: Карт–бланш, 2010 – 351 с.
4. Лінник В.Г. Калькуляція собівартості продукції сільськогосподарських підприємств / В.Г. Лінник // – К. : НМК ВО, 1991.–220 с.
5. Нападовська Л.В. Управлінський облік: Монографія. / Л.В. Нападовська // – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – 374 с.
6. Олійник С.О. Вимоги до обліку витрат і випуску продукції в процесі управління виробництвом / С.О. Олійник // Науковий вісник НАУ. – № 16. – 2007.
7. Смірнова І.В. Облік та розподіл витрат незавершеного виробництва / І.В. Смірнова // Харків, 2001. –274 с.

***Annotation.** The article clearly defines the difference between objects of cost accounting and facilities costing in the crop and is a general classification of the types of work that kalkulyuyutsya.*

***Key words:** facilities costs, management accounting, costing, plant.*

УДК 336.02 + 334.02 (477)

Шаповалова И.М., аспирант Таврического национального университета им. В.И. Вернадского, г. Симферополь

РЕТРОСПЕКТИВНАЯ ОЦЕНКА РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО МЕХАНИЗМА ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ

У статті розглянуто формування фінансового механізму державного регулювання соціально-економічного розвитку та окремих його складових на різних етапах розвитку української економіки.

***Ключові слова:** фінансовий механізм, державне регулювання, соціально-економічний розвиток.*

Финансовый механизм государственного регулирования социально-экономического развития – комплексное явление, помогающее государству выполнять свои функции. Возникновение финансового механизма тесно связано с существованием государства и товарно-денежных отношений. Государству для выполнения возложенных на него функций были необходимы денежные средства, а, следовательно, и механизмы для их аккумуляции и последующего распределения.

Финансовый механизм в своем историческом развитии претерпел существ-

витрат у рослинництві повинні бути культури або групи культур, види робіт, витрати до розподілу та інші об'єкти обліку витрат, а об'єктами калькулювання – види незавершеного виробництва та окремі види продукції.

Список використаних джерел

1. Безруких П.С. Учет затрат и калькулирование в промышленности (вопросы теории, методологии и организации) / П.С. Безруких // – М.: Финансы и статистика, 1990 – 374 с.
2. Голов С.Ф. Проблеми і перспективи бухгалтерського обліку в Україні / С.Ф. Голов // Бухгалтерський облік і аудит, 2009. – № 11.
3. Карпова Т.П. Управлінський облік / Т.П. Карпова //– Тернопіль: Карт–бланш, 2010 – 351 с.
4. Лінник В.Г. Калькуляція собівартості продукції сільськогосподарських підприємств / В.Г. Лінник // – К. : НМК ВО, 1991.–220 с.
5. Нападовська Л.В. Управлінський облік: Монографія. / Л.В. Нападовська // – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2000. – 374 с.
6. Олійник С.О. Вимоги до обліку витрат і випуску продукції в процесі управління виробництвом / С.О. Олійник // Науковий вісник НАУ. – № 16. – 2007.
7. Смірнова І.В. Облік та розподіл витрат незавершеного виробництва / І.В. Смірнова // Харків, 2001. –274 с.

***Annotation.** The article clearly defines the difference between objects of cost accounting and facilities costing in the crop and is a general classification of the types of work that kalkulyuyutsya.*

***Key words:** facilities costs, management accounting, costing, plant.*

УДК 336.02 + 334.02 (477)

Шаповалова И.М., аспирант Таврического национального университета им. В.И. Вернадского, г. Симферополь

РЕТРОСПЕКТИВНАЯ ОЦЕНКА РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО МЕХАНИЗМА ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ

У статті розглянуто формування фінансового механізму державного регулювання соціально-економічного розвитку та окремих його складових на різних етапах розвитку української економіки.

***Ключові слова:** фінансовий механізм, державне регулювання, соціально-економічний розвиток.*

Финансовый механизм государственного регулирования социально-экономического развития – комплексное явление, помогающее государству выполнять свои функции. Возникновение финансового механизма тесно связано с существованием государства и товарно-денежных отношений. Государству для выполнения возложенных на него функций были необходимы денежные средства, а, следовательно, и механизмы для их аккумуляции и последующего распределения.

Финансовый механизм в своем историческом развитии претерпел существ-

венные изменения. Суть его всегда оставалась практически неизменной, а применяемые финансовые методы и формы их использования постоянно совершенствуются: старые финансовые рычаги (дань, ямская повинность, панщина и др.) сменяются новыми более прогрессивными (лизинг, факторинг и др.). Исторический характер финансового механизма проявляется не только в создании новых методов регулирования финансовых отношений, но и в эволюции каждого финансового метода.

С развитием товарно–денежных отношений и усилением роли государства применяются все более совершенные финансовые методы, позволяющие обеспечить участников финансовых отношений достаточным объемом финансовых ресурсов.

Можно выделить следующие этапы развития финансового механизма государственного регулирования социально–экономического развития [1, с. 51]:

I. Развитие финансового механизма в период Киевской Руси и Галицко–Волынского княжества (IX–XIII вв.) – княжеский период.

Основным финансовым методом этого периода было налогообложение. Главными финансовыми рычагами налогообложения в Киевской Руси и Галицко–Волынском княжестве были:

- дань (прямой налог). Для каждого племени вводили различные размеры. Сначала это была плата за защиту князем их земель. Дань собирали на Руси с IX века по начало X века. Формами дани были: повоз (привозили сами плательщики) и полюдье (собиралось дружиной князя).

- подать – повинности, включающая в себя уроки, дары, оброки. Уроки – это любая повинность, которую нужно было выполнять до определенного календарного срока. Оброки – это повинности, которые взимались с определенного предмета;

- пошлины – доходы в казну князя, которые поступали в основном от торговой деятельности. Различные виды пошлин (по месту сбора и времени) можно разделить на две группы: заставные (собирались до начала торговли и за проезд) и торговые [2, с. 142].

Кроме налогов и сборов значительное место в финансовом механизме княжества занимали денежные штрафы за несвоевременную оплату соответствующих платежей, а также за убийство (вира, продажа).

II. Становление финансового механизма в Литовско–Польский период (XIV–XVI вв.).

В этот период дальнейшее развитие получил такой финансовый метод как налогообложение.

Уровней сборов налогов было несколько – общегосударственный, отдельного княжества (позже – воеводства), уезда, села, отдельного господина и, наконец, осадчего.

Кроме налогов и платежей, в пользу государства взималось пошлина с владельцев деревень, дорог, шлей. Она могло быть в денежной, натуральной, отработочной форме.

Начиная с XV в. товары начали продаваться в кредит, под залог, стали использоваться векселя, зарождалась ипотечная система. Развитие ростовщичества привело к созданию «банковских торговых домов», где процентные ставки были очень высокими – 50-100%. плуга [3, с. 213].

III. Финансовые отношения в Запорожской Сечи (XV – XVIII вв.).

Финансовый механизм государственного регулирования казачьего периода включал в себя такие элементы:

- среди финансовых методов преобладали налогообложение, аренда, регалии;
- важнейшими финансовыми рычагами были налоги, натуральные повинности, цена, внешние поступления (военная добыча, царское «жалование»);
- проводились кредитные операции и продажа ценностей с отсрочкой платежа. На момент ликвидации Сечи в инвентарных списках конфискованного имущества старшины наличными указаны векселя и долговые расписки на тысячи карбованцев. Нормальным процентом на заемный капитал считался – 12,5, а в основном требовали «на каждую неделю по рублю»;
- применялись также различные формы кредитных операций и сделок на определенный срок, связанных с передачей во временное пользование имущества и других материальных ценностей;
- использовался также государственный кредит, в специфической форме плуга [1, с. 117].

IV. Финансовый механизм государственного регулирования социально-экономического развития в период вхождения Украины в состав Российской, Австрийской и Австро-Венгерской империй (конец XVIII – начало XX вв.).

Среди различных финансовых рычагов в Украине, которая находилась под властью России, уменьшилось значение подушного и оброчного налогов и увеличилось значение косвенных налогов, в частности, «питейного дохода», который перед реформой 1861 г. обеспечивал поступление почти 30% государственного бюджета [1, с. 84].

После реформы 1861 г. произошли изменения в структуре финансовых рычагов: были отменены неэффективные винные откупы, которые заменили акцизом на вино. Кроме того, были введены акцизы на сахар и табак.

V. Развитие финансового механизма в 1917-1922 гг.

В этот период финансовый механизм государственного регулирования социально-экономического развития не мог функционировать в полной мере. Быстро меняющиеся правительства не давали возможность населению проникнуть в суть одного правового поля, как на его месте уже появлялось другое. Основа стабильности в государстве – сильная государственная власть на всех уровнях, которые максимально сотрудничают друг с другом. Отсутствие этого сотрудничества, наличие противоречий между уровнями власти отрицательно сказывается на внутреннем и внешнем векторах деятельности государства. Столкнувшись с данными противоречиями, малоопытные политические силы Украины проиграли.

VI. Развитие финансового механизма Украины в составе Советского Союза (30 декабря 1922 года – 15 июля 1990 года). Финансовый механизм государственного регулирования социально-экономического развития на данном этапе динамично изменялся в соответствии с изменением финансовой политики. Широко применялись различные командно-административные методы управления.

Финансовый механизм государственного регулирования социально-экономического развития прошел длительный путь формирования и развития, изменялся и расширялся на всех исторических периодах развития Украины. Основные этапы развития финансового механизма государственного регулирования социально-экономического развития и их особенности можно представить в виде таблицы.

Таблица 1

Этапы развития финансового механизма государственного регулирования социально-экономического развития

Исторический период	Нормативно –правовое обеспечение финансового механизма	Основные финансовые методы и рычаги
Княжеский период (IX– XIII вв.)	Обычное право, договоры Руси с Византией, княжеское законодательство, Русская Правда, церковное законодательство.	Налогообложение: дань, подать, пошлина, штраф. Кредитование: «истое», «жито в присоп», «кун в рез»
Литовско–Польский период (XIV–XVI вв.).	Обычное право, Русская Правда, великокняжеское законодательство (привилегии: областные, земские, городские), Судебник Казимира IV 1468 года; статуты 1529, 1566, 1588 гг.; магдебургское право; международные договоры	Налогообложение: налоги, платежи, пошлины. Кредитование: векселя, продажа товаров в кредит.
Казацкий период (XV–XVIII вв.).	Обычное право; Русская Правда; торговая грамота; Новоторговый устав; постановления Малороссийской коллегии; постановления Мало– российского приказа; указы русских царей; решения Сената.	Налогообложение Аренда; Регалии Кредитование: продажа ценностей с отсрочкой платежа, государственный кредит.
Украина в составе Российской, Австрийской и Австро–Венгерской империй (конец XVIII – начало XX вв.).	Свод законов Российской империи, царский манифест 1861г., земельные законы (1773 и 1775 гг.), Урбаниальный патент Иосифа II от 10 февраля 1787 г., Гражданский кодекс Австрии 1797г.	Налогообложение: питейный доход, акциз на вино, табак и сахар, налог на городское недвижимое имущество. Кредитование: ипотечные займы, депозитные вклады, кредитные союзы.
Украина в 1917–1922 гг.	Универсалы Центральной Рады 1917–1918гг., Закон о временной росписи расходов на 1918 год, Закон о выпуске государственных кредитных билетов.	Налогообложение: чрезвычайный налог. Кредитование: кредиты крестьянам.
Украина в составе Советского Союза (30 декабря 1922 года – 15 июля 1990 года).	Постановления ВЦИК, Указы Президиума Верховного Совета СССР по финансовым вопросам.	Финансовое прогнозирование, финансовое планирование, инвестирование, кредитование, самофинансирование, налогообложение, страхование.

Источник: составлено автором.

Таким образом, можно заключить, что большинство финансовых методов,

используемых сегодня в Украине, заимствованы из предшествующей командно-административной системы. Однако в нынешних условиях финансовый механизм государственного регулирования социально-экономического развития претерпел существенные изменения. Современные потребности рынка изменили привычные финансовые рычаги и инструменты финансового механизма.

Список использованных источников

1. Пасічник Ю.В. Бюджетна система: Навч. посібник. – Черкаси: Відлуння, 1999. – 376 с.
2. Василик О. Д., Ларіонова Л. Д. Фінанси давньоукраїнської держави за князювання Ярослава Мудрого // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С. 141–145.
3. Пасічник М. С. Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи: Навч. посіб. –К.: Знання, 2005. —735 с.

Annotation. *The article deals with the formation of the financial mechanism of state regulation of socio-economic development and its components at different stages of the development of Ukrainian economy.*

Key words: *financial mechanism, regulation, socio-economic development.*

Розділ 4. Управління соціально–трудовими відносинами: макро та макрорівень

УДК 338.432/338.439.63

Шульський М.Г., д.е.н., професор Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів

ВИРОБНИЦТВО І СПОЖИВАННЯ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ НАСЕЛЕННЯМ ЛЬВІВЩИНИ

На основі одержаних результатів дослідження виробництва і споживання аграрної продукції жителями Львівської області проведено певні узагальнення щодо поліпшення ведення аграрних галузей та на цій основі підвищення рівня забезпечення населення продуктами харчування.

***Ключові слова:** виробництво, споживання, аграрна продукція, населення, продукти харчування.*

Постановка проблеми. Виробництво і споживання аграрної продукції населенням мають безпосередній діалектичний взаємозв'язок. Адже без виробництва немає споживання і навпаки. У сферах суспільного виробництва зусилля людського фактору направлено насамперед, на виробництво тих видів продукції, які є основою існування людства. З іншого боку, необхідність забезпечення, скажімо, потреб у продуктах харчування вимагає налагодження процесів виробництва аграрної продукції. Така діалектика життєдіяльності людини на земній кулі. Звідси цілком закономірно постає проблема проведення досліджень стану виробництва і споживання аграрної продукції як на всесвітньому, державному, так і регіональному рівнях. Ми обрали для проведення дослідження одну із складових у цих аспектах – обласний рівень, а саме – Львівську область.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами досліджень виробництва і споживання аграрної продукції в останні роки присвячені праці таких науковців як: В.Г. Андрійчук, П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В.І. Власов, А.М. Стельмашук, Д.І. Шеленко, П.С. Березівський, М.А. Лендел, Г. Черевко, Л. Дуфанець та інші [1-8]. Проте зміни, що відбуваються у процесах виробництва і споживання аграрної продукції населенням вимагають постійного і всебічного дослідження цих проблем.

Постановка завдання. Суть постановки завдання полягає в тому, щоб провести дослідження процесів виробництва аграрної продукції та її споживання населенням Львівщини. На основі одержаних результатів запропонувати заходи щодо поліпшення цих важливих складових життєдіяльності жителів області.

Виклад основного матеріалу. В процесах проведення досліджень розвитку тих чи інших сфер суспільних відносин важливо не тільки відобразити їх стан у сучасних умовах, але і представити, як вони функціонували у минулому. Безумовно, поняття минуле є багатогранне як з точки зору тривалості його розвитку, так і сутності його стану в досліджуваних періодах. При цьому важливо із всієї сукупності вибирати ті періоди, які є найбільш характерними для даної галузі і в найбільшій мірі відображають характерні особливості їх розвитку. Для умов нашого дослідження це може бути стан розвитку даних проблем у дореформений період

(1990 р.), періоди реформувань (1991–2005 рр.) і постре– формений період (з 2008 р. і до нині). Безумовно, такий поділ є дещо умовний, однак він дає можливість дослідити, як проходили зміни, скажімо, у наших сферах дослідження – виробництва і споживання аграрної продукції населення в умовах Львівської області.

Для реалізації поставлених завдань використано статистичні матеріали щодо виробництва аграрної продукції господарськими формуваннями Львівщини на протязі 1990– 2010 рр. у розрахунку на 1 особу (табл. 1). Наведені дані показують, що виробництво аграрної продукції у Львівській області з розрахунку на одну особу у 2010 р. не забезпечило досягнення рівня дореформеного 1990 р., за виключенням виробництва картоплі та овочів, показники яких перевищували у 2010 р. рівень 1990 р. відповідно на, %: 2,3 і 45,5. Найбільшого занепаду серед рослинницьких галузей зазнало вирощування цукрових буряків – у 2010 р. досягнуто лише 35,9 % рівня виробництва солодких коренів у 1990 р.

Таблиця 1*

Виробництво аграрної продукції господарськими формуваннями Львівщини в розрахунку на одну особу в рік, кг.

Види продукції	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2008 р.	2010 р.	2010 р. у % до	
							1990 р.	2005 р.
Зерно	366	313	181	243	327	244	66,7	100,1
Картопля	483	325	567	502	536	494	102,3	98,4
Овочі	66	59	101	147	165	162	245,5	98,2
Плоди та ягоди	41	54	33	29	35	35	85,4	120,7
М'ясо (у забійній вазі)	66	31	26	32	41	45	68,1	109,8
Молоко	393	348	387	360	286	258	65,6	71,7
Цукрові буряки	579	334	150	169	228	208	35,9	123,1
Яйця, шт.	264	162	175	212	214	226	85,6	107,6

Примітка: * тут і надалі використано матеріали статистичного щорічника Львівської області за 2010 р. [9]

Серед тваринництва найбільшого зниження зазнало виробництво молока, м'яса (у забійній вазі) і дещо менше знизилось продукування яєць. При порівнюванні показників виробництва продукції на одну особу за 2010 р. з даними за 2005 р., то ситуація змінилася у кращу сторону. Так, зокрема, у 2010 р. виробництво зерна, плодів та ягід, м'яса (у забійній вазі), цукрових буряків та яєць перевищило рівень 2005 р. відповідно на, %: 0,1; 20,7; 9,8; 23,1 і 7,6. Проте виробництво картоплі, овочів і молока було у 2010 р. менше рівня 2005 р.

Такі зміни обумовлені впливом цілого комплексу різноманітних факторів, які можна поформувати у дві групи. Насамперед це ті чинники, які впливають безпосередньо на обсяги виробництва продукції, з одного боку, та зміну чисельності населення у Львівській області, з іншого. Коли порівнювати валові обсяги виробництва різних видів аграрної продукції господарськими формуваннями Львівщини у 2010 р. з показниками за 1990 р., то тільки валове виробництво овочів перевищувало рівень дореформеного року (у 1990 р. валовий збір овочів становив 184,8 тис. т, а в 2010 – 411,9 тис т, або на 226,6 відсотків більше). Щодо чисельності на-

селення. Кількість жителів Львівщини зменшилася з 2747,7 тис. осіб у 1989 р. до 2544, 7 тис. осіб на кінець 2010 р., тобто скоротилась на 203 тис. осіб. І, безумовно, розподіляючи вироблену продукцію на меншу чисельність населення, ми одержуємо дещо вищі показники її виробництва в розрахунку на одну особу. Одночасно відмітимо, що в останні роки демографічна ситуація в області дещо поліпшилась у порівнянні з попередніми періодами. Такі позитивні зміни обумовлені, насамперед, позитивними діями держави щодо підвищення виплат при народженні дітей.

Виробництво продукції аграрного сектору економіки супроводжується передусім її споживанням населенням. Перетворення аграрної продукції у продукти харчування здійснюється шляхом застосування цілого комплексу організаційних і технологічних процесів її обробки та переробки. На ці аспекти ми не будемо концентрувати увагу, а лише використаємо статистичну інформацію щодо обсягів споживання продуктів харчування населення Львівської області (у розрахунку на одну особу) (табл. 2). Одночасно зауважимо, що жителі Львівщини споживають продовольчі продукти не тільки власного виробництва, але і продукцію, яка надходить із інших джерел постачання. Особливо це відноситься до таких продуктів, як: м'ясо та м'ясопродуктів, риби і рибопродуктів, олії тощо. І це, в деякій мірі закономірно, адже не всі продукти харчування виробляються на Львівщині і в необхідних обсягах.

Таблиця 2

Споживання основних видів продуктів харчування населенням Львівщини в розрахунку на одну особу за рік, кг

Види продукції	1990 р.	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2008 р.	2010р.	2010 р. у % до	
							1990р.	2005 р.
М'ясо та м'ясопродукти (в перерахунку на м'ясо, включаючи сало і субпродукти) в натурі	60,1	28,9	32,1	36,7	44,7	45,9	76,3	125,1
Молоко і молочні продукти (у перерахунку на молоко)	378,9	284,2	264,8	528,3	233,9	210,5	55,6	81,5
Яйця, штук	266,0	162,0	175,0	215,0	238,0	266,0	100,0	123,7
Хлібні продукти (хліб макаронні вироби, борошно, крупи)	159,6	120,8	126,8	120,4	119,2	104,7	65,6	87,1
Картопля	161,0	140,4	146,6	148,1	155,3	154,5	96,0	104,3
Овочі та баштанні	78,5	53,4	92,8	119,6	128,4	126,1	160,6	105,4
Плоди, ягоди та виноград	51,3	30,1	35,9	31,4	39,3	33,9	66,1	108,0
Цукор	47,9	30,1	35,9	32,4	39,3	33,9	70,8	105,0
Риба і рибопродукти	12,5	2,9	6,0	10,8	14,8	11,3	90,4	104,6
Олія	10,8	7,2	8,9	15,5	14,5	15,7	145,4	125,6

У 2010 р. споживання основних продуктів харчування населенням Львівщини

(в розрахунку на одну особу) не досягнуло рівня 1990 р., за виключенням яєць, овочів та продукції баштанних культур і олії. Так, зокрема, на одну особу в рік було спожито яєць у 2010 р. стільки, скільки у 1990 р., овочів і продукції баштанних культур на 60,6% і олії на 45,4% більше за досліджуваний період. Всіх інших продуктів харчування населення використало значно менше у 2010 р., ніж двадцять років тому. При порівнянні показників споживання продуктів харчування у 2010 р. з 2005 р. не спостерігається такої строкатості, однак все-таки не вдалось їх перевершити. Основні причини такого стану – це занепад основних галузей аграрного виробництва в період проведення малопродуманих і малообґрунтованих реформ. В останні роки відбулись і відбуваються позитивні зміни щодо відродження, стабілізації і нарощування аграрного виробництва. Одночасно відмітимо, що ці процеси сприяють підвищенню рівня зайнятості населення у процесах виробництва продукції, збільшення мало їх грошових доходів і, отже, підвищенню можливостей більше закупити продуктів харчування для власного споживання. Ми у повній мірі усвідомлює також і те, що нижчий рівень споживання продуктів харчування обумовлюється не тільки тим, що аграрної продукції менше виробляється, але і тим, що населення не має певних сум грошових засобів для їх закупівлі.

Висновки. Одержані результати досліджень дають основу для ствердження того, що у 2010 р. аграрному сектору економіки Львівщини не вдалося подолати негативні наслідки невдалих реформ АПК, що почалися у кінці ХХ століття. Це відображається, насамперед, у показниках виробництва аграрної продукції та її споживання у вигляді продуктів харчування населенням Львівщини. Серед досліджуваних аграрних галузей найбільших руйнацій зазнали: в тваринництві – молочне скотарство, у рослинництві – цукрове буряківництво, виробництво продукції яких у 2010 р. на одну особу значно зменшилось у порівнянні з рівнем 1990 р. (табл. 1). Відбулося також зниження споживання продуктів харчування цих галузей (табл. 2).

Отже, ведення аграрного виробництва в умовах Львівщини необхідно, насамперед, звернути особливу увагу на відновлення, стабілізацію і подальший розвиток молочного скотарства і цукрового буряківництва, використовуючи передусім економічні важелі впливу держави. Безумовно, слід також привертати увагу тим галузям сільського господарства, які залишилися поза межами нашого дослідження. Це, зокрема, льонарство, вівчарство і хмільярство. Для їх розвитку у Львівській області є сприятливі умови. Про це свідчать результати їх ведення у дореформений період. Таким чином, для підвищення результативності розвитку аграрного виробництва Львівщини та на цій основі поліпшення забезпечення населення продуктами харчування, слід підходити комплексно з детальним врахуванням стану конкретної галузі і потенційними можливостями результативного її розвитку.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В.Г. Економка аграрних підприємств / В.Г. Андрійчук. – К: КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. Саблук П.Т. Продовольча безпека України / П.Т. Саблук, О.Г. Білорус, В. І. Власов // Економіка АПК. – 2009. – №10. – С. 3–7.
3. Юрчишин В.В. Про соціально-економічні проблеми та майбутнє українського села і сільських територій / В.В. Юрчишин. – 2007. – №1–2. – С. 76–80.
4. Стельмашук А.М. Економічний механізм сталого розвитку галузі тваринництва в сільськогосподарських підприємствах / А.М. Стельмашук // Інноваційна економіка. – 2010. – №4. – С. 57–60.

5. Шеленко Д.І. Найважливіші показники соціально–економічного розвитку сільськогосподарських підприємств у регіоні / Д.І. Шеленко // Економка: проблеми теорії та практики: у 5 т. – Дніпропетровськ: ДНУК, 2005. – Вип. 201. – Т.2. – С. 449–461.
6. Берегівський П. Зайнятість та самозайнятість як механізм подолання безробіття / П. Берегівський // Вісник Львівського державного університету. Серія: Економіка АПК. – 2005. – №12.–С. 410–415.
7. Лендел М.А. Аграрне виробництво в Карпатському регіоні: сучасний стан, тенденції, перспективи розвитку: [монографія] /М.А. Лендел. – Ужгород: Карпати, 2006. –516 с.
8. Черевко Г. Споживання сільським населенням продуктів харчування / Г. Черевко, Л. Дуфанець // Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. – 2010. – №17(2).–С. 486–489.
9. Статистичний щорічник Львівської області за 2010 рк. Частина 1. / За ред. С.О. Матковського – Львів, 2011. – 362 с.

Annotation. *The results of research production and consumption of agricultural products inhabitants of Lviv region, a certain generalization of improvement of agricultural fields and on this basis increased supply of food*

Key words: *production, consumption, agricultural production, population, food.*

УДК 005.35:330.14

Гриненко А.М., к.е.н., професор ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: СКЛАДОВІ ТА ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ

В статті розглянута проблема корпоративної соціальної відповідальності та можливі методичні підходи до її вимірювання і оцінки ефективності. При цьому робиться спроба сформулювати ознаки, оцінювання яких, дасть можливість більш точно характеризувати рівень розвитку корпоративної соціальної відповідальності на різних рівнях її прояву і перш за все на рівні підприємства.

Ключові слова: *соціальна відповідальність, соціальна звітність, соціальне інвестування, суспільні інститути, соціальний егоїзм, суспільне благо, власні інтереси, суспільні інтереси.*

Започаткування умов для розвитку корпоративної соціальної відповідальності є досить актуальним в Україні. Сьогодні концепцію корпоративної соціальної відповідальності поширюють та намагаються інтегрувати у свою ділову активність, насамперед, усі великі вітчизняні підприємства, банки, корпорації. Водночас вона має суттєвий вплив також на малий та середній бізнес, сталий розвиток суспільства.

Світова наука визначає корпоративну соціальну відповідальність(КСВ) як «добровільний внесок бізнесу в розвиток суспільства в соціальну, економічну й екологічну сфери, безпосередньо пов'язані з основною діяльністю, проте які виходять за рамки визначеного законом мінімуму»[3;].

Але відразу треба сказати, що в сучасних умовах існує широка розбіжність поглядів та відсутність спільної логічної бази, поверхневості аналізу, пов'язаних з висунутою категорією процесів, та сторін соціально–економічного життя. Все це безумовно стримує спроби методологічно наповнити, без сумніву, вдалий термін «корпоративна соціальна відповідальність» новим сенсом та теоретико – прикладним змістом.

5. Шеленко Д.І. Найважливіші показники соціально–економічного розвитку сільськогосподарських підприємств у регіоні / Д.І. Шеленко // Економка: проблеми теорії та практики: у 5 т. – Дніпропетровськ: ДНУК, 2005. – Вип. 201. – Т.2. – С. 449–461.
6. Берегівський П. Зайнятість та самозайнятість як механізм подолання безробіття / П. Берегівський // Вісник Львівського державного університету. Серія: Економіка АПК. – 2005. – №12.–С. 410–415.
7. Лендел М.А. Аграрне виробництво в Карпатському регіоні: сучасний стан, тенденції, перспективи розвитку: [монографія] /М.А. Лендел. – Ужгород: Карпати, 2006. –516 с.
8. Черевко Г. Споживання сільським населенням продуктів харчування / Г. Черевко, Л. Дуфанець // Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. – 2010. – №17(2).–С. 486–489.
9. Статистичний щорічник Львівської області за 2010 рк. Частина 1. / За ред. С.О. Матковського – Львів, 2011. – 362 с.

Annotation. *The results of research production and consumption of agricultural products inhabitants of Lviv region, a certain generalization of improvement of agricultural fields and on this basis increased supply of food*

Key words: *production, consumption, agricultural production, population, food.*

УДК 005.35:330.14

Гриненко А.М., к.е.н., професор ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: СКЛАДОВІ ТА ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ

В статті розглянута проблема корпоративної соціальної відповідальності та можливі методичні підходи до її вимірювання і оцінки ефективності. При цьому робиться спроба сформулювати ознаки, оцінювання яких, дасть можливість більш точно характеризувати рівень розвитку корпоративної соціальної відповідальності на різних рівнях її прояву і перш за все на рівні підприємства.

Ключові слова: *соціальна відповідальність, соціальна звітність, соціальне інвестування, суспільні інститути, соціальний егоїзм, суспільне благо, власні інтереси, суспільні інтереси.*

Започаткування умов для розвитку корпоративної соціальної відповідальності є досить актуальним в Україні. Сьогодні концепцію корпоративної соціальної відповідальності поширюють та намагаються інтегрувати у свою ділову активність, насамперед, усі великі вітчизняні підприємства, банки, корпорації. Водночас вона має суттєвий вплив також на малий та середній бізнес, сталий розвиток суспільства.

Світова наука визначає корпоративну соціальну відповідальність(КСВ) як «добровільний внесок бізнесу в розвиток суспільства в соціальну, економічну й екологічну сфери, безпосередньо пов'язані з основною діяльністю, проте які виходять за рамки визначеного законом мінімуму»[3;].

Але відразу треба сказати, що в сучасних умовах існує широка розбіжність поглядів та відсутність спільної логічної бази, поверхневості аналізу, пов'язаних з висунутою категорією процесів, та сторін соціально–економічного життя. Все це безумовно стримує спроби методологічно наповнити, без сумніву, вдалий термін «корпоративна соціальна відповідальність» новим сенсом та теоретико – прикладним змістом.

Тому мета статті полягає в опрацюванні тих доробок, що зробили можливим висування концепції корпоративної соціальної відповідальності, і на їх основі та методологічній базі узагальнити та сформулювати понятійні засади і ознаки, оцінювання яких, дасть можливість більш точно характеризувати рівень розвитку(КСВ) на різних рівнях його прояву.

Основні результати дослідження. Дослідженню КСВ присвячено немало робіт теоретичного і прикладного плану. Вагомий вклад у становлення, розвиток та дослідження особливостей соціально-відповідального підходу до ведення виробничої діяльності внесли зарубіжні та вітчизняні вчені, а саме: Т. Бредгард, П. Друкер, А. Керо лл, Ф. Котлер, М. Мескон, Дж Мун, Л. Ненсі, О. Грішнова, А. Колот, В. Нижник, О. Осінкіна, І. Петрова, Ю. Саєнко, О. Степанова, О. Філіпченко, П. Яницький.

Однак, у науковій літературі не існує єдиної думки щодо базових складових концепції корпоративної соціальної відповідальності, їх ієрархічної підпорядкованості, впливу на конкурентні позиції підприємства на ринку та загальної оцінки ефективності КСВ.

Звертаючись теоретичних засад варто зазначити, що у багатьох розроблених теоріях концепція корпоративної соціальної відповідальності часто заміщувалася іншими визначеннями, які на думку науковців краще відображали суть відносин компанії та суспільства. Так, найбільш відомими серед них є «соціальна відповідальність бізнесменів», «корпоративна соціальна діяльність», «корпоративна соціальна чуттєвість», «етика бізнесу», «корпоративне громадянство» тощо. Щоб поєднати існуюче розмаїття підходів А. Керолл запропонував розглядати концепцію корпоративної соціальної відповідальності як узагальнення своєрідного «ядра», яке узгоджується з іншими теоріями або трансформується у них [5, с. 268–295].

А це, в свою чергу, дозволило науковцям згрупувати всі існуючі теорії та виділити основні підходи до концепції корпоративної соціальної відповідальності підприємств. Відповідно до найпоширенішої класифікації теорій корпоративної соціальної відповідальності головним критерієм поділу виступає рівень сприйняття власниками та керівниками ідеї соціальної відповідальності підприємства. При цьому виділяють три підходи до розуміння корпоративної соціальної відповідальності (рис. 1) [2, с. 33].

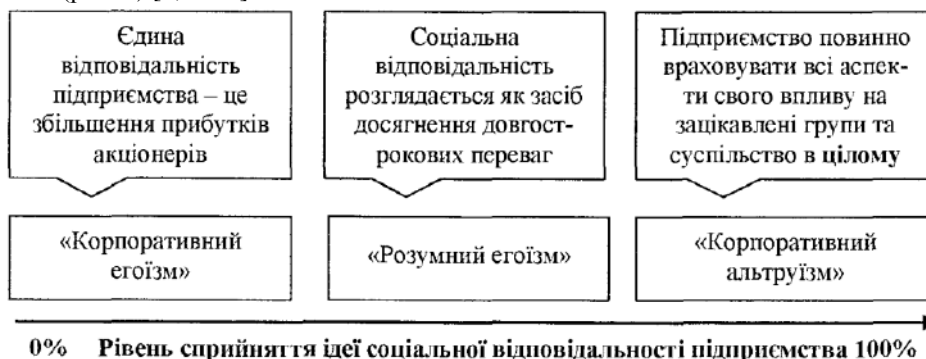

Рис. 1. Класифікація наукових підходів до розуміння корпоративної соціальної відповідальності підприємства

В сучасній науковій літературі існує також ряд моделей соціальної відповідальності бізнесу, що відображають основні тенденції формування системи кор-

поративної соціальної відповідальності у компаніях різних країн. Як правило, виділяються американська, британська, європейська та японська моделі корпоративної соціальної відповідальності. Кожна з них враховує специфіку на ринку праці відповідної держави.

Для аналізу КСВ потрібно також зупинитись на методологічних і методичних підходах щодо оцінки впливу КСВ на показники діяльності підприємства. Аналіз літератури показує, що досить велика увага приділялася загальнотеоретичним питанням, таким як підходи і моделі, а також опис загальних вигід від дотримання принципів корпоративної соціальної відповідальності. Проте оцінка економічного та соціального ефекту від упровадження корпоративної соціальної відповідальності на підприємстві є дуже складною проблемою.

Для оцінки ефективності реалізації соціальної відповідальності стратегії компанії в світовій практиці визначають показники, за якими може здійснюватися моніторинг і контроль соціальної діяльності компанії. Існує декілька основних груп показників: група показників соціальної відповідальності перед працівниками; група показників навколишнього середовища; група показників поведінки компанії на ринку; група показників залучення до життя громадськості [4, с. 25–26].

В Україні показники соціально відповідального бізнесу викладені в Меморандумі про соціальну відповідальність бізнесу, який учасники Форуму соціально відповідального бізнесу України прийняли 16 грудня 2005 року. Згідно цього документу започатковано такі групи показників як, – *відповідальність перед споживачами; відповідальність перед постачальниками; відповідальність перед персоналом; екологічна відповідальність і показники відповідального ставлення організації до суспільства.*

Ці групи показників відповідають 10 принципам Глобального договору ООН [1], відповідним документам Європейського Союзу, українському законодавству та розумінню соціальної відповідальності лідерами бізнесу в Україні. Але, на жаль, в Україні відсутні чіткі і зрозумілі критерії оцінки корпоративної соціальної відповідальності. уявлення про те, які етичні принципи сучасного бізнесу та економічні вигоди соціально відповідальної поведінки. Вивчення досвіду, накопиченого іноземними корпораціями та міжнародними інститутами в цій галузі, є корисними для розуміння сутності соціальної відповідальності, однак просте копіювання західних принципів і стандартів без урахування українських особливостей не може бути вирішенням проблеми. Все це вимагає уточнення формулювань, визначення принципів та критеріїв оцінок для формування методичних підходів до дослідження та аналізу проблеми.

Узагальнюючи зарубіжні і зокрема російські та українські методики оцінки ефективності КСВ, слід зазначити, що в їх основі покладені кількісні підходи до врахування наявності (або відсутності) позитивних параметрів у компанії–респондента тих чи інших показників в відповідних групах та визначення якісного інтегрального індексу соціальних інвестицій для і–ої компанії ІК(і) показує рівень комплексності соціальної діяльності компанії (одиниця виміру – відсотки). Якісний індекс соціальних інвестицій покликаний оцінити ступінь комплексності і повноти такого явища, як корпоративна соціальна відповідальність. Проте комплексність цього індексу обмежується наявністю різних соціальних заходів, але не їх рівнем прояву.

Висновки. Отже, соціальна відповідальність є важливою проблемою, яка ще не достатньо вирішена не лише в Україні, а й у багатьох країнах світу проте вчені

плідно працюють у цій сфері та намагаються знайти шляхи подолання даної проблеми. На сьогодні відкритим залишається ще і питання визначення поняття «корпоративна соціальна відповідальність», яке б враховувало основні напрями реалізації подібного підходу у діяльності підприємства та визначало цільові групи, щодо яких воші спрямовані.

Список використаних джерел

1. Глобальний договір ООН (UN Global Compact, 2000) – Електронний ресурс. – Режим доступу: globalcompact.org.ua.
2. Грицина Л. А. Еволюція та формування концепції корпоративної соціальної відповідальності підприємства/Л. А. Грицина//Наука та технології: крок в майбутнє – 2007: міжн. наук.–практ. конф.: тези допов. – Дніпропетровськ: Наука та освіта, 2007. – Т. 2. – С. 30–36.
3. Інтернет – енциклопедія – Електронний ресурс. – Режим доступу: www.ru.wikipedia.org
4. Саєнко Ю. Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження / Ю. Саєнко. – Київ, 2005.–30 с.
5. Carroll A.B. Corporate social responsibility: Evolution of definitional construct / A.B. Carroll.– Business and Society, 1999. – 38 (3): p. 268–295.

Annotation: In article the problem of corporate social responsibility and possible methodical approaches to its measurement and an efficiency estimation is considered. Attempt to formulate signs, estimation which thus becomes, will give the chance to characterise more precisely a level of development of corporate social responsibility at different levels of its display and before for all at enterprise level.

Key words: social responsibility, the social reporting, social investment, public institutes, social egoism, the public blessing, own interests, public interests.

УДК 331

Новацька Н.І., к.е.н., професор Міжрегіональної академії управління персоналом, м. Київ

УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧОЮ АДАПТАЦІЄЮ ПРАЦІВНИКІВ

В статті розглянуто одне з важливих питань системи управління персоналом – адаптація персоналу. Розглянуто ряд заходів, які можуть бути рекомендовані для використання в процесі управління адаптацією працівників.

Ключові слова: адаптація персоналу, управління процесом адаптації, програма адаптації, календар адаптації.

Актуальність висунутого питання пояснюється тим, що в Україні в переважній кількості компаній не приділяється належна увага питанню адаптації нових співробітників. Як правило, про адаптацію мають лише приблизне уявлення. Однак важливість даного процесу мають розуміти як менеджери з персоналу, так і керівництво організації.

Це питання є об'єктом уваги іноземних та вітчизняних науковців й практиків: Базарова Т.Ю., Весніна В.Р., Кібанова А.Я., Маслова Є.В., Поршнева А.Г. та ін.

Необхідність управління адаптацією доведена досвідом вітчизняних і закор-

плідно працюють у цій сфері та намагаються знайти шляхи подолання даної проблеми. На сьогодні відкритим залишається ще і питання визначення поняття «корпоративна соціальна відповідальність», яке б враховувало основні напрями реалізації подібного підходу у діяльності підприємства та визначало цільові групи, щодо яких воші спрямовані.

Список використаних джерел

1. Глобальний договір ООН (UN Global Compact, 2000) – Електронний ресурс. – Режим доступу: globalcompact.org.ua.
2. Грицина Л. А. Еволюція та формування концепції корпоративної соціальної відповідальності підприємства/Л. А. Грицина//Наука та технології: крок в майбутнє – 2007: міжн. наук.–практ. конф.: тези допов. – Дніпропетровськ: Наука та освіта, 2007. – Т. 2. – С. 30–36.
3. Інтернет – енциклопедія – Електронний ресурс. – Режим доступу: www.ru.wikipedia.org
4. Саєнко Ю. Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження / Ю. Саєнко. – Київ, 2005.–30 с.
5. Carroll A.B. Corporate social responsibility: Evolution of definitional construct / A.B. Carroll.– Business and Society, 1999. – 38 (3): p. 268–295.

Annotation: In article the problem of corporate social responsibility and possible methodical approaches to its measurement and an efficiency estimation is considered. Attempt to formulate signs, estimation which thus becomes, will give the chance to characterise more precisely a level of development of corporate social responsibility at different levels of its display and before for all at enterprise level.

Key words: social responsibility, the social reporting, social investment, public institutes, social egoism, the public blessing, own interests, public interests.

УДК 331

Новальська Н.І., к.е.н., професор Міжрегіональної академії управління персоналом, м. Київ

УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧОЮ АДАПТАЦІЄЮ ПРАЦІВНИКІВ

В статті розглянуто одне з важливих питань системи управління персоналом – адаптація персоналу. Розглянуто ряд заходів, які можуть бути рекомендовані для використання в процесі управління адаптацією працівників.

Ключові слова: адаптація персоналу, управління процесом адаптації, програма адаптації, календар адаптації.

Актуальність висунутого питання пояснюється тим, що в Україні в переважній кількості компаній не приділяється належна увага питанню адаптації нових співробітників. Як правило, про адаптацію мають лише приблизне уявлення. Однак важливість даного процесу мають розуміти як менеджери з персоналу, так і керівництво організації.

Це питання є об'єктом уваги іноземних та вітчизняних науковців й практиків: Базарова Т.Ю., Весніна В.Р., Кібанова А.Я., Маслова Є.В., Поршнева А.Г. та ін.

Необхідність управління адаптацією доведена досвідом вітчизняних і закор-

донних підприємств та організацій. Поглиблені програми адаптації працівників застосовуються на середніх і великих фірмах США. В Німеччині є «Закон про правовий режим підприємства», що вимагає від роботодавця ознайомлення нового співробітника з умовами роботи та з майбутньою сферою його діяльності, а також представлення його майбутнім колегам по роботі.

Як свідчить досвід вітчизняних організацій, питанню адаптації кадрів приділяють недостатньо уваги. Як правило, нові співробітники організації турбуються про себе самі: їх робоче місце не підготовлене, з колективом та організаційною культурою новий працівник ознайомлений поверхнево, не має уявлення про структуру організації та взаємодію його функціональних підрозділів, з посадовою інструкцією ознайомлення формальне. В кінцевому підсумку формується негативне ставлення до роботи та організації в цілому. Такому працівнику важко буде в майбутньому прийняти корпоративну культуру організації. Таким чином, для вітчизняних організацій характерним є невідпрацьованість механізму управління процесом виробничої адаптації персоналу.

У відповідності до визначеної проблеми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми сформулюємо цілі статті: розглянути ряд заходів, які можуть бути рекомендовані для використання в процесі управління адаптацією працівників.

Як на практиці, так і в наукових публікаціях спеціалісти з управління персоналом висувають різноманітні пропозиції щодо формування та реалізації процедури адаптації персоналу.

Відповідно до навчального посібника «Управління персоналом» за редакцією Т.Ю. Базарова та Б.Л. Єремїна, процес адаптації можна розділити на чотири етапи: оцінка рівня підготовленості новачка, орієнтація, діюча адаптація, функціонування [3].

На кожному із зазначених етапів необхідна продумана система управління адаптацією.

Управління процесом адаптації – це «активний вплив на фактори, що визначають її хід, терміни, зниження несприятливих наслідків і т.п.» [1].

Процес організації системи управління адаптацією має базуватися на меті та завданнях адаптації. Так, метою може бути забезпечення взаємного пристосування та поступового входження працівників в соціально–економічні та виробничі умови [2].

В процесі розробки заходів, які мають позитивно вплинути на адаптацію, необхідно враховувати те, чи є у нового працівника досвід роботи, який у нього минулий вид діяльності, який вік людини та ін.

Специфічним є підхід до адаптації молодих фахівців. Чим швидше молодий фахівець опанує принципами роботи на новому місці, а також налагодить взаємини з колегами, ознайомиться зі специфікою функціонування та взаємодії структурних підрозділів організації, системою управління в організації, тим швидше він відчув задоволення від роботи та його діяльність принесе користь підприємству.

Стосовно співробітників більш старшого віку, які вже мають досвід та стаж роботи, то вони також потребують специфічних підходів до управління адаптацією. Найчастіше, це пов'язано з тіш, що вони мають свої погляди щодо культури організації, системи взаємовідносин в колективі, а тому їм найчастіше сутужніше вписатися в колектив.

Механізм управління процесом виробничої адаптації має передбачати вирі-

шення наступних питань:

- структурне закріплення функцій управління адаптацією в системі управління організацією;
- організація технології процесу адаптації (проведення індивідуальних бесід керівника, наставника з новим співробітником; виконання разових суспільних до- ручень для встановлення контактів нового працівника з колективом та ін.);
- організація інформаційного забезпечення процесу адаптації (збір та оцінка показників рівня та тривалості адаптації) [2].

Розглянемо систему заходів, які можуть бути рекомендовані для використання в процесі управління виробничою адаптацією працівників.

Адаптація співробітника на робочому місці припускає ознайомлення людини з новою компанією і зміна його поведінки відповідно до вимог та правил органі- заційної культури. Найбільш ефективною є активна адаптація новачка з викорис- танням організаційних заходів і соціально–психологічних методів.

Нові співробітники приходять в перший робочий день з безліччю природних побоювань незалежно від того, для них це перша робота та ні. Для запобігання таких ситуацій необхідна продумана процедура введення в посаду тобто програма адаптації персоналу.

Програма адаптації поділяється на загальну та спеціалізовану. Загальна про- грама стосується всієї організації в цілому та включає наступні питання: загальне уявлення про організацію, оплата праці в організації, додаткові пільги, охорона праці та техніка безпеки, відносини працівників та профспілки, служба побутує Після її реалізації проводять спеціалізовану програму адаптації, яка передбачає розгляд питань щодо певного підрозділу організації: структура та функції підроз- ділу, обов'язки та відповідальність,

правила, огляд підрозділу, знайомство із співробітниками, ознайомлення з робочим місцем, ознайомлення з планом роботи на іспитовий термін, призначення наставника.

Процедура адаптації нового співробітника може складатися з декількох ос- новних етапів, які можуть бути відображені в «Календарі адаптації нового співро- бітника». Він має розроблятися службою персоналу, а за його реалізацію відпові- дати лінійні керівники.

Важливою складовою в процесі адаптації є постановка співробітнику цілей і завдань на період іспитового терміну. Це має відбуватися під час індивідуальної бесіди з керівником. Завдання викладаються в спеціальному бланку – «План за- вдань і оцінка співробітника в період проходження іспитового терміну» (заповню- ється безпосереднім керівником), у ньому ж проставляється оцінка виконання ко- жного з них.

Вважаємо за необхідність обов'язково визначати ефективність адаптації та проведення оцінки соціально–психологічних аспектів адаптації нового працівника. Технологія ефективного управління адаптацією припускає складання відповідного алгоритму, визначення способів і методів впливу на процес адаптації, якісних і кількісних показників, що дозволяють контролювати ступінь включення нового працівника в колектив. Для оцінки психофізіологічних аспектів адаптації доцільно використовувати порівняння виробничих показників нового співробітника і пока- зників його здоров'я при виконанні типових виробничих операцій. У якості конт- рольних використовуються середні показники по організації або підрозділу (від- соток виконання виробничого плану, браку, рекламацій, скарг клієнтів і ін.). Для

оцінки соціально– психологічних аспектів адаптації потрібно досліджувати рівень задоволеності працівника новим виробничим середовищем, взаєминами з колегами, новим статусом і зв'язаними з ним можливостями. Порівняння отриманих даних дозволить коректувати хід процесу адаптації нового співробітника.

Для оцінки ефективності програми адаптації та після ухвалення остаточного рішення про прийом на роботу співробітнику слід запропонувати заповнити анкету адаптації. Це допоможе не тільки уточнити ступінь його задоволеності існуючими умовами праці, але і буде сприяти виявленню недоопрацьовань в програмі адаптації з метою її удосконалення.

Питання управління персоналом є ключовим моментом всієї системи управління організацією. А тому слід приділяти чимало уваги такій її складовій як управління виробничою адаптацією персоналу. Успішність адаптації залежить від багатьох факторів, у тому числі від особливостей виробничого середовища і самої людини.

Список використаних джерел

1. Маслов Е.В. Управление персоналом предприятия. – М., 1999.
2. Управление организацией; Учебник / Под ред. А.Г. Поршнева, З.П. Румянцевой, Н.А. Саломатина. – М.: ИНФРА–М, 2002. – 669 с.
3. Управление персоналом. Под ред. Т.Ю. Базарова, Б.Л. Еремина. – М., 1998.

***Annotation.** In the article is considered one of the important questions of a control system of staff – adaptation of staff. A number of measures is considered which can be recommended for use during management of adaptation of the workers.*

***Key words:** adaptation of staff management of process of adaptation, program of adaptation, calendar of adaptation.*

УДК 330.341.146

*Алексеева К.А., кандидат наук з державного управління, доцент
Київського національного лінгвістичного університету, м. Київ*

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті доведено, що перехід до постіндустріального суспільства є неможливим без забезпечення інноваційного розвитку економіки України, що, у свою чергу, вимагає створення національної інноваційної системи. Національна інноваційна система виступає тим механізмом, завдяки якому інновації не тільки виникають, але й успішно застосовуються в усіх галузях та сферах життя. Актуальними є питання децентралізації управління інноваційними ресурсами та виникнення регіональних інноваційних систем. Ряд проблем, які виникають у цьому зв'язку, пов'язані із слабкістю та корумпованістю місцевої влади в Україні, а також із наявністю депресивних територій, не здатних до самостійного розвитку.

***Ключові слова:** постіндустріальне суспільство, інноваційний розвиток економіки, національна інноваційна система, регіональні інноваційні системи.*

Остання третина ХХ століття ознаменувалась надзвичайно масштабними та

оцінки соціально– психологічних аспектів адаптації потрібно досліджувати рівень задоволеності працівника новим виробничим середовищем, взаєминами з колегами, новим статусом і зв'язаними з ним можливостями. Порівняння отриманих даних дозволить коректувати хід процесу адаптації нового співробітника.

Для оцінки ефективності програми адаптації та після ухвалення остаточного рішення про прийом на роботу співробітнику слід запропонувати заповнити анкету адаптації. Це допоможе не тільки уточнити ступінь його задоволеності існуючими умовами праці, але і буде сприяти виявленню недоопрацювань в програмі адаптації з метою її удосконалення.

Питання управління персоналом є ключовим моментом всієї системи управління організацією. А тому слід приділяти чимало уваги такій її складовій як управління виробничою адаптацією персоналу. Успішність адаптації залежить від багатьох факторів, у тому числі від особливостей виробничого середовища і самої людини.

Список використаних джерел

1. Маслов Е.В. Управление персоналом предприятия. – М., 1999.
2. Управление организацией; Учебник / Под ред. А.Г. Поршнева, З.П. Румянцевой, Н.А. Саломатина. – М.: ИНФРА–М, 2002. – 669 с.
3. Управление персоналом. Под ред. Т.Ю. Базарова, Б.Л. Еремина. – М., 1998.

Annotation. In the article is considered one of the important questions of a control system of staff – adaptation of staff. A number of measures is considered which can be recommended for use during management of adaptation of the workers.

Key words: adaptation of staff management of process of adaptation, program of adaptation, calendar of adaptation.

УДК 330.341.146

*Алексеева К.А., кандидат наук з державного управління, доцент
Київського національного лінгвістичного університету, м. Київ*

ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті доведено, що перехід до постіндустріального суспільства є неможливим без забезпечення інноваційного розвитку економіки України, що, у свою чергу, вимагає створення національної інноваційної системи. Національна інноваційна система виступає тим механізмом, завдяки якому інновації не тільки виникають, але й успішно застосовуються в усіх галузях та сферах життя. Актуальними є питання децентралізації управління інноваційними ресурсами та виникнення регіональних інноваційних систем. Ряд проблем, які виникають у цьому зв'язку, пов'язані із слабкістю та корумпованістю місцевої влади в Україні, а також із наявністю депресивних територій, не здатних до самостійного розвитку.

Ключові слова: постіндустріальне суспільство, інноваційний розвиток економіки, національна інноваційна система, регіональні інноваційні системи.

Остання третина ХХ століття ознаменувалась надзвичайно масштабними та

глибокими змінами в розвитку науки та техніки, які здійснили безпрецедентний вплив на весь характер соціально–економічного життя. Фактично, протягом життя одного покоління відбувся перехід від індустріального суспільства до постіндустріального, а інновації перетворились на ключову продуктивну силу суспільства.

Якщо раніше, в умовах індустріального суспільства, стимулюючим та обмежуючим фактором розвитку виступав капітал, то на теперішній час, соціально–економічний розвиток країн став напряму залежати від уміння використовувати та нарощувати інноваційний продукт. Зміни, які нам доводиться на сьогодні спостерігати, торкнулись найрізноманітніших галузей виробництва та структури зайнятості, знайшли своє відображення в ключових характеристиках технологічних процесів, у формах організації виробництва.

Стрижневим напрямком становлення постіндустріальної економіки у розвинених країнах світу стала інноваційна спрямованість економічних політик цих країн. Економічне зростання розвинених країн світу забезпечувалось переважно інноваційним ресурсом розвитку, який дозволив суттєво скоротити витрати сировини та матеріалів, оптимізувати технологічні процеси, створити достойні умови праці людей.

У нових умовах цілі структурної перебудови економіки, посилення значення інноваційного ресурсу розвитку та, в кінці кінців, становлення постіндустріального суспільства набули стратегічного значення для України, як і інших пострадянських країн. Традиційна для цих країн науково–технічна політика почала повільно відходити на другий план, поступаючись місцем інноваційній політиці, що пов'язано з тим, що науково–технічна політика продемонструвала обмежену ефективність у справі модернізації економіки: адже всі зусилля концентрувались на створенні нового знання, а використанню цього знання у виробництві відводилась другорядна роль. [1, с. 33]. На теперішній час важливим завданням для України є не просто забезпечення виникнення інновацій, але й створення дієвих механізмів для їх використання та застосування, інформаційна та інституціональна підтримки цих процесів.

Як відомо, інноваційними сферами та галузями економіки є передові галузі матеріального виробництва, які забезпечують технічний прогрес, послуги комунікації та зв'язку, виробництво інформаційних технологій та програмного забезпечення, а також сфери науки та освіти. Збалансована та ефективна робота перелічених галузей та сфер національного господарства у напрямку активізації інноваційного ресурсу розвитку є можливою тільки у випадку підтримки їх на національному рівні. Вважається, що ефективна реалізація завдань створення, застосування та використання інновацій є неможливою без створення так званої національної інноваційної системи. Використане у 80–х роках минулого століття К. Фріманом поняття «національна інноваційна система» у науковій праці, присвяченій дослідженню технологічної політики Японії, нині стало дуже популярним серед українських вчених. На теперішній час в Україні ведуться інтенсивні дослідження, спрямовані на створення концептуальних засад національної інноваційної системи. Найчастіше під національною інноваційною системою розуміється сукупність інститутів державного та приватного секторів, що самостійно або у взаємодії між собою забезпечують розвиток та поширення нових технологій у межах країни. Одним словом, національна інноваційна система є тим інституційним механізмом, в рамках якого зароджуються і реалізуються інновації. Базова модель національної інноваційної системи ґрунтується на принципі структурування як розподіл функцій

державного і приватного секторів у процесах інноваційного розвитку країни. [2, с. 49].

Паралельно, за останні роки, на тлі посилення процесів децентралізації влади та зростання значення регіональних економічних політик, дедалі пильніша увага стала приділятися створенню регіональних інноваційних систем. Вважається, що регіони, якщо вони мають певну автономію у вирішенні господарських питань, у тому числі з питань інноваційного розвитку, набувають здатності швидше реагувати на зміни кон'юнктури глобальних ринків та є компетентнішими щодо вирішення місцевих проблем. Отже, національна інноваційна система повинна виступати як певна сукупність регіональних інноваційних систем, що має забезпечити її гнучкість та прискорене реагування на зміну умов. Водночас сама національна інноваційна система повинна залишатися єдиним цілим та характеризуватися універсальністю принципів її побудови, законодавчої бази та бюджетної політики.

На нашу думку, не варто забувати, що в Україні поки що не створені достатні умови для забезпечення процесів децентралізації влади в цілому, та у питаннях децентралізації інноваційної політики зокрема. На жаль, не поодинокими є приклади корупційності, безвідповідальності та непрофесіоналізму місцевих чиновників. Тому передача їм додаткових ресурсів без впровадження діючих механізмів контролю може виявитися для України фатальною. Окрім того, Україна продовжує характеризуватися непропорційним розвитком регіонів, наявністю депресивних територій, інноваційний розвиток яких є можливим у тільки випадку прямої участі держави. З огляду на вищезазначене, можливо не варто прискорювати децентралізацію управління інноваційним розвитком, а поки що залишити дану сферу у компетенції державних органів влади.

Таким чином, стратегічним завданням для України на теперішній час є становлення постіндустріального суспільства шляхом забезпечення інноваційного розвитку економіки. Важливим кроком у даному напрямку є створення національної інноваційної системи, яка повинна забезпечити не тільки виникнення але й реалізацію та застосування інновацій у всіх сферах життя. Що стосується децентралізації управління інноваційним розвитком через створення регіональних інноваційних систем, то тут наявна низка недоліків, серед яких слабкість та надмірна корупційність місцевого самоврядування в Україні та існування у нас депресивних територій, не здатних поки що до самостійного інноваційного розвитку.

Список використаних джерел

1. Бубенко П. Ключові моменти формування регіональних інноваційних систем в Україні / П. Бубенко, В. Гусев // Економіка України. – 2007. – № 8. – С. 33 – 39.
2. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / [Федулова Л. І., Александрова В. П., Бажал Ю. М., Данько М. С., Кузнецова І.С.] / [за ред. Л.І.Федулової]. – К. : Основа, 2005. – 550с.

Annotation. *It is proved in the article that movement to the postindustrial society is impossible without providing innovative development of economy of Ukraine. It in its turn demands creating of national innovation system. The national innovation system is the mechanism thanks to which innovations are not only created but successfully applied in all branches and spheres of life. The actual problem is the problem of decentralization of management of innovation resources and creation of the regional innovation systems. The circles of difficulties connected with it have to do with the corrupting of the municipal*

administration in Ukraine and with the existence of the depressive territories not able to independent development.

Key words: *postindustrial society, innovative development of economy, national innovation system, regional innovation systems.*

УДК 330.83

Дерій Ж.В., к.е.н., доцент Чернігівського державного технологічного університету, м. Чернігів

ПРОБЛЕМИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

В статті визначено характерні риси капіталізації людського потенціалу в економічній системі.

Ключові слова: *праця, людський капітал, капіталізація, людський потенціал.*

Постановка проблеми. Дискусійність питання про виникнення «креативної економіки», загострення міжнародної конкуренції на світових ринках та нарощування глобальних проблем, підвищують важливість вивчення питань людського розвитку та капіталізації людських ресурсів. За умов скорочення тривалості етапів науково–технічного прогресу саме людина стала головною складовою технологічної системи, її рушійною силою та мотиватором розвитку.

Сучасне позиціонування країн в системі світового розвитку залежить від місця людини в даній економічній системі, умов та ступеню задоволення її основних потреб, можливостей зростання та накопичення людського капіталу. Одним з головних завдань, що стоїть сьогодні як перед господарюючим суб'єктом, так і перед державою – як зробити людський потенціал стійким джерелом нарощування прибутку, тобто фактично мова йде про капіталізацію людського потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В різних аспектах проблему капіталізації досліджують як вітчизняні так і закордонні науковці, а саме І.Булеев [3], Н.Брюховецька [3], Н.Ушенко [6, 7], Л.Федулова [8]. Вивченням проблеми людського капіталу та людського потенціалу займаються В.Антонюк [1], О.Грішнова [4], Е.Лібанова [5] та ін., проте незважаючи на значну кількість публікацій, недостатньо вивченими є питання капіталізації людського потенціалу.

Метою даного дослідження є характеристика людського потенціалу та процесу його капіталізації на різних рівнях економічної діяльності в умовах модернізації українського суспільства.

Викладення основного матеріалу. Людський капітал є продуктивним чинником економічного розвитку, який визначає ефективність використання виробничого, фінансового та природного капіталу і безпосередньо впливає не тільки на темпи, але і на якість економічного зростання.

Традиційно виділяються три фактори виробництва, які ще були введено в науковий обіг Ж.Б.Сеєм: капітал, праця, природні ресурси. Тоді слушно виникає питання – чи можна говорити про капіталізацію людського потенціалу, якщо людина вносить у виробництво тільки свої знання, працю?

Людський потенціал включає в себе таку складову як трудовий потенціал, складниками якого є оплачувана праця при створенні нових вартостей, інтелектуальна власність, організаційна культура. Трудовий потенціал – це можливості ви-

administration in Ukraine and with the existence of the depressive territories not able to independent development.

Key words: *postindustrial society, innovative development of economy, national innovation system, regional innovation systems.*

УДК 330.83

Дерій Ж.В., к.е.н., доцент Чернігівського державного технологічного університету, м. Чернігів

ПРОБЛЕМИ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ

В статті визначено характерні риси капіталізації людського потенціалу в економічній системі.

Ключові слова: *праця, людський капітал, капіталізація, людський потенціал.*

Постановка проблеми. Дискусійність питання про виникнення «креативної економіки», загострення міжнародної конкуренції на світових ринках та нарощування глобальних проблем, підвищують важливість вивчення питань людського розвитку та капіталізації людських ресурсів. За умов скорочення тривалості етапів науково–технічного прогресу саме людина стала головною складовою технологічної системи, її рушійною силою та мотиватором розвитку.

Сучасне позиціонування країн в системі світового розвитку залежить від місця людини в даній економічній системі, умов та ступеню задоволення її основних потреб, можливостей зростання та накопичення людського капіталу. Одним з головних завдань, що стоїть сьогодні як перед господарюючим суб'єктом, так і перед державою – як зробити людський потенціал стійким джерелом нарощування прибутку, тобто фактично мова йде про капіталізацію людського потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В різних аспектах проблему капіталізації досліджують як вітчизняні так і закордонні науковці, а саме І.Булеев [3], Н.Брюховецька [3], Н.Ушенко [6, 7], Л.Федулова [8]. Вивченням проблеми людського капіталу та людського потенціалу займаються В.Антонюк [1], О.Грішнова [4], Е.Лібанова [5] та ін., проте незважаючи на значну кількість публікацій, недостатньо вивченими є питання капіталізації людського потенціалу.

Метою даного дослідження є характеристика людського потенціалу та процесу його капіталізації на різних рівнях економічної діяльності в умовах модернізації українського суспільства.

Викладення основного матеріалу. Людський капітал є продуктивним чинником економічного розвитку, який визначає ефективність використання виробничого, фінансового та природного капіталу і безпосередньо впливає не тільки на темпи, але і на якість економічного зростання.

Традиційно виділяються три фактори виробництва, які ще були введено в науковий обіг Ж.Б.Сеєм: капітал, праця, природні ресурси. Тоді слушно виникає питання – чи можна говорити про капіталізацію людського потенціалу, якщо людина вносить у виробництво тільки свої знання, працю?

Людський потенціал включає в себе таку складову як трудовий потенціал, складниками якого є оплачувана праця при створенні нових вартостей, інтелектуальна власність, організаційна культура. Трудовий потенціал – це можливості ви-

користання ресурсів праці на перспективу. Таким чином, капіталізованою може бути лише частина результатів праці, якщо така праця приносить прибуток і його частина капіталізується, тобто нарощується вартість.

Згідно з класичним підходом, під капіталом в економіці розуміється вартість, що створює додану вартість. При цьому вартість може бути втілена як в матеріально-речовій формі, так і в соціальній та особистому чиннику виробництва. Капіталом може стати все, що залучено у ринковий обіг (в тому числі і людський чинник, здібності, знання) і використовується для отримання додаткової вартості. Відповідно процес перетворення цих ресурсів у вартість, що приносить додаткову вартість і є процесом капіталізації у найглибшому та найширшому розумінні. Процес капіталізації людського потенціалу, зокрема в частині праце-ресурсного потенціалу, можна віднести до капіталізації чинників виробництва.

Значна частка інвестицій сьогодні спрямовується у людський капітал, на початку 2000-х рр. вони склали 365 трлн. дол. нагромадженого багатства, а відтворюваний і природний капітал – 95 і 90 трлн. дол. відповідно. Тобто виникла ситуація, коли стирається межа між накопиченням та споживанням. Адже витрати на освіту, науку, охорону здоров'я є не тільки інвестиціями в людський капітал, капіталізацією, а й одночасно – це споживання. Така ситуація вимагає кількісної оцінки людського капіталу та визначення ефективності процесу капіталізації.

Взагалі людський капітал розглядається на макро – та на мікрорівнях [2, с. 312]. На макрорівні людський капітал є об'єктом на який впливає держава у формі інвестицій на всіх етапах життєвого циклу населення. А як мікроресурс людський капітал є об'єктом роботодавця.

Людський капітал приймає участь у кругообігу сукупного капіталу порад з фізичним. Відмінності у даних формах проявляються в таких аспектах, як: природа (матеріальна – нематеріальна); основа для оцінки; методи оцінки; відносини власності [3, с. 312].

Подібність виражається через: методи виникнення; можливість приносити власнику доход; моральне зношення; відтворюваність.

Ресурси праці стають капіталом внаслідок інвестицій, на фазі обігу завдяки ринку праці, де відбувається акт купівлі – продажу.

Капіталізація людського потенціалу може відбуватись за рахунок формування нових ділових зв'язків підприємства та використання комунікативних якостей його працівників, перетворення особистого іміджу людини у імідж підприємства, використання творчих здібностей для генерації бізнес-ідей та диверсифікації бізнес-діяльності в умовах загострення конкуренції.

Шляхи капіталізації людського потенціалу можна структурувати за рівнями нарощування: загальнодержавний; регіональний; рівень підприємства; рівень домогосподарства.

На рівні підприємства капіталізація можлива шляхом капіталізації частини прибутку, що створено працею всього колективу найманих працівників; створення інтелектуальної власності для внутрішнього використання, насамперед – технологій, які будуть створюватись окремим підрозділами підприємства; використання особистих якостей окремої людини, з метою створення нематеріальної компоненти реального капіталу.

Висновки та пропозиції. Праця – це єдиний активний фактор виробництва, що має здатність створювати додану вартість, використовуючи всі інші фактори виробництва і забезпечувати економічне зростання. Тому сьогодні необхідно фо-

рмувати модель капіталізації праці, ефективно використовувати наявний національний потенціал ресурсів праці та міграційний ресурс для досягнення стратегічних цілей економічного зростання та суспільного добробуту країни і регіонів зокрема.

Методологія регулювання процесу капіталізації має будуватись за такими критеріями як: стратегічна модель управління, використання вбудованих стабілізаторів результативності праці, капіталовкладень у формування індивідуального трудового потенціалу, розширеного відтворення трудового потенціалу.

Таким чином, запропоновані заходи дозволять отримати наступні результати: зростання якості ресурсів праці, підвищеній мотивації до праці, збалансування окремих сегментів ринку, забезпечення відповідного рівня та якості життя людей згідно із соціальними стандартами, формування потужного середнього класу.

Список використаних джерел

1. Антонюк В.П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку: [монографія] / В.П. Антонюк. – Донецьк: Інститут економіки промисловості, 2007. – 347 с.
2. Верхоглядова Н.І. Людський капітал і показники економічного зростання / НІ. Верхоглядова [Електронний ресурс]. Режим доступу: 3 екрану http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2007-1/Verhoglado_va_107.htm
3. Капитализация предприятий: теория и практика: моногр. / под. ред. И.П.Булеева, Н.Е.Брюховецкой. Донецк. Институт экономики промышленности, 2001. 328 с.
4. Колот А.М. Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: монографія / А.М. Колот, О.А. Грішнова, О.О. Герасименко та ін. – К: КНЕУ, 2010. – 348 с.
5. Лібанова Е. М. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз. / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, 2007. – 327 с.
6. Ушенко Н.В. Капіталізація людського потенціалу: провесно-функціональний підхід / Н.В.Ушенко // Весник Донецького університету економіки и права .2011. №2 с.36–40
7. Ушенко Н.В. Ринкова капіталізація людського потенціалу / Н.В.Ушенко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу, № 1 (9)2010, с. 90–95.
8. Федулова С.О., Пантіонова О.В., Доценко Г.Є. Роль трудового потенціалу в підвищенні конкурентоспроможності підприємства. Вісник Хмельницького національного університету, 2011, №2, Т.2 с. 127–129.
9. Цлаф В.М. / Организационная культура и стратегическая устойчивость бизнеса: пути капитализации «человеческого потенциала» // В.М. Цлаф. Материалы профессиональной конференции «Управление персоналом: рынок, тенденции, стратегии, технологии». – Самара, 2001. [Электронный ресурс]. – Режим доступа с экрана: <http://www.fniansy.m/publ/tslaf.htm>

Annotation. *In the article determined characteristically features of capitalization labour–resource potential in the system economy.*

Key words: *labour, human capital, capitalization, human potential.*

УДК 321:331.105.6

Калина А.В., к.е.н., доцент Київського національного економічного університету ім. В.Гетьмана, м.Київ

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Стаття присвячена проблемі осмислення сутності й ролі соціального діалогу

рмувати модель капіталізації праці, ефективно використовувати наявний національний потенціал ресурсів праці та міграційний ресурс для досягнення стратегічних цілей економічного зростання та суспільного добробуту країни і регіонів зокрема.

Методологія регулювання процесу капіталізації має будуватись за такими критеріями як: стратегічна модель управління, використання вбудованих стабілізаторів результативності праці, капіталовкладень у формування індивідуального трудового потенціалу, розширеного відтворення трудового потенціалу.

Таким чином, запропоновані заходи дозволять отримати наступні результати: зростання якості ресурсів праці, підвищеній мотивації до праці, збалансування окремих сегментів ринку, забезпечення відповідного рівня та якості життя людей згідно із соціальними стандартами, формування потужного середнього класу.

Список використаних джерел

1. Антонюк В.П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку: [монографія] / В.П. Антонюк. – Донецьк: Інститут економіки промисловості, 2007. – 347 с.
2. Верхоглядова Н.І. Людський капітал і показники економічного зростання / Ні. Верхоглядова [Електронний ресурс]. Режим доступу: 3 екрану http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2007-1/Verhoglado_va_107.htm
3. Капитализация предприятий: теория и практика: моногр. / под. ред. И.П.Булеева, Н.Е.Брюховецкой. Донецк. Институт экономики промышленности, 2001. 328 с.
4. Колот А.М. Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: монографія / А.М. Колот, О.А. Грішнова, О.О. Герасименко та ін. – К: КНЕУ, 2010. – 348 с.
5. Лібанова Е. М. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз. / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, 2007. – 327 с.
6. Ушенко Н.В. Капіталізація людського потенціалу: провесно-функціональний підхід / Н.В.Ушенко // Весник Донецького університету економіки и права .2011. №2 с.36–40
7. Ушенко Н.В. Ринкова капіталізація людського потенціалу / Н.В.Ушенко // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу, № 1 (9)2010, с. 90–95.
8. Федулова С.О., Пантіонова О.В., Доценко Г.Є. Роль трудового потенціалу в підвищенні конкурентоспроможності підприємства. Вісник Хмельницького національного університету, 2011, №2, Т.2 с. 127–129.
9. Цлаф В.М. / Организационная культура и стратегическая устойчивость бизнеса: пути капитализации «человеческого потенциала» // В.М. Цлаф. Материалы профессиональной конференции «Управление персоналом: рынок, тенденции, стратегии, технологии». – Самара, 2001. [Электронный ресурс]. – Режим доступа с экрана: <http://www.fniansy.m/publ/tslaf.htm>

Annotation. *In the article determined characteristically features of capitalization labour–resource potential in the system economy.*

Key words: *labour, human capital, capitalization, human potential.*

УДК 321:331.105.6

Калина А.В., к.е.н., доцент Київського національного економічного університету ім. В.Гетьмана, м.Київ

СУТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ДІАЛОГУ ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Стаття присвячена проблемі осмислення сутності й ролі соціального діалогу

як важливого інструменту соціальної політики держави. Автор при висвітленні даної проблеми звертається до цілей, завдань і функцій соціальної політики, а також мети соціальної держави, яку Україна обрала для себе на майбутнє.

Ключові слова: соціальний діалог, соціальна політика, соціальна держава, соціальна справедливість, соціально-трудові відносини, соціальна злагода, соціальна і політична стабільність.

Сучасна соціально-економічна і політична ситуація в Україні передбачає необхідність узгодження інтересів різних соціальних груп та органів влади цивілізованим, безконфліктним шляхом. Саме це завдання актуалізує необхідність формування механізмів поєднання різних суспільних інтересів з метою запобігання соціально-політичним потрясінням, зниження соціальної напруги та досягнення сприятливого соціального клімату в суспільстві.

У країнах Європейського Союзу соціальна політика та участь соціальних партнерів у її формуванні зазнали не тільки значної трансформації, а й виник принципово новий наднаціональний і наддержавний курс соціального захисту і добробуту громадян. Своєрідним лідером цього великомасштабного процесу стала Швеція. Починаючи з 1930-х років, вона першою в Європі інституціоналізувала соціальний діалог у формі тристороннього органу (уряд – конфедерація роботодавців – профспілки), який погоджував основні параметри економічної і соціальної політики, умови праці та рівень її оплати. Кожний проект публічної політики (насамперед – проекти бюджетів) ще до офіційного схвалення (урядом, а згодом, як того вимагає законодавство, парламентом) обговорювали в якомога ширших колах, зокрема структури адміністрації, політичні партії та органи самоврядування. З тих часів тристоронній орган в цій країні був і залишився основою соціально-економічного устрою.

Міжнародна організація праці (далі – МОП), діяльність якої побудована на засадах тристоронньої співпраці, визначає соціальний діалог як процес, що включає всі типи переговорів, консультацій та обміну інформацією між представниками урядів, роботодавців та працівників з питань, що становлять взаємний інтерес і пов'язані з соціально-економічною політикою [1, с. 373].

У Законі України «Про соціальний діалог в Україні» соціальний діалог розглядається як «процес визначення та зближення позицій, досягнення спільних домовленостей та прийняття узгоджених рішень сторонами соціального діалогу, які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, з питань формування та реалізації державної соціально-економічної політики та регулювання соціально-трудових відносин» [6].

Отже, під соціальним діалогом слід розуміти процес, що включає всі типи переговорів, консультацій та обміну інформацією між роботодавцями, працівниками та державою, спрямований на успішне вирішення питань соціально-економічної політики.

У Резолюції про трипартизм та соціальний діалог, ухваленій МОП 18 червня 2002р., підкреслювалось, що соціальний діалог виявився цінним демократичним засобом вирішення соціальних проблем, формування консенсусу, а також сучасним і динамічним процесом, що має унікальний потенціал та широкі можливості в сприятливому прогресу у контексті глобалізації, регіональної інтеграції і перехідного періоду [8]. В Указі Президента України від 29.12.2005р. «Про розвиток соціального діалогу в Україні» соціальний діалог визнаний як один з головних чинників

забезпечення соціальної стабільності, розвитку громадянського суспільства, запобігання суспільним конфліктам [7]. Ці визначення досить вдало відображають сутність соціального діалогу як демократичного засобу узгодження інтересів різних соціальних груп та важливого фактору розвитку громадянського суспільства.

Відповідно до класичної моделі МОП соціальний діалог впроваджується на засадах трипартизму або двопартизму. Трипартизм становить собою активну взаємодію уряду, роботодавців та працівників (через їх представників) як рівних і незалежних партнерів у прагненні знайти рішення для питань, що становлять взаємний інтерес [1, с. 407]. Під двопартизмом (біпартизмом) розуміється будь-який процес, за допомогою якого досягаються прямі домовленості про співпрацю між роботодавцями та працівниками (або їхніми організаціями) [1, с. 66].

Саме завдяки соціальному діалогу досягається узгодження політичних та соціально-економічних інтересів різних соціальних груп і владних структур з метою досягнення соціальної злагоди, миру і спокою у суспільстві.

Соціальний діалог розглядається відповідно до трьох аспектів його визначення: мети, методики ведення та змісту.

Мета соціального діалогу відрізняється залежно від його змісту і може значною мірою відрізнитися у різних країнах. Її можна представити у формі піраміди: в основі буде широкий спектр питань, з яких соціальні партнери просто обмінюються інформацією без бажання впливати на позиції один одного. З обмеженої кількості інших питань партнери надають перевагу консультуванню один з одним із метою зближення своїх позицій. Лише дуже вузький спектр питань зазвичай є предметом справжніх переговорів із метою досягнення домовленості, найчастіше у формі компромісу, прийнятного для всіх сторін.

Методика ведення соціального діалогу залежить від того, чи віддають сторони перевагу участі держави, чи просто зустрічаються між собою. Зважаючи на те, що на галузевому рівні біпартизм є загальним правилом, на національному (міжпрофесійному) рівні участь держави є бажаною, і може бути навіть необхідною. У більшості країн-кандидатів на вступ до ЄС держава активно залучається до діалогу з самого початку реформ і є зазвичай ініціатором тристоронніх зустрічей для обговорення невідкладних і широкомасштабних реформ. У деяких країнах соціальний діалог поширюється і на інших учасників, таких як громадські організації та суспільні групи.

Зміст соціального діалогу на національному рівні, перш за все, визначається реаліями соціально-економічного життя і тому може бути різним залежно від потреб суспільства на різних етапах розвитку, проте часто він повинен реагувати на термінові події.

В Україні, згідно з Законом «Про соціальний діалог в Україні» [4, с.2], передбачено формування порядку утворення, склад та організацію роботи Національної тристоронньої соціально-економічної ради та територіальних соціально-економічних рад у регіонах. Однією з їх характеристик є розвиток демократії в основних сферах соціально-економічного життя держави, систематична участь громадян у розробці пріоритетних для регіону рішень та контроль за їх реалізацією у важливих, з погляду інтересів громадян, напрямках діяльності.

У більшості країн ЄС діють головний національний тристоронній орган і кілька аналогічних органів, які працюють над окремими питаннями. Роль тристороннього органу переважно консультативна і дорадча, тільки в окремих випадках він має повноваження приймати рішення (Латвія, Литва, Польща, Словаччина,

Угорщина, Чеська Республіка).

У всіх країнах головний тристоронній орган діє за підтримки постійного секретаріату, цілковито фінансованого урядом. Участь у тристоронніх засіданнях не завжди передбачає компенсацію додатковими добовими. Порядок денний засідань, як правило, приймається трьома сторонами спільно, інколи – міністром самостійно. Тристоронні зустрічі проходять регулярно, а їхні результати широко розповсюджуються. Однак офіційна реакція на подальшу діяльність обмежена.

Інституційна структура в більшості країн сформована для регулярного проведення тристоронніх засідань. Незважаючи на розмаїття критеріїв, мінімальні вимоги в основному задоволено, що засвідчує певну зрілість усіх сторін, залучених до соціального діалогу в регіоні.

Однак, оскільки формування політики – процес, який постійно розвивається, інституційне і адміністративне середовище має завжди залишатись актуальним і бути пристосованим до проблем сьогодення. Наприклад, в Естонії, окрім офіційних сторін (уряд – профспілки – роботодавці), до категорії учасників соціального діалогу включені добровільні професійні спілки, представники громадських організацій, а також інспекції праці та судових органів.

Соціальний діалог є механізмом, який не існує сам по собі. Він може розвиватись та виконувати свої функції тільки за наявності певних умов. Зокрема, це наявність політичної волі й відданості справі участі в соціальному діалозі з боку всіх сторін; сприятливе політичне середовище, зокрема політична демократія, необхідна для відкритого політичного діалогу; соціально зорієнтована ринкова економіка...

Соціальний діалог є практично цілісністю правових та політичних форм ведення колективних переговорів між уповноваженими суб'єктами, які представляють роботодавців та найманих працівників. Це процес узгодження на різних рівнях напрямків розвитку країни, регіону або окремих підприємств.

Соціальний діалог в економічній сфері сприяє поліпшенню економічних показників, більшій збалансованості бюджету, зниженню рівня інфляції; у соціальній сфері – скороченню рівня безробіття, розвитку середнього класу, запобіганню маргіналізації населення, соціальному захисту працівників, підвищенню мотивації праці.

Якщо розглядати визначення соціальної політики в контексті інституту соціального діалогу, то найбільш вдалим є використане І.Григор'євою визначення соціальної політики, під яким розуміється діяльність держави й суспільства з узгодження інтересів різних соціальних груп і соціально-територіальних громад у сфері виробництва, розподілу та споживання, що дозволяють узгодити інтереси цих груп з інтересами людини та довготерміновими цілями суспільства [2, с.20–23]. Такий підхід указує на врахування в соціальній політиці принципів соціальної справедливості, соціальної відповідальності та соціального діалогу як основних цінностей сучасного громадянського суспільства.

Найбільш пріоритетними цілями соціальної політики є: зниження соціальної напруженості та збереження миру і злагоди у суспільстві; досягнення соціальної справедливості; забезпечення соціально-політичної стабільності в державі; сприяння зайнятості кожного громадянина; функціонування системи соціального забезпечення; створення всебічних умов для підвищення якості та забезпечення гідного рівня життя людини; вирішення соціальних проблем, викликаних негативними наслідками економічних реформ у суспільстві.

Завдяки соціальному діалогу збалансовується економічна та соціальна політика. Збалансованість політики, соціальний захист і економічне зростання сприяють підвищенню рівня життя населення країни, впровадженню встановлених стандартів та розвитку соціально-трудових відносин.

Соціальний діалог за своєю сутністю відповідає цілям, завданням і функціям соціальної політики держави та посідає головне місце в механізмі узгодження інтересів та протиріч різних соціальних груп.

Серед функцій соціальної політики слід виділити такі, як захист, узгодження інтересів певних соціальних груп та окремих членів суспільства; оптимальне розв'язання суспільних суперечностей; гармонізація інтересів різних верств населення, створення умов для суспільної злагоди. Саме ці функції будуть найбільш ефективно виконуватись завдяки соціальному діалогу як одному з інструментів соціальної політики.

Автори дослідження «Соціальна держава: тернистий шлях до визнання. Світовий досвід і перспективи України» визначають соціальну політику як механізм реалізації соціальної функції держави [9, с.253]. Тобто маємо прив'язку соціальної політики до соціальної функції держави, що дозволяє зробити припущення щодо розвитку структури соціальних функцій держави як підстави структуризації її соціальної політики. Отже, соціальна політика знаходить практичне втілення у функціонуванні соціальної держави, важливим елементом якої є соціальний діалог.

Слушною є теза Б. Орлова: «Соціальна держава – це не тільки надання підтримки тим, хто її потребує, це ще й забезпечення в країні здорового соціального клімату, розвитку без потрясінь, революцій і громадянських війн» [5, с.90]. Це можливо завдяки використанню легітимного засобу щодо узгодження соціальних протиріч, а саме соціального діалогу, який дозволяє безконфліктним, цивілізованим шляхом виконувати такі завдання, формувати бажані соціально-трудові відносини.

Можна погодитись із твердженням В. Давиденко про те, що соціальність держави не в «гіперсоціальному» бюджеті, а в соціальному діалозі, здатному вплинути на формування соціально орієнтованої економіки (високої ціни людської праці та умов зайнятості). Саме від цього, а не від розмірів тимчасових соціальних виплат і допомоги, залежить, будуть громадяни бідними чи забезпеченими [3, с.76]. Отже, це твердження підкреслює важливість соціального діалогу для забезпечення загального добробуту.

Таким чином, соціальна політика є засобом узгодження соціально-економічних інтересів різних верств населення та владних структур, а соціальний діалог виступає інструментом реалізації цього засобу, бо сприяє соціальному миру та злагоді в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Глосарій із трудового права та соціально-трудових відносин (з посиланням на досвід Європейського Союзу). – К.: ВД «Стилос», 2006. –431 с.
2. Григорьева И. Социальная политика и социальное реформирование в России в 90–х годах.–СПб., 1998.–346 с.
3. Давиденко В. Соціальний діалог: проблема досягнення стандартів Євросоюзу // Політичний менеджмент. – 2006. – № 2. – С. 67–77.
4. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» – Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011. – № 28, – ст. 255.
5. Орлов Б. Политическая культура социал–демократии и проблемы России // Мировая экономика и международные отношения. – 1999. –№ 7. – С. 89–97.

6. Про прийняття за основу проекту Закону України про соціальний діалог в Україні: Постанова ВР України від 08.02.07 № 649-V. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=649-16>.
7. Про розвиток соціального діалогу в Україні: Указ Президента України від 29.12.05 № 1871/2005 // Урядовий кур'єр. – 2006. – 25 січня.
8. Резолюція о трипартизмі и социальном диалоге, принятая 18 июня 2002 года Международной конференцией труда на 90-й сессии. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ilo.org/ilolex/russian/docs/convdispl.htm>.
9. Сіленко А., Коляденко В. Соціальна держава: тернистий шлях до визнання. Світовий досвід і перспективи України. – К.: Вид-во «ТЄС», 2002. – 357 с.

***Annotation.** The article deals with the problem of understanding the essence and role of social dialogue as an important tool of social policy of state. Author in the coverage of this issue refers to the goals, tasks and functions of social policy and social objectives of the state, which Ukraine has chosen for itself for the future.*

***Key words:** social dialogue, social policy, social state, social justice, labor relations, social agreement, social and political stability.*

УДК 631.158:331.526

Ярова В.В., к.е.н., доцент ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, м. Харків

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Проаналізовано рівень зайнятості сільського населення Харківської області. Визначено основні проблеми у трудових відносинах в період реформування аграрної сфери. Розроблено напрямки удосконалення трудових відносин на селі.

***Ключові слова:** трудові відносини, ринок праці, зайнятість, безробіття.*

Постановка проблеми. Реформування аграрної економіки в напрямі ринкових відносин на засадах приватної на землю та майно стало черговим випробуванням для українського селянства, оскільки через недосконалість законодавчої бази щодо виробничих і трудових відносин в нових умовах господарювання не дало очікуваних результатів. На початку і в середині 90-х за різними оцінками до 80% сільських домо- господарств були впевнені у тому, що повернення до приватної власності на землю кардинально поліпшить їх матеріальне становище. Зараз тільки 10% селян вважає, що земля – головне джерело доходу.

Проявом загострення проблем у сфері праці стало зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в Україні порівняно з дореформеним періодом; невідповідність фактичного споживання населенням продуктів харчування науково-обґрунтованим нормам; масова бідність сільського населення; загострення демографічної ситуації в сільській місцевості; зростання безробіття; збільшення площ необробленої землі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні сторони удосконалення трудових відносин в сільському господарстві висвітлені в працях К.І. Якуби, В.С. Дієспєрова, В.К. Горкавого, В.В. Юрчишина, Т.І. Олійник, В. Кузьменко, Г. Кулікова, Н. Андрусенко, В. Франчук та інших. Проте, складність і недостатність вивчення досліджуваної проблеми диктує об'єктивну необхідність

6. Про прийняття за основу проекту Закону України про соціальний діалог в Україні: Постанова ВР України від 08.02.07 № 649-V. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=649-16>.
7. Про розвиток соціального діалогу в Україні: Указ Президента України від 29.12.05 № 1871/2005 // Урядовий кур'єр. – 2006. – 25 січня.
8. Резолюція о трипартизмі и социальном диалоге, принятая 18 июня 2002 года Международной конференцией труда на 90-й сессии. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ilo.org/ilolex/russian/docs/convdispl.htm>.
9. Сіленко А., Коляденко В. Соціальна держава: тернистий шлях до визнання. Світовий досвід і перспективи України. – К.: Вид-во «ТЄС», 2002. – 357 с.

***Annotation.** The article deals with the problem of understanding the essence and role of social dialogue as an important tool of social policy of state. Author in the coverage of this issue refers to the goals, tasks and functions of social policy and social objectives of the state, which Ukraine has chosen for itself for the future.*

***Key words:** social dialogue, social policy, social state, social justice, labor relations, social agreement, social and political stability.*

УДК 631.158:331.526

Ярова В.В., к.е.н., доцент ХНАУ ім. В.В. Докучаєва, м. Харків

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Проаналізовано рівень зайнятості сільського населення Харківської області. Визначено основні проблеми у трудових відносинах в період реформування аграрної сфери. Розроблено напрямки удосконалення трудових відносин на селі.

***Ключові слова:** трудові відносини, ринок праці, зайнятість, безробіття.*

Постановка проблеми. Реформування аграрної економіки в напрямі ринкових відносин на засадах приватної на землю та майно стало черговим випробуванням для українського селянства, оскільки через недосконалість законодавчої бази щодо виробничих і трудових відносин в нових умовах господарювання не дало очікуваних результатів. На початку і в середині 90-х за різними оцінками до 80% сільських домо- господарств були впевнені у тому, що повернення до приватної власності на землю кардинально поліпшить їх матеріальне становище. Зараз тільки 10% селян вважає, що земля – головне джерело доходу.

Проявом загострення проблем у сфері праці стало зменшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в Україні порівняно з дореформеним періодом; невідповідність фактичного споживання населенням продуктів харчування науково-обґрунтованим нормам; масова бідність сільського населення; загострення демографічної ситуації в сільській місцевості; зростання безробіття; збільшення площ необробленої землі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні сторони удосконалення трудових відносин в сільському господарстві висвітлені в працях К.І. Якуби, В.С. Дієспєрова, В.К. Горкавого, В.В. Юрчишина, Т.І. Олійник, В. Кузьменко, Г. Кулікова, Н. Андрусенко, В. Франчук та інших. Проте, складність і недостатність вивчення досліджуваної проблеми диктує об'єктивну необхідність

поглибленого вивчення питань зайнятості у системі управління аграрних підприємств.

Зменшення зайнятих у сільському господарстві доцільно розглядати з абсолютного і відносного зменшення: абсолютне зменшення аналізується з позицій потреби сільськогосподарського виробництва в затратах живої праці та з урахуванням демографічного фактору; відносне зменшення представляє собою скорочення частки працівників аграрної сфери в загальній кількості зайнятих у всіх галузях економіки [4].

За даними соціологічного обстеження Інституту Горшеніна, лише 4% селян вважають можливим у своєму селі забезпечити собі і своїй сім'ї належний рівень матеріального забезпечення. 83% селян вважають неможливим знайти підходящу роботу на селі, 80% вважають за неможливе зробити кар'єру на селі, 60% – неможливим займатися бізнесом на селі. Більше двох третин нинішніх селян не бажають скуповувати нові ділянки землі, не вирощують продукцію для продажу і не бажають працювати у сільському господарстві. 69% мешканців села проти того, щоб земля продавалася, але при цьому працювати на ній вони також не бажають [3].

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз проблем зайнятості сільського населення і розробка механізму удосконалення трудових відносин. Метою дослідження зумовлені такі завдання: проаналізувати показники ринку праці в Україні в цілому; дослідити рівень зайнятості сільського населення Харківської області; викреслити основні проблеми у трудових відносинах в період реформування аграрної сфери; розробити напрямки удосконалення трудових відносин на селі.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності в середньому за дев'ять місяців 2011 р. чисельність економічно активного населення віком 15–70 років в Україні становила 22,1 млн. осіб, з яких 20,4 млн. були зайняті економічною діяльністю. Рівень зайнятості населення України віком 15–70 років становить 59,5%, рівень безробіття – 7,8%. Навантаження на 10 вільних робочих місць (вакантих посад) у 2011 р. коливалася від 60 осіб у листопаді до 84 осіб у грудні [1].

В період реформування аграрної сфери трудові відносини зазнали суттєвих змін і характеризуються виникненням нових проблем на селі: збільшення кількості зайнятих в особистих господарствах населення; вивільнення працівників з реформованих колективних господарств, значна частина яких не працевлаштована в нових господарських структурах; зниження продуктивності аграрної праці (на фоні розпаювання і недостатнього оновлення основних засобів, зниження рівня механізації виробничих процесів); скорочення робочих місць (особливо у тваринництві), поява нових різновидів зайнятості сільськогосподарських товаровиробників («вимушена неповна зайнятість», «бажана неповна зайнятість»); виникнення в агропромисловому виробництві соціально нової групи населення – безробітних; поява «тіньової зайнятості», заробітних плат «в конвертах».

У таблиці наведено показники зайнятості сільського населення Харківської області за 2000 – 2010 рр.

Таблиця 1

Динаміка чисельності зайнятого населення в сільській місцевості Харківської області за 2000 – 2010 рр., тис. осіб

Показники	Роки					Середньорічні показники за 2000–2010 рр.	
	2000	2005	2008	2009	2010	абсолютний приріст, осіб	темп зростання, %
Сільська місцевість	316,5	301,2	280,6	266,2	253,4	–6310	97,80
у т.ч. працездатного віку	259,4	249,9	243,8	227,2	217,9	–4150	98,27
Рівень зайнятості (% до загальної чисельності)	50,3	51,4	50,0	48,0	46,1	x	–4,3
Рівень зайнятості населення у працездатному віці, %	41,3	42,6	43,5	40,9	39,6	x	–1,6

Джерело: Статистичний щорічник «Харківська область у 2010 році».

Дані таблиці свідчать про те, що чисельність зайнятого населення в сільській місцевості Харківської області у 2010 р. становила 253,4 тис. осіб. В середньому за рік на протязі досліджуваного одинадцятирічного періоду вона зменшувалася на 6310 осіб (або 2,2%). Для порівняння скажемо, що тенденція зміни абсолютної чисельності зайнятого міського населення характеризується збільшенням в середньому за рік на 5800 осіб або (0,6%). Маємо дуже низьку частку чисельності зайнятого сільського населення у чисельності населення працездатного віку – лише 39,6%.

Безробітними у сільській місцевості стали, головним чином, особи молодого демографічно– і соціально активного віку (випускники загальноосвітніх сільських шкіл, які в період паювання землі не могли бути суб'єктами власників землі і залишилися безземельними). Сільська молодь виявилася основним джерелом міграційних потоків і поповнення зайнятих у тіньовій економіці.

Сільська молодь за своїми поглядами, інтересами, потребами ближча до своїх міських однолітків, ніж до старшого покоління селян. Село поступається місту по можливостям працевлаштування. У віці до 30 років безробітними є практично 15% молоді. На селі неможливо знайти підходящу роботу, зробити кар'єру, забезпечити собі і своїй сім'ї достойний рівень матеріального стану, займатися бізнесом. На селі неможливо цікаво і насичено проводити дозвілля. Тому переважними намірами сільської молоді є переїзд їх та їхніх сімей із села – у місто або за кордон. Із села вибуває найбільш освічена, активна і конкурентоспроможна частина молоді.

Постійна і тимчасова робота в місті і за кордоном сумарно за числом зайнятих в ній сільських мешканців не поступається роботі у селі і навіть перевищує її. Практично 25% селян вимушені виїзжати із села на заробітки, в тому числі: в інші села – 8%, в міста – 46%, в Росію – 28%, в країни Європи – 27%, в інші країни світу – 5%. Крім цього, селяни також виїзжають на роботу періодично (щоденно).

Зменшення чисельності працівників аграрної сфери немає відповідності підвищення рівня механізації сільськогосподарського виробництва і реальному вивільненню робочої сили і ручної праці з цієї галузі. В Україні ця адекватність не забезпечується.

Трансформування трудових відносин на фоні формування і розвитку різноманітності висуває на передній план потребу перегляду чинного трудового законодавства щодо ролі держави в регулюванні відносин суб'єктів трудової політики та контролю за його виконанням на основі конституційних прав людини. Назріла необхідність розробки національного трудового кодексу щодо забезпечення юридичної основи формування належних умов і охорони праці.

Висновки. Заходи щодо удосконалення трудових відносин у сфері праці мають спрямовуватися на підвищення продуктивної зайнятості селян, ефективності праці і на цій основі збільшення обсягів виробництва та здешевлення сільськогосподарської продукції. Основними елементами механізму удосконалення трудових відносин можуть бути: удосконалення чинного трудового законодавства; поліпшення організації й умов праці, соціально-побутових умов життя; підвищення мотиваційних чинників і рівня оплати трудової діяльності у всіх організаційно-правових структурах аграрної сфери незалежно від форм власності на землю і майно та організацію виробництва; докорінне поліпшення соціальної інфраструктури села (насамперед, закладів охорони здоров'я, освіти); продовження середньої очікуваної тривалості життя сільського населення; оздоровлення демографічної ситуації; подолання соціального дисбалансу між містом і селом.

Список використаних джерел

1. Праця і зарплата. – №5 (777), 1 лютого 2012 р. – С.7.
2. Семенюк М. Найважливішим пріоритетом Уряду є підвищення рівня життя українців / М. Семенюк // Соціальний захист. –2011,– №12. – С 10.
3. Соціологічне обстеження Інституту Горшеніна (28–15 квітня 2011 р.) // Коментарі. – 2011, 20 травня,–№20.–С. 18–23.
4. Якуба К.І. Життєвий і трудовий потенціал сільського населення України: Теорія, методологія, практика. – К.: ННЦ ІАПЕ, 2007. – 362 с.

***Annotation.** The analysis of an occupation level of agricultural population of the Kharkov area is carried out. Problems in labor relations in reforming of agrarian sphere are defined. Ways of perfection of labor relations to agriculture are developed.*

***Key words:** labor relations, labor market, employment, unemployment*

УДК 005.95:005.936.3

Лисак В.Ю., к.е.н., асистент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Лисак І.В., асистент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ЕВОЛЮЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СПРИЙНЯТТЯ РОЛІ І МІСЦЯ ЛЮДИНИ В СУСПІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В статті досліджуються теоретичні основи та еволюційний розвиток понять щодо визначення сутності та ролі людини у процесі суспільного виробництва а також проблеми його ефективного використання.

***Ключові слова:** робоча сила, трудові ресурси, людські ресурси, людський капітал, трудовий потенціал, кадри, персонал, управління персоналом, трудовий колектив, працівники, співробітники.*

Трансформування трудових відносин на фоні формування і розвитку різноманітності висуває на передній план потребу перегляду чинного трудового законодавства щодо ролі держави в регулюванні відносин суб'єктів трудової політики та контролю за його виконанням на основі конституційних прав людини. Назріла необхідність розробки національного трудового кодексу щодо забезпечення юридичної основи формування належних умов і охорони праці.

Висновки. Заходи щодо удосконалення трудових відносин у сфері праці мають спрямовуватися на підвищення продуктивної зайнятості селян, ефективності праці і на цій основі збільшення обсягів виробництва та здешевлення сільськогосподарської продукції. Основними елементами механізму удосконалення трудових відносин можуть бути: удосконалення чинного трудового законодавства; поліпшення організації й умов праці, соціально-побутових умов життя; підвищення мотиваційних чинників і рівня оплати трудової діяльності у всіх організаційно-правових структурах аграрної сфери незалежно від форм власності на землю і майно та організацію виробництва; докорінне поліпшення соціальної інфраструктури села (насамперед, закладів охорони здоров'я, освіти); продовження середньої очікуваної тривалості життя сільського населення; оздоровлення демографічної ситуації; подолання соціального дисбалансу між містом і селом.

Список використаних джерел

1. Праця і зарплата. – №5 (777), 1 лютого 2012 р. – С.7.
2. Семенюк М. Найважливішим пріоритетом Уряду є підвищення рівня життя українців / М. Семенюк // Соціальний захист. –2011.– №12. – С 10.
3. Соціологічне обстеження Інституту Горшеніна (28–15 квітня 2011 р.) // Коментарі. – 2011, 20 травня.–№20.–С. 18–23.
4. Якуба К.І. Життєвий і трудовий потенціал сільського населення України: Теорія, методологія, практика. – К.: ННЦ ІАПЕ, 2007. – 362 с.

***Annotation.** The analysis of an occupation level of agricultural population of the Kharkov area is carried out. Problems in labor relations in reforming of agrarian sphere are defined. Ways of perfection of labor relations to agriculture are developed.*

***Key words:** labor relations, labor market, employment, unemployment*

УДК 005.95:005.936.3

Лисак В.Ю., к.е.н., асистент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Лисак І.В., асистент Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

ЕВОЛЮЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СПРИЙНЯТТЯ РОЛІ І МІСЦЯ ЛЮДИНИ В СУСПІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В статті досліджуються теоретичні основи та еволюційний розвиток понять щодо визначення сутності та ролі людини у процесі суспільного виробництва а також проблеми його ефективного використання.

***Ключові слова:** робоча сила, трудові ресурси, людські ресурси, людський капітал, трудовий потенціал, кадри, персонал, управління персоналом, трудовий колектив, працівники, співробітники.*

Вступ. В умовах ринкової економіки України постає проблема нового осмислення сутності усієї сукупності економічних процесів, що відбуваються на нинішньому етапі. Досвід проведення реформ свідчить про необхідність посилення уваги до однієї з центральних проблем ринкової економіки – формування та ефективного використання потенціалу людини, тобто її здібностей, знань та можливостей, як основного з факторів, що забезпечує конкурентоспроможність підприємств. Ця обставина визначила те виняткове значення, якого набуло нині ефективне управління персоналом, що забезпечує розвиток підприємства в цілому.

Аналіз літературних джерел дозволить оцінити проблему управління персоналом в різних аспектах сприйняття людини та прослідкувати еволюцію відношення до людського фактора. Від сприйняття людини як робочої сили, що була додатком машинного обладнання, до усвідомлення її як основного фактору виробництва, без врахування якого будь-яке підприємство чи організація не має жодного шансу на ефективний розвиток в конкурентному середовищі.

Методологічні засади дослідження управління персоналом було закладено в наукових працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених: Д.П. Богиня, В.П. Бородатий, Н.І. Верхоглядова, О.А. Грішнова, А.В. Калина, О.В. Крушельницька, Т.П. Макаровська, К. Маркс, Е.В. Маслов, Л.І. Михайлова, Ф.І. Хміль, Д.М. Ядранський. та ін.

Постановка проблеми. Метою нашого дослідження є з'ясування питання якою мірою в сучасній науковій літературі та серед управлінців-практиків застосовуються різні категорії, що характеризують сутність об'єкта кадрової роботи організації. На даний час поки що не сформувалось однозначного виміру цієї проблеми і тому можна зустріти в літературі та при обговоренні цього питання різні терміни: робоча сила, трудові ресурси, людські ресурси, людський капітал, трудовий потенціал, людський потенціал, економічно активне населення, кадри, персонал, трудовий колектив, працівники, співробітники та інше [1, с. 11].

Результати дослідження. Всі ці поняття різною мірою повторюють та доповнюють один одного, але кожне з них має індивідуальні особливості, які полягають в наступному.

Однією з перших категорій, яка характеризувала відношення людини до суспільного виробництва, була робоча сила. Ще К. Маркс у своїх наукових працях виділяв наступний аспект щодо аналізу робочої сили. Робоча сила, тобто здатність людини до праці, є таким товаром, результатом споживання якого є створення нової вартості. Робоча сила – це сукупність фізичних і духовних можливостей людини, які вона застосовує в процесі виробництва споживчих вартостей. Робоча сила є основним елементом продуктивних сил у будь-якому суспільстві, але товаром стає лише за умов ринкової економіки [2].

Серед вітчизняних науковців, які займаються проблемою дослідження робочої сили, а саме Михайлова Л.І., дає таке тлумачення цієї категорії: робоча сила – це здатність людини до праці, тобто сукупність її фізичних та духовних сил, що застосовуються нею у процесі виробництва [1, с. 12].

Доречно відмітити також тлумачення, яке дає Лисенко Ю.Г.: робоча сила – це сукупність фізичних та розумових здібностей людей, їх здатність до праці. За визначенням міжнародної організації праці (МОП), робоча сила – частина населення, яка протягом певного періоду забезпечує пропозицію своєї праці для виготовлення товарів та послуг. На практиці ж до робочої сили відносять працездатне населення

віком від 16 років до пенсійного віку, які мають роботу або активно зайняті її пошуком [3, с. 9].

Стосовно такої економічної категорії як «робоча сила» необхідно відзначити, що в західних течіях економічної теорії вона визначається переважно як сукупність працюючих та тих, хто не працює, але активно зайнятий пошуками роботи. Як правило, робоча сила в цьому значенні перекладається термінами – «labour force» або «work force». Значення поняття «робоча сила» в її традиційному марксистському вигляді перекладається терміном «labour power». Цей термін розглядається як такий, що генетично вийшов із теорії трудової вартості і представляє собою міру заробітної плати. Остання ж теорія не отримала свого широкого розповсюдження в західній економічній думці, а отже і сам термін робоча сила «labour power» залишився поза увагою економістів у країнах з ринковою економікою [4, с. 10].

Проаналізувавши сутність категорії «робоча сила» можна припустити, що вона певною мірою себе вичерпала, оскільки в сучасних умовах господарювання, коли частка розумової та творчої праці постійно зростає, одних тільки фізичних і духовних здібностей замало. Для того, щоб стати робочою силою при сучасному розвитку науки і техніки, необхідно мати певні професійні знання, вміння та навички.

Наступною категорією, яка зустрічається в літературі для позначення людського чинника, виступають трудові ресурси.

Термін «трудові ресурси» було введено в науку на початку 20-х років минулого століття академіком С. Струмиліним [5]. Цей термін використовували як планово-економічний показник вимірювання робочої сили [6, с. 11].

Залежно від здатності працювати розрізняють осіб працездатних і непрацездатних. Непрацездатні особи в працездатному віці – це інваліди 1-ї та 2-ї груп, а працездатні особи в непрацездатному віці – це підлітки і працюючі пенсіонери за віком.

Не можна не погодитись з визначенням трудових ресурсів, яке подане в українській економічній енциклопедії. Згідно з шш: трудові ресурси – наявна маса живої праці, інтегральні трудові можливості працездатного трудового населення, реальна здатність створювати блага сукупного працівника суспільства. Як економічна категорія ТР виражають відносини розширеного відтворення фізичних і розумових здібностей, знань, навичок та інших якостей людей, необхідних їм для роботи в народному господарстві, всебічного розвитку працівників у процесі суспільного виробництва [7, с. 696].

Отже, серед вітчизняних вчених сформувався ідентичне бачення щодо цієї категорії.

На нашу думку, термін «трудові ресурси» широко використовувався за часів командно-адміністративної системи та планової економіки для потреб централізованого управління працездатним населенням країни, однак без врахування особистісного чинника духовних та психологічних потреб індивіда. В умовах планової економіки трудові ресурси були одним з основних показників статистики зайнятості. Вони мають важливе значення й в умовах ринкової економіки, оскільки інтегрують такі категорії, як економічно активне населення – це та реальна частина трудових ресурсів, яка добровільно працює або хоче працювати, у т. ч. зайняті та безробітні особи, та економічно неактивне населення в працездатному віці – цей термін увійшов в науковий обіг в Україні з 1993р.

Подальші наукові дослідження економічних категорій, що описують відношення людського фактора до виробництва передбачають квантифікацію людського

та особистісного чинників виробництва. Людський чинник виробництва на макроекономічному рівні, тобто на рівні держави або суспільного виробництва, характеризується категорією трудові ресурси, а особистісний чинник знаходить своє відображення у категорії «персонал підприємства», що є значно вужчим, ніж трудові ресурси, оскільки включає в себе лише реальну частину трудових ресурсів, які зайняті виробничою діяльністю в межах конкретного підприємства, і не розглядають потенційну частину існуючих трудових ресурсів.

Сучасне розуміння сутності трудових ресурсів трактується як людські ресурси, що є значно ширшим і включає в себе такі поняття як трудовий потенціал, стан здоров'я, рівень освіти, здібностей і культури, професійні знання для роботи в сфері суспільно корисної праці [8, с. 11].

Людські ресурси як економічна категорія зустрічається в працях багатьох зарубіжних і вітчизняних економістів, зокрема П.Хейне, С.Л. Брю, Р.С. Фішера. Вони розглядають це поняття як економічну категорію, прирівнюючи його до ресурсного змісту⁷ [8, с. 17].

Ми не поділяємо цієї точки зору, оскільки, на нашу думку, ресурсний підхід до людського фактору є дещо обмеженим, оскільки не виключає такі індивідуальні характеристики як психологічний стан особистості, вмотивованість до праці, рівень його фізичного та духовного розвитку. В сучасних умовах розвитку економіки України відношення до ролі людини в процесі виробництва має базуватись на тому, що саме людина є найціннішим капіталом, який сприяє отриманню підприємством конкурентних переваг на ринку та без якого неможливе існування та розвиток підприємства.

Найбільш повне уявлення про людські ресурси дає категорія «людський капітал». Поняття людський капітал ввійшло в науку на початку 60-х років ХХ ст. в західній економічній літературі. За Г. Беккером, «людський капітал» – це сукупність природжених здібностей і набутих знань, навиків та мотивацій, доцільне використаніям яких сприяє збільшенню доходу (на рівні індивіда, підприємства чи суспільства) [9, с. 8].

Шульцем Т., лауреатом Нобелівської премії 1979 р., до наукового обігу було введено поняття «людський капітал», під яким розумілась сукупність знань і кваліфікацій, що викопувала подвійну функцію – засобу виробництва і предмета тривалого користування [10, с. 6].

Людський капітал визнаний найціннішим ресурсом, набагато важливішим, ніж природні ресурси або накопичене багатство. У понятійний апарат вітчизняних науковців цей термін увійшов дещо пізніше. Це, насамперед, пов'язано з розвитком економіки в цілому. Оскільки ринкова економіка на теренах постсоціалістичних країн почала розвиватися значно пізніше, то спостерігаються деякі відмінності в категоріальному апараті.

Сучасна економічна наука накопичила досить великий матеріал, що дозволяє підійти до визначення носія людського капіталу й до уточнення самого поняття «людський капітал». Вихідним тут є поняття самого капіталу, тому що людський капітал – форма капіталу, а його особливості, закони руху відповідно нерозривно пов'язані із сутнісним визначенням капіталу [11, с. 66].

На нашу думку, серед вітчизняних науковців можна простежити деяку спільність у визначенні людського капіталу. Зокрема, Лукьянченко М.Д, Муромець Н.С. так трактують дане поняття: людський капітал – це сформований або розвинений внаслідок інвестицій та накопичений людьми певний запас здоров'я, знань, здіб-

ностей, досвіду, мотивації, які ціленаправлено використовуються в тій чи іншій галузі суспільного виробництва, сприяє зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливає на ріст доходів (заробітків) його володаря [12, с. 15].

Ідентичне трактування цього поняття знаходимо і в працях інших науковців Антонюк В.П., Бородіна О.М, Іванов М.П., Сумарокова Є.В. ті: людській кагатал – це сформований в результаті інвестицій і накопичень людиною певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивації, які використовуються в тій чи іншій сфері суспільного відтворення, що сприяє росту продуктивності праці і виробництва і, тим самим, впливають на зростання прибутків (заробітків) даної людини. Це дає нам підстави стверджувати що серед вітчизняних науковців сформувалося подібне бачення даної проблеми.

Всі вище перелічені категорії, які спостерігаємо, охоплюють і розглядають людину та її можливості на макро, тобто на рівні держави, і використовувати їх в спектрі розгляду на рівні підприємства є недоцільним.

Для означення людських ресурсів підприємства використовують термін працівники, співробітники, персонал, трудовий колектив, кадри та ін. У нашому дослідженні доцільніше застосовувати термін персонал, який отримав широке застосування, не виключно унаслідок розповсюдження прикладної іноземної літератури.

Зазначимо, що відомий японський підприємець і менеджер Коноске Маусіта так охарактеризував роль персоналу: «Ціна будь-якого підприємства дорівнює ціні його людського чинника». З цієї характеристики персоналу можна переконатись у тому, що саме людина з її здібностями та вміннями є одним з головних та вирішальних чинників, що формує конкурентоспроможність підприємства.

В Україні управління персоналом, як галузь теоретичних досліджень, почала формуватись на початку 1990-х років. У першу чергу це було пов'язано з розпадом командно-адміністративної системи, наданням самостійності підприємствам, розвитком ринкових відносин і, головним чином, усвідомленням того, що в центрі розвитку економіки знаходиться людина.

У працях таких вчених як Н.М. Бондар та С.Ф. Покропившій спостерігаємо значну схожість у визначенні поняття персонал: перший автор зазначає, що «персонал – це сукупність постійних (або) тимчасових працівників, які отримали необхідну професійну підготовку або мають досвід практичної роботи» [13, с. 153].

Більш широко цей термін трактує А. В. Шегда: персонал об'єднує весь трудовий колектив підприємства. До персоналу належать усі працівники, які виконують виробничі та управлінські операції.

Зовсім відмінне визначення зустрічаємо в праці І.І. Бажана: персонал – це струк-туровані по категоріях відповідно до принципу розподілу праці працівники підприємства. Це керівники, спеціалісти, службовці, робітники [14, с. 17].

Отже, протягом тривалого періоду розвитку економіки сприйняття людини як об'єкта управління постійно змінюється, відбувається трансформація категорій від більш простіших до складніших і цей процес є безперервним, перманентним (табл. 1.).

Систематизація понять що характеризують людину у процесі виробництва

Автор	Категорія
1	2
Українська економічна енциклопедія	робоча сила – термін марксистської політичної економії, який означає здатність людини до праці, сукупність потреб, фізичних, інтелектуальних і організаторських здібностей, набутих знань і досвіду, що використовують в процесі виробництва матеріальних благ і надання послуг.
Михайлова Л.І.	робоча сила – це здатність людини до праці, тобто сукупність її фізичних та духовних сил, що застосовуються нею у процесі виробництва
Покропившій С.Ф.	трудоі ресурси – це частина працездатного населення, що за своїми віковими, фізичними, освітніми даними відповідає певній сфері діяльності. Слід відрізнати трудові ресурси реальні (ті люди, які вже працюють) та потенційні (ті, що колись можуть бути залучені до конкретної праці)
Стефанишина О.В.	трудоі ресурси – це частина населення країни, що за своїм фізичним розвитком, розумовими здібностями і знаннями здатна працювати в економіці. Реально «трудоі ресурси» – це кількість населення, яке можна примусити працювати, тобто яке фізично здатне працювати
Богиня Д.П. та Грішнової О.А.	людські ресурси – це працівники, що мають певні професійні навички і знання та можуть їх використовувати у трудовому процесі
Щегда А.В.	людські ресурси – специфічний і найважливіший з усіх видів економічних ресурсів підприємства
Воронкова В.Г.	персонал підприємства – це сукупність його працівників, що працюють по найму при наявності трудових взаємовідносин з роботодавцем, оформлених трудовим договором (контрактом)
Бажан І.І.	персонал – це структуровані по категоріях відповідно до принципу розподілу праці працівники підприємства. Це керівники, спеціалісти, службовці, робітники
Українська економічна енциклопедія	трудоий потенціал – людські можливості, ресурси праці, найповніша і всебічна характеристика працездатного населення як продуктивної сили.
Бажан І.І.	трудоий потенціал – це сукупна чисельність громадян працездатного віку, які за певних ознак (стан здоров'я, психологічні особливості, освітній, фаховий та інтелектуальний рівень, соціально-етичний менталітет) здатні та мають намір проводити трудову діяльність

1	2
Грішнова О.А.	людський капітал – це економічна категорія, яка характеризує сукупність сформованих і розвинених унаслідок інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають в їхній власності, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливають на зростання доходів (заробітків) свого власника та національного доходу
Лукьянченко М.Д., Муромець Н.С.	людський капітал – це сформований або розвинений внаслідок інвестицій та накопичений людьми певний запас здоров'я, знань, здібностей, досвіду, мотивації, які ціленаправлено використовуються в тій чи іншій галузі суспільного виробництва, сприяє зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливає на ріст доходів (заробітків) його володаря
Головінов О.М.	людський капітал – це сформований і накопичений у процесі економічних й інноваційних інвестицій у людину запас здібностей, здоров'я, знань, кваліфікації, навичок, умінь, досвіду, мотивацій, мобільності, результатом продуктивного використання якого є зростання доходу його власника й власника речовинного капіталу, у межах якого він реалізується

Висновки. Проаналізувавши тенденцію розвитку понятійного апарату по відношенню людського чинника до виробництва можна зробити наступний висновок. Не так часто в літературі та серед управлінців-практиків останнім часом застосовується термін «робоча сила». Це поняття зараз є більш політекономічним, однак при соціалістичному устрої нашої держави воно широко застосовувалось для характеристики забезпечення підприємств кадрами та ефективності їх використання. Отже, використовувати категорію робоча сила в проведеному дослідженні, є недоцільним, оскільки вона не повною мірою охоплює проблему, що досліджується.

Список використаних джерел

1. Михайлова Л.І. Управління персоналом : навч. посіб. / Л.І. Михайлова – Центр учбової літератури, 2007. – 248 с.
2. Маркс К., Энгельс Ф. Избранные произведения в 2-х т / Ф. «Энгельс, К. Маркс. – М. : Политиздат, 1955.— Т2. — 516 с.
3. Лысенко Ю.Г. Модели управления квалифицированной рабочей силой : монография / Ю.Г. Лысенко., Ю.Т. Олейник., А.Е. Алтухов. ; под ред. Лысенко Ю.Г. – Донецк : ООО «Юго- Восток ЛТД», 2005. – 183 с.
4. Левченко О.М. Якість трудового потенціалу регіону : монографія / О.М. Левченко – Кіровоград, 2002. – 135 с.
5. Струмилин С.Г. Проблемы экономики труда / С.Г. Струмилин., – М. : Наука, 1982. – 471 с.
6. Левченко О.М. Економіка знань: управління розвитком людських ресурсів Великобританії / О.М. Левченко. – К. : ВД «Корпорація», 2005. – 291 с.
7. Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т. 3 / Редкол. : С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – 952 с.
8. Крушельницька О.В. Управління персоналом : навч. посіб. / О.В. Крушельницька, Д.П. Мельничук – К., «Кондор». – 2006. – 308 с.

9. Назарова Г.В. Формування та розвиток людського капіталу корпоративних підприємств. Наукове видання / Г.В. Назарова, Н.Л. Гавкалова, Н.С. Маркова. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2006.–240 с.
10. Людський капітал України: стан, проблеми, перспективи відтворення: монографія у 2 ч. / Київський національний ун-т будівництва і архітектури / В.М. Лич (наук.ред.). – К. : КНУБА, 2009. – Ч.І – 224 с.
11. Бородатий В.П. Управління персоналом / В.П. Бородатий., І.Д. Крижко., А.Й Ягодзінський. : навч. посібник. – К. : ІЗМН, 1997. – 272 с.
12. Лукьянченко Н.Д. Инвестиционная поддержка качества персонала предприятия / Н.Д. Лукьянченко, Н. Е. Муромець,– Донецк : ООО «Лебедь», 2003 – 178 с.
13. Бондар Н.М. Економіка підприємства / Н.М. Бондар : навч. Посіб. – К. : Видавництво А.С.К., 2004. – 400 с.
14. Бажан І.І. Трудовий потенціал України: формування та використання : монографія / І.І. Бажан – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. – 144 с.

***Annotation.** In the article theoretical bases and evolutionary development of concepts are probed in relation to determination of essence and role of man in the process of public production and also problem of him the effective use.*

***Key words:** labour force, labour resources, human capitals, labour potential, shots, personnel, management, labour collective, workers, employees, a personnel.*

УДК 631.158:331.522

Ментей О.С., к.е.н., викладач Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва, Харків

ЗАМІЩЕННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УРЕЧЕВЛЕНОЮ ПРАЦЕЮ

Запропоновано модель заміщення трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств уречевленою працею, з урахуванням плинності кадрів, інтенсифікації виробництва та підвищення продуктивності праці. Конкретна апробація моделі здійснена на прикладі сільськогосподарських підприємств Харківської області.

***Ключові слова:** трудові ресурси, заміщення, інтенсифікація.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку вітчизняного аграрного сектору економіки постають принципово нові вимоги до формування і забезпеченості трудовими ресурсами сільськогосподарських підприємств. Нижчий рівень оплати аграрної праці порівняно з іншими видами економічної діяльності, відсутність збалансованості між трудовими ресурсами та робочими місцями спричиняють значне вивільнення працюючих із сільськогосподарських підприємств. Це призводить до відтоку з аграрного виробництва найбільш працездатних, досвідчених і перспективних працівників, що негативно позначається на економіці України.

Тому, актуальним є розробка методик заміщення живої праці уречевленою як основного резерва підвищення продуктивності праці та закріплення трудових ресурсів в сільськогосподарських підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі проблеми ефективної зайнятості, підвищення продуктивності праці та інтенсифікації вироб-

9. Назарова Г.В. Формування та розвиток людського капіталу корпоративних підприємств. Наукове видання / Г.В. Назарова, Н.Л. Гавкалова, Н.С. Маркова. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2006.–240 с.
10. Людський капітал України: стан, проблеми, перспективи відтворення: монографія у 2 ч. / Київський національний ун-т будівництва і архітектури / В.М. Лич (наук.ред.). – К. : КНУБА, 2009. – Ч.І – 224 с.
11. Бородатий В.П. Управління персоналом / В.П. Бородатий., І.Д. Крижко., А.Й Ягодзінський. : навч. посібник. – К. : ІЗМН, 1997. – 272 с.
12. Лукьянченко Н.Д. Инвестиционная поддержка качества персонала предприятия / Н.Д. Лукьянченко, Н. Е. Муромець,– Донецк : ООО «Лебедь», 2003 – 178 с.
13. Бондар Н.М. Економіка підприємства / Н.М. Бондар : навч. Посіб. – К. : Видавництво А.С.К., 2004. – 400 с.
14. Бажан І.І. Трудовий потенціал України: формування та використання : монографія / І.І. Бажан – Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2006. – 144 с.

***Annotation.** In the article theoretical bases and evolutionary development of concepts are probed in relation to determination of essence and role of man in the process of public production and also problem of him the effective use.*

***Key words:** labour force, labour resources, human capitals, labour potential, shots, personnel, management, labour collective, workers, employees, a personnel.*

УДК 631.158:331.522

Ментей О.С., к.е.н., викладач Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва, Харків

ЗАМІЩЕННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УРЕЧЕВЛЕНОЮ ПРАЦЕЮ

Запропоновано модель заміщення трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств уречевленою працею, з урахуванням плинності кадрів, інтенсифікації виробництва та підвищення продуктивності праці. Конкретна апробація моделі здійснена на прикладі сільськогосподарських підприємств Харківської області.

***Ключові слова:** трудові ресурси, заміщення, інтенсифікація.*

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку вітчизняного аграрного сектору економіки постають принципово нові вимоги до формування і забезпеченості трудовими ресурсами сільськогосподарських підприємств. Нижчий рівень оплати аграрної праці порівняно з іншими видами економічної діяльності, відсутність збалансованості між трудовими ресурсами та робочими місцями спричиняють значне вивільнення працюючих із сільськогосподарських підприємств. Це призводить до відтоку з аграрного виробництва найбільш працездатних, досвідчених і перспективних працівників, що негативно позначається на економіці України.

Тому, актуальним є розробка методик заміщення живої праці уречевленою як основного резерва підвищення продуктивності праці та закріплення трудових ресурсів в сільськогосподарських підприємствах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі проблеми ефективної зайнятості, підвищення продуктивності праці та інтенсифікації вироб-

ництва в сільському господарстві є винятково актуальними і тому привертають значну увагу науковців. Зокрема, цими проблемами займаються такі науковці як: О.В. Величко [1, с. 100], О.Г. Булавка, Н.В. Германюк [2, с. 129–135], О.І. Кіц [3, с. 38], Т.П. Юрій [4, с. 119] та ін. Проте в більшості досліджень ці проблеми розглядаються без взаємодії, тому створення ефективної зайнятості при високій продуктивності праці з врахуванням інтенсифікації виробництва потребує більш глибокого дослідження.

Формування цілей статті. Метою статті є формулювання пропозиції щодо ефективного використання трудових ресурсів сільськогосподарських підприємств через заміщення живої праці уречевленою.

Виклад основного матеріалу. При визначенні ефективної кількості працівників, в першу чергу, потрібно спиратись на норми забезпечення виробничих процесів відповідними робітниками. Але в умовах плинності кадрів, для забезпечення ефективного використання трудових ресурсів, при якому зростає продуктивність праці і скорочується трудомісткість виготовлення продукції можливе лише за рахунок інтенсифікації виробництва і збільшення фондоозброєності працівників підприємств. Враховуючи стійку тенденцію плинності кадрів, ми пропонуємо підвищувати ефективність використання трудових ресурсів через формування спеціфічної системи заміщення живої праці уречевленою.

За запропонованим нами підходом, темпи вибуття працівників повинні бути обернено пропорційні до рівня механізації праці, з урахуванням її обов'язкової інтенсифікації:

$$K_{iz} = Kz + Ki \quad (1)$$

(K_{iz} – коефіцієнт інтенсивного заміщення живої праці уречевленою;

Kz – коефіцієнт заміщення живої праці уречевленою, який розраховується за формулою:

$$Kz = 1 - In \quad (2)$$

In – індекс чисельності працівників як відношення кількості працівників даного року до кількості працівників попереднього року;

Ki – нормативний коефіцієнт інтенсифікації виробництва. У випадку, коли значення коефіцієнта вибуття більше 1, норма інтенсифікації береться за верхню межу). Прогнозування вартості змінених активів сільськогосподарських підприємств у відповідності до заміщення живої праці уречевленою, в цьому випадку здійснюється за формулою:

$$Anp = K_{iz} * An \quad (3)$$

Anp – прогнозована вартість активів підприємства;

An – вартість активів підприємства в поточному році).

Відповідно до даного підходу, ми розробили норму заміщення трудових ресурсів матеріальними, розрахувавши її для конкретних досліджуваних підприємств Золочівського району Харківської області (табл. 1).

Варто наголосити, що формування норми заміщення для підприємства потрібно оцінювати не лише за темпами вибуття працівників господарства, але й за його фінансовими можливостями. При недостатній кількості грошових коштів для закупівлі нових засобів виробництва за повним обсягом можна орієнтуватися на усереднену норму заміщення 1,06, яка зорієнтована на забезпечення стабільного (без інтенсифікації) обсягу виробництва за вибуття працівників.

Таблиця 1

**Прогнозування потреби в активах при скороченні трудових ресурсів
досліджуваних підприємств Золочівського району Харківської області на
2012–2014 рр.**

Підприємство	2010 р.		Коефіцієнт заміщення	Коефіцієнт інтенсифікації	Прогноз потреби у матеріальних активах, млн.грн			Коефіцієнт інтенсивного заміщення
	Матеріальні активи, млн.грн.	Індекс чисельності працівників			2012р.	2013р.	2014р.	
ФГ «Альфа»	26,7	0,978	0,022	0,030	29,6	31,1	32,7	0,052
СТОВ «Перше травня»	43,3	0,932	0,068	0,030	52,2	57,3	62,9	0,098
СТОВ «Довжик»	23,6	1,039	-0,039	0,050	24,1	24,4	24,6	0,011
ЗАТ «Агрофірма ім. Г.С. Сковороди»	45,6	0,951	0,049	0,030	53,1	57,3	61,9	0,079
У середньому	34,8	0,970	0,020	0,040	39,1	41,4	43,9	0,060

Формуючи підходи до забезпечення ефективної зайнятості працівників сільськогосподарських підприємств, із врахуванням тієї ситуації з кадрами, що склалась на даний момент, відмітимо, що темпи вибуття працівників повинні бути обернено пропорційні до рівня механізації праці, тобто до фондоозброєності. Одночасно з цим, вивільняючи працівників підприємство отримує додатковий резерв у фонді заробітної плати, що вимагає більш високого рівня якості праці і закріплює необхідну кількість висококваліфікованих робітників для підприємства через зростання їх заробітних плат.

Ефективність заміщення працівників сільськогосподарських підприємств пропонуємо визначати як різницю між змінами у виробництві валової продукції та змінами у виробничих витратах, з урахуванням інтенсифікації виробництва й економії заробітної плати:

$$Ez = \Delta Bn - \Delta Mv + \Delta Zn \quad (4)$$

(Ez – ефективність заміщення живої праці уречевленою;

ΔBn – додатковий обсяг виробництва валової продукції з урахуванням інтенсифікації виробництва у поточних цінах реалізації;

ΔMv – додаткові матеріальні витрати на виробництво з урахуванням збільшеної фондоозброєності працівників;

ΔZn – економія фонду заробітної плати при скороченні кадрів і збільшенні оплати праці робітників відповідно до їх продуктивності).

Проектний розрахунок підтверджує додаткове надходження коштів по всіх досліджуваних підприємствах: по СТОВ «Перше травня» – 6,3 млн.грн; ЗАТ «Агрофірма ім. Г.С. Сковороди» – 5,7; ФГ «Альфа» – 5,6; СТОВ «Довжик» – 2,2 млн.грн.

За умови, якщо ефективність заміщення буде позитивною, скорочення трудових ресурсів на сільськогосподарських підприємствах, з однієї сторони, буде відбуватись більш повільними темпами, а з іншої – забезпечить перехід від кількі-

сних до якісних характеристик працівників, тобто, призведе до зростання рівня їх кваліфікації, а, отже, й до збільшення рівня продуктивності праці. В цьому випадку норми навантаження на працівників стануть значно вищими, адже високий рівень механізації праці дозволить виконувати більші обсяги робіт, але при цьому і зацікавленість в праці зросте, адже рівень оплати буде відповідати рівню продуктивності.

Висновки. З урахуванням існуючої тенденції плинності кадрів запропоновано підвищувати ефективність використання трудових ресурсів заміщенням живої праці уречевленою. За розробленим нами підходом, темпи вибуття працівників мають бути обернено пропорційними рівню механізації праці, з урахуванням її обов'язкової інтенсифікації. Ефективність заміщення працівників сільськогосподарських підприємств необхідно визначати як різницю між змінами у виробництві валової продукції та змінами у виробничих витратах, з урахуванням інтенсифікації виробництва й економії заробітної плати.

Список використаних джерел

1. Величко О.В. До питання рейтингової оцінки використання трудових ресурсів у сільськогосподарських підприємствах / О.В. Величко // Економіка АПК. – 2011 – № 6. – С. 100–104.
2. Булавка О.Г. Соціалізація трудових ресурсів ж передумова удосконалення зайнятості / О.Г. Булавка, Н.В. Германюк // Економіка АПК. – 2011 – № 7. – С. 129–139.
3. Кіц О.І. Регулювання зайнятості сільського населення на регіональному рівні / О.І. Кіц // Економіка АПК. – 2011 – № 9. – С. 38–44.
4. Юрій Т.П. Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах / Т.П. Юрій // Економіка АПК.–2011 –№ 9. – С. 119–125.

***Annotation.** Replacement labor farms materialized labour. The model of substituting for the labour resources of agricultural enterprises is offered by materialized labour, taking into account fluidity of shots, intensification of production and increase of the labour productivity. Concrete approbation of model is carried out on the example of agricultural enterprises of the Kharkiv area.*

***Key words:** labour resources, substitutions, intensification.*

УДК 331.108.2

Олійник О.С., старший викладач Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ СПИРТОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

В статті звернена увага на формування та використання персоналу спиртових підприємств, його вплив на особливість ефективного господарювання підприємством

***Ключові слова:** персонал, виробництво, спиртові підприємства.*

Основою держави, суспільства і звичайно підприємства, при всіх економічних формаціях є люди. їхній досвід, освіта, вміння, трудова мотивація, тобто персонал, в тому числі і персонал окремо взятого підприємства. Останній являє собою сукуп-

сних до якісних характеристик працівників, тобто, призведе до зростання рівня їх кваліфікації, а, отже, й до збільшення рівня продуктивності праці. В цьому випадку норми навантаження на працівників стануть значно вищими, адже високий рівень механізації праці дозволить виконувати більші обсяги робіт, але при цьому і зацікавленість в праці зросте, адже рівень оплати буде відповідати рівню продуктивності.

Висновки. З урахуванням існуючої тенденції плинності кадрів запропоновано підвищувати ефективність використання трудових ресурсів заміщенням живої праці уречевленою. За розробленим нами підходом, темпи вибуття працівників мають бути обернено пропорційними рівню механізації праці, з урахуванням її обов'язкової інтенсифікації. Ефективність заміщення працівників сільськогосподарських підприємств необхідно визначати як різницю між змінами у виробництві валової продукції та змінами у виробничих витратах, з урахуванням інтенсифікації виробництва й економії заробітної плати.

Список використаних джерел

1. Величко О.В. До питання рейтингової оцінки використання трудових ресурсів у сільськогосподарських підприємствах / О.В. Величко // Економіка АПК. – 2011 – № 6. – С. 100–104.
2. Булавка О.Г. Соціалізація трудових ресурсів ж передумова удосконалення зайнятості / О.Г. Булавка, Н.В. Германюк // Економіка АПК. – 2011 – № 7. – С. 129–139.
3. Кіц О.І. Регулювання зайнятості сільського населення на регіональному рівні / О.І. Кіц // Економіка АПК. – 2011 – № 9. – С. 38–44.
4. Юрій Т.П. Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах / Т.П. Юрій // Економіка АПК.–2011 –№ 9. – С. 119–125.

***Annotation.** Replacement labor farms materialized labour. The model of substituting for the labour resources of agricultural enterprises is offered by materialized labour, taking into account fluidity of shots, intensification of production and increase of the labour productivity. Concrete approbation of model is carried out on the example of agricultural enterprises of the Kharkiv area.*

***Key words:** labour resources, substitutions, intensification.*

УДК 331.108.2

Олійник О.С., старший викладач Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка

ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВ СПИРТОПРОДУКТОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

В статті звернена увага на формування та використання персоналу спиртових підприємств, його вплив на особливість ефективного господарювання підприємством

***Ключові слова:** персонал, виробництво, спиртові підприємства.*

Основою держави, суспільства і звичайно підприємства, при всіх економічних формаціях є люди. їхній досвід, освіта, вміння, трудова мотивація, тобто персонал, в тому числі і персонал окремо взятого підприємства. Останній являє собою сукуп-

ність найманих працівників, які уклали трудовий договір (контракт) з роботодавцем, твердить Г.Т.Завіновська [1, с.81]. Провідний мобілізуючий фактор виробництва, тобто персонал підприємства характеризується своїм формуванням та використанням.

В процесі дослідження персоналу та його управління на підприємствах вчені-економисти виявили цілий ряд проблем. Так, О.А.Грішнова та Н.М.Полив'яна розділяють думку що всі проблеми управління персоналом можна згрупувати в ряд груп [2, с.64–75], а саме: проблеми в суб'єкті управління персоналу; проблеми інформаційно-методичного забезпечення управління персоналом; проблеми неадекватності соціального середовища; проблеми у структурі пропозиції на ринку праці; проблеми в об'єкті управління персоналу, а також в формуванні та використанні персоналу. На останні і звернемо увагу.

Для функціонуючого підприємства вихідним пунктом формування стабільного трудового колективу може стати оцінювання стану плинності кадрів, тобто сукупності звільнених працівників – за власним бажанням, за прогули й інші порушення трудової дисципліни. Робота з вивчення і зниження плинності персоналу в організації включає такі етапи: – збір і опрацювання інформації про стан, причини та фактори плинності кадрів (визначення кількісних і якісних характеристик процесу плинності); аналіз процесу плинності; розробка і впровадження заходів зі зниження плинності.

З якісного боку процес плинності кадрів характеризується факторами, причинами і мотивами. Виявлення причин і факторів необхідне для розробки конкретних заходів щодо зниження плинності, мотиви ж є вихідною інформацією для з'ясування причин. Причинами плинності є найбільш поширені мотиви звільнення працівників. За походженням мотиви можна поділити на три групи: пов'язані з сімейно- побутовими обставинами; у зв'язку з незадоволеністю працівників умовами праці й побуту; через порушення трудової дисципліни. Фактори плинності можна згрупувати й за ступенем можливого цілеспрямованого впливу на них: керовані, частково керовані, некеровані.

Мотиви плинності можна об'єднати в кілька груп: професійно-кваліфікаційні; пов'язані з організацією й умовами праці; міжособові; пов'язані з рівнем задоволення матеріальними благами, із відносинами в колективі та ін. В узагальненому вигляді основні фактори й мотиви плинності персоналу на виробництві такі: низька заробітна плата окремих груп працівників у зв'язку з незадовільною організацією праці та виробництва; неритмічність виробництва, систематичний додатковий робочий час; невідповідність виконуваних робіт рівню кваліфікації й основної професії, невизначеність перспектив професійного зростання; важкі й шкідливі умови праці, брудна робота на окремих ділянках виробництва; погані взаємовідносини у виробничому колективі, з адміністрацією; незадоволеність професією.

Виявлення мотивів, факторів і встановлення причин плинності здійснюється за допомогою спеціальної процедури, виконуваної співробітниками кадрової служби. До процедури входять вивчення анкетних даних, співбесіди з тими, хто звільняється, а також із їхніми товаришами, бригадиром, майстром, начальником дільниці, результати яких заносяться в журнал обліку звільнень.

В свою чергу, використання персоналу являє собою комплекс заходів, спрямованих на забезпечення умов для ефективної реалізації творчого, фізичного і трудового потенціалу працівників.

Використання персоналу повинно відповідати цілям підприємства, не ігно-

рувати інтереси працівників і дотримуватись законів про працю. Рациональне використання персоналу має забезпечити: оптимальну зайнятість працівників і стабільне та рівномірне їх завантаження протягом робочого періоду (тижня, місяця); відповідність трудового потенціалу працівників вимогам робочого місця, посади; періодичну зміну одного робочого місця на інше з метою забезпечення різноманітності виконуваних робіт і можливості гнучкого маневрування в процесі виробництва; максимальну можливість виконання на робочому місці різних операцій, чергуючи навантаженні різних груп м'язів людини. Збалансованість кількості робочих місць і кількості працівників досягається правильним їх розміщенням і внутрішньоорганізаційною мобільністю працівників.

На основі аналізу теоретичних основ та практичних узагальнень встановлено, що використання персоналу спиртових підприємств можна охарактеризувати наступними показниками:

- 1) продуктивність праці як основний показник, яким не слід нехтувати;
- 2) рівень використання робочого часу;
- 3) стан трудової дисципліни;
- 4) кількість та питома вага працівників, зайнятих ручною працею;
- 5) якісна відповідність персоналу вимогам спиртового виробництва;
- 6) відносні і абсолютна кількість вивільнених працівників.

Також, ми не можемо не звернути увагу на те, що використання персоналу підприємств спиртопродуктового підкомплексу має свою ефективність, яка залежить від різних чинників, а саме: науково-технічних, що пов'язані з рівнем розвитку і використання засобів виробництва; організаційних, серед яких є удосконалення структури управління та змістовності праці; економічних, що пов'язані з економічними методами управління персоналу; соціальних, що зумовлені системою соціально-економічних та соціально-трудових відносин.

Отже, досліджуючи питання персоналу ми можемо стверджувати, що визначення формування та використання персоналу має великий вплив на ефективне господарювання підприємством, яке веде до збільшення прибутковості підприємства його процвітання і покращення фінансового стану працівників підприємства. В сучасних умовах розвитку економіки зростає роль системи управління персоналом у вирішенні соціально-економічних проблем суспільства. Діяльність спиртового підприємства починається із формування персоналу, який в процесі роботи буде змінюватися, поповнюватися та оновлюватися відповідно до виробничо-господарських потреб організації. Використання персоналу в свою чергу має прямиий вплив на ефективність господарювання.

Список використаних джерел

1. Завіновська Г. Т. Економіка праці: навч. посіб. /Г. Т. Завіновська. – К.: КНЕУ, 2006. – 81 с.
2. Грішнова О. А. Інноваційна стратегія управління персоналом у контексті забезпечення конкурентоспроможності підприємства / О. А. Грішнова, Н.М.Полив'яна // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2009,– №1. – Чернігів, с.64–75.

Annotation. In the article convolute attention is on forming and use of personnel of spirit enterprises, his influence on the feature of effective menage by an enterprise

Key words: personnel, production, spirit enterprises.

СОЦІАЛЬНІ ФАКТОРИ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

У статті досліджено та ідентифіковано зміст мотиваційного механізму підприємства, розглянуто та погруповано основні соціальні фактори, що здійснюють вплив на цей механізм.

Ключові слова: мотивація, мотиваційний механізм, економічні фактори, соціальні фактори, соціальна політика, внутрішньофірмовий механізм.

Постановка проблеми. Актуальність ефективної соціальної мотивації праці визначається тим, що людина відіграє особливу і головну роль в будь-якому процесі виробництва, тому від рівня її мотивації залежить і результативність виробництва. Ефективне управління персоналом неможливе без конкретного вивчення всієї багатогранності факторів, що впливають на трудову поведінку працівників (потреб, мотивів, стимулів, цінностей тощо), без аналізу інформації про реальний вплив цих факторів (зокрема соціальних) та наслідки їх дій.

Стан вирішення проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченню природи мотивації праці, формуванню дієвої системи спонукання працівників до ефективної праці присвячено багато робіт зарубіжних і вітчизняних вчених. Відомими авторами сучасних теорій мотивації на Заході стали Ф.Герцберг, Е.Лоулер, Д.Мак-Грегор, А.Маслоу, Л.Портер та інші. Серед вітчизняних дослідників мотиваційних теорій слід виділити – О. А. Бугуцького, А.М. Колота, Й.С. Заводського, Г. А. Дмитренка, А. А. Афоніна, Г.І. Купалової, Л.І.Михайлової, І.В. Шепелята інших.

Зауважимо, що дослідження згаданих авторів переважно стосуються забезпечення впливу економічних факторів на мотивацію працівників. Проте, залишається низка нерозкритих питань щодо належної узгодженості між мотиваційним механізмом та врахуванням соціальних факторів, що впливають на нього.

Метою статті є наукове обґрунтування необхідності формування та впровадження в господарську практику оновленого мотиваційного механізму, що враховує соціальні фактори та особливості й специфіку трансформаційних процесів в економіці України,

Виклад сутності виконаного дослідження. Механізм ефективної мотивації є невід'ємною складовою менеджменту підприємства та покликаний разом з іншими складовими сприяти досягненню його цілей. В науковій полеміці щодо мотиваційного механізму зустрічаються різні визначення поняття «мотиваційний механізм». Так на думку Дороніної М.С., мотиваційний механізм – це сукупність процесів, прийомів, методів, підходів щодо цілеспрямованого формування у працівника зацікавленого ставлення до праці та її результатів [1, с. 18]. Інше визначення дає Мазур В.М. Останній, зокрема, визначив мотиваційний механізм як процес спонукання людини до певної діяльності за допомогою внутрішньоособистих і зовнішніх факторів [3, с.44]. Українські науковці Колот А.М. і Цимбалюк С.О.

розглядають цю категорію як комплекс заходів та методів впливу на поведінку людини в організації задля досягнення цілей організації і особистих цілей [2, с. 21].

Узагальнюючи вищенаведені визначення можна зазначити, що на нашу думку, мотиваційний механізм потрібно розглядати як організовану систему, що забезпечує ефективну реалізацію соціально-економічних цілей працівника і підприємства та їх узгодження за рахунок використання методів і засобів управління.

Мотиваційний механізм має будуватися з урахуванням особливостей персоналу, що працює в організації, які включають потреби, інтереси, установки і ціннісні орієнтації працівників. Спрощена модель процесу мотивації представлена на рис 1. Обґрунтованість і дієвість мотиваційного механізму залежить від врахування факторів, що впливають на нього.

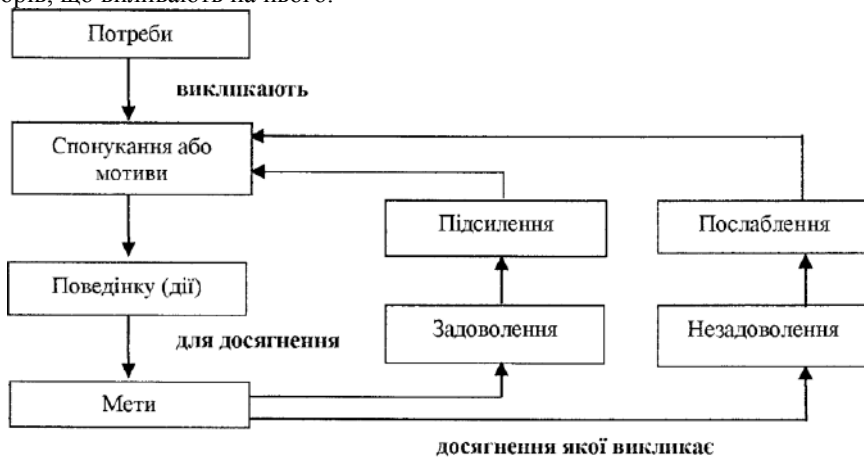

Рис.1. Спрощена модель процесу мотивації

На практиці, на підприємствах (фірмах) діє розмаїття факторів, які можуть впливати на мотиви поведінки працівників і позитивно, і негативно. В їхньому складі можна виділити дві укрупнені групи – економічні і соціальні фактори.

Економічні фактори є базою, фундаментом при створенні внутрішньофірмового механізму мотивації праці. У той же час первинність економічних мотивів завжди пов'язана з мотивами соціальними. Більше того, коли основні матеріальні потреби задоволені, діяльність людей все більше визначається соціальними мотивами.

Тому на західних фірмах, зокрема в німецьких компаніях, до соціальних факторів, які зазвичай враховуються, належать такі:

- пенсійне страхування;
- страхування по безробіттю;
- страхування на випадок хвороби;
- загальні відрахування, які використовуються на пільгове харчування працівників,
- оплати на комунальні послуги, медичне забезпечення, допомога родині, організація дозвілля.

Ці фактори вимагають обов'язкових і чималих витрат, які покриваються частково з прибутку, а частково (перші три) входять у витрати фірми і сприяють більш успішній діяльності її працівників. У той же час вони є обов'язковими для фірми, що особливо обумовлено законодавством різних країн і щорічними трудовими угодами

між підприємцями і профспілками незалежно від того, погано або добре працює працівник.

На нашу думку, механізм мотивації праці повинен включати ті соціальні фактори, які відносяться до числа добровільних з боку працівника і фірми, і які орієнтовані в майбутнє. Соціальні фактори, що використовуються в механізмі мотивації праці, повинні бути орієнтовані на інтереси працівників. Вони повинні:

- приводити у відповідність бажання працівників з цілями підприємства, тобто формувати внутрішньокорпоративну мету;
- сприяти ідентифікації працівників зі своїм підприємством;
- підвищувати продуктивність праці, підтримувати його інтенсивність і бажання співробітників працювати;
- соціально розвивати працівників, сприяти підвищенню їх соціального статусу;
- заохочувати ініціативу працівників при вирішенні їхніх власних проблем і проблем підприємства;
- покращувати мікроклімат на підприємстві;
- формувати у працівників і громадськості позитивну думку про підприємство, тобто зміцнювати діловий імідж підприємства.

Соціальні фактори мотивації праці повинні органічно входити в соціальну політику фірми, тому що фірма може досягти успіху в сучасних умовах тільки тоді, коли працівники відчують, що, по-перше, до них відносяться не просто краще, ніж на інших підприємствах, а як до рівноправних партнерів, і, по-друге, тоді, коли у працівників буде можливість саморозвитку і творчого зростання на підприємстві. Тому, соціальні фактори мотиваційного механізму повинні, з одного боку, бути привабливі для працівників, а, з іншого, орієнтовані на успіх фірми.

Як бачимо, у сучасних умовах значення соціальних факторів має тенденцію до постійного зростання, що дозволяє зробити висновок про соціально-економічну спрямованість внутрішньофірмового механізму мотивації праці, адекватного ринковій моделі.

Висновки. Соціальні фактори мотивації праці слід віднести по своїй значущості до числа пріоритетних оскільки людина, що здійснює трудову діяльність, – істота суспільна і серед собі подібних не обмежується виключно задоволенням матеріальних (фізичних) потреб. Тому підвищення соціальної значущості праці в сучасному суспільстві прямо пов'язане з розвитком демократії та самоврядування як у суспільстві, так і на виробництві.

Список використаних джерел

1. Дороніна М. С. Соціально–економічний механізм мотивації трудової поведінки / М. С. Дороніна, В. М. Лугова // Економіка розвитку. – 2006. – №2. – с. 18–22.
2. Колот А.М. Мотивація персоналу: підручник/ А.М. Колот, С.О. Цимбалюк. – К: КНЕУ, 2011.–397 с.
3. Мазур В. Вдосконалення систем мотивації праці // Вісник Тернопільської академії народного господарства. –2008.–№ 7.–С.43–46.
4. Семикіна М.В. Індикатори економічної та соціальної ефективності мотивації праці / Семикіна М.В. // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 10. – С. 181–189.

Annotation. In the article is investigated and the contents motivational of the mechanism of the enterprise is identified, is considered and is grouped the basic social factors, which realize influence on this mechanism.

Key words: *motivation, motivations mechanism, economic forces, social factors, social policy, companies the mechanism, motivational factor.*

УДК 005.941+005.95

Гриненко А.М., к.е.н., професор КНЕУ ім. В.Гетьмана;
Кирилюк В.В., магістрант КНЕУ ім. В.Гетьмана

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ

У статті висвітлено сутність та основні складові корпоративної культури; розглянуто її вплив на ефективність діяльності конкретного промислового підприємства; сформувано рекомендації щодо поліпшення корпоративної культури та ефективного її використання в якості конкурентних переваг.

Ключові слова: *корпоративна культура; конкурентні переваги; мотиваційний фактор, профілі корпоративної культури.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день корпоративна культура відіграє важливу роль на всіх підприємствах країни. Для одних підприємств корпоративна культура – це «костюм», без якого вже непристойно виходити на ринок товарів і послуг, а для інших – усвідомлення самого себе, набуття сенсу життя, змісту професійної діяльності, без яких важко існувати. Врешті, для сучасних підприємств корпоративна культура – це найсильніший мотиваційний фактор. Проте багато підприємств потребують вдосконалення або зміни корпоративної культури. Останнє потребує наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням даної тематики протягом останніх років займається досить багато установ. Зокрема, науково – дослідні інститути, вищі навчальні заклади. Останні публікації, що стосуються даної тематики публікувались в ЗМІ та наукових збірниках вищих навчальних закладів України.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом питання корпоративної культури, особливо у великих організаціях, дедалі більше привертає увагу теоретиків та практиків управління. Воно відносно нове і недостатньо висвітлене з наукової точки зору як в нашій країні, так і за кордоном. Корпоративна культура як напрям дослідження перетинається з такими науками, як менеджмент, соціологія, культурологія і психологія [4;].

З одного боку, це призводить до певних труднощів під час дослідження, а з іншого – дає змогу найповніше використовувати корпоративну культуру як інструмент ефективного управління підприємством, який дає змогу значно підвищити продуктивність праці, звести до мінімуму плінність кадрів в умовах, коли конкуренція загострюється, і доводиться боротись за кожную копійку прибутку. Численні дослідження доводять, що успішні компанії характеризуються високим рівнем корпоративної культури, який формується у результаті зусиль, спрямованих на розвиток духу корпорації на благо усіх зацікавлених сторін.

Корпоративна культура – це система колективно поділених цінностей, переконань, традицій і норм поведінки працівників. Вона виражається в символічних засобах духовного й матеріального оточення людей, що працюють у даній організації.

До основних елементів культури підприємства відносяться:

- цінності, соціальні установки;

Key words: *motivation, motivations mechanism, economic forces, social factors, social policy, companies the mechanism, motivational factor.*

УДК 005.941+005.95

Гриненко А.М., к.е.н., професор КНЕУ ім. В.Гетьмана;
Кирилюк В.В., магістрант КНЕУ ім. В.Гетьмана

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА ЯК ФАКТОР КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ

У статті висвітлено сутність та основні складові корпоративної культури; розглянуто її вплив на ефективність діяльності конкретного промислового підприємства; сформувано рекомендації щодо поліпшення корпоративної культури та ефективного її використання в якості конкурентних переваг.

Ключові слова: *корпоративна культура; конкурентні переваги; мотиваційний фактор, профілі корпоративної культури.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день корпоративна культура відіграє важливу роль на всіх підприємствах країни. Для одних підприємств корпоративна культура – це «костюм», без якого вже непристойно виходити на ринок товарів і послуг, а для інших – усвідомлення самого себе, набуття сенсу життя, змісту професійної діяльності, без яких важко існувати. Врешті, для сучасних підприємств корпоративна культура – це найсильніший мотиваційний фактор. Проте багато підприємств потребують вдосконалення або зміни корпоративної культури. Останнє потребує наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням даної тематики протягом останніх років займається досить багато установ. Зокрема, науково – дослідні інститути, вищі навчальні заклади. Останні публікації, що стосуються даної тематики публікувались в ЗМІ та наукових збірниках вищих навчальних закладів України.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом питання корпоративної культури, особливо у великих організаціях, дедалі більше привертає увагу теоретиків та практиків управління. Воно відносно нове і недостатньо висвітлене з наукової точки зору як в нашій країні, так і за кордоном. Корпоративна культура як напрям дослідження перетинається з такими науками, як менеджмент, соціологія, культурологія і психологія [4;].

З одного боку, це призводить до певних труднощів під час дослідження, а з іншого – дає змогу найповніше використовувати корпоративну культуру як інструмент ефективного управління підприємством, який дає змогу значно підвищити продуктивність праці, звести до мінімуму плінність кадрів в умовах, коли конкуренція загострюється, і доводиться боротись за кожную копійку прибутку. Численні дослідження доводять, що успішні компанії характеризуються високим рівнем корпоративної культури, який формується у результаті зусиль, спрямованих на розвиток духу корпорації на благо усіх зацікавлених сторін.

Корпоративна культура – це система колективно поділених цінностей, переконань, традицій і норм поведінки працівників. Вона виражається в символічних засобах духовного й матеріального оточення людей, що працюють у даній організації.

До основних елементів культури підприємства відносяться:

- цінності, соціальні установки;

- моральні принципи й ділова етика;
- методи мотивації працівників;
- організація праці й способи контролю;
- стиль керівництва;
- шляхи вирішення конфліктів;
- способи прийняття рішень;
- комунікації [3].

Узагальнено можемо вважати, що структуру корпоративної культури складають як зовнішні атрибути, що відображають матеріальну сторону життя організації (символіка, кольори, зовнішній вигляд будівель, устаткування, меблі, слогани, фірмовий стиль, організаційні церемонії, робоча обстановка та ін.), так і внутрішні цінності і норми, стратегії поведінки (вірування, цінності, ритуали, табу, образи і міфи, пов'язані з діяльністю організації, прийняті норми спілкування).

Відповідно до загальних характеристик компанії (метод побудови профілів культури – метод OCAI К.Камерона та Р.Куінна корпоративні культури класифікують на:

- кланові;
- адхократичні;
- ієрархічні;
- ринкові [1, с. 126].

Товариство з додатковою відповідальністю «Кам'янець-Подільський електромеханічний завод» займається виробництвом низьковольтно-комунікаційної апаратури та товарів народного споживання, а саме виготовляє: котли електричні опалювальні, котли газові, електролічильники електронні, електроплитки та ряд іншої продукції такого типу.

Корпоративна культура Товариства з додатковою відповідальністю «Кам'янець-Подільський електромеханічний завод» характеризується:

- розроблена та впроваджена Система Менеджменту Якості (СМЯ) відповідно до вимог міжнародного стандарту ISO 9001:2000, яка була сертифікована в 2008 році;
- освітній рівень персоналу, станом на початок 2011 року характеризувався такими показниками: 29% осіб з вищою освітою; 54% осіб з середньою спеціальною і технічною освітою; 17% з загальною середньою освітою;
- діють комісія по соціальному страхуванню та комісія по безпеці праці;
- підприємство своєчасно та в повному обсязі забезпечує своїх працівників необхідними засобами індивідуального та колективного захисту, спецодягом та спецвзуттям;
- соціальні проблеми прийнято вирішувати настільки ж відповідально, як і виробничі;
- визначена стратегія розвитку підприємства;
- сформована система управління персоналом;
- підприємство має певний фірмовий стиль (логотип та корпоративні кольори);
- створена система позитивних цінностей, традицій, звичаїв [2].

Методичний підхід щодо оцінки корпоративної культури підприємства був реалізований у формі побудови профілів корпоративної культури (наявної, бажаної, усередненої). Аналіз профілів вказав на розбіжності, що існують між наявною і бажаною корпоративною культурою.

Порівняльний аналіз профілів корпоративної культури ТзДв «Кам'янець–Подільський електромеханічний завод з запропонованими усередненими профілями підтвердив та обґрунтував необхідність зміни нинішньої культури підприємства: переорієнтації на новий домінуючий тип – ринкову корпоративну культуру (за рахунок зменшення сили домінуючої ієрархічного тішу в нинішній корпоративній культурі підприємства). Крім того, вносячи зміни в корпоративну культуру ТзДв «Кам'янець–Подільський електромеханічний завод», важливо зберегти силу прояву кланового типу культури та дещо підвищити силу прояву адхократичного тішу корпоративної культури.

Заходи щодо підтримки розвитку корпоративної культури мають розроблятися та впроваджуватися системно і планово, результатом реалізації даних заходів має стати формування в очах співробітників єдиного образу корпоративної культури підприємства.

Насамперед, важливо ініціювати конференцію трудового колективу ТзДв «Кам'янець–Подільський електромеханічний завод», на яку винести для затвердження та обговорення нормативну базу з корпоративної культури: Кодекс корпоративної культури, Кодекс ділової поведінки співробітників, Кодекс взаємин з клієнтами та діловими партнерами.

Отже, виконання заходів зі зміни та підтримки розвитку корпоративної культури дозволять сформувати на ТзДв «Кам'янець–Подільський електромеханічний завод» ефективну та сильну корпоративну культуру. Процес формування сучасної корпоративної культури в нашій країні потребує зусиль усіх суб'єктів господарювання, постійної клопіткої діяльності в цій сфері, що є великим простором для подальших досліджень.

Висновок. Корпоративна культура та розвиток персоналу є найважливішими умовами успішного функціонування будь-якого підприємства. Світовий досвід ведення господарства переконує, що впровадження в корпоративні відносини норм, дотримання яких створило б атмосферу єдності цілей кожного учасника управління, дає змогу досягати високих рівнів організації діяльності корпорації. Чим сильніша корпоративна культура, тим сильніша компанія, а потужна корпорація є важливою складовою стабільності економічного й громадського життя держави.

Список використаних джерел

1. Камерон К. Диагностика и изменение организационной культуры. Пер.с англ. / Камерон К., Куинн Р. – С–Пб.: Питер, 2001. – 320 с.
2. Мошак М. КПЕМЗ – 50 років звитяжної праці. – Кам'янець–Подільський: ПП «Медобори–2006», – 2009. – 96 с.
3. Кислинська В.О. Корпоративна культура підприємства – один із факторів його конкурентоздатності. – Режим доступу до ресурсу: http://www.msnauka.com/PCCN/Economics/10_kislins_ka%20v.o.doc.htm
4. Мул Н. А., Ведерніков М. Д. Корпоративна культура в системі управління персоналом на підприємстві. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbv.gov.ua/portal/natural/Vchnu/Ekon/2010_1_1/068-071.pdf

Annotation. The article highlights the nature and main components of corporate culture considers its impact on the performance of individual industrial enterprises, development of recommendations to improve corporate culture and its effective use as a competitive advantage.

Key words: corporate culture, competitive advantage, motivational factor.

Розділ 5. Особливості розвитку туристичного та готельно-ресторанного бізнесу

УДК 338.48:639.22

Пуцько Б.М., д.е.н., с.н.с., в.о. проф.

Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів;

Христук Ю. С., к. с/г. н., доц., здобувач

Спільне підприємство «Товариство з обмеженою відповідальністю «Горгани», м. Львів

ФОРМУВАННЯ НАУКОВИХ ОСНОВ ЕФЕКТИВНОГО ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ

Узагальнено категорійно-понятійний апарат визначення та ідентифікації рекреаційно-туристичної сфери; актуалізовано питання визначення методологічних підходів дослідження і оцінки рекреаційних ресурсів; сформульовано перелік елементної структури рекреаційно-туристичної сфери й визначено змістовну сутність її окремих елементів; схематично представлено «рекреаційно-туристичну композицію» економіко-соціальних функціональних взаємозв'язків рекреаційно-туристичної сфери.

Ключові слова: *економіко-екологічне функціонування; рекреаційно-туристична сфера; рекреаційні ресурси; елементна структура; «рекреаційно-туристична композиція».*

Постановка проблеми. Забезпечення розвитку рекреаційно-туристичної сфери України полягає у вирішенні ряду проблемних завдань. Серед яких можна виділити головні: 1) необхідність розвитку рекреаційно-туристичної інфраструктури України; 2) правове забезпечення рекреаційно-туристичної діяльності в Україні; 3) багатовекторна орієнтація економічної політики України; 4) пріоритетний вибір європейських цінностей тощо. Не сформульовано, як комплексне поняття «рекреаційно-туристична сфера (галузь)»; зокрема, Україна не має закону «Про рекреацію», лише загальні уявлення викладені у ЗУ «Про природно-заповідний фонд України». Тому проблема формування теоретико-методологічних і прикладних основ ефективного економіко-екологічного функціонування рекреаційно-туристичної сфери економіки України є актуальною, такою, що невіддільно пов'язана з вирішенням проблеми зростання відкритості та прагматичності національної економіки у глобальному економічному середовищі.

Аналіз останніх досліджень. В контексті формування наукових основ ефективного економіко-екологічного функціонування рекреаційно-туристичної сфери, мали місце дослідження антропогенних змін в природі та питань рекреаційного лісокористування в комплексній зеленій зоні міста [1–3]. У праці [4] висвітлено окремі аспекти, що стосуються узагальнення процесів становлення туристичного бізнесу в системі народногосподарського комплексу України та визначення ряду проблемних завдань і організаційної компетенції щодо забезпечення сталого розвитку сільських територій; створення сприятливого життєвого середовища; становлення і розвитку сільського зеленого туризму. Як інноваційний елемент, є роз-

роблені магістерські кваліфікаційні програми (проект) «магістр з менеджменту сільського зеленого ту ризму» й «магістр з економіки та екологічного менеджменту АПК». Акцентується, що перспективи розвитку села і сільських українців лежать у науково-освітній, законодавчій і організаційно-ініціативній площинах. Дана стаття є логічним продовженням дослідження, скерованого на системне формування теоретико-методологічних і прикладних основ ефективного економіко-екологічного функціонування рекреаційно-туристичної сфери економіки України.

Мета статті. Узагальнити категорійно-понятійний апарат визначення та ідентифікації рекреаційно-туристичної сфери; актуалізувати питання визначення методологічних підходів дослідження і оцінки рекреаційних ресурсів; сформулювати перелік елементної структури рекреаційно-туристичної сфери й визначити змістовну сутність її окремих елементів; схематично представити «рекреаційно-туристичну композицію» економіко-соціальних функціональних взаємозв'язків рекреаційно-туристичної сфери.

Виклад основного матеріалу. Категорійно-понятійний апарат визначення «рекреації» має розгалужене іншомовне походження – французьке, польське, латинське, англійське. Зокрема, категорія «рекреація» (фр. *recreation*, пол. *rekreasja* – відпочинок, від лат. *recreatio* – відновлення сил) – відновлення чи відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі життєдіяльності; це поняття включає різноманітні види діяльності у вільний час, спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб та запитів. З англ. мови категорія «Recreation» перекладається як відпочинок, розваги, рекреація – це процес, змістом якого є відпочинок людей у період вільного від роботи часу [5, с.9].

Багатограним феноменальним проявом рекреації, як форми продуктивного використання вільного часу людини, є відсутність міжгалузевих або міждисциплінарних меж. Як вид діяльності, рекреація можна сприймати, і, як заплановану бездіяльність, яка здійснюється за бажанням окремої людини: вона розглядається у зв'язку з емоційним досвідом та натхненням, що з'являється як наслідок чиєїсь рекреаційної дії. Рекреація може сприйматися як система економіко-екологічних та сировинно-соціальних ресурсів, як система логістики і сервісу тощо. Рекреацію можна розглядати, як будь-який тип або вид усвідомленого задоволення фізіологічних бажань і соціальних потреб особистості під час відпочинку. Рекреаційна діяльність пов'язана з використанням природних ландшафтів і значних довкільних територій, у цьому сенсі вона конкурує із сільським зеленим туризмом, лісовим господарством, рибальством та іншими видами суспільної виробничої діяльності, де використовується природно-ресурсний потенціал.

У поняття «рекреація» більшість відомих ученихкладають розуміння певного виду діяльності поза домом. Організаційне питання проведення рекреації інколи набуває характеру одноосібного бажання, яке ніби не має суспільного значення; на перший погляд вважається простіш та зрозумілим, бо ніби то кожна людина рано чи пізно, часто чи зрідка стикається із проблемами самоорганізації власного відпочинку. А від того, як окрема людина даного суспільства реалізує свою потребу у відновленні фізичної, духовної та психоневрологічної енергії, можна говорити про ступінь розвитку самого суспільства та культурний рівень особистості. Слід акцентувати, що сьогодні категорія «туризм» визначається не тільки, як явище чи процес, а розуміється як «індустрія» (галузь, сфера), аналогічно можна вести мову про «рекреацію», як господарську сферу, тобто сукупність підприємств і галузей, які задовольняють сучасні потреби громадян у цивілізованому, зручному, забезпече-

ному всім необхідним відпочинку, який дійсно гарантує відновлення фізичних, духовних та нервово-психічних сил людини. Основою рекреаційної діяльності, як і туризму, є рекреаційні ресурси, тому актуальними питаннями є визначення методологічних підходів дослідження і оцінки рекреаційних ресурсів:

- економічної оцінки рекреаційних ресурсів, як вартісне вираження натуральних природних властивостей;
- дослідження соціального значення рекреаційних ресурсів, їх екологічного стану, а також економіко-екологічного ефекту від реалізації конкретної рекреаційно-туристичної пропозиції;
- логістичної оцінки економіко-екологічного потенціалу рекреаційно-туристичної сфери, як максимально можливого потоку рекреантів, який не зашкодить екологічному стану природних ресурсів та екології довкілля регіону на територіях їх знаходження, умовам життя місцевого населення;
- дослідження головного предмету логістики рекреації, як і логістики туризму – трафіків рекреантів (туристів), які надходять в місця знаходження рекреаційних (туристичних) ресурсів і т.д.

Трафіки рекреантів (туристів) є дуже різноманітні за складом, їхніми потребами, географічними напрямками, фінансовими можливостями тощо (трафік «traffic» – рух, потік). В місці споживання рекреаційної послуги (на об'єкті рекреації) трафіки рекреантів можна виміряти за допомогою багатьох показників. До переліку таких уніфікованих показників, окремі науковці зараховують: 1) потужність штоку (кількість рекреантів на певний момент часу); 2) інтенсивність потоку (кількість рекреантів за певний відрізок часу); 3) щільність потоку (густота рекреантів на один км² рекреаційної площі на певний момент часу); 4) ритмічність штоку (тобто його регулярний, сталий характер).

Звідси повстає проблема визначення логістичного потенціалу всіх видів рекреаційних ресурсів, тобто окреслення максимально можливого рекреаційного навантаження на конкретніші рекреаційний ресурс, що не зашкодить сталому розвитку рекреаційної системи. Кількісна характеристика логістичного потенціалу рекреаційного ресурсу повинна бути пов'язана з видами рекреаційної діяльності, що генерується рекреаційним ресурсом та середовищем даного ресурсу. Так, якщо середовищем є земля (суходіл), то її рекреаційним (туристичним) ресурсом можуть бути гори. Цей ресурс генерує такі види рекреації (туризму) як альпінізм, скелелазіння, спелеотуризм, трекінг, екологічний туризм та ін. Водне середовище з ресурсом «річка – озеро – море – канал» генерує різні види водного відпочинку (туризму): круїзм, яхтинг, підводне плавання, дайвінг, спуск на плотах (рафтинг), плавання на човнах, рибальство тощо [6, с. 12–15; 7 – 9].

Деякі науковці розрізняють три форми використання часу, відведеного на рекреацію: 1) туризм; 2) лікування/оздоровлення; 3) відпочинок. Для означення цього часу і видів діяльності, які відбуваються в його межах, було запропоновано використовувати поняття «рекреаційно-туристичний», яке включає всю (чи майже всю) сукупність явищ і процесів, пов'язаних з відновленням сил людини та задоволенням її фізіологічних і соціальних потреб. Саме туризм у сучасному світі сприймається як головна форма рекреаційної діяльності, перетворившись на потужну самостійну галузь нематеріального виробництва, яка задовольняє рекреаційні потреби. Виникає логічне запитання про співвідношення семантичного навантаження наукових категорій «рекреація» та «туризм», оскільки дуже часто ці два поняття сприймаються і подаються в літературних джерелах як синоніми. Досить

поширеною є думка, що «рекреація» – поняття значно ширше, оскільки включає практично всі види діяльності людини у її вільний від роботи час, який вона проводить поза своїм постійним помешканням, тоді як «туризм» – поняття вужче і глибше, оскільки цей процес супроводжується споживанням відповідних послуг, тобто купівлею певної продукції/товару чи послуг і використанням ресурсного потенціалу території. У Західному науковому світі дослідження рекреації тривалий час розвивалося незалежно від досліджень туризму. Традиційно туризм розглядався як комерційний економічний феномен, що базується на приватній основі [10 – 15].

На противагу такому підходу рекреація і парки вивчалися, як ресурс загальнодержавного використання і поширення, тому дослідження рекреації фокусувалося на державному рівні. Вивчалися проблеми управління незайманою природою, неринково – ве оцінювання й аналіз рекреаційного досвіду. Вивчення туризму носило більш прикладний характер, який зосереджувався на традиційному приватному секторі (наприклад, туристична індустрія). Досліджувалися моделі подорожей, туристичний попит, реклама і маркетинг. Такий поділ між цими видами діяльності зберігався до початку 1980-х років, у сучасних умовах він значно знівельовався. І все ж, існують думки, що «туризм здійснюється в межах рекреаційної основи», а прихильники іншої точки зору намагаються довести, що «рекреація – компонент туризму». Та все ж реальність така, що вивчення рекреації і туризму розширилося і переплелось в понятійному апараті й методичному інструментарії. Разом із зміною суспільства і впливом суспільно-географічних чинників демаркаційна лінія між рекреацією та туризмом стала розмитою і нечіткою. Ті ж, хто намагається знайти різницю, можуть припустити, що рекреація апелює до такої особливості людської психіки, як покладання на свої сили, тоді як туризм обслуговує явно тих, хто шукає розваг без значного дискомфорту. Але й ці аргументи стають умовними, оскільки швидкіші темпами розвивається сільський зелений (екологічний) туризм, який шпиряється на активний відпочинок, за якого комфортність є мінімальною. Насправді, очевидною є зростаюча конвергенція (злиття, уподібнення) між рекреацією і туризмом у площині теорії, діяльності та впливів. Особливо із зростанням комерціалізації рекреації й розподілом організаційної компетенції: прав, обов'язків з однієї сторони, повноважень і відповідальності – з іншої, у рекреаційній сфері, між державними і приватними структурами. Разом із цим з'являється і необхідність розглядати рекреаційні і туристичні ресурси у комплексі, як ресурси для різних видів діяльності під час дозвілля.

Сферою впливу на функціонування рекреаційно-туристичної сфери є також категорія «дозвілля», на неупереджений погляд, це – родова до рекреації і туризму категорія, яка охоплює увесь вільний від роботи час і включає, як рекреацію, так і туризм. Важко не згодитися з тим підходом до розуміння дозвілля, який набув поширення в науковому світі. Під цим поняттям розуміється час, впродовж якого індивідуум здійснює вибір і займається чимось добровільно, в огляді значень поняття «дозвілля» доцільно виокремити три основні підходи до його вжитку. Перший – часовий підхід, коли дозвілля розглядається як період часу, діяльності, стану інтелекту, в якому вибір є домінуючою рисою, у цьому сенсі дозвілля є формою вільного часу для особистості, простором для розвитку її здібностей, умінь і набуття навичок. Другий — об'єктивний підхід, при якому дозвілля розуміється як протилежне роботі заняття, тобто це будь-який неробочий або той, що лишається після роботи, час. Третій – суб'єктивний підхід, при застосуванні якого наголос робиться на якісних параметрах поняття, коли значна роль відводиться не стільки кількісним

характеристикам (наприклад, кількість вільного часу), скільки особистісному сприйняттю дозвілля і його ролі, яке формується, зокрема, під впливом віросповідання й інших соціально– значущих рис. У цьому контексті дозвілля слід розглядати, як вільне проведення вільного часу, яке може здійснюватися у будь–який час і визначатися характеристиками індивідуума та особливостями його світосприйняття. З усього вищесказаного стає зрозумілим, що неможливо дати універсальні визначення рекреації, туризму та дозвілля, бо вони міняються в залежності від контексту і завдання дослідження.

Зарубіжні й вітчизняні науковці одностайні у виокремленні відмінностей між рекреацією і дозвіллям. Вони розглядають дозвілля як часове поняття, а рекреацію – як поняття про діяльність. Але є певні розбіжності у використанні, власне поняття, «рекреація». У західній науковій літературі широко вживаним є поняття «outdoor recreation», тобто «рекреація поза домом». Це, природно, передбачає існування «indoor recreation», тобто рекреації вдома, чи в межах іншого життєвого середовища (дача, будинок, котедж тощо). Але вивченням цього виду рекреаційної діяльності займаються психологи, соціологи й інші фахівці.

Проблема понятійно–категорійного апарату дослідження і ідентифікації рекреаційно–туристичної сфери потребує наукових зусиль. Необхідно запропонувати універсальні визначення ряду понять, основоположними з яких є: «рекреація», «туризм», «дозвілля», оскільки їх сутнісне наповнення, як в науці, так і на практиці, у тому числі на законодавчому рівні, є нестійким, таким що змінюється в залежності від контексту і суті завдань конкретних завдань досліджень. Вважається, очевидно воно відповідає логіці, що поняття «дозвілля» доцільно інтерпретувати як часове поняття – проведення вільного часу (під час роботи, поза роботою), а рекреацію і туризм – як діяльне поняття, про спосіб вільної самоорганізації людиною відмінних від роботи занять з певними цілями. Підвалини сучасної рекреаційної діяльності, уявлення про її доцільність, необхідність і способи реалізації закладені в давньогрецькі і давньоримські часи; в епоху античності сформувалося уявлення про ідеальший для відпочинку ландшафт, яке з певними видозмінами дійшло до наших днів; прагнення людини отримати якісний відпочинок стало головним чинником формування потужної індустрії рекреації і туризму – як акту індивідуального споживання культурних надбань людства й естетико-енергетичного потенціалу природних атракцій [16].

У табл. 1 нами сформульовано перелік елементної структури рекреаційно–туристичної сфери, визначено змістовну сутність окремих елементів. Загальне уявлення про взаємну конвергенцію понять рекреації і туризму а також їх елементної структури може дати графічна логіко-структурна модель, яка вказує на місце рекреаційної та туристичної діяльності у циклі життєдіяльності індивідууму.

Елементна структура рекреаційно–туристичної сфери*Джерело: авторська інтерпретація.*

№ п.п.	Перелік елементної структури	Змістовна сутність елементу
1	2	3
1.	РОБОТА ПОЗА СФЕРОЮ.	Зайнятість людини у суспільно–корисній праці. Людський фактор країни.
2.	РОБОЧІ МІСЦЯ У СФЕРІ ОБСЛУГОВУВАННЯ.	Зайнятість людини у сферах рекреації та туризму. Людський фактор рекреаційно–туристичної сфери.
3.	РЕКРЕАЦІЯ.	Форма продуктивного використання вільного часу людини: відновлення чи відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі життєдіяльності: задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб та запитів.
	Освітньо–популяризаційні заходи.	Вивчення, дослідження та популяризація довкілля.
	Дозвілля і шопінг–тури.	Період часу, діяльності, стану інтелекту, в якому вибір є домінуючою рисою, у цьому сенсі це відпочинок у формі вільного часу для особистості, довільний простір для розвитку її здібностей, умінь і набуття навичок. Протилежне роботі заняття, тобто це будь–який неробочий або той, що лишається після роботи, час. Вільне проведення вільного часу, яке може здійснюватися у будь–який час і визначатися характеристиками індивідуума та особливостями його світосприйняття. Шопінг–тури – поєднання відпочинку з відвідуванням шопінгів (магазинів, маркетів) для здійснення покупок.
	Активний відпочинок у вихідні.	Це велосипедні й лижні прогулянки; катання на конях, човнах чи сноубордах; плавання, заняття серфінгом; кількасот кілометрова поїздка на автомобілі наприкінці робочого тижня з метою розваг чи відпочинку в національний чи тематичний парк, на узбережжя озера, річки чи моря тощо.
	Відновлення сил у процесі роботи.	Відпочинок або екологічна релаксація (зняття психолого–нервової напруги завдяки природним факторам) у вільний від роботи час (у перервах між роботою).

1	2	3
4.	ТУРИЗМ.	Гимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно–ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає. Турист – особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійсненій будь–якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін (Закон України «Про туризм»).
	Пізнавальні подорожі.	Різноманітні види туризму; форми і методи туристичної діяльності з метою пізнання довкілля і Світу.
	Бізнесові подорожі.	Збір емпіричного матеріалу стосовно ведення бізнесу у Світі, у тому числі стосовно рекреаційно–туристичного бізнесу.
	Бізнесово–пізнавальні подорожі.	Однчасне поєднання пізнавальних та бізнесових подорожей.

Примітка: Україна не має закону ЗУ «Про рекреацію», загальні уявлення викладені у ЗУ «Про природно–заповідний фонд України».

На схемі, зображеній на рис. 1, є одинадцять блоків та цілий ряд областей перекриття, що свідчить про складність системи функціональних взаємозв'язків рекреаційно– туристичної сфери (умовна назва цієї схеми – «рекреаційно–туристична композиція»).

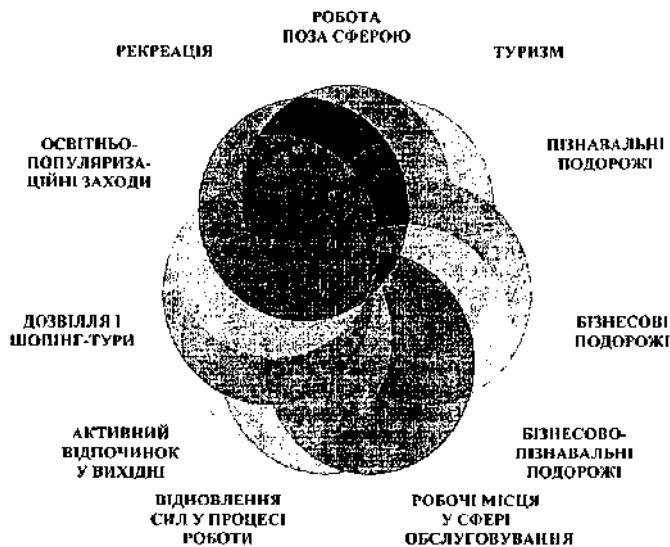

Рис. 1. Схематичне представлення одинадцяти-блочних економіко-соціальних функціональних взаємозв'язків рекреаційно-туристичної сфери («рекреаційно-туристична композиція»).

Джерело: авторська інтерпретація.

Зокрема, у працях В. Кандінського: «композиція – це внутрішньо–доцільне підкореній окремих елементів і загальної конструкції конкретній цілі». У цьому поясненні терміну композиції, дещо культурологічного спрямування, виражено чітку структуру економіко–соціальних функціональних взаємозв'язків рекреаційно–туристичної сфери і представлено достатньо простору для наукових досліджень. По–перше тут вже закладені два основних моменти композиції: вивчення її елементів і вивчення їх конструкцій, тобто характеристик їх взаємодії. Після цього ми отримуємо висновки, які допомагають нам створити «доцільне підкорення», а слово «внутрішнє» звертає нашу увагу на внутрішні характеристики і зміст елементів в їх взаємодії. «Конкретна ціль» допомагає нам зрозуміти широту можливостей композиції. Три кроки вивчення композиції: перший – вивчення елементів композиції і їх характеристик ізольовано один від одного; другий – вивчення взаємодії елементів композиції; третій – аналіз і підкорення елементів конкретній цілі. Основне, що ми маємо вивчити в композиції – це основні її елементи. їх необхідно вивчити ізольовано, потім визначити зв'язки між ними. їх взаємодію та взаємний вплив. Із висновків, які ми отримуємо на практиці і в теорії абстрактного простору ми можемо говорити про можливості компоновки цих елементів. При цьому ми можемо компонувати будь які елементи і конструкції елементів як в абстрактному, так, і в реальному середовищі.

Основні узагальнення і висновки. Нами узагальнено категорійно–понятійний апарат визначення та ідентифікації рекреаційно–туристичної сфери; актуалізовано питання визначення методологічних підходів дослідження і оцінки рекреаційних ресурсів; сформульовано перелік елементної структури рекреаційно–туристичної сфери й визначено змістовну сутність її окремих елементів; схематично представлено «рекреаційно–туристичну композицію» економіко–соціальних функціональних взаємозв'язків рекреаційно–туристичної сфери.

Подальші наукові дослідження слід скеровувати на дослідженні методологічних та прикладних завдань ефективного економіко–екологічного функціонування рекреаційно–туристичної сфери, зокрема аспектів, пов'язаних з її роллю у зростанні відкритості та прагматичності національної економіки у глобальному економічному середовищі.

Список використаних джерел

1. Христюк Ю.С. Антропогенні зміни в природі // Українська енциклопедія лісівництва / Ю.С. Христюк, С.М. Іваницький. – Львів: Місіонер, 1999. – Т. 1. – С. 30–31.
2. Шукель І.В. Рекреаційне лісокористування в комплексній зеленій зоні міста. Проблеми урбоекології: Темат. зб. наук. праць / І.В. Шукель, Ю.С. Христюк. – К.: ВО НМК.
3. Кучерявый В.А. Пути оптимизации состава и структуры лесных фитоценозов комплексной зеленой зоны города // Современные проблемы рекреационного лесопользования: Тез. докл. Всесоюз. совещ. / В.А. Кучерявый, Ю.С. Христюк. – М., 1985. – С. 170–171.
4. Пунько Б.М. Пріоритети розвитку сільського зеленого туризму як спонукального фактора синергічного відтворення економіко–екологічного потенціалу // Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі: Матеріали п'ятої Міжнародної науково–практичної конференції / Б.М.Пунько, Б.Р. Пастернак, Ю.С. Христюк / За ред. Саух І.В. – Житомир: Вид–во ЖФ КІБІТ, 2011. – С. 11–22.
5. Стафійчук В.І. Рекреалогія. Навч. посібник. / В.І. Стафійчук – К.: Альтерпрес, 2006.–264с.
6. Смирнов И.Г. «Pull – подход» в логистике туризма // Дистрибуция и логистика. / И.Г. Смирнов – 2005. – №3. – С.12–15.

7. Смирнов І.Г. Особливості логістичного підходу до сталого розвитку туризму в Україні (регіональний аспект) // Науковий вісник ЧТЕІ КНТЕУ. Вiш. IV. Економічні науки. Ч.І. / І.Г. Смирнов – Чернівці, 2005. – С: 44–55.

8. Смирнов І.Г. Логістичні підстави сталого розвитку туризму в регіоні (на прикладі Бердичівщини) // Наук. зб. «Велика Волинь». / І.Г. Смирнов – Т.32. – Житомир, 2005. – С.140–146.

9. Смирнов І.Г. Логістика в туризмі: Робоча програма для студентів спеціалізації «Менеджмент митного туризму» (освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр»), / І.Г. Смирнов – К.: КНУКіМ, 2006. – 66 с.

10. Knudson D. M. Outdoor Recreation. – New York, London: Macmillan Publishing Company & Collier Macmillan Publishers, 1984. – 608 p.

Annotation. *Generalized is a category–concept vehicle of determination and authentication recreation–tourist spheres; the question of determination of methodological approaches of research and estimation of recreation resources aktualizovano; the list of element structure is formulated recreation–tourist spheres and certainly rich in content essence it separate elements; it is schematically presented «recreation–tourist composition» an economy social functional intercommunications recreation–tourist spheres.*

Key words: *an economy–ecological functioning; recreation–tourist sphere; recreation resources; element structure; «recreation–tourist composition».*

УДК359.09

Смирнов І.Г., д.геогр.н., професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СОФІЯ ВІТТ-ПОТОЦЬКА: ВНЕСОК У РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРО-2012

Представлено історичну постать Софії Вітт-Потоцької, ім'я якої пов'язує між собою три туристичних дива України – Національний дендрологічний парк «Софіївська» в Умані, Національний історико-культурний заповідник «Кам'янець» та Хотинську фортецю. Матеріал статті є цікавий для туристів – вболівальників Євро-2012 (особливо поляків та греків), для яких доцільно організувати одноденну екскурсію з Києва до Дендрологічного парку «Софіївка» в Умані.

Ключові слова: Софія Вітт-Потоцька, НІКЗ «Кам'янець», НДП «Софіївка», СПА-туризм, гендерний туризм.

Постановка наукового завдання. Туристичні дива України, що були визначені в 2007 р., мають у своєму складі три, назви яких поєднані з однією історичною постаттю – Софією Вітт-Потоцькою, яку в другій половині XVIII ст. п'ять найбільших королівських дворів Європи визнали найвродливішою жінкою епохи Просвітництва. До цих туристичних чудес України належать Хотинська фортеця, Національний історико-культурний заповідник «Кам'янець» та Національний дендрологічний парк «Софіївка» в Умані. Якщо перші два були лише місцями перебування пані Софії в певний час, то останнє диво – Дендропарк «Софіївка» завдячує прекрасній грекині всім – і назвою, і ідеєю, і втіленням, і сучасним статусом. Отже,

7. Смирнов І.Г. Особливості логістичного підходу до сталого розвитку туризму в Україні (регіональний аспект) // Науковий вісник ЧТЕІ КНТЕУ. Вiш. IV. Економічні науки. Ч.І. / І.Г. Смирнов – Чернівці, 2005. – С: 44–55.

8. Смирнов І.Г. Логістичні підстави сталого розвитку туризму в регіоні (на прикладі Бердичівщини) // Наук. зб. «Велика Волинь». / І.Г. Смирнов – Т.32. – Житомир, 2005. – С.140–146.

9. Смирнов І.Г. Логістика в туризмі: Робоча програма для студентів спеціалізації «Менеджмент митного туризму» (освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр»), / І.Г. Смирнов – К.: КНУКіМ, 2006. – 66 с.

10. Knudson D. M. Outdoor Recreation. – New York, London: Macmillan Publishing Company & Collier Macmillan Publishers, 1984. – 608 p.

Annotation. Generalized is a category-concept vehicle of determination and authentication recreation-tourist spheres; the question of determination of methodological approaches of research and estimation of recreation resources *aktualizovano*; the list of element structure is formulated recreation-tourist spheres and certainly rich in content essence it separate elements; it is schematically presented «recreation-tourist composition» an economy social functional intercommunications recreation-tourist spheres.

Key words: an economy-ecological functioning; recreation-tourist sphere; recreation resources; element structure; «recreation-tourist composition».

УДК359.09

Смирнов І.Г., д.геогр.н., професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СОФІЯ ВІТТ-ПОТОЦЬКА: ВНЕСОК У РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРО-2012

Представлено історичну постать Софії Вітт-Потоцької, ім'я якої пов'язує між собою три туристичних дива України – Національний дендрологічний парк «Софіївська» в Умані, Національний історико-культурний заповідник «Кам'янець» та Хотинську фортецю. Матеріал статті є цікавий для туристів – вболівальників Євро-2012 (особливо поляків та греків), для яких доцільно організувати одноденну екскурсію з Києва до Дендрологічного парку «Софіївка» в Умані.

Ключові слова: Софія Вітт-Потоцька, НІКЗ «Кам'янець», НДП «Софіївка», СПА-туризм, гендерний туризм.

Постановка наукового завдання. Туристичні дива України, що були визначені в 2007 р., мають у своєму складі три, назви яких поєднані з однією історичною постаттю – Софією Вітт-Потоцькою, яку в другій половині XVIII ст. п'ять найбільших королівських дворів Європи визнали найвродливішою жінкою епохи Просвітництва. До цих туристичних чудес України належать Хотинська фортеця, Національний історико-культурний заповідник «Кам'янець» та Національний дендрологічний парк «Софіївка» в Умані. Якщо перші два були лише місцями перебування пані Софії в певний час, то останнє диво – Дендропарк «Софіївка» завдячує прекрасній грекині всім – і назвою, і ідеєю, і втіленням, і сучасним статусом. Отже,

на часі є розкрити зв'язки Софії Вітт–Потоцької з наведеними туристичними чудесами України та показати значення «Madame la Comtess»⁴ у розвитку туризму (в історичному контексті і в сучасному) на Поділлі, Буковині та в Україні.

Літературні джерела та публікації охоплюють як польською мовною літературою [3; 7], так і українською [1; 2], включаючи деякі праці автора [4; 5; 6].

Метою статті є розкрити значення постаті Софії Вітт–Потоцької у розвитку туризму на Поділлі та в Україні як в історичному контексті, так і в сучасному, враховуючи проведення Євро–2012 в Україні та Польщі.

Виклад основного матеріалу. З ім'ям Софії Главані, *primo voto*⁵ Він, *secondo voto*⁶ Потоцька, пов'язана історія найфеноменальнішого сходження шаблями суспільного визнання, яке тільки знала історія моралі колишньої Речі Посполитої. Коли Софія Главані, як проста дівчина грецького родоводу з Стамбулу вступила на подільську землю в 1779 р., маючи дев'ятнадцять років, в її гаманці лежало всього сто рублів, які за дорученням інтернунція Карла Боскампа їй видав військовий комендант Кам'янця–Подільського Ян Вітт, і це було все її майно. Коли ж наприкінці свого життя в 1822 р. графиня Софія Потоцька склала заповіт (який було покладено до архіву Імператорської Опікунської ради Російської імперії), вона заповідала своїм дітям рухомість і нерухомість, загальна вартість яких перевищувала 10 млн. рублів. Стільки їй залишилося після смерті другого чоловіка Станіслава Щенного Полоцького, а це ж була тільки частина (до того ж менша) величезного багатства одного з найзаможніших польських магнатів, яким вона розпоряджалася впродовж багатьох років.

Сприятливий збіг обставин не раз високо підіймав ціну її зів'ялої вже краси, ціну, оплачену тяжкою працею сотень тисяч українських селян.

Щодо соціального походження Софії Главані, то існують дві версії. Перша, яка нині визнана істинною, виводить її родовід із збіднілої грецької родини, що мешкала в передмісті Стамбулу. Слід зазначити, що після захоплення Візантійської імперії в 1453 р. турками–османами та утворення Османської імперії з столицею в Стамбулі (за Візантії–Константинополі), положення грецького населення стало надзвичайно важким. Бувша титульна нація Візантійської імперії в Османській імперії трактувалася та всіляко принижувалася, як народ другого сорту: по–перше, тому що не турки, по–друге, тому що християни (не мусульмани). Особливо важким було становище грецьких жінок, оскільки чоловіки–греки могли знайти собі роботу в торговельному плаванні між численними островами Грецького архіпелагу, в торгівлі, навіть у турецькій поліції (нижні чини). Саме з такої родини походила Софія (у дитинстві її звали Душу), батько якої служив за найнижчим рангом у міській поліції та невдовзі помер. Зрозуміло, що після цього родина Главані потрапила в скрутне становище.

Інша версія походження Софії Вітт–Потоцької нав'язана з легендою про її аристократичне походження з родини Панталіса Маврокордато, члена княжої грецької родини, спорідненої з давніми володарями Візантії. Правнучка Панталіса нібито вийшла заміж за молодого грецького магната Челіче й народила від нього

⁴ Пані графині (франц.)

⁵ Перший шлюб (лат.)

⁶ Другий шлюб (лат.)

Софію. Версія про знатне походження Софії з княжого роду Челіче де Маврокордато всіляко поширювалася родиною першого її чоловіка – Вітт, а потім – родиною Потоцьких, ну і, зрозуміло, самою Софією.

У житті Софії Главані було чотири головних дебюти (рис. 1). Уперше вона дебютувала в ролі грецької служниці в польській місії в Стамбулі, яку очолював королівський інтернунцій (посол) Карл Боскамп – Лясопольський (1777–1778 рр.). Її на цю посаду влаштувала мати. Головним завданням Дуду на цій посаді було розважати посла та подобатися його гостям.

Другий дебют був складнішим – вона стала дружиною офіцера Речі Посполитої, сина коменданта Кам'янецької фортеці (до речі, найбільшої в Польщі на кінець XVIII ст.) майора Юзефа Вітта, вступила в права шляхетського стану, опанувала його етикет. Усі ці події в житті Софії Главані, тепер уже Софії Вітт, відбувалися далеко від Стамбулу – вже на Подільській землі, в Україні. Як це сталося? Отже, після закінчення терміну своєї місії в Стамбулі, Боскамп повертався до Варшави і Дуду вмовила взяти її з собою. Вони проїжджали через Хотин, де заміжом за турецьким баші (начальником) була її сестра (за іншими даними – тітка), потім через Кам'янець–Подільський, де з Софією познайомився та закохався у неї Юзеф Вітт. 14 червня 1779 р. він узяв шлюб з нею в парафіяльному костьолі в Зінківцях (передмістя Кам'янця). Отже, в житті Софії Главані–Вітт Кам'янецький період тривав з 1779 до 1793 рр. Чим він відзначився з точки зору туризму? Перш за все тим, що протягом 1781–1782 рр. це молоде подружжя перебувало у весільній подорожі в Європі – в Німеччині, Бельгії, Франції і Австрії. І тут відбувся третій дебют Софії Главані – як дами вищого світу, як уславленої красуні, що стала окрасою королівських салонів у Варшаві, Берліні, Парижі, Відні (відповідно – її знайомство з польським королем Станіславом Августом Понятовським, пруським – Фрідріхом II, французькою королевою Марією Антуанеттою, австрійським цісарем Йосипом II). До речі, знайомство Софії Вітт з австрійським цісарем відбулося на відомому бельгійському курорті Спа, який у другій половині XVIII ст. був модним місцем літніх зустрічей вишуканої публіки з багатьох країн Європи, передусім із Франції, Англії, Австрії. Приводом до щорічних приїздів у Спа була гадана лікувальна властивість тамтешніх мінеральних вод, яким приписували надзвичайно велику шкалу застосувань, насправді ж до Спа їхали переважно порозважатися. Спа вважався не лише модним, а й дуже вишуканим курортом. Сюди приїжджали найвідоміші європейські магнати й фінансисти, а нерідко й вінценосні особи. Софія та Юзеф Вітт були, мабуть, одними з перших подільських «туристів», що завітали до Спа (і напевно першими, які залишили офіційну згадку про це – рис. 2). Але саме тут у Спа, відбувся третій дебют, що відкрив перед Софією шлях на вершини суспільної ієрархії, та означав важливу якісну зміну в її житті: саме в цей момент вона перестала бути просто дружиною майора Юзефа Вітта, у той час, як майор Юзеф Вітт став просто чоловіком славнозвісної красуні Софії.

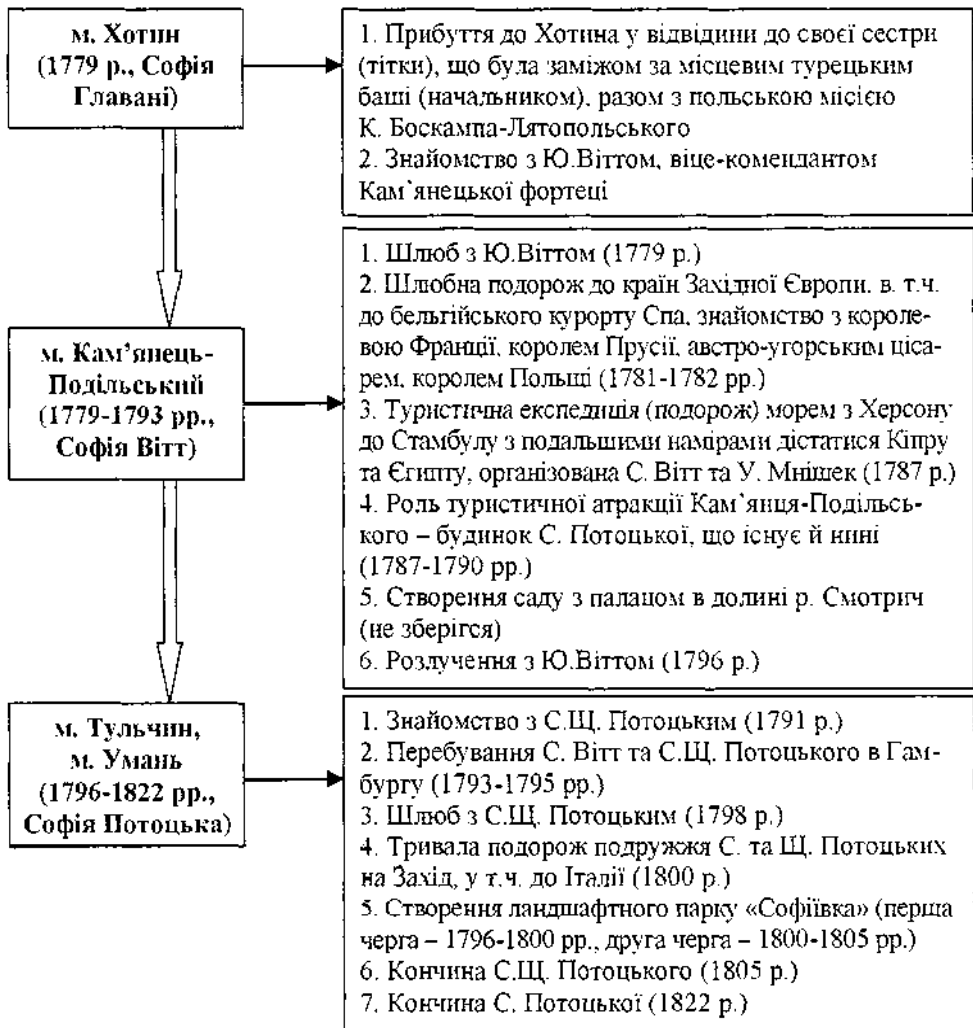

Рис. 1. Роль С. Главані–Вітт–Потоцької у створенні туристичних об'єктів на Поділлі та зв'язок подій її життя з сучасними туристичними дивами України – Хотинською фортецею, Національним історико–архітектурним заповідником «Кам'янець» та Національним дендрологічним парком «Софіївка» в Умані⁷.

⁷ Авторська розробка

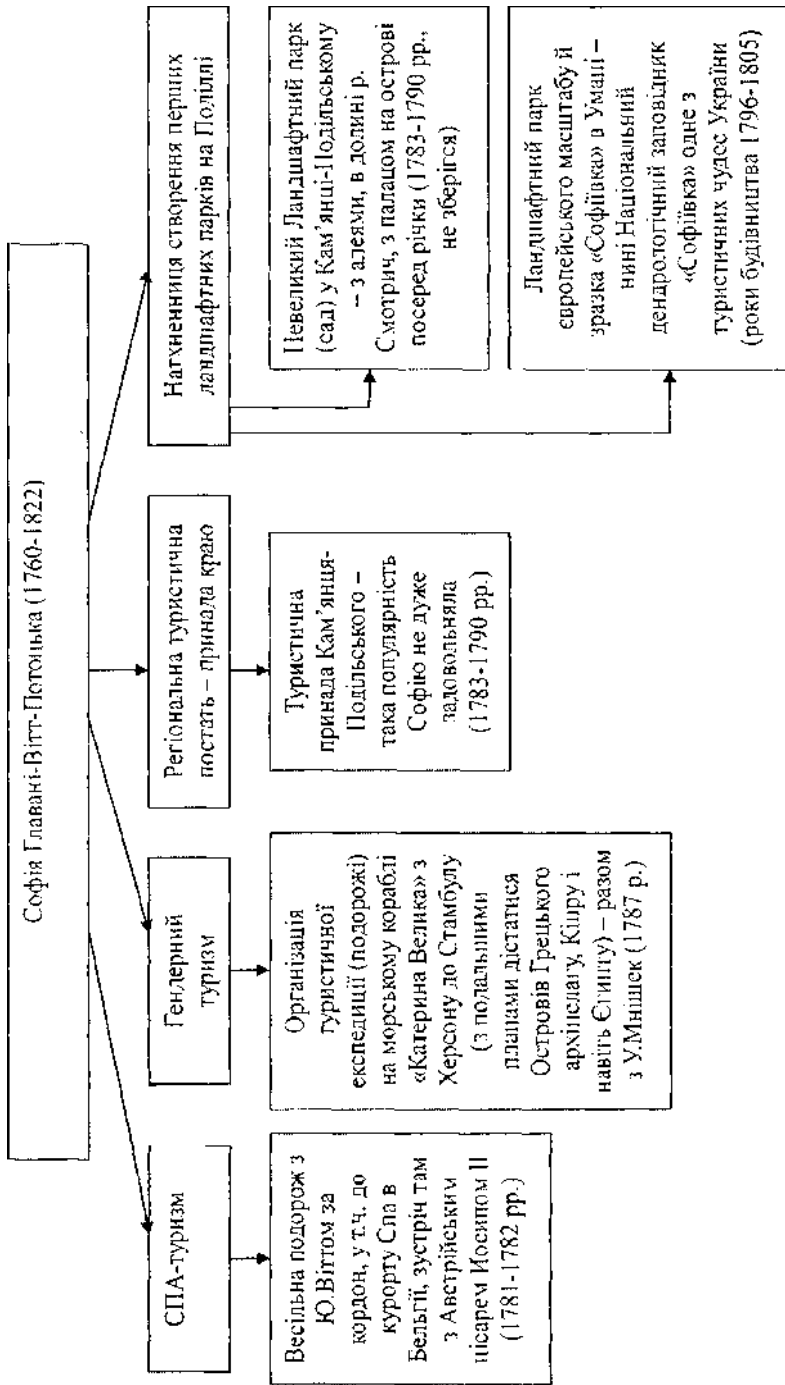

Рис. 2. Внесок Софії Главані-Вітт-Потоцької (1760-1822) у зародження й розвиток туризму в Україні

Усе свідчить про те, що Софія швидко відмовилася від своїх колишніх безтурботних і фривольних манер поведінки; вона й далі була для всіх неймовірно ввічливою, милою, кокетливою, якщо це допомагало їй заручитися прихильністю якогось впливового сановника чи магната, але найбільше дбала про те, щоб зберегти своє нове суспільне становище, яке так несподівано здобула для себе. Вона уникала (принаймні публічно) зайвої фамільярності в поведінці з своїми залицяльниками, хоча вже у 1780–1781 рр. Поділлям почалися ширитися плітки про її короткочасні романи та різні «пасажі», які через кілька років набудуть великого розголосу в усій Польщі і навіть за її межами.

Після великої тріумфальної подорожі Європою, під час якої Софія звикла до обоювання з боку найчільніших осіб Варшави, Берліна, Парижа, Відня, повернення до маленького містечка на південно–східних кордонах Речі Посполитої, населеного переважно вояками, вірменами–торговцями та кримінальними злочинцями (які відбували кару в замкових льохах) було для неї сумним та нудним. Кам'янець–Подільський, легендарна та найбільша фортеця Речі Посполитої на її південно–східних кордонах, на той час уже значно підупав, але стрімкі масивні мури фортеці над Смотричем, північною притокою Дністра в добу правління останнього польського короля Станіслава Августа Понятовського вважалися ще міцними укріпленнями, які за невеликих видатків на модернізацію, могли б обернутися на неприступну твердиню. Місто, що розкинулося в підніжжі замку, мальовниче, відреставроване стараннями коменданта Яна Вітта (який одночасно виступав й архітектором), природним каньйоном оточене водами Смотрича, який майже замкненим зливом охоплював увесь Кам'янець (нині це – Старе місто), з населенням, що сягало декілька тисяч осіб, було важливим торговельним центром на тзв. Галицькому торговельному шляху, що вів з Німеччини й Польщі через Галичину та Поділля до Молдови, а далі – до самого Стамбулу. Тут можна було придбати лейпцизькі, вроцлавські, російські й турецькі товари, такі як, наприклад, цитрини, помаранчі, волоське або нікопольське вино, воблу (сушену рибу), рибу свіжу, вуджену, мариновану, кав'яр, осетрину, віск, лій і шкіри. З Стамбулу, Криму кам'янецькі купці–вірмени привозили килими, оксамит, зброю, вина, дорогі пахощі, прянощі–все те, що складало комфорт тодішнього побуту. Головним осередком торгівлі в Кам'янці був Вірменський ринок, куди прибували каравани верблюдів з східними товарами, по які приїжджали купці з півночі та заходу. В місті функціонувало ще два ринки – Польський та Руський.

Але для Софії Вітт всього цього було замало. І її можна було зрозуміти. Замість пишних салонів європейських столиць–набагато скромніші покої гарнізонного помешкання генерала Вітта; замість галантних аристократів, дипломатів і двірських сановників – юрба безцеремонних офіцерів місцевого гарнізону й подільської провінційної шляхти, які нахабно залицялися до вродливої пані віце–комендантші. Її обоювала половина чоловіків усього околу, вона викликала захват у приїжджих, і в такий спосіб отримала статую своєї «туристичної принади» Кам'янця, але така популярність її не дуже задовольняла, до того ж це не додавало їй доброї слави. Не допомогло й те, що Юзеф Вітт спеціально для Софії улаштував у долині Смотрича літній палац з садом. Алеї саду' протягнулися вздовж обох берегів річки, були прикрашені екзотичними квітами та деревами. Софія, в платті з криноліном, який вона першою одягла в місті, походжала по саду, зриваючи з дерев жовтогарячі персики та стиглі груші. Але незабаром і це їй знудилося. Софія шукала будь–якого приводу вирватися нарешті з Кам'янця у широкий світ (рис. 3)

Рис. 3. Палац Софії Вітт-Потоцької у м. Кам'янці-Подільському (вул. Вірменська, 2а, Старе місто) [1,141]

У серпні 1787 р. вона разом з пані Уршулею Мнішек, дружиною кам'янецького хорунжого, вирушила у велику туристичну експедицію (подорож) до Стамбулу та на острови Грецького архіпелагу (з наміром дістатися аж до Єгипту), у якій взяли участь понад тридцять осіб. Про цю дивну й загадкову подорож часто згадується в приватній

та офіційній кореспонденції від 1787 р., але й нині про неї відомо небагато. Так, досі не вдалося з'ясувати, чи то була просто екстравагантна розважальна-прогулянка пересичених дам та їхніх кавалерів, чи може, як вважали деякі історики, закамурфльований розвідувальний захід, інспірований одним з європейських дворів напередодні сподіваної війни між Оттоманською Портою і Росією та Австрією. Відплиття відбулося з російського порту Херсон на кораблі «Катерина Велика». У складі товариства дам було дев'ять, чоловіків – двадцять три. Відомо, що на судно також взяли музикантів і шатра, щоб час від часу робити висадки на березу моря. Попливли тим самим шляхом, яким понад сто з лишком років тому ковзали по чорноморських хвилях легкі козацькі чайки, раптово нападаючи на прибережні турецькі селища і навіть на передмістя Стамбулу. На жаль, відомі прізвища тільки частини цих незвичайних туристів. Крім Мнішек і Вітт, в експедиції взяли участь дві панни Секежинські. Серед чоловіків був генерал К. Менчинський (який перебрав на себе обов'язки адміністратора та скарбника подорожі), С. Тарновський, капітан кавалерії Скварський, Я.Остроруг (розповідали, що під час подорожі він невтомно фліртував з пані Вітт), якийсь полковник Ключевський, двоє Зdzeковських, Новаковський, Кшижановський. Імена решти учасників експедиції невідомі до сьогоднішнього дня [3, 135]. По прибутті до Стамбулу думки учасників експедиції щодо подальшого подорожування поділилися. Пані Мнішек, можливо, була схильна плисти якомога швидше до Архіпелагу, а Софія, мабуть, воліла якомога довше затриматися в Стамбулі, оскільки саме тут для неї приготували зустріч, завдяки якій вона зразу стала дамою номер один експедиції й остаточно затьмарила своїх попутниць. До того ж у Стамбулі жила її родина.

Російський чорноморський порт Херсон, заснований у 1775 р., швидко розростається і через десять років був уже найважливішим торговельно-транспортним центром цієї правобережної України. Через Херсон після 1783 р. велася головна російська та польська торгівля з середземноморськими портами та країнами Близького Сходу. Серед інших товарів щороку в Херсонському порту на чужоземні судна вантажили понад 2000 пудів подільської й української пшениці. Кількість

мешканців Херсона ніби то складала 50 000, у місті діяло кілька французьких і грецьких домів, які були посередниками в експорті та імпорті різних товарів із Польщі та Росії до Стамбулу, Марселя, Кадікса й Неаполя. Функціонували тут і дві польські контори – П.Потоць–кого та П. Теппера. Було тут і польське консульство, відкрите за наказом Станіслава Августа в 1783 р. Через початок російсько-турецької війни в липні 1787 р. уся привабливість туристичної прогулянки пішла нанівець. Учасники експедиції поділилися в Стамбулі на малі групи: одні збиралися продовжувати експедицію запланованим раніше маршрутом, незважаючи на воєнну небезпеку, інші вирішили повертатися додому кружним безпечним шляхом. Пані Вітт належала до останніх і через Відень, Варшаву і Львів безпечно повернулася до Кам'яця. Відносини її з Юзефом Віттом, який після смерті батька став генералом і комендантом Кам'янецької фортеці, були остаточно зіпсовані, хоча вона народила йому сина Яна.

У 1791 р. починається четвертий і останній дебют Софії Главані-Вітт – її відносини з наймогутнішим магнатом Польщі – Станіславом Щенним Потоцьким. Маєтки Потоцького займали територію близько 1,5 млн. га, на нього працювало 130 000 кріпаків в Україні та Польщі, а річний дохід господаря Тульчина перевищував 3 млн. польських злотих. Під час балу в Яссах, яким ушанували день іменин імператриці Катерини II він, можливо, вперше відкрив Софії свої почуття. В польській історії, зокрема історії Першої Речі Посполитої, постать С.Щ. Потоцького не тішиться доброю славою. Вважається, що саме він разом з коронним гетьманом К. Браницьким та польним гетьманом С. Жевуським, утворивши Тарговицьку конфедерацію, спрямовану проти короля Польщі Станіслава Августа Понятовського, забили останній цвях в труну Першої Речі Посполитої, зробивши можливим другий поділ Польщі 1793 р. та зникнення незалежної польської держави з мали Європи внаслідок третього і останнього поділу Польщі в 1795 р. Але нас у даній статті більше цікавить доля Софії Главані-Вітт, яка на новому етапі свого життя та суспільної кар'єри на Поділлі вирішила зв'язати своє майбутнє з Щенним Потоцьким. Для історії дворічної гамбурзької еміграції цього магната разом із Софією Вітт в 1793–1795 рр., на жаль, бракує будь-яких джерел. Можна тільки приблизно уявити, як виглядало їхнє безтурботне існування в цьому великому німецькому портовому місті (наприкінці XVIII ст. воно налічувало близько 130 000 мешканців). В 1795 р. Софія ще Вітт подалася до Варшави, а потім Львова, щоб розпочати справу про розлучення з Юзефом Віттом. Тим часом, ще в 1793 р., в Мінську, Софія народила Щенному Потоцькому сина, якого назвали Константином. Це був перший з вісьмох дітей, які мали народитися від нешлюбного, а потім шлюбного зв'язку Софії Главані з Станіславом Щенним Потоцьким. До шлюбного узаконення цього зв'язку Софія народила ще двох дітей – Миколая і Гелену. Але всі троє позашлюбних дітей померли ще в ранньому дитинстві. Натомість щасливо зросли ті п'ятеро дітей, які народилися вже після шлюб у Щенного з Софією.

Риску майже 17-річного заміжжя Софії Главані за Юзефом Віттом було підбито в 1796 р., коли була узгоджена і підписана в Львівському суді розлучно-майнова угода, яку підписали обидві сторони, а також свідки. Деталі цієї угоди можна взнати в [3, 266–267]. Але залишалася ще одна перешкода – шлюб Щенного Потоцького з Юзефіною. Незважаючи на це, Софія Главані вже з 1796 р. проживала разом з Щенним у його маєтку в Тульчині (нині Вінницька обл.). Осівши в Тульчині, Щенний робив усе, що було в його змозі (а міг він багато), аби надати привабливості цій місцевості в очах вродливої грекині. На острові посеред тульчин-

ського ставка він спорудив турецьку лазню, оточену колонами з майстерною різьбою в мавританському стилі, а розкішне обладнання для лазні за великі гроші спровадив із Стамбулу. Тож Софія могла розкошувати тут у турецьких ваннах, до яких звикла ще замолоду. Та найщедрішим та безумовно найпрекраснішим подарунком Щенсного Софії був великий парк під Уманню (нині Черкаська обл.), названий «Софіївкою»; саме цей парк згодом став найдовговіч–нішою і найславетнішою пам'яткою, пов'язаною з її ім'ям (нині – це Національний дендрологічний парк «Софіївка», позначений серед семи Туристичних чудес України). Творцем «Софіївки» (автором топографічного та архітектурного проектів парку, а також керівником усіх робіт) був талановитий офіцер польської артилерії, який до 1793 р. перебував на службі Речі Посполитій, капітан Людвік Метцель (1764–1848). Це була дійсно магнацька фантазія – її реалізація протягом дев'ятьох років (1796–1805) обійшлася, за оцінками, в 15 млн. польських злотих. Під Умань тисячами зганяли панщинних селян з возами й лопатами; мармур, статуї, гідравлічні машини Метцель замовляв у країнах Західної Європи; рідкісні види дерев і саджанці найрізноманітніших рослин, які не зустрічалися в Україні, привозили аж з Туреччини. За чотири роки (до 1800) було закінчено найважливішу частину парку з двома штучними ставками, горішнім і доли–шнім. Різниця рівнів цих ставків становила 23 м; оригінальна гідравлічна конструкція, яку спроектував Метцель, підводила струмінь води до фонтана в долішньому ставі з мінімальною затратою енергії, завдяки чому фонтан бив на висоту 20 м. Удала просторова архітектура, каскади, штучні гроти, мальовниче розміщення буйної рослинності становили головні принади цього чудового парку, який й досі вважається найгарнішим парком у всій Європі (рис. 4). «Софіївка» дуже швидко набула величезної популярності, ще за життя Софії її відвідували численні туристи й про неї багато писалося, Софія до кінця свого життя дуже любила цей парк, який носив її ім'я. Їй лестило, що ця чудова пам'ятка садово–паркової архітектури – данина її вроді закоханого в неї Щенсного. Із «Софіївкою» пов'язувалися найприємніші спогади про перший період її спільного з Полоцьким життя в Україні.

Великий день у житті Софії Главані настав 17 (28) квітня 1798 р., коли в тульчинському костьолі перед шлюбним вівтарем вона нарешті здобула право носити прізвище Потоцької. Про життя Софії й ситуацію в Тульчині протягом 1799–1805 рр. відомо небагато. Деякі дані свідчать, що 1800 року (на своє сорокаріччя) вона разом зі Щенсним здійснила тривалу подорож на Захід, під час якої серед інших країн відвідала Італію. За якийсь час після повернення з цієї подорожі Софія народила другого сина, зачатого в шлюбі зі Щенсним – Мечислава, в наступні роки на світ по черзі прийшли дві доньки – Софія й Ольга, нарешті, наймолодший син Болеслав. Точні дати народження цих дітей, на жаль, невідомі. Станіслав Щенсний Полоцький помер у Тульчині в березні 1805 року, у віці п'ятидесяти трьох років. Софія пережила його на 17 років і закінчила своє життя в 1822 році, 12 (24) листопада. Її тіло поклали на вічний спочинок не в Тульчині, а в Умані, неподалік від її улюбленої «Софіївки». Однак там вона пролежала нецілу чверть століття. 1832 року маєток і парк під Уманню, якими понад десять років володів перший шлюбний син Щенсного та Софії Олександр Полоцький, було конфісковано на користь російської державної скарбниці. «Софіївка» отримала нову назву – «Царицин сад» – і перейшла у власність імператорської родини. Невдовзі домовину з тлінним прахом Софії Потоцької перевезли з уманської церкви до Тального в Уманському повіті, яке успадкувала після матері її дочка Ольга Потоць-

ка-Наришкіна. Її поставили в підземеллі місцевої церкви, яку згодом, 1846 р., було перебудовано. Після 1917 р., в період тзв. радянської секуляризації більшості сакральних споруд в Україні та Росії, церкву в Тальному знову перебудували й призначили для інших потреб. Однак гробниць у підземеллі цієї будівлі ніхто не чіпав. Нині у відновленій церкві й досі спочиває прах тієї, яку в другій половині XVIII ст. п'ять найбільших королівських дворів Європи визнали найвродливішою жінкою епохи Просвітництва.

Висновки. Постає Софії Вітт–Потоцької має тісні й розгалужені зв'язки з зародженням та розвитком туризму в Україні. З її ім'ям пов'язаний (і названий) Національний дендрологічний парк «Софіївка», занесений в перелік «Семи туристичних чудес України» (рис. 2). З її життям пов'язані ще два туристичних дива України – Національний історико–архітектурний заповідник «Кам'янець» (де Софія Вітт провела майже 17 років свого заміжжя за віце–комендантом, згодом комендантом Кам'я–нецької фортеці, майором, згодом генералом Юзефом Віттом і де ним був створений для неї ландшафтний парк, який на жаль, не зберігся до нашого часу) та Хотинська фортеця (де вона перебувала проїздом у Кам'янець). Софія Вітт, мабуть, однією з перших подолян відвідала відомий й нині курорт Спа в Бельгії. Її можна вважати й засновницею «гендерного туризму» в Україні, якщо згадати подорож до Стамбулу та на Грецькі острови, організаторками якої були дві жінки – подолянки Софія Вітт та Уршуля Мнішек. Можна пригадати й інші зв'язки Софії Вітт–Потоцької з зародженням та розвитком туризму в Україні, але й наведеного вище, на нашу думку, цілком достатньо, щоб присвятити статтю цій непересячній жінці епохи Просвітництва, чие життя пройшло в Україні, на Поділлі, й до цього часу викликає цікавість як українських, так і іноземних (особливо польських та грецьких) туристів. А найкращою згадкою і пам'яткою на честь Софії Вітт–Потоцької є Національний дендрологічний парк «Софіївка», який й нині викликає захоплення в тисячі відвідувачів з усіх куточків світу. Його буде цікаво відвідати й Українським та іноземним туристам – відвідувачам ЄВРО–2012 (особливо полякам та грекам) протягом одноденної екскурсії з Києва.

Список використаних джерел

1. Будзей О.В. Вулицями Кам'янця–Подільського / Серія «Історичні місця України / О.Будзей. – Львів: Світ, 2005. – 272 с.
2. Винюкова–Волкова В. Легенди старого Кам'янця / В. Винюкова–Волкова. – Кам'янець–Подільський: ПП «Медобори–2006», 2009.–48 с.
3. Лоек Є. Історія прекрасної бітинки /З польськ. пер. А Андрухів /Серія «Життєписи»/ Є. Лоек. – Київ: Юніверс, 2005. – 448 с.
4. Смирнов І.Г. Логістика туризму: Навч. пос. /І. Смирнов. – К.: Знання, 2009. – 444 с.
5. Смирнов І.Г. Логістичний аспект туристичних чудес України: заповідник «Кам'янець» // Географія та туризм. –Вип. 11.–2011.–С. 136–148.
6. Смирнов І.Г. Туристичні чудеса України в етнографічному туризмі: заповідник «Кам'янець» (транспортно–логістичний аспект) /І.Смирнов // Українська культура та ментальність: Самобутність в умовах глобалізації: Матеріали III Всеукр. наук.–практ. конф. – Сімферополь. ЦРОШ, 2011. – С. 84–87.
7. Dr Antoni J., – Rolle: Losy pieknej kobiety/ Wybór pism. – Krakow, 1966, T. 1. – С. 148–198.

Рис. 4. План-схема Уманського національного дендрологічного парку «Софіївка»

Annotation. Represented historical figure of Sofia Witt–Potocka, whose name is connected with three touristic venders of Ukraine – National Dendrological Park «Sofiyivka» in Uman, National Historical and Architectural Reservation «Kamenets» and Fortress of Hotyn. Articles material is interesting for tourists – soccer fans EURO–2012

(especially for Polishes and Greeks), and for them there is a sense to propose a one-day trip from Kyiv to National-Dendrological Park «Sofiyivka» in Uman.

Key words: *Sophia Witt-Potocki, NIKR «Kamenetz», NDP «Sofiyivka», spa-tourism, gender tourism.*

УДК 359.09

Смирнов І.Г., д.геогр.н., професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРОМОЦІЙНО-МАРКЕТИНГОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В СФЕРІ ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ЄВРО-2012

Висвітлено сучасні особливості промоційно-маркетингової та рекламної діяльності України як держави, яка прийматиме (разом з Польщею) фінальну частину Європейської футбольної першості ЄВРО-2012. При цьому промоційно-маркетингова діяльність до ЄВРО-2012 розглядається в контексті реалізації туристичної політики України як європейської держави.

Ключові слова: *туристична політика держави, маркетингова політика, ЄВРО-2012, рекламні слогани України.*

Постановка наукової проблеми. Проведення фінальної частини Європейського футбольного чемпіонату в 2012 (ЄВРО-2012) в Україні та Польщі дало новий поштовх у подальшому розвитку туристичної галузі та відповідної політики в Україні, зокрема, це стосується одного з її найважливіших складників – промоційно-маркетингової та рекламної діяльності. Після кількох невдалих експериментів у цій царині в останні роки (починаючи з 2010) спостерігається бурхлива активізація промоційно-маркетингової та рекламної діяльності України з підготовки до ЄВРО-2012, зокрема в міжнародних засобах масової комунікації. Ця діяльність потребує теоретичного осмислення та наукового аналізу, а також ознайомлення з її особливостями широкого загалу, зокрема, це стосується ВНЗ та їхніх спеціальностей туристичного профілю.

Літературні джерела та публікації з теми статті охоплюють як базові науково-навчальні видання з міжнародного туристичного бізнесу [1; 2], менеджменту [3, 159] та маркетингу в туризмі [4, 63], так і популярні часописи України, де тема ЄВРО є однією з найчастіше висвітлюваних у різних аспектах, в тому числі, з точки зору промоційно-маркетингової та рекламної діяльності [5; 6].

Метою статті є висвітлити сучасні особливості промоційно-маркетингової та рекламної діяльності України, як держави, яка прийматиме (разом із Польщею) фінальну частину Європейської футбольної першості ЄВРО-2012. При цьому промоційно-маркетингова діяльність до ЄВРО-2012 розглядається в контексті реалізації туристичної політики України як європейської держави.

Виклад основного матеріалу. Промоційно-маркетингова політика країни в туризмі є інтегральним складником її туристичної політики. Останню слід розуміти як галузеву політику держави в сфері туризму, що охоплює всі дії та заходи, що скеровані на розробку, впровадження та вдосконалення організації та управління наданням туристичних послуг і товарів. Туристична політика створює умови та визначає основні напрямки подальшого розвитку туризму та пов'язаних з ним га-

(especially for Polishes and Greeks), and for them there is a sense to propose a one-day trip from Kyiv to National-Dendrological Park «Sofiyivka» in Uman.

Key words: *Sophia Witt-Potocki, NIKR «Kamenetz», NDP «Sofiyivka», spa-tourism, gender tourism.*

УДК 359.09

Смирнов І.Г., д.геогр.н., професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРОМОЦІЙНО-МАРКЕТИНГОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В СФЕРІ ТУРИЗМУ В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ЄВРО-2012

Висвітлено сучасні особливості промоційно-маркетингової та рекламної діяльності України як держави, яка прийматиме (разом з Польщею) фінальну частину Європейської футбольної першості ЄВРО-2012. При цьому промоційно-маркетингова діяльність до ЄВРО-2012 розглядається в контексті реалізації туристичної політики України як європейської держави.

Ключові слова: *туристична політика держави, маркетингова політика, ЄВРО-2012, рекламні слогани України.*

Постановка наукової проблеми. Проведення фінальної частини Європейського футбольного чемпіонату в 2012 (ЄВРО-2012) в Україні та Польщі дало новий поштовх у подальшому розвитку туристичної галузі та відповідної політики в Україні, зокрема, це стосується одного з її найважливіших складників – промоційно-маркетингової та рекламної діяльності. Після кількох невдалих експериментів у цій царині в останні роки (починаючи з 2010) спостерігається бурхлива активізація промоційно-маркетингової та рекламної діяльності України з підготовки до ЄВРО-2012, зокрема в міжнародних засобах масової комунікації. Ця діяльність потребує теоретичного осмислення та наукового аналізу, а також ознайомлення з її особливостями широкого загалу, зокрема, це стосується ВНЗ та їхніх спеціальностей туристичного профілю.

Літературні джерела та публікації з теми статті охоплюють як базові науково-навчальні видання з міжнародного туристичного бізнесу [1; 2], менеджменту [3, 159] та маркетингу в туризмі [4, 63], так і популярні часописи України, де тема ЄВРО є однією з найчастіше висвітлюваних у різних аспектах, в тому числі, з точки зору промоційно-маркетингової та рекламної діяльності [5; 6].

Метою статті є висвітлити сучасні особливості промоційно-маркетингової та рекламної діяльності України, як держави, яка прийматиме (разом із Польщею) фінальну частину Європейської футбольної першості ЄВРО-2012. При цьому промоційно-маркетингова діяльність до ЄВРО-2012 розглядається в контексті реалізації туристичної політики України як європейської держави.

Виклад основного матеріалу. Промоційно-маркетингова політика країни в туризмі є інтегральним складником її туристичної політики. Останню слід розуміти як галузеву політику держави в сфері туризму, що охоплює всі дії та заходи, що скеровані на розробку, впровадження та вдосконалення організації та управління наданням туристичних послуг і товарів. Туристична політика створює умови та визначає основні напрямки подальшого розвитку туризму та пов'язаних з ним га-

лузей. Реалізація туристичної політики здійснюється двома групами заходів: а) автономними (внутрішніми) – які визначаються кожною державою самостійно та регламентуються внутрішнім законодавством; б) конвенціональними (міжнародними) – які координуються міжнародними угодами держави з однією або декількома країнами. Окрім цього, можливо класифікувати заходи, що здійснюються в межах виконання туристичної політики, поділивши їх на заходи загального та спеціального характеру. До загальних належать заходи, що визначають права та обов'язки офіційних органів управління туристичною галуззю як державних інститутів. Спеціальні заходи пов'язані насамперед з економічною діяльністю туризму, а також з розвитком його окремих видів, структурою та категоризацією матеріально–технічної бази, концентрацією та монополізацією туристичної галузі, вивченням туристичних ринків та конкуренцією на них, організацією продажу, рекламаціями тощо.

Обсяг і активність дій держави з реалізації туристичної політики залежать передусім від трьох основних чинників: а) значимості туризму в економіці країни; б) політичного стану та рівня економічного розвитку; в) співвідношення між внутрішнім та міжнародним туризмом, що склалися та в перспективі.

Міжнародна туристична політика є продовженням національної туристичної політики на міжнародному рівні. Вона знаходить вираз головним чином в угодах, що заключаються між двома та більше державами відносно їхньої спільної туристичної політики або окремої сфери (події) туристичного обслуговування, а також у протоколах, які щорічно уточнюють умови туристообміну між сторонами, що домовляються.

Впливи, що здійснюються на та через здійснення туристичної політики, торкаються таких сфер суспільних інтересів як (рис. 1):

- а) організація виробництва та реалізації основних та додаткових туристичних товарів та послуг;
- б) здійснення промоційно–маркетингових та рекламних заходів туристичної спрямованості в країні та закордоном;
- в) координація діяльності державних інститутів, пов'язаних з індустрією туризму;
- г) регламентація діяльності туристичних організацій;
- д) створення та підтримка якісної матеріально–технічної бази туризму;
- е) підвищення зручності та доступу до транспортних послуг, координація розвитку інфраструктури;
- є) збереження та розвиток мирних та за можливістю дружніх відносин між державами;
- ж) охорона навколишнього середовища;
- з) охорона, реставрація та підтримка архітектурних та історичних пам'яток, історичної спадщини;
- і) створення ефективної техніко–економічної бази туризму;
- ї) поліпшення інфраструктури туристичних регіонів;
- й) розвиток та вдосконалення інформаційної бази туризму;
- к) вдосконалення організації візового та митного контролю туристів та їхнього багажу.

Отже, як видно з рис. 1, промоційно–маркетингова та рекламна політика держави в сфері туризму є важливим складником туристичної політики, що у значному ступеню забезпечує успішний розвиток туристичної галузі. Доводять це

прикладі таких розвинутих туристичних країн, як Туреччина та Єгипет, які щорічно тільки на рекламу своїх туристичних атракцій за кордоном (у т.ч. в Україні) витрачають сотні тисяч доларів США [1, 16]. Важливе місце серед рекламних носіїв при популяризації туристичних можливостей країни за кордоном відіграють міжнародні телеканали – такі, як Euronews, BBC World, CNN, National Geographic та інші. Різні країни світу активно використовують можливості прорекламувати свої туристичні принади на цих телеканалах, оскільки їхня аудиторія складає декілька мільярдів на всіх континентах за виключенням Антарктиди. Така реклама здійснюється шляхом підготовки та демонстрування на телеканалах рекламного ролику тривалістю пів-хвилини–хвилину, який окрім показу цікавих туристичних об'єктів країни містить також рекламне звернення (слоган) (табл. 1).

Рис. 1. Вплив туристичної політики держави на сфери суспільних інтересів (авторська розробка)

Таблиця 1

Рекламні слогани країни світу, що використовуються в їхній туристичній рекламі на міжнародних телеканалах (авторська розробка за матеріалами телеканалів Euronews, CNN, BBC World)

№	Назва країни, регіону		Рекламний слоган	
	англійською мовою	українською мовою	англійською мовою	українською мовою
1	2	3	4	5
1	Armenia	Вірменія	Armenia. The Noa's way – Your way	Вірменія. Шлях Ноя – Твій шлях
2	Algeria	Алжир	Algeria. The best kept secret	Алжир. Найдорожча таємниця
3	Azerbaijan	Азербайджан	European charm of the Orient	Європейський шарм Сходу
			A land of magic colors	Земля чарівних кольорів
4	Bulgaria	Болгарія	Open doors to open hearts. Bulgaria	Відкриті двері до відкритих сердець. Болгарія
5	China	Китай	Where pandas live. The real China	Там, де живуть панди. Справжній Китай
6	Croatia	Хорватія	Mediterranean. As it once was	Середземномор'я. Яке воно колись було
7	Cyprus	Кіпр	Cyprus. In your heart	Кіпр. У твоєму серці
			Love Cyprus	Кохай Кіпр
8	Domenikan Republic	Доменіканська республіка	Domenikan Republic. It has its all	Доменіканська республіка. Є все
9	Dubai	Дубай	Dubai welcomes the world	Дубай запрошує увесь світ
10	Egypt	Єгипет	Egypt. Where it all begins	Єгипет. Де все тільки починається
11	Gabon	Габон	Join us. Be a fan of Gabon	Приєднуйся. Стань другом Габону
12	India	Індія	Incredible India	Незвичайна Індія
13	Japan	Японія	Japan. Endless discovery	Японія. Нескінченне відкриття
14	Kazakhstan	Казахстан	Welcome to Kazakhstan of the XXI century	Запрошуємо до Казахстану XXI століття
			Kazakhstan. 20 yeas of peace, progress, prosperity	Казахстан. 20 років миру, прогресу, процвітання
15	Kenia	Кенія	Welcome to magic Kenya	Запрошуємо до магічної Кенії

1	2	3	4	5
16	Korea (South)	Корея (Південна)	Touch Korea	Доторкнись Кореї
			Korea. A good neighbor	Корея. Гарний сусід
			The more you know, the more you want to know	Чим більше знаєш, тим більше хочеться взнати
17	Kosovo	Косово	Kosovo. The young Europeans	Косово. Молоді європейці
18	Macedonia	Македонія	Macedonia. Timeless	Македонія. Вічна
			Small country, great food	Мала країна, чудова їжа
19	Montenegro	Чорногорія	Montenegro. The wild beauty	Чорногорія. Дика краса
20	Ontario. Canada	Онтаріо. Канада	The world whorks here	Тут працює весь світ
21	Pakistan	Пакістан	Pakistan speaks the language of love	Пакістан говорить мовою кохання
22	Peru	Перу	Live the legend	Живи в легенді
23	Qatar	Катар	Discover Qatar	Відкрий Катар
24	Romania	Румунія	Romania. Explore the Carpathian garden	Румунія. Досліди карпатський сад
25	Spain	Іспанія	Bravo, Spain	Браво, Іспанія
26	Tailand	Таїланд	Amazing value in amazing Tailand	Чудові цінності в чудовому Таїланді
27	Tunisia	Туніс	Think Tunisia	Думай про Туніс
28	Wallonia. Belgium	Валлонія. Бельгія	In the heart of Europe	У серці Європи
29	Yemen	Ємен	One country, many destinations	Одна країна, багато дестинацій
30	Ukraine	Україна	Switch on Ukraine (2010)	Увімкни Україну (2010)
			High time to see Ukraine (2011–2012)	Самий час побачити Україну (2011–2012)
			Invest Ukraine (2011–2012)	Інвестуй в Україні (2011–2012)

Ще не так давно України в переліку країн, що надають свою туристичну рекламу на міжнародних телеканалах, не було, але ситуація змінилася з часу, коли УЄФА прийняла рішення про проведення Європейської футбольної першості Євро-2012 в Україні та Польщі в 2012 р. Одразу з прийняттям такого рішення УЄФА в Україні була створена Національна агенція з підготовки до проведення Європейського футбольного чемпіонату, а в її складі в 2010 р. – Центр комунікацій «Україна–Всесвіт», директором якого нині є Роман Кожара. Остання структура має

виконувати функції координатора дій українських організацій, що здійснюють промокомпанію України за кордоном, та відповідає за дієвість промоційно– маркетингової політики України до ЄВРО–2012.

Щодо дій з просування України в світовий інформаційний простір у світлі проведення в нашій країні ЄВРО–2012, то історія тут не проста (рис. 2). Початок її припадає на 2005 р., коли на тендері Міністерство закордонних справ (МЗС) виділило майже 14 млн. грн. невідомій в українському п'яро–середовищі компанії «Конгломерат», яка так і не виконала свою роботу. Тоді інші учасники тендеру подали позов на МЗС до суду – за порушення термінів та засад відкритості тендеру. Серед позивачів була компанія «CFC Consulting». За іронією долі через п'ять років ця компанія виграла тендер у МЗС, а саме – на розробку стратегії міжнародного позиціонування України до ЄВРО–2012 і, своєю чергою, теж стала об'єктом шквальної критики. Українському п'яро–товариству не сподобалися запропоновані цією компанією символи України Спритко і Гарнюня. Але автори великоголових чоловічків з приводу подальшої долі своїх героїв не впадають у відчай, адже суверенні магнітики із зображенням Спритка і Гарнюні вже продаються у Львові.

В 2010 році стартувала перша промокомпанія, присвячена ЄВРО–2012 – «Switch on Ukraine» (англ. Увімкни Україну). Відповідав за неї новостворений Центр комунікацій «Україна–Всесвіт». Рекламний ролик фахівці визнали пристойним, але їх обурила його вартість – 4 млн. грн. Також були питання щодо складу журі, яке визначало переможця (куди увійшли представники Міністерства культури та Нацагенції з підготовки до ЄВРО–2012) та оприлюднення шорт–листу праць, що були подані на конкурс логотипів.

У той же час інші експерти вважають нинішню промо компанію України мало не першою спробою держави діяти за всіма правилами маркетингових комунікацій, оскільки, по–перше, була розроблена концепція, створені чіткі візуальні та вербальні посили; по–друге, вдало обраний час (листопад–грудень 2011 р.) – на усіх каналах, де запланований показ рекламних роликів (а це CNN, BBC World, Euronews, National Geographic, Fox, Sky News та Sky Sports), надавалися новини про жеребкування фінальної частини ЄВРО–2012.

В 2011–2012 рр. проводиться друга промокомпанія України, присвячена ЄВРО–2012, кошторис якої досяг 99 млн. грн. Складниками цієї промокомпанії є (рис. 2): 1. Виготовлення за замовленням Центру «Україна–Всесвіт» та розміщення на каналі Euronews чотирьох однохвилинних роликів сюжетів «Ukrainian life» (англ. Українське життя), що розповідають про життя Києва, Львова, Донецька та Харкова – міст, що прийматимуть ЄВРО–2012. Готуються ще вісімнадцять сюжетних роликів про підготовку України до континентальної першості Європи з футболу, які будуть транслюватися на Euronews з грудня 2011 р. до березня 2012 р. 2. Виготовлення рекламних роликів «High time to see Ukrainian» (англ. Найвищий час побачити Україну) для міжнародних телеглядачів. Ролики в ефірі міжнародних телеканалів покажуть 8,5 тис. разів, що більш, ніж втричі перевищує обсяги промокомпанії 2010 р. під назвою «Switch on Ukraine». Три однохвилинних та два півхвилинних ролики являють собою унікальні візитівки України, що орієнтовані в першу чергу на європейського глядача. Цією ж промокомпанією Україна репрезентуватиме себе на туристичних виставках у Лондоні та Барселоні навесні 2012 р. Родзинкою останньої промокомпанії є своєрідний квест: до кожного кадру, що був знятий для роликів, автори долучили одну з семи літер, з яких складається слово «Україна» (Ukraine).

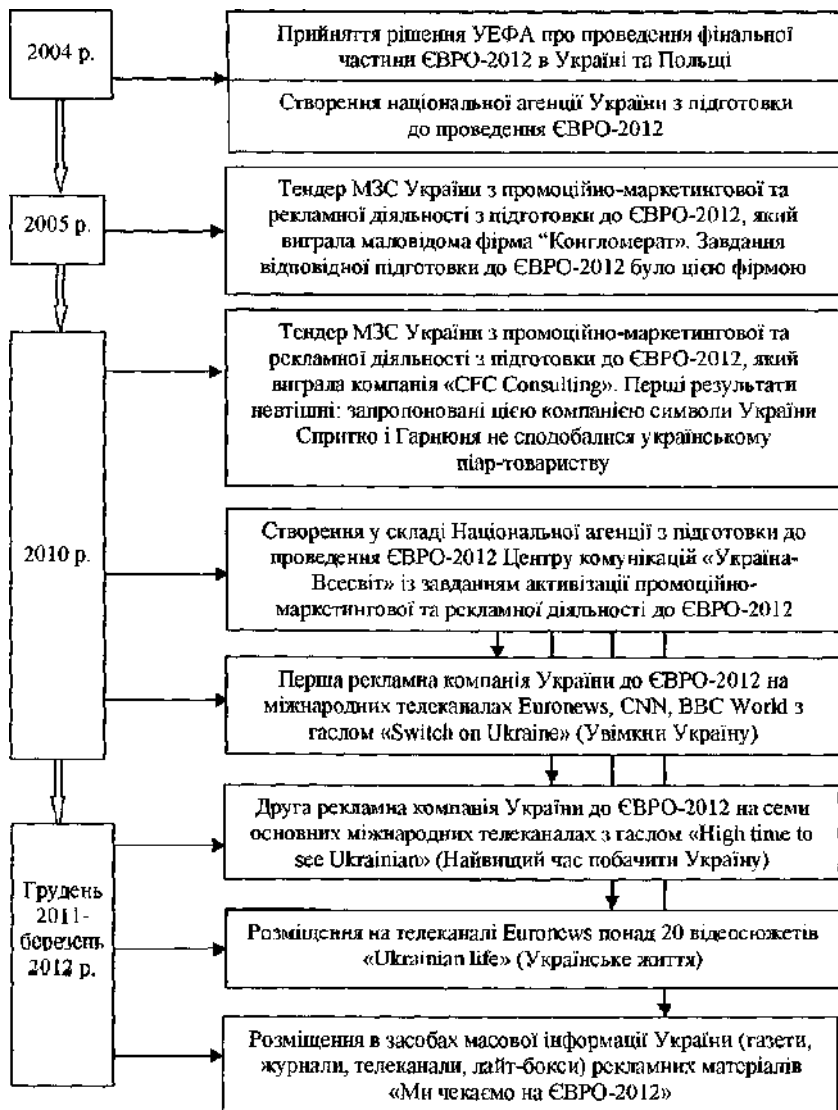

Рис. 2. Основні етапи та зміст промоційно-маркетинговою та рекламною діяльності України до ЄВРО-2012 (авторська розробка)

В одних випадках літера була «знайдена» в реальному ландшафті, в інших – заради ролика відомі місця «перебудували» комп’ютерною графікою, в третіх – величезні літери створювали з старих дерев, трави, навіть, сіна. Напустити туман на озеро Синевір, пограти 12-метровим м’ячем на площі Свободи в Харкові, «перебудувати» майдан Незалежності в Києві – це неповний список чудес, які протягом трьох тижнів виконала знімальна група продакшн-студії «Shootgroup» під керівництвом режисера Ю. Улибіна, знімаючи нові проморолики про Україну, що присвячені ЄВРО-2012. Вісім машин спецтехніки проїхали Україною майже 6 тис. км. Мис Тарханкут і Святогорська лавра, місто-фортеця Кам’янець-Подільський та чотири

Рис. 3. Рекламний плакат
«Ми чекаємо на ЄВРО»

міста України – хазяєва ЄВРО–2012 стали декораціями для серії роликів «High time to see Ukraine». В гонитві за дивом знімальна група піднімалася високо в гори, куди техніку могли завести лише потужні вантажівки «Урал». Режисер змушував у листопаді звозити сіно на вже прибрані поля. Складним завданням виявилось змусити овець, що пасуться на Карпатських полонинах, хоча б підняти голови, але допоміг випадок. Якось одна овечка зачешілася за кабель освітлювального пристрою. Накидавши на знімальний майданчик багато кабелів, творча група досягла неможливого – в кадрі вівці з баранами скачуть, немов дресировані. Результат цієї роботи з 1 грудня 2011 з’явився на семи міжнародних телеканалах – CNN, BBC World, Euronews, National Geographic, Fox, Sky News та Sky Sports, телеаудиторія яких охоплює понад 2,5 млрд. мешканців Землі на всіх континентах окрім Антарктиди. Це безпрецедентна за масштабом та кошторисом для України промокомпанія.

3. Виготовлення другої частини рекламних роликів «Ми чекаємо на ЄВРО» – для використання в Україні. Ця частина роликів є менш затратною. Її герої – будівельник, офіціант, покоївка та вчителька. Завданням режисера цієї роботи відомого українського кліпмейкера В. Якименка було засвідчити натхнення, з яким українці готуються до ЄВРО–2012. За свідченням журналу «Кореспондент», якому першому показали це відео, натхненні будівельники (рис. 3), віртуозні офіціанти, чуттєві покоївки та загадкові вчительки англійської мови є по–рекламному бездоганними. Зустріти таких у реальному житті – велике щастя [5]. Газета «Сьогодні» знайшла актора, що знався в проморолику в ролі будівельника. Це киянин Валерій, який постійно працює бухгалтером– економістом в одній із столичних фірм, а зйомки в кіносеріалах та рекламі – його хобі. Заявку спеціально для участі в ролику про ЄВРО–2012 Валерій не відправляв. «Мені подзвонили з агенції з підбору акторів і повідомили, що в мене ідеальне обличчя українського будівельника. – пригадує Валерій. – Весь процес зйомки був на справжній будові в Києві та тривав біля шести годин. Встигли зробити і фотосесію, і ролик. А з болгаркою я поводитися вмю, часто доводиться брати інструменти до рук» [6]. Експерти проведення промокомпанії до ЄВРО–2012 оцінюють позитивно, однак при цьому не забувають нагадати про негативний по відношенню до України інформаційний контекст, на тлі якого з’являється принадні проморолики.

Так, у тематичних новинах про підготовку до проведення чемпіонату ЄВРО–2012 в Польщі та Україні європейці в основному довідуються про недолугий сервіс в Україні, поганий громадський транспорт і готелі, вбивство бездомних псів. Останнє найбільше обурило закордонну аудиторію, так відома в минулому французька кіноакторка, а нині активна захисниця «прав тварин» Брижит Бордо обіцяла з цього приводу підняти світовий скандал. Дієвість промокомпанії України за ко-

рдоном також страждає від нескоординованих дій організацій, які за це відповідають. Зрозуміло, що кінцеву оцінку всієї промокомпанії можливо виконати тільки за фактом проведення ЄВРО–2012 в Україні та за реакцією основних цільових аудиторій – потенціальних туристів.

Висновки. Промоційно–маркетингова політика України до ЄВРО–2012 в останні декілька років набула чіткості та організаційної підтримки. У складі Національної агенції з підготовки та проведення ЄВРО–2012 в Україні створено Центр комунікацій «Україна–Всесвіт», який провів промоакцію «Switch on Ukraine» (Увімкни Україну) в 2010 р. з демонстрацією відповідного промороліка на декількох міжнародних телеканалах та підготував наступну промоакцію на 2011–2012 рр. під гаслом «High time to see Ukrainian» (Найвищий час побачити Україну). З цією метою спеціальна творча група відвідала чотири міста, що прийматимуть матчі ЄВРО–2012, а також Кам'янець–Подільський, Святогорську Лавру, мис Тарханкут та створила унікальні рекламно–туристичні відеоролики, які вже демонструються на семи найбільших міжнародних телеканалах. Окрема серія промороліків призначена для рекламної компанії ЄВРО–2012 в Україні – під гаслом «Ми чекаємо на ЄВРО». Додатково для каналу «EURONEWS» підготовлені відеосюжети «Ukrainian life» (Українське життя) – про життя в українських містах – подаряє ЄВРО для демонстрації в грудні 2011 р. – березні 2012 р. Усі ці заходи повинні сприяти збільшенню позитивної інформації про Україну у світових мас–медіях та створенню іміджу України як високоцивілізованої європейської держави, що сприятиме притоку іноземних туристів до України як під час ЄВРО–2012, так і після цього заходу. За даними, що наводяться нині в пресі, число туристів, що відвідають Україну під час ЄВРО–2012, повинно скласти 1 млн. осіб, а дохід від одного туриста – на рівні 2 тис. євро. Отже, Україна планує заробити на Євро–2012 як мінімум, 2 млрд, євро, а це 2 % ВВП нашої держави [7]. Активна промоційно–маркетингова діяльність України з підготовки та проведення ЄВРО–2012 дозволить значною мірою виконати це завдання.

Список використаних джерел

1. Смирнов І.Г. Бізнесові основи міжнародного туризму: Навч. пос. / І.Г. Смирнов. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2007. – 127 с.
2. Смирнов І.Г. Міжнародний туристичний бізнес: Навч.–метод. пос. / І.Г. Смирнов, Н.В. Фоменко. – І.–Ф.: Галицька академія, 2009. – 154 с.
3. Кіптенко В.К. Менеджмент туризму: Підр. / В.К. Кіптенко. – К.: Знання, 2010. – 502 с.
4. Кириллов А.Т. Маркетинг в туризмі / А.Т. Кириллов, Л.А. Волкова. – СПб.: Изд–во С–Петербурзького ун–та, 1996. – 184 с.
5. Коберник И. Показательное выступление / Иванна Коберник // Корреспондент. – № 46. – 2011. – 25 ноября. – С. 30–33.
6. Студень Е. Сказали: у вас лицо строителя / Екатерина Стулень // Сегодня. – 2011. – 26 декабря. – С. 11.
7. Панченко А. НБУ: доллара по десять гривень не будет / Алекс Панченко // Сегодня. – 2012. – 14 января. – С. 2.

Annotation. *The article covers the features of modern promotion and marketing activities in Ukraine as a country that will host (along with Poland) the final part of the European football championship EURO–2012. Promotion and marketing activities for EURO–2012 is considered in the context of the tourism policy of Ukraine as a European state.*

Key words: tourism policy, marketing policy, Euro–2012, advertising slogans of Ukraine.

УДК 338.48,331.

*Хомин О.Й., к.е.н., доцент, професор Львівського державного університету внутрішніх справ, м.Львів
Теодорович Л.М., к.г.н., доцент
Закарпатського державного університету, м. Ужгород*

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

В статті проводиться вивчення та аналіз сучасного стану розвитку туризму в Україні. Наголошено необхідність розвитку як внутрішнього так і міжнародного туризму при активній державній підтримці.

Ключові слова: туризм, внутрішній туризм, іноземний туризм, в'їзний, виїзний туризм.

Постановка проблеми Своїми багатогранними можливостями туризм забезпечує інтеграцію світового суспільства, завдяки безпосереднім контактам, що здійснюються між людьми, які є представниками різних культур і способів життя, активно сприяє встановленню в світовому і регіональному суспільному просторі атмосфери добросусідства [1].

Безпосередньо впливаючи на процеси консолідації нації, виховує толерантність, гостинність, сприяє стабільності у суспільстві, формує комунікативну культуру та народну дипломатію, поглиблює своїми засобами та можливостями знання людей та народів одне про одного, забезпечує конструктивні зустрічі та діалоги. Туризм покликаний узгоджувати потреби теперішніх і прийдешніх поколінь у здоровому і комфортному середовищі свого буття.

Інтенсивний розвиток туризму в Україні сприятиме зміцненню економіки та утвердженню її у світі як туристичної держави. Україна прагне посісти гідне місце в європейському і світовому туристському співтоваристві.

Стан дослідження. Дослідженням проблем розвитку туризму в Україні займалося чимало вчених: Кифяк В.Ф. [2], Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. [3], Пуце– нтейло П.Р. [4], Сокол Т.Г. [5] та інші, але необхідність забезпечення теоретичними і практичними дослідженнями організації і розвитку туризму у відповідності до вимог, що ставить життя, розробка методичних положень та прогнозування розвитку різних видів туризму в нашій країні визначають актуальність розробки даної теми. Актуальними є ВИВЧЕННЯ та аналіз сучасного стану розвитку туризму в Україні, розробка соціально–географічної моделі функціонування і розвитку туристської галузі.

Мета дослідження. Україна має всі передумови для швидкого й успішного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: тут наявні надзвичайно різноманітні і неповторні у своїй унікальності природні й історико–культурні туристичні ресурси, а також сприятливе географічне положення, рельєф та клімат. Проте існують певні проблеми, що тривалий час залишаються не вирішеними та, відповідно, гальмують розвиток цієї сфери економіки, які часто спонукають мандрівників не

Key words: tourism policy, marketing policy, Euro–2012, advertising slogans of Ukraine.

УДК 338.48,331.

Хомин О.Й., к.е.н., доцент, професор Львівського державного університету внутрішніх справ, м.Львів
Теодорович Л.М., к.г.н., доцент
Закарпатського державного університету, м. Ужгород

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

В статті проводиться вивчення та аналіз сучасного стану розвитку туризму в Україні. Наголошено необхідність розвитку як внутрішнього так і міжнародного туризму при активній державній підтримці.

Ключові слова: туризм, внутрішній туризм, іноземний туризм, в'їзний, виїзний туризм.

Постановка проблеми Своїми багатогранними можливостями туризм забезпечує інтеграцію світового суспільства, завдяки безпосереднім контактам, що здійснюються між людьми, які є представниками різних культур і способів життя, активно сприяє встановленню в світовому і регіональному суспільному просторі атмосфери добросусідства [1].

Безпосередньо впливаючи на процеси консолідації нації, виховує толерантність, гостинність, сприяє стабільності у суспільстві, формує комунікативну культуру та народну дипломатію, поглиблює своїми засобами та можливостями знання людей та народів одне про одного, забезпечує конструктивні зустрічі та діалоги. Туризм покликаний узгоджувати потреби теперішніх і прийдешніх поколінь у здоровому і комфортному середовищі свого буття.

Інтенсивний розвиток туризму в Україні сприятиме зміцненню економіки та утвердженню її у світі як туристичної держави. Україна прагне посісти гідне місце в європейському і світовому туристському співтоваристві.

Стан дослідження. Дослідженням проблем розвитку туризму в Україні займалося чимало вчених: Кифяк В.Ф. [2], Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. [3], Пуце– нтейло П.Р. [4], Сокол Т.Г. [5] та інші, але необхідність забезпечення теоретичними і практичними дослідженнями організації і розвитку туризму у відповідності до вимог, що ставить життя, розробка методичних положень та прогнозування розвитку різних видів туризму в нашій країні визначають актуальність розробки даної теми. Актуальними є ВИВЧЕННЯ та аналіз сучасного стану розвитку туризму в Україні, розробка соціально–географічної моделі функціонування і розвитку туристської галузі.

Мета дослідження. Україна має всі передумови для швидкого й успішного розвитку внутрішнього та іноземного туризму: тут наявні надзвичайно різноманітні і неповторні у своїй унікальності природні й історико–культурні туристичні ресурси, а також сприятливе географічне положення, рельєф та клімат. Проте існують певні проблеми, що тривалий час залишаються не вирішеними та, відповідно, гальмують розвиток цієї сфери економіки, які часто спонукають мандрівників не

включати Україну у свої туристичні маршрути та обирати інші місця відпочинку за її межами. У дослідженні цих проблем і полягає мета нашого дослідження.

Основні результати дослідження. Фактори, які перешкоджають розвитку іноземного туризму в Україні, знаходяться у різних сферах, до яких можна віднести економічну, екологічну, правову, соціальну, політичну та ін. Спробуємо виділити основні з них:

- 1) неефективне та нераціональне використання природних ресурсів,
- 2) відсутність чіткої стратегії розвитку індустрії туризму та чіткого його регулювання.
- 3) недостатній розвиток інфраструктури;
- 4) низький рівень сервісу та якості послуг, їх невідповідність світовим стандартам;
- 5) неякісна система транспортного обслуговування туристів та населення;
- 6) технологічна відсталість галузі;
- 7) недостатньо кваліфіковані працівники галузі;
- 8) несприятливість бізнесового клімату, недоліки системи оподаткування;
- 9) недостатній рівень поінформованості як наших, так і зарубіжних громадян про туристичні послуги;
- 10) відсутність скоординованої висококваліфікованої та грамотної системи дій з просування туристичного продукту України на світовий ринок.

Основними факторами, які стримують розвиток туризму в державі є несприятливість існуючих умов розвитку економічної безпеки в туризмі, що викликана неефективними економічними реформами підприємницького середовища. Недосконалість законодавчої бази призводить до нерегульованості руху туристичних потоків як в'їзних так і внутрішніх. Розбалансованість нормативно-законодавчої бази в туристичній галузі призводить до недоотримання інвестицій для розвитку туризму – як внутрішніх (через тривалу економічну кризу), а також іноземних. З 3000 українських туристичних підприємств, які мають дійсні ліцензії на надання туристичних послуг на ринку фактично функціонує третина.

Великі надії, що будуть стимулювати розвиток туризму в державі покладають на 2012 рік. Але не можна однозначно запевняти, що проведення чемпіонату Європи з футболу – Євро 2012 буде мати позитивний вплив на розвиток туризму в державі та у приймаючих містах. Постає питання, чи справиться Україна з такою почесною місією? Чи гідним чином репрезентує себе перед європейською спільнотою?

Викликає сумніви забезпечення всіма необхідними засобами інфраструктури, кваліфікації обслуговуючого персоналу та належним чином організованої охорони громадського порядку. Залишається відкритим питання, чи великий наплив туристів, а саме футбольних фанатів з різними культурно-етичним и нормами не принесе шкоди оточуючому середовищу та історико-культурним цінностям приймаючої сторони, зокрема таких відомих туристичних дестинацій як Львів та Київ. Чи не викличе це демографічної загрози – можливості виникнення економічних, соціальних, природних або техногенних явищ в межах даної території, що призведуть до небажаних подій які можуть погіршити стан довкілля і, як наслідок, завдати шкоди здоров'ю населенню даної території, призвести до матеріальних і фінансових збитків проживаючого населення, спричинять смерть людей та інше.

Крім цього, на нашу думку, проведення матчів з Євро-2012 в Україні засвідчить, або спростує той факт, чи може наша держава стати однією з провідних ту-

ристичних держав Європи, адже тут розташовані перлини історико–культурного надбання (старовинні замки, фортеці, міста традиції та звичаї), унікальні природні ресурси. Зауважимо, що туризм у різних регіонах держави може стати головною статтею доходів бюджету. Розмірковують над питанням чи робити акцент на іноземному споживача чи реанімувати внутрішній туристичний процес, то, на нашу думку необхідно розвивати туристичний бізнес в двох напрямках одночасно. Звичайно, що розвиток іноземного туризму принесе значні кошти, але не слід забувати про роль внутрішнього туризму як рекреаційного, пізнавального, патріотично–виховного засобу для громадян нашої країни. Особливо, зважаючи, на фінансову неспроможність населення в умовах економічної кризи.

Але не слід вважати, що при наявності сучасного рівня комфорту у тій незначній кількості засобів розміщення туристів, що підготовлені до приймання футбольних туристів можна істотно змінити ситуацію в державі в цілому.

Необхідно згадати, про розвиток ще одного виду туризму – виїзного. На даний час організація поїздок за межі держави прибутковий туристичний бізнес. Незважаючи на те, що виїзний туризм посідає чільне місце у витратах українських туристів за межами держави, він приносить дохід і у вітчизняну економіку. Окрім цього він має значніш культурно–пізнавальний ефект для подорожуючих, збагачуючи їх духовно, виховуючи в них толерантність до інших культур, звичаїв та традицій, бережливе ставлення до природних і культурних цінностей.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що Україні необхідно розв'язати як міжнародний (в'їзний та виїзний), так і внутрішній види туризму. Для цього мало створювати програми розвитку туризму в Україні, але необхідно підтримувати їх реалізацію гідною державною підтримкою, підкріпленою необхідною нормативно–правовою базою, що стимулюватиме розвиток туризму нашої держави.

Список використаних джерел

1. Глобальному етичному кодексі туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=983_001
2. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. – Чернівці: Книги – XXI, 2003– 300 с.
3. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу: Начальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с.
4. Пуцентейло П.Р. Економіка і організація туристично–готельного підприємництва – К.: ЦУЛ,– 2007. –300 с.
5. Чоренька Н.В. Організація туристичної індустрії: Навчальний посібник. – К.: Атака, 2006.–264 с.

***Annotation.** The paper conducted the study and analysis of the current state of tourism development in Ukraine. Emphasized the need to develop both domestic and international tourism, with the active state support.*

***Key words:** tourism, domestic tourism, foreign tourism, inbound, outbound tourism.*

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗКУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Визначено загальні риси зв'язку та його роль у соціально–економічному розвитку України. Досліджено особливості структури та організації зв'язку як виду економічної діяльності. Розглянуто чинники розвитку євроінтеграційних процесів зв'язку в країні.

Ключові слова: зв'язок, компонентна, територіальна та управлінська структура, євроінтеграційні процеси.

Постановка проблеми. В умовах активної інформатизації суспільного життя одним із найсучасніших та перспективних видів економічної діяльності є зв'язок. Стрімкий розвиток цієї галузі супроводжується значними структурними та організаційними зрушеннями, певними змінами в її територіальній організації. Активні територіальні процеси у сфері зв'язку, з однієї сторони, відбуваються під дією різноманітних регіональних чинників, з іншої – вони самі впливають на соціально–економічні процеси як в межах країни, так і на міжнародному рівні. Тому, вдосконалення структури та організації зв'язку може стати додатковим (територіальним) резервом підвищення ефективності функціонування галузі та зростання її ролі в активізації євроінтеграційних процесів.

Аналіз літератури. На жаль, його важливість для суспільства не знайшла достатнього відображення у науково–теоретичних розробках. Насамперед, це стосується суспільно–географічних досліджень. Аналіз географічної та економічної літератури показав, що питання розвитку структури та організації зв'язку розроблені вкрай недостатньо. Нечисленні праці з географії зв'язку присвячені або дослідженню географії світового телекомунікаційного зв'язку (Алісов М.В.) або проблемам телекомунікаційного картографування (Берлянт О.М., Онищенко М.Г.).

Мета статті. Проаналізувати вплив розвитку структури та організації зв'язку на євроінтеграційні процеси в Україні. У відповідності з метою дослідження були поставлені такі завдання:

- 1) визначити сутність зв'язку як суспільно–географічної категорії;
- 2) дослідити тенденції розвитку та роль зв'язку у соціально–економічних процесах України;
- 3) проаналізувати особливості структури та організації зв'язку як виду економічної діяльності;
- 4) розглянути чинники розвитку регіональних та євроінтеграційних процесів зв'язку в країні;
- 5) визначити напрями подальшого становлення та розвитку зв'язку в Україні в контексті євроінтеграційних процесів.

Основний матеріал дослідження. Зв'язок – самостійна галузь народного господарства. Вона виконує функції з прийому інформації, її обробки, розподілу та видачі кінцевої продукції користувачам усіх сфер господарства та населенню. Робота підприємств зв'язку забезпечується їх власною інфраструктурою. Вона складається з різноманітних технічних засобів з прийому та обробки інформації, що

надходить в підприємства зв'язку, каналів зв'язку для її передачі, систем комунікації (вузлів зв'язку) для розподілу інформації, апаратури для передачі інформації адресату. Підприємства зв'язку використовують також окремі види транспорту для доставки інформації (кореспонденції, періодичних видань та ін.) адресату.

Зв'язок забезпечує специфічними послугами функціонування усього народного господарства, наукову та оборонну сфери, повсякденне (у тому числі, культурне) життя людей та діяльність людського суспільства. Сьогодні, рівень розвитку та стан засобів зв'язку безпосередньо впливає на всі ці сфери. Особливістю сучасного світового економічного розвитку стає дематеріалізація людської діяльності. Більша частина продукції зв'язку представляє собою інформацію, яка все частіше стає товаром, що потребує порівняно невеликих затрат на доставку адресату. В епоху розвитку постіндустріального (інформаційного) суспільства роль зв'язку невпинно зростає, так як обсяги найрізноманітнішої інформації в суспільстві подвоюються кожні 5–10 років. Темпи зростання інформаційних потоків в 2–3 рази випереджають середні темпи розвитку промисловості. Тому, економічний потенціал держави буде все більш визначатися станом систем зв'язку, а серед них найважливішою – телекомунікаційною.

В Україні ця галузь теж стрімко розвивається. Так, у III кварталі 2011 року підприємства зв'язку всіх форм власності фактично внесли до держбюджету 871,1 млн. грн. (108,2 %) від установленого урядом завдання – 805 млн. грн. У тому числі, було сплачено 820 млн. грн. поточних платежів та 51,1 млн. грн. – за видачу ліцензій на використання радіочастотного ресурсу. При цьому, державні підприємства та господарські товариства із державною часткою, що перевищує 50%, внесли до бюджету 245 млн. грн., або 130,6% від установленого завдання. Оператори недержавної форми власності поповнили бюджет на суму, що становить 551,1 млн. грн., або 98,4% при установленому урядом завданні – 560 млн. грн. Таким чином, обсяги зростання сплачених поточних податків та обов'язкових платежів за III квартал 2011 року, порівняно із аналогічним періодом 2010 року дорівнюють 164,8%, в тому числі, по державним підприємствам – 143,8%, по приватним операторам – 180%.

Слід відзначити, що розвиток галузі супроводжується певними змінами в її територіальній організації.

Проблеми розвитку й раціональної територіальної організації зв'язку набувають у наш час першорядного значення, оскільки, все більша частина населення зайнята в цій галузі, а рівень розвитку зв'язку стає головним показником якості життя населення.

Основні закономірності територіальної організації зв'язку в Україні обумовлені, з одного боку, значною територіальною диференціацією рівня розвитку (масштабів, структури, динаміки) зв'язку в країні, а з іншого – необхідністю повноцінного задоволення потреб населення в послугах галузі. Це спричиняє нерівномірне розміщення зв'язку по території України. Зокрема, частка м. Києва, Дніпропетровської та Донецької областей (31,2 %) більш як у 6 разів перевищує питому вагу Волинської, Закарпатської та Чернівецької областей (5,0 %).

Активні територіальні процеси у сфері зв'язку, з однієї сторони, відбуваються під дією різноманітних чинників, з іншої – вони самі впливають на соціально-економічні процеси в регіонах, що в свою чергу, спричиняє нерівномірне розміщення зв'язку по території. Вдосконалення територіальної організації зв'язку може стати додатковим (територіальним) резервом підвищення ефективності функціонування галузі та зростання її ролі в активізації соціально-економічного ро-

звітку регіонів [6, с.228].

В останні роки докорінних змін зазнала і суть державної соціально-економічної політики України стосовно галузі зв'язку, головними складовими якої є лібералізація ринку, розвиток чесної конкуренції, незалежне регулювання, оптимізація тарифної політики, створення сприятливого інвестиційного клімату.

Вагомим кроком, спрямованим на інтенсифікацію та лібералізацію ринкових процесів, стало формування законодавчої бази, яка справді відповідає вимогам сучасного життя. Це дало можливість відмовитися від методів адміністрування, перейти до принципово нових відносин між галузевими суб'єктами господарювання, що ґрунтуються, передусім, на принципах вільної конкуренції. Все це, безумовно, відповідає духу європейського та світового конкурентного ринку, адже вільна конкуренція, захищена на законодавчому рівні, є надійною запорукою успішної діяльності операторів зв'язку.

Важливим було ухвалення базового для галузі зв'язку Закону України «Про телекомунікації», зміст положення якого чітко та прозоро визначає правила гри на вітчизняному ринку телекомунікаційних послуг. Безперечно, створення сучасної законодавчої бази є позитивним кроком на шляху до прозорого та незалежного регулювання нашого ринку, що, у свою чергу, чималою мірою впливає на перебіг процесів зближення позицій України та країн Європейського Союзу.

Незабаром, в Україні буде створено Національну комісію з питань регулювання зв'язку, до кола функціональних обов'язків якої ввійдуть функції ліцензування, реєстрації у сфері телекомунікаційних послуг, розподілу номерного ресурсу, аспекти тарифного регулювання. Така позиція повністю відповідає євроінтеграційному спрямуванню нашої країни та дає підстави сподіватися на подальше динамічне зростання економіки країни.

Підвищення якості послуг також становить надзвичайно важливу складову формування базових засад соціально-орієнтованого ринкового господарства, утвердження принципів і механізмів структурно-інноваційної моделі розвитку. Частиною зазначеної проблеми, однією із складових інтеграції України до європейського та глобального телекомунікаційного простору, визначеного Концепцією розвитку зв'язку в Україні до 2020 р., є забезпечення контролю за дотриманням вимог до якості послуг зв'язку. Надзвичайно важлива роль у вирішенні зазначеного завдання відводиться органам місцевого самоврядування, які, з одного боку, реалізують делеговані повноваження щодо захисту прав споживачів, а, з іншого – протягом нового етапу адміністративної реформи робитимуть подальші кроки у процесі розмежування і збалансування повноважень та відповідності різних рівнів влади й місцевого самоврядування у сфері надання державних і громадських послуг, братимуть участь у заходах з дебіюрократизації економіки, сприятимуть формуванню громадсько-правових інститутів та організацій саморегулювання, які стежитимуть за якістю та безпечністю товарів, робіт і послуг на споживчому ринку, реформуванню згідно з європейськими нормами системи стандартизації та сертифікації, удосконаленню законодавства з питань захисту прав споживачів [4, с.129].

Для вирішення зазначеної проблеми важливо розробити систему оцінювання послуг зв'язку, сформулювати критерії оцінки якості послуг, що надаються населенню. Перші кроки у вирішенні цієї проблеми робились вітчизняними та зарубіжними дослідниками, але закінчена, достатньо гнучка і ефективна система оцінювання ще не створена. Завдання знаходження такої оптимальної системи оцінки якості надання послуг зв'язку полягає у знаходженні такої системи оцінювання, яка

компромісно оптимізує показники якості при обмеженні вхідних даних та спектра визначених умов.

Висновки. Основними завданнями щодо подальшого становлення та розвитку зв'язку в Україні є:

1) Визнання розвитку зв'язку як визначального чинника національної економіки і розбудови держави, формування інформаційного суспільства та засвоєння ним інформаційних технологій, інтеграція України з Європейським Співтовариством, а також визначення зв'язку як наукоємної галузі, для розвитку якої необхідно розв'язати ряд організаційних і фінансових проблем.

2) Сприяння структурним, технічним і технологічним перетворенням у зв'язку з використанням рекомендацій міжнародних організацій (Генеральної угоди з тарифів та торгівлі, СОТ, Європейської конференції Адміністрації пошти і електрозв'язку, Всесвітнього поштового союзу, Європейського інституту стандартів в електрозв'язку тощо) стосовно організаційних, технічних і фінансових аспектів діяльності зв'язку.

3) Формування ринкових засад і конкурентного середовища функціонування зв'язку на рівні, який задовольняє платоспроможний попит на послуги зв'язку.

4) Доступність соціально значущих послуг зв'язку для населення, яке проживає чи працює на території з невідповідним географічним положенням або соціально-економічний статус якого не захищається.

5) Запровадження конструктивного регулювання зв'язку з метою входження України до нормативно-правового простору світової спільноти та інтеграції національної системи зв'язку України в регіональну систему зв'язку Європейського союзу.

Список використаних джерел

1. Бабурин В.Л. География информационной индустрии – новое направление исследований //Изв. РГО. Сер. Геогр. – 1999. –т. 131,вып. 3. –С. 76–83.
2. Валькова Т.М. Инновации в системах телекоммуникаций мира // География инновационной сферы мирового хозяйства. – М., 2000. – С. 237–251.
3. Мартынов В.Л. Развитие информационных систем и территориальная организация общества (на примере РФ). – М., 2000. – 134 с.
4. Урсул А.Д. Становление информационного и переход к устойчивому развитию // Проблемы информатизации. – Смоленск, 1997. –№ 4. – С. 46–59.
5. Шилаев А.Е. Экономико–географические аспекты изучения электрической связи РФ. – М., 2000. – 172 с.
6. Batty M. Virtual Geography // Futures. – 1997. – Vol. 29, № 4/5. – P. 337–352.
7. Campbell R.W. Soviet and Post-Soviet Telecommunications: An Industry under Reform // Boulder: Westview, – 1995. –P. 183–197.
8. Carazo–Chandler C. Cyberspace – Another Geography. Territories, Boundaries and Space. – 1998. – <http://cybergeography.hypermart.net>.
9. Castells M. Tire Information Age: Economy, Society and Culture. Oxford // Futures. – 1996. – Vol. 3, № 4. –P. 45–54.
10. Dodge M. The Geographies of Cyberspace // The 94–th Annual Meeting of the Association of American Geographers. – 1998. –<http://www.geog.ucl.ac.uk/casa/martin/aag/aag.html>.

***Annotation.** The main features of communication and its role in the social–economic development of Ukraine are analyzed. Structural and organizational peculiarities of communication as one of the economic activities are examined. Factors impacting processes of integration of Ukraine to the European communication system are*

considered.

Key words: communication, component, territorial and managerial structure, eurointegration processes.

УДК 338.48-44(477) "20"

Опря Б.О., к. і.н., асистент Кам'янець–Подільського національного університету імені Івана Огієнка

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті охарактеризовано проблеми та перспективи міжнародного туризму в Україні у першому десятилітті XXI століття, окреслено можливості розвитку туристичної інфраструктури.

Ключові слова: туризм, рекреаційні ресурси, інфраструктура, Україна.

Із здобуттям Україною незалежності відкрились великі перспективи розвитку у галузі міжнародного туризму. Зумовлено це було ліквідацією «залізної завіси». Адже всім відомо, що в добу СРСР кордони були відкриті лише для еліти, пересічні громадяни не мали права залишати межі країни. Сучасна індустрія туризму у багатьох країнах світу приносить вагомі фінансові надходження до державного бюджету. У нашій державі влада також намагається шляхом посилення державного регулювання туристичної діяльності перетворити останню на високорентабельну галузь економіки. Загальні правові, організаційні та соціально–економічні засади реалізації державної політики в галузі туризму забезпечуються Конституцією України, законом України «Про туризм», іншими нормативно–правовими актами, виданими відповідно до них.

Метою даної статті є узагальнюючий аналіз тенденцій розвитку міжнародного туризму в сучасній Україні, з'ясування чинників, що сприяли б піднесенню туристсько–екскурсійної справи на території України.

Проблемам розвитку міжнародного туризму в Україні в умовах сучасної ринкової економіки присвячена ціла низка наукових публікацій. Серед них варто відзначити праці Г. А. Папіряна [1], А. А. Крючкова [2], В. К. Федорченка, Т. А. Дьорової [3], С. М. Січко [4], Л. М. Устименка, І. Ю. Афанасьєва [5], Т. А. Стояна [6]. У своїх працях дослідники розглядали динаміку, еволюцію й основні напрямки розвитку туристичної діяльності, об'єктивні умови зародження та становлення міжнародного туризму. Значна увага науковців зосереджувалася і на вивченні внутрішнього туризму. Проте історія міжнародного туризму в Україні залишається недостатньо вивченою темою та потребує подальшого дослідження.

Згідно закону України «Про туризм» організаційними формами туризму є міжнародний і внутрішній туризм. До міжнародного туризму належать: в'їзний туризм – подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території, та виїзний туризм – подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни. Внутрішнім туризмом є подорожі в межах території України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території [7].

Україна має вагомі об'єктивні передумови, щоб увійти до найрозвиненіших у

considered.

Key words: communication, component, territorial and managerial structure, eurointegration processes.

УДК 338.48-44(477) "20"

Опря Б.О., к. і.н., асистент Кам'янець–Подільського національного університету імені Івана Огієнка

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті охарактеризовано проблеми та перспективи міжнародного туризму в Україні у першому десятилітті ХХІ століття, окреслено можливості розвитку туристичної інфраструктури.

Ключові слова: туризм, рекреаційні ресурси, інфраструктура, Україна.

Із здобуттям Україною незалежності відкрились великі перспективи розвитку у галузі міжнародного туризму. Зумовлено це було ліквідацією «залізної завіси». Адже всім відомо, що в добу СРСР кордони були відкриті лише для еліти, пересічні громадяни не мали права залишати межі країни. Сучасна індустрія туризму у багатьох країнах світу приносить вагомі фінансові надходження до державного бюджету. У нашій державі влада також намагається шляхом посилення державного регулювання туристичної діяльності перетворити останню на високорентабельну галузь економіки. Загальні правові, організаційні та соціально–економічні засади реалізації державної політики в галузі туризму забезпечуються Конституцією України, законом України «Про туризм», іншими нормативно–правовими актами, виданими відповідно до них.

Метою даної статті є узагальнюючий аналіз тенденцій розвитку міжнародного туризму в сучасній Україні, з'ясування чинників, що сприяли б піднесенню туристсько–екскурсійної справи на території України.

Проблемам розвитку міжнародного туризму в Україні в умовах сучасної ринкової економіки присвячена ціла низка наукових публікацій. Серед них варто відзначити праці Г. А. Папіряна [1], А. А. Крючкова [2], В. К. Федорченка, Т. А. Дьорової [3], С. М. Січко [4], Л. М. Устименка, І. Ю. Афанасьєва [5], Т. А. Стояна [6]. У своїх працях дослідники розглядали динаміку, еволюцію й основні напрямки розвитку туристичної діяльності, об'єктивні умови зародження та становлення міжнародного туризму. Значна увага науковців зосереджувалася і на вивченні внутрішнього туризму. Проте історія міжнародного туризму в Україні залишається недостатньо вивченою темою та потребує подальшого дослідження.

Згідно закону України «Про туризм» організаційними формами туризму є міжнародний і внутрішній туризм. До міжнародного туризму належать: в'їзний туризм – подорожі в межах України осіб, які постійно не проживають на її території, та виїзний туризм – подорожі громадян України та осіб, які постійно проживають на території України, до іншої країни. Внутрішнім туризмом є подорожі в межах території України громадян України та осіб, які постійно проживають на її території [7].

Україна має вагомі об'єктивні передумови, щоб увійти до найрозвиненіших у

туристичному відношенні країн світу. Завдяки вдалому географічному розташуванню, значному туристично–рекреаційному потенціалу, розвиненій мережі транспортних сполучень, великій кількості архітектурних та історичних пам'яток тощо. Однак при оцінці конкурентної спроможності країн на ринку міжнародного туризму мають значення наступні аспекти: стан політико–правової бази регулювання сфери міжнародного туризму в країні, розвиток туристичної інфраструктури, ресурсний потенціал країни. Зупинимось на кожному з них окремо.

Політико–правове середовище має забезпечувати належні умови для ведення бізнесу, відповідати системі регулювання міжнародного та внутрішнього туризму з урахуванням наявних міжнародних норм, сприяти спрощенню візових, митних, прикордонних формальностей. Привабливість країни для туристів значною мірою визначається природним навколишнім середовищем. З цієї причини державній владі необхідно контролювати використання природних ресурсів, дотримання належних правил безпеки на промислових підприємствах. Наявним має бути забезпечення належної медичної допомоги іноземним туристам у випадку необхідності. На жаль, на даний момент державні лікарні, медичні пункти на території України знаходяться у більшості у неналежному стані. Однак парадокс полягає в тому, що навіть у приватних клініках не завжди можна отримати якісну медичну допомогу, що відлякує потенційних іноземних туристів.

Усі заклади туристичної інфраструктури мають відповідати встановленим санітарно–гігієнічним нормам та певному рівню комфортабельності. Наявність необхідної кількості готелів, кафе, барів, ресторанів, різноманітних розважальних закладів є необхідною умовою розвитку туризму. На сьогоднішній день у значній частині регіонів України є достатня кількість вищезазначених установ. Проте є інша проблема, котра в значній мірі гальмує розвиток міжнародного туризму. Високі ціни на туристичні послуги не завжди співпадають із належним забезпеченням умов відпочинку. У 2004 році в Україні нараховувалося близько 1,2 тисячі готелів, з них лише 10 % повністю відповідали міжнародним стандартам. Велике відставання спостерігалось й у сегменті дешевих готельних закладів, розрахованих переважно на молодь, так звані хостели – заклади економ–класу з мінімальним набором послуг [5, с. 251]. На сьогоднішній день ситуація мало змінилася на краще.

Яскравою ілюстрацією політики завищених цін є підготовка власників українських готелів до «Євро 2012» – чемпіонату Європи з футболу. Проведення відповідного заходу в Україні може суттєво покращити розвиток економіки країни, проте на позитивні наслідки слід очікувати найближчі кілька років. Як зазначав В. Павляк: «Зрозуміло, що в короткий термін ми не отримаємо прибутки, але це дуже важливий імпульс до розвитку, промоція» [8, с. 15]. Однак власники українських готелів вирішили покращити свій добробут одразу. Зависокі ціни на номери в готелях є предметом обговорення ряду європейських засобів масової інформації. Замість того, щоб привабити іноземних туристів та подумати про подальші перспективи, вони самі створюють собі антирекламу, намагаючись відшкодувати витрати на будівництво готелів на протязі місяця чемпіонату.

Розвиток і привабливість туристичної сфери країни залежить від її ресурсного потенціалу. Важливим чинником розвитку туризму є людські ресурси. Демографічна ситуація, середня тривалість життя, забезпечення соціальною сферою належного рівня охорони здоров'я, освіти, характеризує людський потенціал країни. Наявність висококваліфікованих кадрів у галузі туризму, доступність фахової освіти, запровадження інноваційних технологій виводять країну на новий міжна-

родний рівень.

Ще однією важливою складовою ресурсного потенціалу країни є природні ресурси. Наявність рекреаційних ресурсів – це комплекс заходів, пов'язаних із використанням природних ресурсів з метою оздоровлення людини, розширення екологічного і культурного світогляду [9, с. 148].

В Україні є велика кількість курортів, на котрих лікування відбувається природними ресурсами, до них належать мінеральні води, лікувальні грязі та озокерит, ропа лиманів і озер, соляні печери, природні комплекси із сприятливими кліматичними умовами, придатні для використання у профілактиці, лікуванні та організації відпочинку [9, с. 377]. Курортні поселення нашої держави зосереджені здебільшого у Причорно– морсько–Приазовській курортній зоні та Карпатському туристичному регіоні. Більшість з них за своїми характеристиками та можливістю позитивного впливу на організм людини не поступаються кращим курортам світу. Зокрема, Південний берег Криму за цілющими властивостями клімату прирівнюється до Лазурного берегу Франції [10, с. 27]. Проте головною перешкодою на шляху іноземних туристів на курорти України є відсутність належного сервісу, тому, наприклад, Кримський півострів переважно залишається місцем відпочинку українців та мешканців республік колишнього СРСР.

Україна також багата великою кількістю історико–архітектурної спадщини. Замки, фортеці та монастирі в давнину були найбільшими за розмірами спорудами у населених пунктах. Багато з них збереглося і донині. Найбільше фортифікаційних споруд уціліло на заході України. Найкраще залучені до туристичних маршрутів замки Львівщини: Одеський, Підгорецький, Золочівський, Поморянський, Свіржський та Старосільський [9, с. 214].

В Україні є також багато музеїв, котрі щоденно приваблюють велику кількість туристів, і іноземних у тому числі, котрі прагнуть збагатити свій світогляд. Серед країн Європи Україна включена у першу десятку за кількістю й багатством музейних збірок. Виділяються й окремі ареали найбільшого згущення музеїв національного значення – це Середнє Подніпров'я, Карпатський туристичний регіон, АР Крим [9, с. 469–470].

Проаналізувавши усі можливі туристичні ресурси, можна зазначити, що перспективи нашої країни у галузі міжнародного туризму необмежені. Однак, коли європейські туристичні компанії працюють на в'їзний, виїзний та внутрішній туризм, в Україні 90 % туркомпаній орієнтовані на виїзний туризм, через слабкий розвиток туристичної інфраструктури та низьку якість послуг, які не відповідають рівню цін на них. Як наслідок, структура туристичного ринку України має тенденцію до зростання внутрішнього туризму [4, с. 101].

Отже, у галузі міжнародного туризму за останнє десятиліття спостерігається прогрес. Однак для покращення рентабельності туризму у нашій країні необхідно створити сприятливі умови для ведення бізнесу, залучати інвестиції та переймати передовий зарубіжний досвід, усувати адміністративні бар'єри, проводити різноманітні соціально–культурні заходи: пісенні конкурси, спортивні змагання тощо, що буде привертати увагу потенційних туристів до нашої держави.

Список використаних джерел

1. Папирян Г. А. Международные экономические отношения: маркетинг в туризме / Г. А. Папи–рян. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.tourlib.net/books_tourism/EkonTur.htm

2. Крючков А. А. История международного и отечественного туризма / А. А. Крючков. – М., 1999.–94 с.
3. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова. – К., 2002.– 195 с.
4. Січко С. М. Основні тенденції розвитку сучасної індустрії туризму в Україні С. М. Спасе // Економічний простір. – 2010. – № 34. – С. 99–107.
5. Устименко Л. М. Історія туризму / Л. М. Устименко, І. Ю. Афанасьєв. – К., 2008. – 354 с.
6. Стоян Т. А. Міжнародний туризм в Україні другої половини ХХ – початку ХХІ ст.: основні тенденції становлення та розвитку / Т. А. Стоян // Гілея. – 2012. – № 56. – С. 145–149.
7. Закон України «Про туризм». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.tourlib.net/zakon/pro_turyzm.htm
8. Євро–2012 у відгуках ЗМІ. Інформаційно–аналітичний бюлетень: додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі». – К., 2010. – № 25 (52). – 28 с.
9. Петранівський В. Л. Туристичне краєзнавство / В. Л. Петранівський, М. Й. Рутинський. – К, 2008. – 575 с.
10. Некрасова В. А. Форос / В. А. Некрасова, В. И. Рязанцев. – Симферополь, 2002. – 80 с.

***Annotation.** The article described the problems and prospects of international tourism in Ukraine in the first decade of the XXI century, outlines opportunities for the development of tourism infrastructure.*

***Key words:** tourism, recreation resources, infrastructure, Ukraine.*

УДК 640:339.4

Янковська Г.В., викладач Торговельно–економічний коледжу КНТЕУ, м. Хмельницький

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИМІРУ РЕЗУЛЬТАТІВ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Розглянуто теоретичне обґрунтування методичних підходів і практичних рекомендацій щодо виміру результатів маркетингових комунікацій підприємств готельного господарства, що надасть можливості цим підприємствам визначити ефективність проведених маркетингових комунікаційних заходів.

***Ключові слова:** маркетингові комунікації, підприємства готельного господарства, реклама, конкуренція, конкуренти.*

Посилення конкуренції на світовому ринку спонукає підприємства витратити багато зусиль і коштів на просування товарів та послуг та розроблення принципово нових їх зразків з урахуванням потреб споживачів. Сучасний ринок характеризується дедалі більшим насиченням ринкового простору інформацією, зростанням її значущості й цінності. У цих умовах істотно ускладнюються процеси формування попиту й уподобань споживачів, здійснення маркетингового впливу на них. Ефективні маркетингові комунікації покликані не тільки надати споживачеві необхідні знання щодо характеристики та якості товарів і послуг, умов укладення угод, особливостей конкурентної пропозиції, а й викликати прихильність покупців, створювати атмосферу емоційного взаєморозуміння, доброзичливості і довіри.

2. Крючков А. А. История международного и отечественного туризма / А. А. Крючков. – М., 1999.–94 с.
3. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова. – К., 2002.– 195 с.
4. Січко С. М. Основні тенденції розвитку сучасної індустрії туризму в Україні С. М. Спасе // Економічний простір. – 2010. – № 34. – С. 99–107.
5. Устименко Л. М. Історія туризму / Л. М. Устименко, І. Ю. Афанасьєв. – К., 2008. – 354 с.
6. Стоян Т. А. Міжнародний туризм в Україні другої половини ХХ – початку ХХІ ст.: основні тенденції становлення та розвитку / Т. А. Стоян // Гілея. – 2012. – № 56. – С. 145–149.
7. Закон України «Про туризм». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.tourlib.net/zakon/pro_turyzm.htm
8. Євро–2012 у відгуках ЗМІ. Інформаційно–аналітичний бюлетень: додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі». – К., 2010. – № 25 (52). – 28 с.
9. Петранівський В. Л. Туристичне краєзнавство / В. Л. Петранівський, М. Й. Рутинський. – К, 2008. – 575 с.
10. Некрасова В. А. Форос / В. А. Некрасова, В. И. Рязанцев. – Симферополь, 2002. – 80 с.

***Annotation.** The article described the problems and prospects of international tourism in Ukraine in the first decade of the XXI century, outlines opportunities for the development of tourism infrastructure.*

***Key words:** tourism, recreation resources, infrastructure, Ukraine.*

УДК 640:339.4

Янковська Г.В., викладач Торговельно–економічний коледжу КНТЕУ, м. Хмельницький

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИМІРУ РЕЗУЛЬТАТІВ МАРКЕТИНГОВИХ КОМУНІКАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Розглянуто теоретичне обґрунтування методичних підходів і практичних рекомендацій щодо виміру результатів маркетингових комунікацій підприємств готельного господарства, що надасть можливості цим підприємствам визначити ефективність проведених маркетингових комунікаційних заходів.

***Ключові слова:** маркетингові комунікації, підприємства готельного господарства, реклама, конкуренція, конкуренти.*

Посилення конкуренції на світовому ринку спонукає підприємства витратити багато зусиль і коштів на просування товарів та послуг та розроблення принципово нових їх зразків з урахуванням потреб споживачів. Сучасний ринок характеризується дедалі більшим насиченням ринкового простору інформацією, зростанням її значущості й цінності. У цих умовах істотно ускладнюються процеси формування попиту й уподобань споживачів, здійснення маркетингового впливу на них. Ефективні маркетингові комунікації покликані не тільки надати споживачеві необхідні знання щодо характеристики та якості товарів і послуг, умов укладення угод, особливостей конкурентної пропозиції, а й викликати прихильність покупців, створювати атмосферу емоційного взаєморозуміння, доброзичливості і довіри.

Однак, теоретичні дослідження виміру результатів маркетингових комунікацій підприємства, в тому числі і підприємств готельного господарства, з урахуванням підвищення рівня ефективності його функціонування майже відсутні.

Таким чином, особливості та ефективність функціонування підприємств готельного господарства, показники виміру результатів маркетингових комунікацій, шляхи подальшого розвитку інтегрованих маркетингових комунікацій в концептуальному плані не визначені, що й обумовлює актуальність досліджень.

В країнах з розвинутою ринковою економікою вже не одне десятиріччя цій проблемі приділяється дуже велика увага. Особливо відзначити наукові роботи таких відомих зарубіжних авторів як Ф. Котлер, Т. Левітт, Д. Шульц, С. Танненбаумом та Р. Лаутерборн. Слід відмітити появу за останні роки наукових робіт з проблем інтегрованих маркетингових комунікацій, які підготовлені вченими України, а саме: А.В. Войчаком, Т.О. Примаком, Т.І. Лук'янець, Є.В. Роматом, А. А. Романовим.

Метою даного дослідження є теоретичне обґрунтування методичних підходів і практичних рекомендацій щодо виміру результатів маркетингових комунікацій підприємств готельного господарства, що надасть можливості визначити ефективність проведених маркетингових комунікаційних заходів.

Одна із самих складних проблем маркетингу, що стоїть перед підприємствами, в тому числі і готельних господарств, – визначення фінансових можливостей на просування товарів та послуг.

Для ефективно спланованих та вірно використаних маркетингових комунікацій не потрібно великі суми фінансування.

Для розрахунку такого бюджету зазвичай використовують чотири методи:

- на основі можливостей підприємства
- на основі проценту загальної виручки від продажу,
- на основі паритету з витратами конкурентів,
- на основі цілей та задач, які закладені в програмі просування товарів та послуг.

Більшість підприємства готельного господарства визначає рівень витрат на рекламу і стимулювання попиту виходячи зі своїх можливостей.

На жаль, такий метод визначення бюджету повністю ігнорує вплив підприємств з реклами та просування обсягів продажу. Це також веде до невизначеного щорічного бюджету на просування, що ускладнює довгострокове планування маркетингу. Крім того, хоча такий метод може призвести до перевитрати коштів на рекламу, але частіше він призводить до нестачі фінансування.

Деякі підприємства готельного господарства використовують метод підрахунку загальних витрат на просування: як відсоток від надання послуг, тобто, встановлюють бюджет на просування в процентній залежності від поточних або прогнозованих обсягів продажу або визначають бюджет як відсоток від ціни послуги, що пропонується. Підприємства готельного господарства воліють використовувати цей метод завдяки його простоті. Так, якщо власники готелів знають, що середні витрати на просування послуга для готелів становить 4%, то вони встановлюють бюджет на просування 4%.

Цьому методу приписують безліч переваг. Перш за все, цей метод означає, що витрати на рекламу і просування, ймовірно, відрізняються від того, що підприємство готельного господарства може «собі дозволити». Крім, того, керівництво підприємств

тва може співвіднести між собою витрати на просування, ціну послуги і прибуток на одиницю витрат. Нарешті, цей підхід, можливо, створює конкурентну стабільність, тому що конкуруючі підприємства зазвичай витрачають на просування приблизно однаковий відсоток від своїх обсягів продажу.

Однак, незважаючи на заявлені переваги цей метод виправдовує себе не повною мірою. Розкладати продаж як основу для просування неправильно, оскільки вони швидше за все – результат політики просування, а не її причина. У цьому випадку бюджет визначається в більшій ступені доступністю фондів, а не можливостями самого підприємства. Іноді це дозволяє запобігти невиправданому збільшенню витрат, якщо необхідно перешкодити падінню обсягів продажу. Але так як річний бюджет залежить від рівня продажу, планувати діяльність на тривалий період важко. Отже, такий метод не дає раціональної підстави для встановлення відсотка, якщо тільки не враховується минула практика або відсоток конкурентів.

Деякі підприємства готельного господарства, встановлюючи свої бюджети на просування, використовують метод зіставлення витрат на цей напрямок з аналогічними витратами конкурентів. Вони спостерігають за рекламою конкурентів або отримують відомості про рівень витрат у галузі з публікацій або від торгових асоціацією, а потім виходячи із середнього рівня по галузі встановлюють свій бюджет. Наприклад, витрати на рекламу у готелі середніх розмірів становлять 1% її виручки, а на маркетинг вони виділяють 5%. Однак для готелів з обмеженими послугами витрати на рекламу становлять 2% виручки. На користь цього методу можна навести два аргументи:

- 1) бюджет конкурента є свого роду колективний розум галузі,
- 2) зіставлення витрати конкурентів дозволяють запобігти рекламній війні.

Але, на жаль, ці аргументи не переконливі. Немає жодних підстав вважати, що конкурент краще знає, скільки його підприємство повинно витратити на просування. Крім того, всі підприємства готельного господарства різні, і в кожного свої особливі потреби в рекламі і просуванні послуг. А також зовсім не очевидно, що бюджети, засновані на конкурентному паритеті, дійсно запобігають рекламній війні.

Найбільш логічно встановлювати бюджет методом визначення його відповідності завданням і цілям програми просування. Перш ніж визначити бюджет на просування, фахівці з маркетингу повинні:

- 1) визначити специфічні цілі,
- 2) поставити конкретні завдання, які повинні бути виконані в межах цих цілей,
- 3) оцінити витрати на їх виконання.

Сума всіх цих витрат і є пропонований бюджет на просування. При використанні цього методу керівництво підприємства має обґрунтувати свої припущення про співвідношення витрачених коштів і результатів заходів просування. Це також найбільш – важкий у використанні метод, оскільки заздалегідь вельми складно визначити, які саме завдання призведуть до досягнення поставлених цілей. Але все одно керівництво повинно відповісти на ці питання, якщо навіть це важко, оскільки цей метод дозволить встановити бюджет, що виділяється на просування, з урахуванням того, що підприємство готельного господарства хоче досягти.

Підприємства завжди ведуть пошук способів, що дозволяють поліпшити просування товарів та послуг на ринок, вони замінюють один інструмент просування іншим, виконуючим ті ж функції, але з меншими витратами. Так, одні підп-

приємства замінили частину своїх роз'їзних комерційних агентів організацією продажів по телефону і прямої поштової рекламою, інші збільшили свої витрати на рекламу, щоб здійснювати продажі швидше.

Отже, безліч факторів впливають на вибір фахівцями з маркетингу засобів просування товару та послуг на ринок і розглянуті методи виміру результатів маркетингової комунікації підприємств готельного господарства дозволять фахівцям цих підприємств ефективніше використовувати свої грошові кошти.

Список використаних джерел

1. Котлер Ф. Маркетинг. Гостеприимство. Туризм: Учебник для студентов вузов / Ф. Котлер, Дж. Боуэн, Дж. Мейкенз; пер. с англ. – 4-е изд, перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. –1071 с.
2. Джоббер Д. Принципы и практика маркетинга. Пер. с англ.: Уч. пос. / Д. Джоббер. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. – 688 с.

***Annotation.** The theoretical basis of methodological approaches and practical guidelines for measuring the results of marketing communications business hotel industry that will provide opportunities to determine the efficiency of these enterprises conducting marketing communication activities.*

***Key words:** marketing communications, hotel management companies, advert i sing, competition, competitors.*

УДК 005.95:338.486.2

Шпак Л.І., аспірант Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ СУЧАСНИХ ТУРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Висвітлюється соціально–економічне значення оцінки факторів, що впливають на ефективність діяльності персоналу туристичних організацій, комплексна їх характеристика та аналіз.

***Ключові слова:** людський потенціал, оцінка людського потенціалу, оцінка факторів впливу.*

Постановка проблеми та її зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями. В сучасній туристичній організації будь–який працівник виступає центральною фігурою виробничого процесу, об'єднує всі інші фактори виробництва в єдине ціле і забезпечує ефективне функціонування засобів та предметів праці. Зважаючи на це, актуальним є дослідження факторів впливу на ефективність діяльності персоналу та виділення основних, які б здійснювали позитивні зміни В процесах використання людського потенціалу, підвищували ефективність діяльності персоналу та забезпечували зростання можливостей окремої особистості в діяльності організації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин

приємства замінили частину своїх роз'їзних комерційних агентів організацією продажів по телефону і прямої поштової рекламою, інші збільшили свої витрати на рекламу, щоб здійснювати продажі швидше.

Отже, безліч факторів впливають на вибір фахівцями з маркетингу засобів просування товару та послуг на ринок і розглянуті методи виміру результатів маркетингової комунікації підприємств готельного господарства дозволять фахівцям цих підприємств ефективніше використовувати свої грошові кошти.

Список використаних джерел

1. Котлер Ф. Маркетинг. Гостеприимство. Туризм: Учебник для студентов вузов / Ф. Котлер, Дж. Боуэн, Дж. Мейкенз; пер. с англ. – 4-е изд, перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2007. –1071 с.
2. Джоббер Д. Принципы и практика маркетинга. Пер. с англ.: Уч. пос. / Д. Джоббер. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. – 688 с.

Annotation. The theoretical basis of methodological approaches and practical guidelines for measuring the results of marketing communications business hotel industry that will provide opportunities to determine the efficiency of these enterprises conducting marketing communication activities.

Key words: *marketing communications, hotel management companies, advert i sing, competition, competitors.*

УДК 005.95:338.486.2

Шпак Л.І., аспірант Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

КОМПЛЕКСНИЙ АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ СУЧАСНИХ ТУРИСТИЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Висвітлюється соціально–економічне значення оцінки факторів, що впливають на ефективність діяльності персоналу туристичних організацій, комплексна їх характеристика та аналіз.

Ключові слова: *людський потенціал, оцінка людського потенціалу, оцінка факторів впливу.*

Постановка проблеми та її зв'язок із найважливішими науковими та практичними завданнями. В сучасній туристичній організації будь–який працівник виступає центральною фігурою виробничого процесу, об'єднує всі інші фактори виробництва в єдине ціле і забезпечує ефективне функціонування засобів та предметів праці. Зважаючи на це, актуальним є дослідження факторів впливу на ефективність діяльності персоналу та виділення основних, які б здійснювали позитивні зміни В процесах використання людського потенціалу, підвищували ефективність діяльності персоналу та забезпечували зростання можливостей окремої особистості в діяльності організації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин

загальної проблеми, яким присвячується дана стаття. Теоретичними та методологічними аспектами дослідження факторів впливу на персонал організацій займається значна кількість науковців, а саме Богиня Д.П., Грішнова О.А., Генкіна Б.М., Калашникова Л.М., А. Колот, К.Л. Коноваленко, С. Сотнікова, Р. Фатхутдінов, С. Цимбалюк, Н.Г. Яковлева та ін. Але, зважаючи на велику кількість досліджень, дана тема, все ж таки залишається актуальною, а саме для туристичної сфери бізнесу, яка на сьогоднішній час динамічно розвивається та надає широкі можливості для забезпечення зайнятості населення, розвитку місцевих об'єктів та інфраструктури, відродження культурних та історичних традицій.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою роботи є визначення основних факторів впливу на продуктивність діяльності, виявлення ступеня важливості кожного з факторів для персоналу туристичних організацій з метою підвищення ефективності використання їх потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сьогоднішній день ефективне функціонування будь якої організації в значній мірі залежить від рівня розвитку та використання людського потенціалу своїх працівників. Адже людський потенціал є вирішальним фактором процвітання підприємства. Конкуренція в ринковому середовищі висуває нові вимоги до організації роботи туристичних підприємств, а значить, з'являються і нові вимоги до фахівців. У зв'язку з цим актуальними стають оцінка людського потенціалу персоналу, кадрове планування, оцінка факторів впливу на персонал та здійснення заходів з професійного розвитку для грамотної кадрової політики туристичних організацій.

Оцінювання людського потенціалу – це постійний аналіз роботи працівників організації за певний проміжок часу та прийняття відповідних дій щодо виправлення слабких та продукування сильних її сторін.

Оцінка факторів впливу – це постійний аналіз впливу зовнішнього та внутрішнього середовища на ефективне виконання функціональних обов'язків працівників та забезпечення прибуткової діяльності організації.

Оцінка факторів впливу на людський потенціал як комплексної категорії за служила право вважатися ключовим напрямом ефективної кадрової роботи в сучасній організації, адже характеризує процеси та зміни, що відбуваються на підприємстві та полягає у визначенні того, якою мірою кожен з факторів забезпечить ефективне виконання роботи працівником та досягнення ним очікуваних результатів праці. Тому їх виявлення та аналіз потрібно здійснювати на всіх етапах процесу формування та розвитку людського потенціалу організації. Класифікація факторів сприяє їх впорядкованості та дає можливість точніше дослідити кожен з груп, та визначити вплив кожного з них на людський потенціал організації. Фактори впливу на людський потенціал персоналу туристичних організацій можна класифікувати на такі групи:

- мотиваційні – матеріальна та фінансова зацікавленість колективів і окремих працівників, задоволення якої сприяє зростанню продуктивності праці;
- організаційні – характеризують ступінь організованості суспільного виробництва в цілому та окремих його компонентів, тобто рівень організації, види організаційних структур, атмосферу у виробничому колективі;
- управлінські – це всі можливі засоби та методи, що використовуються керівництвом організації для успішного та прибуткового використання людського потенціалу організації у виробничому процесі;

- соціально–психологічні – це фактори створення та підтримки тісних взаємозв'язків у колективі, позитивного соціально–психологічного клімату, справедливе відношення між керівником та підлеглими, соціальна підтримка працівників;

- економічні – фактори, що відображають форми та методи управління людським потенціалом, наприклад раціональний режим праці, система оплати праці, взаємозв'язок заробітної плати та кінцевого результату, гнучкий режим праці, систематичні маркетингові дослідження ринків робочої сили та ін.;

- науково–технічні та техніко–економічні – це фактори, що виникли в результаті науково–технічного прогресу, і відсутність яких помітно зменшує продуктивність організації. Сюди потрібно віднести забезпечення працівників сучасними засобами праці, відповідність техніки науково–технічному прогресу, технічна озброєність та ін. [1, с. 210]

Виявлення факторів впливу на людський потенціал організації дозволяє розробити інструментарій щодо його оцінки та шляхів підвищення якості реалізації. А проведення комплексної оцінки впливу даних факторів, в свою чергу, дозволяє аналізувати перспективу використання здібностей конкретної особистості на відповідній посаді.

Процеси діагностики та оцінювання людського потенціалу туристичних агентств дозволи нам визначити відсоткове значення факторів, що мають вагомий вплив на ефективність діяльності персоналу (рис. 1).

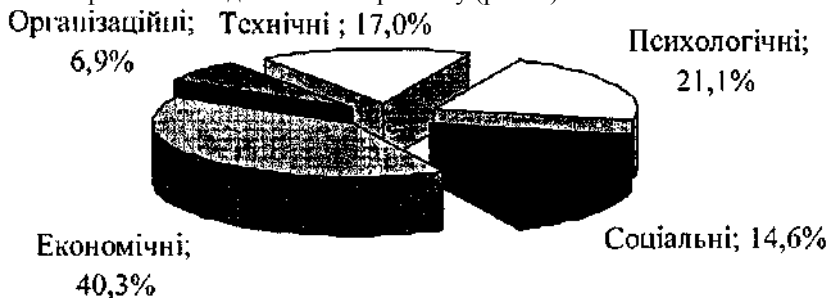

Рис. 1. Відсоткове значення факторів, що впливають на ефективність діяльності персоналу туристичних організацій

Тобто, найбільшу вагомість для персоналу туристичних організацій мають:

1) економічні фактори, з яких – заробітна плата становить 30,5%, матеріальне стимулювання – 9,8%;

2) психологічні фактори, з яких морально–психологічний клімат в колективі становить 5,9%, задоволеність своєю роботою – 5,7%, ставлення керівництва до підлеглих – 5,2%, організаційна культура фірми – 4,3%;

3) технічні фактори, з яких технічна оснащеність робочого місця становить 5,9%, забезпечення засобами зв'язку – 3,8%, доступ до Інтернету – 3,7%, місцезнаходження фірми – 3,6%;

4) соціальні фактори, з яких медичне страхування становить 5%, стиль управління керівництва – 4,9%, соціальні льоти – 4,8%;

5) організаційні фактори, з яких ступінь завантаженості роботою становить 3,1%, умови праці – 1,9%, режим роботи працівників – 1,8%.

Враховуючи вищезазначені показники, можна сказати, що для забезпечення продуктивного виконання працівниками своїх функціональних обов'язків, керівництву туристичних організацій потрібно ефективно поєднати матеріальні інтереси

працівників зі стратегічними завданнями фірми. Адже стимулювання високої результативності на рівні індивіда надасть прямий та істотний вплив на ефективність фірми в цілому. Також, важливим є забезпечення сприятливого морально-психологічного клімату в колективі фірми та можливості вільно використовувати свій людський потенціал.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Основною ланкою прогресивного розвитку в туристичних агенціях є їх персонал, від поведінкових аспектів якого залежить і успіх підприємства. А виявлення факторів впливу на діяльність персоналу, надасть нам можливість забезпечити оцінку та підтримку відповідного рівня розвитку персоналу, підвищити ефективність їх діяльності, що забезпечить розвиток і конкурентоспроможність самого підприємства.

Список використаних джерел

1. Шаталова Н.И. Трудовой потенциал работника: Учеб, пособие для вузов. – М.: ЮНИТИ– ДАНА, 2003 – 399 с .
2. Феонова М. Р. Управление персоналом: Методология анализа качества рабочей силы. – М.: Наука, 2001.–214 с.
3. Магура М.И., Курбатова М.Б. Оценка работы персонала, подготовка и проведение аттестации/ И.щ. 2–е, перераб. и доп. – М.: ЗАО «Бизнес–школа» Интел–Синтез», 2005. – 224 с.
4. Глоссарий/ Управление персоналом СТО. Обучение персонала СТО/. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://expert.autocom.kiev.ua/dictionary/c4>.

***Annotation.** This article describes social and economic assessment of the travel organizations staff efficiency factors, its complex description and analysis.*

***Key words:** human potential, human potential assessment, impact assessment.*

Наукове видання
**Вісник Кам'янець–Подільського національного університету
імені Івана Огієнка**

Економічні науки

Підписано до друку 30.03.12. Формат 70х100/16. Папір офсетний.
Ум.друк.арк. 35,48. Тираж 200 прим. Зам. № 3–133.

Друк АБЕТКА. Свідоцтво про внесення до Державного реєстру від 19.06.01 Серія ДК №495/
32300, Хмельницька обл., м. Кам'янець–Подільський, вул. Князів Коріатовичів, 9а; а/с 111 ;
тел./факс: (03849)2–73–84; моб.: 80984253404,80501931724, 80682058554;
e–mail: abetka2006@yandex.ru; <http://abetka.in.ua>